

การศึกษาวិเคราะห์องค์ความรู้ด้านอายุรเวทในคัมภีร์ครุฑปุราณะ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาสันสกฤตศึกษา แบบ 2.1 ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2565

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร

การศึกษาวិเคราะห์องค์ความรู้ด้านอายุรเวทในคัมภีร์ครุฑปุราณะ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาสันสกฤตศึกษา แบบ 2.1 ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2565

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร

AN ANALYTICAL STUDY OF AYURVEDIC KNOWLEDGE IN GARUḌA PURĀṆA

By

MISS Benjamas KHUNPRASERT

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for Doctor of Philosophy SANSKRIT STUDIES

Department of Oriental Languages

Graduate School, Silpakorn University

Academic Year 2022

Copyright of Silpakorn University

หัวข้อ	การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ด้านอายุรเวทในคัมภีร์ครุทปุราณะ
โดย	นางสาวเบญจมาศ ขุนประเสริฐ
สาขาวิชา	สันสกฤตศึกษา แบบ 2.1 ปรัชญาดุष्ฎีบัณฑิต
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชัยณรงค์ กลิ่นน้อย

โบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

.....คนบตีคณะโบราณคดี

( )

พิจารณาเห็นชอบโดย

.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมบัติ มั่งมีสุขศิริ)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชัยณรงค์ กลิ่นน้อย)

.....ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา)

.....ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
(รองศาสตราจารย์ ดร. โกวิท ภูมิพวง)

61116802 : สันสกฤตศึกษา แบบ 2.1 ปรัชญาดุष्ฎิบัณฑิต

คำสำคัญ : อายุรเวท, ครุฑปุราณะ, โทษะ, การวินิจฉัยโรค, พืชสมุนไพรร

นางสาว เบญจมาศ ขุนประเสริฐ: การศึกษาวิเคราะห์ห้องค้ความรู้ด้านอายุรเวทในคัมภีร์ครุฑปุราณะ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชัยณรงค์ กลิ่นน้อย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1.เพื่อปริวรรตและแปลเนื้อความอายุรเวทในคัมภีร์ครุฑปุราณะ 2.เพื่อศึกษาวิเคราะห์ห้องค้ความรู้ด้านอายุรเวทในคัมภีร์ครุฑปุราณะ โดยต้นฉบับที่นำมาศึกษาเป็นต้นฉบับภาษาสันสกฤตอักษรเทวนาครี The Garuḍa Mahāpuraṇam ของ Prof. Pushpendra Kumar เล่มที่ 1 อธิบายที่ 146-192 เท่านั้น

ผลการศึกษาพบว่า คัมภีร์ครุฑปุราณะมีรูปแบบคำประพันธ์แบบร้อยกรอง มีเนื้อหาเกี่ยวกับอายุรเวท จำนวน 46 อธิบายะ ประกอบด้วย วิธีการการวินิจฉัยโรค 5 ประการ ได้แก่ 1) สาเหตุของโรค(nidāna) 2) อาการระยะเริ่มต้น(pūrvā) 3) อาการแสดงที่ชัดเจน(rūpa) 4)การบรรเทาอาการให้ดีขึ้น(upaśaya) 5) การวินิจฉัยเพื่อจำแนกโรค(samprāpti) การเสียภาวะสมดุลโทษะ(dosha) ประกอบด้วย วาตะ กษะ และปิตตะ ชื่อโรคและอาการของโรค วิธีการรักษาโรค ประกอบด้วย วิธีขจัดพิษออกจากร่างกาย(pañcakarma) รักษาโดยการไ้ชยา การรักษาโดยใช้โลหะ และรักษาโดยการผ่าตัดขนาดเล็ก การชะลอวัย(rasāyana) เพศศาสตร์(vājīkaraṇa) ชื่อพืชสมุนไพรรที่มีชื่อภาษาไทยและไม่พบชื่อภาษาไทย จำนวน 232 ชนิด รวมถึงหลักปฏิบัติตามแนวทางอายุรเวท ได้แก่ ทินจรรยา(Dinacaryā) ฤตุจรรยา (Rtucaryā)

แม้ว่าคัมภีร์ครุฑปุราณะไม่ใช่คัมภีร์ทางการแพทย์แต่องค์ความรู้ด้านอายุรเวทที่ปรากฏในคัมภีร์มีความสอดคล้องกับคัมภีร์ทางการแพทย์ที่สำคัญเล่มอื่น ๆ เช่น จรกสัหมิตา สุครุตสัหมิตา และอัษฎางคหฤทยสัหมิตา โดยเฉพาะในส่วนของหลักการพื้นฐานด้านอายุรเวท การวินิจฉัยโรค และวิธีการรักษาโรค

61116802 : Major SANSKRIT STUDIES

Keyword : Ayurveda, Garuda Purana, Dosha, Disease Diagnosis, Medicinal Plants

MISS BENJAMAS KHUNPRASERT : AN ANALYTICAL STUDY OF AYURVEDIC KNOWLEDGE IN GARUḍA PURĀṆA THESIS ADVISOR : ASSISTANT PROFESSOR CHAINARONG KLINOI, Ph.D.

The aims of this study are to (i) translate the Ayurvedic contents from Devanagari into the Thai language and (ii) analyze the Ayurvedic principles in the Garuḍa PurĀṇa, by reviewing chapters 146-192 in the Garuḍa Mahāpuraṇam Volume. 1. composed by Professor Pushpendra Kumar.

The study found that Garuḍa PurĀṇa was composed in verse. It contains 46 chapters (Adhyaya) concerning Ayurvedic medicine consisting of the 5 disease diagnostic procedures; 1) Causative factors (Nidāna) 2) The prodromal symptoms (Pūva) 3) Manifested symptoms) (Rūpa) 4) The Exploratory Treatment (Upaśaya) and 5) Pathogenesis (Samprāpti). In addition, it also contains the imbalance of Tridosha; Vata, Kapha, and Pitta, names of aliments and the causes, several treatments such as detoxification (Panchakarma treatment), herbal medicines, treatments with special metals, anti-ageing (Rasāyana), sexology (Vājīkarana), names of 232 medicinal plants (some herbs have Thai names and some herbs don't have Thai names), including Ayurvedic guidelines for good health such as Dinacaryā, R̥tucaryā.

Although Garuḍa PurĀṇa is not an ancient medical scripture, the medical contents in the Garuḍa PurĀṇa align with significant Ayurvedic medical scriptures such as Caraka-saṃhitā, Suśruta-saṃhitā and Ashtāṅgaharīya saṃhitā, especially, the Ayurvedic principles, disease diagnosis, and treatments.

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้มีส่วนส่งเสริมและสนับสนุนให้การศึกษาครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี
ขอขอบพระคุณ ผศ.ดร.ชัยณรงค์ กลิ่นน้อย ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาในการอ่าน ตรวจสอบ
ตลอดจนแก้ไขวิทยานิพนธ์ รวมทั้งให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์หลายประการ

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ พาสินีทร์ วงศ์วุฒิสโรช อาจารย์ประจำ สำนักวิชาศึกษาทั่วไป
สถาบันเทคโนโลยีจิตรลดา ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาให้คำแนะนำและช่วยเหลือในเรื่องการแปลเนื้อหา
ด้านอายุรเวทซึ่งเป็นเรื่องยากมากสำหรับผู้วิจัยจนทำให้เกิดความเข้าใจมากในช่วงแรกของการแปลได้มี
ความหวังและสามารถทำได้ตามเป้าหมายระยะเวลาที่กำหนดไว้

ขอขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ ญาติพี่น้อง และเพื่อนร่วมงาน ที่เป็นกำลังใจและสนับสนุน
การศึกษาครั้งนี้มาโดยตลอดและสุดท้ายนี้ขอขอบคุณบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่ให้ความ
ช่วยเหลือในการแนะนำข้อมูลการทำวิทยานิพนธ์

นางสาว เบญจมาศ ขุนประเสริฐ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา	9
ขอบเขตของการศึกษา.....	9
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	9
ขั้นตอนของการศึกษา.....	10
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	11
บทที่ 2 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับคัมภีร์ปุราณะและองค์ความรู้ด้านอายุรเวท	19
ความเป็นมาและความหมายของปุราณะ	19
เนื้อหาโดยย่อของครุฑปุราณะ	21
องค์ความรู้ด้านอายุรเวทในคัมภีร์ทางการแพทย์ที่สำคัญ	32
ความก้าวหน้าของภูมิปัญญาด้านอายุรเวท	33
อายุรเวทสมัยพระเวท.....	33
คัมภีร์จรกสัมหิตา	35
คัมภีร์สุศรุตะสัมหิตา.....	37
คัมภีร์อัชฎางคหฤทยะสัมหิตา	39

อายุรเวทในคัมภีร์ปุราณะ	40
อายุรเวทสมัยพุทธศาสนา	46
อายุรเวทในรูปแบบของการแพทย์ทางเลือกในปัจจุบัน	47
บทที่ 3 แนวคิดทฤษฎีการแปล และแปลเนื้อหาด้านอายุรเวทในคัมภีร์ครุฑปุราณะเป็นภาษาไทย... 53	
แนวคิดทฤษฎีและวิธีการแปล	53
ทฤษฎีเกี่ยวกับการแปล.....	55
วิธีการแปล	56
ขั้นตอนการแปล	59
การแปลภาษาสันสกฤต	60
แปลครุฑปุราณะ อธิบายที่ 146 – อธิบายที่ 192	64
บทที่ 4 การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ด้านอายุรเวทกับคุณค่าทางการแพทย์ในคัมภีร์ครุฑปุราณะ 428	
องค์ประกอบในการรักษาโรค.....	428
ความรู้พื้นฐานของศาสตร์อายุรเวท.....	429
การเสียภาวะสมดุลของโทษะ	435
การวินิจฉัยโรค.....	438
โรคและการพยากรณ์โรค.....	441
วิธีการรักษาโรค	457
คุณสมบัติอาหารและน้ำนมที่ใช้ในการรักษาโรค	465
สมุนไพรในคัมภีร์ครุฑปุราณะ	468
หลักปฏิบัติตามแนวทางอายุรเวท ได้แก่ ทินจรรยา(Dinacaryā) ฤตจรรยาการ (Rtucaryā)... 470	
การปฏิบัติตัวในแต่ละฤดูกาลและนิสัยการบริโภคอาหาร.....	472
การศึกษาเปรียบเทียบเนื้อหาด้านอายุรเวทในคัมภีร์ครุฑปุราณะกับคัมภีร์ทางการแพทย์อื่น	474
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	479
สรุปผลการศึกษา.....	479

ข้อเสนอแนะ 483

รายการอ้างอิง 484

ภาคผนวก..... 491

ประวัติผู้เขียน..... 558

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 อธิบายตำแหน่งและหน้าที่ของวาตะโทษะ	431
ตารางที่ 2 อธิบายตำแหน่งและหน้าที่ของภะโทษะ	433
ตารางที่ 3 อธิบายตำแหน่งและหน้าที่ของปีตตะโทษะ	434
ตารางที่ 4 อาหารที่กระตุ้นและทำลายโทษะ	466
ตารางที่ 5 สภาพธรรมชาติตามการเปลี่ยนแปลงในแต่ละฤดูกาลของประเทศอินเดีย	471
ตารางที่ 6 เปรียบเทียบเนื้อหาด้านอูรเวทในคัมภีร์ครุฑปุราณะกับคัมภีร์ทางการแพทย์อื่น	475
ตารางที่ 7 คำศัพท์เกี่ยวกับพิษสมุนไพรรในคัมภีร์ครุฑปุราณะ	492
ตารางที่ 8 คำศัพท์เกี่ยวกับน้ำธรรมชาติ	531
ตารางที่ 9 คำศัพท์เกี่ยวกับอนุพันธ์ของอ้อยและประเภทของน้ำผึ้ง	532
ตารางที่ 10 คำศัพท์เกี่ยวกับนมและผลิตภัณฑ์จากนม	533
ตารางที่ 11 คำศัพท์เกี่ยวกับน้ำมันพืช	534
ตารางที่ 12 คำศัพท์เกี่ยวกับเครื่องดื่มแอลกอฮอล์	534
ตารางที่ 13 คำศัพท์เกี่ยวกับกายวิภาค – ทั่วไป	535
ตารางที่ 14 คำศัพท์เกี่ยวกับสรีรวิทยา	539
ตารางที่ 15 คำศัพท์เกี่ยวกับชื่อโรค	541
ตารางที่ 16 คำศัพท์เกี่ยวกับพยาธิสภาพและความพิการแต่กำเนิด	551
ตารางที่ 17 คำศัพท์เกี่ยวกับคุณสมบัติทางเคมี	555
ตารางที่ 18 คำศัพท์เกี่ยวกับคุณสมบัติทางกายภาพ	556
ตารางที่ 19 น้ำหนักและมาตรวัด	557

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

คัมภีร์ปุราณะเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ประเภทหนึ่งของศาสนาฮินดู ถือได้ว่าเป็นมีความสำคัญเทียบเท่ากับคัมภีร์พระเวท จึงเรียกได้ว่าเป็นเวทที่ 5 คัมภีร์ปุราณะเป็นเรื่องราวที่มีมาแต่โบราณไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าแต่งขึ้นครั้งแรกเมื่อใดและมีจำนวนเท่าใด แต่พบร่องรอยว่าเกิดขึ้นก่อนสมัยพระเวท เชื่อว่าเกิดขึ้นตั้งแต่ 1,000 ปีก่อนคริสตกาล¹ คัมภีร์ปุราณะจะต้องประกอบด้วย “ปัญญาลักษณะ” คือ คุณสมบัติ 5 ประการ² ดังต่อไปนี้

1. สรค (Sarga) เรื่องการสร้างโลก
2. ปฏิสรค (Pratisarga) เรื่องการสร้างโลกขึ้นใหม่หลังจากทำลายสิ้นแล้ว
3. วศ (Vamśa) เรื่องวงศ์ของเทพหรือฤาษี และกษัตริย์ทั้งหลาย
4. มนวัตต (Manvantara) เรื่องสมัยของพระมนุ ผู้เป็นต้นกำเนิดของมนุษย์
5. วศานุจริต (Vamsanucarita) เรื่องประวัติสุริยวงศ์ และจันทรวงศ์ของอินเดีย

คัมภีร์ปุราณะมีเนื้อหาสาระสำคัญเกี่ยวกับประเทศอินเดียทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม ศาสนา และการเมือง เป็นวรรณกรรมที่แสดงให้เห็นรูปแบบวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนอินเดีย ซึ่งได้อธิบายไว้อย่างชัดเจนถึงการกำหนดรูปแบบของสังคมวัฒนธรรม การดำเนินชีวิต ภูมิศาสตร์ การเมือง ปรัชญา ศาสนาและระบบการศึกษา³ ปุราณะบางคัมภีร์เท่านั้นที่มีเนื้อหาครบถ้วนทั้ง 5 ข้อ ตามแบบแผนที่กำหนด มีลักษณะเป็นคำสั่งสอนในรูปแบบการสนทนาระหว่างสองคนหรือมากกว่านั้น

¹ Maurice Winterniz, *History of Indian Literature*, Vol.1, tran. by S. Ketkar and H. khon. 3rd ed (Delhi : Munhiram Manoharlal, 1991), 495-497.

² Ramachandra Iyer, T.K. *A Short History of Sanskrit Literature*. (Madras: Bharathi Vijayam Press,1977)

³ Pushpendra Shastri, *Introduction to Purāna* (Dehi: Rashtriya Sanskrit Sansthan, 1995), xvi.

คัมภีร์ปุราณะเป็นบทร้อยกรองแบ่งเป็นมหาปุราณะและอุปุราณะ ในยุคนี้ศาสนาฮินดูแบ่งเป็น3นิกาย คือ นิกายที่นับถือพระพรหมสูงสุดเรียกว่า พรหมนิกาย นิกายที่นับถือพระศิวะว่าเป็นพระเป็นเจ้าสูงสุด เรียกว่า ไศวนิกาย และนิกายที่นับถือพระวิษณุว่าเป็นพระเป็นเจ้าสูงสุด เรียกว่า ไชยวณิกาย ข้อแตกต่างแต่ละนิกายก็คือ ฝ่ายไศวะบูชาศิวลึงค์ ส่วนฝ่ายไชยวณะบูชาอวตารปางต่างๆ ของพระวิษณุ ปางที่ได้รับการเคารพนับถือมากที่สุดคือ พระราม และพระกฤษณะ มหาปุราณะมีทั้งหมด 18 คัมภีร์⁴ ได้แก่

1. พรหมปุราณะ (Brahmapurana) เป็นเล่มแรกสุด จึงมีอีกชื่อว่า อาทิปุราณะ หรือปุราณะ เล่มแรกมีความยาว 25,000 โศลก กล่าวถึงพระพรหมแสดงคำสอนแก่พระทักษะ กล่าวโดยสรุปในปุราณะนี้มีเรื่องการสร้างโลก การเกิดมนุษย์คนแรกและคนต่อมา กำเนิดของเทพเจ้า กึ่งเทพเจ้าและสัตว์อื่นๆ โลกมนุษย์ สวรรค์ และนรก สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ หน้าที่ของวรรณะต่าง ๆ และอาศรมสี่

2. พรหมไวยวรรตปุราณะ (Brahmavaivartapurana) มีความยาว 18,000 โศลก เนื้อเรื่องส่วนใหญ่เป็นเรื่องการสร้างจักรวาล ว่า จักรวาลนี้เป็น “วิวิรุต” คือ การเปลี่ยนแปลงของพรหม ปุราณะนี้แบ่งออกเป็น 4 ชั้นหะ(ตอน) คือ

(1) พรหมชั้นหะ (Brahmkhanda) กล่าวถึงผู้สร้างโลกให้แก่พระพรหม คือ พระกฤษณะนั่นเอง ความรู้ด้านอายุเวทที่ถ่ายทอดโดยพระพรหม

(2) ประกฤติชั้นหะ (Praktikhanda) แสดงถึงประกฤติแยกตัวเองเป็น เทวี 5 องค์ คือ ทูรคา ลักษมี สรัสวดี สาวิตรี และราธา ตามคำสั่งของพระกฤษณะ

(3) คณศชั้นหะ (Ganeśakhanda) เกี่ยวกับนิยายเก่าแก่เรื่อง พระคณศ

(4) กฤษณะชั้นหะ (Krsnajanmakhanda) เกี่ยวกับการเกิดและการเป็นอยู่ของพระกฤษณะ

3. พรหมานตปุราณะ (Brahmandapurana) มีความยาว 12,000 โศลก กล่าวถึงความ เป็นมาของจักรวาล ตามคำบอกเล่าของพระพรหม ซึ่งเกิดจากไข่มอง (ทิวณยครุภ) ของพระพรหม

---

⁴ G.R. Garg, *An Encyclopedia of Indian Literature* (Delhi: Mohan Printing Corporation,1972) 311-320.

4. มารกัณทยปุราณะ (Marakandeyapurana) มีความยาว 9,000 โศลก ผู้เล่าคือ มารกัณเฑยะ เกี่ยวกับเรื่องการสร้างโลก และการประลัย และเรื่องเทพเจ้าในพระเวท อาทิ สูรยเทพและอัคนีเทพ

5. ภาวิชยปุราณะ (Bhavisyapurana) มีความยาว 14,000 โศลก กล่าวถึงเรื่องอันจะเกิดมีในอนาคตโดยเฉพาะก็คือ เกี่ยวกับกสิยุค และกล่าวถึงหน้าที่ของคนในวรรณะต่าง ๆ การบูชาสุรยเทพ อัคนีเทพและนาค (งู) ทั้งหลาย

6. วิษณุปุราณะ (Visnupurana) มีความยาว 23,000 โศลก จัดเป็นปุราณะที่สำคัญคัมภีร์หนึ่ง นับว่าเป็นคัมภีร์เดียวเท่านั้นที่มีเนื้อหาสาระครบตามลักษณะและแบบแผนของปุราณะ แบ่งออกเป็น 6 องค์(ตอน) ปราศระได้เล่าให้ศิษย์ชื่อไมเตรยะฟัง เมื่อกล่าวรวมกันทั้ง 6 องค์แล้ว มีเรื่องการอวตารของพระวิษณุ และว่าพระวิษณุเป็นเทพเจ้าสูงสุดองค์หนึ่งในจำนวนเทพ 3 พระองค์ กล่าวถึงเรื่องต่าง ๆ คือ การสร้างโลก เทวดาอสูร วิศวบุรุษ บรรพบุรุษต้นกำเนิดมนุษย์ พระอาทิตย์ ดาวพระเคราะห์ ทวีป มหาสมุทร มนุษย์ทั้งหลาย ยุคที่มนุษย์ปกครอง การสนทนาด้วยเรื่องเวททั้ง 4 หน้าที่ของคนในวรรณะ อาศรม 4 พิธีเกี่ยวกับการเกิด การแต่งงาน เรื่องสุรยวงศ์ จันทรวงศ์ รามายณะ และมหาภารตะ เรื่องของพระกฤษณะ และการผจญภัยของพระองค์ ยุค 4 ยุค บาปกรรมของการเกิดความทุกข์ของผู้ที่เกิดมา วิธีทำให้พ้นจากการเกิดวิธีทางที่ทำให้เกิดปัญญา คือ การปฏิบัติโยคะ ทำสมาธิ โดยบริกรรมถึงพระวิษณุ อายุรเวท โดยเหตุที่วิษณุปุราณะนี้เป็นปุราณะเก่าแก่และมีคุณค่าสูงสุดจึงได้ชื่อว่า “ปุราณรัตน” คือ ดวงแก้วแห่งปุราณะทั้งหลาย

7. วามนปุราณะ (Vamanapurana) มีความยาว 10,000 โศลก ได้กล่าวถึงเรื่องพระวิษณุอวตารเป็นวามนะ คือ คนแคระ เรื่องการบูชาลิงค์ และนิยายเกี่ยวกับพระศิวะกับพระนางอุมา พระคเณศกับการตติเกยะ

8. ศรีมัทภากวตปุราณะ (Srimadbhagavatapurana) มีความยาว 18,000 โศลก เป็นปุราณะที่มีความแพร่หลายมากที่สุด และนิยมอ่านกันทั่วอินเดีย ทั้งได้แปลไว้ในภาษาหลักๆ ของอินเดียทุกภาษา ปุราณะนี้แบ่งออกเป็น 12 สกัณะ (บท) และบางสกัณะมีหลายอธยายะ บางสกัณะก็มีอธยายะจำนวนน้อย มีเรื่องราวมากมายในปุราณะนี้ โดยเฉพาะเป็นเรื่องสำหรับไวษณวนิกาย เมื่อกล่าวโดยสรุปมีเรื่องต่าง ๆ คือ การอวตารของพระวิษณุ การทำนายเกี่ยวกับกสิยุค พระพุทธเจ้าเป็นอวตารปางหนึ่งของพระวิษณุ การบูชาเทพเจ้าทั้งหลายเพื่อได้รับพรต่าง ๆ การบรรยายถึงกระบวนการสร้างโลก การเกิดวงศ์ของมนุและฤๅษี การทะเลาะกันระหว่างพระศิวะกับทักษะ นิยาย

โบราณเกี่ยวกับแม่น้ำคงคา พระอาทิตย์ ดาวฤกษ์ และดาวพระเคราะห์ การเกิดของมารุตเทพ หน้าที
ของวรรณคดีต่าง ๆ และอาศรม ประวัติการสืบวงศ์ของสุรยวงศ์และจันทรวงศ์ ราชวงศ์ของกษัตริย์
ทั้งหลายแห่งกลียุค ธรรมแห่งกลียุคและประลัย

9. นารทปุราณะ (Naradayapurana) มีความยาว 25,000 โศลก เป็นเรื่องที่พระนารทฤๅษี
เล่าแก่นันทกุมาร เกี่ยวกับเรื่อง หลักการบำเพ็ญตบะด้วยการอดอาหาร งานนักขัตฤกษ์ต่าง ๆ ของ
ไวษณวนิกายด้วย ตัวอย่างนิยายเก่าแก่ มีบทสนทนาเรื่องบาปและการลงโทษในนรก กล่าวถึงธรรมคือ
หน้าที่วรรณคดีต่าง ๆ อาศรมทั้งสี่ นอกจากนี้แล้วยังผนวกเรื่องการบูชา และพิธีศพ

10. ครุฑปุราณะ (Garudapurana) มีความยาว 8,000 โศลก เป็นเรื่องราวที่พระวิษณุทรง
สั่งสอนแก่ครุฑ มีเรื่องการบูชาพระวิษณุและกฏการบูชาเทพเจ้า 5 พระองค์ คือ พระวิษณุ พระศิวะ
พระนางทุรคา พระสุรย และพระคเณศ ดาราศาสตร์ อายุรศาสตร์ ไวยากรณ์ และเรื่องกำเนิดของ
เพชร รวมทั้งคุณสมบัติในด้านต่าง ๆ ครึ่งหลังแสดงความคิดทางปรัชญาว่า ชีวิตหลังความตาย
พิธีกรรมและการบูชาบรรพบุรุษ นรก สวรรค์

11. ปัทมปุราณะ (Padmapurana) มีความยาว 55,000 โศลก เป็นปุราณะที่ใหญ่ เนื้อเรื่อง
แบ่งออกเป็น 6 ชั้นหะ (ตอน) คือ

(1) สฤษฏิกษัณหะ (Srstikhanda) กล่าวถึงเรื่องการสร้างโลกและการสืบสันตติวงศ์
ของกษัตริย์ทั้งหลาย และความรู้ด้านอายุรเวท

(2) ภูมิษัณหะ (Bhumikhanda) กล่าวถึงเรื่องสถานที่ศักดิ์สิทธิ์สำหรับจาริกแสวง
บุญ

(3) สวรรคษัณหะ (Svargakhanda) กล่าวอธิบายถ้อยคำของทวยเทพหลายองค์
โดยมีนิทานเกี่ยวกับบอภินิหาร กล่าวถึงหน้าที่ของวรรณคดีต่าง ๆ อาศรมสี่ วิธีการบูชาพระวิษณุ
พิธีกรรม และศีลธรรมจรรยา

(4) ปาตาลษัณหะ (Patalakhanda) กล่าวถึงสถานที่ที่น่าเคารพ โดยเฉพาะสถานที่
เป็นที่อาศัยพวกพญานาค

(5) อุตตรษัณหะ (Uttarakhanda) กล่าวถึงเรื่อง ดอกบัววิเศษที่ก่อกำเนิดให้แก่
พรหม นิยายโบราณเรื่อง ภฤคฺษุสรเสริญเยินยอพระวิษณุว่าเป็นใหญ่เหนือพระศิวะและพระพรหม

(6) กริยาโยคสาระ (Kryayogasara) ว่าด้วยเรื่องผู้ภักดีต่อพระวิษณุหรือผู้ถือนิกาย
ไวษณพ จะต้องเคารพบูชาพระวิษณุด้วยการปฏิบัติ และการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดในพิธีต่าง ๆ เช่น

การจารึกแสวงบุญไปยังแม่น้ำคงคา และงานนักขัตฤกษ์ต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีเรื่องแทรก “ราม” และ “ศกุนตลา” แทรกในบางชั้นพระดังกล่าวด้วยนักประวัติศาสตร์กล่าวว่าทั้งสองเรื่องน่าจะผนวกเข้ามาในภายหลัง

12. วราหะปุราณะ (Varahapurana) มีความยาว 14,000 โศลก กล่าวถึงพระวิษณุอวตารปางที่สาม เป็นวราหะ (หมูป่า) และบรรยายเกี่ยวกับเรื่องการสร้างโลกและการสืบสันตติวงศ์ต่าง ๆ เป็นคู่มือสำหรับผู้นับถือนิกายไวษณะ และกล่าวถึงนิยายโบราณเรื่องของ พระศิวะ พระนางทุรคา และพระคเณศด้วย ส่วนสำคัญของปุราณะนี้ได้แก่ข้อปฏิบัติในชีวิตประจำวันของผู้นับถือไวษณวนิกาย

13. มัตสยปุราณะ (Matsyapurana) มีความยาว 13,000 โศลก เป็นปุราณะที่พระวิษณุเล่าให้พระมนูฟัง เรื่องที่พระองค์อวตารเป็นปลา และเรื่องเกี่ยวกับสถานที่สำคัญที่ควรเคารพบูชา งานนักขัตฤกษ์และพิธีต่าง ๆ ที่ตั้งไวษณวนิกาย และไสวนิกายควรดูแลเอาใจใส่

14. กูรมปุราณะ (Kurmapurana) มีความยาว 8,000 โศลก เป็นเรื่องราวของพระวิษณุสมัยอวตารเป็นกูรมะ (เต่า) เป็นผู้เล่า ในปุราณะนี้มีเรื่องการบูชาพระศิวะ เรื่องการอวตารของพระศิวะ เป็นเทพเจ้าสูงสุด แต่เห็นอยู่บ่อยครั้งว่า ความจริงแล้วพระพรหม พระวิษณุ และพระศิวะ คือเทพเจ้าองค์เดียวกัน

15. คิวปุราณะ (หรือ วายูปุราณะ) (Wivapurana) มีความยาว 14,000 โศลก พระวายุเป็นผู้เล่ามีข้อความสดุดีพระเกียรติคุณของพระศิวะ นอกจากนี้ยังมีเรื่องการสร้างโลก การสืบต่อและการสิ้นสุด (ประลัย) ของโลก ความหลังของการปฏิบัติโยคะโดยการทำสมาธิกับพระศิวะ ปุราณะนี้แม้จะเป็นไสวนิกาย แต่มีบางตอนกล่าวถึงความภักดีต่อพระวายุด้วย

16. ลิงคปุราณะ (Līṅgapurana) มีความยาว 12,000 โศลก กล่าวถึงการบูชาพระศิวะ โดยเฉพาะในรูปแบบลึงค์(เครื่องหมายเพศชาย) และเรื่อง การอวตาร 28 ลักษณะของพระศิวะด้วย

17. สกัณฑปุราณะ (Sakandapurana) มีความยาว 84,000 โศลก เป็นปุราณะที่ใหญ่โตมาก แบ่งออกเป็น 6 สัณฑิตา (เล่ม) กล่าวโดยสรุปในปุราณะนี้เป็นเรื่อง สกัณฑะ (สุพรมณ์) เทพเจ้าแห่งสงคราม ผู้บังคับบัญชากองทัพในสวรรค์ ซึ่งเป็นพระโอรสของพระศิวะและพระนางปารวตี เรื่องสิ่งนำเคารพสักการะในเมืองพาราณสีหรือกาซี เรื่องการวิวาทแห่งพระศิวะกับพระนางปารวตี เรื่องนรก โลก การปฏิบัติโยคะ และปรัชญาของไสวนิกาย

18. อัคนิปุราณะ (Agnipurana) มีความยาว 12,000 โศลก เป็นเรื่องราวอันทรงคุณค่าทางศิลปวิทยาการสาขาต่าง ๆ ที่พระอัคนีอัคคีเล่าแก่พระวสิษฐะ เกี่ยวกับเรื่อง ดาราศาสตร์ สถาปัตยกรรม

ศาสตร์ ศิลปศาสตร์ อลังการศาสตร์ และเกี่ยวกับไสวณิกายปุราณะทั้ง 18 คัมภีร์ดังกล่าว ได้จัดลำดับที่ไว้ตามกลุ่มที่ยกย่องนับถือเทพเจ้าทั้ง 3 พระองค์ คือ พระพรหม พระวิษณุ และพระศิวะ กล่าวคือ คัมภีร์ปุราณะลำดับที่ 1-5 เป็นของพวกที่นับถือพระพรหมเป็นเทพเจ้าสูงสุด คัมภีร์ปุราณะลำดับที่ 6-14 เป็นของพวกที่นับถือพระวิษณุเป็นเทพเจ้าสูงสุด คัมภีร์ปุราณะลำดับที่ 15-18 เป็นของพวกที่นับถือพระศิวะเป็นเทพเจ้าสูงสุด นอกจาก 18 คัมภีร์ดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีอุปปุราณะ ซึ่งเป็นปุราณะอันดัดแปลงมาจากปุราณะ 18 คัมภีร์นั้น อุปปุราณะมี 18 คัมภีร์ด้วยเช่นกัน ซึ่งยังมีปรากฏอยู่ในปัจจุบันบ้างบางคัมภีร์ และสูญหายไปแล้วบางคัมภีร์ อุปปุราณะแต่งขึ้นเพื่อให้เหมาะสมกับความประสงค์ของลัทธินิกายประจำถิ่นและความต้องการด้านศาสนาของลัทธินิกายที่แยกออกไป กล่าวกันว่าอุปปุราณะเป็นภาคผนวกหรือส่วนเพิ่มเติมของบางปุราณะ⁵

คัมภีร์ครุฑปุราณะเป็นหนึ่งใน 18 มหาปุราณะของตำราในศาสนาฮินดู มีทั้งหมด 8,000 โศลก แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ปุรวขันธ์ (Purva Khanda (ส่วนแรก) และอุตตรขันธ์ (Uttara Khanda (ส่วนหลัง) โดยส่วนแรกจะเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ประกอบด้วย จักรวาลวิทยา การกำเนิดจักรวาลในครุฑปุราณะมีเช่นเดียวกับในปุราณะอื่นๆ เรื่องของความจริงสองประการคือ ปुरुชะ และ ประกฤติ การนมัสการพระวิษณุ พระอิศวร และพระพิฆเนศ แบบแผนและสถาปัตยกรรมสำคัญของวัดฮินดู การแนะนำในการแบ่งพื้นที่โดยมีพื้นที่ด้านในสุดเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส แกนกลางของวิหาร ทางเข้าผนัง ความสูงของแท่นบูชา การสร้างวัด อัณมณิและวิธีการทดสอบอัณมณิ ซึ่งอัณมณิที่กล่าวถึง ได้แก่ ทับทิม มุก ไฟลีน มรกต เพชร บลูแซฟไฟร์ ปะการัง โกเมนสีแดง หยก ควอตซ์ไม่มีสีและหินชนิดต่างตำนานของอัณมณิแต่ละชนิดและความเกี่ยวข้องกับด้านโหราศาสตร์เครื่องราง การทำความสะอาดอัณมณิ และอธิบายขั้นตอนการทดสอบอัณมณิ กฎหมายแห่งคุณธรรม พระเวทที่อยู่ในสำนักต่าง ๆ เช่น นยายะ มีมางสะ ศาสตร์ ธรรม ในครุฑปุราณะกล่าวว่าหน้าที่ทางศาสนาสำคัญที่สุดและควรไตร่ตรองด้วยจิตวิญญานของตนเอง หลักนิติศาสตร์ความประพฤติที่ถูกต้อง รัฐบาลที่ดี อธิบายถึงลักษณะของกษัตริย์ที่ดีและรัฐบาลที่ดี กษัตริย์ควรใช้ธรรมะ อยู่บนพื้นฐานของความจริงและมีความยุติธรรมและป้องกันประเทศจากการรุกรานจากต่างประเทศ การจัดเก็บภาษีที่ไม่ก่อให้เกิดความลำบาก รัฐบาลที่ดีต้องมองถึงความก้าวหน้าและความเจริญรุ่งเรืองของประชาชน ชื่อโรคและอาการ

⁵ G.R.Garg, *An Encyclopedia of Indian Literature* (Delhi:Mohan Printing orporation,1972), 456.

ต่าง ๆ หลักโยคะ ส่วนหลังประกอบด้วยเรื่อง ชีวิตหลังความตาย นรกสวรรค์ กรรมและวิญญาน พิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย และการหลุดพ้น

อายุรเวท เป็นศาสตร์แขนงหนึ่งของอินเดียโบราณว่าด้วยการดำรงชีวิตให้มีอายุยืนยาว ซึ่งมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตชาวอินเดียจนถึงปัจจุบัน คำว่า “อายุรเวท” มาจากคำสันสกฤตว่า อายุ + เวท มีความหมายตรงตัวว่า “ศาสตร์แห่งชีวิต” ในปัจจุบันหมายถึงการแพทย์แผนโบราณของอินเดีย และถูกยอมรับในฐานะแพทย์ทางเลือก (Alternative Medicine) คัมภีร์อายุรเวทส่วนใหญ่มีเนื้อหา กล่าวถึง โรค สาเหตุ อาการ ยา และข้อปฏิบัติต่าง ๆ⁶

อายุรเวท หรือ ไวยาทยศาสตร์ (Indian Medicine)⁷ หรือที่ระบบแพทย์ของอินเดียเรียกว่า อายุรเวท ได้เกิดขึ้นในสมัยพระเวท กล่าวกันว่า รุทรเทพเป็นแพทย์ (ภิชช) ของเทพทั้งหลาย อัศวินเทพเป็นแพทย์ทางกายภาพที่ทำให้คนตาบอดมองเห็นและคนเป็นง่อยเดินได้ อถรเวทมีข้อความ อันเกี่ยวกับเรื่องสุขภาพอนามัย ปุราณะและสมฤตีกีมีเรื่องราวเกี่ยวกับยารักษาโรค

งานนิพนธ์ที่เกี่ยวกับอายุรเวท หรือไวยาทยศาสตร์ มีดังนี้

1. จรกส์หิตา แต่งขึ้นเมื่อพุทธศตวรรษที่ 6 มีทั้งบทร้อยกรองและบทร้อยแก้วผสมกัน แบ่งออกเป็น 8 ตอน ว่าด้วยเรื่องเหล่านี้ ตอนที่ 1 เรื่องยารักษาโรค อาหาร การศึกษาเกี่ยวกับร่างกาย ตอนที่ 2 เรื่องโรคสำคัญ 8 ชนิด ตอนที่ 3 เรื่องเกี่ยวกับอายุรเวททั่วไป และการศึกษาเกี่ยวกับยา ตอนที่ 4 เรื่องกายวิภาคและชีววิทยา ว่าด้วยสัตว์แรกเกิด ตอนที่ 5 เรื่องการวินิจฉัยโรค และการทำนายอาการของโรค ตอนที่ 6 เรื่องเกี่ยวกับอายุรเวทพิเศษเฉพาะอย่าง ตอนที่ 7-8 กลุ๊ป และสีหิ จรกส์หิตา ยังเป็นที่นิยมและแพร่หลายอยู่ ผู้แต่ง จรก

---

⁶ Lochan and others. Ed, **Ayurveda : Ancient Heritage in the Age of Globalisation** (Nakorn Prathom : Centre for Bharat Studies, Research Institute for Languages and Cultures of Asia (RILCA), Mahidol University 2557), 23.

⁷ จำลอง สารพัดนึก, **ประวัติศาสตร์คัมภีร์สันสกฤต 1** (กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2546), 128-130 .

2. สุครุตสงหิตา มีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า อายุรเวท-ประกาศ แบ่งออกเป็น 5 ตอน และยังแบ่งออกเป็นบทย่อยอีกหลายบท สุครุตสงหิตาเป็นงานนิพนธ์ซึ่งเชื่อกันว่าอยู่ในพุทธศตวรรษที่ 4-5 แต่มาปรากฏอย่างในปัจจุบันนี้ สันนิษฐานน่าจะเป็นงานในพุทธศตวรรษที่ 12 กล่าวโดยสรุปว่าด้วยเรื่อง ศัลยศาสตร์ ผู้แต่ง สุครุต

3. อชฎางค-หฤทย-สงหิตา แต่งเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 11 แบ่งออกเป็น 5 ตอน เมื่อกล่าวโดยสรุป คัมภีร์นี้ว่าด้วยเรื่องศัลยศาสตร์และศัลยกรรม ผู้แต่ง วาควภู

4. อชฎางคสงครห แต่งเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 12 เป็นงานนิพนธ์ที่มีทั้งบทร้อยกรองและร้อยแก้ว มี 8 หัวข้อใหญ่ ว่าด้วยเรื่องของร่างกายและการเยียวยา ผู้แต่ง วาควภู

5. นิทาน หรือ รุกสินิจย หรือ มาธวานิทาน แต่งเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 14 ว่าด้วยโรคต่างๆ ผู้แต่ง มาธวกร

6. สิทธิโยค ไม่สามารถระบุได้ว่าแต่งในพุทธศตวรรษใด ว่าด้วยเรื่องยามากมายที่ไม่มีในงานนิพนธ์ของ จกร สุครุต และวาควภู ผู้แต่ง วุณท (หรือ วุณทมาธว)

คัมภีร์ครุฑปุราณะ The Garuḍa Mahāpuraṇam ของ Prof. Pushpendra Kumar ที่ผู้วิจัยเลือกทำวิจัยในครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ ปุรวชัณท์ และอุตตรชัณท์ ส่วนแรกเรียกอาจารย์กาญจน์มีความรู้ด้านอายุรเวทอยู่ใน ปุรวชัณท์ อธิบายถึงชื่อโรค อาการของโรค ปัจจัยที่ก่อให้เกิดโรค เช่น ความผิดปกติของวาตะ ปิตตะ และ กษะ สภาพอากาศความร้อน ความเย็น ช่วงฤดูกาลที่จะเป็นโรคแต่ละชนิด บางส่วนคล้ายกับอชฎางค-หฤทย ที่แต่งโดย วาควภู ซึ่งมีความแตกต่างจากต้นฉบับเดิมที่ข้อความหายไป และยังเป็นเรื่องราวร่วมสมัยมาจนถึงยุคปัจจุบันที่อายุรเวทถือว่าเป็นศาสตร์การแพทย์ทางเลือกแขนงหนึ่งที่สามารถนำมาใช้รักษาและป้องกันโรคนอกเหนือจากแพทย์แผนปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับมุมมองทางมานุษยวิทยากับความหลากหลายของวัฒนธรรมสุขภาพ พหุลักษณะทางการแพทย์ (medical pluralism) เป็นแนวคิดทางมานุษยวิทยาทางการแพทย์ที่เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง ในสังคมหนึ่งๆ จะมีระบบการแพทย์มากกว่าหนึ่งระบบดำรงอยู่เสมอ ไม่ว่าสังคมนั้นจะเป็นสังคมสมัยใหม่ที่มีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์หรือเทคโนโลยีอย่างมาก หรือ

จะเป็นสังคมดั้งเดิม⁸ ที่เป็นเช่นนี้เพราะโดยความเป็นจริงแล้วไม่มีระบบการแพทย์ระบบใดระบบเดียวที่จะมีความสมบูรณ์ในตัวของมันเองในการตอบสนองต่อปัญหาความเจ็บป่วยในทุกมิติอย่างเหมาะสม จากความเชื่อดั้งเดิมเรื่องคาถาอาคม ต่อมาจึงพัฒนาสืบเนื่องเป็นศาสนาและวิทยาศาสตร์ตามวิวัฒนาการทางความคิดของมนุษย์

อีกทั้งคัมภีร์ปุราณะส่วนใหญ่ยังไม่มีแปลเป็นภาษาไทยอย่างสมบูรณ์ รวมถึงครุฑปุราณะด้วย นักวิชาการ นักศึกษาและผู้สนใจตำราเกี่ยวกับศาสนาฮินดูได้รับความรู้ผ่านแหล่งข้อมูลชั้นทุติยภูมิเสียเป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจแปลคัมภีร์เป็นภาษาไทยและศึกษาองค์ความรู้ด้านอายุรเวทในคัมภีร์ครุฑปุราณะ

ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อปริวรรตและแปลเนื้อความอายุรเวทในคัมภีร์ครุฑปุราณะ
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ด้านอายุรเวทในคัมภีร์ครุฑปุราณะ

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษานี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาไว้เพียงแค่การศึกษวิเคราะห์องค์ความรู้ด้านอายุรเวทที่ปรากฏในคัมภีร์ครุฑปุราณะเล่มที่ 1 อธิบายที่ 146-192 เท่านั้น โดยมีจำนวนทั้งหมด 46 อธิบาย 1,616 ศโลก ไม่รวมถึงการศึกษวิเคราะห์ทางด้านวรรณศิลป์ โดยผู้วิจัยใช้ต้นฉบับภาษาสันสกฤตจากหนังสือ The Garuda Mahāpurāṇam ของ Prof. Pushpendra Kumar มีจำนวน 2 เล่ม

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. การทับศัพท์ใช้อักษรไทยเพื่อการทับศัพท์ภาษาสันสกฤต การอ้างชื่อเฉพาะที่เป็นภาษาสันสกฤตใช้วิธีการสะกดแบบไทย โดยวงเล็บศัพท์ที่ถ่ายทอดไว้เฉพาะครั้งแรกที่กล่าวถึงครั้งต่อไปจะใช้การสะกดแบบไทย เช่นคำว่า โรคะ (โรค) ปาปมะ (ปาปม) ชวระ (ชวร) พยาธิ (วยาธิ)

⁸ Helman Cecil, *Culture, Health and illness* (Bristol: Wright 1985), 42-64.

2. การใช้ข้อความจากภาษาสันสกฤตจะทำการถอดอักษรจากเทวนาครีสู่อักษรไทยแล้ว แปลความ โดยคำนึงถึงรูปประโยคภาษาไทยเป็นหลัก

3. การนำเสนอองค์ความรู้ด้านอายุรเวท เช่น ชื่อโรค อาการของโรค การวินิจฉัยโรค การรักษาโรค พืชสมุนไพร วิเคราะห์เท่าที่ปรากฏในตำบพคัมภีร์เท่านั้น เพื่อความชัดเจนและเป็นผลดีต่อ การศึกษาและการนำไปใช้ประโยชน์โดยขยายผลเชิงลึกต่อไป

4. เนื่องจากเกิดปัญหาในการพิมพ์สระอากับอนุสวาระที่อยู่ตำแหน่งเดียวกันเมื่อแปลงไฟล์ เป็น PDF แล้วไม่สามารถอ่านได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอใช้สระอาแทนในทุกที่ที่ตั้งตัวอย่างต่อไปนี้ สตรีณฺญา ใช้เป็น สตรีณำ

ขั้นตอนของการศึกษา

ผู้วิจัยแบ่งขั้นตอนในการวิจัยเป็น 4 ขั้นตอน คือ ประชากร การรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง กับอายุรเวท ขั้นตอนการวิเคราะห์ และขั้นตอนการนำเสนอผลการศึกษาวิจัย ดังนี้

1. ประชากร ได้แก่ คัมภีร์ครุฑปุราณะเล่มที่ 1 และกำหนดขอบเขตการศึกษาเฉพาะเนื้อหา ว่าด้วยเรื่องอายุรเวทอธยายะที่ 146-192

2. การรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับอายุรเวท

2.1 สืบค้นเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

2.2 ศึกษาข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้อง

3. ขั้นตอนการวิเคราะห์

3.1 ปรีวรรตอักษรเทวนาครีเป็นอักษรไทย

3.2 นำเนื้อหาที่ได้มาวิเคราะห์แจกแจงหมวดหมู่เพื่อนำเสนอและสรุปผลการศึกษา

4. ขั้นตอนการนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

4.1 เรียบเรียงและนำเสนอผลงาน

4.2 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กุสุมา รัชชมนี⁹ นักวิชาการผู้เป็นคณะกรรมการจัดทำตำรา แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ ภูมิปัญญาทางการแพทย์และมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ได้เรียบเรียงบทนำในบทที่ว่าด้วย “คัมภีร์ฉันทศาสตร์” กล่าวถึงการแพทย์ ว่าศัพท์ภาษาไทยว่า “แพทย์” มาจากภาษาสันสกฤตว่า “ไวทย” แปลว่าผู้รู้พระเวท หมายถึงผู้รู้วิชาการต่าง ๆ ที่ประมวลอยู่ในคัมภีร์พระเวท (คัมภีร์พระเวทฉบับหนึ่งคือ อถรรพเวท เป็นต้นกำเนิดของตำราการแพทย์ และการรักษาโรคด้วยสมุนไพร) และผู้รู้วิชาการรักษาโรค เป็นที่นับถือยกย่องและมีบทบาทมากในสังคม ต่อมาคำว่า “ไวทย” จึงมีความหมายเจาะจง หมายถึงผู้รู้วิชาการรักษาโรคและอ้างว่า คัมภีร์อถรรพเวทเป็นตำราแพทย์เล่มแรกของชาวอินเดียอีกด้วย

จิราพร โชติเชียรวงค์¹⁰ ได้ศึกษาคัมภีร์ภควตปุราณะเป็นคัมภีร์สำคัญและศักดิ์สิทธิ์ของนิกายพระกฤษณะ หรือนิกายภควตตะ ซึ่งนับถือบูชาพระกฤษณะเป็นพระเจ้าสูงสุด คัมภีร์นี้ได้รับการบูชานับถือมาตั้งแต่ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 9 ในทางวิชาการ นักปราชญ์ทั้งชาวตะวันตกและตะวันออกต่างเห็นพ้องกันว่า คัมภีร์ปุราณะทั้ง 15 คัมภีร์ ที่ตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน ภควตปุราณะเป็นคัมภีร์เพียงเล่มเดียวที่มีลักษณะโดดเด่น (unique) เป็นเอกลักษณ์ จึงได้รับการยกย่องทั้งในแง่เนื้อหา ภาษา และฉันทลักษณ์ นอกจากนี้ยังเป็นคัมภีร์ที่มีการศึกษาค้นคว้าในประเด็นต่าง ๆ มากที่สุด

ชโยตี บาลา สหุ และ ประวิณ เอ็ด อธิกริ(Jyoti Bala Sahu and Pravina S. Adhikari)¹¹ อายุรเวทมีหน้าที่พื้นฐานสองประการ คือรักษาสุขภาพของผู้ที่แข็งแรงและรักษาโรคของผู้ที่สุขภาพไม่แข็งแรง ในการรักษาโรค ขั้นตอนแรกคือการวินิจฉัยโรคอย่างสมบูรณ์ Nidana Panchak เป็นเครื่องมือที่ยอดเยี่ยมสำหรับการวินิจฉัยโรค (Roga Pariksha) ในอายุรเวท แนวทางการวินิจฉัย

⁹ กุสุมา รัชชมนี, คัมภีร์ฉันทศาสตร์ ในแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ : ภูมิปัญญาทางการแพทย์และมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ (กรุงเทพฯ โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว), 2542, 23.

¹⁰ จิราพร โชติเชียรวงค์, คัมภีร์ภควตปุราณะ (กรุงเทพฯ วารสารวรรณวิทัศน์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), 2547.

¹¹ Jyoti Bala Sahu and Pravina S. Adhikari, A Literary Review On Importance Of Nidana Panchak In Ayurved world journal of pharmacy and pharmaceutical sciences volume 9, issue 7, 2022.

อายุรเวทมีสองประเภท ประกอบด้วย โรคิปาริกษา(Rogi Pariksha) และ โรคะ ปาริกษา(Roga Pariksha) แยกจากกัน ในหมู่พวกเขา Roga Pariksha ให้ความรู้ที่สมบูรณ์เกี่ยวกับโรคโดยเริ่มจากลักษณะทางสมุฏฐานไปจนถึงการแสดงอาการที่แท้จริงของโรค ในอายุรเวทมีวิธีการวินิจฉัยทำวิธี ได้แก่ สาเหตุของโรค (นิทาน) ระยะเริ่มต้นหรือระยะพักตัว (ปुरुรูป) การแสดงอาการบ่งชี้ลักษณะ (รูป) การทำให้เป็นปกติ (อุปศย) และตำแหน่งที่เกิดโรค (สंप्रापति) นอกจากนี้ยังให้ข้อมูลเกี่ยวกับการพยากรณ์โรค การรักษา และการวินิจฉัยแยกโรค ดังนั้นการวินิจฉัยโรคจึงเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรก

ดิเนส ชัว(Dinesh Jadhav)¹² วัตถุประสงค์ของการศึกษาคือเพื่อประเมินการมีส่วนร่วมของวรรณกรรมในตำนานอินเดียโบราณในวิทยาศาสตร์อายุรเวท รวบรวมข้อมูลจากวรรณคดีอินเดียโบราณ ครุฑปุราณะ ตำราอายุรเวท และวรรณกรรมสมัยใหม่ที่เกี่ยวข้องกับพืชสมุนไพรที่ใช้ในระบบอายุรเวท ซึ่งเป็นคัมภีร์โบราณที่เขียนด้วยภาษาสันสกฤต มีข้อมูลทางพฤกษศาสตร์ โรคต่างๆ ของมนุษย์และการบำบัดด้วยสมุนไพร มีการกล่าวถึงหัวข้อทางการแพทย์มากมาย ซึ่งคล้ายกับที่อธิบายไว้ในระบบยาอายุรเวท ข้อสรุป พืชสมุนไพรหลายชนิดได้รับการอธิบายด้วยคุณค่าทางยาอายุรเวทตามอชยาเยต่างๆ ในปุราณะ หลังจากรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทางการแพทย์แล้ว พบว่าพระคัมภีร์เล่มนี้กล่าวถึงพืช 48 ชนิดที่ถูกนำมาใช้อย่างน่าสนใจมาจนถึงยุคปัจจุบันในการรักษาโรคต่างๆ ของมนุษย์ ในการศึกษา มีรายงานพันธุ์พืช 48 ชนิดจาก 47 สกุล และ 35 วงศ์ ชื่อพฤกษศาสตร์ตามด้วยชื่อวงศ์ ชื่อท้องถิ่น ชื่อสันสกฤต ส่วนของพืชที่ใช้แล้ว วิธีการเตรียมยา และรูปแบบการใช้ของพืช ได้ระบุไว้

ธีรภัทร สินธุเดช¹³ ได้ศึกษาเรื่อง มนตร์โภษชยะ: การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าทางวรรณคดีและการแพทย์ในอถรรพเวท โดยมีจุดประสงค์ในการศึกษา คือ เพื่อแปลมนตร์โภษชยะจากคัมภีร์อถรรพเวทฉบับภาษาสันสกฤตเป็นภาษาไทย เพื่อนำเสนอด้านการแพทย์ในอถรรพเวทซึ่งได้ชื่อว่าเป็น

¹² Jadhav D, *Ethnomedicinal information in garuda purana*. J Ayurveda [serial online] 2021,123-6. Accessed December 10, 2022. Available from: <http://www.journayu.in/text.asp?2021/15/2/123/319344>.

¹³ ธีรภัทร สินธุเดช มนตร์โภษชยะ, “การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าทางวรรณคดีและการแพทย์ในอถรรพเวท”วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาสันสกฤต (ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2552.

ดรชนี้แรกแห่งความเจริญของอารยธรรมตะวันออก เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและเนื้อหาทางวรรณคดี โดยเน้นลักษณะคำประพันธ์ประเภทมนต์ตามลักษณะเฉพาะที่ปรากฏของคัมภีร์อรรถาเวทซึ่งถือเป็นคัมภีร์โบราณที่สมบูรณ์และมีเอกลักษณ์เล่มหนึ่งของโลก โดยต้นฉบับอรรถาเวทที่นำมาศึกษานั้นยึดต้นฉบับภาษาสันสกฤตอักษรเทวนาครีตามตำราชื่อ Atharvaveda with The Pada-Pātha and Sayanācārya's Commentary ผลการศึกษาพบว่า มนต์โรหัชชยะเป็นมนตร์ที่ยาวที่สุดในคัมภีร์อรรถาเวทมีทั้งสิ้น 390 มนต์ ซึ่งแต่ละมนตร์ล้วนถูกแต่งให้ดังงามด้วยอลงการชนิดต่าง ๆ โดยเฉพาะอลงการทางความหมายที่มีความโดดเด่นมาก จากการศึกษาพบถึง 14 ชนิด และปรากฏการใช้ฉันท 12 กลุ่ม ซึ่งกลุ่มที่มีการใช้มากที่สุดคือ อนุชฎุภ นอกจากนี้ผู้วิจัยได้พบโรคในมนตร์โรหัชชยะทั้งสิ้น 22 โรค พบตัวยาที่ใช้ในการรักษา 33 ชนิด และยังพบวิธีการรักษาเพิ่มเติมอีก 7 วิธีซึ่งพบวิธีสำคัญมากที่สุดในการรักษานั้นก็คือ การใช้มนต์บริกรรมในการรักษา

ไบรอน เจ กู๊ด, มิเชล เอ็ม.เจ ฟิชเชอร์, สระ เอส วิลเลียม, และ มารี-โจ (Byron J.Good, Michael M.J. Fischer, Sarah S, Willen and Mary-Jo)¹⁴ ได้ศึกษาแนวคิดด้านสุขภาพและการปฏิบัติของคนส่วนใหญ่กับคนในโลกปัจจุบันยังคงรักษาประเพณีที่พัฒนาขึ้นในช่วงสมัยโบราณ ความคิดเกี่ยวกับวิธีทำให้ร่างกายเกิดความสมดุล การบริโภคอาหารร้อนหรือเย็นที่ไม่เหมาะสมก่อให้เกิดความไม่สมดุลของร่างกาย ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีที่ได้รับการอธิบายในเรื่องของวิทยาศาสตร์และการแพทย์ครั้งแรกเมื่อหลายพันปีก่อน ความคิดเหล่านี้ส่วนใหญ่ระบบทางการแพทย์ในเอเชียยังคงรูปแบบความคิดโบราณและกระบวนการทางประวัติศาสตร์ โดยมีการอธิบายถึงวัฒนธรรมสมัยที่นิยมด้านอายุรเวทของชาวอินเดีย

มินิ เมหตา(Mini Mehta)¹⁵ หากเรามองย้อนกลับไปในประวัติศาสตร์ของการแพทย์ เราจะพบวรรณกรรมเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์การแพทย์มากมายจากชาวกรีกโบราณและอายุรเวทอินเดียโบราณ ชาวกรีกนำแนวคิดเรื่องจิตใจที่แข็งแรงในร่างกายที่แข็งแรงและมุมมองด้านการแพทย์ของ

¹⁴ Byron J.Good, Michael M.J. Fischer, Sarah S, Willen and Mary-Jo, **A Reader in Medical Anthropology**, (Delvecchio Good, A jhon wiley &son, Ltd.publication), 2010.

¹⁵ Mini Mehta. **Where modern medicine meets the ancient wisdom Herbal Medicine** 2021. Accessed December 2, 2022. available from <https://www.imedpub.com/scholarly/ayurveda-journals-articles-ppts-list.php>.

พวกเขาที่ผสมผสานกันอย่างลงตัวทั้งทางร่างกายและจิตใจ ความเป็นอยู่ที่ดี ในอายุรเวท สุขภาพ สมบูรณ์ถูกกำหนดให้เป็น "ความสมดุลระหว่างร่างกาย จิตใจ จิตวิญญาณ และความเป็นที่ดีของ สังคม" ยาแผนปัจจุบันเข้าใจสิ่งนี้ในปี 2543 เมื่อพวกเขาออกคำจำกัดความด้านสุขภาพของ WHO ใหม่: "สภาวะทางกายภาพที่สมบูรณ์ สุขภาพจิตและสังคมอยู่ดีมีสุข ไม่ใช่เพียงการไม่มีโรคหรือความ ทุพพลภาพเท่านั้น" สุขภาพก่อนหน้านี้ตาม WHO เป็นเพียงการไม่มีโรคหรือความทุพพลภาพ ในช่วง ที่โคโรนาระบาดใหญ่นี้ ยาแผนปัจจุบันได้เข้าใจถึงคุณค่าของภูมิปัญญาโบราณเมื่อตระหนักได้ว่าสิ่งที่ เรียกว่าหลักฐาน (EVIDENCE) ยาพื้นฐานล้มเหลวในการพิสูจน์หลักฐานใด ๆ ของประสิทธิภาพในการ แพ้ระบาดครั้งนี้

ราม จายาซุนดาร์ (Rama Jayasundar)¹⁶ความซับซ้อนมหาศาลของร่างกายมนุษย์มี ขอบเขตในการกำหนดแนวคิดเกี่ยวกับองค์กรที่มีพลวัตของมันในหลายวิธีเช่น โครงสร้าง ชีวิตเคมี การ ทำงาน ฯลฯ การแพทย์แผนตะวันตกมองร่างกายจากมุมมองของโครงสร้าง ในขณะที่อายุรเวท ซึ่ง เป็นระบบการแพทย์โบราณของอินเดีย เข้าใจร่างกายมนุษย์จากมุมมองของหน้าที่/ไตรโทษ (วาตะ ปิตตะ และภษะ) มุมมองที่แตกต่างกันของอายุรเวทและแพทย์แผนตะวันตกไม่ได้มีผลแค่ในการใช้ คำศัพท์และคำอุปมาอุปไมยที่แตกต่างกันเพื่ออธิบายระบบของมนุษย์ แต่ก็แตกต่างกันด้วยแนวทาง ด้านสุขภาพและความเจ็บป่วย บทความนี้มุ่งเน้นไปที่แนวทางที่โดดเด่นของอายุรเวทสุขภาพและโรค และวิทยาศาสตร์ที่อยู่เบื้องหลัง

วุฒิพงษ์ ถวิลสมบัติ¹⁷การศึกษาวิเคราะห์ห้วงค์ความรู้ด้านอายุรเวทในคัมภีร์อัมฤงคหฤทยะ ศึกษาเฉพาะสูตรสถานะผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาในคัมภีร์อัมฤงคหฤทยะ สูตรสถานะ มี ลักษณะเป็น “สูตระ” ที่มีรูปแบบคำประพันธ์แบบร้อยกรอง มีเนื้อหากระชับ เป็นตำราสำหรับศึกษา อายุรเวท ครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับองค์ความรู้พื้นฐานด้านอายุรเวท ได้แก่ ประวัติความเป็นมาและ

¹⁶ Rama Jayasundar Ayurveda, a distinctive approach to health and disease CURRENT SCIENCE, VOL. 98, NO. 7, (India Department of NMR, All India Institute of Medical Sciences, Ansari Nagar, New Delhi, 2010).

¹⁷ วุฒิพงษ์ ถวิลสมบัติ, การศึกษาวิเคราะห์ห้วงค์ความรู้ด้านอายุรเวทในคัมภีร์อัมฤงคหฤทยะ ศึกษา เฉพาะสูตรสถานะวิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาสันสกฤต (กรุงเทพฯ ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2564.

วัตถุประสงค์ของอายุรเวท สาขาของอายุรเวท หลักการพื้นฐานของอายุรเวท ได้แก่ ปัญจมหาภูตตะ ไตรโทษะ อัคนี คุณะ รสะ ธาตุ มละ และไอซ์ส รวมถึงหลักปฏิบัติตามแนวทางอายุรเวท ได้แก่ ทิน จรรยา ฤตจรรยา การกลั่นสภาวะตามธรรมชาติ การออกกำลังกาย การนอนหลับ การบริโภคอาหาร และเครื่องดื่ม การมีเพศสัมพันธ์ และคุณธรรมในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ ในคัมภีร์อัษฎางคหฤตยะ สูตรสถานะยังมีเนื้อหาเกี่ยวกับการรักษาโรคเบื้องต้น และสมุนไพรรักษาอายุรเวทอีกด้วย อนึ่ง เนื้อหาใน คัมภีร์ อัษฎางคหฤตยะ สูตรสถานะ เป็นองค์ความรู้พื้นฐานทางอายุรเวทในเชิงทฤษฎีเท่านั้น ไม่ได้ลงลึกถึงหลักปฏิบัติ เช่น กระบวนการรักษาโรค หรือวิธีการใช้สมุนไพรรักษาในครั้งนี สะท้อนให้เห็นว่าอายุรเวทเป็นหลักการแพทย์แผนโบราณของอินเดียที่มีคุณค่า หลักอายุรเวทหลายประการ สอดคล้องกับหลักการแพทย์แผนปัจจุบัน ดังนั้นจึงสามารถนำศาสตร์อายุรเวทในอดีตมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับปัจจุบันได้ อายุรเวทถือเป็นการแพทย์ทางเลือกหนึ่งที่เน้นการรักษาแบบองค์รวม เพื่อให้มนุษย์มีสุขภาพแข็งแรงทั้งทางร่างกาย และจิตใจ มีอายุยืนยาวตามเป้าหมายของอายุรเวทอย่างแท้จริง

สุภาพร พลายเล็ก¹⁸ ได้ศึกษาการเปรียบเทียบเรื่องจักรวาลวิทยาในคัมภีร์วิษณุปุราณะและ ไตรภูมิพระร่วง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยาที่ปรากฏในคัมภีร์วิษณุปุราณะและ ไตรภูมิพระร่วงซึ่งมีลักษณะทั้งที่แตกต่างกันและคล้ายคลึงกัน ผลการศึกษาพบว่า คัมภีร์วิษณุปุราณะ และไตรภูมิพระร่วงเป็นวรรณกรรมต่างถิ่นกัน มีผู้ประพันธ์ระยะเวลาในการประพันธ์และเนื้อหาหลัก คำสอนศาสนาแตกต่างกัน แต่เป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเรื่องจักรวาลซึ่งสืบรากเหง้าทางความคิดมาจากประเทศอินเดีย จึงจัดอยู่ในปรัชญาอินเดียเช่นเดียวกัน ทำให้มีแนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยาที่มีลักษณะสอดคล้องกัน

อชัย ศรีมา (Ajay Sharma)¹⁹ ได้ศึกษาความสัมพันธ์ของครุฑปุราณะในสังคมสมัยใหม่ การวิจัยแบบสหวิทยาการ สังคมสมัยใหม่มีปัญหาในเรื่องความรู้คัมภีร์ของศาสนาฮินดูคือ คิดว่ามีประโยชน์น้อยและล้าสมัยเนื่องจากขาดการวิจัยและการสังเคราะห์ การศึกษานี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อ

¹⁸ สุภาพร พลายเล็ก, การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องจักรวาลวิทยาในคัมภีร์ปุราณะและไตรภูมิพระร่วง วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาสันสกฤต (ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2557.

¹⁹ Ajay Sharma, *The Relevance of Garuda Purana in Modern Society: An Inter-Disciplinary Study*, (Department of English University of Jammu India), 2017.

ค้นหาความเกี่ยวข้องของหนึ่งใน 18 มหาปุระณะของศาสนาฮินดู ครุฑปุระณะในสังคมสมัยใหม่ การศึกษานี้ใช้วิธีการแบบสหวิทยาการในการวิเคราะห์ครุฑปุระณะ บทความนี้ใช้ครุฑปุระณะภาษาฮินดี ภาษาอังกฤษและภาษาสันสกฤต จากการศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างครุฑปุระณะและวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ในหลายสาขา เช่น จักรวาลวิทยา กฎหมาย นิติศาสตร์ สังคม การเมือง การศึกษา เศรษฐกิจ และกฎหมายของสังคมสมัยใหม่ ผลการศึกษายังกล่าวถึงความจำเป็นของการวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับครุฑปุระณะสมัยใหม่เชื่อว่านักวิชาการจำเป็นต้องยอมรับความเกี่ยวข้องของคัมภีร์ศาสนาฮินดูสังคมสมัยใหม่

อันมมา สปูดิช (Annamma Spudich)²⁰ การรับรู้ถึงศักยภาพของระบบการแพทย์แผนโบราณและข้อจำกัดของชีวการแพทย์มีได้เปิดเสวนาเกี่ยวกับการทำให้การรักษาทางการแพทย์แบบบูรณาการเป็นกระแสหลักมากขึ้น แหล่งข้อมูลของความรู้ทางการแพทย์แผนโบราณจากตำราแพทย์แผนโบราณ การแพทย์พื้นบ้านพื้นฐาน ความหลากหลายทางชีวภาพที่มีอยู่ในอินเดียและวิทยาศาสตร์การทดลองที่ซับซ้อนและการปฏิบัติทางชีวการแพทย์สถานที่อินเดียเป็นสถานที่ที่ไม่เหมือนใครในการนำความพยายามไปสู่การแพทย์แบบบูรณาการเพื่อจัดการกับโรคอุบัติใหม่บางอย่างปัญหาการดูแลสุขภาพระดับโลก มีการใช้ยาปฏิชีวนะบ่อยครั้งในการเจ็บป่วยเล็กน้อย เช่นพัฒนาผลที่ไม่พึงประสงค์สำหรับบุคคลและสำหรับสาธารณสุขทั่วโลก เขาเสนอว่าการให้ความรู้แก่สาธารณชนด้วยการศึกษาแบบควบคุมผลลัพธ์ เกี่ยวกับพลังของการบำบัดแบบดั้งเดิมเพื่อกระตุ้นระบบภูมิคุ้มกัน เสริมฤทธิ์ต้านการอักเสบ และส่งเสริมการเติบโตของเซลล์จำเป็นต้องนำยาแผนโบราณกลับมาใช้ในชีวิตประจำวันสำหรับการเจ็บป่วยเล็กน้อยแทนปกติใช้ชีวการแพทย์ ที่มีผลเสียในระยะยาว เพื่อความง่าย ควรเริ่มการศึกษาดังกล่าวด้วยพืชสมุนไพรชนิดเดียวที่ได้มาจากประเพณีพื้นบ้านและอายุรเวท นอกจากนี้พื้นฐานหลักการที่อยู่เบื้องหลังประสิทธิภาพของการรักษาแบบดั้งเดิมและความได้เปรียบในระยะยาวสำหรับสุขภาพจะต้องเป็นส่วนสำคัญของการศึกษาแพทย์ชีวการแพทย์เพื่อทำให้การแพทย์บูรณาการเป็นจริง

²⁰ Annamma Spudich, **Single plant remedies from traditional Indian medical systems in focus**. National Centre for Biological Sciences/TIFR, Bangalore, India 25 March 2022, Accessed December 20, 2022. available from <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>.

แอน โฮลาเดย์ (Ann Holaday)²¹สาเหตุของความปั่นป่วนทางจิตนั้นมีหลายแง่มุมและซับซ้อนมาก แต่หลักฐานบ่งชี้ว่าแนวทางทางการแพทย์ที่ทันสมัยเพื่อสุขภาพจิตสุขภาพมีจำกัดและส่วนใหญ่ไม่ได้ผลโดยพิจารณาจากจำนวนคนที่มีความทุกข์ทางจิตมากขึ้นในสังคมปัจจุบัน มีมากขึ้นความรุนแรง การฆ่าตัวตาย ภาวะซึมเศร้า ความวิตกกังวล การเสพติด และการใช้ยาจิตเวชอย่างอุดมสมบูรณ์ ยาที่ต้องสั่งโดยแพทย์มากกว่าที่เคยเป็นมา เป็นที่ทราบกันดีว่าการใช้ยารักษาอาการป่วยทางจิตทำให้เกิดการพึ่งพาอาศัยกันและผลข้างเคียงที่ไม่พึงประสงค์ และยังเป็นทางเลือกที่ครอบคลุมไม่เคยมีมาก่อนได้รับการแนะนำ วัฒนธรรมสมัยใหม่ ที่ซึ่งเงินคือพระเจ้า เป็นบ่อเกิดของความปั่นป่วนทางจิต ความเหงาและความโดดเดี่ยว การละลายของครอบครัวและชุมชนและการทิ้งระเบิดอย่างต่อเนื่องของสารพิษในจิตใจส่วนรวมเป็นคำสาปของเวลาของเรา นอกจากนี้ อาหารที่มีให้สำหรับคนส่วนใหญ่เป็นอาหารที่ผลิตขึ้นเป็นจำนวนมาก ซึ่งปนเปื้อนด้วยสารเคมีและมีคุณค่าทางโภชนาการต่ำ ซึ่งล้วนส่งผลต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจพระเวทรู้จักความเจ็บป่วยทางจิตเมื่อหลายพันปีก่อนโดยเข้าใจความเชื่อมโยงระหว่างร่างกายจิตใจและวิญญาณว่าเป็นไม่เพียงแต่เชื่อมโยงกันเท่านั้น แต่ยังเชื่อมโยงถึงกัน และการรักษานั้นจะต้องไปถึงต้นเหตุของปัญหาด้วย ปรชญาเวทไม่ได้อธิบายโดยตรงจิตวิทยา แต่การรบกวนทางจิตนั้นแสดงออกมาเป็นความไม่สมดุลของทุกด้านของสภาพมนุษย์ ซึ่งแต่ละอย่างส่งผลต่ออีกฝ่ายหนึ่ง ดังนั้นโดยปฏิบัติตามหลักการอายุรเวทและโยคะในบริบทของจิตวิทยาเวท การแก้ปัญหาสุขภาพจิตในระยะยาวและถาวรสามารถแก้ไขได้

จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวทั้งหมดนี้ ได้กล่าวถึง ประโยชน์จากองค์ความรู้ด้านอายุรเวทที่มีมาอย่างยาวนานตั้งแต่โบราณมาจนถึงปัจจุบัน พื้นฐานของอายุรเวทโรค อาการของโรค การวินิจฉัยโรค การรักษา สมุนไพร พืชที่ใช้ในการรักษาโรค และคัมภีร์ปุราณะซึ่งถือเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ที่สำคัญมากมาย ถูกแต่งขึ้นในสภาพสังคมและยุคสมัยแตกต่างกัน องค์ความรู้ด้านอายุรเวทที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ปุราณะจึงมีความน่าสนใจ ประกอบกับการแปลคัมภีร์ภาษาสันสกฤตที่มีความรู้ด้านอายุรเวทเป็นภาษาไทยยังไม่มาก ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่

---

²¹ Ann Holaday, **Ayurveda, yoga and mental health** Anglia Ruskin University, United Kingdom Traditional Medicine, 12th International Conference on Traditional Medicine and Acupuncture, May 27, 2021. Accessed December 28, 2022. available from <https://herbal-medicine.imedpub.com/ayurveda-yoga-and-mental-health.pdf>.

จะศึกษาวิจัยองค์ความรู้ด้านอายุรเวทในคัมภีร์ครุฑपुरาณะและแปลเป็นภาษาไทยเพื่อเป็นการเผยแพร่องค์ความรู้ด้านอายุรเวทให้แก่ผู้สนใจต่อไป

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้บทปริวรรตและแปลเนื้อความอายุรเวทในคัมภีร์ครุฑपुरาณะเป็นภาษาไทย
2. ได้ทราบถึงองค์ความรู้ด้านอายุรเวทในคัมภีร์ครุฑपुरาณะ
3. ได้ทราบถึงภูมิปัญญาด้านอายุรเวท ซึ่งเป็นความเจริญก้าวหน้าของอารยธรรม

ตะวันออก

4. สามารถนำองค์ความรู้ด้านอายุรเวทในคัมภีร์ครุฑपुरาณะไปเปรียบเทียบกับตำราทางการแพทย์ของคัมภีร์อินเดียเล่มอื่นต่อไป

บทที่ 2

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับคัมภีร์ปุราณะและองค์ความรู้ด้านอายุรเวท

การศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ด้านอายุรเวทในคัมภีร์ครุฑปุราณะ ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยต่างๆ จากการสืบค้นข้อมูลและการทบทวนเอกสารและนำเสนอสาระสำคัญ ดังนี้

ความเป็นมาและความหมายของปุราณะ

"ปุราณะ" (purāṇa) เป็นวรรณกรรมสันสกฤตประเภทหนึ่ง มีเนื้อหาเป็นเอกลักษณ์ ปุราณะฉบับดั้งเดิม แต่งขึ้นครั้งแรกเมื่อใด และมีจำนวนเท่าใด ไม่มีหลักฐานใดๆ พอจะระบุให้แน่นอนได้ แต่พบร่องรอยแสดงให้เห็นว่า มีวรรณกรรม "ปุราณะ" ปรากฏให้เห็นตั้งแต่ก่อนสมัยพระเวท ปุราณะในยุคต้นๆ มีเนื้อหาแตกต่างกับปุราณะที่ตกทอดมาถึงปัจจุบัน เชื่อกันว่าเป็นปุราณะที่แต่งขึ้นในยุคหลังๆ จึงกล่าวได้ว่า ปุราณะเป็นวรรณกรรมที่มีพัฒนาการยาวนานมาก มีผู้แต่งหลายคน แต่งขึ้นในสภาพสังคมและยุคสมัยแตกต่างกัน ทำให้เป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อหาหลากหลายและกลายเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญสำหรับใช้ศึกษาค้นคว้าศาสตร์สาขาต่างๆ ในสมัยโบราณของประเทศอินเดีย²²

ในการศึกษาความเป็นมาของปุราณะ การพิจารณาจากความหมายของรูปศัพท์ ปุราณะ จะช่วยให้เข้าใจลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์ของวรรณกรรมประเภทนี้ได้เป็นอย่างดี เพราะโดยรูปศัพท์แล้ว ปุราณะ หมายถึง เรื่องเล่าในสมัยโบราณ

คัมภีร์ปุราณะ มีมาตั้งแต่ในสมัยพระเวท เห็นได้จากปาณินิใช้ศัพท์ "ปุราณะ" ในหนังสืออักษฎายายี และยังมีหลักฐานอื่นๆ อีก ที่แสดงว่า "ปุราณะ" เป็นความรู้สาขาหนึ่งมีกล่าวไว้ในพระเวท²³ และในวรรณกรรมพระเวทกล่าวถึง "ปุราณะ" กับ "อิตีหาสะ" ในความหมายแตกต่างไปจากความหมายที่ใช้กันในปัจจุบัน" ปุสัลการ์" (Pusalkar) ให้ความเห็นในทำนองเดียวกันว่า "ปุราณะ" ใน

²² จีราพร โขติเยียรวงค์, คัมภีร์ภควตปุราณะ (กรุงเทพฯ : วารสารวรรณวิทัศน์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547).

²³ Rajendra Chandra Hara, *The Purāṇas and the Upapurāṇas in the cultural heritage of india*, vol II ed. Haridas Bhattacharya, 1969, 241

ความหมายเดิมมักจะใช้คู่กับ "อิติहाสะ คาลา และ นาราศ์ลี" ในอถรรพเวท กล่าวว่่า "คัมภีร์ปุราณะ มีความสำคัญและศักดิ์สิทธิ์เท่าๆ กับคัมภีร์พระเวท จนได้รับยกย่องว่่าเป็นพระเวทที่ 5 หรือวิญญูณ ของพระเวท "atma puranam vedanam" (the very soul often veda)' ในเคาตมธรมสูตร อัน เป็นหนังสือกฎหมายเก่าแก่กล่าวว่่า เมื่อกษัตริย์จะต้องตัดสินความ จะต้องศึกษาข้อกฎหมายจากพระ เวท ธรรมศาสตร์ เวทางคะ และปุราณะ

วรรณกรรมจำนวนไม่น้อยปรากฏอยู่ในรูปของคัมภีร์ปุราณะซึ่งปรากฏเคียงคู่กับคัมภีร์พระ เวทด้วยความสำคัญและเป็นที่ยอมรับ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแพร่แนวคิด ศีลธรรม และค่านิยมที่อยู่ ในคัมภีร์พระเวท อุปนิษัท มหากาพย์ และคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ คัมภีร์ปุราณะนั้นไม่เพียงแต่ประสบ ความสำเร็จในหน้าที่ดังกล่าว แต่ยังช่วยฟื้นฟู ปฎิวัติ และทำให้ศาสนาพราหมณ์มีความทันสมัยใหม่ ด้วย ภายหลังศาสนาฮินดูสมัยใหม่ได้รับอิทธิพลมาจากปุราณะ เส้นทางของการอุทิศและการบูชาที่ เสนอในวรรณคดีพระเวทซึ่งขัดกับเส้นทางของการประพฤติตนตามหลักพิธี กลับได้รับการปฏิบัติตาม อย่างจริงจังมากขึ้นในปุราณะ ดังนั้นปุราณะจึงได้ปลดปล่อยศาสนาฮินดูจากเงื้อมมือคนกลุ่มน้อยที่ถูก เลือกและถูกแยกเพื่อให้มวลชนคนส่วนใหญ่ที่ไม่เคยเข้าถึงความซับซ้อนของหลักคำสอนพระเวท ความง่ายและความชัดเจนของภาษาในงานเหล่านี้ทำให้บรรลวุฒิตุประสงค์ในการเผยแพร่คำสอนสู่ มวลชนในด้านการศึกษาทางศีลธรรมและจิตใจได้ง่ายขึ้น

คุณค่าของปุราณะไม่อาจถูกลดทอนลงด้วยการกล่าวว่่าคัมภีร์เป็นเรื่องราวปกรณัมหรือ ศาสนา สารัตถะที่ได้รับการยอมรับ คือ การเกิดขึ้นของประวัติราชวงศ์ของพระราชาต่าง ๆ จนถึง คริสต์ศตวรรษที่ 5 เป็นที่ชัดเจนว่่าคัมภีร์ปุราณะนั้นได้รวบรวมประวัติศาสตร์ดั้งเดิมที่เก่าแก่ที่สุดไว้²⁴ อัลเตการได้เน้นย้ำอย่างแม่นยำถึงความสำคัญของตัวปุราณะในฐานะแหล่งข้อมูลที่ทรงคุณค่าสำหรับ ประวัติศาสตร์อินเดีย²⁵ยุคโบราณ เมื่อนำมารวมกันอาจอธิบายได้ในฐานะสารานุกรมศาสนาฮินดู

²⁴ Pusalkar(A.D), **Studies in epics and purāṇas**,PLXVI.อ้างถึงใน Wilson (H.H.) Analysis of the Purāṇas, (Nag Publishers, Delhi,1997), 5.

²⁵ Altekar(A.S), TBHU,V. pp 182-229.อ้างถึงใน Wilson (H.H.) **Analysis of the Purāṇas**, (Nag Publishers, Delhi,1997), 5.

โบราณและฮินดูในยุคกลาง ศาสนา ปรัชญา ประวัติศาสตร์ การเมือง จริยธรรม ฯลฯ ที่ได้รับความนิยม²⁶

ในวัฒนธรรมอินเดียเชื่อว่าฤๅษีเวียส (พร้อมด้วยเรื่องเล่า ปกิณกะ เพลง และตำนานซึ่งสืบทอดมาจากยุคต่าง ๆ) ได้รวบรวมปุราณะและสอนปุราณะแก่ลูกศิษย์นามว่า สุต ฤๅษีเวียสได้แบ่งปุราณะออกเป็น ฉบับและสอนสุตทั้ง 6 ฉบับ เห็นได้ชัดว่าการมอบปุราณะจากอาจารย์สู่ศิษย์ยังคงมีอยู่สักพักและจบลงด้วยการพัฒนาการของปุราณะเป็น 18 ฉบับ ลำดับการนับไม่ว่ามากหรือน้อยดูเหมือนจะไม่ตายตัว²⁷

ปุราณะถูกจัดอยู่บนพื้นฐานของตรีมูรติ พระพรหม พระวิษณุ และพระศิวะ ตามปฐมปุราณะ ไศวปุราณะ คือ มัธยา กูรมา ลิงคะ ศิวะ สกัณฑะ และอัคนี ส่วนไวษณะ คือ นารท ภาควตะ ครุฑ ปัทมะ และวราหะ ปุราณะที่อุทิศแด่พรหมเทพ คือ พราหฺมาณะ วามนะ และพรหม นี้ดูเหมือนว่าพระพรหม พระนารายณ์ และพระศิวะควรจะเป็นเป้าหมายการบูชาตามลำดับในกลุ่มของปุราณะ แต่พระวิษณุและพระศิวะโดดเด่นซึ่งทำให้ภาพว่าปุราณะถวายความเคารพให้แก่เทพทั้งสอง²⁸

เนื้อหาโดยย่อของครุฑปุราณะ

ครุฑปุราณะเป็นไวษณะปุราณะ ดังนั้นจึงสามารถเรียกได้ว่าเป็นลักษณะนิกาย แม้ว่ารายการเหล่านี้จะไม่เก่าแก่นัก แต่ก็แสดงให้เห็นถึงความนิยมของครุฑปุราณะในวรรณคดีโบราณ ไม่เพียงเท่านั้น ผู้แต่งหนังสือขนาดเล็กและงานปรัชญาต่าง ๆ ยังกล่าวถึงครุฑปุราณะอย่างกว้างขวางอีกด้วย ดังนั้นครุฑปุราณะจึงถือได้ว่าพิเศษในหมู่ปุราณะ²⁹

²⁶ Pargiter (F.E.) *Article on purāṇas in encyclopaedia of religion and ethics* vol X,p 448.

อ้างอิงใน Wilson (H.H.) *Analysis of the Purāṇas*, (Nag Publishers, Delhi,1997), 5.

²⁷ Vāyu,104, 2-11z; *Bhāgavata*,XII, 723, 24 Padma, IV, 112, 90-94 Nag publishers, Delhi.อ้างอิงใน Wilson (H.H.) *Analysis of the Purāṇas*, (Nag Publishers, Delhi,1997), 5.

²⁸ Wilson (H.H.) *Viṇu Purāṇa*, Preface, Nag Publishers, Delhi.อ้างอิงใน Wilson (H.H.) *Analysis of the Purāṇas*, (Nag Publishers, Delhi,1997), 6.

²⁹ Bhattacharya (R.S.), *Garuḍa Purāṇam*, Varanasi, 1964, preface, อ้างอิงใน Wilson (H.H.) *Analysis of the Purāṇas*, (Nag Publishers, Delhi,1997) 6.

คำว่าครุฑแทนที่จะเป็นคารุฑะพบบ่อยมากในปุราณะฉบับย่อย ดังนั้นคำศัพท์ที่หมายถึงงาน/ปุราณะซึ่งถูกเล่าโดยครุฑ (ครุฑณะ โปรุฑตม) ตารกษะและไวณตยะซึ่งหมายถึงครุฑเช่นกัน ในปกรณ์อินเดีย ตำนานอินเดียแสดงให้เห็นว่าครุฑเป็นพาหนะของพระวิษณุจึงมีชื่อตามหลังครุฑ พระวิษณุได้ประกาศปุราณะนี้แก่ครุฑผู้ซึ่งเล่าให้ฤๅษีกาศยปะ ฝ่ายฤๅษีกาศยปะเล่าต่อให้กับฤๅษีवासพัง และฤๅษีवासสอนให้แก่สูตะ สูตะได้เล่าถึง ปุราณะนี้แก่ปราชญ์ที่ชุมนุมกันที่ไนมิครันยา³⁰ เพื่อแสวงหาความรู้ ปุราณะได้เล่าเกี่ยวกับการกำเนิดของครุฑจากนางวินตา³¹ ตามมัตสยปุราณะ ครุฑปุราณะประกอบด้วย 18,000 โศลก แต่นารทปุราณะมี 19,000 โศลก³² ในอัครีปุราณะกล่าวถึงครุฑประกอบไปด้วย 8,000 โศลก³³ วิลสัน (Wilson) เชื่อว่าครุฑปุราณะประกอบไปด้วยโศลกไม่เกิน 7,000 โศลก เนื้อหาไม่ได้มีการเกิดของครุฑ แทบไม่มีสิ่งใดที่จะพิสูจน์การใช้ชื่อได้ การมีอยู่ของ ครุฑปุราณะจึงน่าสงสัย³⁴ แต่ทหรณะของวิลสันไม่ได้รับการยอมรับ ประการแรก พบตอนที่บรรยายการกำเนิดของครุฑจากนางวินตา ประการที่สอง ปุราณะฉบับนี้ค่อนข้างมีเหตุผล ถ้าหากจะคิดว่าบางครั้งปุราณะต้นฉบับดั้งเดิมที่ปุราณะอื่นๆ อ้างอิงอย่างมากได้สูญหายไปในช่วงเวลาปัจจุบัน ปุราณะที่ถูกแต่งขึ้นในภายหลังมีความเข้มข้นมากกว่าพระวิษณุและภควัดปุราณะ (Bhāgavata Purānas)

ครุฑปุราณะให้ข้อมูลเกี่ยวกับราชวงศ์ปุรุระ อิกษวาคุ (Aikṣvāku) พฤห์ทระละ (Bṛhadratha) ชื่อของ จันเมชัย (Janamejaya) ที่เกิดขึ้นตามปุราณะนี้ เป็นองค์ประกอบของสมัยนั้น เนื่องจากกษัตริย์ศุทระและอานธรและคุปะตะถูกกล่าวถึงในหมู่ผู้ปกครองโลกในอนาคต ดังนั้น ปุราณะนี้จึงเก่ากว่าวิษณุปุราณะและมัตสยปุราณะ อิทธิพลของพระพุทธรศาสนาปรากฏให้เห็นในการละเล่นมฤจฉกฏิกะ (Mṛcchakatikam) ของศุทระ โดยกล่าวถึงความนอบน้อมที่มีต่อ

³⁰ Ibid. Nārada Purāṇa, (Nag Publishers, Delhi. 1108), 1-2.

³¹ Garuḍa Purāṇa, อ้างถึงใน Wilson (H.H.) Analysis of the Purāṇas, (Nag Publishers, Delhi,1997), 6.

³² Nārada Purāṇa, อ้างถึงใน Wilson (H.H.) Analysis of the Purāṇas, (Nag Publishers, Delhi,1997), 6.

³³ Agni Purāṇa, อ้างถึงใน Wilson (H.H.) Analysis of the Purāṇas, (Nag Publishers, Delhi,1997), 7.

³⁴ Analysis of the Purāṇas,(Nag Publishers, Delhi.1997), preface.อ้างถึงใน Wilson (H.H.) Analysis of the Purāṇas, (Nag Publishers, Delhi,1997), 7.

พระพุทธรูปเจ้าในสังคมที่เป็นอยู่เช่นกัน ครุฑปุราณะอธิบายพระพุทธรูปเจ้าในฐานะอวตารองค์ที่ 21 ของพระผู้เป็นเจ้า³⁵ ยิ่งไปกว่านั้นตอนที่เกิดในปรตกัลป์ของปุราณะยังสอดคล้องกับปรตวัตถุของวรรณคดีพุทธร³⁶ ธรรมชาติที่หลากหลายของเนื้อหาที่เขียนทำให้กลายเป็นสารานุกรมความรู้ นี่เป็นหลักฐานจากข้อเท็จจริงที่ว่าครุฑปุราณะได้ถูกรวบรวมแม้กระทั่งความเป็นไปของสิ่งต่าง ๆ ในรามายณะ มหาภารตะ และหริวังศะ³⁷ (Harivaṃśa)

การบรรยายหน้าที่ของวรรณคดีต่าง ๆ ในครุฑปุราณะ ตั้งอยู่บนหลักการเดียวกับที่พบในยาชญวาลกยสมฤติ (Yājñavalkya-smṛiti) ส่วนวยุวหาระ และราชธรรมไม่ปรากฏในครุฑปุราณะใจความสำคัญใน 381 โศลกของปราศรสมฤติถูกพบในโศลกที่ 107 ของงานนี้ บางส่วนนี้ไม่ได้ถูกกล่าวถึงในตารางสารบัญของปุราณะฉบับนี้ ซึ่งถูกให้ไว้ในนารทปุราณะ ดังนั้นจึงเป็นการเพิ่มภายหลังจากโศลกที่ 168-172 ดูเหมือนว่ามีความสำคัญเล็กน้อยต่อบางงานอายุรเวท³⁸ หัวข้อของบทเหล่านี้ถูกหยิบยืมมาจากอักษฎางคหฤทัยสังหิตา (Aṣṭāṅghṛdaya saṃhitā) ของวาคภักฐ์ ครุฑปุราณะถูกแบ่งบทของงานที่มาจากภายหลังเป็น 2 ตอนหรือมากกว่าโดยปริยาย เพื่อที่จะทำให้เห็นถึงความแตกต่างการแปลงานวาคภักฐ์ฉบับภาษาทิเบตช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 8 หรือ 9 ปรากฏอยู่ ดังนั้นเวลาของครุฑปุราณะอาจถูกแทนที่ในช่วงศตวรรษที่ 9 แต่ไม่น่าจะทำได้หลังจากนี้ ราชวงศ์ปัลลาลเสนาได้กล่าวถึงครุฑปุราณะโดยชื่อดารกษยะปุราณะในงานที่เป็นที่รู้จักชื่อ ทานสาคร อัลเบอรูนิ (Alberuni) ได้กล่าวถึงชื่อมันและโทษได้อย่างหลายโศลกจากงาน ดังนั้นขีดจำกัดต่ำสุดน่าจะถูกกำหนดไว้ที่ศตวรรษที่ 10 ดร.สเตอร์นบซ์ (Sternbuch) ได้พิสูจน์อย่างสรุปว่า 390 โศลก ที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายและการเมืองที่รวบรวมไว้ในโศลกที่ 108 ถึง 115 ของปุราณะนี้โดยใช้ชื่อ นิติสาระ (Nītisāra) หรือ พุทหัสปติสังหิตา (Bṛhaspati Saṃhā) มีความคล้ายคลึงกันอย่างใกล้ชิดกับ จาณิกยนิติศาสตร์

³⁵ Mishra(J.P.), *Aṣṭādaśa Purāṇadarpaṇa*, Bombay 1905,p399.อ้างถึงใน Wilson (H.H.) Analysis of the *Purāṇas*, (Nag Publishers, Delhi,1997), 6.

³⁶ Pandeya (R.C), *Prācina Bhāratiya Sāhitya*, Vol, I, Pt.2 p 237.อ้างถึงใน Wilson (H.H.) Analysis of the *Purāṇas*, (Nag Publishers, Delhi,1997), 6.

³⁷ Wilson (H.H.), *Analysis of the Purāṇas*,op cit, preface.อ้างถึงใน Wilson (H.H.) Analysis of the *Purāṇas*, (Nag Publishers, Delhi,1997), 7.

³⁸ Upadhyaya (B), *Purāṇa Vimarśa*, Varanasi, 1965, p. 566.อ้างถึงใน Wilson (H.H.) Analysis of the *Purāṇas*, (Nag Publishers, Delhi,1997), 7.

(Cāṅkyaṅitīsāstra) ถูกแปลโดยพระสงฆ์ชาวทิเบต ชื่อ Rinchenjonpo ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 10 ดังนั้น ช่วงเวลาของงานนี้ควรอยู่ที่คริสต์ศตวรรษที่ 8 เพราะอรรถบทของงานนี้ถูกค้นพบในพุทธสปีดสังหิตาของครุฑปุราณะ ดังนั้นเวลาของงานดังกล่าวควรอยู่ในคริสต์ศตวรรษที่ 9 ดร. ฮาซารา (Dr, Hazara) เป็นผู้ที่กำหนดว่ามีถิ่นเป็นสถานที่กำเนิดของครุฑปุราณะ³⁹

ครุฑปุราณะเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย ในปัจจุบันมีต้นฉบับที่ตรวจสอบชำระ ดังนี้

ฉบับ Princep ถูกตีพิมพ์ที่กัลกัตตาในปี 1890 โดยชิวานันทะ ในฉบับนี้มี 8,000 โศลก อีกฉบับเป็นที่รู้จักกันในฐานะ ฉบับบัณควาสี มี 2 ตอน คือ 1.ปุรวชัณท์ 2.อุตตรชัณท์ ประกอบด้วย 243 และ 45 บทตามลำดับฉบับปัจจุบันถูกตีพิมพ์ครั้งแรกที่บอมเบย์โดยสำนักพิมพ์ Venkateshwar ประกอบด้วย 2 ตอน คือ .ปุรวชัณท์ 240 ตอน 2.อุตตรชัณท์ มี 2 ตอนย่อย คือ เปรตกัลป์และพราหมกานท์ 42 และ 29 ตอนตามลำดับฉบับวิเคราะห์ของปุราณะถูกตีพิมพ์ที่พาราณาสีในปี 1961 โดย Prof. Ramashankar Bhattacharya ตามด้วยฉบับหลักชื่อชิวานันทะครุฑปุราณะไม่มีเอกสารฉบับเต็มในฉบับภาษาสันสกฤต ในฉบับภาษาอังกฤษมีอยู่ในฉบับ M.N. Dutta⁴⁰ จากกัลกัตตา ในฉบับภาษาฮินดีและบังกลาเทศมีทั้งฉบับเต็มและบางส่วน นักวิชาการเยอรมันนามว่า Abegg ได้วิเคราะห์และแปลเปรตกัลป์ในหนังสือที่มีชื่อว่า Der Pretakalpa des Garuda Purana (Naunidirama's Sarvoddhara) 1921 หนังสือเล่มเล็กชื่อว่า Garuda-Purana Ki Alocana ถูกเขียนโดย Pt. Ganga Prasada ส่วน Dr. A.L. Awasthi ตีพิมพ์หนังสือชื่อ *Garuda-Purina Eka Adhyayana', a valuable guide - for the study of the Purana. ครุฑปุราณะถูกแบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ ปุรวชัณท์ และอุตตรชัณท์ ส่วนแรกเรียกอัจการกานท์มีจำนวน 240 อัธยายะ พูดเกี่ยวกับการสร้าง แต่ส่วนใหญ่มีคำอธิบายเกี่ยวกับบรรดะหรือพิธีทางศาสนา วันหยุด สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่อุทิศให้กับดวงอาทิตย์ พระศิวะ พระวิษณุ นอกจากนี้ยังมีบทความเกี่ยวกับโหราศาสตร์ วิชาดูเส้นลายมือ การเมือง ฉันทลักษณ์ การนับ (สังขยา) โยคะ กายวิภาคศาสตร์ อัณมณีสัจค่า และครอบครัวถึงแพทย์

³⁹ Ibid, 566-568. อ้างถึงใน Wilson (H.H.) Analysis of the Purāṅas, (Nag Publishers, Delhi, 1997), 7.

⁴⁰ M.N. Dutt, Garuda Purāṅa English translation in wealth of India, Vol VIII, Calcutta, 1908. อ้างถึงใน Wilson (H.H.) Analysis of the Purāṅas, (Nag Publishers, Delhi, 1997), 7.

(อายุรเวท)⁴¹ในอัยยะแรกของอาจารย์กัณฑ์ของปุรวรชัมภ์เริ่มด้วยการวิงวอน หลังจากนั้นเราอาจกล่าวได้ว่าครุฑปุราณะนี้เกี่ยวกับพระวิษณุและพระพรหม รุทระ และครุฑ ครุฑได้ให้ความรู้แห่งปุราณะนี้แก่ฤๅษีกัศยปะ และพราหมณ์ผู้วาย ฤๅษีवास ถ้ายทอดความรู้นี้แก่สุดซึ่งถูกถามโดยปราชญ์ที่นำโดยเศานกะซึ่งมาชุมนุม ณ ไนมิชารัณย (Naimiṣāraṇya) สุตะได้อธิบายครุฑปุราณะเพื่อตอบคำถามเชิงปรัชญาของเหล่าปราชญ์ หลังจากการเปิดเรื่องตามปกติ ครุฑปุราณะได้บรรยายถึงอวตารหรืออวตารจำนวนมากภายใต้ชื่อพระนารายณ์ คำอธิบายนี้สอดคล้องกับคำอธิบายในภควัดปุราณะ

อัยยะที่ 2-6 นอกจากนี้ยังมีตอนที่อธิบายเหตุผลในการสั่งสอนรุทราเกี่ยวกับครุฑปุราณะ บทที่สามได้ให้สารบัญเล็กน้อย ๆ ของเนื้อหาของปุราณะนี้ แม้ว่าจะมีการกล่าวถึงวายุหะในเนื้อหา แต่ก็ยังไม่พบครุฑปุราณะในปัจจุบัน อันที่จริงบทนี้นำเสนอสาระสำคัญของยาชญวาลกยะสมฤติ บทที่ 4 เริ่มต้นด้วยคำอธิบายห้าสิ่งสำคัญของปุราณะ นอกจากนี้ยังมีคำอธิบายของการสร้างซึ่งพบได้ในปุราณะอื่น ๆ ในบทที่ 5 เล่าว่า ประชาบดีเป็นผู้สร้างโลก บทที่ 6 เล่าถึงตอนจรรยา ปฤถุ เวนะ ทักษะ และอื่น ๆ

อัยยะที่ 7-11 วิธีการบูชาพระสุริยะ ปฐุมบูชา ศรี และนวยุหะ (นรสิงห์)

อัยยะที่ 12 เรื่องราวของการบูชาลัทธิตันตรี นามของนวยุหะที่ถูกกล่าวถึงในบทนี้ คือ สุธรณะ ศรีหรี อจยุตะ ตริวิกรม จตุรภูช วาสเทพ ประยุมณ สังกรษณะ และปุรชะ

อัยยะที่ 13 ประกอบด้วยไวษณวปัญญา (ชนิดของเกราะ; กวจะ) มีไว้เพื่อป้องกันศัตรูหรืออุปเทวดิ งานของตันตระประกอบด้วยกวจะดังกล่าวจำนวนหนึ่ง

อัยยะที่ 14 คือ โยคะ มันเป็นคำบรรยายเกี่ยวกับสมาธิบนพื้นฐานของมมมองไวษณพ

อัยยะที่ 15-19 ประกอบด้วย วิษณุสัทธรรมะ ซึ่งเป็นการทำสมาธิตามพระวิษณุ การบูชาพระวิษณุ และการบูชาพระมฤตยูญช

อัยยะที่ 20 เป็นการรวบรวมคาถาตันตระและถูกเรียกว่า มาลามันตระ

---

⁴¹ Wilson (H.H.) op.cit, preface.อ้างถึงใน Wilson (H.H.) *Analysis of the Purāṇas*, (Nag Publishers, Delhi,1997), 7.

อธยายะที่ 21-33 การบูชาพระศิวะ พระพิฆเนศ พระโคपालะ พระวิษณุ พระศรีธร พระปัญจัตตตวะ จักรเป็นหัวข้อการบูชา สัทโยชาต, วามเทวะ, อโกระ, ตัตปุรุช และ อิศานะ อธิบายไว้ในบทที่ 21-23 ซึ่งเป็นรูปของพระศิวะที่รู้จักกันดี คำอธิบายของคณะ ตรีปุระ ปาทุกา และนยาส ถูกกล่าวไว้ในบทที่ 24-32 วิชาเหล่านี้ทั้งหมดมีลักษณะอย่างตันตระ การบูชาพระวิษณุ แสดงเป็นบทสวดมนต์ตรีโลกยมโหณะ (ตอนที่ 29) ส่วนบทที่ 32 ว่าด้วยการบูชาปัญจัตตตวะ ซึ่งเป็น การบูชาพระवासुเทพ สังกรษณะ ปรัทุมนะ อนิรุทธะ และนารายณะ อีกทั้งยังประกอบด้วยโคลกยาว สรรเสริญพระวิษณุ

อธยายะที่ 33-37 ปุราณะได้บรรยายถึงการบูชาเทพเจ้า การบูชาพระหยครีวะซึ่งได้รับการ กล่าวถึงเป็นพิเศษในส่วนนี้ คายาตรี-นยาสะเป็นมนตร์พระเวทซึ่งเชื่อมกับสันธยาและการคิดค้น คายา ตรี ปราณายามะ

อธยายะที่ 38-48 มีการบูชาทุรคา สุริยะ มเหศวรี ปาวิตราโรหณะ บทที่ 42 มีคำอธิบาย การวาง ปาวิตราซึ่งมีลักษณะเป็นค้ายศักดิ์สิทธิ์บนพระศิวะลึงค์มูรติธยานะ หรือการบูชาพรหมเทพถูก บรรยายไว้ในบทที่ 44 มันมีพื้นฐานมาจากกโถปนินิษท ศาลคราม-ศิลา-ลักษณะ ถูกให้ไว้ในบทที่ 45 ลักษณะของศาลคราม หมายถึง การบูชาพระเศศวะ นารายณะ และมาธวะ

อธยายะที่ 46-47 อธิบายถึงวิทยาศาสตร์ของสถาปัตยกรรม การวางผังเมือง การก่อสร้าง พระราชวัง สวน ป้อมปราการ วัด มธา เป็นต้น

อธยายะที่ 47 มีคำอธิบายเกี่ยวกับที่ดินอันเป็นมงคลหรืออันไม่มงคลสำหรับ บ้าน ศาลาโถง ฯลฯ ลักษณะบ้านสืบทกประเภทจะถูกอธิบายไว้ที่นี่

อธยายะที่ 48 การถวयरูป, การประดิษฐานรูปพระเจ้า, การยึดถือ, รูปแบบการบูชา, การ ใช้มนต์เวท ฯลฯ

อธยายะที่ 49 รายละเอียดเกี่ยวกับหน้าที่ (ธรรมะ) ของ พรหมณ์ กษัตริยะ ไชยยะ ศูทระ พรหมจารี คฤหัสถ์วานปรัสต์ ยติ สัณญาสี นอกจากนี้ยังมีเรื่องราวของโยคะแปดท่า บทต่อไป (50) บรรยายโดยสังเขปเกี่ยวกับการเริ่มต้นฤกษ์ ความบริสุทธิ์ สิ่งเจือปน และความประพฤติทั่วไปของ คฤหบดี

อธยายะที่ 51 กล่าวถึงของพรที่จะเกิดขึ้นเมื่อมีการอ่านปุราณะ ประกอบด้วยทานลักษณะ ว่าด้วยประเภทของทานและรายละเอียดปลีกย่อยอื่น ๆ เกี่ยวกับทาน

อถยายะที่ 52 กล่าวถึงยัญกรรมและบาปใหญ่ 5 ประการ (Mahāpātaka)

อถยายะที่ 53 ธรรมชาติและการก่อกำเนิดของนิธของพระหริ คือ ปัทมะ มหาปัทมะ มกร กัจฉปะ มุกุนทะ นันทะ นีละ และสังขะ

อถยายะที่ 54-56 คือ ฎวานะโกศะ ซึ่งเป็นคำอธิบายของจักรวาล เล่าถึงบุตรทั้งเจ็ดของสวยม์ภูวะ ปกครองโลกนี้หลังจากแบ่งมันออกเป็นเจ็ดทวีป ได้แก่ ชมพู सालมิ กุศะ เกราญจะ ศกะ ปุชกระ ทวีปเหล่านี้ล้อมด้วยมหาสมุทรทั้ง 7 บทที่ 55 เกี่ยวข้องกับแม่น้ำและชนบทของอินเดีย ในบทที่ 56 บรรยายถึงแม่น้ำและชนบทของผู้อื่นที่มีไข่มพหุทวีป

อถยายะที่ 57 ของครุฑปุราณประกอบด้วยเรื่องเล่าของบาดาลโลกซึ่งเป็นที่สุดของบรรดาอสูรและอสรพิษทั้งหลาย หลังจากนั้นตามด้วยการบรรยายถึงนรกที่ตั้งอยู่ที่ปุชกรทวีป

อถยายะที่ 58-64 การบันทึกเรื่องพระอาทิตย์ พระจันทร์ ดาวพระเคราะห์ ระบบสุริยะ นำไปสู่ส่วนดาราศาสตร์หรือโหราศาสตร์

อถยายะที่ 59-62 เป็นเรื่องของ พลิต-ชโยติษะ (Phalitajyotisā) ส่วนนี้รวมถึงเทพเจ้าแห่งกลุ่มดาว โยคินีสถิตี สิทธิโยคะ อมฤตโยคะ ทาสะ ฤกษ์ดีและฤกษ์ไม่ดีในการเดินทาง จันทร-สุทธิ ฤษี ทั้งสิบสอง ผลไม้แห่งการแต่งงานในราศีเมษ ฯลฯ และ การดำเนินการในลักษณะต่าง ๆ

อถยายะที่ 63-64 เกี่ยวกับการกำหนดชายและหญิง เป็นที่รู้จักกันในชื่อว่า อังคะวิทยา

อถยายะที่ 65-66 บอกเล่าเรื่องราวของสัญลักษณ์มงคลและอวมงคลบนร่างกายของบุรุษและสตรี นอกจากนี้ยังคำนึงถึงสี ความสูง แขนงขา ความเล็ก ความหนาของร่างกายของสตรีและบุรุษ ในขณะที่เดียวกันก็พยากรณ์ชีวิตของพวกเขาและเธอ คุณภาพของการกระทำและธรรมชาติของความแตกต่างของปัจเจกก็ถูกเขียนไว้เช่นกัน

อถยายะที่ 66-67 กล่าวถึง สวโรทย-วิทยา (Svarodaya-vidya) ซึ่งยอมรับตำแหน่งของหัตถโยคะ พวกเขาวางวิธีการเอาชนะเหนี่ยวอายุ และวิธีเติมเต็มความปรารถนา

อถยายะที่ 68-80 ประกอบไปด้วยบันทึกเรื่องเพชร มันได้รวมสัญลักษณ์ การทดสอบ และความหลากหลายของอัญมณี นามของมณีที่เกิดขึ้นในตัวบทคือ มุกดา ปัทมะ มรกต อินทรนิล ไพฑูรย์ บุษราคะ การเกิดัน ภิษมะ ปุลกะ รุธิระ สปฏิกะ และวิฑูระ การกล่าวถึงเหล่านี้เป็นประโยชน์อย่างมหาศาลต่อนักอัญมณีวิทยา

อัยยาศัยที่ 81-86 กล่าวถึงเรื่องของตึรณะ หรือที่ที่นักแสวงบุญควรไป ในบรรดาทั้งหมดมีชื่อว่า ปรยาคะ คงคา สาคร วารานสี กुरुเกษตร โสมนาถ ทวารกาบุรี เกทหาระ พทริกาศรม ไนมီးชะ จิตรกฏ อโยธยา ปุชการ กาญจี ราเมศวร อุชเชนี กามตึรณะ มถุรา กามรูป วิรชะ กาเวรี โคทาวรี โคมตี โครรณะ นานที กนขละ คยา และอื่น ๆ ตามด้วยความสำคัญและเรื่องราวเกี่ยวกับที่มาของคยา ตึรณะ ผลของการอาบน้ำในแม่น้ำฝัลค และการถวายเป็นบูชาที่เปรตศึลา ฯลฯ มันยังอธิบายถึงผลของการแสดงศรัทธาแก่เปรตศึลา ประวัตติของกษัตริย์ที่ชื่อวิศาลาก็มีอยู่ในบทเหล่านี้ด้วย

อัยยาศัยที่ 87 เรื่องราวข้างต้น ตามด้วยคำอธิบายของมนวนต (สมัยของพระมนู) ประกอบด้วยพระมนูทั้ง 14 องค์ บุตรของพระมนู เทพทั้งหลายที่เกี่ยวกับพระมนู ฤชึ ร้างอวตารของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าและการปราบอสูร

อัยยาศัยที่ 88-90 มีตอนของรุจิในรูปของบทสนทนาระหว่างมารักณเตยะและโกรษกุกิ เรื่องนี้เล่าเกี่ยวกับปิตฤตตวะ พรที่มอบให้โดยวิญญาน การแต่งงานของรุจิ และการกำเนิดของเรายะ - มนุ (รูปหนึ่งของพระมนูทั้ง 14)

อัยยาศัยที่ 91-92 อานิสงส์ของการบูชาและนั่งสมาธิต่อพระหริ

อัยยาศัยที่ 93-96 ของงานนี้ประกอบด้วยหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับพิธีสังการ เช่น ครรภาธาน จูฑากรรม วิวาทะ ฯลฯ พรหมจรรยาศรม คฤหัสถาศรม ชื่อของบุคคลผู้เกิดจากการสมรสในวรรณะและหน้าที่ของพวกเขา บทเหล่านี้ตั้งอยู่บนยาชวญวัลกย- สมฤติ

อัยยาศัยที่ 97-107 กล่าวถึงเรื่องต่อไปนี้ พิธีชำระวัตฤ บินฑบาท ศรัทธาพร้อมด้วยคำอธิบาย อามาวัสยะ ฯลฯ การบูชาพระวินายก หน้าที่ของชาวป่าและนักพรต การลงโทษบาปและการชำระล้าง ความไม่บริสุทธิ์เนื่องด้วยการเกิดและการตาย และหน้าที่ต่าง ๆ ของผู้อาศัยในวรรณะและอาศรม ที่กล่าวโดย ปาราศระ

อัยยาศัยที่ 108- 115 หลักการของการเมืองหรือการปกครองครอบคลุมบทต่าง ๆ หลักธรรมเหล่านี้ ได้แก่ หลักธรรมซึ่งประกาศโดยพระพรหมปติและเศานกะ วิธีรักษาทรัพย์สมบัติ ลักษณะของกษัตริย์ คุณธรรมและ อุกุศลกรรมของผู้รับใช้ หรือคุณสมบัติรัฐมนตรี คุณสมบัติของเพื่อน ฯลฯ โองการเหล่านี้หลายข้อถูกยกมาไว้ในราชนิติประกาศ

อัยยาศัยที่ 115-137 ของปุราณะเกี่ยวข้องกับวรัต หรือ หรือการกระทำที่ปฏิเสธตนเองและความจงรักภักดีที่จะทำในโอกาสพิเศษ เมื่อบูชาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรืออย่างอื่นของพระวิษณุ

พระศิวะ ฯลฯ ; ในวันอังครโยทสี อชันธ-ทวาทสี การปฏิญญาณประจำเดือน ไกมี เอกทสี โรหิณี-อัษฏมี วีระ-นวมี่ วามนะ-ทวาทสีและอื่น ๆ

อัยยาะที่ 138-141 รายชื่อของวรด ตามมาด้วยบทลำดับวงศ์ตระกูล (ที่มีรายละเอียดของพระอาทิตย์และพระจันทร์ แต่โดยเฉพาอย่างยิ่งในตอนหลัง บทเหล่านี้มักจะสอดคล้องกับคำอธิบายของราชวงศ์ซึ่งมักจะลงรายละเอียดไว้ การพงศัพันธุ์สุริยะเริ่มจากพระวิษณุให้กำเนิดพรหมเทพจากสะดือของพระวิษณุ จากทั้งสองเกิดทักษะ จากทักษะเกิดเป็นอหิติ จากอหิติเกิดเป็นสุริยะ และจากสุริยะเป็นราชาต่าง ๆ พงศัพันธุ์ของจันทรายังสืบเชื้อสายมาจากพระนารายณ์ จากพระนารายณ์สูโสมะ-ตารา จากวฤษเสนา จากวฤษเสนาเกิดเป็นราชาอื่น ๆ พระราชาเช่นปรีกษิต ชนเมชัย ฯลฯ เกิดในตระกูลปุรุซึ่งเกี่ยวข้องกับพงศัพันธุ์ของจันทร (จันทรวงศ์)

อัยยาะที่ 141-145 กล่าวเกี่ยวกับรายละเอียดของอวตารขององค์พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า เช่น มัตสยะ กูรมะ ราม ฯลฯ พระธันวันตริกัรวมอยู่ในอวตารด้วย ลักษณะของพระรามมีรายละเอียดมาก เรื่องราวของ เรื่องราวของเกาสิกะ-พราหมิน ยังได้อธิบายไว้ในบริบทของการเป็นพรหมจรรย์ของนางสีดา ในบทที่ 143 เล่าเรื่องราวของรามายณะและประวัติศาสตร์ของราชวงศ์สุริยะ บทต่อไปจะกล่าวถึงเรื่องราวของกฤษณะ ในบทที่ 145 กล่าวถึงศึกเรื่องราวมหาภารตะ

อัยยาะที่ 146-200 ถือว่ายาวมากและมีรายละเอียดที่น่าสนใจมากมายเกี่ยวกับหัวข้อการแพทย์ที่มาจากคำสอนของพระธันวันตริกัสุครุตะ หรือจากงานทางการแพทย์ที่นำมาประกอบทีหลัง ประกอบด้วยสาเหตุและอาการของโรคต่าง ๆ ได้แก่ ไข้สูง ความดัน หอบหืด วัณโรค เบาหวาน โรคท้องร่วง โรคเรื้อน ฯลฯ นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับการรักษา ไข้ เส้นเลือด บาดแผล และโรคผู้หญิง ยารักษาโรคตา โรคกระเพาะ งูกัด เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีวิษณุ-กวจะ ครุทวิทยา ตรีปุระวิทยา ปรัศนจูทามนิวิทยา ที่ถูกนำมาใช้ในการรักษาโรคบางชนิด รวมถึงยาวิเศษหรือการรักษาด้วยมนต์เสน่ห์ กายวิภาคของมนุษย์ ตัวอ่อนในครรภ์ และจุลกายวิภาคศาสตร์ยังถูกกล่าวถึงไว้อีกด้วย

อัยยาะที่ 201-202 อัศววิทยาโดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับคุณภาพของม้า ความหลากหลายของม้า การฝึกม้า การขี่ม้า ฯลฯ มีการกล่าวถึงการรักษาโรคที่พบโดยทั่วไปในม้าด้วย

อัยยาะที่ 203-204 ว่าด้วยยารักษาโรคสัตว์และยาสมุนไพร

อัยยาะที่ 205-206 ของครุฑปุราณะกล่าวถึงการใช้และรูปแบบไวยากรณ์และการก่อรูปไวยากรณ์ อาจกล่าวได้ว่า ครูของหลักไวยากรณ์คือคุมิระ และผู้สอน คือ กัตตยาธาน เขาก็เผยแพร่

ความรู้ในภายหลังก ดร.ภัทรจารย์ถือว่ามันเป็นการกล่าวถึงกาดันตระไวยการณ กฏเกณฑ์เกี่ยวกับสู บันตะ ดิมนตะ การก สมาส ฯลฯ ถูกกล่าวถึงโดยสังเขปในบทนี้

อธยายะที่ 207-212 กวินิพนธ์และวาทศาสตร์และสอดคล้องกับระบบซึ่งมักจะได้รับมาจาก ปิงคละญุกระบุไว้ มาตรการของโคลกมักถูกใช้ตลอดทั้งครุฑปุราณะ แต่มาตรการอันที่อย่างมาลินี อุปชาติ วังส์ภูฐ วัสันตติลล สัททูลวิกิพิต อารยา และปุชปีตาคราฉันท์ก็ถูกใช้เช่นกัน คำอธิบายโดยละเอียด ของมาตรการต่าง ๆ มีอยู่ในบทเหล่านี้

อธยายะที่ 213-226 กล่าวถึงชุดต่าง ๆ เกี่ยวกับหน้าที่และความประพฤติของวรรณะและ อาศรมต่าง ๆ การอาบน้ำด้วยการท่องบทสวดมนต์ การบูชาน้ำด้วยมนตร์ การสังเวยวิศวะเทพ สันธยา ศารทในวันสำคัญ ศารทประจำวัน สปีนติกรรมะ ส่วนปกิณกะของธรรมะ พิธีล้างบาป หน้าที่ของคน ในยุคต่าง ๆ เช่น สัตยะ ทวาประ ฯลฯ โยคะทั้ง 8 ยมะ นียมะ อาสนะ ปราณายามะ ปรัตยาหาระ ธยา นะ ฯลฯ

อธยายะที่ 227-240 เป็นเรื่องเกี่ยวกับวิษณุภักติ หริ-มาหัทมยา วิษณุ มาหัทมยา นร ลิงห-สทว คุหยา-ชฎก-ศโตตระ การทำสมาธิที่สำคัญเพื่อบูชาแต่พระวิษณุ อัจยุตสโตตระ มฤตยุชฎกอะ อาตมชญาณ ความสำคัญของคีตา ปกิณกะของพราหมณ์คีตา ผลของการฟัง การสาธยายมนตร์ครุฑ ปุราณะ ตันตระ ดาราศาสตร์ ฯลฯ

ในอุตตรกัณท์ ประกอบด้วย 2 กัณท์ย่อย คือ ธรรมกัณท์และพรหมกัณท์ กัณท์ทั้งสองถูก แบ่งเป็น 4 และ 29 บทย่อยตามลำดับ ส่วนที่มหาลังเรียกว่าเปรตกัณท์ หรือ ธรรมกัณท์ประกอบด้วย เพื่อประกอบพิธีบวงสรวงโดยตรง ส่วนเปรตกัณท์ของครุฑปุราณะสาธยายโดยทั่วไประหว่างช่วงแห่ง ความโศก ดังนั้นความสำคัญของมันจึงชัดเจนในตัวเอง

เปรตกัณท์เริ่มต้นด้วยการแสดงธรรมโดยพระวิษณุแก่ครุฑ แล้วพรรณนาถึงเหตุเกิด ประเภทต่าง ๆ ผลบุญกุศล กรรมเกี่ยวกับชีวิตหลังความตาย หนทางสู่ยมโลก ผลแห่งศรัทธาทั้ง 16 ความมั่งมีของธรรมราชา การทรมานแก่เปรต สาเหตุการเกิดความเป็นเปรต การพิจารณาความเป็น เปรต พิธีสปีนติกรรมะ การหลุดพ้นจากความเป็นเปรต เป้าหมายของการหลุดพ้น เป้าหมายเพื่อ ความสุขของเปรต เกี่ยวกับร่างกายโดยตรง ยมโลก บันทิกของผู้ทำพิธีในช่วงเวลาแห่งความตายของ มนุษย์ พิธีทำก่อนตาย การกระทำ ศรัทธา 16 ยุคแห่งความมัวหมอง พิธีนารายณ์พลี ความสำคัญของ พิธีวฤโสตสระ การตายที่ไร้เกียรติ ผลของการกระทำของบุรุษ การกระทำที่ดี/ไม่ดี การทำสมาธิบูชา

พระวิษณุ การได้ไปสวรรค์ ความสุขบนสวรรค์ โลก โลกทั้งเจ็ด ชีวิตหน้า การมีอยู่ของพรหมัน การกระทำที่หลากหลายของพราหมณ์ พราหมณ์และชีวะ และน้ำท่วม

พรหมกัณฑ์ประกอบด้วย 29 บท และไม่พบในฉบับชีวิตนันทของครุฑปุราณะ บทแรกเปิดด้วยคำถามต่อเศานกะที่ว่า “จะแสดงความจงรักภักดีต่อพระหริได้อย่างไร?” ซึ่งเป็นคำของเหล่าปราชญ์ฤๅษีที่มารวมตัวกันที่โนมิศร์ณยะ เมื่อถูกถามเช่นนี้โดยเหล่าปราชญ์ เศานกะจึงได้เข้าไปถามสุดซึ่งพำนักอยู่ที่ศรีสิทธาศรมเพื่อตอบคำถามนี้ ฤๅษีสุดตอบปัญหานี้และแจ้งต่อเหล่าฤๅษีเกี่ยวกับขั้นตอนของการบูชาพระหริ ความแตกต่างระหว่างสวดทว ราชา ฯลฯ และการจัดแบ่งเทพ ในส่วนที่สองกล่าวถึงหัวข้อของความเป็นเอกภาพของ พระพรหม พระวิษณุ และพระมหาคะ หลังจากการอธิบายปราชญ์ ณ จุดเริ่มต้นของการก่อกำเนิด อธิบายที่ สาม เล่าเกี่ยวกับความหลากหลายของการกระทำของเทพทั้งหลาย อธิบายที่ 4-5 เล่าเกี่ยวกับบันทึกต้นฉบับของพราหมณ์จากคุณที่ต่างกัน เช่น สวดทว รชัส ความมีดี(ตม) และเทพผู้พ่ายแพ้ด้วยความเยอหยิ่ง อธิบายที่ 6-9 กล่าวถึงการสรรเสริญพระวิษณุโดยพราหมณ์ ศจี วิศวกเสนา อชานะ และอื่น ๆ

อธิบายที่ 10-14 กล่าวถึงกล่าวถึงการสร้างจักรวาล การบังเกิดของพรหมจากดอกบัวที่ลอยขึ้นมาจากสะดือของพระนารายณ์ ประโยชน์หรือความไร้ประโยชน์ของวัตถุ อธิบายที่ 15 อธิบายอวตารที่สำคัญของพระวิษณุและการจุดของพระลักษมี อธิบายที่ 17-28 กล่าวถึงเรื่องราวของภารตี กาลานนา นีลา ผู้ซึ่งทำบาปเพื่อบรรลุในการได้พระกฤษณะมาในฐานะสามีเพราะขัดต่อความประสงค์ของบิดา นามว่าทำวหวยวหะ บาปกรรมของภัทรแก่พระกฤษณะ การอภิเษกของลักษมีณะ เรื่องของภรรยาพระกฤษณะพระนางจัมปาวตีบุตรของของโสมะ ไซ่วงก่อนนางกำเนิด การพบกันของลูกสาวของโสมะกับไซเคิษวยะ การเสด็จขึ้นสู่เวงกจลัมพร้อมทั้งฤๅษี บันทึกของปุษกร-ตีระ อวตารนรสิงห์ ศาลครามศิลา ความสำคัญของแม่น้ำต่าง ๆ ที่เหล่าด้วยเหล่าฤๅษี กุมารีตีระ รุหระ-ปัตนิ การถวายสักการะแด่พระวิษณุ

อธิบายสุดท้ายกล่าวถึงธรรมะที่มีต้นกำเนิดมาจากพระพรหมและถูกชำระไว้โดยคนดี ความเป็นหนึ่งเดียวของภาคีร์ธีและเทพ ธรรมะซึ่งพาไปหาพระวิษณุ และสี่จรรยาชาติของเหล่าเทพ เมื่อพิจารณาถึงเนื้อความของปุราณะดังกล่าวนี้แล้ว โครงสร้างของปุราณะประกอบด้วยคุณลักษณะ 5 ประการ (ปัญญาลักษณะ) ที่บัญญัติไว้ในหนังสืออมรโกษะ เนื้อหาปุราณะแบ่งเป็นสรวค (การสร้าง) มัณวันตระ (ยุคพระมนู) วัจนานุจรีต ประวัติศาสตร์ของราชาทั้งสองวงศ์พันธุ์ พระอาทิตย์และพระจันทร์ ปุราณะเขียนเกี่ยวกับการถวายสักการะแด่พระวิษณุ การถือปฏิบัติตามไวษณพนิกาย การหลุดพ้นและ

ความสำคัญของสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ การถวายความเคารพของเทพทั้ง 5 ได้แก่ วิษณุ ศิวะ ทูรคา สุริยะ และคเณศ เป็นที่แพร่หลายในสมัยปุราณะ นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงการบูชาศักดิ์ในปุราณะด้วย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดความกระจ่างเกี่ยวกับศาสนา ปรัชญา วัฒนธรรม สภาพสังคม สภาพทาง ภูมิศาสตร์ ความเชื่อและศรัทธาของผู้คน⁴²

องค์ความรู้ด้านอายุรเวทในคัมภีร์ทางการแพทย์ที่สำคัญ

ต้นกำเนิดของอายุรเวท (พระเวทแห่งชีวิต การรักษา) เป็นที่รู้จักจากพราหมณ์ตามประเพณี ที่กล่าวถึง จากพรหมัน ประชาปติ หรือ ทักษะ ได้รับมัน จากเขาไปสู่เหล่าอศวิน และจากอศวินไปสู่ อินทร์ จนถึงตอนนี้เรื่องราวตรงกัน⁴³ จากนั้นตามสุศรุตพระอินทร์สอนอายุรเวทให้แก่พระอินทร์ (เทพด้านการแพทย์) พระอินทร์ ได้ประมวลมันในฐานะราชาทิวาทาสแห่งปะนะระ (กาชีราชา) ทิวาทาสได้ส่งต่อมันสู่บุรุษผู้ฉลาดซึ่งเป็นนักเรียน จากความเห็นอกเห็นใจต่อมนุษยชาติที่ต้องทนทุกข์และ เพื่อยืดอายุขัยของมนุษย์ อย่างไรก็ตาม แท้จริงแล้วสุศรุตสอนอายุรเวทให้แก่ศิษย์ทั้งหก โดยมีการ อ้างอิงพิเศษเกี่ยวกับการทำศัลยกรรม ในทางตรงกันข้าม ภรทวาจ (ตามจระกะ) คือมนุษย์คนแรกที่ พระอินทร์เผยอายุรเวทให้ จากถึชีกว่า 50 คนที่อยู่รอบ ๆ ตัวเขาและชื่อเขาไม่สอดคล้องผู้รับใช้ ติดตามถึชึสุศรุต ปุรณวาส (บุตรของถึชือเตรยะ) ได้ส่งต่อศาสตร์ที่ได้จากภรทวาจสู่ศิษย์ทั้งหก ได้แก่ อคนีเวชผู้แต่งตำราคนแรก แล้วคนอื่นๆ ก็รวบรวมไว้ และหนังสือทั้งหกเล่มได้รับการยินยอมจากอา เตรยะ และบุรุษผู้รอบรู้คนอื่น ๆ และเป็นที่ยึดจำเป็นในโลก ในตอนจบของทุกบท จะมีการกล่าวว่างานนี้ ถูกแต่งโดยอคนีเวชและถูกปรับปรุงโดยจระกะ

อายุรเวทถือเป็นหนึ่งในของขวัญที่ยิ่งใหญ่ของเหล่านักปราชญ์ในยุคอินเดียโบราณต่อ มนุษยชาติและเป็นหนึ่งในระบบการแพทย์ทางวิทยาศาสตร์ที่เก่าแก่ที่สุดในโลก โดยมีประสบการณ์ ทางคลินิกมาอย่างยาวนาน อย่างไรก็ตาม มันไม่ได้เป็นเพียงระบบการแพทย์ในเชิงการรักษาโรค เท่านั้น มันยังเป็นวิถีชีวิตที่สอนให้เรารู้จักการดูแลสุขภาพและแสดงให้เห็นถึงวิธีการรักษาโรคและ

⁴² R.N. Sharma, *The GaruḍaMahāpurāṇam*, (Hindu College, University of Delhi.) อ้างถึง ใน Wilson (H.H.) *Analysis of the Purāṇas*, (Nag Publishers, Delhi,1997), 8.

⁴³ เฉลียว ปิยะชน *อายุรเวท ศาสตร์แห่งชีวิต พิมพ์ครั้งที่ 3* ,(กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์มติชน25441), 40-42.

วิธีส่งเสริมให้มีอายุที่ยืนยาว อายุรเวทมองมนุษย์ในภาพรวม ซึ่งประกอบด้วยร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ ดังนั้นอายุรเวทจึงเป็นระบบการแพทย์แบบองค์รวมอย่างแท้จริง⁴⁴

คำว่า “อายุส” หมายถึง ทุกด้านของชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย คำว่า “เวท” หมายถึงความรู้หรือการเรียนรู้ ดังนั้นอายุรเวทจึงบ่งบอกถึงวิทยาศาสตร์ที่เข้าใจในทุกแง่ของชีวิตทั้งหมด เป็นวิถีชีวิตที่อธิบายถึงอาหาร ยา และพฤติกรรมที่เป็นประโยชน์หรือเป็นอันตรายต่อชีวิต จุดกำเนิดของอายุรเวทสามารถสืบย้อนไปถึงจุดเริ่มต้นของการสร้างจักรวาล นักปรัชญาชาวอินเดียหลายท่านกล่าวว่า อายุรเวทมีต้นกำเนิดมาจากพระพรหม ผู้สร้างจักรวาล พระพรหมไม่ได้เป็นเพียงปัจเจกบุคคลแต่เป็นรูปแบบที่ไม่ประจักษ์ขององค์พระผู้เป็นเจ้าซึ่งโลกทั้งมวลได้บังเกิดขึ้นจากพระองค์ ความปรารถนาที่จะคงความแข็งแรง สุขภาพ และมีอายุยืนยาวเป็นหนึ่งในสัญญาตญาณพื้นฐานของสิ่งมีชีวิตทั้งหมด อายุรเวทในแง่นี้กำหนดรูปแบบสำหรับระบบการแพทย์อื่นๆ ถือเป็นประเพณีที่มีมาแต่โบราณเทียบได้กับวิถีชีวิตนั่นเอง⁴⁵

ความก้าวหน้าของภูมิปัญญาด้านอายุรเวท

อายุรเวทสมัยพระเวท

พระเวทถือเป็นคัมภีร์ที่เก่าแก่และศักดิ์สิทธิ์ที่สุด พระเวทระบุว่าสิ่งมีชีวิตสูงสุดที่สร้างจักรวาลด้วยความรักและความห่วงใยต่อมนุษยชาติได้มอบพระเวทอันศักดิ์สิทธิ์แก่มนุษย์ทุกคนผ่านทางฤๅษีหรือผู้หยั่งรู้แห่งปัญญา เนื้อหาในพระเวทถูกจดจำอย่างระมัดระวังและถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ดังนั้น พระเวททั้งสิ้น - ฤคเวท, ยชุรเวท, สามเวท และ อาถรรพเวท - ได้ผ่านการถ่ายทอดด้วยวาจาเป็นเวลาหลายพันปีก่อนที่จะถูกบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรในที่สุด⁴⁶

ฤคเวทนั้นเป็นรากฐานของคัมภีร์อื่นๆ และในคัมภีร์แบ่งเป็นมณฑลละ ซึ่งมีด้วยกันทั้งหมด 10 มณฑลละนั้น ประกอบไปด้วย 1,028 สุกตะหรือบทสวดและรวมทั้งหมด 10,572 บท สำหรับยชุรเวท

⁴⁴ Subhash Ranade, **Natural Healing Through Ayurveda** (Delhi: Motilal Banarsidass, 2001), 17.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Ibid.

มี 1,975 บทใน 40 บททั้งร้อยกรองและร้อยแก้ว สามเวทมี 1,800 บท ซึ่งซ้ำจากฤคเวทและมี 75 บทที่เป็นดั้งเดิม อถรรพเวทมี 5,977 บท แบ่งเป็น 731 สุกตะ

ฤคเวทที่เป็นคัมภีร์ที่เก่าแก่ที่สุดในสี่คัมภีร์นั้น มีแนวคิดมากมายเกี่ยวกับอายุรเวท เทพผู้ยิ่งใหญ่ทั้งสาม - พระอินทร์ พระเพลิง และพระโซม - นั้นเกี่ยวข้องกับพลังงานพื้นฐานทั้งสามตามหลักทฤษฎีทางอายุรเวท - วาตะ ปิตตะ กพะ - มีการอ้างอิงถึงการปลูกถ่ายอวัยวะ ในกรณีของแขนขาเทียมที่สร้างขึ้นสำหรับพระราชินี วิชปาล พระมเหสีของกษัตริย์เขละ นอกจากนี้ ฤคเวทยังมีบทสวดมากมายสำหรับพระโซม ซึ่งเป็นเทพเจ้า รวมถึงการเตรียมสมุนไพรเพื่อใช้รักษาโรคต่างๆทางร่างกาย และจิตใจและเพื่อส่งเสริมให้มีอายุที่ยืนยาว แม้ว่าคัมภีร์พระเวททั้งหมดจะมีการอ้างอิงถึงแนวคิดอายุรเวท แต่อถรรพเวทมีการกล่าวถึงแนวคิดอายุรเวทมากจนอายุรเวทถือเป็นอุปเวท หรือการสอนย่อยของอถรรพเวท ในอถรรพเวท เราพบการอ้างอิงถึงปัจจัยทางกายวิภาคและสรีรวิทยา กระบวนการของโรค การรักษาโรคเฉพาะทาง และความรู้เชิงระบบอื่นๆที่เกี่ยวกับอายุรเวท และในช่วง 700-1,000 ปีก่อนคริสตกาล อายุรเวทได้พัฒนาเป็น 8 สาขาที่เป็นที่รู้จักและเป็นโรงเรียนที่โดดเด่นอีกสองแห่ง คือ โรงเรียนแพทย์อาเตรยะ และ โรงเรียนศัลยแพทย์อันวันตริ ยาวิเศษต่างๆ ในคัมภีร์พระเวทนั้นค่อยๆถูกสนับสนุนและส่งเสริมด้วยการสังเกตตามความคิดทางวิทยาศาสตร์ นักวิชาการด้านอายุรเวทในรุ่นหลังๆได้เสริมหลักปรัชญาที่ถูกต้องและมีเหตุผลแก่อายุรเวท และได้รวบรวมเนื้อหาที่กระจัดกระจายในพระเวท และนำไปผ่านการทดสอบประสิทธิภาพอย่างเข้มงวดและจัดวางอย่างเป็นระบบ การรวบรวมดังกล่าวเรียกว่า "สัมหิตา" ซึ่งส่วนมากได้หายไปตามกาลเวลา แต่ยังคงมีสามผลงานที่ผ่านการทดสอบของเวลาและอยู่มาจนถึงปัจจุบัน คือ จรกสัมหิตา สุศรุตะ สัมหิตา และอัษฎางคกฤตยะ สัมหิตา หรือ พุทธัตถะยี่ ซึ่งได้รับความนิยมและความเคารพอย่างมาก ในช่วงสองพันปีที่ผ่านมา แม้ว่าตำราเหล่านี้จะได้รับการปรับเปลี่ยนโดยผู้แต่งหลายคนในสมัยต่อๆ มา แต่ปัจจุบันตำราเหล่านี้มีอายุอย่างน้อย 1,200 ปี และเป็นภาษาสันสกฤตทั้งหมด⁴⁷

⁴⁷ Ibid.,18.

คัมภีร์จรกสัมหิตา

จรกสัมหิตา เป็นตำราที่เก่าแก่ที่สุดในสามตำราและน่าจะถูกรวบรวมครั้งแรกเมื่อประมาณ 1,500 ปีก่อนคริสตกาล ถือเป็นงานหลักในแนวคิดพื้นฐานของอายุรเวท จรกเป็นตัวแทนของโรงเรียนแพทย์อเตรยะ เป็นงานระบบที่แบ่งออกเป็นแปดบทหรือส่วนซึ่งแบ่งออกเป็น 120 บทเพิ่มเติม ส่วนแรกของ จรกสัมหิตา นั้นอธิบายหลักการพื้นฐานของอายุรเวทและอธิบายโครงสร้างทางสรีรวิทยาและกายวิภาคของร่างกายมนุษย์ สาเหตุต่างๆของโรค ตลอดจนบทบาทในพยาธิกำเนิด อาการและสัญญาณของโรคต่างๆ วิธีการตรวจผู้ป่วย การรักษา และการพยากรณ์โรค ด้านการป้องกันของการรักษาจะรวมถึงสูตรประจำวันและตามฤดูกาล ตลอดจนการควบคุมอาหารและพฤติกรรมทางสังคมที่เอื้อต่อสุขภาพจิต บทที่เกี่ยวกับการควบคุมอาหารเป็นแหล่งข้อมูลมากมาย และบทที่เกี่ยวกับการบำบัดรักษานั้นประกอบด้วยคำอธิบายโดยละเอียดเกี่ยวกับพืชสมุนไพรและคุณสมบัติของพืช การเตรียมสมุนไพรต่างๆ และขั้นตอนการรักษา เช่น การบำบัดด้วยการขจัด ในปัจจุบัน บทที่เกี่ยวกับการบำบัดฟื้นฟูและป้องกันความชราภาพถือเป็นแหล่งข้อมูลที่ดีสำหรับงานวิจัยสมัยใหม่ จรกสัมหิตา นั้นถูกเขียนขึ้นในร้อยแก้วและบทกวีที่สวยงาม เทียบได้กับงานคลาสสิกต่างๆในภาษาสันสกฤต แนวทางการแพทย์-สังคมและปรัชญาการแพทย์ที่ผสมผสานกันนี้เป็นที่มาของแรงบันดาลใจสำหรับทุกคนที่ศึกษาข้อความต้นฉบับ จรกเป็นตัวแทนของโรงเรียนแพทย์อเตรยะ⁴⁸

เนื้อหาในจรกสัมหิตา มีดังนี้

สูตรสถานะ มีจำนวน 30 อธิบาย ว่าด้วยหลักการทั่วไปของอายุรเวท วิธีการ รับประทาน อาหาร คุณภาพของอาหาร ปริมาณอาหารที่เหมาะสม องค์ประกอบของอายุรเวท คุณะ และไตรโทษะ คุณสมบัติที่ดีของแพทย์ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับโรคและอาหารของโรคต่าง ๆ ตลอดจน วิธีการรักษาโรคเบื้องต้น⁴⁹

นิทานสถานะ มีจำนวน 8 อธิบาย ว่าด้วยองค์ความรู้เกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บทั้ง 8 โรค โดยละเอียด ประกอบด้วยโรคไข้ โรคเกี่ยวกับเลือด อาการบวม โรคนี้่ว โรคผิวหนัง วัณโรค โรคทางจิต และโรคลมต่าง ๆ โดยครอบคลุมทั้งในเรื่องของสาเหตุของโรค ลักษณะอาการของโรค และการ

⁴⁸ Ibid.,19.

⁴⁹ Priyavrat Sharma, CARAKA-SAMHITA vol 1, (India Postgraduate Institute of Indian Medicine Banaras Hindu University, 2014) 1-247.

วินิจฉัยเพื่อรักษาโรคต่อไปโดย ครอบคลุมทั้งในเรื่องของสาเหตุของโรค ลักษณะอาการของโรค และการ วินิจฉัยเพื่อรักษาโรคต่อไป⁵⁰

วิมานสถานะ มีจำนวน 8 อธิบายะ ในตอนต้นว่าด้วยเรื่องเกี่ยวกับลักษณะและคุณสมบัติของรสชาติประเภทต่าง ๆ ลักษณะและคุณสมบัติของอาหาร จากนั้นจึงกล่าวถึงสาเหตุและวิธีการจัดการกับโรคระบาด ลักษณะพาะของโรค ความสัมพันธ์ระหว่างแพทย์ ผู้ป่วย และยา รวมไปถึงการสังเกตลักษณะของผู้ป่วยและความต้องการของผู้ป่วย โดยในอธิบายะนี้ให้ความสำคัญกับเรื่องการสังเกตผู้ป่วย การสอบถามอาการผู้ป่วยเพื่อนำเข้าสู่กระบวนการรักษาโรคได้อย่างถูกต้องเหมาะสม⁵¹

ศรียสถานะ มีจำนวน 8 อธิบายะ ว่าด้วยอวัยวะของร่างกายมนุษย์ อาจกล่าวได้ว่าเป็นเนื้อหาด้านกายวิภาคศาสตร์ ศรียวิทยาของร่างกาย องค์ประกอบอื่น ๆ ของร่างกายที่ส่งผลต่อการเจริญเติบโต ทฤษฎีการกำเนิดมนุษย์ที่เชื่อมโยงกับจักรวาล นอกจากนี้ยังอธิบายธรรมชาติของมนุษย์ การเกิดและการตาย การกำเนิดตัวของมนุษย์ สภาพจิตใจ และสาเหตุของโรคต่าง ๆ⁵²

อินทริยสถานะ มีจำนวน 12 อธิบายะ ว่าด้วยอาการต่าง ๆ อันเป็นสัญญาณของความตาย ไม่ว่าจะเป็นปางสังหรณ์และความฝัน หรือการสังเกตความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับร่างกาย ทั้ง ผิพรรณ เสียง กลิ่น ประสาทสัมผัส ดวงตา และอัตรการเต้นของหัวใจ⁵³

จิกิตสถานะ มีจำนวน 30 อธิบายะ ถือว่ามีเนื้อหามากที่สุดในจกรสังหิตา เป็นอธิบายะที่กล่าวถึงเรื่องราวเกี่ยวกับโรคโดยละเอียดที่สุด ทั้งประเภทของโรค อาการของโรค และวิธีการรักษาโรคทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นโรคไข้ โรคเลือด อาการบวม โรคผิวหนัง โรคอ้วน โรคจิต โรคจริตสีดวงทวาร อาหารหอบหืด อาหารสะอึก โรคท้องร่วง อาเจียน โรคพิษสุราเรื้อรัง การรักษาบาดแผล โรคลม โรคเกี่ยวกับกระดูก ตลอดจนโรคโยนี เป็นต้น⁵⁴

กัลปสถานะ มีจำนวน 12 อธิบายะ ว่าด้วยวิธีการรักษาโรคประเภทต่าง ๆ ซึ่งเป็นวิธีการรักษาเฉพาะตามแนวทางอายุรเวท โดยวิธีการรักษาในแต่ละประเภทย่อมเหมาะสมกับลักษณะอาการ

⁵⁰ Ibid, 251-296.

⁵¹ Ibid, 301-393.

⁵² Ibid, 398-489.

⁵³ Ibid, 491-503.

⁵⁴ Priyavrat Sharma, CARAKA-SAMHITA vol 2, (India Postgraduate Institute of Indian Medicine Banaras Hindu University, 2014) 1-533.

หรือชนิดของโรคที่แตกต่างกัน วิธีการรักษาเหล่านั้น เช่น การรักษาด้วยการนวดหรือมีทนะ การรักษาแบบชีมูตตะ การรักษาแบบอิกษวากู การรักษาแบบธามารควะ การรักษาแบบวัตสกะ การรักษาแบบกฤตเวรณะ การรักษาแบบศยามาตริวฤตตะ การรักษาแบบจตุรังคูละ การรักษาแบบติลวะ การรักษาแบบสุธา การรักษาแบบสัปตลาตังชนี การรักษาแบบพันตี และการรักษาแบบทรวันตี⁵⁵

สิทธิสถานะ มีจำนวน 12 อัยยะ เป็นสถานะสุดท้ายของจรกสังหิตา ว่าด้วยการรักษา แบบปัญญากรรมะ ขั้นตอนและผลจากการรักษา โดยปัญญากรรมะเป็นวิธีการรักษาด้วยการขับพิษทั้ง 5 ทาง ได้แก่ การใช้ยาถ่าย (วิเรจนะ) การสวนล้างทวาร (อาสถาปนนะ พัสติ) การทำให้อาเจียน (วมนนะ) การสวนล้างจมูก (นัสยนะ) และการขับเลือดหรือเอาเลือดพิษออก (อนุวาสนนะ พัสติ)⁵⁶

คัมภีร์สุศรุตะสัมหิตา

สุศรุตะ เป็นตัวแทนของโรงเรียนศัลยแพทย์อินวันตริ และถือว่าเป็นบิดาแห่งการผ่าตัด แม้แต่สมาคมศัลยแพทย์ชาวอเมริกันที่ยิ่งใหญ่ก็ยังได้รับการตั้งชื่อตามสุศรุตะ ใน สุศรุตะ สัมหิตา มีคำอธิบายที่ซับซ้อนเกี่ยวกับเครื่องมือผ่าตัด การจำแนกประเภทของกระดูกหัก บาดแผล ฝี และแผลไหม้ ตลอดจนขั้นตอนการทำศัลยกรรมพลาสติกและการผ่าตัดทวารหนักที่ลื่นผ่านการทดสอบของกาลเวลา สุศรุตะ ยังได้อธิบายแนวคิดดั้งเดิมของพยาธิกำเนิดและอธิบายถึงขั้นตอนการผ่าตัดร่างกายมนุษย์ด้วยวิธีการหมัก ความรู้เกี่ยวกับกายวิภาคศาสตร์ - กระดูก ข้อต่อ เส้นประสาท หัวใจ หลอดเลือด และการไหลเวียน - เป็นเรื่องที่น่าประหลาดใจและน่าทึ่ง คำอธิบายของ "marmas" จุดสำคัญในร่างกายซึ่งเปรียบได้กับระบบจุดฝังเข็มที่ใช้ในการแพทย์แผนจีน นอกจากนี้ สุศรุตะ ยังระบุอย่างชัดเจนถึงความสำคัญของความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ พร้อมอธิบายวิธีการและวิธีการพัฒนาทักษะการผ่าตัด⁵⁷

⁵⁵ Ibid, 537-582.

⁵⁶ Ibid. 587-683.

⁵⁷ Subhash Ranade, **Natural Healing Through Ayurveda** (Delhi: Motilal Banarsidass, 2001), 19.

เนื้อหาโดยสังเขปในสุศรุตสังหิตา⁵⁸ มีดังนี้

สูตรสถานะ มีจำนวน 46 อัยยยะ เริ่มด้วยการอธิบายหลักการพื้นฐานของอายุรเวท สาขาต่าง ๆ และความสำคัญของหลักอายุรเวท ต่อมาเป็นการอธิบายเครื่องมือผ่าตัดโดยละเอียด ทั้งชื่อ รูปร่าง ลักษณะ และ

วิธีการใช้งาน การเตรียมการเบื้องต้นสำหรับการผ่าตัด การใช้เครื่องมือผ่าตัดที่จำเป็น การใช้ยาสมุนไพร จรรยาบรรณของแพทย์ผ่าตัด รวมไปถึงขั้นตอนหลังการผ่าตัด การเก็บรักษาเครื่องมือผ่าตัด การพันแผล

นิทานสถานะ มีจำนวน 16 อัยยยะ ว่าด้วยการวินิจฉัยโรค สาเหตุของโรค อาการและวิธีการรักษาโรคทั้งหลาย

ศรียสถานะ มีจำนวน 10 อัยยยะ ว่าด้วยกายวิภาคศาสตร์ อวัยวะที่เป็นส่วนประกอบต่าง ๆ ของร่างกายมนุษย์ โดยเป็นมุมมองต่อระบบร่างกายที่ได้ศึกษาจากการผ่าตัดนอกจากนี้ยังมีเนื้อหาเกี่ยวกับกระบวนการเกิดของมนุษย์อย่างละเอียด ตั้งแต่เริ่มตั้งครรภ์ การพัฒนาของตัวอ่อน ตลอดจนการพัฒนาอวัยวะส่วนต่าง ๆ การเจริญเติบโตจนถึงการตาย

จิกิตสถานะ มีจำนวน 40 อัยยยะ ว่าด้วยการรักษาโรคต่าง ๆ เช่น โรคเกี่ยวกับกระดูก โรคจิตสติดวงทวาร โรคเรื้อนการรักษาบาดแผล โรคในช่องท้อง รวมไปถึงการอธิบายเกี่ยวกับวิธีการรักษาโรคแบบปัญญากรรมด้วย

กัลปสถานะ มีจำนวน 8 อัยยยะ อาจเรียกว่าวิชตันตระ ว่าด้วยรายละเอียดของพิษชนิดต่าง ๆ ทั้งพิษจากอาหาร เครื่องดื่ม ผัก แร่ธาตุต่าง ๆ รวมไปถึงพิษจากสัตว์เลื้อยคลานทั้งหลาย พร้อมระบุอาการและความผิดปกติของร่างกายที่เกิดจากพิษเหล่านั้น การถอนพิษ และวิธีการรักษาพิษนั้น

อุตตรสถานะ มีจำนวนมากที่สุดถึง 66 อัยยยะ เป็นอัยยยะที่สุศรุตไม่ได้ประพันธ์ขึ้นโดยตรง แต่ได้รับการแก้ไขโดยอาจารย์นาคราชุนและอาจารย์จันทรา เป็นการอธิบายเนื้อหาเพิ่มเติมจากสถานะต่าง ๆ ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นยังระบุถึงภาวะแทรกซ้อนที่อาจเกิดขึ้น

---

⁵⁸ วุฒิพงษ์ ฤวิลสมบัติ “การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ด้านอายุรเวทในคัมภีร์อษฎางคหฤทยะ ศึกษาเฉพาะสูตรสถานะ”วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาสันสกฤต (ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2564, 66-67.

จากการผ่าตัดเช่น อากาไรใช้ โลหิตจาง ไอ เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่าอุตตรสถานะเป็นส่วนเติมเต็มเนื้อหาในสูตรตสังหิตาให้มีความครอบคลุมรอบด้าน และครบถ้วนมากยิ่งขึ้น

คัมภีร์อัมฤงคหฤทษะสมหิตา

คัมภีร์อัมฤงคหฤทษะมีการลำดับเนื้อหาให้ต่อเนื่องกันไป จากสูตรสถานะที่กล่าวถึงหลักการพื้นฐานของอายุรเวทไล่เรียงไป จนถึงสรีรสถานะที่จะทำให้ผู้อ่านได้รับทราบข้อมูลในเชิงลึกขึ้นเกี่ยวกับองค์ประกอบของร่างกาย ตลอดจนสาเหตุของโรค ลักษณะของโรค และวิธีการรักษาโรคด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่ถูกกล่าวไว้ในนิทาน ณะสถานะ จิกิตสาสถานะ กัลปสิทธิสถานะ และอุตตรสถานะตามลำดับ แสดงให้เห็นว่าคัมภีร์ อัมฤงคหฤทษะได้อธิบายความรู้ด้านอายุรเวทในภาพรวม โดยมีเนื้อหาในสูตรสถานะเป็นพื้นฐาน สำคัญ ที่จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจหลักการของอายุรเวทได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ทั้งยังเป็นการปูพื้นฐานความรู้ ไปสู่นเนื้อหาในสถานะต่อ ๆ ไป ด้วยเหตุนี้เองสูตรสถานะจึงเป็นเนื้อหาส่วนที่มีความสำคัญ ทั้งยังมี ประโยชน์ต่อผู้อ่าน และผู้ที่มีความสนใจในอายุรเวท เนื้อหาในอัมฤงคหฤทษะสมหิตา มีดังนี้⁵⁹

สูตรสถานะ จำนวน 30 อธิบายว่าด้วยหลักการเบื้องต้นของ อายุรเวท การดูแลร่างกาย หลักปฏิบัติตนเพื่อสุขภาพที่ดี การบริโภคอาหารและยา การเกิดโรค ลักษณะของโรคชนิดต่าง ๆ ตลอดจนการป้องกันและวิธีการรักษาโรคเบื้องต้น

ศรีรสถานะ จำนวน 6 อธิบาย มีเนื้อหาเกี่ยวกับกายวิภาคศาสตร์ ลักษณะและส่วนประกอบต่าง ๆ ของร่างกาย สภาวะที่เกี่ยวข้องกับร่างกายและจิตใจ อีกทั้งยังพูดถึงเรื่องราวเกี่ยวกับการทำนายฝัน ลางร้าย ตลอดจนลางบอกเหตุของโรคและความตาย

นิทานสถานะ จำนวน 16 อธิบาย เกี่ยวกับสาเหตุของโรค อากาไรเบื้องต้นและคุณลักษณะของโรคชนิดต่าง ๆ การเกิดโรค รวมไปถึง อากาไรของโรคสำคัญบางชนิดที่เกิดขึ้นจากความผิดปกติภายในร่างกาย

จิกิตสาสถานะ จำนวน 22 อธิบาย ว่าด้วยวิธีการรักษาโรค ตลอดจนการใช้ยาสมุนไพร และอาหารเพื่อการรักษา โรคและดูแลผู้ป่วย

⁵⁹ วุฒิพงษ์ ถวิลสมบัติ, “การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ด้านอายุรเวทในคัมภีร์อัมฤงคหฤทษะ ศึกษาเฉพาะสูตรสถานะ”วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาสันสกฤต (ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2564, 88-89.

กัลปสัทิสถานะ จำนวน 6 อัธยาเย กล่าวถึงวิธีการเตรียมยาสมุนไพรรักษา เพื่อใช้ในการรักษาโรค การรักษาโรคด้วยการบำบัด วิธีการจัดการเมื่อเกิดภาวะแทรกซ้อนต่าง ๆ ตลอดจนหลักการเบื้องต้นทางการปรุงยาหรือเภสัชศาสตร์

อุตตรสถานะ จำนวน 40 อัธยาเย เป็นการทบทวนความรู้เกี่ยวกับสาขาค่าต่าง ๆ ของอายุรเวท และยังกล่าวถึงการรักษาโรคที่เกิดขึ้นตามอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น การรักษาโรคบริเวณลำคอ การรักษาโรคตา การรักษาโรคที่เกี่ยวข้องกับจมูก การรักษาโรคปากและฟัน

อายุรเวทในคัมภีร์ปุราณะ

องค์ความรู้ด้านอายุรเวทในคัมภีร์อัคนิปุราณะ⁶⁰ พระชนวันตริกกล่าวถึงความสำคัญของไตรโทษะที่ เป็นองค์ประกอบสำคัญทำให้เกิดกระบวนการทำงานของร่างกายมนุษย์ หากไตรโทษะ ผิดปกติย่อมทำให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บได้ โดยพระชนวันตริบรรยายว่าโรคสามารถเกิดจากความผิดปกติของอินทรีย์และ ไตรโทษะในร่างกาย เช่น โรคไข้ โรคเรื้อน โรคเกิดจากความผิดปกติของสภาพจิตใจ เช่น ความโกรธ ความริษยา จัดเป็นโรคทางจิต โรคเกิดจากสาเหตุภายนอก เรียกว่า “อาคันตูกโรค” เช่น ความ เจ็บปวดต่าง ๆ ส่วนโรคที่เกิดจากความผิดปกติของระบบการทำงานภายในร่างกาย เช่น อากาศ อักเสบ ความหิวกระหาย เป็นต้น โดยการรักษาโรคเหล่านี้ต้องคำนึงถึงธรรมชาติของโรค อาการของ โรค ตลอดจนสภาพแวดล้อมและฤดูกาลด้วย

องค์ความรู้ด้านอายุรเวทในคัมภีร์ปัทมะปุราณะ⁶¹ ในชั้นหะ(ตอน) สฤชฎิขัณหะ (Srstikhanda) กล่าวถึงหลักการพื้นฐานของอายุรเวท ปัญจมหากูตะ ไตรโทษะ การเปลี่ยนแปลงของโทษะที่ทำให้เกิดโรค มีโรคที่ปรากฏ เช่น โรคผิวหนัง อาการผอมแห้ง วัณโรค หอบหืด อาการไอ โรค

⁶⁰ Types of Diseases, Agni Purana, accessed March 20, 2022, available from https://www.indianetzone.com/48/types_diseases.htm อ้างถึงใน วุฒิพงษ์ ฤวิไลสมบัติ “การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ด้านอายุรเวทในคัมภีร์อัษฎางคหฤตยะ ศึกษาเฉพาะสูตรสถานะ”วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาสันสกฤต (ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2564, 50.

⁶¹ Shiv Shakti Ayurvedic Medical College & Hospital Ayurveda in purana and uppuranas, 2016, Accessed December 20, 2022. available from <https://www.easyayurveda.com/2016/12/29/ayurveda-puranas-upa-purana/>.

ลมบ้าหมู อาการจุกเสียด ดีซ่าน นิ้วในปัสสาวะ สมุนไพรรักษาโรค การเก็บรักษาศพในอ่าง
น้ำมัน การพัฒนาการของทารกในครรภ์ หญิงตั้งครรภ์ ทินจรรยา จริยธรรมของมนุษย์

องค์ความรู้ด้านอายุรเวทในคัมภีร์พหุมไวยรรตปุราณะ⁶² ในบริบทนั้น พระวิษณุได้อธิบายถึง
หลักการแพทย์ตามคำร้องขอของมาลาว่าตีว่าให้อธิบายวิธีป้องกันการเป็นโรคต่างๆ ซึ่งนั่นก็คือ
อายุรเวท ซึ่งถูกสร้างขึ้นครั้งแรกโดยพระพรหม หลังจากที่ท่านได้ไตร่ตรองถึงความรู้สึกรู้สึกของพระเวท
ทั้งสิ้นแล้วจึงประทานให้แก่สุริยะเทพ ซึ่งสุริยะเทพก็ได้ส่งต่อข้อความทางการแพทย์ให้แก่เหล่าสาวก
จากนั้นพวกเขาก็เขียนตำราทางการแพทย์ขึ้นมา สุริยะเทพ โรคพื้นฐาน 16 โรค ได้แก่ โรคต่างขา
โรคดีซ่าน โรคเรื้อน เนื้องอก การขยายตัวของม้าม อาการจุกเสียด ไข้ โรคบิด โรคท้องร่วง วัณโรค
แผลเปื่อย/พุพอง โรคปัสสาวะขัด โรคเลือดผิดปกติ โรคทางเดินปัสสาวะเรื้อรัง โรคคอพอก อาการ
เวียนศีรษะบ้านหมุน ไข้ที่เกิดจากการรวมกันของอารมณ์ร้ายทั้งสามและอหิวาตกโรคชนิดรุนแรง

มาตรการการชะลอความแก่และป้องกันการเจ็บป่วยมาตรการที่จะดำเนินการเพื่อชะลอ
ความแก่และป้องกันการเจ็บป่วย โดยมีวิธีการดังต่อไปนี้

- (1) ล้างตาด้วยน้ำ ออกกำลังกาย นวดฝ่าเท้าด้วยน้ำมัน ทาน้ำมันที่หูและศีรษะ
- (2) เดินในฤดูใบไม้ผลิ ทำให้ร่างกายอบอุ่นโดยไปอยู่หน้ากองไฟและอยู่ร่วมกับหญิงสาวใน
เวลาอันควร
- (3) อาบน้ำเย็นในสระ พกยาสมุนไพรรักษาโรค เพลิดเพลินไปกับลมหนาว
- (4) อาบน้ำร้อนในฤดูฝน หลีกเลี่ยงการใช้น้ำร้อนและรับประทานอาหารที่สมดุลในเวลา
เหมาะสม
- (5) หลีกเลี่ยงการรับประทานของเผ็ดร้อนในฤดูใบไม้ร่วง หลีกเลี่ยงการสังเวยในฤดูกาลนั้น
อาบน้ำในสระน้ำและรับประทานอาหารรสจืด
- (6) อาบน้ำในสระในต้นฤดูหนาว เพลิดเพลินกับไฟในเวลาที่เหมาะสม และรับประทาน
อาหารที่สดและร้อน
- (7) เพลิดเพลินกับไฟอ่อนๆ รับประทานอาหารสดและร้อนและอาบน้ำร้อนในฤดูหนาว
- (8) รับประทานอาหารเนื้อสดและอาหารสด เพลิดเพลินกับการอยู่ร่วมกับหญิงสาว รับประทาน
อาหารที่มีน้ำมันและเนยใส
- (9) รับประทานอาหารที่มีประโยชน์เมื่อหิว ดื่มน้ำเมื่อกระหายน้ำ และเคี้ยวพลุกทุกวัน
- (10) รับประทานนมเปรี้ยว เนยจืด เนย และกากน้ำตาลทุกวัน

---

⁶² Shanti Lal Nagar, *Brahmavata Purana Vol 1 Text with English Translation*, Parimal
Publication Delhi, 75-80.

สาเหตุของรื้อรอก่อนวัย

- (1) รับประทานเนื้อแห้ง อยู่ร่วมกับหญิงชรา พระอาทิตย์ขึ้นและนมเปรี้ยว
- (2) รับประทานนมเปรี้ยวในตอนกลางคืน เสวยสุกกับหญิงแพศยาและหญิงมีประจำเดือน
- (3) การรับประทานอาหารจากสตรีมีประจำเดือน เป็นต้น (ปัจจัยอื่นๆ ที่กล่าวถึงมีความเกี่ยวข้องกับควมบริสุทธิ์โดยทั่วไป)

องค์ความรู้ด้านอายุรเวทในคัมภีร์ครุฑปุราณะ มีองค์ความรู้ด้านอายุรเวทมากที่สุดในการบูรณาการทั้งหมด เนื้อหาหลักกล่าวถึงการวินิจฉัยโรคต่าง ๆ การเกิดโรค ลักษณะของโรค อาการของโรค ตลอดจนวิธีการรักษาโรค การใช้สมุนไพรในการรักษาโรค และการฝึกโยคะ นอกจากนี้ ยังมีวิชฌ-กวางจะ ครุฑวิทยา ที่ถูกนำมาใช้ในการรักษาโรคบางชนิด รวมถึงยาวิเศษหรือการรักษาด้วยมนต์เสน่ห์ ในอถยายะที่ 146-192 โดยเนื้อหาด้านอายุรเวทในคัมภีร์ครุฑปุราณะทั้งหมดพบว่ามีเนื้อหาครบถ้วนเกี่ยวกับ สาเหตุแห่งโรคทั้งปวง ได้แก่ ใช้ต่าง ๆ อาการตกเลือด การไอเรื้อรัง โรคหืด การสะอึก โรคฉี่หนู โรคเบื่ออาหาร โรคหัวใจ โรคพิษสุราเรื้อรัง โรคจิตสติดวงทวาร โรคท้องร่วง การขับถ่ายปัสสาวะลำบาก ทางเดินปัสสาวะผิดปกติ อาการบวมอักเสบ ผื่นหนอง โรคในช่องท้อง โรคตีชาน โรคไฟลามทุ่ง โรคเรื้อน โรคพยาธิ โรคทางระบบประสาท โรคเก๊าท์และข้อต่ออักเสบ ศาสตร์การแพทย์ กฎของอาหารและเครื่องดื่ม การรักษาโรค อาการไข้โรคในโพรงจมูกและอื่นๆ โรคเกี่ยวกับสตรี หลักการสำคัญแห่งโรคภัยไข้เจ็บ การพรรณนาถึงน้ำมันเนยพราหมณ์การปรุงยา รักษาอาการไข้ การปรุงยาบำรุงเส้นผม การปรุงยา รักษาโรคตา มนต์เสน่ห์การปรุงยากระตุ้นอารมณ์ทางเพศรักษาโรคเกี่ยวกับฟัน หูและตา การเพิ่มสมรรถนะทางเพศ สมุนไพรสำหรับการรักษาโรคต่าง ๆ การบริโภคและการรักษาอาการโดนพิษทั้งหลายการทอมนต์รักษาโรคและสมุนไพรสำหรับรักษาโรคต่าง ๆ องค์ความรู้ทางการแพทย์การปรุงยาต้ม ยาเม็ด ยาผง สำหรับการรักษาโรค ยาพอกแผล การใช้มันตระและต้นตระในทางการแพทย์สมุนไพรสำหรับการรักษาโรคทั่วไป การปรุงยาอายุวัฒนะ การรักษาบาดแผล การรักษาโรคและการป้องกันสัตว์ร้าย สมุนไพรที่ควรใช้ประจำวันและสำหรับการรักษาโรค การรักษาพิษจากสัตว์มีพิษ สมุนไพรสำหรับการรักษาโรคทั่วไป

อายุรเวทแบ่งได้เป็นแปดสาขา

1. อายุรศาสตร์ (Kayachikitsa) อายุรเวทมองมนุษย์ในภาพรวม ซึ่งประกอบด้วยร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ จิตใจและร่างกายส่งผลกระทบต่อกันและรวมกันเป็นที่กำเนิดของโรค แนวทางของอายุรเวทตั้งแต่เริ่มต้นนั้นเป็นเรื่องทางจิต อายุรเวทจัดกลุ่มมนุษย์ทั้งหมดออกเป็นเจ็ดประเภทที่แตกต่างกัน (Prakriti) ตามความเด่นของพลังงาน (Doshas) และในทำนองเดียวกันจัดกลุ่มพวกเขาออกเป็นเจ็ดประเภททางจิตวิทยาตามความเด่นของพลังงานทางจิต ปัจจัยเหล่านี้มักจะนำมาพิจารณาในการวินิจฉัย การพยากรณ์โรค และการรักษาโรค โรคเกิดจากความไม่สมดุลของพลังงาน หรือ หลักพลังงานสามประการ ซึ่งจะทำให้เนื้อเยื่อและระบบต่างๆ เสียหาย ในทางพยาธิวิทยา โรคต่างๆ มีการรักษา 6 ขั้นตอน มีการอธิบายโรคติดต่อจำนวนหนึ่งไว้ในอายุรเวท แต่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับเชื้อโรคที่เป็นสาเหตุของโรค อายุรเวทเน้นถึงปัจจัยภายใน อาการของผู้ป่วย ที่มาของโรคทั้งหมด แม้กระทั่งสิ่งที่ดูเหมือนมาจากภายนอก เป็นที่ทราบกันว่าถ้าดินยังคงปลอดภัย เมล็ดจะไม่เติบโต ในทำนองเดียวกัน หากพลังงานภายในมีความสมดุล โรคก็ไม่มีทางที่จะเกิดขึ้นได้ในระหว่างการรักษา แพทย์อายุรเวทจะสังเกตโทษะรุนแรงขึ้น (Doshya) เนื้อเยื่อที่เสียหาย (Dushya) อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม ความมีชีวิตชีวาของผู้ป่วย พลังการย่อยอาหาร ร่างกาย อายุ ปัจจัยทางจิตวิทยา ความต้องการส่วนบุคคล และการรับประทานอาหาร ยาอายุรเวทนั้นมาจากแร่ธาตุ ผัก และสัตว์ พืชและสมุนไพรมากกว่า 20,000 ชนิดสามารถพบในอินเดีย โดยในจำนวนนี้มีการใช้ 2,000 ชนิดในอายุรเวท หกหรือเจ็ดร้อยมักใช้ในการเตรียมอายุรเวท มีการใช้แร่ธาตุและโลหะจำนวนหนึ่ง แต่อยู่ภายใต้กระบวนการทำให้บริสุทธิ์และปฏิกิริยาออกซิเดชันที่หลากหลายและซับซ้อนก่อนที่จะนำมาใช้งานได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ยังใช้การบำบัดพิเศษของ ปัญจกรรมะ ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติห้าประการในการทำให้บริสุทธิ์ ห้าสิ่งนี้คือการใช้ยาที่ทำให้อาเจียน ยาระบาย ยาพ่นจมูก และยาสวนทวารที่มีหรือไม่มีน้ำมัน ปัญจกรรมะใช้แนวทางปฏิบัติเบื้องต้นบางอย่างของ สเนหปาน(การรักษาแบบทาน้ำมันภายในและภายนอก) และสเวทน (การกระตุ้นต่างๆหรือการบำบัดด้วยเหงื่อ) และแนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง เช่น รสายนะ หรือการฟื้นฟู⁶³

⁶³ Ibid, 20.

2. การผ่าตัด (Shalyatantra) การผ่าตัดนั้นไม่ใช่ในวัตรกรรมที่เพิ่งถูกคิดค้นในแพทย์แผนปัจจุบันแต่มันได้ถูกคิดค้นขึ้นตั้งแต่สมัยโบราณและมีความก้าวหน้าอย่างมากในวัฒนธรรมหลายแห่งรวมทั้งอินเดีย กรีก และอียิปต์ แต่เมื่อเข้าสู่ยุคกลาง มันกลับกลายเป็นช่วงเวลาแห่งความเสื่อมโทรมและถือว่าเป็นยุคมืดชั่วคราวสำหรับการผ่าตัด ในส่วนของวัฒนธรรมโบราณฝั่งตะวันออกก็ไม่มีข้อมูลที่เกี่ยวกับการผ่าตัดเลย ในคัมภีร์อายุรเวท สุศรุตะได้อธิบายไว้ว่าการผ่าตัดเป็นความชำนาญพิเศษอันดับแรกและสำคัญที่สุดของระบบ เขาอธิบายขั้นตอนการผ่าตัดต่างๆ รวมถึงการผ่าตัดช่องท้อง เช่น การผ่าตัดลำไส้ดูดตันและนิ่วในกระเพาะปัสสาวะ และยังอธิบายการผ่าตัดเฉพาะทาง เช่น การทำศัลยกรรมพลาสติก สุศรุตะเป็นคนแรกที่สนับสนุนความรู้เกี่ยวกับกายวิภาคศาสตร์ผ่านการผ่าศพ ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับศัลยแพทย์ ต่อมาในประวัติศาสตร์อินเดีย การเน้นย้ำเชิงปรัชญาเรื่องการไม่ใช้ความรุนแรงได้เข้ามาเป็นแนวทางในการพัฒนาสาขาการแพทย์นี้ แม้กระทั่งทุกวันนี้ สุศรุตะสัมหิตา ก็มีเนื้อหาที่เป็นประโยชน์มากมายสำหรับงานวิจัย ในปัจจุบัน สถาบัน Jamnagar มหาวิทยาลัย Benares Hindu และสถาบันอื่นๆ กำลังพยายามรื้อฟื้นเทคนิคบางอย่างที่สุศรุตะสนับสนุน ตัวอย่างเช่น การปฏิบัติของ กษารสูตร จิกิตสา(การรักษา)ในโรคฝีคัณฑสูตร ซึ่งได้พิสูจน์แล้วว่าได้เปรียบและมีประสิทธิภาพมากกว่าการผ่าตัดสมัยใหม่⁶⁴

3. ด้านจักษุวิทยาและโสตนาสิกการังษวิทยา (Shalaky Tantra) สาขาของอายุรเวทด้านจักษุวิทยาและโสตนาสิกการังษวิทยาที่เกี่ยวข้องกับโรคทางตาและศีรษะ สุศรุตะได้อธิบายถึงโรคทางตาไว้ประมาณ 72 โรคพร้อมกับรายละเอียดของการผ่าตัดสำหรับโรคดังกล่าว เช่น ต้อกระจกและต้อเนื้อ นอกจากนี้ยังมีการอธิบายเทคนิคพิเศษสำหรับโรคต่างๆ ทางหู จมูก และลำคออีกด้วย⁶⁵

4. กุมารเวชศาสตร์ (Kaumarabhritya) สาขานี้เกี่ยวข้องกับการดูแลทารกก่อนคลอดและหลังคลอด และการดูแลมารดา ก่อนตั้งครรภ์และระหว่างตั้งครรภ์ อายุรเวทได้อธิบายวิธีการให้กำเนิดบุตรตามเพศ สติปัญญา และร่างกายที่ต้องการ โรคต่างๆของเด็กและการรักษาของพวกเขาที่อยู่ภายใต้สาขานี้⁶⁶

⁶⁴ Ibid.,21.

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Ibid.

5. พิษวิทยา (Agadatantra) สาขานี้เกี่ยวข้องกับสารพิษในพืช แร่ธาตุ และสัตว์ต่างๆ สิ่งที่น่าสนใจที่ควรทราบคือแนวคิดเรื่องมลภาวะของอากาศและน้ำในช่วงเวลาและสถานที่ต่างๆ ซึ่งได้รับการพิจารณาอย่างถี่ถ้วนและเหมาะสม และมีความเห็นว่ามลพิษดังกล่าวเป็นสาเหตุของโรคระบาดต่างๆ และการล่มสลายของอารยธรรม⁶⁷

6. จิตเวชศาสตร์ (Bhutavidya) อายุรเวทให้ความสำคัญกับโรคทางจิตและการรักษาอย่างเท่าเทียมกัน วิธีการรักษานั้นไม่เพียงแต่ควบคุมอาหารและสมุนไพรเท่านั้น แต่ยังรวมถึงวิธีฝึกโยคะเพื่อฟื้นฟูสุขภาพจิตด้วย ในอาถรรพเวทและอายุรเวท สัมhitานั้นมีข้อมูลมากมายสำหรับการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสาขานี้⁶⁸

7. ศาสตร์แห่งการฟื้นฟู (Rasayana) การบำบัดนี้ใช้เพื่อป้องกันโรคและเพื่อส่งเสริมและยืดอายุการมีสุขภาพที่ดี ดังที่ได้กล่าวไว้ก่อนหน้านี้ การบำบัดด้วยปัญญากรรมะ เป็นข้อกำหนดเบื้องต้นที่จำเป็นสำหรับ รสายนะ การปฏิบัติตามจรรยาบรรณที่ถูกต้องในชีวิตก็เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการฟื้นฟู นอกจากนี้ มีการอธิบายรายละเอียดของระบบการดูแลในแง่ของการควบคุมอาหารอีกด้วย⁶⁹

8. ศาสตร์แห่งยากระตุ้นความใคร่ (Vajikarana) สาขานี้เกี่ยวข้องกับวิธีการเพิ่มความมีชีวิตชีวาและประสิทธิภาพทางเพศ เพื่อให้กำเนิดลูกหลานที่ดีและแข็งแรง จึงต้องมีการบำบัดด้วยรสายนะ(การฟื้นฟูร่างกาย) และ วจิการานะควบคู่กันไปอย่างใกล้ชิด และ ยา ยังทำหน้าที่เป็นยาฟื้นฟูอีกด้วย⁷⁰

จรกและ สุครุตะ สัมhitา ได้พิสูจน์แล้วว่าต้องมีการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ การสอบสวนผู้ป่วยและการทดลองจำนวนมหาศาลก่อนที่จะได้ข้อสรุปที่บันทึกไว้ มีการคาดเดาช่วงเวลาดังกล่าวไว้คร่าวๆว่าเกิดขึ้นตั้งแต่ 2,000 ปีก่อนคริสตกาล ถึง 200 ปีก่อนคริสตกาล ซึ่งในช่วงเวลานี้ มีมหาวิทยาลัยที่ถือว่าเป็นมหาวิทยาลัยที่ดีเยี่ยมอยู่ในเมืองต่างๆ ในอินเดีย เช่น ตักศิลา นาลันทะ และเบนารส อินเดียมีระดับความสูงมากกว่าสองหมื่นห้าพันฟุตจากระดับน้ำทะเลและมีพื้นที่หลาย

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Ibid.,22.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Ibid.

แห้งที่แห้งแล้ง ฝนไม่ค่อยตก แต่ในขณะที่เดียวกันก็มีพื้นที่อื่นๆที่ได้รับปริมาณน้ำฝนที่สูงมากกว่าทำ ร้อยนิ้วต่อปี อินเดียยังมีภูมิอากาศที่ร้อนจัดและเย็นจัด มีหกฤดูกาล ที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน โดยแต่ละฤดูจะผลิตผลพืชพันธุ์ที่แตกต่างกันออกไป ความแปรผันของภูมิอากาศและภูมิศาสตร์เหล่านี้จึงมี อิทธิพลต่อร่างกายที่แตกต่างกันไป พร้อมกับปฏิภินยาต่อโรคและยาประเภทต่างๆ ถึงแม้อินเดียจะเป็นประเทศที่มีสภาพอากาศแปรปรวนอย่างมาก แต่ก็ยังคงมีทิวเขาที่สวยงาม เช่น เทือกเขาหิมาลัย เทือกเขาวินธยา และเทือกเขาฆาฏ ซึ่งเป็นแหล่งเพาะพันธุ์พืชที่อุดมสมบูรณ์สำหรับการเจริญเติบโต ของพืชทุกชนิด และเป็นพื้นที่ที่เป็นประโยชน์อย่างมากสำหรับการวิจัยทางพฤกษศาสตร์ ในจาร์กะ และสุครุตะ มีการกล่าวถึงสมุนไพรและผลิตภัณฑ์สมุนไพรหลายพันชนิด ซึ่งเติบโตในส่วนต่างๆของ ประเทศในสภาพอากาศที่หลากหลาย โรคที่มีลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นและฤดูกาลต่างๆก็สามารถ พบได้ในคัมภีร์เหล่านี้ด้วย⁷¹

อายุรเวทสมัยพุทธศาสนา

การถือกำเนิดของพระพุทธศาสนาในประวัติศาสตร์อินเดียส่งผลกระทบต่อทุกด้าน ในช่วง 323 ปีก่อนคริสตกาล - 642 คริสต์ศักราช ซึ่งพระพุทธศาสนาได้รับความนิยมในอินเดียเป็นอย่างมาก ความก้าวหน้าทางวิชาการของอายุรเวทได้รับการดูแลเป็นอย่างดีจากทั้งชาวฮินดูและชาวพุทธ ในส่วน ของวรรณคดีก็มีข้อมูลที่มีคุณค่าเป็นอย่างมากเพิ่มเติมเข้ามา สิ่งที่สามารถสังเกตได้คือคำอธิบาย เกี่ยวกับสุครุตะ โดยนาคาร์จุน (Nagarjuna) ซึ่งเป็นหนึ่งในนักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงที่สุดในประเพณี พุทธศาสนามหายาน ทว่าสิ่งที่น่าทึ่งที่สุดในช่วงเวลานี้คือความทุ่มเทและพยายามที่จะทำให้ วิทยาศาสตร์มีความเป็นไปได้มากที่สุด นอกจากนี้ สมุนไพรก็ยังถูกปลูกไว้ริมถนนสาธารณะเพื่อให้ทุก คนได้ใช้อย่างเสรี มีการก่อตั้งโรงพยาบาลหลายแห่ง และศิลปะการพยาบาลที่จระกบรขยายไว้นั้นก็ ได้รับการฝึกฝนและจัดระบบอย่างแพร่หลาย

ความรู้เรื่องอายุรเวทและวัฒนธรรมอินเดียยังแผ่ขยายออกไปนอกขอบเขตของอินเดีย ประเทศต่างๆในโลกที่เจริญแล้วในขณะนั้น รวมทั้งโรม กรีก และจีน ต่างก็ให้ความสนใจกับอินเดีย นักเรียนจากประเทศเหล่านี้จะเดินทางไปอินเดียเพื่อเรียนรู้วิทยาศาสตร์และศิลปะ ระบบการแพทย์ ของกรีกและโรมันนั้นมีสัญญาณที่ชัดเจนของอิทธิพลของอายุรเวทที่มีต่อพวกเขา อินเดียถือเป็นสถานที่

⁷¹ Ibid., 22.

แห่งการเรียนรู้ของโลก นักปรัชญาและนักวิชาการหลายคนมาอินเดียเพื่อการศึกษา เช่นเดียวกับที่หลายคนไปยุโรปหรืออเมริกาในปัจจุบัน นอกจากนี้ สัตวแพทยศาสตร์ยังมีการเผยแพร่อย่างกว้างขวางในช่วงนี้ด้วย Nagarjuna ได้วางรากฐานของ รส ศาสตร์(Rasa Shastra) ซึ่งคือการเตรียมการเล่นแร่แปรธาตุ การเตรียมยาหลายชนิดของยารส การเตรียมปรอท กำมะถัน และแร่ธาตุอื่นๆ และสารพิษบางชนิดก็ได้ถูกนำมาใช้ในการรักษาอีกด้วย

จุดสูงสุดของความรุ่งโรจน์ทางการแพทย์ของอินเดียในยุคนี้ คือศตวรรษที่ 8 แพทย์อายุรเวทของอินเดียได้รับเชิญไปในตะวันออกกลางเพื่อไปให้คำปรึกษาและได้รับการแต่งตั้งให้ดูแลโรงพยาบาลหลายๆแห่งที่นั่น ในช่วงเวลานี้ วัฒนธรรมของอินเดียได้แผ่ขยายไปทั่วมหาสมุทรทางทิศใต้ และข้ามภูเขาและที่ราบสูงทางตอนเหนือ อินเดียที่ยิ่งใหญ่ในวันนั้นรวมไปถึงทิเบต พื้นที่ส่วนใหญ่ของอินโดจีนและอินโดนีเซียไปทางทิศตะวันออก และขยายไปทางทิศตะวันตกผ่านอัฟกานิสถานและเปอร์เซีย อินเดียที่ยิ่งใหญ่ไม่ได้ถูกสร้างขึ้นโดยการพิชิตทางทหาร หรือการรุกรานหรือการแสวงประโยชน์ทางการค้า แต่ถูกสร้างขึ้นโดยพระและโยคีผู้อุทิศตนที่เผยแพร่ความรู้อันศักดิ์สิทธิ์และวิธีการบำบัดรักษา ทั้งทางวิญญาณและทางร่างกาย ให้ทุกคนได้รับรู้ ตั้งแต่ศตวรรษที่ 2 เป็นต้นมา เราพบว่าผู้คนให้ความสนใจกับ รสกริยะ เคมีเภสัชกรรมมากยิ่งขึ้น และในช่วงหกศตวรรษต่อมา การศึกษานี้ได้พัฒนาเป็นวิทยาศาสตร์ปกติ (ยาสิทธิ) ซึ่งรวมอยู่ในอายุรเวทด้วย

อายุรเวทในรูปแบบของการแพทย์ทางเลือกในปัจจุบัน

การแพทย์ มีความหมายว่า ศาสตร์ของ วินิจฉัย บำบัดรักษาหรือป้องกันโรค โดยมีมุ่งหมายให้มนุษย์บรรเทาจากอาการทุกข์ทรมานที่เป็นอยู่ หรือช่วยให้สามารถรักษาชีวิตหรือให้กลับมาสู่สถานะที่ไม่เจ็บป่วยได้ ซึ่ง การแพทย์มีหลายระบบ เช่น การแพทย์แผนปัจจุบันหรือการแพทย์ตะวันตกหรือที่เรียกว่าการแพทย์แบบแผน (conventional medicine) การแพทย์แผนจีน การแพทย์อายุรเวท การแพทย์แผนไทย เป็นต้น⁷²

การแพทย์ทางเลือก (Alternative Medicine) เป็นศาสตร์เพื่อการวินิจฉัย การรักษาและการป้องกันโรคที่นอกเหนือจากศาสตร์การแพทย์แผนปัจจุบัน เป็นการปฏิบัติใด ๆ ที่ถูกหยาบกว่ามี

⁷² กองการแพทย์ทางเลือก, ความหมายการแพทย์ทางเลือก, กระทรวงสาธารณสุข, 2002. Accessed December 20, 2022. available from <https://thaicam.go.th/>

ผลในการรักษาโรคอะไรก็ตามที่ไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของ"หลักฐาน"ที่มีการเก็บรวบรวมโดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์⁷³

องค์การอนามัยโลก WHO ได้ให้คำจำกัดความของการแพทย์ทางเลือก Complementary And Alternative Medicine หรือ CAM ว่า “The term CAM often refers to a broad set of health-care practices that are not part of a country’s own tradition and are not integrated into the dominant health-care system. Other terms sometimes used to describe these health-care practices include ‘natural medicine’ , ‘non-conventional medicine’ and ‘holistic medicine’.”

การจำแนกตามวิธีการนำไปใช้⁷⁴ แบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ดังนี้

1. Complementary Medicine คือ การแพทย์ทางเลือกที่นำไปใช้เสริมหรือใช้ร่วมกับการแพทย์แผนปัจจุบัน

2. Alternative Medicine คือ การแพทย์ทางเลือกที่สามารถนำไปใช้ทดแทนการแพทย์แผนปัจจุบันได้ โดยไม่ต้องอาศัยการแพทย์แผนปัจจุบัน

การจำแนกตามกลุ่มของการแพทย์ทางเลือก หน่วยงานของ National Center of Complementary and Alternative Medicine (NCCAM) ของสหรัฐอเมริกา ได้จำแนกออกเป็น 5 กลุ่ม เมื่อปี 2005 ดังนี้

Alternative Medical Systems คือ การแพทย์ทางเลือกที่มีวิธีการตรวจรักษาวินิจฉัยและการบำบัดรักษาที่มีหลากหลายวิธีการ ทั้งด้านการให้ยา การใช้เครื่องมือมาช่วยในการบำบัดรักษาและหัตถการต่าง ๆ เช่น การแพทย์แผนโบราณของจีน การแพทย์แบบอายุรเวทของอินเดีย เป็นต้น

Mind-Body Interventions คือ วิธีการบำบัดรักษาแบบใช้กายและใจ เช่น การใช้สมาธิบำบัด โยคะ ชีกง เป็นต้น

⁷³ National Science Board, **Science and Technology** Chapter 7 Public Attitudes and Public Understanding, Section: Belief in Alternative Medicine". Science and Engineering Indicators – 2002.

⁷⁴ เทวัญ ธาณิรัตน์ , การแพทย์ทางเลือกคืออะไร วารสารสำนักการแพทย์ทางเลือก ฉบับกันยายน-ธันวาคม กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข, 2551, 7.

Biologically Based Therapies คือ วิธีการบำบัดรักษาโดยใช้ สารชีวภาพ สารเคมีต่าง ๆ เช่น สมุนไพร วิตามิน Chelation Therapy Ozone Therapy หรือแม้กระทั่งอาหารสุขภาพ เป็นต้น

Manipulative and Body-Based Methods คือ วิธีการบำบัดรักษาโดยใช้ หัตถการต่าง ๆ เช่น การนวด การตัด การจัดกระดูก Osteopathy Chiropractic เป็นต้น

Energy Therapies คือ วิธีการบำบัดรักษาที่ใช้พลังงานในการบำบัดรักษาที่สามารถวัดได้และไม่สามารถวัดได้ในการบำบัดรักษา เช่น การสวดมนต์บำบัด พลังกายทิพย์ พลังจักรวาล เเรกิ โยเร เป็นต้น

การจำแนกตามกลุ่มของการแพทย์ทางเลือก (CAM)⁷⁵ แบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ดังนี้

1. Systematic CAM หรือ การแพทย์ทางเลือกที่เป็นระบบ ซึ่งมีการเรียนการสอนในระดับปริญญา มีสมาคมหรือสภาวิชาชีพมาตรฐานจรรยาบรรณวิชาชีพ ได้รับยอมรับให้มีสถานะทางกฎหมายและระบบประกันสุขภาพในหลายประเทศทั่วโลก ซึ่งแบ่งย่อยได้อีก 2 กลุ่มดังนี้

1.1 Traditional Medicine หรือ การแพทย์ประจำชาติหรือการแพทย์ดั้งเดิมในแต่ละประเทศ เช่น การแพทย์แผนจีน อายุรเวช การแพทย์โฮมีโอพาธี เป็นต้น

1.2 Nontraditional Medicine หรือการแพทย์ทางเลือก ที่มีการต่อยอดและพัฒนาต่อยอดมาจากการแพทย์ดั้งเดิม ของหลาย ๆ ชาติ มาผสมผสานกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์การแพทย์ เช่น ธรรมชาติบำบัด (Naturopathy) ออสทีโอพาธี (Osteopathy) เป็นต้น

2. Nonsystematic CAM หรือ การแพทย์ทางเลือกที่ไม่จัดระบบ อาจเป็นส่วนหนึ่งของเทคนิคการบำบัดของการแพทย์ทางเลือกที่เป็นระบบแล้ว หรืออาจจะเป็นศาสตร์เพียงลำพัง ยังไม่มีสภาวิชาชีพหรือสมาคมวิชาชีพเป็นการเฉพาะ และไม่ถูกจัดให้อยู่ในการศึกษาระดับปริญญา

2.1 Folk medicine หรือ การแพทย์พื้นบ้าน ซึ่งยังถึงระดับที่จะเป็นการแพทย์ประจำชาติ แต่อยู่ในชุมชนหรือพื้นที่ มีระบบการสืบทอดองค์ความรู้จากครูสู่ศิษย์ ไม่จัดเป็นวิชาชีพ สอดคล้องกับวัฒนธรรมของชุมชนในแต่ละท้องถิ่น

⁷⁵ Ibid.

2.2 Mind-body intervention เป็นการกระทำต่อตนเองโดยคำแนะนำของผู้รู้หรือครู ส่งผลให้มีสุขภาพที่ดีขึ้น เช่น โยคะ การฝึกพลังลมปราณ หรือชี่กง สมาธิบำบัด การสวดมนต์บำบัด เป็นต้น

2.3 Biologically Base therapy โดยการใช้ผลิตภัณฑ์ชนิดต่าง ๆ เข้าสู่ร่างกาย ทั้งอาหารเสริม วิตามินเกลือแร่ ต่าง ๆ สมุนไพร เซลล์บำบัด ชีวโมเลกุล คีเลชั่นบำบัด ซึ่งใช้กันแพร่หลายทั่วโลก

2.4 Manipulative therapy เป็นหัตถการต่าง ๆ เช่น การนวด การตัด การดึง การจัดกระดูก Reflexology หรือการฝังเข็มแบบต่าง ๆ เป็นต้น

2.5 Energy therapy เป็นการใช้พลังงานมาช่วยในการบำบัดด้านสุขภาพ ซึ่งยังสามารถแบ่งได้ 2 กลุ่มย่อย ดังนี้

2.5.1 Biological Energy หมายถึง พลังงานบำบัดที่อาศัยสิ่งมีชีวิตในการบำบัด

2.5.1.1 Internal Energy พลังบำบัดที่ปล่อยออกมาจากสิ่งมีชีวิตเข้าบำบัดผู้ป่วยโดยตรง เช่น ส่งกำลังภายในเข้าไปบำบัดอาการเจ็บป่วย เป็นต้น ซึ่งไม่สามารถบอกได้ว่า การบำบัดแบบนี้ จะได้ผลทุกครั้งเสมอไปหรือไม่ และใครสามารถทำการบำบัดแบบนี้ได้

2.5.1.2 External Energy การบำบัดโดยอาศัยพลังงานจากภายนอก ต่าง ๆ เช่น พลังกายทิพย์ พลังจักรวาล โยเร เรกิ เป็นต้น โดยอาศัยจากคลื่นพลังงานต่าง ๆ จากภายนอกถึงผ่านตัวผู้ให้การบำบัด หรือ Healer ส่งต่อไปยังผู้รับการบำบัด

2.5.2 Non-Biological Energy หมายถึง พลังงานที่นำมาใช้บำบัดไม่ได้อาศัยสิ่งมีชีวิต

2.5.2.1 Non-Machine Energy พลังงานบำบัดที่มาจากสิ่งไม่มีชีวิต ที่มนุษย์ไม่ได้ผลิตขึ้น เช่น แม่เหล็ก ผลึกหรือหินต่าง ๆ

2.5.2.2 Machine Energy พลังงานบำบัดที่ผลิตมาจากเครื่องมือที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น อัลตราซาวด์ คลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า เครื่องปล่อยรังสีต่าง ๆ เครื่องให้ความร้อน ความเย็น เป็นต้น

ในการพิจารณาเลือกใช้การแพทย์ทางเลือก ควรคำนึงถึงหลัก 4 ประการ คือ

ความน่าเชื่อถือ (Rational) โดยดูจากวิธีการหรือองค์ความรู้ด้านการแพทย์ทางเลือกชนิดนั้น ประเทศต้นกำเนิดให้การยอมรับหรือไม่ หรือมีการใช้แพร่หลายหรือไม่ ใช้มาเป็นเวลานานเพียงใด มีการบันทึกไว้หรือไม่ อย่างไร เป็นต้น

ความปลอดภัย (Safety) เป็นเรื่องสำคัญมากกว่า จะส่งผลกับสุขภาพของผู้ใช้อย่างไร การเป็นพิษแบบเฉียบพลันมีหรือไม่ พิษแบบเรื้อรังมีเพียงใด อันตรายที่จะเกิดขึ้นในระยะยาวมีหรือไม่ หรือวิธีการนั้นทำให้เกิดอันตรายต่อร่างกายหรือไม่ เป็นต้น

การมีประสิทธิภาพ (Efficacy) เป็นเรื่องที่จะต้องพิสูจน์หรือมีข้อพิสูจน์มาแล้วว่าสามารถใช้ได้จริง มีข้อมูลยืนยันได้ว่าใช้แล้วได้ผล ซึ่งอาจต้องมีจำนวนมากพอหรือใช้มาเป็นเวลานานจนเป็นที่ยอมรับจากการศึกษาวิจัยหลากหลายวิธีการ เป็นต้น

ความคุ้มค่า (Cost - Benefit - Effectiveness) โดยเทียบว่าค่าใช้จ่ายที่เกิดด้วยวิธีนั้น ๆ คุ้มค่ากับการรักษาโรคที่ผู้ป่วยต้องทนทุกข์ทรมานหรือไม่ โดยอาจเทียบกับฐานะทางการเงินของผู้ป่วยแต่ละคน เป็นต้น

สรุปได้ว่าอายุรเวทนั้นได้เกิดขึ้นในสมัยพระเวทและได้รับการสืบทอดและพัฒนาโดยไม่ขาดสายจากอถรรวเวท มาสู่ยุคของคัมภีร์ปรัณณะกลายเป็นคัมภีร์ด้านการแพทย์จำนวนมาก แม้ในสมัยพุทธกาลจะไม่ปรากฏหลักฐานลายลักษณ์ที่เป็นคัมภีร์พระพุทธรศาสนาในขณะนั้น แต่คัมภีร์พระพุทธรศาสนาทั้งฝ่ายเถรวาทและฝ่ายมหายานที่ได้อรรถาธิบายขึ้นในชั้นหลังถือเป็นกลุ่มข้อมูลที่ทำให้รายละเอียดสภาพสังคม ความเป็นอยู่ ค่านิยม ความคิดความเชื่อ ของผู้คนในสมัยพุทธกาลได้ชัดเจนในปัจจุบันหมายถึงการแพทย์โบราณของอินเดียและถูกยอมรับในฐานะแพทย์ทางเลือกความสนใจหลักอย่างหนึ่งของมานุษยวิทยาการแพทย์ คือการศึกษาการแพทย์พื้นบ้าน (Folk or indigenous medicines) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแพทย์ (Ethnomedicine) ซึ่งสะท้อนแนวทางและวิธีการการกำจัดโรคภัยไข้เจ็บมนุษย์ในแต่ละสังคมได้พัฒนาวิธีการป้องกันรักษาความเจ็บป่วยมาเป็นตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน วิธีการบำบัดรักษาความเจ็บป่วยในแต่ละสังคมได้พัฒนามาจากประสบการณ์จนกระทั่งเกิดการพัฒนารูปแบบเป็นระบบ จึงกล่าวได้ว่าองค์ความรู้ด้านอายุรเวทแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงพัฒนาการดังกล่าวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและยังอยู่ในกระแสความสนใจของคนทั่วไป ในฐานะองค์ความรู้มีมาอย่างยาวนาน เป็นหนึ่งในการแพทย์ทางเลือกและใช้วิถีธรรมชาติในการดูแล

ร่างกาย ตลอดจนการรักษาโรค กลุ่มคนส่วนใหญ่บางสังคมเห็นว่ายาแผนปัจจุบันอาจส่งผลกระทบต่อร่างกายหลายประการ อีกทั้งไม่มีการรับรองโรคใหม่ ๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้ในปัจจุบัน ต่างจากศาสตร์อายุรเวทที่การใช้ยาสมุนไพรมีประโยชน์มากมายไม่มีวันหมดอายุ มีความเสถียรมากกว่าคนจำนวนมากจึงหันมาพึ่งพาระบบการแพทย์แผนโบราณอย่างอายุรเวทมากขึ้น

บทที่ 3

แนวคิดทฤษฎีการแปล และแปลเนื้อหาต้านอายุรเวทในคัมภีร์ครุฑปุราณะเป็นภาษาไทย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ความรู้ด้านอายุรเวทในคัมภีร์ครุฑปุราณะ โดยกำหนดขอบเขตการศึกษาไว้ที่อรรถยาศที่ 146-192 เท่านั้น เนื่องจากคัมภีร์ครุฑปุราณะเป็นคัมภีร์ภาษาสันสกฤต ผู้วิจัยจึงต้องแปลภาษาสันสกฤตเป็นภาษาไทยเพื่อใช้ในการศึกษาวิจัย แล้วจึงวิเคราะห์องค์ความรู้ด้านอายุรเวทจากบทแปลเพื่อศึกษาผลงานวิจัยต่อไป

แนวคิดทฤษฎีและวิธีการแปล

แนวคิดทฤษฎีและวิธีการแปลซึ่งจะกล่าวถึงในหัวข้อนี้ เป็นแนวทางสำคัญให้แก่ผู้วิจัยเพื่อใช้แปลคัมภีร์ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาไทย โดยจะกล่าวถึงนักวิชาการแต่ละท่านได้นำเสนอแนวคิดทฤษฎีและวิธีการแปลไว้ ดังนี้

สำเนียง เลื่อมใส⁷⁶ ให้นิยามของการแปลไว้ว่า การแปลเป็นการถ่ายทอดความหมายจากภาษาหนึ่งไปยังอีกภาษาหนึ่ง โดยมีองค์ประกอบหลัก 3 ส่วน คือ ส่วนแรก คือ ภาษาต้นฉบับ (Source Language) ส่วนที่สอง คือ ภาษาฉบับแปลหรือภาษาเป้าหมาย (Target Language) และส่วนส่วนสุดท้ายคือ นักแปล (Translator) หรือผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดข้อความจากภาษาหนึ่งไปสู่อีกภาษาหนึ่ง ซึ่งผู้แปลต้องมีความรู้ทั้งในด้านภาษาศาสตร์ การสื่อสาร วัฒนธรรม ตลอดจนประสบการณ์และความรู้เฉพาะทาง เพื่อที่จะได้แปลความหมายให้ผู้รับสารเข้าใจได้ตรงตามเจตนาของผู้ส่งสาร โดยภาษาฉบับแปลยังคงความถูกต้องแม่นยำทั้งความหมาย ความเป็นธรรมชาติของภาษา อารมณ์ความรู้สึก และลีลาการเขียน

สัญญาวี สายบัว⁷⁷ ให้นิยามการแปลว่า "การแปลเป็นเรื่องของการถ่ายทอดความหมายของต้นฉบับลงสู่ฉบับแปลความ จึงถือเป็นเป้าหมายสำคัญสำหรับผู้แปลที่จะต้องเก็บให้ได้จากต้นฉบับ และสิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งในการกำหนดคุณภาพงานแปล งานแปลที่มีคุณภาพ คือการคงอรรถรสเดิมของต้นฉบับไว้ในฉบับแปล เมื่อผู้ใดอ่านฉบับแปลก็จะเกิดผลสนองตอบเช่นเดียวกับผู้อ่านต้นฉบับ"

⁷⁶ สำเนียง เลื่อมใส, **มหาวิสต์ตวาทาน เล่มที่ 3** (กรุงเทพฯ : นิติธรรมการพิมพ์, 2561), 331.

⁷⁷ สัญญาวี สายบัว, **หลักการแปล พิมพ์ครั้งที่ 7**. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542),

เสรี สมชอบ⁷⁸ กล่าวว่า "การแปลเป็นขบวนการถ่ายทอดความหมายจากภาษาหนึ่งไปอีกภาษาหนึ่ง เป็นงานเขียนที่ค่อนข้างยาก ผู้เขียนหรือผู้แปลต้องใช้ความรู้ความสามารถทั้งสองภาษา คือ ทั้งภาษาต้นฉบับและภาษาเป้าหมายจึงจะสามารถสื่อความหมายให้ผู้อ่านได้ถูกต้อง" สอดคล้องกับ

สิทธา พิณีภูวดล⁷⁹ กล่าวว่า "การแปลในปัจจุบันคือการถ่ายทอดข้อความจากภาษาหนึ่งไปยังอีกภาษาหนึ่งโดยรักษารูปแบบคุณค่า และความหมายในข้อความเดิมไว้อย่างครบถ้วน รวมทั้งความหมายแฝง ซึ่งได้แก่ความหมายทางวัฒนธรรม ปรัชญา ความรู้สึก ฯลฯ"

ปัญญา บริสุทธิ์⁸⁰ กล่าวไว้ในทำนองเดียวกันว่า "การแปลเป็นการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร เพียงแต่สารที่นักแปลจะต้องสื่อนั้นมีได้เป็นความคิดของนักแปลเอง แต่เป็นความคิดที่ผู้อื่นแสดงออกมาในภาษาต่างประเทศแล้วนักแปลทำเสมือนว่าเป็นความคิดของตนเอง ด้วยเหตุนี้การแปลจึงเป็นเรื่องที่มีภาษาเข้ามาเกี่ยวข้องถึงสองต่อ คือ ภาษาต้นฉบับและภาษาแม่ที่ผู้แปลใช้ในการสื่อความหมาย"

นิวมาร์ค (Newmark)⁸¹ ให้นิยามการแปลว่า คือ การถ่ายทอดความหมายหนึ่งไปเป็นอีกภาษาหนึ่งให้ตรงกัน แต่ถึงอย่างไรก็ไม่สามารถถ่ายทอดให้เหมือนต้นฉบับได้ทุกอย่างได้ เป็นเรื่องยุ่งยากและไม่เป็นธรรมชาติ

แคตฟอร์ด (Catford)⁸² การแปลคือ การแทนที่เนื้อหาในตัวบทหนึ่งในภาษาหนึ่งด้วยเนื้อหาในตัวบทที่เท่าเทียมกันในอีกภาษาหนึ่ง

⁷⁸ เสรี สมชอบ, **การแปลเบื้องต้น** (อุบลราชธานี : ภาควิชาภาษาต่างประเทศ คณะมนุษยศาสตร์, สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี, 2542), 4.

⁷⁹ สิทธา พิณีภูวดล, **คู่มือแปลอาชีพ** (กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์, 2542), 13.

⁸⁰ ปัญญา บริสุทธิ์, **ทฤษฎีและวิธีปฏิบัติในการแปล** (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ หจก.ธรรมกมลการพิมพ์), 2533), 33.

⁸¹ Newmark Peter, **A Textbook of Translation** (London : Phoenix ELT,1995) อ้างถึงในสุพรรณิ ปันมณี, **แปลผิด แปลถูก คัมภีร์การแปลยุคใหม่** (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2562), 8.

ลาร์สัน (Larson)⁸³ กล่าวว่าเกี่ยวกับการแปลว่า บทแปลต้องมีความหมายเดียวกันกับต้นฉบับ แม้ในภาษาแปลจะไม่มีคำใดตรงกับคำในภาษาต้นฉบับ ผู้แปลต้องพยายามหาวิธีแปลให้ได้ความหมายเท่าเทียมกัน

เทเลอร์ (Taylor)⁸⁴ กล่าวว่า การแปลผู้แปลต้องตระหนักถึงความสำคัญของ ความหมายของคำ (semantics) บริบท (contexts) การใช้ภาษา (pragmatics) วัฒนธรรม (culture) กล่าวคือในการแปลต้องตระหนักถึงความหมายของคำที่ต้องมีความสัมพันธ์เทียบเท่ากัน โดยคำนึงถึงบริบททางสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิต ความคิดอ่านของผู้คน สภาพภูมิศาสตร์ สถาบันต่าง ๆ ถ้าไม่มีความเข้าใจอย่างชัดเจนอาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดและสื่อความหมายผิดไปคนละทิศคนละทาง

ทฤษฎีเกี่ยวกับการแปล

ทฤษฎี Skopostheorie⁸⁵ เป็นทฤษฎีการแปลที่ยึดวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของการแปลเป็นหลัก Skopos มาจากภาษากรีก หมายถึง จุดประสงค์ เป้าหมาย หรือเจตนา ความหมายที่ใช้ในทฤษฎีนี้คือ จุดมุ่งหมาย จุดหมายปลายทางหรือหน้าที่ ความเข้าใจพื้นฐานของทฤษฎีนี้คือ ตัวบทเป็นการนำเสนอเนื้อหาที่เฉพาะเจาะจงในวัฒนธรรมหนึ่ง ดังนั้น การแปลจึงเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมไปในตัวด้วยทุกครั้ง ข้อปฏิบัติในการแปลคือ ต้องมีการตัดสินใจอย่างมีเป้าหมาย โดยประเมินว่าใครเป็นผู้รับสารปลายทาง เมื่อทราบกลุ่มเป้าหมาย ผู้แปลจะสามารถชี้แจงน้ำหนักความสำคัญของตัวบทต้นทาง

⁸² Catford J. C., *A Linguistic Theory of Translation* (London : Oxford University Press,1967). อ้างถึงในสุพรรณิ ปิ่นมณี, แปลผิด แปลถูก คัมภีร์การแปลยุคใหม่ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2562), 8.

⁸³ Larson M.L., *Meaning based Translation A Guide to Cross-Language Equivalence* (London: University Press of America, 1984). อ้างถึงในสุพรรณิ ปิ่นมณี, แปลผิด แปลถูก คัมภีร์การแปลยุคใหม่ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2562), 9.

⁸⁴ Taylor Christopher, *Language to Language : A Practical and Theoretical Guide for latin/English Translation* (Cambbridge University Press,1998). อ้างถึงในสุพรรณิ ปิ่นมณี, แปลผิด แปลถูก คัมภีร์การแปลยุคใหม่ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2562), 9.

⁸⁵ Vemeer Han.J., *Aufsätze zur Translationstheorie*. (Heidelberg 1983). อ้างถึงใน วรณา แสงอร่ามเรือง, ทฤษฎีและหลักการแปล, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2563), 11.

และส่วนประกอบของการแปลได้อย่างถูกต้อง และนำไปสู่การดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย ตัวบทต้นทางจะต้องถูกถ่ายทอดเป็นภาษาปลายทางไปยังผู้รับสารโดยประเมินความคาดหวังของผู้รับสารนั้น องค์ประกอบ 5 อย่างในการแปลคือ ภาษาของตัวบทต้นทาง เนื้อหาของตัวบทต้นทาง สถานการณ์ ภาษา และเนื้อหาของงานแปล

ทฤษฎี Holz-Mänttari⁸⁶ ของโฮลส์-แมนแทรี เรียกว่า Translatiorisches Handeln (การกระทำการแปล) เป็นการขยายความจากทฤษฎีที่กล่าวว่าการกระทำทุกอย่างมุ่งหวังผลทั้งสิ้น การแปลจัดว่าเป็นการกระทำอย่างหนึ่งและการกระทำเป็นพฤติกรรมที่มีจุดประสงค์หรือเป้าหมาย ความสามารถในการสื่อสารนั้นเป็นความสามารถพื้นฐานของมนุษย์ เมื่อมนุษย์มีความต้องการที่จะสื่อสารก็ต้องมีข่าวสารและสื่อที่ใช้ส่งข่าวสาร การกระทำการแปลนั้นมีผู้แปลเป็นผู้กระทำ ทฤษฎีการแปลจึงเป็นทฤษฎีของการกระทำโดยมีจุดประสงค์เพื่อการผลิตสื่อที่ใช้ส่งสาร (Botschaftsträger) ที่เหมาะสมกับหน้าที่เพื่อถ่ายทอดข่าวสารข้ามวัฒนธรรม (Transkultureller Transfer)

วิธีการแปล

วิธีการแปลแบ่งออกเป็นหลายลักษณะ แต่โดยสรุปแล้วมีหลักการที่คล้ายกัน ดังนี้

ลาร์สัน⁸⁷ แบ่งวิธีการแปลออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. การแปลแบบรักษารูปแบบ (Form-Based Translation) เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า Literal Translation หรือ Word for Word Translation เป็นการแปลโดยรักษารูปคำและรูปแบบเดิมของภาษาต้นฉบับทุกประการ เหมาะสำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาภาษาต้นฉบับ เนื่องจากเป็นการแปลที่ไม่เหมาะสมสำหรับผู้อ่านภาษาแปลที่ต้องการอ่านเอาความหมาย แม้จะมีการปรับโครงสร้างประโยคบ้าง แต่ความไม่เป็นธรรมชาติในภาษาแปลยังปรากฏอยู่

⁸⁶ Holz-Mänttari Justa, *Translatiorisches Handeln. Theorie und Methode* (Helsinki Suomalainen Tiedekatemia 1984). อ้างถึงใน วรรณภา แสงอร่ามเรือง, *ทฤษฎีและหลักการแปล*, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2563), 31-32.

⁸⁷ Larson M.L., *Meaning based Translation A Guide to Cross-Language Equivalence* (London: University Press of America, 1984), 15-17.

2. การแปลแบบรักษาความหมาย (Meaning-Based Translation) เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า Idiomatic Translation คือการถ่ายทอดความหมายจากภาษาต้นฉบับไปสู่ฉบับภาษาแปลให้เป็นธรรมชาติมากที่สุด การแปลแบบนี้จะไม่เหลือร่องรอยของภาษาต้นฉบับอยู่เลย

อัจฉรา ไส้ศัตรูไกล⁸⁸ แบ่งวิธีการแปลออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. การแปลแบบตรงตัว แปลแบบคำต่อคำหรือแปลแบบตามตัวอักษร (Literal Translation) เป็นการแปลในลักษณะที่ใช้ถ้อยคำในอีกภาษาหนึ่งที่มีความหมายใกล้เคียงกับถ้อยคำในต้นฉบับและใช้โครงสร้างทางไวยากรณ์ใกล้เคียงกับโครงสร้างในต้นฉบับ ผลที่เกิดขึ้นคือภาษาที่ใช้ในบทแปลจะผิดธรรมชาติ ความหมายไม่ชัดเจน นับว่าเป็นการแปลที่ละเลยความหมายในการสื่อสารของต้นฉบับ

2. การแปลแบบอิสระ หรือแปลแบบเสรี (Free Translation) เป็นการแปลชนิดจับเอาความคิดหลักๆ ในต้นฉบับมาถ่ายทอดโดยนำเนื้อหาามาปรับแต่งใหม่ เช่น ตัดทอนข้อความออกหรือเพิ่มขยายข้อความเข้าไป ผลงานที่แปลออกมาแม้จะใช้ภาษาที่เป็นธรรมชาติอ่านเข้าใจง่าย แต่การสื่อสารความหมายจะต่างจากต้นฉบับ

สุพรรณิ ปันมณี⁸⁹ แบ่งการแปลเป็น 6 ชนิดคือ

1. การแปลโดยพยัญชนะ (literal translation) เป็นการแปลคำต่อคำ รักษาคำ รักษารูปประโยคผู้อ่านจะเห็นกลไกของภาษาต้นฉบับได้ และการแปลโดยอรรถ (non-literal translation) คือการแปลเอาเฉพาะความหมาย หรือเนื้อหาสาระโดยไม่สนใจเรื่องคำหรือรูปแบบใด ๆ ข้อสำคัญคือการนำ “สาร” ของผู้เขียนให้ถ่ายทอดถึงผู้อ่านให้ได้

2. การแปลแบบเน้นที่การรักษาภาษาต้นฉบับ (source language emphasis translation) เน้นการแปลคำในภาษาต้นฉบับอย่างตรงตัว ไม่คำนึงถึงบริบทและเป็นเพียงความหมายเบื้องต้น กับการแปลแบบเน้นที่ความเข้าใจของผู้อ่านในภาษาแปล (target language emphasis

⁸⁸ อัจฉรา ไส้ศัตรูไกล, จุดมุ่งหมาย หลักการและวิธีการแปล (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2543), 17-18.

⁸⁹ สุพรรณิ ปันมณี, แปลผิด แปลถูก คัมภีร์การแปลยุคใหม่ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2562), 15-19.

translation) เป็นการแปลแปลที่มุ่งเอาเฉพาะใจความ ไม่รักษาโครงสร้างภาษาและไม่พยายามแปลแบบเก็บคำในภาษาต้นฉบับเอาไว้

3. การแปลแบบยึดผู้เขียนเป็นหลัก (author-centred translation) เป็นการแปลที่ผู้แปลทำงานร่วมกับผู้เขียนสอบถามความผิดถูกของการตีความ และความถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของผู้เขียน กับการแปลยึดตัวบทเป็นหลัก (text-centred translation) เน้นเนื้อหามากกว่าผู้เขียนหรือวัตถุประสงค์ในการนำบทแปลไปใช้ และการแปลแบบยึดผู้อ่านเป็นหลัก (reader-centred translation) การแปลที่เน้นความเข้าใจ และความเข้าใจของผู้อ่านเป็นหลัก ผู้แปลต้องคาดเดาและปรับเปลี่ยนสิ่งที่แปลให้เข้ากับกลุ่มผู้อ่าน ไม่ว่าจะ เป็นบริบททางสังคมและวัฒนธรรม หรือลักษณะการใช้ภาษา⁹⁰

4. การแปลบางส่วน (partial translation) จะละทิ้งเนื้อหาบางส่วนหรือหลายส่วนไว้ มิได้แปลให้เห็นโดยตรง แต่จะเข้าไปอยู่ในกระบวนการแปลเนื่องจากเนื้อหาบางอย่างไม่อาจแปลเป็นถ้อยคำได้ หรือเนื่องจากผู้แปลไม่แปลโดยเจตนา เพราะไม่ต้องการนำเอาลักษณะต่าง ๆ ของวัฒนธรรมต้นฉบับเข้าไปสู่วัฒนธรรมการแปล เพื่อเป็นการรักษาวัฒนธรรมของภาษาต้นฉบับเอาไว้ให้ผู้อ่านได้สัมผัส⁹¹ กับการแปลทั้งหมด (full translation) คือการแปลเนื้อหาทุกส่วนออกมาให้เห็นอย่างชัดเจน

5. การแปลแบบรักษารูปแบบ (form-based translation) เป็นการแปลแบบรักษาคำและรูปแบบเดิมของภาษาต้นฉบับทุกประการ กับการแปลรักษาความหมาย (meaning-based translation หรือ indimatic translation)⁹² เป็นการถ่ายทอดความหมายจากภาษาต้นฉบับไปสู่ภาษาแปลที่เป็นธรรมชาติที่สุด ทั้งโครงสร้างทางไวยากรณ์และการใช้คำ

⁹⁰ Hatim and Mason, *Discourse and the Translator*, (London Longman1994), 16.อ้างถึงใน สุพรรณณี ปิ่นมณี, แปลผิด แปลถูก คัมภีร์การแปลยุคใหม่ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2562), 3.

⁹¹ Catford J.C., *A Linguistic Theory of Translation*, (London Oxford University Longman1967), 1 อ้างถึงในสุพรรณณี ปิ่นมณี, แปลผิด แปลถูก คัมภีร์การแปลยุคใหม่ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2562), 16.

⁹² Larson M.L., *Meaning based Translation A Guide to Cross-Language Equivalence* (London: University Press of America, 1984), 15-17.

6. การแปล “covert” เป็นการแปลที่เปรียบเสมือนเป็นต้นฉบับในบริบทภาษาอื่น เน้นที่ผู้อ่านทั้งในภาษาต้นฉบับและภาษาแปลอย่างเท่าเทียมกัน บทแปลผลิตซ้ำต้นฉบับ เพื่อให้ได้มาซึ่งหน้าที่เท่าเทียมกัน เน้นการถ่ายทอดข้อมูลไปสู่ผู้อ่านในอีกภาษาหนึ่ง เหมาะกับการแปลสิ่งที่ต้องการเฉพาะข้อมูลเป็นหลักมิได้ผูกโยงกับวัฒนธรรมต้นฉบับ และการแปลแบบ “covert”⁹³ เป็นการแปลที่ต้องผูกโยงอยู่กับลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของต้นฉบับ

ขั้นตอนการแปล

กระบวนการแปลแบ่งเป็น 3 แบบ ดังนี้⁹⁴

1. กระบวนการแปลแบบ 2 จังหวะ โดยทั่วไปจะกระทำได้เฉพาะการแปลสำนวนตายตัวหรือการแปลตัวบทบางชนิดที่มีลักษณะตายตัว ประกอบด้วย 2 ขั้นตอน คือ

1) การวิเคราะห์ หรือบางครั้งเรียกว่า ขั้นตอนการถอดรหัสหรือการทำความเข้าใจ ขั้นตอนนี้เป็นการนำตัวบทต้นทางมาอ่านทำความเข้าใจให้มากที่สุดในทุกแง่มุมและวิเคราะห์

2) การสังเคราะห์ หรือบางครั้งเรียกว่า ขั้นตอนใส่รหัสหรือการเรียบเรียงใหม่ เป็นการนำความเข้าใจที่ได้ในตอนแรกมาเรียบเรียงใหม่เป็นภาษาปลายทาง

2. กระบวนการแปลแบบ 3 จังหวะ แบ่งเป็น

1) การวิเคราะห์ หรือเรียกว่า ขั้นตอนการถอดรหัสหรือการทำความเข้าใจโดยการวิเคราะห์ตัวบทอย่างละเอียดเพื่อเข้าใจตัวบทให้มากที่สุดและครบถ้วนที่สุดว่า ตัวบทต้นทางพูดว่าอะไรและหมายความว่าอะไรจริง ๆ เป็นการสืบค้นข้อมูลในตัวบทต้นทางไม่ว่าจะพูดโดยตรงหรือโดยอ้อมก็ตาม⁹⁵

⁹³ House Juliane, *Translation Quality Assessment : A model Re -visited* (Tübingen Gunter Narr Verlag, 1997), 66-70. อ้างถึงในสุพรรณิ ปิ่นมณี, *แปลผิด แปลถูก คัมภีร์การแปลยุคใหม่* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2562), 17.

⁹⁴ วรณณา แสงอร่ามเรื่อง *ทฤษฎีและหลักการแปล* พิมพ์ครั้งที่ 1. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2563), 62-66.

⁹⁵ Reiß Katharina/Vermeer Hans J, *Grundlegung einer allgemeinen Translaionstheorie* (Tübingen Niemeyer 1984). 7-10 อ้างถึงใน วรณณา แสงอร่ามเรื่อง, *ทฤษฎีและหลักการแปล*, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2563), 31.

2) การถ่ายทอดหรือการแปลรหัส ขั้นตอนนี้เป็น การแสดงความสามารถในการแปลของผู้แปลโดยตรง ผู้แปลจะต้องวางแผนการแปลหรือสร้างกลยุทธ์ในการแปล เพราะเป็นขั้นตอนที่ผู้แปลต้องนำผลที่ได้จากขั้นตอนแรกมาสัมพันธ์กับเจตนาที่ต้องการสื่อให้ผู้รับสารได้รับรู้ โดยพิจารณาตามหน้าที่ของการแปลที่จะนำไปใช้ อาจพิจารณาให้มีการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของตัวบทต้นทาง

3) การสังเคราะห์ หรือที่เรียกว่า ขั้นตอนการใส่รหัสใหม่ ขั้นตอนนี้เป็นเหมือนจังหวะที่สองของกระบวนการแปลแบบสองจังหวะคือ เป็นการเรียบเรียงคำพูดให้เป็นภาษาปลายทาง เพื่อให้ผู้รับสารเข้าใจได้

3. กระบวนการแปลแบบวงกลับ (Zirkelschema) ของนอร์ดแบ่งเป็น

1) การวิเคราะห์ข้อกำหนดเกี่ยวกับการแปล เป็นการวิเคราะห์ปัจจัยสำคัญต่าง ๆ ที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ เมื่อนำงานแปลไปใช้ในสถานการณ์ที่กำหนด

2) การวิเคราะห์ตัวบทต้นทาง ในตอนแรกเป็นเพียงการประเมินอย่างคร่าว ๆ ว่า คำสั่งแปลและตัวบทต้นทางนั้นเข้ากันได้ไหมก่อนที่จะมาวิเคราะห์ตัวบทอย่างละเอียดในทุกๆ ระดับ การวิเคราะห์ในขั้นตอนนี้จะต้องมุ่งไปที่ส่วนของตัวบทที่สำคัญต่อการเรียบเรียงงานแปลโดยจะต้องยึดหน้าที่หรือจุดมุ่งหมายในการแปลเป็นหลัก

3) ขั้นตอนที่ต่อมาเป็นการเลือกใช้คำในภาษาปลายทางมาผลิตงานแปลโดยมีการคัดสรรภาษามาใช้ให้เหมาะสมกับหน้าที่ของงานแปล งานแปลที่ได้จะต้องนำไปเทียบเคียงให้สอดคล้องหรือตรงกับข้อกำหนดเกี่ยวกับงานแปล จึงจะเป็นกระบวนการแปลที่ทำอย่างครบวงจร

การแปลภาษาสันสกฤต

เวนต์ ดอนิเกอร์ (Wendy Doniger)⁹⁶ โอฟแลฮอร์ทีกกล่าวว่า การแปลภาษาสันสกฤตเป็นภาษาอังกฤษนั้น บางครั้งก็เป็นวิธีการถ่ายทอดบรรยากาศของบทกวี โดยต้องยอมรับว่าเนื้อหาเชิงความรู้สึก (sense content) อาจขาดหายไปบ้าง และ การถ่ายทอดบรรยากาศโดยปราศจากการถ่ายทอดความรู้สึกย่อมเป็นไปได้ เช่นเดียวกับการสร้างกำแพงอิฐโดยไม่ใช้อิฐนั้นแล ในการถ่ายทอดบรรยากาศนั้นผู้แปลจะต้องถ่ายทอดความหมายและสิ่งอื่นๆ ด้วย

⁹⁶ O'Flaherty, Wendy Doniger, A New Approach to Sanskrit Translation (Mahfil 7, no. 3/4 1971), 129.

แดเนียล เอช. เอช. อิงเกลลส์ (Daniel H. H. Ingalls)⁹⁷ ชี้ว่าปัญหาอย่างหนึ่งในการแปลภาษาสันสกฤตก็คือการรับรู้ที่แตกต่างกันของผู้คนต่างวัยหรือต่างวัฒนธรรม

การถ่ายทอดวรรณกรรมสันสกฤตเป็นภาษาไทยนั้น อาจแบ่งได้ 3 รูปแบบ ดังนี้

1. การเล่าใหม่หรือดัดแปลง การนำเนื้อเรื่องในวรรณคดีสันสกฤตมาเล่าใหม่เป็นภาษานั้น มีรูปแบบที่หลากหลายขึ้นกับผู้เล่า และเป็นการถ่ายทอดวรรณคดีสันสกฤตมาเป็นภาษาไทยในแบบที่เก่าแก่ที่สุด ดังเช่นเรื่องรามเกียรติ์ที่ปรากฏตั้งแต่สมัยอยุธยาในรูปแบบบทพากย์โขน (อ้างอิง) เป็นร้อยกรองเรียกว่าคำกาพย์ซึ่งไม่ทราบแน่ชัดว่าต้นฉบับเป็นอย่างไร นอกจากนี้ยังมีวรรณกรรมสมัยอยุธยาอีกเรื่องหนึ่งที่มีเค้ามาจากวรรณกรรมสันสกฤต นั่นคืออนิรุทธ์คำฉันท์ ที่นำเนื้อเรื่องมาจากนิทานสันสกฤตมาเล่าใหม่ ทั้งจากคัมภีร์ปุราณะ และภาคผนวกของคัมภีร์มหาภารตะ นอกจากอนิรุทธ์คำฉันท์แล้ว ยังมีเรื่องอนิรุทธ์ในท้องถิ่นอีกหลายฉบับหลายสำนวน เช่น เรื่องอรณรุท เรื่องอุสสาบารส เรื่องอุสาบารส เรื่องพระกิตพระพาน เป็นต้น

2. การแปลผ่านภาษาอื่น นอกจากนี้ยังมีการแปลวรรณคดีสันสกฤตจากภาษาอื่น กล่าวคือมีผู้แปลวรรณคดีสันสกฤตเป็นภาษาที่สอง และมีผู้แปลจากภาษานั้นมาเป็นภาษาไทยเป็นลำดับที่สาม ส่วนใหญ่ภาษาลำดับที่สองจะเป็นภาษาอังกฤษ เนื่องจากมีการใช้แพร่หลาย และวรรณคดีสันสกฤตมีการแปลเป็นภาษาอังกฤษมาช้านานและหลากหลาย ดังเช่น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแปลมหาภารตะ ส่วนที่เรียกว่าวนบรรพ วรรคที่ 232 ชื่อว่า เทรปาติ จากฉบับภาษาอังกฤษของ “โพร ตัปจันตรรอย” แต่บางตอนที่ทรงแปลจากภาษาสันสกฤตโดยตรง ยังมีนิทานเวตาล พระราชนิพนธ์ของ พระองค์เจ้ารัชสีนแจ่มจรัส กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์(น.ม.ส.) ได้ทรงแปลจากฉบับที่แปลเป็นภาษาอังกฤษของริชาร์ด เอฟ เฮอร์ตัน และมูลนิธิหม่อมการิกา ของนาคราชุน ที่โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์ ได้แปลเป็นภาษาไทยผ่านต้นฉบับภาษาอังกฤษ เป็นต้น

3. การแปลจากภาษาสันสกฤตโดยตรงนับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา มีการแปลวรรณกรรมสันสกฤต จากต้นฉบับภาษาสันสกฤตมาเป็นภาษาไทยอย่างต่อเนื่อง บางเรื่องมีการแปลหลายสำนวน เช่น เมฆุต ฤตสังหาร ภควคีตา ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีนิทาน เช่น ทิโตปเทศ กลา

---

⁹⁷ Daniel H. H. Ingalls, *Some Problems in the Translation of Sanskrit Poetry*. Accessed December 20, 2022. available from http://www.columbia.edu/itc/mealac/pritchett/00litlinks/txt_ingalls_sktrans_1982.pdf.

สรีตสาคร บทละครปริยทรรศิกา ศรีมัทภควัทคีตา รัตนาวลี (ของนาคราชุน) นีติศตกัม บทละคร
สวัปนวาสวทัตตะ มหาวัสตุอวทาน มหาภากัพพพุทธจริต เสานทรนันทะ รามายณะของวาลมิกิ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป แนวคิดทฤษฎีและวิธีการแปลที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้น จะถูกนำมาใช้กับการแปล
คัมภีร์ครุฑปุราณะทั้งหมด โดยยังคงรักษาความหมายเดิมของภาษาต้นฉบับไว้ ยังคงเก็บรักษารูปแบบ
ทางไวยากรณ์ของต้นฉบับไว้ เช่น คำนามแปลเป็นคำนาม กริยาแปลเป็นกริยา คุณศัพท์แปลเป็น
คุณศัพท์ เป็นต้น บางประโยคแปลตรงๆ ตามต้นฉบับ แต่บางประโยคได้มีการเปลี่ยนแปลงไวยากรณ์
หรือปรับโครงสร้างประโยคเนื่องจากต้องการรักษาความเหมาะสมในภาษาแปล ในขณะเดียวกันผู้
ศึกษาก็ได้เลือกใช้เทคนิควิธีการแปลแตกต่างกันไปตามความเหมาะสมของภาษาไทย บริบท และ
วัฒนธรรม เพื่อให้ผู้อ่านได้อรรถรสและเนื้อหาสาระที่ใกล้เคียงกับการอ่านต้นฉบับมากที่สุด ดัง
ตัวอย่าง ต่อไปนี้

หฤกลาสศรณห์ กาสะ สตุภะ ไศตุยฺ ตวคาทิสฺ ॥

อเคษุ จ สมุทภูตอะ ปิทกาตจ กโฆทกเว 141

อาการหัวใจสั่น อาเจียน ไอ ตัวชา ความหนาวสั่น ตุ่มพุพอง อันเกิดขึ้นที่อวัยวะภายในและ
ร่างกาย เป็นผลมาจากการกระทำของภะที่ไม่สมดุล

ผู้วิจัยเลือกใช้ต้นฉบับอักษรเทวนาครีที่ปรากฏในหนังสือ The Garuḍa Mahāpurāṇam
ของ Prof. Pushpendra Kumar แล้วถ่ายทอดเป็นภาษาไทยและทำการศึกษาวิเคราะห์เฉพาะเนื้อหา
เกี่ยวกับเรื่องอายุรเวทที่อยู่ในเล่มที่ 1 เท่านั้น เมื่อพิจารณาความหมายของเนื้อหาภาษาสันสกฤตและ
ภาษาอังกฤษที่ระบุไว้แล้วจึงแปลออกมาเป็นภาษาไทยโดยคำนึงถึงรูปประโยคในภาษาไทยเป็นหลัก
และใช้เชิงอรรถในกรณีที่มีการขยายความหรืออธิบายเพิ่ม การนำเสนอการแปลเนื้อหาด้านอายุรเวท
แบ่งเป็นสองส่วนคือ ส่วนแรกเป็นเนื้อหาด้านอายุรเวทที่ปริวรรตเป็นอักษรไทย และส่วนที่สองเป็น
เนื้อความภาษาไทย แบ่งเป็นอรรถาธิบายโดยเรียงตามต้นฉบับ

การปริวรรตและการแปลคัมภีร์ครุฑปุราณะ อรรถาธิบายที่ 146-192 มีหลักการ ดังนี้

1. พยัญชนะที่ผสมกับ ฤ ฤา และภ เมื่อปริวรรตเป็นอักษรไทยจะใส่เครื่องหมายพินทุไว้ข้าง
ใต้พยัญชนะที่อยู่ข้างหน้าสระนั้นเพื่อแสดงว่าพยัญชนะตัวนั้นออกเสียงควบไปกับสระฤ ฤา และภ

2. พยัญชนะ ร รูปครึ่งตัวที่ไม่มีเสียงสระ หรือ เระพะ ที่เขียนซ้อนอยู่เหนือพยัญชนะตัวอื่น เมื่อปริวรรตเป็นอักษรไทยจะอยู่ในรูป ร

3. เครื่องหมายวิสรรคะ มีสัญลักษณ์เป็น 2 จุด (:) มักเขียนไว้กลางคำหรือท้ายคำโดยต้องเขียนตามสระเสมอ เมื่อปริวรรตเป็นอักษรไทยจะใช้รูปวิสรรชนีย์

4. เครื่องหมายอวครหะ (s) ใช้เขียนแทนสระอะที่ถูกกลบไปเมื่อมีการสนธิ เมื่อปริวรรตเป็นอักษรไทยจะใช้เครื่องหมาย (')

5. เครื่องหมายอนุสวาระ มีลักษณะเป็นพินทุหรือจุดอยู่เหนืออักษร ใช้แทนเสียงอนุนาสิก เมื่อปริวรรตเป็นอักษรไทยจะใช้เครื่องหมายนคคหิต (◌◌) เขียนไว้เหนือพยัญชนะ

6. เครื่องหมายจมนันตระ ในการปริวรรตเป็นอักษรไทยจะใช้เครื่องหมายเดิมที่ตรงกับต้นฉบับภาษาสันสกฤต เครื่องหมายทวิทัณฑะ (||) ใช้ปิดท้าย แสดงถึงการจมนันตระ

7. สำหรับการเรียงโคลก ผู้ศึกษาจะเรียงลำดับโคลกตามต้นฉบับอักษรเทวนาครี บางครั้งจะเห็นว่า มีการเรียงแยกตามโคลก เช่น อธิยาเยที่ 146 โคลกที่ 1 แยกไว้ชัดเจน แต่ในอธิยาเยเดียวกันนี้ก็มีลักษณะของการเรียง 2 โคลกไว้ติดกัน เช่น

วิทยาทุปศย์ วยาธะ ส ทิ สาคมยมิติ สมฤตะ ॥

วิปริโตานุคโย วยารยสาคมยเมตีสัญญิตะ 181

ยถา พุชฌน โทเชณ ยถา จานุวิสรปตา ॥

นิวฤตติรามยสยาเสา สंपราปติรภียเต 191

จึงขอทำความเข้าใจว่า ผู้วิจัยได้เรียงตามต้นฉบับภาษาสันสกฤตทุกประการ และเข้าใจว่าที่มีการเรียง 2 โคลกหรือ 3 โคลกติดกันนั้นเป็นเพราะต้องการให้เนื้อหาของการทำงานแปลอยู่ด้วยกันจึงทำให้เข้าใจความหมายได้ง่ายกว่าการที่จะเรียงโคลกไว้แยกจากกัน

แปลครุฑปุราณะ อธิบายที่ 146 – อธิบายที่ 192

อธิบายที่ 146

ฉนวนตรีรฺวาท

สรวโรคนิทานถจ วกษเย สฺศรุต ตตตวตตะ ॥

อาเตรยาทโยรมฺนิวโรยธา ปุรวมฺทริตม ॥ 1 ॥

ฉนวนตรี⁹⁸ กล่าวแล้วว่า

ดูก่อนสฺศรุต⁹⁹ เราจะกล่าวอย่างถ่องแท้ถึงโรคและสาเหตุของโรคทั้งหมด ที่บรรดาษีทั้งหลาย มีฤาษีอาเตรยะ¹⁰⁰ เป็นอาทิ ได้กล่าวไว้แล้วเมื่อครั้งก่อน

โรคะ ปาปมา ชวโร วฺยาธิรวิการโร ทฺษณฺ อามยะ ॥

ยกฺษมาตงกคทา พาธาะ ศพทาะ ปฺรยายววจินะ ॥ 2 ॥

คำว่า โรคะ (โรค) ปาปมะ (ปาปม) ชวระ (ชวร) พยาธิ (วยาธิ) วิการะ (วิการ) ทฺษณะ (ทฺษณ) อามยะ (อามย) ยกฺษมะ (ยกฺษม) อาตังกะ (อาตงก) คทะ (คท) และ อาพาธะ (อาพาธา) ต่างก็ล้วน หมายถึงสิ่งเดียวกัน ก็คือโรคภัยไข้เจ็บ

นิทานํ ปุรวรูปาถิ รฺูปาถฺยฺปศยสฺตถา ॥

สํปราปติศเจติ วิชฺญานํ โรคาถนา ปถจธา สฺมถตม ॥ 3 ॥

⁹⁸ ฉนวนตรี คือ เทพเจ้าแห่งการแพทย์และการอวตารขององค์พระนารายณ์ ปรากฏตัวขึ้นจากการ เกษียรสมุทรและพร้อมหม้อของน้ำอมฤต ดูรายละเอียดใน Vettam mani, *Puranic Encyclopeda* (India, Indological Publishers & Booksellers, Delhi, 1975), 223.

⁹⁹ สฺศรุต คือ เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงด้านอายุรเวท ปรมาจารย์ด้านศัลยศาสตร์ผู้ประพันธ์สฺศรุตสัมหิตา ดู รายละเอียดใน Vettam mani, *Puranic Encyclopeda* (India, Indological Publishers & Booksellers, Delhi, 1975), 774.

¹⁰⁰ อาเตรยะ เป็นฤาษีที่สืบทอดศาสตร์แห่งอายุรเวทตั้งแต่สมัยพระเวท ดูรายละเอียดใน Vettam mani, *Puranic Encyclopeda* (India, Indological Publishers & Booksellers, Delhi, 1975), 95.

ความรู้เกี่ยวกับโรคทั้งหลายประกอบด้วย 5 ส่วน ได้แก่ ปัจจัยที่ทำให้เกิดโรค (นิทาน) สัญญาณและอาการเตือนล่วงหน้า (ปुरुรูป) สัญญาณและอาการแสดงบ่งชี้ลักษณะของโรค (รูป) การตรวจวินิจฉัยเพื่อให้อาการป่วยต่างๆ อันเกิดจากโทษที่ปรากฏในโรคต่างๆ สงบลง (อุปศย) และวินิจฉัยโรคด้วยกระบวนการทางพยาธิวิทยา (สัมปราปติ)

นิमितตเหตุวายนปรตยโยตถานการไณะ ॥

นิทานมาหุะ ปรยาโยะ ปราครูปิ เยน ลกษยเต ॥ 4 ॥

ปราชญ์ทั้งหลายในอดีตกล่าวถึง “นิทานะ” โดยให้คำไวพจน์ว่าเป็นเครื่องหมายแห่งโรค (นิमितตะ) สาเหตุแห่งโรค (เหตุ) ปัจจัยกระตุ้น (อายนตะปรตยยะ) และเครื่องมืออันก่อให้เกิดโรคกำเริบ (อุตถานการณะ) โดยมีลักษณะเป็นอาการอันเกิดขึ้นก่อนที่อาการจริงของโรคจะปรากฏ (ปราครูปะ)

อุตปิตุสุรามโย โทษวิเศษณานธิษฐิตะ ॥

ลึงคมวยกตมลปตวาทวยาธิंना ตทยถายถม ॥ 5 ॥

ความเจ็บป่วยที่กำลังจะเกิดขึ้นนั้นย่อมไม่ปรากฏเพราะคุณลักษณะเฉพาะของโทษต่างๆ แต่อาการป่วยของผู้ที่ถูกพยาธิเบียดเบียนนั้นจะปรากฏทีละน้อยอย่างค่อยเป็นค่อยไป

ตเทว วุยกตำ ยาด รุบมิตุยภิธิยเต ॥

สัสถานิ วุยถชนิ ลิงคิ ลกษณิ จิหนมากถติ ॥ 6 ॥

หลังจากนั้น สิ่งที่จะปรากฏอย่างเด่นชัดคือที่เรียกว่า “รูปะ” (อาการของโรค) อันมีคำไวพจน์ (คำเหมือน) ได้แก่ สัสถาน วิยถชนะ ลิงคะ ลักษณะ จิหนะ และอากถติ

เหตุวยาธิวิปรัยสุตวิปรัยสุตารถการินาม ॥

เอาชธานนวิหารานามูปโยคิ สุขาวหม ॥ 7 ॥

อุปศยะ หมายถึงการยังให้อาการป่วยต่างๆ อันเกิดจากโทษที่ปรากฏในโรคต่างๆ สงบลง อาจมีการใช้ยาที่มีคุณสมบัติต่อต้านกับโรคร้ายนั้นหรือสามารถลดระดับของปัจจัยกระตุ้น หรือทำทั้งสองอย่างไปพร้อมกัน หรือแม้แต่ว่าที่มีคุณสมบัติเหมือนกับโทษของโรคร้าย หรือมีลักษณะกระตุ้น

ปัจจัยก่อให้เกิดโรค หรือทำได้ทั้งสองอย่าง รวมไปถึงวิธีการรักษาอื่นๆ ที่ใช้ร่วมด้วย เช่นการบริโภคอาหารหรือมีพฤติกรรมที่เหมาะสม

วิทยาหุศย์ วุยาธะ ส หิ สาทมยมิติ สมฤตะ	
วิปริโต'นุศโย วุยาธยสาตมยติสัชฎิตะ	8
ยถา ทุชฎณ โทษณ ยถา จานุวิสรปตา	
นิรฤตติรามยสุยาเสสา สัปราปติรภีชยเต	9

ต้นกำเนิดหรือการปรากฏของโรค ณ ส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกาย ไม่ว่าจะเกิดจากการเคลื่อนตัวขึ้น เคลื่อนตัวลง เคลื่อนตัวในแนวเฉียง หรือเคลื่อนตัวตามแนวขวาง ของโทษะใดโทษะหนึ่ง อันได้แก่ วายู (ลมหรือก็คือเส้นประสาท) ปิตตะ (ระบบกายย่อยอาหาร) และกษะ (ระบบขับถ่าย) อันมีส่วนเกี่ยวข้องกับกรณีอื่นๆ รวมไปถึงการระบุตำแหน่งของโรค เหล่านี้เรียกว่า “สัมปราปติ” (วินิจฉัยโรคด้วยกระบวนการทางพยาธิวิทยา) โดยมีคำไวพจน์ได้แก่ อคติ และ ชติ สิ่งที่อยู่ตรงข้ามกับอาการที่บรรเทาลงได้แก่ อาการกำเริบ โรคภัยไข้เจ็บ และอาการเสียสมดุล

สังขยาวิกลปปราธานยพลกาลวิเศษตะ	
สา ภิชยเต ยถาไตรรว กษยณเต'ษฎฐา ชวรา อิติ	10

การวินิจฉัยโรคนั้นต้องคอยดูว่าเป็นช่วงเวลาในฤดูกาลใดของปี รวมไปถึงคุณลักษณะ ความรุนแรง การยึดครอง หรือแม้แต่ความเป็นกลางของโทษะต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโรคนั้น การเกิดขึ้นของอาการไข้ทั้ง 8 ชนิดเนื่องจากความรุนแรงที่ต่างๆ กันของโทษะแต่ละประเภท การรวมกันของโทษะชนิดต่างๆ อันได้แก่ วายู ปิตตะ และกษะ ซึ่งอาจใช้เพื่อการพยากรณ์โรคที่เกิดขึ้นได้ จำนวนของชนิดของโรคที่แยกเป็นประเภทต่างๆ กัน หรือมีกจะตรวจพบในทางปฏิบัติ นั้น มีศัพท์เฉพาะเรียกว่า “สังขยา”

โทษาณำ สมเวตนา วิกลโปศำศกลปนา	
สวาทนตฺรยปารตฺนตฺรยาภยำ วุยาธะ ปฺราธานยมาทิสฺเต	11

“วิกลปะ” หมายถึง โทษะที่มีบทบาทโดดเด่นที่สุดในการก่อให้เกิดโรคในกรณีอื่นๆ ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในโรคต่างๆ “ปราธานยะ” หมายถึง สัดส่วนของโทษะที่มาผสานกันหรือทำงานร่วมกัน

ในฐานะปัจจัยกระตุ้น ความรุนแรงของโรคพึงตรวจสอบจากโทษะที่ทำให้เกิดโรคโดยดูจากอาการที่แสดงออกมา

เหตุวาทีการตสนยวายไวรพลาพลวิเศษนม ॥
 นกตุนทินารฎกุดำไสรวยธาธิกาโล ยถามลม ॥ 12 ॥

การปล่อยปละละเลยเพื่อให้อาการของโรคกำเริบหรือแสดงออกมา ไม่ว่าจะเป็นเวลากลางวันหรือกลางคืน หรือเวลา ก่อนหรือหลังมื้ออาหาร หรือระหว่างฤดูร้อนหรือฤดูหนาว ช่วยในการวินิจฉัยระยะเวลาในการเกิดโรคได้ (กาล นิรูปณะ)

อิติ โปรกโต นิทานารฎะ ส วยาเสโนปเทกษยเต ॥
 สรวะชาเมว โรคาณำ นิทานำ กุปิตา มลาละ ॥ 13 ॥

ที่ได้กล่าวมาแล้วคือนิยามโดยย่อของ “นิทานะ” อันจะอธิบายอย่างละเอียดต่อไป

ตตปรโกปสย ต โปรกต์ วิวิธาหิตเสวนม ॥
 อหิตสตุริวิธ โยคสตุรยาณำ ปราคุทาหฤตะ ॥ 14 ॥

พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมต่างๆ มักมีแนวโน้มทำให้โทษะในร่างกายทั้ง 3 อันได้แก่ วายู ปิตตะ และกะพะ เสียสมดุลได้

ติกโตษณกษายามลรุกษาปรมิตโกชไนละ ॥
 ธาวโนที่รณนิศาชาคราตุยจุจภาษไณละ ॥ 15 ॥
 กุริยาภิโยคภิกิโสกจินดาวายยามไมถุไนละ ॥
 ศรีษมาโหราตรฎกุตยนเต ปรุกุปยติ สมิรณะ ॥ 16 ॥

การบริโภคอาหารอันมีฤทธิ์ร้อน มีสภาพเป็นกรด หรือก่อให้เกิดการระคายน้ำเป็นจำนวนมาก การกินอาหารมื้อใหญ่ การกินโดยไม่รู้ประมาณ การวิ่ง การป็น การยกของหนัก การพูดเสียงดัง การมีกิจกรรมจนตึกตื่น การกระทำที่ใช้พลังงานมากเกินไป ความกลัว การใช้แรงงานทั้งทางกายภาพและจิตใจ รวมไปถึงการเสพเมถุน ล้วนเป็นปัจจัยกระตุ้นที่จะไปกระตุ้นหรือยังให้ยังให้วัยกำเริบและ

ซึ่งอาการมักกำเริบในฤดูใบไม้ผลิ¹⁰³ ในตอนเริ่มต้นของเวลากลางวัน ในตอนเริ่มต้นของเวลากลางคืน หรือทันทีหลังจากบริโภคอาหารหรืออาเจียน

มิศรีภาวตสมสถานำ สนนิปาตสดธา ปุณะ	
สักรณชีรณวิชฌวิรุทธาทยศนาทิกิระ	20
วยาปนนมทยพานียศุขศากามมุลโกะ	
ปิณยากมฤตยวสรปุติศุขกฤคมิไชะ	21
โทษตรยกรโรสุไตสุไตสถานนปริวรรตตะ	
ธาโตรทุษฎฐาตบุโร วาตาททวิครหาเวศวิปลาวาต	22

บัดนี้ เราจะอธิบายถึงภาวะเสียสมดุลของวายุ ปิตตะและกษะที่เกิดร่วมกัน การบริโภคอาหารที่ไม่เพียงพอ ย่อยยาก ไม่เป็นเวลาและไม่เหมาะสม การบริโภคของมีนเมา พิษสมุนไพรรูปแบบแห้ง หัวใจเต้นเร็ว ปลายตาแห้ง การเปลี่ยนอาหารหรือน้ำอย่างกะทันหัน สภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลงอย่างไม่เป็นธรรมชาติ การปรับลมตะวันออก การเปลี่ยนรูปแบบการใช้ชีวิตอย่างกะทันหัน

ทุษฎฐามานไนรติศุเลษฌมครโหระชนมรุษปะชฌนาต	
มิถยาโยคัจจ วิวิธาตปาปานาญจ นิเชวณาท	
สตรีนำ บรสบวโฆษฌยาตตธา มิถโยปะจารตะ	23
ปรตีโรคมิติ กุรุทธา โรควิธยณุกามินะ	
รสายนั ปรปะทยาศุ โทษา เทเห วิกุรวเต	24

การรับประทานอาหารดิบหรืออาหารปรุงไม่สุกอันก่อให้เกิดเสมหะในร่างกาย อิทธิพลของดาวเคราะห์ที่ให้โทษในเรือนชะตา การกระทำอันเป็นมิจฉานานาประการรวมถึงการเข้าร่วมประพฤติบาปทั้งหลาย รวมถึงการบำเพ็ญอุปะการะในแบบที่ผิด และภาวะครรภเป็นพิษของผู้หญิง ทั้งหมดนี้เป็นปัจจัยที่ทำให้โทษะต่างๆ ในร่างกายอันได้แก่ วายุ ปิตตะและกษะ มีอาการกำเริบ ในแต่ละโรคนั้น

¹⁰³ ฤดูใบไม้ผลิ (วสันตตะ) อยู่ในช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม มีสภาพอากาศแห้งมากดูรายละเอียดใน Acharya Balkrishna, *A Practical Approach to The Science of Ayurveda* (คู่มือปฏิบัติเพื่อสุขภาพศาสตร์แห่งอายุรเวท ศาสตร์แห่งชีวิต), trans. ณัฏฐา ตัญญา (กรุงเทพฯ: ปัญญาชน, 2560), 235.

โทษะต่างๆ นี้จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเคมีในกระแสเลือด ตามธรรมชาติของโรคต่างๆ ที่พวกมันได้ก่อให้เกิดขึ้น รวมถึงอาการเฉพาะของโรคแต่ละอย่างนั้นด้วย

อิติ ศรีคารุเท มหาปุราณะ ปุรวุขณเต ปรมมาศายเย
 อาจารย์กาณเท สรวโรคนิทาน นาม
 ษฎจตวารีสทตตรศตโตโม'ธยายะ || 146 ||

จบอัยายะที่ 146 อันมีชื่อว่า สรวโรคนิทาน (สาเหตุหรืออาการแห่งโรคทั้งหมด) ในอาจารย์กาณท์ อางศะที่ 1 ปุระวะขันธ ในครุฑมหาปุราณะดังนี้แล

อัยายะที่ 147

ธนวนตรีรฺวาจ

วกุษเย ชวรนิทานํ หิ สรวชวรวิพฺทเย ||
 ชวโร โรคปติะ ปาปมา มฤตยฺรชโ'ศโน'นตกะ ||
 กุรุททกฺษาธรวธฺวสิรุทโรรททวนยโนทกฺวะ || 1 ||

ธันวฺตรี กล่าวแล้วว่า

เราจะกล่าวถึง ชวรนิทาน (สาเหตุของอาการไข้)¹⁰⁴ เพื่อให้ได้รับความรู้เกี่ยวกับอาการไข้ทุกประเภท โรคนี้มีชื่อเรียกหลากหลาย ได้แก่ ไข้ (ชวร) เจ้าแห่งโรค (โรคปติ) ผู้มีบาป (ปาปมา) เจ้าแห่ง

¹⁰⁴ ชวร หมายถึงอาการไข้ (Fever) การที่อุณหภูมิร่างกายสูงขึ้นมากกว่าอุณหภูมิปกติ โดยอุณหภูมิปกติคือ 37 องศาเซลเซียส มีอาการเช่นตัวสั่น,ปวดศีรษะ เหงื่อออก กระจายน้ำ หายใจเร็วกว่าปกติหายใจติดขัดและหน้าแดงความสับสนหรือเพ้อบางครั้ง ดูรายละเอียดใน The British Medical Association, **Illustratedmedical Dictionary** 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book,London 2013), 228.

ความตาย (มฤตยูราช) ผู้กลืนกิน (อศน) และผู้ยังให้ถึงตาย (อนตก) โรคนี้ถือกำเนิดขึ้นจากดวงตาที่สามของพระศิวะ(รุทร)¹⁰⁵เพื่อสังหารท้าวทักษะด้วยความโกรธ

ตตสนดาโป โหมมยะ สนดาปาตมาปจารชะ ॥

วิวิโรรนามภี กुरुโร นานาโยนิชฺ วรุตเต ॥ 2 ॥

โรคนี้ย่อมยังให้เกิดความร้อน ยังให้ไร้สติมัวเมา เกิดจากพฤติกรรมที่ผิดของผู้เป็นโรคนั้นเอง มีความรุนแรงและมีชื่อต่างๆ กันไป และอาจเกิดได้กับสิ่งมีชีวิตนานาชนิด

ปากโล คเชชวภิตาโป วาชีชวลรกะ กุกุเรชฺ ॥

อินทมโท ชลเทษวปสุ นีลิกา ชโยติโรชธิชฺ ญุมยามูชโร นาม ॥ 3 ॥

โรคที่เกิดในข้างทั้งหลาย ย่อมมีชื่อว่า “ปากละ” หากเกิดในม้ามทั้งหลาย “อภิตาปะ” หากเกิดในสุนัขทั้งหลาย “อลรรกะ” ในเมฆทั้งหลาย “อินทมทะ” ในน้ำทั้งหลาย “นีลิกา” ในสมุนไพรรักษาทั้งหลาย “ชโยติ” และในผืนดิน “อุชระ”

หฤลลลสศฉรทน์ กาสะ สุตภะ ไศตยํ ตวคาทิสฺ ॥

องเคชฺ จ สมุทฏตาะ ปิณฑกัจจ กโฝทภเว ॥ 4 ॥

อาการหัวใจสั่น อาเจียน ไอ ตัวชา ความหนาวสั่น ตุ่มพุพอง อันเกิดขึ้นที่อวัยวะภายในและร่างกาย เป็นผลมาจากการกระทำของภะที่ไม่สมดุล

กาเล ยถาสวี สรวะชา ปรวฤตติรฤทธิเรว วา ॥

นิทานอกโตนุปลโย วิปริโตปศายิตา ॥ 5 ॥

¹⁰⁵ ใช้มีต้นกำเนิดจากความโกรธของพระศิวะ กล่าวกันว่าในพิธีบูชาด้วยไฟท้าวทักษะพ่อตาของพระศิวะและเป็นบิดาของนางสตี ไม่ได้เชิญพระอิศวร(ศิวะ) ซึ่งเป็นสามีของนางสตีมาร่วมพิธีด้วย นางไม่พอใจที่สามีถูกเพิกเฉยและยังได้รับการดูถูกจากท้าวทักษะจึงกระโดดลงไปกองไฟ พระศิวะเสียใจและโกรธที่สูญเสียนางสตีจึงให้บริวารที่ชื่อ รุทร ไปทำลายท้าวทักษะ แนวคิดเดียวกันนี้ได้ถูกอธิบายในอายุรเวทในบทที่ชื่อว่าการรักษาอาการไข้ ดูรายละเอียดใน Vettam mani, *Puranic Encyclopaedia* (India, Indological Publishers & Booksellers, Delhi, 1975), 654.

ดุจเดียวกับที่การเกิด การเติบโตและความตาย เป็นเรื่องธรรมชาติของทุกสรรพสิ่งในโลก
การกำเริบของอาการป่วยไข้และการเยียวยารักษา ก็เป็นเรื่องปกติของอาการไข้ทุกประเภท

อรุจิศจาวิปากศจ สุตัมมาลสยเมว จ ॥
 หฤททาหศจ วิปากศจ ตนุทรา จาลสยเมว จ ॥ 6 ॥
 วสดีรวิมรทาวนยา โทษานามปรวรดตนม ॥
 ลาลาปรเสโก หฤลลลสสะ กษุณนาโศ รสท มุขม ॥
 สวจณมุขณครุตุวณจ คาคตราณำ พหุมุตรตา ॥
 น วิชีรณ น จ มลानิรชวรสยยามสย ลักษณะม ॥ 7 ॥

ความเมื่อยล้าอ่อนเพลีย ความรู้สึกแสบร้อนบริเวณหัวใจ ความรู้สึกกระสับกระส่ายไม่ได้
 พักผ่อน (ผู้ป่วยไม่รู้สึกว่าอาการบรรเทาไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถใด) อาการขับถ่ายไม่ออกและโทษะอื่นๆ
 กำเริบ อาการน้ำลายไหล คลื่นไส้ ไม่อยากอาหาร การรับรู้รสชาติในปาก อาการร้อนหรือมีผื่นแดงบน
 ผิวหนัง อาการหนักของร่างกาย การขับปัสสาวะอย่างไม่หยุด และการบวมพองของร่างกาย เหล่านี้
 คืออาการของไข้ที่เรียกว่า “อามะชวระ” (อาการเบื้องต้นที่โทษะที่ผิดปกติในร่างกายยังไม่แสดง
 อาการเต็มที่)

กษุตุกษามตา ลมุตุวิ จ คาคตราณำ ชวรมารทวม ॥
 โทษปรวฤตติรชฎาหอนิรามชวรลักษณาม ॥ 8 ॥

ความอยากอาหารน้อยลง ความเบาของแขนขาและทั่วร่างกาย อุณหภูมิร่างกายลดลง การ
 ขับถ่ายของเสียออกมาหลังจากเป็นโรคไปแล้ว 8 วัน เหล่านี้เป็นอาการที่แสดงให้เห็นว่า โทษะที่
 กำเริบได้แสดงอาการและกำลังอยู่ในระหว่างอาการไข้แล้ว

ยถา สวลิงค์ สัสรุเค ชวรส์สรุคโซ'ปี วา ॥
 ศิโรรตติมุจฉาวมิเทหทาหกณฐาสย โศษารุจิปรวภทาสะ ॥
 อุณนิทฺรตา สักรมโรมหรษา ชุมภภาติวากตุวิ ปวนาตสปีตตาด ॥ 9 ॥

อาการเฉพาะบางอย่างย่อมเกิดขึ้นเนื่องจากโทษะหลายประเภททำงานร่วมกันจนก่อให้เกิด
 อาการไข้ อาการเหล่านี้ ได้แก่ ปวดศีรษะ เป็นลม อาเจียน พร้อมด้วยความรู้สึกแสบร้อนในร่างกาย

คอแห้ง ความรู้สึกเจ็บปวดตามข้อต่างๆ นอนไม่หลับ หวาดกลัว หวาดผวา หาวและอาการเพื่อเหล่านี้เป็นอาการอันแสดงออกถึงอาการใช้อันเกิดจากการทำงานร่วมกันของวายู (ระบบประสาท) และปิตตะ (ระบบเผาผลาญ)

ตาปหานย รุจิปรวศิโรรุขฐฐี วนศวสนกาสววิรณาะ   ॥
 ศีตซาหยติมิภรमितนุทราศุเลชมวาทชนิตซวรลึงคม   ॥ 10 ॥

อาการตัวร้อนเล็กน้อย ไม่อยากอาหาร อาการปวดตามข้อและปวดศีรษะ หายใจถี่ อาการไอ และสีผิวเปลี่ยนสี เหล่านี้เป็นอาการของไข้ที่เกิดจากวายูร่วมกับกับเศลขมะ (กษะ)

ศีตสทมภสเวททาหาวยวสเถาสถฐณา กาสะ ศุเลชมปีตตปรวฤตติะ   ॥
 โมหสตนุทราลิปตติกตาสยตา จ ซญัย รุปี ศุเลชมปีตตซวรลย   ॥ 11 ॥

อาการตัวสั่น อาการชาตามร่างกาย เหงื่อออกพร้อมด้วยอาการแสบร้อนตามร่างกาย อาการกระหายน้ำ กระสับกระส่าย อาเจียนออกมาเป็นเมือก อาการมีง่วง ง่วงนอน อาการเหนียวตัว และรู้สึกมีรสขมในปาก เหล่านี้เป็นอาการของไข้ที่เกิดจากกษะและปิตตะที่ไม่สมดุลทำงานร่วมกัน

สรวโซ ลฤษเณะ สรวไรทาโท'ตร จ มุหฺรุมุหะ   ॥
 ตพฺจุฉิตฺ มหานิทฺรา ทิวา ซาครณฺ นิศิ   ॥ 12 ॥
 สทา วา ไนว วา นิทฺรา มหาสเวโท ทิ ไนว วา   ॥
 คิตนรตตนาหาสุยาทึะ ปฺรภฤเตหาปฺรวรตตนา   ॥ 13 ॥
 สาศฺรุณฺี กฤษเช รุกเต ฤคเน ลลิตปฤษมณฺี   ॥
 อภฺชิณฺี ปิณฺชิกาปารฺศวศึระะ ปฺรวัสถึฤษฺุภฺรมาะ   ॥ 14 ॥

อาการทั้งหมดที่กล่าวมานั้นย่อมเกิดขึ้นในกรณีที่โทษะทั้งสามคือ วายู ปิตตะและกษะ ทำงานร่วมกันได้ และรวมไปถึงอาการเหล่านี้ด้วย ได้แก่ อาการหนาวสั่นและความรู้สึกแสบร้อนทั่วร่างกาย อาการเวียนศีรษะ อาการง่วงนอนในตอนกลางวัน และนอนไม่หลับในตอนกลางคืน อาการง่วงนอนตลอดทั้งวันหรือนอนไม่หลับตลอดทั้งคืน อาการเหงื่อออกมากเกินไปหรือเหงื่อไม่ออกเลย อาการที่เอาแต่ร้องเพลง เต้นรำหรือหัวเราะไม่หยุด อวัยวะบางอย่างหยุดทำหน้าที่ตามธรรมชาติของมัน ดวงตาจมลึก มีสีแดงหรือเต็มไปด้วยน้ำตา อาการหนังตาตก มีของเสียนวมกันบริเวณหัวตา ความรู้สึกเจ็บปวดที่ศีรษะและสีข้าง รวมถึงบริเวณน่อง

สสวเนา สรุเชา กรณา มหาศีเตา หิ ไนว วา	
ปริทธา ขรา ชิวา ครุสรตาคสนธิตา	15
ษฐีนัน รกตปิตตสย โลฐนั ศิริโส'ตติฎฐ	
โกษฐานา ศยวรกตานา มณฑลานา จ ทรศนม	16
หฤททยธา มลสัสรคะ ปรวฤตติรวาลปไศ'ติ วา	
สนิคราษยตา พลภัรคะ สุวรสาทะ ปราลาปิตะ	17

หูทั้งสองข้างมีเสียงอื้ออึ้งและความเจ็บปวด อาการตัวสั่นอย่างรุนแรงหรือไม่มีอาการตัวสั่นเลย ลื่นกลายเป็นสีดําเหมือนถ่านและมีลักษณะหยาบเหมือนลื่นวัว ความรู้สึกหนักหรือเบาแบบไร้ความรู้สึกบริเวณข้อต่อ อาเจียนออกมาเป็นเลือดหรือลิ่มเลือด อาการกลืนตัวไปมา ความกระหายน้ำอย่างรุนแรงและไม่อาจดับลงได้ บนผิวหนังปรากฏหูดหรืออาการบวมแดง ความรู้สึกเจ็บตรงหัวใจ การขยับถ่ายของเสียอย่างรุนแรง ความมั่นใจวามเบาในหน้า ความรู้สึกหมดแรง เสียงหาย อาการเพื่อความรูสึกง่วงซึมอย่างรุนแรง และเสียงดังหวีดหวิวในลำคอ

โทษปากศจิริ ตนทรา ปรัตต กณฐุกุขนม	
สนนิปาตมลินยาสิ ตั พรุยาจจ หเตาขสม	18

อาการไข้ที่ปรากฏลักษณะดังที่กล่าวไปแล้วทั้งหมดนี้ มีชื่อเรียกว่า “อภินยาสะสันนิบาต” เป็นอาการไข้ที่ทำลายหลักการของ “โอซัส¹⁰⁶” ในร่างกาย

¹⁰⁶ โอซัส เป็นแก่นแท้ของธาตุหรือเนื้อเยื่อ ช่วยเสริมสร้างพลังงาน และความแข็งแรงให้ ธาตุภายในร่างกาย ทำให้ร่างกายมีกำลัง ไม่ทรุดโทรม และยังช่วยกระตุ้นภูมิคุ้มกันเพื่อต้านทานโรคได้ ในกระบวนการย่อยอาหารที่มีการเปลี่ยนรูปร่างจากสารอาหารจนกลายเป็นเนื้อเยื่อต่าง ๆ นั้น ล้วนมี โอซัสเป็นส่วนประกอบแทบทั้งสิ้น ดังนั้น โอซัสจึงเป็นแก่นแท้ของธาตุที่ร่างกายขาดไม่ได้ นอกจาก โอซัสจะมีความสัมพันธ์กับระบบของร่างกายแล้วยังมีความสัมพันธ์กับจิตใจ และระบบความคิดของ มนุษย์อีกด้วย ดูรายละเอียดใน Dinesh Kumar Meena and others, "A Critical Review Of Fundamental Principles Of Ayurveda," International Ayurvedic Medical Journal 3, 7 (July 2015): 2079.

วายูนา กณฐรุทเธน ปิตตมนตะ สุปีตติม   ॥
 วยวายิตวาจจ เสาขยาจจ พหิรमारคํ ปฺรปทยเต   ॥
 เตน หาริทรเนตรตฺวํ สนฺนิปาโตทฺทเว ชฺวเร   ॥ 19 ॥

ในอาการไข้ประเภทสันนิบาต วายูที่ผิดปกติจะก่อให้เกิดการติดขัดบริเวณลำคอ ปิตตะที่ผิดปกติจะกลืนกินองค์ประกอบหลักของอวัยวะ เนื่องจากปิตตะที่ผิดปกติจะมีลักษณะแผ่ขยายตัว ออก ย่อมพยายามหาทางเล็ดลอดและทำให้เกิดสีของตน (สีเหลือง) ที่เยื่อบุตา นี่คือสาเหตุของอาการตาเหลืองในผู้ป่วยที่เป็นไข้สันนิบาต

โทเช วิวฤทเธ นษณฺเฑ'คเนา สรวสํปุณฺณลักษณะ   ॥
 สานฺนิปาตชฺวโร'สาธยยะ กุณฺจจฺรสาธยสฺตโต'นฺยถา   ॥ 20 ॥

ในกรณีของไข้สันนิบาตที่โทษะทั้งสามอันได้แก่ วายู ปิตตะและกษะ กำเริบอย่างรุนแรง ย่อมจะทำให้ไฟสำหรับย่อยอาหารล้นเหลือและก่อให้เกิดอาการทุกอย่างขึ้น ในกรณีเช่นนี้ไม่มีทางรักษาให้หายได้

อนฺยตร สนฺนิปาโตตฺถํ ยฺตร ปิตตํ ปถกฺก สฺถิตม   ॥
 ตฺวจิ โภษฺฐเฐ จ วา ทาหํ วิทธาติ บุโร'นฺ วา   ॥ 21 ॥

ในกรณีอื่น ไข้สันนิบาตสามารถรักษาให้หายได้ด้วยยาแต่ก็ด้วยความยากลำบากยิ่ง มีไข้สันนิบาตชนิดหนึ่งที่ปิตตะที่ไม่สมดุลกำเริบและเป็นตัวก่อให้เกิดโรค ผู้ป่วยจะมีอาการแสบร้อนที่ผิวหนังและกระเพาะอาหาร อาการแสบร้อนนี้มักจะเกิดขึ้นพร้อมกับการกำเริบของโรคในทันที หรืออาจจะรับรู้ได้ก่อนที่ผิวหนังหรือกระเพาะอาหาร

ตทฺวทฺวาทกเม สีตํ ทาหาทิริทฺสุตรสฺตโยชะ   ॥
 สีตาเทา ตฺตร ปิตเตน กเม สฺยนฺทิตโตชะเต   ॥ 22 ॥

ในทำนองเดียวกัน วายูและกษะที่ผิดปกติก็ก่อให้เกิดไข้สันนิบาตกำเริบขึ้นได้ โดยอาการที่นำมา ก่อนก็คืออาการแสบร้อนตามร่างกาย อันถือเป็นการพยากรณ์โรคและมีความอันตรายกว่า 2 ประเภทที่ได้กล่าวไปแล้ว

ปิตเต ศานเต'ถ ไว มูรจฉา มทสตุณณา จ ชายเต ॥
 ทาหาเทา ปุณฺรนเตชฺช ตนฺทราลสเย วมิเ กุรมาต ॥ 23 ॥

ในกรณีของไข้สันนิบาตที่ปิตตะที่ผิดปกติก่อให้เกิดอาการของโรคก่อน แล้วผะได้รับการปลดปล่อยให้เป็นอิสระและรักษาให้เป็นปกติ เนื่องด้วยปิตตะไม่ได้ผลอีกต่อไป จึงทำผู้ป่วยมีอาการเป็นลม อ่อนแรง วิงเวียนและกระหายน้ำ ส่วนอาการที่จะเกิดต่อเนื่องมาก็คือ ง่วงซึม อิดโรย และอาเจียน ซึ่งจะปรากฏเมื่ออาการต่างๆ เริ่มคลี่คลายแล้ว รวมถึงอาการสั่นทึ่มด้วย

อาคนตุรภิธาตาทิษฺคสาปาทิจารตะ ॥
 จตุรธา ตฺ กุถตะ สเวโท ทาหาทฺไยโรภิมาทชะ ॥ 24 ॥

อาการไข้ที่เกิดจากอาการบาดเจ็บ หรือการระเบิด หรือการแพร่กระจายของเชื้อโรค หรือแม้แต่เกิดจากเวทมนตร์ อาคม คาถา หรือบทสวดใดๆ รวมถึงบาดแผลจากไฟไหม้หรือน้ำร้อนลวก มักจะถูกจัดให้อยู่ในประเภทเดียวกัน ก็คืออาการไข้ที่มีสาเหตุมาจากภายนอก

ศรมาจจ ตสมินปวนะ ปราโย รกตฺ ปฺรทฺษยน ॥
 สวยถาโตกไววรณฺญํ สรุชฺชํ กุรุเต ชวรม ॥ 25 ॥
 ครหาเวศาชธวิษฺกโรธภิสฺสากามชะ ॥ 26 ॥
 อภิษฺคครโห'ปยสมินนกสฺมาทฆาสโรทเน ॥
 โષชฺชิตฺนุชเช มูรจฉา ศิโรรฺคฺวมถุ กษยชะ ॥ 27 ॥

ความเหนื่อยล้าและความเหน็ดเหนื่อยอย่างรุนแรงก่อให้เกิดอาการไข้ประเภทหนึ่งที่ยังให้วายุที่กำลังและไม่สมดุลมีผลกระทบต่อกระบวนการเกี่ยวกับเส้นเลือดในอวัยวะ ก่อให้เกิดความเจ็บปวด อาการบวม และการเปลี่ยนสีของผิวหนัง ความโกรธ ความกลัว ความลุ่มหลงในรัก การสุดตมยาพิษ ละอองเกสรดอกไม้ ยาเสพติด และอิทธิพลร้ายจากดาวพระเคราะห์ ทั้งหมดนี้อาจก่อให้เกิดอาการไข้ ที่อาจจัดไว้ในประเภทเดียวกัน อันยังให้ผู้ป่วยหัวเราะ ร้องไห้ หรือฟุ้งซ่านสับสนไปจุดคนเสียสติ อาการไข้ที่เกิดจากการสุดตมกลืนบางอย่าง สุดตมยาพิษหรือพืชบางชนิด จะปรากฏอาการปวดหัว อาเจียน ลมชัก และซ้บถ่าย ในขณะที่ผู้ป่วยที่ได้รับอิทธิพลจากยาพิษ จะมีอาการของโรคบิด ลมชัก วิงเวียนศีรษะ ทั้งยังมีผิวสีด้าอมเหลือง และความรู้สึกแสบร้อนบนร่างกาย

วิษณุมรุจฉาดิสารศจ ศยวตา ทาทฤทฤมระ ॥
 กุโรธาตฤมปะ ศิโรฤจจ ปุราไป ฤยโสฤเซ ॥ 28 ॥

อาการอัมพาตและเจ็บปวดที่ศีรษะ เป็นอาการของไข้ที่เกิดจากความโกรธ ในขณะที่อาการ
 เพื่อและอัมพาต เกิดจากสาเหตุของความกลัวและความเกรี้ยวโกรธร่วมกัน อาการไข้นมีที่มาจาก
 การความปรารถนาทางเพศที่ไม่ถูกเติมเต็ม ย่อมก่อให้เกิดอาการหมดสติ หลงลืม รวมไปถึงอาการร่งวงซึม
 ขาดความอดทน เจริญอายุ และไม่ยอกบรีโภคอาหาร

กามาทุรโม'รุจิริทาโท หรินุทราธิธฤติภษยาะ ॥
 ครหาเทา สนนิปาตสย รูปาเทา มรุตสตุโยะ ॥ 29 ॥
 โภปาตโภเป'ปิ ปิตตสย เยา ตู ศาปาภิจารเซา ॥
 สนนิปาตชวเรา โฆเรา ตาวสหยุดเมมา มเตา ॥ 30 ॥

อาการไข้นเนื่องมาจากดาวพระเคราะห์ร้ายหรือเกิดจากการกระทำของโทษะทั้งสาม อัน
 ได้แก่ วายุ ปิตตะและกษะรวมกัน (ไข้สันนิบาต) ในอาการไข้ประเภทนี้ วายุและปิตตะของระบบ
 อวัยวะนั้นๆ จะกำเริบพร้อมกัน อาการไข้สันนิบาตอันเกิดจากคำสาปหรือไสยศาสตร์ พึงระลึกไว้ว่า
 ไข้สันนิบาตทั้งสองประเภทนี้มักจะรุนแรงและมีอาจทนทานได้

ตตุรธาภิจาริโกรมนตุโรรหุยมานณจ ตปยเต ॥
 ปุรวณเจตสตุโต เทหสตุโต วิสุโณภูทิกฤโมะ ॥ 31 ॥
 สทาหมรุจฉาครสตุสย ปุรตยหิ วรทเต ชวระ ॥
 อิติ ชวโร'ษฏฐา ทฤษฏฐะ สมาสาทหวิวิธสตุ สะ ॥ 32 ॥

ในกรณีของไข้ที่เกิดจากต้นตระกูล ไสยศาสตร์หรือมนตร์ ผู้ป่วยพึงทำตนให้ร้อนโดยการรับแสง
 ไฟจากพิธีบูชาขันธ์ (โหมะ) โดยใช้เนยใสสอดลงบนกองไฟพร้อมด้วยการท่องมนตร์ อาการไข้อีก 2
 ชนิดสุดท้ายได้มาจากการปรากฏขึ้นของรอยจุดแดงขนาดใหญ่บนผิวหนัง ผู้ป่วยรู้สึกกระสับกระส่าย
 หมดสติและชักเกร็ง รวมถึงสูญเสียการรับรู้เพื่อแยกแยะทิศต่างๆ ของท้องฟ้า ผู้ป่วยได้แต่ล้มตัวนอน
 บนเตียงด้วยความทุกข์ทรมานยิ่ง และความร้อนภายในก็เพิ่มขึ้นในทุกๆ วัน เหล่านี้คืออาการเบื้องต้น
 ของอาการไข้ทั้ง 8 ประเภทอันได้บรรยายไว้โดยสังเขปแล้ว

ศารীরุ มานสะ เสามยสตีภษโณนตรพหิราศุระยะ   ॥
 ปรากฤโต ไวกฤตะ สาธโย'สาธยะ સામો નિરામકે   ॥ 33 ॥

ใช้ทุกประเภทอาจจะเป็นทางจิตใจหรือทางร่างกาย อาจจะมีผื่นหรือกระทบหลักการสำคัญ
 ในร่างกาย อาจจะไม่รุนแรงหรือรุนแรงมาก ในทำนองเดียวกัน ใช้ทุกประเภทก็อาจถูกแบ่งกลุ่มกว้างๆ
 ได้เป็นแบบเจริญเต็มที่หรือยังไม่เจริญเต็มที่ และโรคระบาดหรือโรคเฉพาะถิ่น

ปูรวุ ศรีเร ศารีเร ตาโป มนสิ มานเส   ॥
 પવનોરોયકવાહિત્વાજીત્ સુલેષમ્યુતે ઘવેત   ॥ 34 ॥

อาการใช้ประเภทที่มีผลกับร่างกายก็จะเกิดการปะทุและมีผลกับร่างกายก่อน อาการใช้
 ประเภทที่มีผลกับจิตใจก็จะเกิดผลกับจิตใจก่อน ในกรณีของอาการใช้ที่เกิดจากการกระทำของภษะที่
 ไม่สมดุล (ไข้หวัด) วยุที่ผิดปกติจะรวมมือกับภษะและยังให้อาการเกิดอาการหนาวสั่นและอุณหภูมิ
 ขึ้นสูง ส่วนในกรณีที่รวมมือกับปิตตะ จะก่อให้เกิดความรู้สึกแสบร้อนทั่วร่างกาย

ทาทะ ปิตตยुते मिस्त्र मिस्त्रे'नत्तेस्त्रये पुनः   ॥
 खुरे'रिगि विकारः स्युरनत्तेगो'गो मलकरहः   ॥ 35 ॥

อาการตรงกันข้าม เช่น อาการใช้ขึ้นสูงมากพร้อมด้วยการเคลื่อนที่ของลำไส้ จะปรากฏใน
 ใช้สันนิบาตเฉพาะที่เกิดจากการกำเริบพร้อมกันของโทษะที่มีลักษณะตรงข้ามกันเท่านั้น ในกรณีของ
 พหิรลึงคะสันนิบาต อาการทั้งหมดจะปรากฏเฉพาะภายนอกเท่านั้น หรือจะกระทบแค่หลักการผิว
 ผื่นของอวัยวะภายใน แล้วจึงค่อยสำแดงอาการอย่างเต็มที่

พหิเรว พหิเรเวเค ตาโป'ปี จ ส สาธิตะ   ॥
 વૃષાત્રત્વસનતેષુ વાતાપૃથેયે પ્રાકૃત્તે ગ્રમાત   ॥ 36 ॥
 ไวกฤโต'นยะ ส ทุสะธยะ ปุรายศจ ปรากฤโต'นลาต   ॥
 વૃષાસુ મારુતે તુષ્ણઃ પિત્તક્ષેષમાનવિત્ ચવ્રમ   ॥ 37 ॥

วายุจะกำเริบในช่วงฤดูฝน (เดือนภษะและอาศวิน) ปิตตะจะกำเริบในฤดูใบไม้ร่วง (เดือน
 การติกะและอักระหายนะ) ส่วนภษะจะกำเริบในฤดูใบไม้ผลิ (เดือนผาลคฺณะและใจตระ) ดังนั้น

อาการไข้ที่เกิดจากวายุกำเริบอันเกิดในช่วงฤดูฝนจึงถึงเป็นเรื่องปกติตามธรรมชาติ และอาการไข้ที่เกิดจากปิตตะในฤดูใบไม้ร่วง และเกิดจากภะในฤดูใบไม้ผลิก็ถือว่าเป็นธรรมชาติเช่นเดียวกัน

กฤษยาจจ ปิตต์ ศรติ ตสย จานุจระ กพะ ॥
ตตปรกฤตยา วิสราจจ ตตร นานศานานทภยม ॥ 38 ॥

อาการไข้อันเกิดจากการกระทำของปิตตะที่ไม่สมดุลที่เกิดขึ้นในฤดูใบไม้ร่วง กพะจะตกอยู่ภายใต้อำนาจของปิตตะที่ไม่สมดุลนั้น ดังนั้น จึงแนะนำให้ผู้ป่วยอดอาหารในกรณีที่เป็นไข้อันเกิดจากการกระทำร่วมกันของปิตตะและกพะ

กโผ วสนเต ตมปี วาตปิตต์ ภเวทนู ॥
พลวตสวลปโทเชษุ ชวระ สารโย'นุปทระ ॥ 39 ॥

ในฤดูใบไม้ผลิ กพะที่ผิดปกติและกำเริบ ด้วยการทำงานร่วมกับวายุและปิตตะที่ไม่สมดุล ก่อให้เกิดอาการไข้ที่วายุและปิตตะยังอยู่ภายใต้อำนาจของกพะ

สรุธา วิกฤติชญาเน ปราคสาธย อุทาหฤตะ ॥
ชวโรปทรวตีภษณตวิ มนทาคนิรพหุมตธา ॥ 40 ॥
น ปรวฤตติริน วิชีรณา น กษุตสามชวรากฤติชะ ॥
ชวรวโค'ธิกสฤตภษณา ปรลาปะ ศวสนั ภระมะ ॥ 41 ॥
มตปรวฤตติรฤตกละสะ ปจยมานสย ลภษณม ॥
ชีรณตามวิปฺรยยาสาตสปตราตรี จ ลัฆณม ॥ 42 ॥

อาการไข้ที่ปรากฏขึ้นมาโดยไม่มีอาการอื่นแทรกซ้อนหรือมีอาการที่อันตรายรุนแรง ทั้งยังเกิดขึ้นกับผู้ที่มีความแข็งแรงและไม่มีความบกพร่องใดๆ อยู่ก่อนแล้ว ย่อมสามารถรักษาให้หายได้ด้วยยา ในขณะที่หากอาการไข้เกิดพร้อมด้วยอาการอื่นที่รุนแรงและเกิดจากการทำงานร่วมกันของโทษะทั้งสามที่ไม่สมดุล ก็มักจะพบว่าผู้ป่วยนั้นมักถึงแก่ความตาย อาการที่ปรากฏในขณะที่อาการไข้ยังไม่แสดงเต็มที่ ได้แก่ อาการไม่สบายเนื้อไม่สบายตัวอย่างต่อเนื่อง ความเจ็บปวดตามแขนขา การเคลื่อนไหวที่ผิดปกติ ความร้อนสูงในร่างกาย ไม่อยากอาหาร ไม่ต้องการบริโภคสิ่งใด และระบบการย่อยอาหารที่ผิดปกติ ส่วนอาการที่บ่งบอกว่าโรคกำลังถึงจุดวิกฤติหรืออาการไข้แสดงออกอย่างเต็มที่ ได้แก่ ความร้อนในร่างกาย ไข้ขึ้นสูงเกิน 40 องศา เหงื่อไหลท่วมตัว อาการเพ้อ ลำไส้เคลื่อนที่อย่าง

รุนแรง อาการเวียนศีรษะ และอาการหายใจถี่เร็ว พึงบริโภคอาหารอ่อนและหลีกเลี่ยงอาหารแบบเต็ม สำหรับเป็นเวลา 7 คืน ในกรณีที่สังเกตได้ว่าอาการใช้นั้นยังไม่ปะทุเต็มที่และเกิดจากโทษที่ไม่สมดุลในร่างกาย

ชวระ ปัจวิระ บุโรโกโต มลกาลพลาพลาด ॥
 ปรายสะ สนนิปาเตน ภูยสามุปทิสยเต ॥ 43 ॥

ท่านได้กล่าวไว้แล้วว่า ใช้นั้นนิบาตแบ่งออกเป็น 5 ชนิด โดยแบ่งตามโทษที่กระตุ้นให้เกิดโรค ระยะเวลาของการเกิดไข้ และความแข็งแรงหรือความอ่อนแอของคนไข้

สนตตะ สโตโต'นเยทุสตุตยิกจตุรธเกา ॥
 ธาตุมุตตรศกฤทวาหิสโนตส่า วยาปิโน มลภาวะ ॥ 44 ॥
 ตาปนุตตตมฺ สุรว่า ตุลยทฤษฏยาทิวรทิตาธา ॥
 พลินี คุรวสตุสยาวิเศเชณ รสาศริตาธา ॥ 45 ॥
 สตตํ นิษฺปรติทวาทวา ชวรํ คุรยยุสะ สุกุสะสม ॥
 มลํ ชวโรษณธาตุนวา ส ศิมฺรํ คุษปะยตตตะ ॥ 46 ॥

อาการไข้ทั้ง 5 ประเภทนี้มีชื่อดังนี้ สันตตะ (อาการต่อเนื่อง) สตตะ (อาการไม่ต่อเนื่อง) อันเยทฤษกะ (ปรากฏวันเว้นวัน) ตฤตยิกะ (ปรากฏทุก 3 วัน) และจตุรธกะ (ปรากฏทุก 4 วัน) โทษทั้งสามอันได้แก่ วายุ ปิตตะและภษะ ที่ไม่สมดุลและกำเริบด้วยตนเองหรือมีปัจจัยอื่นผลักดัน ก่อให้เกิดการอุดตันในท่อที่ขนส่งของเสีย ปัสสาวะหรือเหงื่อ และรูกล้ำเข้าไปในหลักการพื้นฐานของร่างกาย ก่อให้เกิดความร้อนและอุณหภูมิที่สูงขึ้น อาการใช้นั้นจะมีผลต่อเลือดและระบบไหลเวียนโลหิต และจะกำเริบรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ โดยไม่มีการหยุดพักหรือทุเลาลง

สรุวารํ รสาทีนํ ศุทฤษยาศุทฤษยาปิ วา คุรมาต ॥
 วาตปิตตกไผะ สปัตทศทวาทศวาสราด ॥ 47 ॥
 ปราโย'นุยาติ มรยยาทา โมกษาย จ วธาย จ ॥
 อิตยคินิเวศสย มตํ หาริตสย ปุณะ สมฤติธา ॥ 48 ॥
 ทวิคุณา สปัตมี ยา จ นวมเยกาทศี ตถา ॥
 เอชา ตริเทษมรยยาทา โมกษาย จ พยาย จ ॥ 49 ॥
 ศุทฤษยาศุทฤษยา ชวระ กาลํ ที่รุมมปะยตร วรุตตะเต ॥

กฤตศานำ วุยาธิยูกตานำ มิถยาหาราติเสวินาม || 50 ||

ความรุนแรงนี้ไม่อาจจะอดทนได้ อาการไข้ดำเนินต่อเนื่องไปเป็นเวลา 7 วัน 10 วัน หรือ 12 วัน ตามแต่ว่าโทษะใดระหว่างวายุ ปิตตะหรือภะ เป็นตัวหลักในการก่อโรค และในวันใดที่โทษะทั้งสามจะทำงานร่วมกันจนนำไปสู่วิกฤตอันไม่พึงประสงค์ หรืออาจเป็นวันที่หลักการพื้นฐานในร่างกายถูกความร้อนทำให้แห้งผากและนำไปสู่ความตาย นี่แลคือมติของฤษีอัครินเวชะ แต่ตามนัยของฤษีหริตะนั้น วันวิกฤตของไข้สันนิบาตคือวันที่ 7 วันที่ 9 วันที่ 11 หรือวันที่ 14 ผู้ป่วยอาจจะเสียชีวิตในวันเหล่านี้หรือหากรอดก็จะเข้าสู่ภาวะพักฟื้น ระยะของโรคจะสั้นลงหรือยาวขึ้นก็ขึ้นอยู่กับว่าหลักการพื้นฐานของร่างกายจะถูกทำให้บริสุทธิ์และกลับคืนสู่ภาวะปกติได้ช้าหรือเร็ว

อลโป'ปี โทโซ ทุษฏยาเทรลพธวานยตมโต พลม ||
 ส ปฺรตยนิโก วิษม ยสมาทวฤทธิษยานวิตะ |51|
 สวิกเซโป ชวร กุรยยาทวิษมกษยวฤทธิภา ||
 โทษะ ปฺรวรุตเต เตษำ สเว กाले चवर्यनप्ली |52|
 निवरुत्ते पुनःसुजाव प्रत्यनिकफलापले ||
 กษิณโทโซ ชวระ สุกษโม รสาทิษเวเว ลียเต |53|

หากมีโทษะ ที่ไม่สมดุล แม้เพียงเล็กน้อย ในร่างกายของคนที่ยอ่อนแอหรือผอมไม่มีแรง แล้วยังได้รับการส่งเสริมจากโทษะอื่นที่ปรากฏอยู่ให้มีความรุนแรงมากขึ้น ก็จะนำไปสู่การสูญเสียสมดุลในร่างกายในที่สุด ด้วยการสูญเสียร่างกายเช่นนี้ ก็จะก่อให้เกิดอาการไข้ที่ไปขัดขวางฤทธิ์ยาและการรักษาทุกประเภท อาการไข้ที่กำเริบรุนแรงนี้ย่อมก่อให้เกิดความล้มเหลวของระบบต่างๆ ในร่างกาย มิเช่นนั้นแล้ว โรคเช่นนี้หากได้รับการรักษาจากตัวยาที่ถูกต้องแล้ว ก็จะต้องหยุดชะงักหรือบรรเทาเหลือเพียงอาการไข้เล็กน้อยที่จะถูกดูดซึมไปในกระแสเลือด และด้วยการดูดซึมเข้าไปในระบบไหลเวียนโลหิตแล้ว อาการผอมแห้ง ซีดเซียวหรือแม้แต่ความเฉื่อยชาที่ย่อมหายไปด้วย

ลีนตวาทการศยไววรณยชาตยาทีน้ำ ทธาติ สะ ||
 อาสนนวิกฤตสยตวาทสุโรตสำ รสวาหินาม || 54 ||

ในขณะเดียวกัน เนื่องจากการขยายตัวของหลอดเลือด ทำให้โทษะนั้นๆ เป็นอิสระและถูกกำจัดออกไปด้วยกระบวนการกำจัดของเสียตามธรรมชาติของร่างกาย โดยไม่แพร่กระจายผ่านอวัยวะหรือระบบสำคัญใดๆ ของร่างกายอีก

อาศุ สรวสย วบุโซ วยาปติโทโซ น ชายเต ॥
 สนตตะ สตตสเสน วิปริโต วิปรยยยาต ॥ 55 ॥

ประเภทของไข้ที่ดำเนินอย่างต่อเนื่องไปโดยภายในระยะเวลาหลายวัน มีชื่อเรียกว่า สันตตะ
 ประเภทที่มีจำนวนวันหยุดที่แน่นอน กล่าวคือมีภาวะไม่มีปรากฏอาการไข้แทรกกลางเรียกว่า สตตะ

วิชโม วิชมารมภะ กษปากาเลน สงควาน ॥
 โทโซ รกตศรยะ ปรายะ กโรติ สนตตํ ชวรม ॥ 56 ॥

ประเภทที่มีชื่อเรียกว่า วิชมะ ไม่มีระยะเวลาหรืออาการต่อเนื่องที่แน่นอน และมักจะปรากฏ
 อาการในตอนกลางคืน โทษะใดก็ตามหากเข้ายึดครองกระแสเลือด ก็จะสร้างไข้ประเภทสันตตะ ใน
 ประเภทที่เรียกว่า อันเยทฺษกะ อาการจะปรากฏภายใน 24 ชั่วโมง ณ ช่วงรอยต่อระหว่างกลางวัน
 และกลางคืน

อโหราตรสย สนุเจา สยาตสฤทฺษนเยทฺษราศฺริตะ ॥
 ตสฺมินมํสวหา นาตี เมโทนาตี ตฤตฺยเก ॥ 57 ॥
 คราหิ ปิตตานิลาณมูรฺจนสฺตริกฺษย กฝปิตตตะ ॥
 สปลฺษฐฺสูยานิลกผาตส โฉกาหानตฺระ สมถตะ ॥ 58 ॥

ในอาการไข้ประเภทตฤตฺยกะ ท่อในร่างกายที่ใช้ลำเลียงไขมันและโปรตีนเกิดการตีบตัน ใน
 อาการไข้ประเภทนี้ ผู้ป่วยจะมีอาการปวดหัวอย่างรุนแรงเนื่องด้วยปิตตะและวายู และเกิดอาการปวด
 บริเวณกระดูกกระเบนเหน็บด้วยการกระทำของกษะและปิตตะ รวมถึงความเจ็บปวดตามแนวกระดูก
 สันหลังที่เกิดจากวายูและกษะด้วย

จตุรฺถโก มโรรฺเมโทมชฺชาสฺถยฺนยตฺเร สฺถิตตะ ॥
 มชฺชาสฺถ เอว หยฺประ ปรฺภาวมนุทฺรศเยต ॥ 59 ॥

อาการไข้ที่เรียกว่า จตุรฺถกะ เกิดจากโทษะชนิดหนึ่งชนิดใดเกิดผลกระทบบต่อไขมัน กระดูก
 หรือสารคัดหลั่งอื่นใดในร่างกาย นอกจากนั้น ไข้จตุรฺถกะนี้ หากมีอิทธิพลอยู่ในไขกระดูก ก็จะปรากฏ
 อาการ 2 ครั้งในหนึ่งวัน

ทวิธา กโณณิซฆาภยา ส ปุรุวั ศิริसानิลาท ||
 อสถิมชฺโชรูปคตศจตุรฤทวิปรยยยะ || 60 ||

ในอาการไข้ประเภทแรก อาการย่อมปะทุขึ้นมาพร้อมด้วยความรู้สึกชาในบริเวณข้อเข่าและ
 น่อง ในขณะที่อาการปวดศีรษะอย่างรุนแรงบ่งบอกถึงการมาของอาการไข้ประเภทสุดท้าย และใน
 ประเภทที่มีชื่อเฉพาะว่า จตุรฤทวิปรยยยะ จะมีอาการเจ็บปวดที่กระดูกและไขข้อกระดูก

ตริธา ตฺรยหํ ชวรยติ ทินเมกนตุ มฺฤจติ ||
 พลาพลเน โทษานามนยเจษฏาภิขนมนาม || 61 ||
 ปกวนามวิปรยาสาสปตราตรณจ ลัมเขต ||
 ชวรํ สฺยานมนสสททวตฺกรมณศจ ตทาททา || 62 ||
 คมภีรธาตุจาริตวาตสนนิปาเตน สมภวาต ||
 ตฺลโยจณฺรยาจจ โทษานํ ทฺศจิกิตสยศจตุรฤท || 63 ||

อาการปรากฏขึ้นในวันแรกและดำเนินต่อไปเป็นเวลา 3 วันและหายเป็นปกติทั้งในวันที่ 4
 เนื่องด้วยความรุนแรงของโทษะอันเกิดจากโภชนาการที่บกพร่องและพฤติกรรมของผู้ป่วย โทษะที่
 ผิดปกติจึงไม่ถูกกำจัดไปภายใต้สภาพการเผาผลาญปกติ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องบริโภคข้าวและอาหาร
 อ่อนต่อเนื้อเป็นเวลา 7 วันหากมีอาการไข้ประเภทนี้ ทั้งจิตใจและร่างกายของผู้ป่วยล้วนได้รับ
 ผลกระทบ และเนื่องจากการบุกรุกในเชิงลึกไปยังธาตุต่างๆ ของอวัยวะน้อยใหญ่ในร่างกาย และการ
 กระทำร่วมกันของโทษะทั้ง 3 คืออายุ ปิตตะและกษะที่ไม่สมดุล ทั้งในด้านความรุนแรงและความหนัก
 หน่วง ยังผลให้อาการไข้ประเภทจตุรฤทมักเป็นประเภทแบบที่รักษาไม่ได้

สุภษมาตฺสุภษมชฺวรชฺเวษุ ทฺรธาทฺทรตเรษุ จ ||
 โทษ โรคตาทิมารฺเคษุ ศโนรลปศฺจิเรณ ยต || 64 ||

เมื่อโทษะไปสะสมในหลอดเลือดที่มีขนาดเล็กและอยู่ห่างไกลในร่างกาย แม้ว่าร่างกายจะไม่
 ปรากฏอาการของโรคใดๆ แต่ผู้ป่วยก็จะรู้สึกถึงความร้อนเล็กน้อยและมีความไม่สบายตัวบางอย่าง
 ปรากฏ แต่หากไม่ได้รับการรักษาที่เหมาะสมในระยะพักตัว ก็อาจจะปรากฏเป็นอาการไข้สูงได้ในตอน
 กลางคืน รวมถึงอาการรุนแรงอื่นๆ ตามมาได้

ยาตี เทหฺลจ นาเศษฺ สนฺตาปาทีนฺกโรตฺยเต	॥
กรโหม ยตฺเนน วิจฺฉินฺนะ สตาโป ลกฺษยเต ชวระ	॥ 65 ॥
วิษโหม วิษมารมฺภะ กุชฺปากาลานุสฺสรวาน	॥
ยโถตฺตรํ มนฺทคฺติรมนฺทศกฺติรฺยถายถม	॥ 66 ॥

อาการใช้ค่อยๆ แทรกซึมไปในธาตุหลักต่างๆ ในอวัยวะน้อยใหญ่ของร่างกายตามสัดส่วน และร่างกายของผู้ป่วยค่อยๆ อ่อนแอลงอย่างช้าๆ หลังจากนั้นไม่นาน โทษะที่แปรปรวนนี้จะก่อให้เกิดความปั่นป่วนต่างๆ ในระบบต่างๆ ของร่างกาย และยังให้ผู้ป่วยชุ่มชื้นและผอมแห้งตามแต่ลักษณะของโทษะนั้นๆ

กาเลนาปโนติ สทฺฤศานฺส รฺสาทีสฺตถาตถา	॥
โทษเ ชวรยติ กฺรุทฺธศฺจิวฺจฺจฺรตฺเรณ จ	॥ 67 ॥
ภูเมฯ สฺถิตํ ชโลเช สิกฺคํ กาลํ ไนว ปฺรตีกฺษเต	॥
อํกุรฺย ยถา พิชํ โทษพิชํ ภาเวตฺตถา	॥ 68 ॥

ดูจเดียวกับเมล็ดพันธุ์ที่หว่านลงดินและได้รับน้ำอย่างสม่ำเสมออย่างองงามในเวลาไม่ช้า เช่นเดียวกับโทษะต่างๆ อันถือเป็นเมล็ดพันธุ์แห่งโรคภัย เมื่อได้เข้ายึดครองอวัยวะที่ขาดสมดุลในร่างกายมนุษย์และได้รับการบำรุงเลี้ยงด้วยปัจจัยกระตุ้นต่างๆ ก็ย่อมใช้เวลาไม่นานที่จะพัฒนาเป็นโรคร้ายและปรากฏอาการต่างๆ ออกมา

เวคํ กุถฺตวา วิษํ ยทฺวทาศเย นยเต พลม	॥
กุปฺยตฺยาปฺตผลํ ภูเยฯ กาลโทษวิษนฺตถา	॥ 69 ॥

ดูจเดียวกับที่พิษจากภายนอก เมื่อลงสู่กระเพาะแล้วย่อมทวีรุนแรงขึ้นจากปัจจัยกระตุ้นต่างๆ และก่อความเสียหายได้ในเวลาอันสั้น อาการใช้ต่างๆ อันเป็นพิษร้ายต่อมนุษย์ มีประเภทสติดะเป็นอาทิ ก็ย่อมถือกำเนิดและเจริญงอกงามภายในตัวมนุษย์เช่นเดียวกัน

เอวํ ชวระฯ ปฺรวรตฺตเนเต วิษมาเช สตฺตาทยะ	॥
อฺตุกฺเลโศ โครวํ ไทนยํ ภงฺโก'งคานํฯ วิชฺฌมฺภณฺม	॥ 70 ॥
อโรจโก วมิชะ ศฺวาสะฯ สฺรวสฺมินฺรสเค ชวเร	॥
รกฺตนิชฺฐีวณํ ตฤษณฺฯ รุกฺโขษณฺ ปิตฺโกทฺยมะ	॥ 71 ॥

อาการที่แสดงถึงไข้ที่เกิดจากความผิดปกติของธาตุพื้นฐานในกระแสเลือดเฉยๆ ได้แก่ น้ำลาย
 สอ คลื่นไส้ ความรู้สึกหนักที่แขนขา อาการหดหู่ใจ ความรู้สึกเจ็บบริเวณแขนขา หาว ร่วมด้วยการ
 อาเจียน หายใจลำบาก เบื่ออาหาร ส่วนอาการที่จะกล่าวต่อไปนี้จะบ่งบอกว่าไข้ได้เข้าโจมตีระบบ
 ไหลเวียนโลหิตแล้ว ได้แก่ การกระอักเลือด กระจายน้ำ ผื่นแดงบนผิวหนัง ความร้อนตามร่างกาย
 รวมถึงผิวหนังมีสีแดง อาการเวียนศีรษะ เพื่อ และความรู้สึกมีนเมา รวมถึงอาการแสบร้อนบนร่างกาย

ทหรรคกรรมมทปรลาโป รกตส์ศรีเต ॥

ตฤทคลาณะสปฤษฏววจสภมทรทาโท ฤรมสตุมะ ॥ 72 ॥

ความรู้สึกแสบร้อน ความต้องการในกาม ความงุนงง ความมีนเมาและการพูดบ่นรำพัน ย่อม
 เกิดขึ้นเมื่ออาการไข้เข้าสู่กระแสเลือด ความกระจาย ความเกียจคร้าน การหลั่งน้ำอสุจิ ความรู้สึก
 แสบร้อนภายใน อาการแพ้ แขนขาอ่อนแรงเคลื่อนไหวลำบาก และกลิ่นเหม็น เหล่านี้เป็นอาการเมื่อ
 อาการไข้เข้ามาอยู่ในเนื้อและไขมัน

เทารุคนธย์ คาคตรวิกษเโป มาสสเถ เมทลี สติเต ॥

สเวโท'ตติฤษณา วมนั เทารุคนธย์ วา สหิษณุตตา ॥ 73 ॥

ปรลาโป คลาณิรรุจิสลิกเค ตวสลิเกทนม ॥

โทษปรวฤตติรุทโพชะ ศวาสำคคเชปกุชนม ॥ 74 ॥

อาการเหงื่อออกพร้อมกับกระจายน้ำอย่างรุนแรง อาเจียน กลิ่นเหม็นของผิวหนัง การไม่
 สามารถอดทนได้ การพูดพร่ำรำพัน ความเกียจคร้าน และความไม่ผ่อนคลาย เกิดขึ้นเนื่องจากไข้เข้าสู่
 กระดูก ส่วนในกรณีที่อาการไข้บุกรุกไขกระดูก จะปรากฏอาการต่างๆ อันแสดงถึงการกำจัดโทษะ
 ต่างๆ เหล่านี้ นอกจากระบบ ได้แก่ การนอนไม่หลับ หายใจลำบาก แขนขาเคลื่อนไหวลำบาก หายใจ
 ติดขัด อาการร้อนข้างในแต่หนาวสั่นข้างนอก รวมถึงการสะอึกด้วย

อนตรทาโท พหิหะ สไตยั ศวาโส หิกกา ทิ มชชเม ॥

ตมโส ทรศนั มรมจเฉทน์ สตุพธเมตมรตา ॥ 75 ॥

อาการมองไม่เห็น การหลุดขาดจากกันของมรรมะ (ข้อต่อกระดูกที่เปราะบางหรือหลุด เลือดหรือเส้นประสาท) อาการชาที่อวัยวะเพศชาย รวมถึงการไม่สามารถหลั่งน้ำอสุจิ ล้วนเป็นอาการ ที่แสดงว่าอาการไข้ได้โจมตีน้ำอสุจิ

ศุกรปรวฤตเตา มฤตยुस्तु ชายเต ศุกรสัศรเย	॥
อุตโตรตตรทุสะธาธยาะ ปญจานเย ตู วิปรยเย	॥ 76 ॥
ปรลิมปนนิว คาคตราณี ศุเลขมณา เคารเวณ จ	॥
มนทชวรปรลาปสต สคีตะ สยาดปรเลปะกะ	॥ 77 ॥

อาการไข้ทั้ง 5 ประเภทนี้ มีความรุนแรงและยากต่อการรักษามากขึ้นเรื่อยๆ ตามลำดับ ในกรณีของอาการไข้ที่โจมตีน้ำอสุจิมักจะจบที่ความตาย อาการไข้ที่มีผลต่อไขกระดูกและน้ำอสุจิไม่มีทางรักษาได้ อาการไข้ที่มีชื่อว่า ประเลปะกะ มักปรากฏอาการตัวแข็งทื่อ เพื่อ หนาวสั่นทั่วร่างกาย และอาการหนักตามแขนขา

นิตยั มนทชวโร รุกษะ คีตฤกฤษณเณ คจฉติ	॥
สตพฐุคคะ ศุเลขมภูยิชโร ภาเวทคพลาศกะ	॥ 78 ॥
หริทราภทวรณาสตทวลเลปี ปรเมหติ	॥
ส ไว หาริทโรโก นาม ชวรเกโท'นตกะ สมฤตะ	॥ 79 ॥

ผู้ป่วยรู้สึกราวกับว่า ระบบภายในของเขาถูกลบทำลายด้วยเสมหะ ในอาการไข้ประเภทอังคพลาศกะมีอาการตัวร้อนเล็กน้อยและอาการชาตามแขนขา ผิวพรรณแห้งผาก และตัวแข็งทื่อ ผู้ป่วยรู้สึกราวกับว่าร่างกายของเขาถูกบรรจุเต็มไปด้วยเสมหะ อาการไข้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและอาจรักษาได้แต่ด้วยความยากลำบากอย่างที่สุด ในอาการไข้ประเภทหริทระกะ ผิวหนัง ปัสสาวะและ อุจจาระของคนไข้กลายเป็นสีเหลือง ซึ่งก็ยิ่งให้ถึงแก่ความตายเช่นกัน

กผวาเตา สเมา ยตร หีนปีตตสย เทหินะ	॥
ติภษโณ'ถ วา ทิวา มนโท ชายเต ราตรีโซ ชวระ	॥ 80 ॥

อาการไข้ที่มีชื่อเรียกว่า ราตรีชวระ วายุและกษะที่ไม่สมดุลในตัวของผู้ป่วยมีความโดดเด่นเท่ากันเนื่องจากปิตตะหายไปอย่างมาก มีอาการไข้ขึ้นสูงเพียงเล็กน้อยในตอนกลางวันแต่เพิ่มขึ้นเป็นอย่างมากในตอนกลางคืน

อาการไข้ประเภทนี้ยังสามารถระบุได้ด้วยการหมดสติของผู้ป่วย ไข้ขึ้นสูงมาก อาการเคลื่อนไหวช้าๆ ของเยื่อเมือกและน้ำดี รวมถึงดวงตาที่ดูเหมือนโกรธอีกด้วย

เทโท ลขุรยุบคตกลมโมหตาปะ ปาโก มุเข กรณเสาษฐวมวยถวม ॥
 สเวทะ กษุวะ ปุรฤติโยคิมโน'นนลิปสา กณชุศจ มุรฉนิวิคต ชวรลักษณานิ ॥ 86 ॥

ความร้อนและความเจ็บปวดที่เริ่มหายไป การปรากฏคราบที่ฟันหรือเริ่มบนริมฝีปาก เหงื่อออก ความอยากอาหารและจิตใจที่ยังไม่ค่อยสงบ การทำงานของประสาทสัมผัสที่เป็นปกติ เหล่านี้คืออาการที่บ่งบอกว่าอาการไข้ได้หายไปอย่างสมบูรณ์แล้ว

อิติ ศรีคารุเช มหาปุราณะ ปุรวณเต
 ปุรณมาศายเย อาจารย์กาณเต ชวรนิทานาทิก
 นาม สप्तจตวาริศทศตฺรศตโม'ธยายะ ॥ 147 ॥

จบอธยายะที่ 147 อันมีชื่อว่า ชวรนิทานาทิก (สาเหตุหรืออาการไข้เป็นต้น) ในอาจารย์กาณษ์
 อางศะที่ 1 ปุระวะขันถ์ ในครุฑมหาปุราณะดังนี้แล

อธยายะที่ 148

ฉนวนตรีรฺวาจ

อถาโต รกตปีตตสฺย นิทานํ ปุรวทามยหม ॥
 ภฺวโศษณตฺกตฺกฏวมลลวณาทิวิทาทิภะ ॥ 1 ॥
 โภทรวาทาลโกศจานุโยสฺตทฺกฺไตรติ เสวิเตชะ ॥
 กุปีตํ ไปตตีโกะ ปิตตํ ทรวํ รกตถจ มุรฉฉติ ॥ 2 ॥

ฉันวันตริ กล่าวแล้วว่า

ลำดับต่อไป เราจักกล่าวถึงสาเหตุหรืออาการของโรครักตะปิตตะ¹⁰⁷ (อาการตกเลือด) ปิตตะ
 ในร่างกายเกิดการผิดปกติจากปัจจัยต่างๆ เช่น การบริโภคโภชนะหรืออุททาลกะในปริมาณมาก

¹⁰⁷ รกตปีต หมายถึง การตกเลือด (haemorrhage) เกิดจากมีเลือดออกจากเส้นเลือดที่แตก สามารถ
 เกิดขึ้นได้เกือบทุกส่วนในร่างกายและแตกต่างกันมีทั้งชนิดที่เล็กน้อยหรือรุนแรงถึงแก่ชีวิต ดูรายละเอียดใน The

เกินไป หรืออาหารที่ร้อนมากๆ ขม เป็นกรด หรือเป็นด่าง หรืออาหารที่ก่อให้เกิดปฏิกิริยากรดในกระเพาะอาหาร หรือผ่านตัวกลางที่กระตุ้นกระบวนการเผาผลาญหรือเพิ่มความร้อนจากการเผาผลาญให้กับร่างกาย อันยังให้น้ำดีค่อยๆ ปนเปื้อนกับเลือดและแพร่กระจายไปทั่วร่างกาย

ไตรมิดิสตุลยรูปตวมาคมย วยาปนุวิสตนม ॥

ปิตตรกตสย วิฤตเตะ สัสรคาทพษณาทปี ॥ 3 ॥

คนธรรณานู วฤตเตชู รกเตน วยปทิสยเต ॥

ปรภวตยสฤชะ สฐานาตปลีหโต ยฤตศฤจ สะ ॥ 4 ॥

เนื่องจากเลือดและน้ำดีมีความคล้ายคลึงกันทั้งในด้านสี กลิ่น แหล่งกำเนิดและผลกระทบต่อได้รับจากโทษะ เลือดที่ผสมกับน้ำดีในอาการตกเลือดนี้จึงเรียกว่าเลือดในตำราของอายุรเวท เลือดในภาวะตกเลือดนี้พุ่งขึ้นมาจากม้าม ตับ หลอดเลือดและช่องรับเลือด

ศิโรครุตวมรุจีระ คีเตจฉา ชุมโก'มลกะ ॥

ฉรหิตศฉรทไฟภตสย กาสะ ศวาโส ภมะ กุลมะ ॥ 5 ॥

โลหิต น หิต มตสยคนธาสยตวณจ วิชวเร ॥

รฤตหาริทรหริตวรณตา นยนาทิสู ॥ 6 ॥

นีลโลहित ปิตานา วรณานามวิเวจนม ॥

สวปน อินมาทรมิตวั ภวตยสมินภวิษยติ ॥ 7 ॥

อาการหนักในศีรษะพร้อมด้วยความรู้สึกไม่อยากอาหาร ความต้องการของเย็นและการสัมผัสกับของเย็น อาการเวียนศีรษะ มองไม่เห็น คลื่นไส้ อาเจียนพร้อมกับเรอ ไอ อาการหายใจลำบากพร้อมด้วยความรู้สึกอ่อนแรง กลืนคาวปลาในปาก ใบหน้ามีสีแดง เยื่อบุต้ามมีสีแดง สีน้ำเงินหรือสีเหลือง ไม่สามารถแยกสีแดงออกจากสีเหลืองหรือสีน้ำเงินได้ ความผันแปรกลประหลาดในระหว่างหลับ และการหายไปของอาการไข้ เหล่านี้เป็นตัวบ่งบอกภาวะเริ่มต้นของโรครักตะปิตตะ

อูรุทรวิ นาสาภิกรณาสไยรเมตโยนิคุไทรธะ   ॥
 กุปิต์ โรมกุไปศจ สม สไตสตุตปวรตเต   ॥ 8 ॥

อาการตกเลือดพบได้จากโพรงที่อยู่เหนือขึ้นไปในร่างกาย เช่น จมูก ตาหรือหู หรือไม่ก็จากช่องทางด้านล่าง เช่น ทวารหนักหรืออวัยวะเพศ บางครั้งเลือดที่กำเริบนี้ก็เป็นไหลพุ่งออกจากรูขุมขนทั่วร่างกาย

อูรุทรวิ สาธย์ กผาทยสมตตทวิเรจนสาธิตม   ॥
 พหุเวชธานี ปิตตสย วิเรโก หิ วเราชรม   ॥ 9 ॥

อาการตกเลือดที่เกิดขึ้นในโพรงส่วนบนของร่างกายสามารถรักษาได้ด้วยยา เนื่องจากกษะที่ไม่สมดุลอันเป็นปัจจัยหลักในการกระตุ้นให้เกิดอาการของโรคเหล่านี้สามารถได้รับการรักษาได้อย่างง่ายดายด้วยยาระบาย ในกรณีดังกล่าว ยาอันช่วยระบายน้ำดีที่ผิดปกติย่อมดีกว่าการใช้วิธีการรักษาอื่นที่สกัดการคัดหลั่งของมัน เนื่องจากกษะย่อมทำงานร่วมกับปิตตะ และมีโอกาสที่จะถูกขจัดออกไปจากร่างกายได้

อนุพนธิ์ กโผ ยตร ตตร ตสยาปี ศุทธิกถ   ॥
 กษายาเย สุวาทโว ยสย วิศุทเธา ศุเลชมลา หิตาเย   ॥10 ॥
 กภูติกตกษายา วา เย นิสรรคตกผวหะ   ॥
 อโธ ยาปยณจ นายุชมาสตุตปรจจธรนสาธกม   ॥ 11 ॥

ยาที่มีรสหวานหรือมีรสฝาด รวมถึงยาที่สร้างกษะขึ้นในร่างกาย หรือเพิ่มการหลั่งฮอร์โมนของต่อมไร้ท่อ หรือมีรสขมหรือกลื่นฉุน เหล่านี้ย่อมยังประโยชน์แก่กุลในกรณีเหล่านี้ การประคับประคองอาการเป็นเพียงหนทางรักษาหนึ่งเดียวในกรณีที่เกิดภาวะตกเลือดในอวัยวะเบื้องล่าง เนื่องจากการให้ยาเพื่ออาเจียนเป็นหนทางรักษาเพียงทางเดียวที่พึงทำได้ ผู้ป่วยในกรณีดังกล่าวพึงได้รับการดูแลในฐานะของคนที่กำลังนับถอยหลังในการมีชีวิต

อลเปาษธณจ ปิตตสย วมนํ นาวเมาชรม   ॥
 อนุพนธิ์ พลล์ ยสย ศานตปิตตนรสย จ   ॥ 12 ॥
 กษายศจ หิตสตุสย มธูรา เอวิ์ เกวลม   ॥

กฬมารุตส์สฤษฏมสาธยมฺปนามน	13
อस्थ्यํ ปริติโลมตวาทสาธสาเทาษธสย จ	
น หิ สโรธนนํ กิลยจิทสย จ ปริติโลมินะ	14

ยาที่ช่วยกำจัดปิตตะที่ผิดปกติ และยาที่สามารถกำจัดอาการไม่พึงประสงค์ต่างๆ ควรให้แก่ผู้ป่วยเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ทั้งนี้ในกรณีที่ผู้ป่วยโรครักตะปิตตะมีกำลังวังชาติและปิตตะไม่เสียสมดุลมากเกินไป ของหวานหรือของที่มีรสฝาดเป็นสิ่งที่ดีสำหรับผู้ป่วยในกรณีดังกล่าว การรักษาแทบจะเป็นไปไม่ได้เลยในกรณีของผู้ป่วยที่อายุและกะทำงานร่วมกับปิตตะที่ผิดปกติ และเป็นปัจจัยกระตุ้นให้เกิดโรค

โศธนนํ ปริติโลมณจ รกตปิตเต'ภิสฺรชิตม	
เอวมเอวปศมนํ สโรธนนํมิหะษยเต	15
สํสฤษฏษุ หิ โทษะษุ สรวธา ฉรทนนํ หิตม	
ตตร โทษะ'ตร คมนํ คิวาสตร อิว ลกษยเต	16
อุปทรวาจจ วีกฤตี ผลตสุเตษุ สาธิตม	17

ในกรณีที่ผู้ป่วยโรครักตะปิตตะมีอาการตกเลือดทั้งในด้านบนและด้านล่างของร่างกาย การรักษาทั้งหลายย่อมถูกขัดขวางเนื่องจากหนทางรักษามีเพียงการใช้ยาระบายและยาทำให้อาเจียนเท่านั้น กล่าวโดยสรุป ยาที่ทำให้อาเจียนอาจให้ได้แม้ในกรณีของรักตะปิตตะที่โทษะทั้งสามทำงานร่วมกัน จึงไม่จำเป็นต้องกล่าวเลยว่า โรคที่ได้กล่าวถึงในประเภทสุดท้ายนี้ย่อมพาไปสู่ความตายดุจตรีศูลของพระศิวะ เนื่องจากอาการที่หนักแล้วและไม่น่าพึงประสงค์มักจะปรากฏแทรกซ้อนขึ้นมาตั้งแต่เริ่มป่วย

อิตี ศรีศารุเท มหาปุราณ ปูรวชณเต ปรมมาศายเย	
อาจารย์ภาณเต รกตปิตตนิทานํ	
นามาษฏจตวารีศทุตรศตโตโม'ธยายะ	148

จบอธยายะที่ 148 อันมีชื่อว่า รกตปิตตนิทาน (สาเหตุหรืออาการของโรคตกเลือด) ในอาจารย์ภาณต์ อางศะที่ 1 ปูรวะชณต์ ในครุทมหาปุราณะดังนี้แล

อัยายะที่ 149

ฉนวนตรีรฺวาจ

อาศุการิ ยตะ กาสะ ส เอวาทะ ปรวกษยเต ॥
 ปลฺจ กาสาสะ สมฺฤตา วาปิตตศฺเลขฺมกษตฺกษโยะ ॥ 1 ॥

ฉันวันฺตรี กล่าวแล้ว ว่า

เราจักกล่าวถึงลักษณะต่างๆ ของกาส¹⁰⁸(อาการไอ) อันเป็นโรคที่แพร่กระจายไปอย่างรวดเร็ว ในร่างกาย อาการไอนั้นพึงจำไว้ว่ามี 5 ประเภท อันแบ่งได้โดยพิจารณาว่าปัจจัยที่ก่อให้เกิดคืออายุ ปีตตะ กษะ หรือเป็นแบบถูกกลืนกิน หรือจากโรคเยื่ออุหฺวใจอักเสบ

กษยาโยเปกฺษิตาสะ สรวเว พลินศฺโจตฺตโรตฺตรม ॥
 เตษํ ภวิษยตํ รูปิ กณฺฐู กณฺฑูโรจกะ ॥ 2 ॥

อาการไอทั้ง 5 ประเภทนี้ หากปล่อยทิ้งไว้ไม่รักษาตั้งแต่เนิ่นๆ อาจกลายเป็นวัณโรคได้ และทั้ง 5 ประเภทนี้ก็มีอาการรุนแรงกว่ากันมากขึ้นเรื่อยๆ ตามลำดับ อาการคันหรือระคายเคืองใน ลำคอ และความรู้สึกเบื่ออาหาร เป็นอาการเริ่มแรกของอาการไอทุกประเภท

ศุขฺกกรณาสฺยกณฺฐุตฺวํ ตตฺราโธวิทฺโต'นิละ ॥
 อฺรทฺทฺวํ ปรวฤตฺตะ ปฺราปโยรสฺตสมินกณฺฐู จ สํสฺถชน ॥ 3 ॥
 ศิราสฺโรตฺตาลี สํปฺรฺยย ตโต'งคานยฺตฺกษิปนฺติ จ ॥
 กษิปนฺนิวากษิณิ กฺลิษฺกุสฺวระ ปารฺศฺเว จ ปิตฺยน ॥ 4 ॥

¹⁰⁸ กาส หมายถึง อาการไอ (Cough) เป็นกลไกการตอบสนองของร่างกายอย่างหนึ่งต่อสิ่งผิดปกติใน ทางเดินหายใจและเป็นกลไกป้องกันที่สำคัญของร่างกายในการกำจัดเชื้อโรค เสมหะหรือสิ่งแปลกปลอมในทางเดิน หายใจ นอกจากนี้อาการไอยังเป็นทางที่สำคัญในการแพร่กระจายของการติดเชื้อในระบบทางเดินหายใจ ดู รายละเอียดใน The British Medical Association, **Illustratedmedical Dictionary** 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book, London 2013), 148-149.

อาการแห้งผากในลำคอและปาก รวมถึงความรู้สึกแห้งและคันในรูหู เป็นอาการที่บ่งชี้ว่าเกิดจากการกระทำของวายุที่ผิดปกติ ลมที่พัดผ่านช่วงล่างของร่างกาย กลับพุ่งสวนขึ้นตอนบนและกดไปที่กล่องเสียงและหลอดลม ลมที่กำเริบนี้ไหลเข้ามาในท่อและหลอดเลือดต่างๆ ทำให้เกิดอาการกระตุกและดวงตาเหมือนจะทะลุออกจากเบ้า เสียงหมดพลังและฟังดูคล้ายกับฆ้องโลหะที่แตกหักอยู่ภายในปากและกล่องเสียง

ปรวรุตตเต สวกุเตรณ ภินนกำสโยปมธฺวณิเ ॥
 หฤตปารศฺวโรศิระศูลโมหฺกโขภสฺวารกษยาน ॥ 5 ॥
 กโรติ ศุขกกาสณจ มหาเวศฺรฺชาสวณม ॥
 โสค์หฺรฺษี กฬํ ศุขกํ กถฺนฺรานมุกตฺวาลปตฺตา วฺรเซต ॥ 6 ॥

อาการปวดอย่างรุนแรงที่สีข้างทั้งสอง รวมถึงอาการปวดศีรษะอย่างยิ่ง และความเจ็บปวดบริเวณหัวใจ อาการเสียงหาย หายใจถี่เร็ว และหน้ามืด ก็อาจปรากฏได้ อาการไอแบบแห้งๆ ก็กวนใจผู้ป่วยและจะรู้สึกบรรเทาลงได้ก็ต่อเมื่อไอจนเมื่อกแห้งออกจากลำคอ ซึ่งเป็นการกระทำอันนำสยดสยองยิ่ง เหล่านี้คืออาการที่สามารถบ่งบอกได้ว่าเป็นอาการไออันเกิดจากการกระทำของวายุ

ปีตตตปีตตกชิกตฺว์ จ ติกตตสยตฺว์ ชวโร ภฺรมะ ॥
 ปีตตตสฤทฺทมนํ ตฤชฺณา ไวสฺวรยฺยํ ธฺมโก มทะ ॥ 7 ॥

รสขมอันปรากฏในปาก พร้อมด้วยอาการไข้ เวียนศีรษะ อาเจียนเอาน้ำย่อยออกมา เยื่อตากลายเป็นสีเหลือง รวมถึงกระอักเลือด กระหายน้ำ เสียงหาย สายตามืดดับลง เหล่านี้เป็นอาการที่เกิดจากปิตตะ ผู้ป่วยจะมองเห็นไฟเป็นวงๆ ลอยอยู่ต่อหน้าในระหว่างที่ไอ (อยู่โศลกด้านล่าง)

ปรตตํ กาสเวเค จ ชฺโยติชามิว ทฺรศนม ॥
 กผาทุโร’ลปรฺจมฺรฺทฺธิ หฤทฺยํ สติมิตฺํ คฺรุ ॥ 8 ॥
 กณฺฐฺเ ปฺรเลปมทชฺ ปีนสจฺฉฺรฺทฺยโรจกาเ ॥
 โรมหฺรฺโซ ฆนสนิกฺเช ศฺเลขฺมณฺณจ ปฺรวรฺตตฺนม ॥ 9 ॥

สำหรับประเภทที่เกิดจากกะษะที่ผิดปกติ ผู้ป่วยจะรู้สึกถึงอาการปวดเล็กน้อยที่หน้าอก อาการ
 ซาอย่างรุนแรงบริเวณศีรษะและหัวใจ และภายในลำคอเหมือนมีเมือกเกาะอยู่เต็มไปหมด ซึ่งไม่
 สามารถนำออกมาได้ การอาเจียน อาการที่ทรุดลงอย่างรุนแรง พร้อมด้วยอาการหวัดที่มีน้ำมูกเป็น
 จำนวนมาก รวมถึงการเบื่ออาหาร เป็นอาการที่สามารถบ่งบอกถึงอาการไอประเภทนี้ได้

ยทุธาทุโยะ สาหไสสไตสไตตะ เสวีไตรยถาพลม	॥
อรุสยนตะกะษโต วายุะ ปิตเตนानุคโต พลี	॥ 10 ॥
กุปีตะ กुरुเต กาสั กัม เตน สโศณิตม	॥
ปีตัม ศุยารมจ ศุษะกมจ ครุถิตัม กุปีตัม พหุ	॥ 11 ॥

วายุอาจถูกกระตุ้นให้กำเริบได้จากปัจจัยต่างๆ เช่น การออกกำลังกายที่ไม่เหมาะสมหรือมาก
 เกินไป การยกของหนัก ซึ่งจะก่อให้เกิดการอักเสบในทรวงอก แล้วไปรวมกับปิตตะที่ไม่สมดุล
 ก่อให้เกิดอาการไอประเภทที่ผู้ป่วยไอออกมาเป็นเลือดหรือมูกเลือด หรือฟั่นเมือกที่มีสีน้ำตาล
 สีเหลือง แห้ง เป็นก้อนและคุดำเกลียดออกมาเป็นจำนวนมาก

ษฐีเวตกณฐเณ รุชตา วิภินเนไนว โจรสา	॥
สุจีภีริว ตีกษณาภิสตุทยมาเนน ศูลินา	॥ 12 ॥

ผู้ป่วยจะรู้สึกเจ็บคอในเวลาไอ และรู้สึกถึงความร้อน ความเจ็บปวด ความรู้สึกเสียดแทงที่
 หัวใจ ในขณะที่พยายามคายหรือขับเสมหะออกมา

ทุชะสปฺรเศน ศุเลน เกทปีทาหิตาปีนา	॥
ปรวเกทชวร ศวาสดฤษณาไวสวรยยกมปวาน	॥ 13 ॥
ปาราวต อิวตกุชนปารศวศูลี ตโต'สย จ	॥
กผาทโยรวมนัม ปกตัพลวรณณจ หียเต	॥ 14 ॥
กุษีณสย สาสถงมูตรตวัม ศวาสปลฤษฏากุภีครหะ	॥
ษายุปรธานาสะ กุปีตา ธาวโต ราชยภษมณชะ	॥ 15 ॥

อาการไข้ที่มาพร้อมกับอาการกระหายน้ำ ตัวสั่น หายใจลำบาก และเสียงแหบพร่า รวมถึง
 ความเจ็บปวดอย่างรุนแรงที่ข้อต่อ เสียงจะแหบ ไร้พลัง รวากับเสียงร้องของนกพิราบ ปวดบริเวณ
 สีข้าง ระบบการย่อยอาหารปั่นป่วน ความอึดอัดกระสับกระส่ายและความอ่อนแอเพิ่มขึ้นทุกๆ วัน ใน

ระยะนี้ อาการเฉพาะของวัณโรคปรากฏชัดเจนขึ้น ผู้ป่วยได้แต่นอนราบและไม่สามารถกลืนปัสสาวะที่ออกมาเป็นเลือดได้ มีอาการหายใจลำบาก และปวดอย่างหนักที่บริเวณหลังและกระดูกกระเบนเหน็บ

กรวนติ ยุกษมายตเน กาส์ ชฐิวตกมฺ ตตะ ॥
 บุติบุโยปมฺ วิตฺ มิสฺริ หริตโลहितม ॥ 16 ॥

ผู้ป่วยวัณโรค โดยทั่วไปแล้วจะไอและมีเสมหะหรือเมือกสีเขียว มีเลือดปนหรือเป็นเลือด เป็นหนอง ออกมาด้วย รวมถึงต้องทรมานจากความเจ็บปวดอันหลากหลาย แม้ว่าจะอยู่บนเตียงนอน

สุพยเต ตุทยต อิว หุทยํ ปจตีว จ ॥
 อกสมาทุษณคีเตจฉา พหฺวาคีตฺวํ พลกษยยะ ॥ 17 ॥
 สนิชฺชปรสนนวกตรตฺวํ ศฺริมฺพทฺรศนเนตรตา ॥
 ตโต’สย กษยรฺอุปานิ สรวาณฺยาวิริภวนฺติ จ ॥ 18 ॥
 อิตยेष กษยชยะ กาสะ กษีณานํ เทหนาคณะ ॥
 ยาปเยา วา พลินํ ตทฺวตฺกษตฺโซ’ปี นเวา ตฺ เตา ॥ 19 ॥

หัวใจราวกับถูกต้ม ผู้ป่วยทรมานกับความร้อนโดยไม่มีเหตุผลชัดเจน แสดงถึงความต้องการของเย็นและอาหารมือใหญ่ การนอนราบนั้นยาวนานขึ้นเรื่อยๆ ดวงตา ฟัน และใบหน้าของผู้ป่วยสงบนิ่งและเป็นมัน อาการต่างๆ อันนำไปสู่ความซบพอมปรากฏขึ้น ในกรณีของโรคประเภทรากษัยกษมา (แบบถูกกลืนกิน) และอูระกษตะ (โรคเยื่อหุ้มหัวใจอักเสบ) อาจจัดการได้แต่ไม่สามารถแก้ไขที่ต้นตอของปัญหา หากได้รับยาอย่างถูกต้องในระยะแรกของโรค

สิชฺยเตตามปี สามรฺถยาตฺสาธยาเทา จ ปฺฤถกฺกฺรมะ ॥
 มิสฺรา ยาปฺยาศจ เย สรวเว ชรสะ สถวิรสย จ ॥ 20 ॥
 กาสควาสกษยจจฺฉรฺทิสฺวรสาทาทยโย คทาชะ ॥
 ภวนฺตฺยฺเปกษยา ยสมฺมาตฺตสมฺมาตฺตาสตฺวรายา ชยเต ॥ 21 ॥

อาการไอทั้งสองประเภนี้ หากเกิดในผู้ป่วยที่แข็งแรงและยังเป็นหนุ่มสาว รวมถึงได้รับการรักษาตั้งแต่ต้น ก็อาจจะรักษาให้หายได้ โรคต่างๆ ที่ทำได้เพียงแค่การประคับประคอง รวมถึงเมื่อเกิดขึ้นในวัยชรา อาจนำไปสู่อาการหายใจลำบาก ไอ กลืนกินตัวเอง อาเจียน เสียหาย และเป็นพาหะไปสู่โรคภัยอื่นๆ หากไม่ได้รับการดูแลรักษาตั้งแต่ระยะเริ่มแรกของโรค

อติ ศรีคารุเท มหาปุราณะ ปุรวชณฺเฑ ปรณมาศายเย
 อาจารย์กาณฺเฑ กาสนิทานิ
 นาโมโกนปจาศทุตฺตรศตโตโม'ธยายะ || 149 ||

จบอัยยະที่ 149 อันมีชื่อว่า กาสนิทาน (สาเหตุหรืออาการไอ) ในอาจารย์กาณท์ อางศะที่ 1
 ปุรวะขันท์ ในครุทมหาปุราณะดังนี้แล

อัยยະที่ 150

ธนวนฺตริวาจ

อถาตะ ศฺวาสโรคฺสย นิทานิ ปุรวทามยหม ||
 กาสวฤทฺฐยา ภเวจฺฉวาสะ ปุรวไรววา โทษโกปไนะ ||1||

ธันวันฺตริ กล่าวแล้วว่

ต่อไปนั้ เราจะกล่าวถึงสาเหตุหรืออาการเกี่ยวกับ ศฺวาส¹⁰⁹ โรคหืด (หายใจลำบาก) อัน
 เกิดขึ้นได้จากการไอแบบต่อเนื่องหรือรุนแรง หรือเกิดจากความผิดปกติขององค์ประกอบพื้นฐานของ
 ร่างกาย (โทษะ) ที่เสียสมดุลมาก่อนแล้ว

อามาติสารวมภูวิษปาณฺฑุ ชฺวโรโรปิ ||
 รโไซ ธูมานิไโรรมฺรธาตาหปี หิมามพฺุณา || 2||
 กุษฺุทกสฺตมกศฺฉินโน มหานูรฺทวฺศจ ปังมะ ||
 กโผ ปุรวฺทคฺมนปวโน วิชฺวคาสฺถิตะ || 3 ||

¹⁰⁹ ศฺวาส หมายถึง โรคหืด (Asthma) เป็นโรคที่มีการอักเสบเรื้อรังของเยื่อหลอดลม ร่วมกับภาวะผิดปกติ
 ของหลอดลมที่ไวต่อสิ่งกระตุ้นต่างๆ มากกว่าปกติ เมื่อผู้ป่วยสัมผัสกับสิ่งกระตุ้น เช่น ความเย็น ฝุ่น ควัน หรือหลัง
 การติดเชื้อทางเดินหายใจส่วนบน กล้ามเนื้อบริเวณหลอดลมจะเกิดการหดเกร็ง ผนังหลอดลมบวมหนาขึ้นและสร้าง
 สารคัดหลั่งหรือเสมหะมากขึ้น ทำให้หลอดลมตีบแคบลง ผู้ป่วยจึงหายใจลำบาก มีอาการเหนื่อยหอบ ดุรายละเอียด
 ใน The British Medical Association, *Illustrated medical Dictionary* 3rd UK ed. Edition, (England, A
 Dorling Kindersley Book, London 2013), 54-55.

การหายใจลำบากอาจบ่งบอกถึงอาการที่อาจจะตามมา ได้แก่ อามาติสสาร (โรคบิดแบบเฉียบพลัน) อาเจียน ตัวซีดเหลือง อาการไข้ หรืออาการเป็นพิษ หรืออาจเกิดจากการเผชิญกับพายุฝุ่น ควัน ลมหนาว หรืออาการผิดปกติของเส้นประสาทหรือหลอดเลือดได้ การหายใจลำบากอาจแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ กษุทรกะ ตมกะ จินนะ มหาน และอุระสวาสะ

ปราโณทกานนวาหิณี พุชกุสุโรตำลิ พุชยน ॥

อุระ สฤตะ กुरुเต ศวาสมามาศยสมุทภวม ॥ 4 ॥

วายู (ธาตุอันทำงานในระบบประสาท) ซึ่งไหลเวียนไปทั่วระบบต่างๆ ของร่างกาย อันมีผลกระทบต่อท่อลำเลียงอาหาร ท่อลำเลียงน้ำและท่อทางเดินหายใจ หากท่อทางเดินหายใจถูกขัดขวางด้วยกษะที่ผิดปกติ (การสะสมของเมือก) และวาทะถูกกักไว้ในบริเวณหัวใจ (หน้าอก) ก็จะทำให้เกิดอาการหายใจติดขัดได้จากส่วนล่างปลายสุดของกระเพาะอาหาร

ปราครูปิ ตสย หฤตปารศวศูลิ ปราณวิโลมตา ॥

อานาหะ ศงขภทศจ ตตรายาโส’ติโฆชโนนะ ॥ 5 ॥

อาการปวดบริเวณหัวใจและโคยรอบ ลมหายใจที่ดำเนินไปในทิศทางตรงกันข้าม ลมหายใจที่สูดเข้ายาวกว่าปกติ อาการปวดที่กระดูกขมับและแก้มหู เหล่านี้เป็นอาการที่บ่งบอกว่ากำลังจะเกิดโรคหายใจลำบากนี้ขึ้น

เปริริตะ เป็รรยนกษุทริ์ สุวยิ ส สมลั มรุต ॥

ปรดิโลมึ คิรา คจเฉทุทริยย ปวนะ กम्म ॥ 6 ॥

วายู (ลม) ปั่นป่วนและรุนแรงเนื่องจากการรับประทานอาหารมากเกินไปและการใช้แรงงานทางร่างกายจนเหนื่อยล้า ย่อมขัดขวางการทำงานของร่างกายโดยการทำให้กษะที่ไม่สมดุล ปั่นป่วนและรุนแรง รวมถึงเดินทางไปในทิศทางตรงกันข้ามและก่อให้เกิดการหายใจที่ติดขัดยากลำบากอันมีชื่อเรียกว่า กษุทรสวาสะ

ปรีคฤหยศิริโรครีวมฺระ ปารศเว จ ปีทยน ॥

กาสิ ชุรุชฺรุรกํ โหมมรุจิมปีนสิ ฤฤศม ॥ 7 ॥

วายุที่ปั่นป่วนเมื่อได้กระตุ้นภาวะที่ไม่สมดุลแล้ว ก็จะไปกองรวมกันที่ศีรษะ คอและบริเวณ หัวใจ และก่อให้เกิดอาการเจ็บปวดโดยรอบๆ อวัยวะเหล่านี้ รวมถึงได้ยินเสียงไอ “ชูรุชฺรุร” ในคอ มีอาการหวัดที่ทำให้เป็นลม และเกิดอาการเบื่ออาหาร

กโรติ ติวรเวณจ ศวาสํ ปราโณปตูปินม ॥

ปรตามเยตตสย เวเคนชฺฐีวนานเต กษณํ สุชี ॥ 8 ॥

ฤฤจฺจฺรจฺจฺยานะ ศวลิตี นิษณณะ สวาสุถยมรหติ ॥

อุจฺจฺริตาทกฺเช ลลาณฺณ สฺวิทฺยตา ฤฤศมารตติมาน ॥ 9 ॥

วายุที่กำเริบขึ้นย่อมสร้างความยากลำบากในการหายใจ และผู้ป่วยย่อมมีอาการไออย่าง รุนแรง และจะรู้สึกบรรเทาลงเล็กน้อยเมื่อไอหรือเรอเอาเสมหะออกมา พึงให้เขานั่งเพราะการนอน หรือการเอนตัวย่อมทำให้ความเจ็บปวดรุนแรงขึ้นและหายใจลำบากขึ้น ดวงตาจักกลอกขึ้นและเม้มต เหงื่อย่อมผุดออกมาบนหน้าผากของผู้ป่วย เหล่านี้คืออาการอันสามารถสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจนของผู้ป่วยด้วยโรคดังกล่าว

วิศุชฺกาสโย มุหุชฺชวาสะ กางฺกษตฺยฺษณํ สเวปฺลฺชะ ॥

เมฆามพุตฺติปฺราคฺวาไตะ ศฺเลชฺชมฺไลศฺจ วิวรฺทฺเต ॥ 10 ॥

เยื่อในบริเวณช่องปากจะแห้งและแตกออกเนื่องจากการพยายามสูดลมหายใจเข้าอยู่ ตลอดเวลา และผู้ป่วยจะโหยหาเครื่องดื่มร้อนหรืออาหาร ฤดูหนาว ฝน ลมตะวันออกและการ รับประทานอาหารที่สร้างเสมหะถือเป็นปัจจัยที่ทำให้โรคหอบหืดรุนแรงขึ้น

ส ยาปฺยสฺตมกะ สาธโย นรฺสย พฺลิโน ฤเวต ॥

ชวรมฺรุจฺจวตตะ ศีไตรน ศามเยตฺปฺรณฺมสฺตุ สะ ॥ 11 ॥

โรคประเภทที่มีชื่อว่า ตมกะชวาสะ สามารถรักษาให้หายได้ในเฉพาะผู้ที่มิสุขภาพแข็งแรง เท่านั้น แต่การกำเริบของอาการจะไม่ทุเลาลงอย่างรวดเร็วหากมีอาการอื่นร่วมด้วย ได้แก่ อาการใช้ ลมชัก เป็นต้น

กาส ศิวสิตวจฉีรณ มรณ จฉเน ทรุชารุทิตะ   ॥
 สสเวทมูรฉฉะ สานาโท พสตีทาหวิโพธวาน   ॥ 12 ॥

ในโรคประเภทนี้ อาการไอและหายใจลำบากมักจะมีอาการรุนแรง ผู้ป่วยจะซบผอมและมีอาการเจ็บปวดที่หน้าอกและข้อต่อของแขนขา อาการเหงื่อออก เป็นลมและแสบอื้อในแก้วหู รวมถึงอาการแสบร้อนในกระเพาะปัสสาวะเป็นอาการที่จะเกิดขึ้นต่อมาในภาวะโรคนี้

อโรทฤษติชะ ปลุตากษสตุ สนิหยทรกโตกโลจนะ   ॥
 ศุชกาสะยะ ปรัลปนทีโน นษฏฉฉาโย วิเจตนะ   ॥ 13 ॥

ดวงตาคอหุบต่ำลง กลายเป็นสีแดง บวมและเป็นมันวาว ผู้ป่วยจะมีอาการคอแห้ง เป็นลมหมดสติ ครวญครางด้วยเสียงต่ำและยานคาง

มหตามหตา ทีโน นาเทน ศิวสิตี กวณ   ॥
 อุทฤษฺมานะ สรัพโธ มตตรษภ อิวานิศม   ॥ 14 ॥

ในโรคประเภทที่เรียกว่า มหาศวาสะ (อาการหายใจติดขัดบริเวณศีรษะส่วนบน) ผู้ป่วยจะหายใจหนักมีทิศทางขึ้นด้านบน (จมูกคว่ำลง) ดุจดั่งโคที่กำลังเกรี้ยวโกรธ

ปรนษฏชยานวิชยาน วิภรณตณนนานนะ   ॥
 เนตฺเร สมากษิปนพทฺธมฺตรวฺรจา วิศีรณวาก   ॥ 15 ॥

การหายใจเป็นไปอย่างยากลำบาก รวดเร็วและรีบร้อน ดวงตาของผู้ป่วยไร้ความรู้สึก อัจจาระและปัสสาวะไม่อาจขับออกมาได้ และผู้ป่วยแทบจะพูดอะไรไม่ได้

ศุชกณโร มุหุศฺใจว กรณศฺชโร'ติรุก   ॥
 โย ทีรฉมฺฉฉฉฉิตยฺรทฺธวํ น จ ปรัตยาหฺรตฺยชะ   ॥ 16 ॥

ลำคอแห้งผาก หายใจหนักขึ้นและเร็วขึ้น เม็ดเหงื่อปรากฏบนหน้าผาก ผู้ป่วยจะมีอาการเจ็บปวดอย่างรุนแรงบนศีรษะและขมับ พึงยกเลิกความพยายามที่จะรักษาหากผู้ป่วยยังอยู่ในสภาวะนี้ต่อไประยะหนึ่ง

ศุเลษมาวฤตมุขศโรตระ ฤรทุทคนธวหารุทิตะ ॥

อูรทุทว สมีกษเต ฤรานตมกษิณี ปริตตะ กษิปนุ ॥ 17 ॥

ในโรคประเภทนี้ ปากและหูของผู้ป่วยจะเต็มไปด้วยเมือก ดวงตาที่ได้รับอิทธิพลจากวายุที่กำเริบจะกรอกไปมาในเบ้าตาหรือเหลือกขึ้นด้านบน หัวใจจะเหมือนถูกขยี้ให้ฉีกขาด ผู้ป่วยจะครวญครางอยู่สัปดาห์แล้วจึงนอนไร้คำพูดใดๆ ถึงแก่ความตาย

มรมสุ จฉิทยมาเนษุ ปริเทวี นิรุทธวาก ॥

เอเต สติเยยุรยุกตะ ปราณหารา ฐรัม ॥18॥

การรักษาอาจเป็นประโยชน์ในอาการหายใจลำบากเช่นนี้ก่อนที่อาการต่างๆ ดังกล่าวจะปรากฏ มิเช่นนั้นผู้ป่วยก็จะเสียชีวิตอย่างรวดเร็ว

อิติ ศรีคารุเท มหาปุราณะ ปุรวชณฺเท ปรมมาศายเย

อาจารย์กาณฺเฑ ศวาสนิทานา นาม

ปญจาศทุตตรศตโตม'ธยายะ ॥ 150 ॥

จบอธยายะที่ 150 อันมีชื่อว่า ศวาสนิทาน (สาเหตุหรืออาการของโรคหืด) ในอาจารย์กาณฺธอองศะที่ 1 ปุรวะชณฺท ในครุทมหาปุราณะดังนี้แล

อธยายะที่ 151

ธนวนฺตริรฺวาจ

หิกกาโรคนิทานญจ วกษเย สุศฺรุต ตจฺจณฺญ ॥

ศวาไสกเหตฺตะ ปฺราศฺรुปี สํขยา ปฺรฤติสํศฺรยา ॥1॥

ธันวันตริ กล่าวแล้วว่า

เราจะกล่าวถึงสาเหตุหรืออาการของโรคหิกกาโรค¹¹⁰ (โรคสะอึก) ดูก่อนสูตร ขอท่านจงฟัง โรคสะอึกนี้มีสาเหตุ อาการที่แสดงก่อนหน้า และจำนวนของประเภทที่แบ่งโดยอาศัยอาการตามธรรมชาติเป็นเช่นเดียวกับควาสะ (หายใจลำบาก)

หิกกา ภกษโยทภวา กษุทรา ยมลา มหตีติ จ   ॥
 คมกีรา จ มรุตตตร ตวรยา ยุคติเสวีไตะ   ॥ 2 ॥

โรคสะอึกมีหลายประเภท ได้แก่ ภกษยะอุทภวา (เกิดจากอาหาร) กษุทรา (เกิดจากลมกำเริบ) ยมลา (เกิดจากลำคอสั้นไหว) มหตี และคัมกีรา

รุกษตีภกษณชราศานไตรนนปาไนะ ปรีปีติตะ   ॥
 กโรตี หิกกา ควสนะ มนทศพทำ กษุธานคาม   ॥ 3 ॥

ลมในท้อง ปั่นป่วนและกำเริบจากการรับประทานอาหารที่เร่งรีบและไม่ละเอียด ทำให้อาหารเหล่านั้นมีลักษณะคม ไม่สมบูรณ์และแห้งผาก อันก่อให้เกิดอาการสะอึกแบบไม่ก่อให้เกิดเสียงดัง และสามารถบรรเทาลงได้เมื่อรับประทานอาหารมื่อเย็น

สมั สนธยานนปาเนน ยา ปรียาตี จ สานนชา   ॥
 อายาสาตูปวนะ กุรุทระ กษุทรา หิกกา ปรวรุตตเยต ॥ 4 ॥

อาการสะอึกเช่นนี้เรียกว่า ภกษยะอุทภวา หรือ อั้นนชา (อันเกิดจากอาหาร) ส่วนอาการสะอึกที่มีเสียงต่ำและนุ่มนวล เกิดจากลมกำเริบที่เกิดขึ้นโดยการใช้แรงกายจนเหนื่อยล้า มีชื่อเรียกว่า กษุทรา

¹¹⁰ หิกกาโรค หมายถึง อาการสะอึก (Hiccup) เกิดจากการหดเกร็งกะบังลมโดยการหดตัวอย่างกะทันหัน เนื่องจากกะบังลมและกล้ามเนื้อช่องระหว่างซี่โครง ทำงานไม่สัมพันธ์กัน ดูรายละเอียดใน The British Medical Association, *Illustrated Medical Dictionary* 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book, London 2013), 282.

ชตรุมูลาตปริสฤตา มนทเวควตี หิ सा ॥
 วฤทธิมายาสโต ยาติ ฤกตมาเตร จ มารทวม ॥ 5 ॥

อาการสะอึกอันประกอบด้วยลมอันอ่อนโยนนี้เกิดขึ้นจากส่วนล่างของลำคอ จากนั้นจึง
 รุนแรงขึ้นด้วยแรงส่ง แต่ก็สามารถถูกกำจัดไปด้วยด้วยการบริโภค

จิเรณ ยมโลระเว ไครยา หิกกา สंपรวรตเต ॥
 ปริณามานมุข วฤทธิ ปริณาเม จ คจฉติ ॥ 6 ॥
 กมฺปนตี ศีโร ศรีว่า ยมล่ำ ต่า วินรฺทิสเขต ॥
 ปฺรลาปจจฺรทย ตีสารเน ตรวิปลฺ ตชฎมฺกิตา ॥ 7 ॥

อาการสะอึกที่เกิดขึ้นโดยเหมือนจะไม่รุนแรงในตอนแรกแต่ก็รุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ตามเวลาที่
 ผ่านไป ยังให้ศีรษะและลำคอสั่นเทิ้มไปพร้อมกัน มีชื่อเรียกว่า ยมลา ความผิดปกติทางจิตเวช
 อาเจียน บิด หาว และอาการตาบิดเบี้ยว เหล่านี้เป็นอาการแทรกซ้อนที่พบได้เมื่ออาการสะอึกเริ่มเป็น
 มากขึ้น

ยมลา เวคินี หิกกา ปริณามวตี จ सा ॥
 ธฺวสฺตกรุศฺชฺยคมฺสย ศฺรูตีวิปลฺตจกฺษุชะ ॥ 8 ॥
 สฺตมกฺปนตี ตมฺ วาจ สฺมฤตี สฺชฺญา จ มฺจตี ॥
 ตฺพนตี มารฺคมาณฺสย กฺรวตี มรฺมชฺฎมฺ ॥ 9 ॥
 ปฤชฺฐโต นมนิ สารฺชฺย มหาหิกกา ปฺรวรตเต ॥
 มหาศฺลา มหาศพฺทา มหาเวคา มหาพลา ॥ 10 ॥
 ปกฺวาศยาจจ นาเภาวฺวา ปฺรววตฺสา ปฺรวรตเต ॥ 11 ॥

หากมีอาการสะอึกอันมีชื่อว่า มหาหิกกา คิ้วทั้งสองจะห้อยตกลงมา ขมับทั้งสองข้างก็เช่นกัน
 ความมีสติรู้ตัวจะค่อยๆ หายไป ความเจ็บปวดบางอย่างจะเกิดขึ้นในประสาทสัมผัส กระดูกสันหลังจะ
 โค้งลง ความเจ็บปวดจะรู้สึกได้ที่หัวใจ อาการสะอึกชนิดนี้เกิดขึ้นอย่างรุนแรงจากด้านล่างของช่อง
 ท้องหรือจากบริเวณสะดือ อาการสะอึกมักติดต่อกันอย่างรวดเร็ว รวมถึงอาการเจ็บปวด เสียงดัง ลม
 เยอะ แรกเยอะ อาการหาวและการกระตุกของแขนขาด้วย

ตทฐปา สา มหตฤยยาณชฎมณำคปรสารณม	॥
คมภีเรณ นินาเนน คมภีรา ตุ สุสาธเยต	॥ 12 ॥
อาทเย ทเว วรชเยทนเย สรวลิ่งคำ จ เวคินิม	॥
สรวสย สัจิตามสย สถวีสย วยวายินะ	॥ 13 ॥

อาการสะอีกประเภทนี้มักเกิดก่อนอาการผิดปกติของอวัยวะที่ถึงแก่ความตายและมีสาเหตุฝิ่ง ลึก การรักษาอาการเหล่านี้ก็ต้องรักษาในเชิงลึกเช่นเดียวกัน อาการสะอีก 2 ประการหลังนี้ควรจัดให้ เป็นประเภทรักษาไม่หาย ในขณะที่ประเภทที่ไม่ได้ถึงแก่ความตายควรมองให้เป็นอาการเบื้องต้นของ โรคไม่ฝิ่งประสงค์หากอาการเริ่มพัฒนารุนแรงขึ้นตามที่ได้บรรยายมาแล้วข้างต้น อาการสะอีกทุก ประเภทหากเกิดขึ้นในผู้สูงอายุ ผู้มีระบบย่อยอาหารผิดปกติ ผู้ที่เหนื่อยล้าจากการมีเพศสัมพันธ์มาก เกินไป อาจนำไปสู่ความตายได้ในที่สุด

วยาธิภะ กุชีณเทสย ภกตจเฉทกฤศยสย จ	॥
สรวเว’ปี โรคา นาศาย น เตวว์ ศีฆรการินะ	॥ 14 ॥
หิกกาศวาเสา ยถา เตา หิ มฤตยูกาเล ภฤतालเยา	॥ 15 ॥

แม้โรคทั้งปวงจะไม่นำไปสู่ความพินาศได้อย่างรวดเร็ว แต่มีเพียงอาการสะอีกและอาการ หายใจลำบากเท่านั้นที่เป็นตัวบ่งชี้ถึงโรคหรืออาการอันน่ากลัวที่แฝงอยู่

อิตี ศรีคารูเท มหาปุราณะ ปุรวุชนเท ปรณมาศายเย	
อาจารย์ภาณเต หิกกานิทานา	
นาไมกปญจาศทุตตรศตโตโม’ธยายะ	॥ 151 ॥

จบอธยายะที่ 151 อันมีชื่อว่า หิกกานิทาน (สาเหตุหรืออาการของโรคสะอีก) ในอาจารย์ภาณต์ อางสะที่ 1 ปุรวะขันท์ ในครุฑมหาปุราณะดังนี้แล

อภัยายะที่ 152

ฉนวนตรีรวิวาจ

อถาโต ยภษมาโรคสย นินทานิ ปรวทามยหม ||
 อเนกโรคานุกโต พหุโรคบุโรคมะ || 1 ||

ฉนวนตรี กล่าวแล้วว่า

ต่อจากนี้ไป เราจะกล่าวถึงสาเหตุหรืออาการของโรคภัยขมมะ¹¹¹ (โรควัณโรค) โรคนี้อาจเกิดขึ้นหลังจากโรคอื่นๆ หรืออาจจะเกิดขึ้นก่อนโรคบางอย่างก็ได้

ราชยภษมา กษยะ โศโษโรคราหิติ กถยเต ||
 นภษตราณา ทวิชานาถจ ราชโณ'ภุทยหัย ปุรา || 2 ||
 ยจจ ราชา จ ยภษมา จ ราชยภษมา ตโต มตะ ||
 เทหาษภษยกรกถเตะ กษยสตุตสมภวาจจ สะ || 3 ||

โรคนี้อาจมีชื่อเรียกว่า ราชยภษมา กษยะ โศษะ หรือโรคราษ ในกาลก่อน พระจันทร์ผู้เป็นราชาแห่งดาวนักษัตรทั้งปวงและเหล่าทิวาติทั้งปวง ได้ถูกโจมตีด้วยโรคปอดชนิดนี้ และเพราะโรคนี้เกิดขึ้นครั้งแรกกับราชาแห่งสวรรค์ ดังนั้นจึงได้รับสมญานามว่า ราชาแห่งโรคทั้งปวง โรคนี้อาจเกิดต่อเนื่องจากโรคอื่นๆ และดูเหมือนเป็นกลางบอกเหตุให้กับโรคหลายชนิด โรคนี้ได้รับฉายาว่า กษยะ เพราะมักจะสร้างของเสียขึ้นในร่างกาย และเพราะไม่มียาใดจะกำจัดของเสียนี้ออกไปได้

รสาทิโศษณาจโณโษ โรคราหิติ ราชวัต ||
 สาทสิ เวคสิโรธะ ศุกุเราะชะ สเนหสิภษยะ || 4 ||

---

¹¹¹ ยภษมาโรค หมายถึง โรควัณโรค (Tuberculosis) เป็นโรคติดต่อทางการหายใจ ซึ่งเกิดจากเชื้อแบคทีเรีย MYCOBACTERIUM TUBERCULOSIS เชื้อจะแพร่จากผู้ป่วยวัณโรคปอดไปสู่บุคคลอื่นทางละอองเสมหะขนาดเล็ก ซึ่งอาจจะเกิดจากการไอ จาม หรือพูด ซึ่งละอองเสมหะเหล่านี้ สามารถมีชีวิตลอยอยู่ในอากาศหลายชั่วโมง และเมื่อมีผู้สูดเข้าไปจะเข้าไปจนถึงถุงลมปอด และเกิดการอักเสบได้ ดูรายละเอียดใน The British Medical Association, **Illustratedmedical Dictionary** 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book, London 2013), 563.

โรคนี้ถูกเรียกว่า โศษะ (ฝอสีบ) เพราะยังให้องค์ประกอบอวัยวะพื้นฐานในร่างกายเหี่ยวแห้งไป เริ่มจากน้ำเหลือง เลือด เนื้อ ไขมัน กระดูก ไชกระดูก และน้ำอสุจิ ตามลำดับ

อนนพานวิธิตยาคศจตุวารุสตุสย เหตุวะ	
ไตรฐีโรณ อนิละ ปิตตํ วยรณํ โจทียุย สรวตะ	5
ศรียสนธิมาวิศย ตาะ ศิระะ ปฺรติปีทยน	
มุขานิ สฺโตรสํ รุทฐวา ตไถวาติวิสุชย วา	6
มธยุมุทฐวมธสฺตริยยควยถํ สลยชนเยทฐฤททะ รูปิ	
ภวิษยตสตุสย ปฺรติศยาโย ภฤศํ ชวระ	7

การแบกรับและเคลื่อนไหวรวดเร็วเกินไป การใช้กำลังจนร่างกายเหนื่อยล้าเกินไป การสูญเสียน้ำอสุจิ โพรตีนอัลบูมินหรือสารอันมิ่งค์ประกอบเป็นโปรตีนชนิดนี้ในอวัยวะ การกดทับระบบขับเคลื่อนตามธรรมชาติในร่างกาย หรือแม้แต่การขาดสารอาหารบางชนิด อาจเป็นปัจจัยกระตุ้นให้เกิดโรคราชยักษมาได้ วายูที่ถูกทำให้ปั่นป่วนด้วยสาเหตุดังกล่าวข้างต้น มีผลกระทบต่อการเผาผลาญของทุกระบบในร่างกาย ดังนั้นกษะหรือ วยรรณะ (สิ่งที่ไม่ถูกใช้ประโยชน์ในร่างกาย) ซึ่งเพิ่มจำนวนมากขึ้น จะถูกส่งไปยังส่วนต่างๆ ของร่างกาย (ตัวอย่างเช่น หลอดเลือดดำหรือหลอดเลือดแดง) จึงก่อให้เกิดการขยายหรือหดตัวในท่อหลักของร่างกาย ก่อให้เกิดความเจ็บปวดในบริเวณด้านบน ด้านล่าง รอบๆ หรือตรงข้ามกับหัวใจ

ปฺรเสโก มุขมาธูรยถํ มาร์ทวํ วหฺนิตเ ทโยะ	
เลาลยภาโว'นฺนปนาทา ศุจาวศุจิวิษณม	8
มกฺษิกาทถณเกศาทิปาตะ ปฺราโย'นฺนปนาโยะ	
หฤลลาสศฺมรฺทริฐฺจิสฺนาเต'ปี พลภยยะ	9

อาการน้ำลายฟูมปากพร้อมกับมีไข้ อาการไข้ขึ้นสูง ความรู้สึกมีรสหวานในปาก อาการเบื่ออาหาร ความอยากอาหารและเครื่องดื่มจนต้องการอย่างตะกละ ความคิดเรื่องไม่สะอาดในสิ่งที่สะอาดบริสุทธิ์ ความรู้สึกราวกับว่าในอาหารและเครื่องดื่มมีเศษผมหรือเศษขนปะปนอยู่ อาการคลื่นไส้ อาเจียน ความไม่อยากอาหาร ความขาวซีดของดวงตา หน้าอก ฝ่ามือและฝ่าเท้า ตลอดจนรักแร้ การขับเมือกหนาออกมาแม้จะไม่ได้อาบน้ำ ทั้งหมดนี้เป็นอาการที่บ่งบอกว่าโรคนี้ในระยะเริ่มต้น

ปาณโยรุกรุชชะ ปาทาสยกุชชยภษโณรติศุกุลตา ॥
 พาหโว ปุรตีโท ชิหฺวายาะ กาเย ไพภตสยทรศนม ॥ 10 ॥

ผู้ป่วยจะรู้สึกเจ็บปวดบริเวณลิ้นและแขน รังเกียจร่างกายของตนเอง เกิดความหลงใหลใน
 สตรี ของมีเงินมาและเนื้อสัตว์อย่างไม่มีเหตุผล หรือไม่ก็รังเกียจสิ่งเหล่านี้ รวมถึงมีอาการวิงเวียนศีรษะ
 ด้วย

สตรีมทยมาสปริยตา ฆฤณิตา มุรทศคุณฐนม ॥
 นขเกษาสถิวฤทธิศจ สวปเน จาภิกโว ภเวต ॥ 11 ॥
 ปตน์ กุกุลาสาหิกปิ ศวาปทปกษิภชะ
 เกศาสิทธิษภสมาทิตเรธา สมธิโรธนม ॥ 12 ॥

ผมและเล็บทั้งเล็บมือและเล็บเท้าจะงอกขึ้นอย่างรวดเร็ว การนอนหลับก็ทำไม่ได้เนื่องจากต้อง
 ฝันร้าย ผู้ป่วยจะฝันเห็นสัตว์เลื้อยคลาน งู ลิงหรือสัตว์ป่ากำลังขบกัดศีรษะของเขา หรือฝันว่ากำลังปีน
 ภูเขาที่เต็มไปด้วยขี้เถ้า เส้นผม ข้าวเปลือก หรือต้นไม้ที่เหี่ยวเฉา

ศุนยานำ ครามเทศานำ ทรศนํ ศุชยโต'มภสะ ॥
 ชโยติรทิว ทวาคินีนำ ชวลตำ จ มหิรฺหาม ॥ 13 ॥

เขาย่อมฝันเห็นหมู่บ้านหรือดินแดนอันรกร้างไร้ผู้คน หรือป่าที่กำลังเผาไหม้ รวมไปถึงริมฝั่ง
 แม่น้ำที่แห้งผากและว่างเปล่า

ป็นสศวาสกาสํ จ สวรมุรทศรุโชอิริจชะ ॥
 อูรทรวนิชะ ศวาสสโศษาวธศนฺรทิจจ โภษฐเค ॥ 14 ॥
 สติเต ปารศเว จ รุคฺโพธะ สนธิสเสถ ภวติ ชวระ ॥
 รูปาณโยกาทไศตานิ ชายนฺเต ราชยภษมณะ ॥ 15 ॥

อาการหัว อาการหายใจลำบาก อาการไอ ปวดศีรษะ ไม่มีเสียง ไม่อยากอาหาร หายใจไม่
 ออก ผอมแห้ง อาเจียน มีไข้ และอาการปวดที่ศีรษะ หน้าอกและตามข้อต่างๆ ทั้ง 11 ประการนี้เป็น
 อาการอันเกิดจากโรคราชยักษมา

เตชามุขปทวานวิทยาตกณฐธวัสกรี รุชชะ	
ชอุหมภำ คมรทนิษฐีวหนิมานทยาสยปุติตา	16
ตตร วาตัจฉิระ ปารศวศุลน สำคมรทนม	
กณฐโรธะ สุวรรภรศะ ปิตตาทปาทำสปาณิษุ	17
ทาโห'ติสาโร'สุก ฉรทิมุขคนโธ ชวโร มทะ	
กผาทโรจกฉนฐทิกาสา อรทฐำคเคารวม	18

อาการแทรกซ้อนของโรคนี้ได้แก่ อาการปวดคอ อาการหวา อาการปวดตามแขนขา อาการ
กระอักเลือด ระบบย่อยอาหารมีปัญหา และกลืนไม่พียงประสงคในช่องปาก นอกจากนั้น อาการปวด
หัว อาการปวดข้างลำตัว อาการปวดตามแขนขา อาการคอตึง อาการเสียงแหบ และอาการอื่นที่
คล้ายคลึงกัน ล้วนเป็นผลมาจากวายุที่เสียสมดุล แต่หากเป็นปิตตะที่เสียสมดุล จะเกิดอาการได้แก่
ความรู้สึกร้อนไหม้บริเวณไหล่และแขนขา โรคบิด กระอักเลือด กลืนไม่พียงประสงคในปาก อาการไข้
และอาการต่างๆ ในร่างกายที่เหมือนถูกกระตุ้นมากเกินไป อย่างไม่รู้ดี หากเป็นอาการอาเจียน ไอ
รู้สึกหนักที่ร่างกายด้านใดด้านหนึ่ง โรคหวัด หายใจลำบาก ระบบย่อยอาหารมีปัญหา และไม่ยอมกา
อาหาร ทั้งหมดนี้เป็นอาการที่เกิดจากกษะที่ผิดปกติในโรคราชัยกษมา

ปรเสกะ ปินสะ ศวาสะ สุวรรภโท'ลปวหนิตา	
โทไซรมนทานลตเวน โศถเลปกโผลพโณะ	19
สโรโตมุเชษุ รุทเธษุ ธาตุษุ สवलปะเกษุ จ	
วิทาโห มนสะ สถาเน ภวานตยนเย หยุปทรวาะ	20
ปจยเต โภษฐุ เอวานนम्मลยุกไต รโสรยุตม	
ปราโย'สย กษยภากานำ ไนวนานนิจำคบุษฎเย	21

โทษะทั้ง 3 คือวายุ ปิตตะและกษะ ก่อให้เกิดอาการบวมในโรคเหล่านี้เฉพาะในกรณีที่เกิด
ปัญหากับระบบย่อยอาหารเท่านั้น ความรู้สึกแสบร้อนเหมือนโดนเผาซึ่งมักเกิดร่วมกับโรคเหล่านี้จะ
เกิดขึ้นเพียงเล็กน้อยเพราะการทำงานของน้ำเหลืองและเลือดได้รับผลกระทบจากการอุดตันตามท่อ
ส่งและเส้นเลือดต่างๆ อาหารที่กินเข้าไปจะผ่านปฏิกิริยาของกรดในกระเพาะอาหาร ด้วยเหตุนี้
อาหารจึงไม่สามารถส่งมอบสารอาหารอันช่วยให้น้ำเหลืองทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงไม่
สามารถกำจัดของเสียที่เกิดขึ้นและตกค้างอยู่ทั่วร่างกายได้ ดังนั้น ผู้ป่วยจึงยังคงมีชีวิตอยู่ได้ด้วยกา
ดึงพลังงานสะสมของชีวิตและร่างกายมาใช้ แต่เพราะขาดสารอาหารและการดูดซึมที่มีประสิทธิภาพ
ผู้ป่วยจะผอมโซและอาการแย่งเรื่อยๆ ในทุกๆ วัน

รโสี หยสย น รกตาย มาสาย กुरुเต ตุ ตต	
อุปญภูพระ สมณฑาจจ เกวลี วรรตเตเต กษยิ	22
ลีเคชวลเปชวติกษีณิ วุยาธา ชฎกรณกษยม	
วรชเขตสาธเยเทหว สรเวชวปี ตโต'นยถา	23

แพทย์ผู้ชำนาญจึงไม่พึงรับผู้ป่วยด้วยโดยนี้มาดูแล เพราะอวัยวะและประสาทสัมผัสของผู้ป่วยนั้นได้รับผลกระทบไปแล้วก่อนที่อาการต่างๆ ของโรคจะแสดงออกมา หากผู้ป่วยยังแข็งแรงและอายุน้อย และได้รับการดูแลที่ดีตั้งแต่เริ่มต้น ก็อาจไม่แสดงอาการต่างๆ อันไม่พึงประสงค์ได้ และในที่สุดอาจรักษาให้หายได้ด้วยยา และเมื่ออาการต่างๆ ได้ปรากฏออกมาจนครบถ้วนแล้ว พึงวินิจฉัยว่าโรคนั้นได้ผ่านการรักษาไปแล้ว

โทไชรยุสไตตะ สมสไตศจ กษยาสสรวย เมทสะ	
สวรเกโท ภาเวตตสย กษาโม รุกษศจละ สวระ	24

เสียงจะแหบพร่าและไม่มีเรียวแรงเพราะโรคนี้ เนื่องจากได้สูญเสียไขมันในอวัยวะต่างๆ ไป หากเป็นประเภทที่อายุไม่สมคูล ร่างกายจะสูญเสียความเงางามและความร้อน และผู้ป่วยจะรู้สึกเหมือนคอของตนโดนทิ่มด้วยหนามของใบศุกะศิมวี

ศุควรรณภกณฐตุว สนิคฺโธษโณปศโม'นิลาต	
ปิตตาดตตาลุคเล ทาหะ โศโซ ภาวติ สนตตม	25

การสูญเสียมวลของร่างกายทีละน้อยและความรู้สึกแผดเผาในลำคอและเพดานปาก ในกรณีเหล่านี้ ควรมองว่าเกิดจากปิตตะที่เสียสมดุล

ลิมปนนิว กไผะ กณฐุ มุขิ ชุรชุรายเต	
สวย วิรุทุโระ สรวสตุ สรวลีโคะ กษโย ภาเวต	26

ความรู้สึกของก้อนเมือกเหนียวและลมหายใจติดขัดในลำคอ ล้วนเกิดจากกษะที่ไม่สมดุล อาการวิงเวียนศีรษะ สูญเสียการมองเห็น และอาการอื่นๆ อันเนื่องมาจากความผิดปกติของกษะก็อาจปรากฏให้เห็นด้วย

ในประเภทที่เกิดจากอายุไม่สมดุล จะเกิดเสียงดังปะทุออกมา แล้วเกิดการอาเจียนที่เจ็บปวด และรุนแรงตามมาด้วย ก่อให้เกิดอาการไอ อาการแห้งในปาก และเสียงแหบ ตามมาโดยลำดับ

ปิดตาตักษาศโรทกนิภี รุมนรี หริตปีตกม ॥

สาสตุคมูล์ กฏุติกุตฺ ตถุณมุรจฉาทาหปากวม ॥ 7 ॥

ในประเภทปิดตะ ผู้ป่วยจะอาเจียนออกมาเป็นของเหลวสีออกเขียวหรือเหลือง มีลักษณะเป็นกรดปนเลือด มีรณขมหรือฝาด อันมีลักษณะคล้ายน้ำต่าง และยังอาจมีอาการกระหายน้ำ เป็นลมและแสบร้อนตามร่างกายตามมาได้อีกด้วย

กผาตสนิคุธิ์ ฆนึ ปีตํ ศุเลฆมตสตุ สมากุชิกม ॥

มรุรี ลวณึ ภูริ ปรสกุตฺ โลมทรษณาม ॥ 8 ॥

ส่วนในประเภทที่เกิดจากผะอันเสี่ยสมดุล จะปรากฏเมื่อกินอาหารที่มีลักษณะมันวาว มีสีเหลืองหรือสีแดง ลักษณะคล้ายกับน้ำเกลือแต่มีรสออกหวาน ร่วมกับอาการน้ำลายไหลเป็นจำนวนมากและมีอาการขนลุกร่วมด้วย

มขศวยถุมารุรยยตนุทราหตุลลาสกาสวาน ॥

สรุไวริลึงโคะ สมากปนสตุยาศโย ภวติ สรวถา ॥ 9 ॥

อาการต่างๆ ได้แก่ ปากบวม ง่วงซึม ไอ และคลื่นไส้ พร้อมกับความรู้สึกร้าวในปาก มักจะพบร่วมด้วย ในกรณีที่เกิดจากโทษะทั้ง 3 คืออายุ ปิดตะและผะ ผู้ป่วยย่อมไม่รู้สึกรังเกียจแม้ในสิ่งอันเป็นที่ถูกใจและพึงอภิปรายกันเมื่ออยู่ร่วมกันอย่างอ่อนโยน

สรุวิ ยศย จ วิทวิษณุ ทรศนศรวณาทีภะ ॥

วาทาทีไน ว สักรุทฤถภูมิพุษฎานนเซ คเท ॥

ศุลเวปถุหตุลลาโส วิเศชาตฤถมิเซ ภเวต ॥ 10 ॥

เขาพึงรังเกียจทั้งสิ่งที่เห็นหรือได้ยินทั้งหลาย โรคนี้จะรุนแรงขึ้นหากโทษะในร่างกายมีความรุนแรงเพิ่มขึ้น อาการของโรคอันเป็นประเภทที่เกิดจากพยาธิในลำไส้ หรือการกินอาหารเก่าค้างหรือไม่ถูกสุขอนามัย จะก่อให้เกิดอาการจุกเสียด สั่นเทาหรือคลื่นไส้

อติ ศรีคารุเท มหาปุราณะ ปุรวชณฺเฑ ปรมมาสาขเย
 อาจารย์กาณเฑ'โรจนิทานํ นาม
 ตริปยจาศทุตตรศตโตโม'ธยายะ 11531

จบอธยายะที่ 153 อันมีชื่อว่า อโรจนิทาน (สาเหตุหรืออาการของโรคเบื่ออาหาร) ใน
 อาจารย์กาณเฑ์ อางศะที่ 1 ปุรวะชันต์ ในครุฑมหาปุราณะดังนี้แล

อธยายะที่ 154

ธนวนฺตริรฺวาจ

หฤทโรคาทินิทานํ เต วกฺษเย'หิ สฺสุครฺตาธฺนา ॥
 กฤมิหฤทโรคลีโคศฺจ สมฤตาตะ ปณฺจ ตู หฤทคฺตาตะ ॥1॥

ธันวันตริ กล่าวแล้วว่า

ดูก่อนสุครุตะ บัดนี้เราจะกล่าวถึงสาเหตุหรืออาการของหฤทโรคา(โรคหัวใจ)¹¹³เป็นอาทิ อัน
 สามารถแบ่งย่อยได้ 5 ประเภท ตามสาเหตุที่เกิดคืออายุ ปีตตะและกษะอันไม่สมดุล ทั้งแบบที่เป็น
 สาเหตุเดียวหรือเป็นสาเหตุร่วมกัน หรือเกิดจากพยาธิในหัวใจเป็นปัจจัยกระตุ้น

วาเตนฺ ศฺนฺยตาตฺยรฺถํ ฤชฺยเต โรโรทีติ จ ॥
 ภิทฺยเต ศฺษฺยเต สตฺพธิ์ หฤทฺยํ ศฺนฺยตา ฤรมะ ॥ 2 ॥

ในประเภทที่เกิดจากอายุที่ไม่สมดุล ผู้ป่วยรู้สึกได้ถึงความว่างเปล่าในหัวใจ ซึ่งมีอาการแห่ง
 ผาก เหน็บชา และราวกับว่าหัวใจจะแตกหรือถูกแยกออก

อกสมาทฺพินฺตา โศโก ภยํ ศฺพเท'สฺหิษฺณฺตุตา ॥

¹¹³ หฤทโรค หมายถึง โรคหัวใจ (Heart Disease) โรคต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อการทำงานของหัวใจ โดย
 ความผิดปกติที่เกิดขึ้นในส่วนของหัวใจที่ต่างกัน ดูรายละเอียดใน The British Medical Association,
 Illustratedmedical Dictionary 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book, London
 2013), 272.

เวปถุรเวปนนานโมหะ ศุวาสโรโธ'ลปนิตุรตา   ॥ 3 ॥

อาการของผู้ป่วยได้แก่ ความทุกข์ใจอันไม่มีสาเหตุ ความเศร้าโศก ความกลัว ความไม่สามารถทนต่อเสียงใดๆ ได้ ตัวสั่น หมดสติล้มลงไป หายใจติดขัด นอนไม่หลับ

ปิตตาดตฤษณา โรม ทาโท สเวโท'มลกษชะ ฤรมะ   ॥

ฉรทน์ หุยมลปิตตสย ฐุมกลปิตโก ชวระ   ॥ 4 ॥

หากเป็นประเภทที่เกิดจากปิตตะ ผู้ป่วยจะกระหายน้ำ อ่อนเพลียเพราะความรู้สึกแสบร้อนทั่วร่างกาย เหงื่อออก การเรอเป็นกรด อาเจียนเป็นกรดหรือสารพิษ มีไข้ และความมืดในการมองเห็น

ศเลษมณา หฤทย์ สตพธั ภาริกิ์ สาศุมครภวต   ॥

กาสาสทธิสาทนิชฐีวินิตุราลสยารุจิชวระ   ॥ 5 ॥

อาการอันเกิดจากกษะที่ทำงานผิดปกติ ได้แก่ ความรู้สึกเหน็บชาในหัวใจ ระบบย่อยอาหารบกพร่อง ความรู้สึกถึงรสชาติไม่พึงประสงค์ในปาก อาการไอ อาการปวดในกระดูก การขับเมือกออกมา อาการร่วงซึม อาการไข้พร้อมความเบื่ออาหาร

หฤทโรเค ทิ ตริภริโรโทษะ ฤภูมิภชะ ศุยาวเนตรตา   ॥

มมะ ปรวะโค หฤลลสาสะ โศถะ กณชุชะ กณสตุรุตติชะ   ॥ 6 ॥

ในประเภทที่เกิดจากการทำงานร่วมกันของโทษะทั้ง 3 คือวายุ ปิตตะและกษะ จะแสดงอาการตามแบบของโทษะของตนตามลำดับ ส่วนอาการอันบ่งว่าเกิดจากพยาธิในหัวใจ ได้แก่ เยื่อบุตาขาวกลายเป็นสีดำหมองคล้ำ ร่วมด้วยอาการวิงเวียนศีรษะ คลื่นไส้ อาเจียน บวมหน้า มีเสมหะ และมีอาการคันที่แขนขา

หฤทย์ สตต จาตร ฤรกกเจเนว ทิริชยเต   ॥

จิกิตสทามย์ (ร) โฆรฺ ตจฉิษฺรฺ ศิษฺรมารินาม   ॥ 7 ॥

ผู้ป่วยรู้สึกทราบว่าหัวใจถูกปล่อยออกด้วยฟันอันแหลมคม การรักษาโรคหัวใจควรเริ่มขึ้นพร้อมๆ กับการปรากฏของอาการบ่งชี้ดังกล่าวข้างต้น เนื่องจากมักจะต้องพบกับประเภทที่รักษาไม่

หาย และอาการของโรคมักจะพัฒนาอย่างรวดเร็วจนสุดท้ายกลายเป็นแบบอันตรายถึงชีวิตในกรณีส่วนใหญ่

วาตาศีตตาทตกผาตตฤษณา สนนิปาตาทวลกษยะ ॥
 ษษฐี สยาทุปสรุคัจจ วาตปิตเต จ การณม ॥ 8 ॥

โรคหัวใจประเภทที่ 6 เป็นผลพวงจากอาการผิดปกติอื่นๆ ที่มีมาก่อนอยู่แล้ว มักเป็นเพราะของเหลวสำคัญในร่างกาย เช่น เลือด น้ำเหลือง ธาตุไขขาว เกิดการสูญเสียหรือลดลงอย่างผิดปกติ

สรเวษุ ตตปรโกโป หิ สมยคธาตฺปรโคษณต ॥
 สรวเทท ทรโมตกมปตาปหฤททาหโมหฤต ॥ 9 ॥

ในโรคหัวใจแทบทุกประเภท มักเกิดการสูญเสียของเหลวสำคัญในร่างกายตามที่ได้กล่าวไปแล้ว ซึ่งผลจากการสูญเสียของเหลวดังกล่าวก็คือ ภาวะและปิตตะจะเกิดการเสียสมดุล

ชิวามูลคคกโลมตาลุโตยวหะ ศีระะ ॥
 สโคษย ตฤษณา ชายนเต ตาสำ สามานยลกษณม ॥ 10 ॥

ด้วยความผิดของวายุและปิตตะดังกล่าว จึงก่อให้เกิดอาการตระตุกที่แขนขา อาการเกร็งสั่น และความรู้สึกแสบร้อนในหัวใจ รวมไปถึงการหมดสติด้วย อาการเหล่านี้อาจเกิดขึ้นได้ในโรคหัวใจทุกประเภทที่กล่าวไปแล้ว ท่อบรรจุของเหลวต่างๆ ที่เชื่อมไปยังลำคอ เพดานปาก ปอดและโคนลิ้นจะแห้งผาก ก่อให้เกิดอาการกระหายน้ำที่ไม่สามารถดับได้ นี่เป็นอาการที่พบได้ในโรคหัวใจทุกประเภท

มุขโคโซ ชลาตฤปติรนนทเวษะ สวรกษยะ ॥
 กณโรฐฐตาลุการกศยาชชิวานิษกรมณเณ กุลมะ ॥ 11 ॥

ความกระหายน้ำที่ไม่สามารถดับได้เกิดขึ้นพร้อมกับความแห้งของปาก (ผู้ป่วยต้องการน้ำมากขึ้นทุกครั้ง) การสูญเสียเสียง ความแห้งกร้านของลำคอ ริมฝีปากและเพดานปาก ความลำบากในการยื่นลิ้นออกมา อาการแพ้ อาการผิดปกติทางจิต อาการเรอเสียงดัง เหล่านี้คืออาการที่จะเกิดขึ้นเป็นลำดับต่อไป

ปรลาปศุจิตตวิภวโร หยทุคคาราตมยสตุถามยะ   ॥
 มารุตาทกษามตา ไทนย คัมภะ (โต) ทะ ศิโรภรมะ   ॥ 12 ॥

การนอนราบกับพื้น อาการหมดเรี่ยวแรงไม่มีกะจิตกะใจทำอะไร อาการเวียนศีรษะอย่างรุนแรงเหมือนขมับจะแตก การสูญเสียการได้กลิ่น การได้ยินไม่ชัดเจน อาการนอนไม่หลับพร้อมทั้งรู้สึกรสชาติจืดชืดในปาก เหล่านี้เป็นอาการที่เกิดจากวายุที่ไม่สมดุลในโรคหัวใจ

คนธาชญาเนาสยไวรสย ศรุตินิกุราผลกษยาะ   ॥
 ศิตามลแผนวฤทธิศจ ปิตตานมูรจฉาสยตีกตตา   ॥ 13 ॥
 รกเทศกษณตวั สตตํ โสโซ ทาโท'ติธุมกะ   ॥
 กโผ รสาทวิกุปิตสโตยวาทิษุ มารุตะ   ॥ 14 ॥

ภาวะความเป็นกรดที่เกิดขึ้นในกระเพาะอาหารหลังการย่อยพร้อมด้วยรสขมในปาก สีแดงที่ปรากฏในดวงตา ความรู้สึกแสบร้อนในร่างกาย ความแห้งกร้านของผิวหนังถึงความรู้สึกเหมือนความร้อนกำลังแผ่ซ่านออกจากผิว รวมไปถึงการเป็นลมหมดสติ เหล่านี้ล้วนเป็นอาการอันเกิดจากปิตตะที่ไม่สมดุลที่เกิดขึ้นกับโรคหัวใจ ในโรคหัวใจประเภทกษยะ กษะที่ไม่ปกติขึ้นมาปิดกั้นทางเดินของวายุในหัวใจ ก่อให้เกิดเมือกเหนียวที่รวมตัวกันและดูดซับความร้อน กลายเป็นเมือกชั้นที่ก่อตัวหนาขึ้น

สโรตสตุ สกฝั เตน ปงกวจโณษยเต ตตะ   ॥
 ศุไกรวาจิตตะ กณโฐ นิทรา มธูรกรตา   ॥ 15 ॥

อาการนอนไม่หลับ ความรู้สึกราวกับเยื่ออยู่ในลำคอถูกทิ่มแทงด้วยขนของแมลงคุดทะ รวมถึงความรู้สึกรสหวานในปาก อาการเหล่านี้เกิดจากกษะที่ไม่สมดุลในโรคหัวใจ

อาธมานํ ศิโรโส ชาชยํ สโตมิตยจจรุทยโรจกม   ॥
 อาลสยมิวิปากญจ ยะ ส สยตสรวลกษณะ   ॥ 16 ॥

ความรู้สึกหนักและมึนชาในศีรษะ อาเจียน อ่อนเพลีย อาหารไม่ย่อยและความรู้สึกเบื่ออาหาร รวมถึงอาการหูอื้อ เหล่านี้เป็นอาการที่เกิดจากโทษะทั้ง 3 คือ วายุ ปิตตะและกษะ ที่ผิดปกติทำงานร่วมกันในกรณีของโรคหัวใจ

อาโมทรวาจจ รกตสย สโร ธาทวตปิตตดา   ॥
 อุษณากรานตสย สหสา คีตามโภ ภขตสตุถยา   ॥ 17 ॥

เนื่องจากการอุดตันทางเดินของเส้นเลือดและการผลิตเมือกที่เกิดขึ้นในโรคนี้ ทั้งวายุและ
 ปิตตะที่ผิดปกติจึงมีอาการกำเริบขึ้นอย่างรุนแรง ด้วยเหตุนี้ แม้ว่าผู้ป่วยจะทรมานกับความร้อน
 มหาศาลในร่างกาย แต่ก็อาจรู้สึกหนาวสั่นเข้าไปถึงกระดูกได้ในทันทีเช่นเดียวกัน

อุษณาทุรุธวั คตะ โภษฐุ กุรยยาทไว ปิตตใจว สา   ॥
 ยา จ ปานาติปาโนตถ ติกษณาครุเร สเนหปากชา   ॥ 18 ॥

โรคหัวใจประเภทที่เกิดจากปิตตะถูกขัดขวางในทรวงอกโดยก่อให้เกิดความกระหายน้ำนั้น
 ควรวินิจฉัยว่าเกิดจากโทษะนั้นเป็นต้นเหตุนั่นเอง ในทำนองเดียวกัน ความรู้สึกเจ็บในหัวใจอันเกิด
 จากการดื่มน้ำจำนวนมาก รวมถึงเครื่องดื่มหนักๆ จะสามารถละลายสารประกอบของธาตุไขขาวใน
 ร่างกายและช่วยให้การย่อยอาหารกลับมาเป็นปกติได้โดยธรรมชาติ

สนิครกฏามลลวณโภชเนน กโฆทภาวา   ॥
 ตฤษณาสรกษโยกเตน ลกษณเนน กษยาตมิกา   ॥ 19 ॥

ความกระหายน้ำอันเกิดจากการบริโภคของมัน ของนม ของเปรี้ยวและของเค็ม ควรถูก
 วินิจฉัยว่าเป็นลักษณะอาการของโรคที่เกิดจากพิษที่ไม่สมดุล

โคષโฆทวราทยนยทีรุมโรโคปสรคตะ   ॥
 ยา ตฤษณา ชายเต ติวรา โสปสรคาตมิกา สมฤตา   ॥ 20 ॥

ความกระหายน้ำ อันเกิดขึ้นภายหลังจากสูญเสียเหงื่อหรือของเหลวสำคัญในร่างกาย
 เป็นเพียงตัวบ่งถึงการขับของเสียหรือการบริโภคเท่านั้น ความกระหายน้ำอันรู้สึกได้ในระหว่างช่วงที่
 มีไข้หรือในระหว่างรับประทานอาหาร ควรมองว่าเป็นเพียงอาการที่ปรากฏร่วมเฉยๆ เท่านั้น

อิติ ศรีคารุเท มหาปุราณะ ปุรวชณเต ปรมมาศายเย
 อาจารย์กาณเต อามลปิตตนิทาน์ นาม
 จตุปะถยจาศทุตรศตตโม'ธยายะ   ॥ 154 ॥

จบอัยยาะที่ 154 อันมีชื่อว่า อามลปิตตนิทาน (สาเหตุหรืออาการของโรคอามละและปิตตะ) ในอาจารย์กาณท์ อางศะที่ 1 ปุรวะขันท์ ในครุทมหาปุราณะดังนี้แล

อัยยาะที่ 155

ฉนวนตรีรวิวาจ

วฤษเย มหาทตยาเทศจ นินทานิ มุนิภาชิตม ॥

ตีกษณามลรูกษสูกษมามลวยวายาสูกริ ลขุ ॥ 1 ॥

ฉันวันตริ กล่าวแล้วว่า

เราจะกล่าวถึงสาเหตุหรืออาการของโรคมหาทตยะ¹¹⁴ (โรคพิษสุราเรื้อรัง) อันพระมุนีได้กล่าวไว้แล้ว

วิกาศิ วิศท มทย เมทโส'สมาทวิปรยยยะ ॥

ตีกษโณทยาศจ ทิวยุกตาศจิตโตปปลวิโน คุณณะ ॥ 2 ॥

ชีวิตานตตะ ปุรชายนเต วิเชโณตกรษวรดตินา ॥

ตีกษณาทิกรคุโณรมธยิ มานทยทีโนชโส คุณนาน ॥ 3 ॥

น้ำเมามีลักษณะคม เป็นกรด (ก่อให้เกิดการย่อยด้วยกรด) แห้ง ยังให้แห้งผาก เบา สร้างความเหนื่อยล้า และความสามารถในการโจมตีเส้นเลือดฝอยที่เล็กที่สุดของอวัยวะได้ในทันที รวมถึงมีแนวโน้มที่จะกระตุ้นไขมันในร่างกายด้วย คุณสมบัติของน้ำเมาที่กล่าวมาข้างต้นมักจะก่อให้เกิดความวุ่นวายในจิตใจ ทำให้สติปัญญาขุ่นมัว การดื่มน้ำเมามากเกินไปนำไปสู่ความตายได้

¹¹⁴ มหาทตยะ หมายถึง โรคพิษสุราเรื้อรัง (alcoholism) กลุ่มที่ดื่มแอลกอฮอล์ปริมาณมากติดต่อกันมาเป็นระยะเวลานานจนไม่สามารถเลิกดื่มได้ ทำให้ส่งผลเสียต่อสภาพร่างกาย หรือการทำงาน ครอบครัว และสังคมรอบข้าง และเพื่อไม่ให้สุขภาพของผู้ป่วยมีปัญหามากขึ้นไปอีก ดูรายละเอียดใน The British Medical Association, Illustrated Medical Dictionary 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book, London 2013), 20.

ทศรภิกุโณระ สักโขภย เจโต นยติ จากุริยม ॥
 อาทุเย มเท ทวิตีเย'ปิ ปรม (โม) ทายตเน สติตะ ॥ 4 ॥

คุณสมบัติเบื้องต้นของน้ำเมาคือสร้างการบาดเจ็บแก่อวัยวะทั้ง 10 แห่งประสาทสัมผัส และ
 แม้ว่าน้ำเม่าจะบ่มและผสมด้วยความร้อน แต่ก็บั่นทอนความแข็งแรงของอวัยวะในลักษณะของ
 ปฏิกริยา การใช้น้ำเม่า 2 ประเภทแรกจะสร้างการบาดเจ็บอยู่เสมอ

ทุรวิกลปโท มุตมะ สุขมิตยภิมุจยเต ॥
 มธยโมตตมโยะ สนธิ ปราปย ราชาสโน มทะ ॥ 5 ॥

มีเพียงคนโง่เขลาในโชคชะตาเท่านั้นที่แสวงหาความสุขในแก้วเหล้า คนเม่า แม้ว่าจะเป็น
 พระราชา ก็ไม่สามารถรักษาความสง่างามในตำแหน่งของตนได้ และหวังเพียงแต่จะดื่มให้เมามายใน
 โลกนี้เท่านั้น

นิริคุศ อิว วยาโล น ภิญจินนาจเรตตตะ ॥
 อिय ภุมิรวาจยানা เทาะ ศีลสเยทมาสปทม ॥ 6 ॥

พระราชาที่เมามายก็เหมือนกับบ่อสรพิษที่มีเขี้ยวและไม่ถูกขังในกรง สามารถสร้างความ
 เสียหายอันใหญ่หลวงให้แก่โลกใบนี้ได้

เอโก'ย พหุมารคายะ ทุรค (รม) เตรทศกะ ปรม ॥
 นิศเจษฏะ สนนวากเศเต ตฤตีเย'ตร มเท สติตะ ॥ 7 ॥

น้ำเม่าเป็นตัวก่อให้เกิดคำพูดอันต่ำช้า และสูงส่งสำหรับพวกคนชั่วร้ายและเข็ญใจเท่านั้น ใน
 การดื่มน้ำเม่า หากไปถึงระดับที่ 3 แล้ว บุคคลนั้นจะหมดสติ

มรณาทปิ ปาปาตมา คตะ ปาปตรา ทศาม ॥
 ธรรมาธรม์ สุขิ หุขิ มานานรลั ทิตาหิตม ॥ 8 ॥
 น เวท โศกโมหารตตฺ โศษ (ก) โมหาทิสยุตตะ ॥
 โสนมาท ภุรมมูรจฉายา สาปสมาระ ปตตยธะ ॥ 9 ॥

คนเมาต้องทุกข์ทรมานยิ่งกว่าความเจ็บปวดตอนตาย และสูญเสียวิจารณ์ญาณในการแยกผิดชอบชั่วดี สิ่งมีเกียรติและสิ่งไร้เกียรติ ความพึงพอใจและความทรมาน เขาตกอยู่ในความทุกข์ทรมองเศร้าหรือการหัวเราะที่ไร้เหตุผลเป็นช่วงๆ และสุดท้ายก็จะล้มลงหมดสติพร้อมอาการกระตุก

นาติ มาทยนติ พลินะ กฤตอาหารา มหาศนาะ ॥

วาทาตปิตตาทตกผาตสรุไวรภเวทโรโค มทาทยยะ ॥ 10 ॥

บุรุษผู้มีกำลัง หลังจากรับประทานอาหารมื้อใหญ่อย่างเต็มที่แล้ว ย่อมไม่มึนเมา (แม้ดื่มของมึนเมาเข้าไป) วายู ปิตตะและกัมพะที่ไม่สมดุลอาจเป็นปัจจัยกระตุ้นให้เกิดโรคอันมีชื่อว่า มทาทยยะ ได้

สามานยลักษณั เตช่า ปรมโห หฤททยวยา ॥

วิเภท ปรสภั ตฤษณา เสามโย คลานิรชวโร'รุจิจะ ॥ 11 ॥

บุโรวิพนธสติมิริ กาสะ ศวาสะ ปรัชาคระ ॥

สเวโท'ติมาตริ วิษฏมภะ ศวยฤศจิตตวิกรมะ ॥ 12 ॥

การเกิดอาการเป็นพิษ ความรู้สึกเจ็บที่หัวใจ การเคลื่อนไหวอันขัดแย้ง ความกระหายน้ำ การเดินที่ไม่มั่นคง อาการไข้ที่มาพร้อมกับความไม่ย่อยอาหาร การสูญเสียการมองเห็น อาการไอ อาการหายใจติดขัด อาการนอนไม่หลับ เหงื่อออกมากเกินไป อาการบวมน้ำ และอาการหุ้อี้ เหล่านี้คืออาการทั่วไปของโรคนี้

สวปนเนนาภิกวติ น โจกตศจ ส ภาษเตชะ ॥

ปิตตาททาทชวระ สเวโท โมโห นิตยั จ วิกรมะ ॥ 13 ॥

ศเลษมณศฉรทริหฤตลาโส นิตุรา โจทรเคารวม ॥

สรวเซ สรวลึงคตวั ชญาตวา มหุยั ปิเพตตุ ยะ ॥ 14 ॥

สหสา รุจิริ จานยตรจรัสกโคชิณนา ॥

ภเวต่า ? มารูตาทกษฎาทภเวตตสย วิเศษตะ ॥ 15 ॥

ผู้ป่วยจะอยู่ในอาการง่วงเหงาหาวนอน และพูดคุยอย่างออกรสชาติแม้ว่าจะไม่มีคนพูดด้วย อาการไข้พร้อมด้วยความรู้สึกร้อนเหมือนถูกเผาบนร่างกาย เหงื่อออก จิตใจกระสับกระส่าย และ

อาการเป็นลม ล้วนเป็นอาการที่บ่งบอกถึงโรคมหาตยยะอันเกิดจากโทษะ หากมีการอาเจียน คลื่นไส้ นอนไม่หลับ และหุ้อี้ นั้นหมายถึงเกิดจากการทำงานที่ผิดปกติของกษะ อาการที่กล่าวถึงแล้วข้างต้น ทั้งหมดล้วนมาจากโรคมหาตยยะประเภทสันนิบาต ไม่มีสิ่งใดที่ไม่น่าลึ้มลองหรือไม่น่าอภิมย์สำหรับผู้ที่เอาแต่ดื่มน้ำเมาแม้เขาจะรู้ว่าสิ่งเหล่านั้นจักตามมาด้วยผลอันไม่พึงปรารถนา บุคคลผู้นั้นเพียงทำให้ตนเป็นบ้าและทำลายจิตใจและพุทธิปัญญาของตนเท่านั้น ผู้ป่วยที่เป็นโรคมหาตยยะไม่สามารถแยกแยะรสชาติของอาหารและเศษไม้ได้

ธวัสกศุเลขมนิชฐีวาระ กณฐุโคโซ'ตินิทรตา ॥

ศพทาสทตวํ ตจจิตตวิกุเชโป'งเค หิ วาตรุก ॥ 16 ॥

เสมหะ ลำคอแห้งผาก อาการร่งวงซึม ไม่สามารถทนเสียงใดๆ ได้ จิตใจที่มีภาวะฟุ้งซ่าน ความเจ็บปวดที่เกิดขึ้นบริเวณแขนขา โรคที่เกิดขึ้นกับหัวใจและกล่องเสียง โรคลมชัก อาการหายใจลำบาก กระหายน้ำ อาเจียน มีไข้ ทั้งหมดนี้เป็นอาการของโรคมหาตยยะอันมีต้นกำเนิดจากวายุที่ไม่สมดุล

หฤตกณฐุโรคะ สมโมหะ ศวาสตฤษณาวมิชวาระ ॥

นิวรตเตทยสตุ มทเยภโย ชิตาตมา พุทธิปุรวกถต ॥ 17 ॥

บุคคลใดที่สามารถก้าวข้ามน้ำเมาทั้งหลาย ได้ชื่อว่าสามารถเอาชนะใจตนเองและสมบุรณ์ด้วยพุทธิปัญญา เขาย่อมสามารถต่อต้านโรคทั้งปวงอันอาจเกิดขึ้นได้ทั้งทางร่างกายและจิตใจ

วิการะะ กฤษยเต ชาตุ น ส ศารีрманสะ ॥

รโฆโมหิตาหารปรสย สยุสตรโย คทาะ ॥ 18 ॥

วสาสฤกฤเลทนาวาหิสโรโตโรธะ สมุทภวาระ ॥

มทมฺรจฉापसंनयासा यโถत्तरपलोทภวาระ ॥ 19 ॥

อาการเป็นพิษ โรคลมบ้าหมูและอัมพาต เป็น 3 โรคอันเกิดจากความไม่สมดุลของระบบไหลเวียนและระบบน้ำเหลือง และมักพบในผู้ป่วยที่โภชนาการและการใช้ชีวิตไม่ถูกสุขลักษณะ รวมถึงมีอารมณ์แปรปรวนและไม่เป็นปกติอีกด้วย โรคแต่ละโรคนี้จะมีอาการรุนแรงกว่าโรคที่กล่าวตามมา โรคมหาตยยะนี้มีที่มาของโรคจากเลือดที่ไม่บริสุทธิ์ หรือจากการที่มีน้ำเมาอยู่ในเส้นเลือดหรืออวัยวะที่มานั้นๆ เช่น ความไม่สมดุลของโทษะในร่างกาย ในโรคมหาตยยะที่เกิดจากวายุ ผิวหนังจะมีสีซีดลงเพราะสภาพโลหิตจางในร่างกาย หรืออาจมีลักษณะแห้ง มีสีแดงหรือเหลืองอมแดง ผู้ป่วย

จะมีความทรมาณจากความรู้สึกไม่มีชีวิตและเคลื่อนไหวได้น้อย ในประเภทของปิตตะ ผิวหนังจะกลายเป็นสีเหลืองอมแดง ผู้ป่วยจะรู้สึกร้อนรอนทนไม่ได้ หงุดหงิด วู่วาม ส่วนอาการที่เกิดจากกษะ ได้แก่ อาการง่วงซึม อาการแพ้และปวดจาเรื้อยเปื่อยคนเดียว อาการทั้งหลายที่กล่าวมาทั้งหมดปรากฏในโรคมทหายะประเภทสันนิบาต อาการที่บ่งชี้ว่าเกิดจากปิตตะมักพบในผู้ป่วยเกือบทุกคนของโรคมทหายะ ผู้ป่วยจะไม่สามารถจำแนกเสียงใดๆ ได้แม้จะเป็นเสียงที่คุ้นเคย มีอาการอัมพาตง่วงซึม และนอนลงไปกองกับพื้นในที่สุด

มโห’ตร โทไซะ สรไวสตุ รกตมทยวิไชรปิ ||
ศกตยานนตยาทคตา ภาสศจลศวลิตเวษฎิตะ || 20 ||

การไหลเวียนของเลือดไม่ปกติหรือมีการอุดตันในร่างกายบางตำแหน่ง หรืออาการอัมพาตของแขนขา ก็อาจพบเจอได้ในโรคนี้ประเภทสันนิบาต

รูกษยามารูนตนมุทเย วาโตทกเว ภเวต ||
ปิตเตน โกรธโน รกตปีตาระ กลหปรियะ || 21 ||

โรคมทหายะประเภทที่เกิดจากวายุ ผู้ป่วยจะมองเห็นท้องฟ้าห่อหุ้มไปด้วยสีน้ำเงิน สีแดงหรือสีดำ และเป็นลมไป แต่ก็จะได้สติกลับมาในเวลาไม่นานนัก

สวปน’สมพทรวากยาหิทะ กฬาทธยานปโร หิ สะ ||
สรไวตถสนนิปาเตน รกตสตมภางคทษณม || 22 ||

อาการตัวสั่น วิงเวียนศีรษะ ไอพร้อมกับความเจ็บปวดบริเวณหัวใจ ลมชัก และการปรากฏสีน้ำตาลหรือสีแดงบนร่างกายในระหว่างการชัก เหล่านี้เป็นอาการเพิ่มเติมของโรคดังกล่าว

ปิตตาลิงคตวมาทเยน วิกฤเตหา สุวราชญุต้า ||
วิสตุกมุโปติ นิทรา จ สรวภโย’ภยธิกิ์ ศรมะ || 23 ||

ในประเภทที่เกิดจากปิตตะ ผู้ป่วยจะเป็นลมหมดสติไปพร้อมกับมองเห็นท้องฟ้าห่อหุ้มด้วยสีแดงหรือสีน้ำเงิน และได้สติคืนมาด้วยอาการกระหายน้ำ เหงื่อออก และความรู้สึกสับสนบนร่างกาย

ลักษณลक्षणโณตกรชาทวาตาทิณโณณิตาทิษุ ॥
 อรุณ นิลกฤษณ วา สมปรัศยนวิเศตตมะ ॥ 24 ॥

สีผิวของผู้ป่วยจะกลายเป็นสีฟ้าหรือสีเหลืองในระหว่างที่เป็นลมหมดสติไป ดวงตากลายเป็น
 สีแดงหรือสีเหลือง และผู้ป่วยจะรู้สึกถึงความเจ็บปวดบนร่างกายและพูดจาแบบไม่ต่อเนื่อง

ศีฆร จ ปรัติพุเตต หฤตปีทา เวปฤรกรมะ กาสะ ॥
 ศยวาร์ธนา จฉายา มุรจฉายำ มารูตาทมกะ ॥ 25 ॥
 ปิตเตน รกต ปิต วา นกะ ปศยนวิเศตตมะ ॥
 วิพุเตต จ สสเวโท ทาทฤษโณปปีติตะ ॥ 26 ॥

ในโรคมทหายะที่เกิดจากความผิดปกติของกษะ ผู้ป่วยจะเห็นเงาอันปกคลุมไปด้วยเมฆสีซีด
 และลึ้มลมหมดสติไป และในโรคประเภทนี้ผู้ป่วยมักจะคืนสติช้า รวมถึงมีอาการคลื่นไส้และน้ำลายไหล
 หลังจากคืนสติแล้วด้วย

ภินนวัตปีตนิลาโ รกตนิลาถูเลกษณะ ॥
 กแผน เมฆสีกาศ์ ปศยตยาคาศมาวิเศต ॥ 27 ॥
 ตมศจิจราจ พุเตต หฤทุระ สุปรเสกวาน ॥
 ครุภิสติมิไต (ไร) รโศ ราชธรมาวพณธวาน (วต) ॥ 28 ॥

เนื่องจากความรู้สึกลึกซึ้งและหนักบนแขนขา ผู้ป่วยจะลึ้มลงนอนบนกองหญ้าประดุจแพะ
 อากาทรทั้งหมดที่กล่าวมาแล้วจะแสดงออกพร้อมกันในรายที่เป็นโรคมทหายะประเภทสันนิบาต

สรวา กฤตติสตริภริโท โษ รปสมาร อิวาประ ॥
 ปาตยตยาศุ นิคเจษฏุ วินา พีภตสเจษฏุไตะ ॥ 29 ॥

นอกจากนั้น ผู้ป่วยจะปรากฏอาการของโรคลมบ้าหมูในโรคประเภทสันนิบาตด้วย และจะลึ้ม
 ลงหมดสติเนื่องจากโทษะทั้งหลายในร่างกายกำเริบ แม้ว่าจะไม่มีปัจจัยที่น่ากลัวอื่นๆ มากกระตุ้นก็ตาม

โทษิสตุ มทมุรจฉายำ กฤตเวเคษุ เททินาม ॥
 สวยมโวปศามยนิติ สันยาเสเนาษโรธรวินา ॥ 30 ॥

อาการชกนี้ ย่อมหายไปเองโดยธรรมชาติ เมื่ออำนาจแห่งโทษะแผ่กระจายไปทั่วร่างกาย และผู้ป่วยจะฟื้นคืนสติเองแม้ว่าไม่ได้ยาใดๆ เพื่อการฟื้นคืนสติ การทำงานของจิตใจ ประสาทสัมผัส และอวัยวะที่ใช้ในการพูดจะเกิดความเสียหายในโรคนี้ แม้ที่ผู้ป่วยจะมีจิตใจไม่มั่นคงหรือไม่ปกติ แต่ก็จะมิพละกำลังเพิ่มขึ้นด้วยการทำงานที่ผิดปกติของระบบประสาท

วาคเทหมนสำ เจษฎามากษิพยาติพลา’พละ	
สสนยาส์ นิปติตา ปุราณาฆาตนส์ ศรยะ	31
ภวนติ เตน ปุรุษาะ กาษฐภูตา มฤโตปมาะ	
มริเยต ศีฆร์ ศีฆร์ เจจจิกิตสา น ปฤษฎเขต	32

ความผิดปกติอย่างฉับพลันของระบบทางเดินหายใจอาจทำให้สลบได้ในโรคมทาทยยะ ซึ่งอาจนำไปสู่ความตายได้ ผู้ป่วยจะนอนนิ่งเหมือนกับขอนไม้ โดยปรากฏอาการตัวเขียว คุคคู้และดูเหมือนศพ การรักษาที่เข้าไปแม้เพียงนิดเดียวอาจนำไปสู่ความตายได้ในที่สุด

อากาธะ คราหพหุเล สลิเลาฆ อิวารณเว	
สันยาเส วินิมชชนต์ นรมาศู นิวรตเตยต	33

เป็นเรื่องจำเป็นในทางศีลธรรมที่แพทย์ต้องช่วยผู้ป่วยที่จมอยู่ในมหาสมุทรแห่งโรคมทาทยยะ นี้ เฉกเช่นเดียวกับมหาสมุทรอื่นๆ ที่เต็มไปด้วยสัตว์ร้ายที่น่าสะพรึงกลัว โรคนี้ก็เต็มไปด้วยอาการร้ายแรงหลากหลายชนิด มีถ้อยคำที่กล่าวไว้ในพระเวทว่า คนเมานั้นจะรู้สึกรำแรงแรงสลับกับหงุดหงิดเป็นระยะๆ

มทมานโรษโตช ปรวฤตติภิริตสตะ	
ยุกตายุคตํ จ สมี ยุกตี ยุกเต น มทเยน	34

ข้อความที่กล่าวไว้ก่อนหน้านี้พึงระลึกว่าเป็นการกล่าวถึงการใช่ประโยชน์จากน้ำเมาอย่างไม่เหมาะสม “น้ำเมาย่อมแผ้วถางหนทางไปสู่นรก” นี้คือข้อความกล่าวห้าม อันควรตีความว่าเป็นการกล่าวถึงการบริโภคน้ำเมาอย่างไม่เหมาะสม

พลกาสเทศปาตรํ ปุรกฤตีสหตามถวา วยาสี	
ปรวิกชชยัตตานุรูป ปัพติ ตตะ ปัพตยมฤต	35

น้ำเมาที่ดื่มอย่างถูกต้องแล้วก็เปรียบประดุจน้ำอมฤต จะมอบสุขภาพที่ดี ความแข็งแรง และความงดงามให้แก่ผู้ที่ดื่ม และท้ายที่สุดยังสามารถนำพาไปสู่ความหลุดพ้นได้

อิติ ศรีคารุเท มหาปุราณะ ปุรวชณฺเฑ
 ปรณมาศายเ อจารกาณเฑ
 มทาทยยาทีนินานํ นาม
 ปลงฺจปลงฺจาศหุตฺตรศตโตโม’ธยายะ   ॥ 155 ॥

จบอัยยະที่ 155 อันมีชื่อว่า มทาทยยาทีนินาน (สาเหตุหรืออาการของโรคพิษสุราเรื้อรัง)
 ในอจารกาณเฑ์ อางศะที่ 1 ปุรวะชันฑ์ ในครุฑมมหาปุราณะดังนี้แล

อัยยະที่ 156

ธนวนฺตริรฺวาจ

อถารศลํ นินานํ จ วยาชยาสุยามิ จ สฺสุรุต   ॥
 สรวทา ปฺราณินํ มาเส กิลกาสะ ปฺรภวนฺติ เย   ॥ 1 ॥

ธันวันตริ กล่าวแล้วว่า

ดูก่อนสุครุฑะ ลำดับต่อไป เราจะกล่าวสาเหตุหรืออาการของโรคอรุศล¹¹⁵ (โรคริดสีดวงทวาร) ซึ่งก็คือเนื้องอกอันกำเนิดและเติบโตบนร่างกาย (บริเวณปากทางเข้าออก) ของสิ่งมีชีวิตทั้งหลายอยู่เสมอ

¹¹⁵ อรุศล หมายถึง โรคริดสีดวงทวาร (Haemorrhoid) เป็นภาวะที่หลอดเลือดดำบริเวณทวารหนักมีการโป่งพอง บวม ซึ่งสามารถเป็นพร้อมกันหลายตำแหน่ง โดยแบ่งออกเป็น 2 ชนิดคือ 1) ริดสีดวงทวารภายใน จะเกิดขึ้นภายในทวารหนัก โดยหลอดเลือดที่โป่งพองอาจจะไม่โผล่ออกมาให้เห็น และไม่สามารถคลำได้ จะตรวจพบต่อเมื่อตรวจโดยแพทย์เท่านั้น 2) ริดสีดวงทวารภายนอก จะเกิดขึ้นบริเวณหูดทวารหนัก จากการที่กลุ่มหลอดเลือดดำใต้ผิวหนังปากทวารหนักโป่งพอง สามารถมองเห็นและคลำได้ หากมีรอยโรคอาจมีอาการเจ็บปวด ดูรายละเอียดใน The British Medical Association, *Illustrated Medical Dictionary* 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book, London 2013), 264.

อรุคำลี ตสมาทุจยนต์ คุพมารคณีโรธนาต	
โทษตวงมาสมทูลี สนทุษย วิวิธากฤตีน	2
มาสำกรานปานาเทา คุรวนตยรคำลี ตาณชคะ	
สหชนมานตโรตเถน เกโท ทเวธา สมาสตะ	3

โรคเรื้อรังที่ชื่อว่า “อรรคัส” ในภาษาสันสกฤตก็เนื่องจากปิดกั้นทางเดินของรูทวาร ความไม่สมดุลของโทษะต่างๆ ในร่างกาย อาทิเช่น วายูหรือปิตตะ ก่อให้เกิดเนื้องอกอันมีรูปร่างผิดปกติไปในบริเวณทวารหนัก โดยการกระตุ้นผิวหนัง ไขมันและเนื้อในบริเวณนั้น อาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ สหชนม (อันมีมาแต่กำเนิด) และ อนตโรตถ (อุบัติขึ้นภายหลัง)

ศุชกาคราวาวิภทาศจ คุพสถานานุสั ศรยาะ	
อรทพญจำคุลิสตสมีสติสโร’มยรทฐคุลิสติตา	4

โรคเหล่านี้มีลักษณะแห้ง มีเลือดออกหรือเป็นรอยหยัก โดยตั้งอยู่ในบริเวณทวารหนัก ช่องทวารหนักนี้มีความยาววัดได้ 5 นิ้วครึ่ง และริดสีดวงจะพบภายในบริเวณความยาว 3 นิ้วครึ่งนับจากรูทวาร

พาลยัปรวาหิณี ตาสามนตรมธเย วิสรชินี	
พาหุยาสัรณเณ ตสฺยา คุทาเทา พหิรฺคุเล	5

อาการเลือดออกเกิดจากเส้นเลือดที่ไหลผ่านกลุ่มตั้งเนื้อหรือริดสีดวงนี้ แต่หากเป็นริดสีดวงแบบภายนอกจะพบว่าตั้งอยู่ในตรงทวารหนักภายในบริเวณความยาว 1 นิ้วนับจากรูทวาร

สารทฐำคุลปรมาเณน โรมาณยตร ตตะ ปรม	
ตตร เหตุะ สโหดถานำ พาลเย พิโซปตปตตา	6

มีตั้งเนื้ออีกประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นในบริเวณความกว้าง 1 นิ้วครึ่งนับจากรูทวาร ณ บริเวณที่ขนทั้งหลายขึ้นปกคลุมอยู่

อรศสำ พิซสฤษฏิสตุ มาตาปีตรปจารตะ	
เทวตานำ ปรงโกเป หิ สานนิปาตสย จานยตะ	7

ริดสีดวงแบบเป็นมาแต่กำเนิดอาจเกิดจากความประพฤติอันไม่เหมาะสมของบิดามารดา หรืออาจเกิดจากความโกรธและคำสาปของเทวดาทั้งหลาย หรืออาจเกิดจากท่าทางและความไม่สบายกายในระหว่างที่อยู่ในครรภ์ และหากเป็นแบบสันนิบาตก็จะเกี่ยวข้องกับความไม่สมดุลของ โทษะต่างๆ ในร่างกาย

อาสาธยา เอวมาชยาตาระ สรวเว โรคาสะ กุโลทภวาระ ॥
สหขานี วิเศษเณ รุกษทุรทศนानी तु ॥ 8 ॥

ติ่งเนื้อแบบเป็นตั้งแต่เกิด เหมือนโรคอื่นๆ ทั้งปวงที่เป็นมาแต่เกิด ก็คือไม่สามารถรักษาให้หายได้ มีลักษณะแข็ง ตูน่าเกลียด ซ้ำเข้าด้านใน มีสีเหลืองซีด และตามมาด้วยอาการที่อาจเป็นอันตรายถึงแก่ชีวิต

อนตรมุขานี ปาณฑูนิ ทารุโณปทรวาณी ज ॥
โยชยานी ज पृठोकोटोषसंस्रुคनिययात्सवत्ते ॥ 9 ॥

โรคอนตรมุขี¹¹⁶ (มดลูกปลิ้น) โรคริดสีดวงอาจแบ่งออกได้เป็นหลายประเภท ได้แก่ ประเภทที่เกิดจากการกระทำของวายุ ปิตตะหรือ กัมพะที่ไม่สมดุล ประเภทที่เกิดจากวายุและปิตตะ ประเภทที่เกิดจากวายุและกัมพะ ประเภทที่เกิดจากปิตตะและกัมพะ ประเภทที่เกิดจากวายุ ปิตตะและกัมพะกระทำร่วมกัน

ศุชกาณी वात्सुलेषुमण्यामरुत्त्राणी त्वसुय पित्तत्ते ॥
तोषप्रोकोपहेतुस्तु प्रराकुक्तेवसनसाथिनी ॥ 10 ॥

¹¹⁶ อนตรมุขี มดลูกปลิ้น (uterus, retroverted) หมายถึง ภาวะที่มดลูกปลิ้นตกลงเอาผนังด้านในออกมาอยู่ด้านนอกและไหลออกมาทางช่องคลอด ฉะนั้นส่วนบนของมดลูก (Fundus) จะกลับผ่านปากมดลูกออกมา แต่บางครั้งไม่ปรากฏให้เห็น ทางช่องคลอดดูรายละเอียดใน The British Medical Association, Illustrated Medical Dictionary 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book, London 2013), 575.

ตั้งเนื้อที่เกิดจากการกระทำของวายุและภวะจะมีลักษณะแห้ง ในขณะที่ตั้งเนื้อที่เป็นผลมาจากวายุและปิตตะร่วมกันจะมีลักษณะชื้นและซีมออกมา

อคเนา มเล'ตินิจิตะ ปุนศุจายั (ติ) วุยวายตะ ॥

ปานส์ กุโษ ภวิชหมกฐินกษุ ทุรกาศนาต ॥ 11 ॥

ปัจจัยที่มักจะมีกระตุ้นโทษะต่างๆ ของร่างกายอันก่อให้เกิดโรคนี้ได้อธิบายไว้ก่อนหน้าแล้ว และในทำนองเดียวกัน ความบกพร่องในการย่อยอาหาร การสะสมของอุจจาระในลำไส้ และการมีเพศสัมพันธ์มากเกินไป ย่อมกลายเป็นปัจจัยกระตุ้นให้ตั้งเนื้อเหล่านี้เติบโตขึ้นได้ด้วย

พลสดีเนตรคเลาษุโรตถตลภทาทิมภูณนาค ॥

ภฤศศีตามพุสสุปฺรตฺตาดิปรวาทนาค ॥ 12 ॥

คตมุตฺรศกฤทเวคธารณาคตทุทิตฺรณาค ॥

ชुकุปฺสาคีสารเมว ครหณิ โส'ปยุปฺทรวะ ॥ 13 ॥

กรษณาทวิชมาเทศจ เจษุภาภโย โยชิตำ ปุนะ ॥

อามครภปรปตนาทครภวฤทธิ ปรปิตนาค ॥ 14 ॥

อิทฤไสศจจาปโรรวายุรปานะ กุปีโต มเล ॥

ปาโยรวลิสฺษุ สทวฤตติภาสวณนิะ ปุรณมูรตติษุ ॥ 15 ॥

ตั้งเนื้อในลักษณะเดียวกันอาจปรากฏบนลำคอ ดวงตา กระเพาะปัสสาวะ มดลูก ริมฝีปาก หรือบนอวัยวะอื่นๆ ได้อีกด้วย อันเกิดจากการใช้นิ้วหรือของแข็งชนิดอื่นกด เสียดสีหรือถูกับบริเวณดังกล่าว หรือแม้แต่จากการไอหรือสำลักระหว่างดื่มน้ำ นอกจากนั้น การสัมผัสกับน้ำเย็นจัดอย่างต่อเนื่อง การนั่งรถเป็นเวลานานและบ่อยครั้ง การอั้นปัสสาวะและอุจจาระ การเบ่งอุจจาระหรือขับถ่ายของเหลวอย่างรุนแรง การกินอาหารที่ผิดสุขลักษณะอย่างต่อเนื่องทุกวัน อาการท้องร่วง การอดอาหาร การลากดึงที่ทำให้ต้องเกร็งกล้ามเนื้ออย่างมาก การกระทำที่ทำให้มีอวัยวะของสตรีต้องเกร็งอย่างหนัก และการแห้ง เหล่านี้เป็นปัจจัยกระตุ้นให้ลมวายุประเภทอปานะ (1 ในปราณหลักทั้ง 5 เป็นลมที่พัดไปเบื้องล่างและออกทางรูทวาร) คุ่มคลั่งผิดปกติ ของเสียดค้างอยู่ในปลายลำไส้ใหญ่ และไม่ถูกขับออกเพราะลมอปานะที่ทำงานผิดปกตินี้ ทำให้เกิดการอุดตันในบริเวณนี้อันก่อให้เกิดเป็นริดสีดวงทวาร

ชายนเต'รศุสสิตุ ตตปุรวุ ลกษณั วหนิมนทตา	
วิษณุมกะ สาสถิสทน์ ปินทิ (ษฏ) โภทเวษฎุณั ฤรมะ	16
สานทโรตโถเนตรโยะ โสถะ ศกฤทเทโท'ถ วา คุระหะ	
มารุตะ ปุรโต มุฒะ ปราโย นาทะระศุจรรน	17

อาการที่บ่งบอกถึงระยะเริ่มต้นของโรคนี้ ได้แก่ ระบบการย่อยอาหารเริ่มบกพร่อง อาการเบื่ออาหาร อาการปวดแน่นบริเวณท้อง อาการเจ็บปวดที่บริเวณเอวและเส้นเลือดดำบริเวณด้านหลัง หน้าแข็ง อาการเวียนศีรษะ ความรู้สึกแสบร้อนที่ดวงตา อาการบวม น้ำ การเคลื่อนไหวอ่อนแรง อาการท้องผูกบริเวณลำไส้ กระแสลมที่กักไว้บริเวณสะดือและด้านล่างของสะดือไม่สามารถพัดไหลผ่านได้โดยสะดวก รวมถึงก่อให้เกิดเสียงดังและเลือดไหลอีกด้วย

สรกตะ ปริกฤณตัจจ กฤจฉราทากฤจติ ศุวสน	
อนตรกฤษณาโมปะ กษาริโตทคาร ภูริตา	18
ปรกฤตมุตรมลปา วิษศรทธา ฐุมรุโกษฐกะ	
ศิริปะฤษฐุรสำ ศูลมาลสยั ภินนวรจสม	19
อินทริยารฤษุ เลาลยั จ โกรธ ทุะโชปะจารตะ	
อาศงกา คุรทณี โสถะ ปาณทุคุลโมทเรษุ จ	20
เอตานเยว วิวรฐนเต ชาเตษวหตนามสุ	
นิวรุตตมานโน มาโน ทิ ไตรโธมารุคโรตตะ	21

วายุที่ผิดปกติจะก่อให้เกิดอาการแห้งผากในลำไส้ ภูงน้ำดีและกระเพาะปัสสาวะ ยังให้ริดสีดวงประเภทต่างๆ เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว ผู้ป่วยจะค่อยๆ ผอมลงและแสดงออกถึงอาการหตุ้มมากขึ้นเรื่อยๆ

โกษภเยทนิลานนยานุ สรเวเนทรยศรีคาน	
ตถา มุตรศกฤตปีตตกมานวายุศจ โสษยน	22
มุษณาตยคณิ ตตะ สรวเว ภวานติ ปรายโค'รศสะ	
กฤโศ กฤศั หโตตสาโห ทินะ กษาโม'ถ นิษปุระกะ	23
อสาริ วิคตจฉาโย ชนตุทคธ อิว ทุรมะ	
กฤจฉไร รุครทรวโรครสโต ยกษโมกัไตรมรมปีทไนะ	24

สีผิวของผู้ป่วยจะซีดจางลง ความแข็งแรงของร่างกายจะลดลงอย่างเห็นได้ชัดเจน ระบบอวัยวะภายในจะเหมือนต้นไม้ที่ถูกหนอนแมลงคุดกินและไร้น้ำหล่อเลี้ยง ความเจ็บปวดที่เกิดขึ้นในบริเวณจุดซ่อนเร้นที่อธิบายไว้อย่างละเอียดภายใต้หัวข้อยกขึ้นมา จะปรากฏพร้อมด้วยอาการไอ กระหายน้ำ หายใจลำบาก อ่อนเพลีย อาเจียน บวม น้ำ มีไข้ หูดับ และรสชาติไม่พึงประสงค์ในช่องปาก

ตถา กาศปิปาสาสยไวรสย ศวาสปีนไสะ ॥
 กลมางคกงคมฤทษวฤ ศวยฤชวโรระ ॥ 25 ॥
 กุไลพยพาธิรยสไต มิตยศารก ราปริปีติตะ ॥
 ภาษาโม ภินนสวโร ธยายนมุหะ ชฐิวนนโรจกั ॥ 26 ॥
 สรวปราสาสิทธิณนาภิปายูว กษณศุลวาน ॥
 คุเทน สตรวดา ปิตตัม พลาโกทรสนนิภม ॥ 27 ॥

อาการปวดเมื่อยตามแขนขา ทวารหนัก ขาหนีบ สะตือและบริเวณหัวใจ อาจปรากฏร่วมด้วย ผู้ป่วยมักจะบ้วนน้ำลายอย่างต่อเนื่องและปฏิเสธไม่ยอมรับประทานอาหาร รวมถึงจะมีอาการง่วงซึมตลอดวัน ของเสียที่ขับถ่ายออกมาจากทวารหนักจะมีลักษณะคล้ายน้ำล้างเนื้อ

วิศุขกั โจว มุกตาครุ ปความั จานตรานตรม ॥
 ปาณชปิตตัม หฤริทฺรากุตัม ปิจฉิลิ โจปเวศยเต ॥ 28 ॥
 คุทำกูรา พหวนิลาละ ศุขกาศจิมจิมานวิตาละ ॥
 ปีนางคารารุณมาละ สุตพฺธา วิษมาละ ปฺรุษากฺราละ ॥ 29 ॥

ในบางกรณี ตังเนื้อนี้ยังมีลักษณะแห้ง แต่บางกรณีก็มีลักษณะเตบโตและปล่อยสารคัดหลั่งในประเภทที่เกิดจากปิตตะที่ผิดปกติ ตังเนื้อนี้จะมีสีเหลือง ปล่อยสารคัดหลั่งและมีเลือดออกมาด้วย แต่ในกรณีที่เกิดจากวายุที่ผิดปกติ ตังเนื้อจะไม่ค่อยโตและไม่มีสารคัดหลั่งใดๆ ออกมา

มิโถ วิสทฤศกา วกราสตีภษณา วิสสุภฺฐิ (ริ) ตานนมาละ ॥
 คิมพีชฺรชฺฐ รกรกนฐการฺปาสผลสนนิภาละ ॥ 30 ॥

ตังเนื้อเหล่านี้มีลักษณะขรุขระ ไม่สม่ำเสมอ ปลายแหลม แข็ง มีสีแดงหรือน้ำตาล ทั้งยังมีปลายยอดที่แตกออกหรือเหมือนโดนตัด โดยมีลักษณะคล้ายเมล็ดวิมพะ การกัณชฺฐุ ชฺรชฺฐุรา หรือการ

ปาสะ ตังเนื้อบางก้อนมีลักษณะคล้ายดอกกัทัมพะ ส่วนบางก้อนมีขนาดและรูปร่างคล้ายเมล็ด
มัสตาร์ด

เกจิตกทมพุษปาภาะ เกจิตสิทธารถโกปมาะ ||
 ศิระ ปารศิวาสซ์โฆรุวี กษณาทยธิกวยถาะ || 31 ||
 กษวถุทศารวิษฏุมภทถุ ครหาโรจกปรทาทะ ||
 กาสศวาสาคินีไวษมยกรนาท ภรมาวหาะ || 32 ||
 ไตรารตุโต ครถิต์ สโตกั สศพทึ สปรวาทิกม ||
 รุกเณ นปิฉฉานุ คตฺ วิพทธมฺปเวศยเต || 33 ||

อาการปวดอย่างรุนแรงในศีรษะ สีข้าง ป่าไหล่ แข็งและบริเวณขาหนีบ อาการน้ำลายไหล
 การเรอ อาการท้องแน่นแข็ง อาการไอ หายใจลำบาก เวียนศีรษะ เสียงในหู ระบบย่อยอาหารผิดปกติ
 พร้อมความรู้สึกเจ็บที่หัวใจ และอาการเบื่ออาหารอย่างรุนแรง เหล่านี้คือสัญญาณบ่งบอกถึงริดสีดวง
 ประเภทที่ร้ายผิดปกติก่อให้เกิดขึ้น ผู้ป่วยจะถ่ายอุจจาระที่แข็ง เป็นก้อน รูปร่างเรียวยาวเล็ก พร้อมทั้งมี
 เสียงดังและการเบ่งแรง

กฤษณตวคพทวิณมูตรเนตรวทตรศจ ชายเต ||
 คุลมปลีโหทรราชฐีลาส์ ภวสศสย ไจว ทิ || 34 ||

ผิวหนัง เล็บ อุจจาระ ปัสสาวะ ดวงตา และใบหน้าของผู้ป่วยมีสีดำนวล ส่วนอาการท้องมาน
 ม้ามโตและเนื้องอกอันเป็นเมือกจะปรากฏขึ้นเมื่ออาการของโรคเริ่มพัฒนาขึ้นและลุกลาม

ปัตโตตตรา นีลมุขา รกตปีตาสิตปรภาะ ||
 ตนวุครสตราวินโณ วิศราสตนโว มฤทวะ ศลถาะ || 35 ||

ในประเภทที่เกิดจากปิตตะ ส่วนยอดของตังเนื้อจะมีสีดำคล้ำ น้ำเงินเข้มหรือสีเหลือง รู้สึก
 นุ่มนวลเมื่อใช้มือสัมผัส สังกลิณคล้ายเนื้อ และมีเลือดไหลออกมาจากปลายอีกด้านหนึ่ง

ศุกชีหวา ยกฤตขณทขเลากาวกตรสนนิภาะ ||
 ทาหฺโศ (๒) กขวรสเวทตถณมูรจจารุจิโมหทาะ || 36 ||

ติ่งเนื้อเหล่านี้ บ้างก็เหมือนลิ้นของนกกแก้ว บ้างก็คล้ายปากของปลิง หรือบ้างก็มีรูปร่างเหมือนตั๊กบ ความรู้สึกแสบร้อนทั่วร่างกาย อาการเหงื่อออก ลมชัก รั้งเกี้ยวอาหารอย่างรุนแรง เหล่านี้เป็นอาการที่แทรกซ้อนที่มักจะพบ

โสมฆาโม โทรวนีโทษณปีตรกตามวรสสะ ॥

ยวมธยา หริตปีตหาริทรตวงนขาทยะ ॥ 37 ॥

ผู้ป่วยซบถ่ายอุจจาระที่แข็งอันมาจากอาหารย่อยไม่เสร็จ อันมีสีเขียวหรือสีเหลืองและมีเลือดแทรกออกมาด้วย ติ่งเนื้อที่มีลักษณะหนาตรงกลางเหมือนเม็ดข้าวโพด และผิวหนัง เล็บ อุจจาระ ปัสสาวะ ดวงตา รวมถึงส่วนอื่นๆ ของร่างกายของผู้ป่วยด้วยโรคประเภทนี้จะมีสีเหลือง

ศเลฆโมลพณา มหามูลา ฆนา มนทรชะ สิตาเย ॥

อุตสนโนปจิตสนิคธสทพธฤตตคुरुสธิระ ॥ 38 ॥

ปิจฉิละ สติมิตาเย ศลกษณะ กณฑวาฒยาระ สุปรศนปริยาระ ॥

กิริรปนสาสถยาภาสตา โคสตันสนนิภาเย ॥ 39 ॥

ในประเภทที่เกิดจากภาวะ ริดสีดวงจะมีลักษณะหนาและแบนบริเวณฐาน มักพบว่าเกิดขึ้นในบริเวณรอบๆ รูทวารเป็นหลัก ติ่งเนื้อจะมีสีขาว ค่อนข้างสร้างความเจ็บปวด เป็นมันวาว แข็ง เรียบบมีลักษณะเป็นทรงกลม และรู้สึกอ่อนนุ่มเมื่อสัมผัส บริเวณที่เกิดริดสีดวงนี้มักจะเกิดอาการคันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และผู้ป่วยจะรู้สึกต้องการจัดการกับการโตของติ่งเนื้อนี้อยู่เสมอ ติ่งเนื้อนี้จะให้ความรู้สึกว้าหนักและเหมือนถูกหุ้มนิ้วด้วยผ้าเปียก ลักษณะคล้ายกับเมล็ดกัญญกี หน่อไม้ไผ่ หรือเต้านมวัว

วิภษณานาหิณะ ปายุพสตินาภิกิรตนาเย ॥

สกาศศวาสทลลลสปรเสการุจิป็นสละ ॥ 40 ॥

เมทกฤจจระติโรชาทยศิริกรษารการินะ ॥

กุไลพยาคนิมารทจจระทยตีสาราหิวิการทาระ ॥ 41 ॥

วสาภสภพปราชยปूरिษาสฤกปรวาทิกาะ ॥

น สตรวนติ น ภิทยนเต ปาณทุสนิคธตวคาทยะ ॥ 42 ॥

สัสฤษฤกสิงคาคต สัสกรนิจยาตสรवलภษณะ ॥

รกโตนลพณา คุเท กิละเย ปิตากฤติสมนวิดาเย ॥ 43 ॥

ผู้ป่วยมักมีอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย ปวดเหมือนโดนตุ๊กมัดบริเวณขาหนีบ และเจ็บปวดเหมือนโดนลากที่บริเวณกระเพาะปัสสาวะ ทวารหนักหรือสะดือ ส่วนอาการอื่นๆ ได้แก่ อาการไอ หายใจลำบาก คลื่นไส้ อาเจียน อาการหวัด เบื่ออาหาร อาการเหมือนถูกบีบรัด อาการศีรษะหนัก อาการใช้รุนแรง ความต้องการทางเพศเพิ่มสูงขึ้น โรคนิ่วเมือก ปราศจากความอยากอาหาร และระบบขับถ่ายทั้งหนักและเบาที่ผิดปกติ เหล่านี้คืออาการแทรกซ้อนที่พบเป็นประจำ ในโรคประเภทนี้ผู้ป่วยถ่ายอุจจาระจำนวนมากด้วยการเบ่งรุนแรงมาก อุจจาระมักปรากฏเมือกที่หนาและมันวาวร่วมอยู่ด้วย ริตสีตวงถูกพบได้โดยการหายไปของเลือดที่ออกหรืออุจจาระที่มีลักษณะเรียวเล็ก ริตสีตวงนี้มักมีสีเทาและมันวาว ไม่แตกหรือปริออกแม้ว่าจะโดนแรงกดของปฏิภูม สำหรับริตสีตวงที่เกิดจากความผิดปกติร่วมกันของวายุ ปิตตะและกษะ จะแสดงอาการที่เหมือนกับทั้งสามประเภทดังกล่าวตามลำดับ

วภูประเสทศฤศาะ คุณชาวิทรุ มสนนิภาชะ ॥
เต'ตยรถั ทุขภูมฺษณั จ คาคมวิษณุภปิทธิตตะ ॥ 44 ॥

ริตสีตวงที่เป็นผลมาจากสภาวะของเลือดที่ผิดปกติ จะมีสีสันและรูปร่างคล้ายลูกคุณชา หรือปะการัง หรือหน่ออ่อนของวภูชะ และจะมีอาการในลักษณะเดียวกับริตสีตวงที่เกิดจากปิตตะ

สตรวนติ สหสา รกถั ตสย จาติปรวฤตติตตะ ॥
เกกภาชะ ปิตฺยเต ทุชะชะ โศณิตกษยสมภโวชะ ॥ 45 ॥

ตั้งเนื้อที่ถูกแรงกดเสียดทานจากก้อนอุจจาระแข็งจะมีเลือดออกอย่างมาก และด้วยเหตุนี้ผู้ป่วยจะตัวซีด ตัวเหลืองเหมือนหนังของกบเหลือง อันมีลักษณะเหมือนกับผู้ป่วยด้วยโรคชนิดอื่นๆ ที่มีการสูญเสียเลือดอย่างมาก ผู้ป่วยซุบผอมและห่อเหี่ยวลงในทุกๆ วัน ผิวพรรณซีดเหลืองและอวัยวะต่างๆ เริ่มทำงานผิดปกติ จิตใจก็เริ่มหม่นหมองและโศกเศร้า

หีนวรณผลตฺสาโท หเตาชาชะ กลุเชนทริยชะ ॥
กุกุทโกทควชัฟิรกริรจณกาทธิกะ ॥ 46 ॥
รูกุชะชะ สัคราทธิกรวายุรวิภูสธานะ กุปีโต พลลี ॥
อโรวทานิ สโรตำสิ สัรุธยาระ ปรีโสชยณ ॥ 47 ॥

การบริโภคอาหารบางชนิด เช่น ถั่วเขียว มะนาว หน่อไม้ ถั่วหัวช้าง เป็นต้น จะทำให้วายุ บั้นป่วนผิดปกติในบริเวณลำไส้ และขัดขวางทางเดินอาหารส่วนล่างของร่างกายด้วยการดูดซึม ของเหลวจากปัสสาวะและอุจจาระ ซึ่งทำให้กลายเป็นก้อนแข็งในที่สุด จึงเกิดการหมักหมมในระบบ ก่อให้เกิดอาการเจ็บปวดอย่างมากในบริเวณสีข้าง หน้าท้อง หลัง กระดูกกระเบนเหน็บ รวมถึงบริเวณ หัวใจ และเมื่อโรคเริ่มพัฒนาและลุกลาม ก็จะก่อให้เกิดอาการหุ้อื้อ น้ำลายไหล จุกเสียดในกระเพาะ ปัสสาวะ อาการบวมที่แก้ม และอาการท้องผูกอย่างรุนแรง

บุรีษั วาตวิณมูตรสัคิ กุรวีต ทารุณม ॥

เตน ติวรา รุชา โภษฐุบุถุชฐุหุตุปารุศวคา ภเวต ॥ 48 ॥

อาธุมานมุเท วิชฐา หฤถลาสปริกฤตเน ॥

พสุเตา จ สุตรำ ศุโล คณุชศุ ศวยณุสัภวะ ॥ 49 ॥

วายุที่ผิดปกตินั้น หากเคลื่อนตัวสู่ด้านบนของร่างกาย ก็จะก่อให้เกิดการอาเจียน อาการเบื่อ อาหาร เป็นไข้ ใจสั่น ท้องเสีย โรคบิด ปัสสาวะไม่ออก หูหนวก หายใจลำบาก อาการไอ เยื่อบุโพรง จมูกอักเสบ การขับถ่ายผิดปกติ กระจายน้ำ ม้ามโต ปวดศีรษะ และอาการวิงเวียนศีรษะอย่างรุนแรง อาการเหล่านี้มักเกิดขึ้นโดยขึ้นอยู่กับความรุนแรงของความผิดปกติของวายุ

ปวนสโย รฐวคามิตวาตตศรณทย รุจิขวาระ ॥

หฤทุโรคครหณิโทษมุตรสัคิปรวาหิกา ॥ 50 ॥

โรคหัวใจ โรคท้องร่วงและอาการปัสสาวะอุจจาระไม่ออกพร้อมด้วยอาการหุ้อื้อ เป็นอาการที่ น่าวิตกกังวลยิ่ง มักเป็นอาการแทรกซ้อนที่อาจนำไปสู่ความตายของผู้ป่วยได้ในที่สุด

พาธิรยชาติศิระ ศวาสสิโรรูกกาตป็นสาชะ ॥

มนโน วิการสตุฏฐุ ศวาสปีตตคูลุโมทราทยะ ॥ 51 ॥

แม้จะไม่มีปัจจัยกระตุ้นดังที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่ริดสีดวงทวารก็อาจเกิดขึ้นได้โดยไม่ทราบ สาเหตุในบุคคลที่บริเวณช่องท้องถูกบุกโจมตีโดยวายุที่ผิดปกติและถูกกักขังไว้ในบริเวณดังกล่าว

เอเต จ วาตซา โรคา ซายนเต ภฤศทารุณวะ ॥

ทุรนามามฤตยูทวารุตต ปรีม'ยมุ ปทรวะ ॥ 52 ॥

ริดสีดวงแบบที่เป็นมาแต่กำเนิด เช่นเดียวกับติ่งเนื้อที่เกิดและเติบโตขึ้นในร่องด้านในของ ทวารหนัก เป็นโรคที่ไม่สามารถรักษาให้หายได้

วาทากิ ภูตโกษฐานำ ไตรวินาปี วิชายนเต	
สหขานี ตุ โทษานี ยานี จาภยุนตเร วเลา	53
สฤตทานี ตานยสาธยานี ยาปยุนเต'คฺนิพลาทีภีระ	
ทวนทวขานี ทวีตียายำ พลา ยานยาศริตานี จ	54

การรักษาแบบประคับประคองอาการเป็นเพียงวิธีการเดียวในการรักษาโรคนี้นี้โดยที่ผู้ป่วย จะต้องมีการย่อยอาหารที่ยังคงทำงานได้ดีไม่บกพร่อง ในกรณีของโรคริดสีดวงอันมีชื่อเรียกว่า ปาททาทะ ติ่งเนื้อเกิดและเติบโตในร่องที่สองของทวารหนัก และอาจล่วงเลยกลายเป็นโรคที่รักษา ไม่ได้หากไม่เริ่มทำการรักษาภายใน 1 ปีหลังจากมันเริ่มโตหรือปรากฏ

กฤจฺจฺรสาธยานี ตานยาหุระ ปริสํวตฺสราณิ จ	
พาหยาายำ ตุ พเลา ชาตานเยกโทโซลพณานี จ	55
อรศฺฐลี สุขสาธยานี น จิโรตฺตตฺติกานี จ	
โมตฺตราทิสวปี วกษยุนเต ยถาสวํ นาภีขานี ตุ	56

กรณีของโรคริดสีดวงทวารที่ติ่งเนื้อเพิ่งเติบโตได้ไม่นาน และพบว่าขึ้นอยู่กับด้านนอกหรือ ภายนอกของรูทวาร และมีเพียงโทษะประเภทเดียวเท่านั้นที่เป็นปัจจัยกระตุ้น อาจได้รับการรักษาให้ หายขาดได้ ติ่งเนื้อที่พบบริเวณอวัยวะเพศหรือบนบริเวณสะดือจะมีลักษณะเรียวยาวเล็กและรู้สึกอ่อนนุ่ม เมื่อสัมผัสเหมือนกับปากของไส้เดือน

คณฺชูปทสย ฐปาณิ ปิจฉิลานี มฤทฺฐนี จ	
วยาโน คฤหิตฺวา ศุเลษมาณํ กโรตฺยรศฺสทวโจ พหิระ	57
กิโลปมํ สฤริขรํ จรมกิลํ จ ตทวิหุระ	
วาเตน ไตหะ ปารุชยํ ปิตฺตาทสิตวกฺตรตา	58

วายุประเภทวานะ (หนึ่งใน 5 ปรานหลักของร่างกาย) ที่ทำงานผิดปกติ เมื่อส่งผลกระทบต่ออวัยวะที่ผิดปกติให้ปรากฏออกทางผิวหนัง จะก่อให้เกิดตึงเนือบนผิวหนังอันเป็นร่างกายชั้นนอกสุด มีชื่อเรียกว่า จรณะกิละ ซึ่งมีลักษณะแข็งแน่นและหยาบเมื่อสัมผัส

ศุเลขมณะ สุนิคุธตา ตสย ครถิตตวํ สวรรณตา ॥

อรุศลํ ปุรศเม ยตนมาศุ กุรุวิต พุทธิมาน ॥

ตานยาศุ ทิ คทํ ธา (กา) รยย กุรยยุรพทุคฺโททรม ॥ 59 ॥

จรณะกิละประเภทที่เกิดจากวายุ จะมีความเจ็บปวดตุจุกทิมแทงในขณะที่กำลังเติบโต ในประเภทที่เกิดจากปิตตะ จะมีสีดําปกคลุม ในประเภทที่เกิดจากภะ จะมีลักษณะมันวาวและมีสีเดียวกับสีของผิวหนังรอบข้าง บุคคลผู้ก่อปรด้วยพุทธิปัญญาพึงแสวงหาทางรักษาตั้งแต่ปรากฏตึงเนื้อมันขึ้นบนร่างกายของตน เนื่องจากการรักษาที่สายเกินไปหรือการเพิกเฉยไม่รักษา อาจนำไปสู่โรคของทวารหนักและน้ำในช่องท้องประเภทอื่นๆ ได้

อิติ ศรีคารุเท มหาปุราณะ ปุรวชณฺเท

ปุรณํสาชเย อจากรากณเท'รโคณิทานํ นาม

ชฎุปญจาศุทุตรศตโม'ธยายะ ॥156 ॥

จบอถายะที่ 156 อันมีชื่อว่า อรุศนิทาน (สาเหตุหรืออาการของโรคริดสีดวงทวาร) ใน
อจากรากณท์ อางศะที่ 1 ปุรวะชันท์ ในครุชมหาปุราณะดังนี้แล

อธยายะที่ 157

ฉนวนตรีรฺวาจ

อติสารครุหฺณโยศจ นิทานํ วจมิ สุศฺรุต ॥
 โทษฺฏวฺยสุไตะ สมสฺไตศจ ภยาจฺโณกาจจ ชทฺวิระ ॥ 1 ॥

ฉันวันฺตริ กล่าวแล้วว่

ดูก่อนสุศฺรุตะ เราจะกล่าวถึงสาเหตุหรืออาการของอติสาร¹¹⁷ (โรคบิด) และโรครุหฺณี¹¹⁸ (โรคท้องร่วง) โทษะทั้ง 3 ของร่างกายอันได้แก่ วายุ ปิตตะและกฬะ รวมถึงการรวมกันของโทษะเหล่านี้ ความกลัวและความเศร้าโศก ทั้งหมดนี้เป็นปัจจัยกระตุ้นให้เกิดโรคนี้ได้ โรคนี้แบ่งย่อยได้เป็น 6 ประเภท

อติสาระ สฺ สุตรา ชายเต’ตฺยมพฺพานตะ ॥
 สฺสิศฺษกานนวาสสเน หตฺลชฺชภูวิฐมโกะ ॥ 2 ॥

การดื่มน้ำปริมาณมาก การรับประทานแต่อาหารแห้ง หรือการบริโภคน้ำมัน น้ำมัน เนยหรือขนมหวานในปริมาณที่ไม่เหมาะสม รวมถึงการดื่มของมีนเมา เหล่านี้ก็อาจเป็นปัจจัยกระตุ้นให้เกิดโรคได้

มทฺยรูกฺษาติมาตราทฺรสาตฺสเนหฺวิ ภาฺรมาต ॥
 กฤมิโฆชฺวิโรธาจจ ตทฺวิระ กุปีโตนิละ ॥ 3 ॥

¹¹⁷ อติสาร หมายถึง โรคบิด (Dysentery) การติดเชื้อในลำไส้ทำให้เกิดท้องเสีย (มักมีเลือดปนหนองและน้ำมูก) และปวดท้อง ดูรายละเอียดใน The British Medical Association, *Illustratedmedical Dictionary* 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book, London 2013), 186.

¹¹⁸ ครุหฺณี หมายถึง โรคท้องร่วง (Diarrhoea) ถ่ายอุจจาระบ่อยครั้งกว่าปกติ รวมทั้งลักษณะการถ่ายอุจจาระที่ผิดปกติด้วย เช่น อาการถ่ายเป็นน้ำ ถ่ายเหลว ถ่ายมูก หรือมูกปนเลือด มักเกิดจากการบริโภคอาหารหรือน้ำที่ปนเปื้อนกับแบคทีเรียหรือไวรัสบางชนิด ดูรายละเอียดใน The British Medical Association, *Illustratedmedical Dictionary* 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book, London 2013), 172.

ควา นอกจากนี้ยังมีอาการกระหายน้ำ ลมชัก และความรู้สึกแสบร้อนในร่างกาย เหล่านี้เป็นอาการของโรคที่เกิดจากความผิดปกติของปิตตะ

ปัจฉิลี ตตรานุสสารมลปาโลปี สปรวาทิกม ||
สโรมหรชะ เสกเลโศ ครูพสุติคุโทระ || 10 ||
กฤเต'ปยุกฤตสงคฺจ สรวาตมา สรวลक्षणะ ||
ภเยน กุชุกิตะ จิตเต ศายิตะ ทุรวาเยตส (จณ) กฤต || 11 ||

อาการเจ็บปวดหรือปวดแสบปวดร้อนบริเวณทวารหนัก รวมถึงการขับถ่ายอุจจาระที่มีลักษณะหนา ไหลลื่นและมีกลิ่นเหม็น เป็นลักษณะของโรคคอตีสาระอันเกิดจากพิษที่ผิดปกติ แต่หากปรากฏอาการทุกอย่างทั้งหมดตามที่กล่าวมา พร้อมด้วยอาการคลื่นไส้ อาเจียน ความรู้สึกหนักที่ทวารหนักและในช่องท้อง รวมถึงอาการขนลุกชูชัน ย่อมแสดงถึงโรคคอตีสาระประเภทสันนิบาต ผู้ป่วยจะหมดสติและคิดว่าสิ่งที่เขาทำไปแล้วนั้น ยังไม่ได้ทำ หากวายุถูกทำให้กำเริบด้วยความกลัวในจิตใจ จะทำให้อุจจาระเหลวและขับถ่ายออกมาโดยมีลักษณะอุ่นหรือร้อนในทันที

วายุสโต นิวารุเต กุชุปมุษณั ทรว ปุลวม ||
วาตปิตเต สมึ ลิงคมาหุสตทวฺจจ โศกตะ || 12 ||

อาการของโรคที่เกิดจากวายุและปิตตะ จะปรากฏอาการตามที่บรรยายไว้ในประเภทวายุและประเภทปิตตะรวมกัน อาการของโรคคอตีสาระอันเกิดจากความโศกเศร้าในจิตใจย่อมมีลักษณะแบบเดียวกับอาการของโรคที่เกิดจากความกลัว

อติสาระ สมาเสน ทเวธา สาโม นิรามกะ ||
สาสฤคชาตํ รสทโรโค เคารวาทปสุ มฺลจติ ||
ศกฤททุรคนธมาภูโภวิษณุมการตติปรเสกินะ || 13 ||

โรคนี้อาจแบ่งได้เป็นอีก 2 ประเภท คือ สามะ (มีเมือก) และ นิรามกะ (ไม่มีเมือก) ในประเภทสามะ อุจจาระจะส่งกลิ่นเหม็นมาก มีอาการคลื่นไส้พร้อมกับแน่นท้อง และอาจมีอาการปัสสาวะไม่ออกร่วมด้วย

วิปริโต นิรามสตุ กผาตโก'ปี น มชชติ	॥
อติสาระช โย นาติ ยตนวนุ ครหณีคหะ	॥ 14 ॥
ตสย สยาทคณินิรวาณการุโยรตยรตสยจิตะ	॥
สามัม ศกถนนิรามัม วา ชีรณัม เยนาติสarayยเต	॥ 15 ॥

ในกรณีที่ปรากฏอาการอื่นๆ นอกจากที่ได้กล่าวถึงไปแล้วล้วนจัดอยู่ในประเภทนิรามะทั้งสิ้น อาการที่เด่นชัดว่าเกิดจากพิษที่ผิดปกติในกรณีของโรคอติสาระสามารถนำไปสู่ความตายได้ หากเป็นโรคอติสาระแล้วไม่ได้รับการแก้ไขตั้งแต่ต้นอาจนำไปสู่โรคครหิณี (ท้องร่วง) ได้ การบริโภคอาหารจำนวนมากที่ไปขัดขวางระบบการย่อยอาจนำไปสู่อาการไข้ทั้งประเภทสามะและนิรามะได้

โส'ตีสารโ'ตีสรรณาทาศุการีระ สวภาวตะ	॥
สามัมชีรณมชีรณน ชีรณ ปกวี ตู โนว จ	॥ 16 ॥
จิรฤท ครหณีโทหะ สณจยาศุโจปเวศเยต	॥
อกสมาทวารสุรวะ ธมกสมาทสนธิเนิมุหะ	॥
ส จตุรธา บฤถคโทหะ สนนิปาตาจจ ชายเต	॥ 17 ॥

ในสภาวะที่มีอาหารที่ไม่ย่อยจำนวนมากอยู่ในกระเพาะอาหาร อาการที่ตามมาก็คือโรคอติสาระในประเภทสามะ ที่เรียกด้วยชื่อดังกล่าวนี้เพราะผู้ป่วยจะถ่ายอุจจาระเป็นจำนวนมากในระหว่างที่โรคกำเริบ โรคชนิดนี้ย่อมนำไปสู่ความตาย โรคอติสาระประเภทสามะมักเกิดขึ้นหลังจากอาการอาหารไม่ย่อยและเพราะการคั่งค้างของของเสียต่างๆ ในลำไส้ โรคอติสาระที่เป็นอย่างเรื้อรังจะนำไปสู่การเป็นโรคครหิณี อันอาจแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภทคือ เกิดจากอายุ เกิดจากปิตตะ เกิดจากหะ และประเภทสันนิบาต

ปราครูปางคสย สทณัม จิราตปวนอลุปกะ	॥
ปรเสโก วกตฺรไวรศยมรุจิสตถุศฺรโมภรมะ	॥ 18 ॥
อาพ (น) ทุโธทรตา ฉรหิหะ กรณเก'ปยณุกชกม	॥
สามานยลกษณัม การุศย์ วมก สตมโก ชวระ	॥ 19 ॥
มูรจฉา ศิโรวิษณุภะ ศวยถุหะ กรปาทโยหะ	॥
ตนุทรานิลาดตาลุโสชสตีมิริ กรณโยหะ สวนะ	॥ 20 ॥
ปารศุไวรวุจกษณคฺรีวารุชา ตีกษณวิษุจิกา	॥
รุคณेषุ วฤทธีหะ สรวेषุ กษตฺตถุชณาปริหฺรตฺริกา	॥ 21 ॥

ความรู้สึกอ่อนแรงบนแขนขา อาการท้องอืดท้องบวม น้ำลายไหล รู้สึกรสชาติอาหารไม่ถูกปาก ความกระหายน้ำ อาการเวียนศีรษะ เบื่ออาหาร จุกเสียด อาเจียน ได้ยินเสียงอื้ออึงในหู เหล่านี้เป็นอาการทั่วไปที่บ่งบอกถึงโรคครหิณี ความอ่อนแอและความผอมแห้งของร่างกาย อาการร้อนวูบวาบ อาการไข้ขึ้นเกิดจากความอ่อนแรง ลมชัก อาการชาบริเวณศีรษะและหัวใจ อาการบวมบริเวณปลายประสาท อาการซึ่มง่วงนอน เพดานปากแห้งกร้าน วิสัยทัศน์ดับมืด เสียงดังในหู อาการปวดบริเวณคอ สะโพก สี่ข้างและขาหนีบ รวมถึงการถ่ายท้องอย่างรุนแรง เหล่านี้คืออาการแทรกซ้อนที่พบได้ทั่วไป อาการเหล่านี้จะรุนแรงขึ้นในรายผู้ป่วยที่อ่อนแอ ความหิวและกระหายน้ำก็มักจะเพิ่มขึ้นอย่างน่าทรมานด้วยเช่นกัน

ชีรณชีรยติ จาธมานิ ภุกเต สวาสถยิ สมศนุเต ॥
 วาตาหฤตฺหโรคฺคฺลมารตะป्लीหปาณฺฑุรศางกิตาตะ ॥ 22 ॥
 จิราหฺหุชะหิ ทุรวํ ศุชะกํ ตุนทาริ ศพทณฺเณวต ॥
 ปุณะปุณะ สฤเชทวฺรจํ ปายูรฺจฉวาสกาสวาน ॥ 23 ॥

ส่วนท้องจะขยายตัวขึ้นมากในเวลาที่กำลังจะย่อยเสร็จ ผู้ป่วยจะรู้สึกบรรเทาลงเล็กน้อย หลังจากรับประทานอาหาร อาการสั่นของหัวใจพร้อมด้วยความรู้สึกเจ็บในบริเวณหัวใจ ริดสีดวง ทวาร ม้ามโต ตัวเหลืองซีด และหมดสติ ทั้งหมดนี้เป็นอาการแทรกซ้อนที่น่าวิตกกังวลในกรณีของครหิณีแบบวายุ

ปีเตน ปีตนิลาภํ ปีตภํ สฤชติ ทรวม ॥
 ปุตยมฺโลทฺคารหฤตฺกณฺฐทวารจิตฺททริตตะ ॥ 24 ॥
 ศุเลษมณา ปจฺยเต หุชะเช มนศฺนฺรทริโรจกะ ॥
 อาสโย ปทาหนิษฺฐิวากาสหฤตฺลลาสปีนสาชะ ॥ 25 ॥

ถ่ายอุจจาระบ่อย อาจมีลักษณะหลวม แข็งหรือเป็นฟอง และยังมีเสียงผายลมดัง ยังให้เกิดความเจ็บปวดบริเวณรูลทวาร พร้อมทั้งทำให้ไอและหายใจลำบาก โรคนี้ในประเภทของปิตตะ อุจจาระจะมีสีเหลืองหรือเหลืองแกมน้ำเงิน

หฤทฺยํ มนฺยเต สตฺยานมฺทริ สติมิตํ คฺรุ ॥
 อุทฺคาโร หุชะภูมฺจฺระ สทฺนํ สปรหฺรชณฺม ॥ 26 ॥

การเรอเป็นกรด ความรู้สึกแสบไหม้บริเวณหัวใจและคอ อาการเบื่ออาหาร และความ
กระหายที่ไม่สิ้นสุด เป็นลักษณะเพ็งเติมของครหิณีประเภทนี้ (ปิตตะ)

สมภินนศุเลขมส์ศลิษตคุรจามโลละ (วระจะ) ปรวรดตจม ॥
อกฤศสุยาปี เทารพลย์ สรวเซ สรวทรศนม ॥ 27 ॥

ความเจ็บปวดเนื่องจากลำไส้บิดตัว การย่อยอาหารที่ยากลำบาก อาเจียน เบื่ออาหาร
ความรู้สึกแสบร้อนในช่องปาก น้ำลายไหล ไอ คลื่นไส้ อาการหวัด อาการแน่นท้องและหนักบริเวณ
ท้อง การเรอรสหวาน ความรู้สึกเพ็ลยและอ่อนแรง รวมถึงอาการขนลุกชูชัน เหล่านี้เป็นลักษณะของ
ประเภทผะ

วิภาเค่งคสย เย โปรกตา ปิปาสายาสตรโย มละ ॥
เต'ปยุสย คุรหิณีโพิชาะ สมนเตชวสติ การณม ॥ 28 ॥

ผู้ป่วยขับถ่ายอุจจาระที่มีลักษณะหนาและมีเมือกปน ส่วนโรคประเภทสันนิบาตจะปรากฏ
อาการทุกอย่างที่กล่าวมาแล้วรวมกัน

วาทวยธยศมรีกุษฐเมโททรภคณทรม ॥
อรคำสิ คุรหิณีตยชฎา มหาโรคาะ สหุสตรา ॥ 29 ॥

โรคลมบ้าหมู นิ้วในกระเพาะปัสสาวะ โรคเรื้อน หนองใน น้ำในช่องทวารหนัก โรคริดสีดวง
ทวาร และโรคครหิณี ทั้งหมดนี้พึงเรียกว่า มหาโรค และการรักษาเป็นไปด้วยความยากลำบากยิ่ง

อิติ ศรีคารุเท มหาปุราณะ ปุรวณเต
ปรณมาศายเย อจารกาณเต ตีสารนิทาน
นาม สปัตถจาศทุตรศตโตโม อธยายะ ॥ 157 ॥

จบอธยายะที่ 157 อันมีชื่อว่า อตีสารนิทาน (สาเหตุหรืออาการของโรคบิด) ในอจารกาณต์
อางศะที่ 1 ปุระวะขันต์ ในครุฑมหาปุราณะดั่งนี้แล

อัยายะที่ 158

ฉนวนตรีรฺวาจ

อถาโต มฺตรฆาตสย นินานํ ศฺถนุ สฺศรฺต ॥
 พลฺตฺพิสฺตฺติรฺาเมฆฺร กทิวฺฤชณฺปายุ จ ॥ 1 ॥

ฉันวันฺตริ กล่าวแล้วว่

คูก่อนสฺศรฺตฺตะ ต่อกจกนึ้ไป ขอเรอจงฟ้งสาเหตุหรืออาการของโรคมฺตรฆาตฺตะ¹¹⁹ (โรคนิว) และโรคมฺตรกฤจฺฉ¹²⁰ (โรคปัสสาวะขัด) กระทบะปัสสาวะ รวมถึงท่อปัสสาวะและองคชาติ สะโพก กูดอันทชะ และทวารหนัก ต่างถูกปกคลุมด้วยเยื่อบุช่องท้องประเภทเดียวกัน และตั้งอยู่ด้านหลังของอึ้งเชิงกราน

เอกสํวหนาะ โปรกตา คฺุทาสฺถิวิวราศฺรยาะ ॥
 อโรมุไซฺปิ พลฺตฺริหิ มฺตรวาทิศฺรามุไซฺ ॥ 2 ॥

กระทบะปัสสาวะนั้นมีท่อปัสสาวะอยู่ด้านล่าง และถูกเติมให้เต็มด้วยท่อจากไตทั้งสองอันโดยตั้งอยู่เฉียงๆ บนฐานของอวัยวะนั้น

ปารฺศฺวเภยชะ ปุรฺยยเต ศฺลกฺษไณ (สฺกฺษไม) สยนฺทมาโนรนาเรตม ॥
 ไตสฺไตเรว ปฺรวิศฺไยวฺ โทชนฺกฺรฺวณฺติ วิศฺติม ॥ 3 ॥

¹¹⁹ มฺตรฆาต หมายถึง โรคนิว (gallstones) เป็นโรคในระบบทางเดินน้ำดีที่พบได้บ่อยที่สุด เกิดจากการตกตะกอนของหินปูนหรือคอเลสเตอรอลในน้ำดี ดูรายละเอียดใน The British Medical Association, *Illustrated Medical Dictionary* 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book, London 2013), 244.

¹²⁰ มฺตรกฤจฺฉ หมายถึง โรคปัสสาวะขัด (Dysuria) คือ ความเจ็บปวดหรือไม่สบายที่เกิดขึ้นเมื่อปัสสาวะ อาการปวดปัสสาวะเป็นที่รู้จักกันในทางการแพทย์ว่าปัสสาวะลำบาก หรือปวดแสบปวดร้อนเวลาปัสสาวะ ซึ่งเกิดจากการระคายเคืองหรือติดเชื้อที่เนื้อเยื่อบริเวณทางเดินปัสสาวะ ท่อปัสสาวะ หรือบริเวณใกล้เคียง อวัยวะเพศ ดูรายละเอียดใน The British Medical Association, *Illustrated Medical Dictionary* 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book, London 2013), 572.

โทษะต่างๆ ในร่างกายอันได้แก่ ภาวะ ปิตตะและกษะ ที่ไม่สมดุลอาจแทรกเข้าไปในเส้นประสาทที่ละเอียดอ่อนซึ่งไปขวางทางเยื่อหุ้มต่างๆ ในร่างกาย และอาจก่อให้เกิดความปกติที่ต่างๆ กันถึง 20 ชนิด

มูตรธาตุะ ประเมหศจ กฤจฺจฺรณมฺรม สมาศฺรเยต ॥

พสฺติวํ ฤษณเมฒฺรารตฺยูกฺโตลฺपालปฺ มุหฺรุมุหฺ ॥ 4 ॥

ทั้งโรคมูตรธาตุะและประเมหะ โจมตีไปที่จุดเปราะบางในบริเวณกระดูกเชิงกราน ที่ที่อวัยวะเพศชาย (ท่อปัสสาวะ) เอ็นขาหนีบ และเอ็นของกระดูกอุ้งเชิงกรานมาบรรจบกัน และในโรคทั้งสองนี้ ผู้ป่วยจะมีปัสสาวะออกมาเพียงจำนวนน้อยแต่บ่อย พร้อมด้วยความเจ็บปวดในบริเวณดังกล่าว

มูตรณฺยวาทเช กฤจฺจฺรปิตฺเต ปิตฺ สทาหฺรูก ॥

รกฺตํ วา กฝฺโซ พสฺติเมฒฺรเคารวโศถวาน ॥ 5 ॥

โรคมูตรธาตุะนี้ หากเป็นประเภทที่เกิดจากภาวะ ปัสสาวะจะมีปริมาณน้อยและเล็ดออกมาบ่อยๆ พร้อมกับความเจ็บปวดอย่างยิ่ง ในประเภทของปิตตะ ปัสสาวะจะมีสีเข้มหรือมีเลือดปนออกมา และมักจะมีความรู้สึกแสบร้อนและเจ็บปวดบริเวณปลายท่อปัสสาวะ ในประเภทของกษะ ผู้ป่วยจะทรมานจากอาการบวมและหนักของกระเพาะปัสสาวะและท่อปัสสาวะ

สปีจฺฉํ สนิรฺหฺตํ จ สรวฺโฆ สรวาตมกํ มโลละ ॥

ยทา วายูรมุขํ พสฺเตวฺรยวาวฺรตฺตย ปรีโศษยน ॥ 6 ॥

ใบหน้าของผู้ป่วยจะมีลักษณะอิดโรย ม่วงคล้ำ หากภาวะเป็นตัวกระตุ้นทำให้เกิดโรคมูตรธาตุะ นอกจากนั้น อาการที่หนักที่สุดที่โทษะทั้งสามคือ ภาวะ ปิตตะและกษะก่อให้เกิดในผู้ป่วยโรคนี้คือ ปัสสาวะกะปริบะปรอยโดยมีน้ำอสุจิ น้ำดีและเมือกผสมออกมาด้วย

มูตฺรํ สปีตํ สกมฺ สศฺกฺรํ วา ตทา กฺรมาต ॥

สํชายเต’ศฺมรี โฆรา ปิตฺตํ โคริว โรจนา ॥ 7 ॥

ศฺลेशฺมาศฺรยา จ สรวฺวา สยาทถาสยาละ ปุรวฺลฤษณม ॥

พสฺตยารฺธมานํ ตทาสนนเทโส หิ ปรีโต’ตฺริฏ ॥ 8 ॥

ปิตตะที่ผิดปกติในกรณีที่มีโรคมูตรมาตาเป็นประเภทปิตตะ อาจก่อให้เกิดก้อนนิ่วเล็กๆ อันมีขนาดและสีเหมือนกับโคโรจนา (ก้อนแข็งอันเกิดจากน้ำดีของวัวที่พบเจอเป็นบางครั้งในถุ่น้ำดีของวัว) ภาวะที่ผิดปกติคือสาเหตุของการเกิดก้อนนิ่วในกระเพาะปัสสาวะในทุกกรณี

พสเดา จ มุตรสงคิตว์ มุตรกฤจจรั ชวโร’รุจีระ ॥
 สามานยลิ่งคํ รุงนาภิสวีนิพสดีมุรทสุ ॥ 9 ॥
 วิสดีรณวา สํ มุตรํ สยาตตถา มารคณิโรธเน ॥
 พทธี พทฐวา สุขํ เมहतจจจํ โคเมทโกปมม ॥ 10 ॥

การขยายตัวของกระเพาะปัสสาวะพร้อมด้วยอาการปวดอย่างรุนแรงในบริเวณรอบๆ คืออาการที่บ่งบอกถึงก้อนนิ่วในกระเพาะปัสสาวะ การรวมตัวสะสมของน้ำปัสสาวะในถุ่น้ำดีเยื่อ การถ่ายปัสสาวะยากและมีอาการเจ็บ อาการไข้และเบื่ออาหาร อาการปวดที่สะดือ กระเพาะปัสสาวะ และบริเวณฝีเย็บ รวมทั้งอาการปวดศีรษะด้วย เหล่านี้คือลักษณะของโรคโดยทั่วไป การอุดตันของทางเดินปัสสาวะนี้จะไปขวางช่องทางขับถ่ายของเสียสู่ภายนอกของกระเพาะปัสสาวะ ผู้ป่วยจะถ่ายปัสสาวะที่มีลักษณะใสเหมือนแก้วผลึก ขับถ่ายออกมาย่างยากลำบากและเจ็บปวดทรมานยิ่ง

ตตสํโกโข ภาทภเวตสาสุถุงมาสมจวนิ รุคภเวต ॥
 ตตร พาทาภิสถุตยารุตโต ทนตานุ ขาทติ เวปเต ॥ 11 ॥

การคั่งค้างสะสมของปัสสาวะเป็นเวลาในกระเพาะปัสสาวะนั้นอาจก่อให้เกิดการควบแน่น แล้วตามมาด้วยการเล็ดออกและความเจ็บปวดในท่อปัสสาวะ ในประเภทที่เกิดจากวายุที่ผิดปกติ ผู้ป่วยจะกัฒพืนอย่างรุนแรงและสั่นไปทั้งตัว

คฤหณาคี เมหนํ นาภี ปิตยตยติลภษณม ॥
 สานิลํ มุณฺจติ ศกณฺมุทฺรเมหติ พินฺหุศะ ॥ 12 ॥

ก้อนนิ่วประเภทนี้ จะสร้างความเจ็บปวดอย่างรุนแรงในบริเวณสะดือ ผู้ป่วยจะขับถ่ายอุจจาระที่ร้อนและเป็นฟอง พร้อมด้วยของเสียและปัสสาวะที่ไหลออกมาเป็นหยดด้วยความเจ็บปวด

ศยามรุภษาศมรี จาสย สยาจจิตา กณฺฏไกรวิ ॥
 ปิตเตน ทหยเต พสตีละ ปจยมาน อิวโษณวาน ॥ 13 ॥

พลลาตกาสุถิสถานา รกตา ปิตา สีตาศมรา   ॥
 พสตรินิสตุทยต อิว ศุเลขมณา คีตโล ศุระ   ॥ 14 ॥

ในประเภทที่เกิดจากอายุที่ผิดปกติ ก้อนนี้จะมีลักษณะหยาบและมีออกน้ำตาล รวมถึงพบว่ามีหนามเล็กๆ พุ่งออกมาด้วย ในประเภทที่เกิดจากปิตตะ ผู้ป่วยจะทรมาณจากความเจ็บปวดเหมือนไฟเผาในกระเพาะปัสสาวะ และก้อนนี้มีรูปร่างคล้ายผลกล้วยตากจะ อาจมีสีแดง เหลือง หรือขาว ในประเภทที่เกิดจากกษะ ความรู้สึกเจ็บปวดอย่างรุนแรงจะเกิดขึ้นในกระเพาะปัสสาวะ ก้อนนี้จะมีลักษณะเย็นและหนัก

อศมรี มหตี ศลภษณา มธูรณาถ วา สีตา   ॥
 เอตา ภวนตี พาลานำ เตษาเมว จ ภุยสาม   ॥ 15 ॥

ก้อนนี้ที่พบในกระเพาะปัสสาวะของเด็กทารกมักจะมีขนาดเล็ก หนัก มีสีขาวหรือสีน้ำตาล นีวเหล่านี้ควรนำออกจากกระเพาะปัสสาวะก่อนที่จะขยายขนาดหรือพัฒนาไปเต็มที่

อาศโยปลงยาลปตวาทครหมาหระณ สุชี   ॥
 ศุกราศมรี ตู มหตี ชายเต ศุกรธารณาต   ॥ 16 ॥

หากการปล่อยน้ำอสุจิถูกขัดขวางไว้โดยทางใดทางหนึ่ง ก็อาจก่อให้เกิดก้อนนี้ที่เป็นอันตรายขึ้นได้ วายุที่ปั่นป่วนไม่ปกติในบริเวณดังกล่าวจะทำให้ น้ำอสุจิแห้ง หลุดออกจากช่องทางที่เหมาะสม จับตัวกันเป็นผลึกภายในท่อน้ำอสุจิภายในถุงอัณฑะ

สถานจยตุมภุกต์ วา อณฑโยรณตเร'นิละ   ॥
 โศษยตยु पसकुह्य सुर् तजुक्रमसुमी   ॥ 17 ॥
 พสตรุกฤถจณรมุตรตวु सुकुลา सुयठुการिणी   ॥
 ตสยामตुปนनमातरायā सुषुภमेतय विलियते   ॥ 18 ॥

ก้อนนี้วประเภทนี้มีชื่อเรียกว่า ศุกราศมรี ทำให้กระเพาะปัสสาวะบวมและถ่ายปัสสาวะลำบาก น้ำอสุจิที่กำลังไหลผ่านจะเกาะตัวกันในทันทีในขณะที่ก้อนนี้กำลังก่อตัวขึ้นในท่อน้ำอสุจิ

ปีติเต ชวรกาเส'สมินนศมฺรยเยว จ ศรกรรา ॥
 อเสา วา วายุนา ภินนา सा त्वस्मिन्ननुโลมके ॥ 19 ॥

ในขณะที่อาการไข้และอาการไอกำลังโจมตีนั้น ก้อนนิ่วมักจะถูกเปลี่ยนให้กลายเป็น ศรกรรา (ก้อนกรวดเล็กๆ) ก้อนนิ่วเหล่านี้เมื่อถูกทำให้แตกโดยวายุที่ปั่นป่วนในบริเวณดังกล่าวแล้ว ก็อาจไหลออกมาที่ปัสสาวะได้ตามช่องทางปกติ

นิเรติ สห มุตฺเรณ ปฺรตีโลเม วิปฺยเต ॥
 มุตรสัธารณั กุรฺยยาตกรุทฺโธ พฺสฺเตรมุเข มรุต ॥ 20 ॥

แต่หากก้อนกรวดเหล่านี้ไหลขึ้นไปในทิศทางตรงกันข้าม ก็จะไปกองสะสมอยู่ในกระเพาะปัสสาวะ ทำให้เกิดการระคายเคืองบริเวณปลายท่อปัสสาวะ และขัดขวางการไหลของปัสสาวะให้ เป็นไปโดยลำบาก ทำให้น้ำปัสสาวะไหลออกมาได้ช้าหรือกะปริบกะปรอย

มุตรสงคั รุชั กณฺฐุ กทาจิจฺจ สุวามเต ॥
 ปฺรจฺฉาทย พฺสฺติมุทฺธตฺย ครฺรานตั สฺถูลวิปลฺตุตาม ॥ 21 ॥

วายุที่ผิดปกติก็น่าจะกำเริบขึ้นจนขยายเต็มโพรงของกระเพาะปัสสาวะ แล้วจากนั้นก็ค่อยๆ ซึมผ่านเยื่อในช่องท้อง ทำให้ท้องขยายออกและสร้างอาการกระดูกที่เจ็บปวดอย่างยิ่งภายใน รวมถึงทำให้เกิดอาการหูอื้ออีกด้วย

กโรตี ตตร รุคฺทาทิ สฺปนทโนทเวษฺฏานานิ จ ॥
 พินฺทุศศจ ปฺรวรฺตเตน มุตรั พฺสฺเตตา ตุ ปีติเต ॥ 22 ॥

วายุที่ผิดปกติและกำเริบภายในบริเวณกระเพาะปัสสาวะ จะทำให้น้ำปัสสาวะไหลออกมาเป็นหยดๆ (ไม่ต่อเนื่อง) ดังนั้น น้ำปัสสาวะจะมีลักษณะขาดตอนหรือถูกขัดขวางอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ธาราวโรธศฺจาปฺเยษ วาตพฺสฺติริติ สมฺฤเต ॥
 ทฺุสฺโตรุ ทฺุสฺตรฺโตรุ ทฺุวิตีเย ปฺรพฺโล'นิละ ॥ 23 ॥

โรคดังกล่าวนี้มีชื่อเรียกโดยเฉพาะว่า วาตวัสติ การรักษาแม้จะเป็นไปได้แต่ก็ยากยิ่ง และจะยากขึ้นไปอีกเมื่อสาเหตุของโรคมาจากภาวะที่ผิดปกติ

ศกถุนมารคสย พสเตศจ วายูรณตฺรมาศฺริตตะ	॥
อชฺฐีลาภํ ฆนํ คุรณถึ กโรตฺยจ (พ) ลมุนนตม	॥ 24 ॥
วาทาชฺฐีเลตฺติ สาทมาณํ วิณฺณตฺรานิถ (ติ) สรคฺคฤต	॥
วิคฺฤณะ กุณฺชลีภูโต พสฺเตธา ติวรฺวโยถฺนิละ	॥ 25 ॥

วายุที่ผิดปกติในร่างกาย เมื่อถูกกักอยู่ในบริเวณฝีเย็บที่ตั้งอยู่ระหว่างทวารหนักและกระเพาะปัสสาวะ จะก่อให้เกิดก้อนนิ่วขนาดใหญ่ที่หนา แข็ง มีทรงกลมอันมีชื่อว่า วาทาชฺฐีลา อันเป็นตัวก่อให้เกิดเนื้องอกชนิดร้ายแรงและการเคลื่อนที่ของลำไส้

อาพธฺย มุตรํ ภารมตฺติ สํสฺตมโกทฺเวษฺภูเคารวม	॥
มุตรมฺลปาลปมถฺวา วิมฺฤจตฺติ สกฤตฺสฤต	॥ 26 ॥

วายุที่ผิดปกติในร่างกายจะหมุนตัวและก่อให้เกิดความเจ็บปวดรุนแรงในกระเพาะปัสสาวะ โดยไม่รบกวนการไหลของน้ำปัสสาวะ แต่จะก่อให้เกิดอาการเวียนศีรษะ ความรู้สึกล้าและหนักที่บริเวณแขนขา อาการคลื่นไส้

วาทกุณฺชลิเกตฺเตว มุตรํ ตฺถ วิธฺถเตจฺจิม	॥
น นิเรตฺติ นิรุทฺธํ วา มุตรธาตฺติตฺตํ ตทลปรฺก	॥ 27 ॥

โรคอันมีชื่อเรียกว่า วาทกุณฺชลิกา เป็นโรคอันเจริญขึ้นจากการคั่งค้างของน้ำอสุจิ สังเกตอาการได้จากน้ำปัสสาวะที่ไหลแบบกะปริบกะปรอยแต่ก็ต่อเนื่อง น้ำปัสสาวะที่คั่งค้างในกรณีนี้ก่อให้เกิดความเจ็บปวดเล็กน้อยบริเวณด้านปลายของท่อปัสสาวะ

วิธารณตฺปรตฺติหตฺ วาทาทาวรฺตตฺติตฺ ยทา	॥
นาเถรธสฺตาทุทฺธํ มุตรมาปฺรูเยตฺตทา	॥ 28 ॥
กฺฤยยาตติวรฺรคฺาธฺมานมศกฺติ มลสฺสฺครหม	॥
ตนมุตรํ ชาธฺรจฉิทรฺวโควณฺเย นานิเลน วา	॥ 29 ॥
อากฺชิปฺตมฺลปฺมุตรสฺย วสฺเตธา นาเถา จ วา มเล	॥

สฤติวา พลเวจฉไนะ ปศุจาทสรุชฺ วาถวา'รุชม || 30 ||
 มุตโรตสรุคฺ สวิจฉินนํ ตจฉเรโย คุรุเศฝโส ||
 อนตรวสติ มุเข ตฤษณา สฤรา'ลปิ สหสา ภเวต || 31 ||

กระแสของน้ำปัสสาวะอันสั่งสมคั่งค้างและถูกบังคับให้ไหลย้อนกลับเข้าไปด้วยการขัดขวางของวายุที่ผิดปกติ มักจะทำให้ช่องท้องส่วนล่างของสะดือพองออก และก่อให้เกิดความเจ็บปวดอันมิอาจทนได้ในบริเวณดังกล่าว พร้อมกับอาการหุ้อและลำไส้เคลื่อนตัว วายุที่ผิดปกติในโรคนี้มักจะส่งให้น้ำปัสสาวะกลับขึ้นไปด้านบนของช่องท้อง ทำให้ถ่ายปัสสาวะออกมาแบบกะปริบกะปรอย วายุที่ผิดปกติมักจะสถิตอยู่ในบริเวณลำไส้ หรือกระเพาะปัสสาวะ หรือในบริเวณสะดือ ยังให้ถ่ายปัสสาวะอย่างต่อเนื่องไม่หยุดและบางครั้งก็มีอาการเจ็บปวด น้ำปัสสาวะจะถูกขับออกมาแบบไหลๆ หยดๆ และบางส่วนจะไปตกค้างในถุงอัณฑะ ก่อให้เกิดความรู้สึกหนักในถุงอัณฑะนั้น บางครั้งน้ำปัสสาวะก็สะสมกันที่ละเล็กละน้อยในกระเพาะปัสสาวะ ก่อให้เกิดก้อนนิ่วลักษณะกลมในบริเวณนั้น อันมีลักษณะคล้ายก้อนนิ่วของกระเพาะปัสสาวะ มีชื่อเรียกโดยเฉพาะว่า มูตระครันถิ

อศมริตุลยรุคฺรณถิรุมุตรครนถิ ส อุจยเต ||
 มูตริตสย สตรียํ ยาโต วายูนา ศุกรมุทฤตม || 32 ||
 สถานาจจยตุ มูตฺรยตตะ ปฺราก ปศุจาทวา ปฺรวรุตเตเต ||
 ภสโมทกปฺรตีกาศํ มูตฺรศุกรํ ตฤยเต || 33 ||

ในโรคเกี่ยวกับปัสสาวะ การมีเพศสัมพันธ์จะกระตุ้นวายุให้กำเริบ เคลื่อนที่ไปจากตำแหน่งที่ควรจะอยู่และพาน้ำอสุจิออกไปจากช่องทางเดิน ภายใต้อาณการณดังกล่าว มักพบว่าน้ำอสุจิไหลออกมาก่อนหรือพร้อมกับน้ำปัสสาวะ และมีลักษณะเหมือนน้ำล้างขี้เถ้า โรคนี้มีชื่อเรียกว่า มูตระศุกระ

รุภษทุรพลโยรวาเต โนนทาวรุตต์ ศกฤทฺยทา ||
 มูตฺรสโรโต'นุปรเยติ สฺสฤษณฺ์ ศกฤตา ตทา || 34 ||
 มูตฺรพินฺนุ ตฺลยคณฺ์ สยาทวิฆาตํ ตมาทิสฺเต ||
 ปิตตวายายมตีฤษณามลโภชนาธมานกาทิกิ || 35 ||

วายุที่ผิดปกติ นำตะกอนของอุจจาระไปสู่ท่อปัสสาวะในรายของผู้ป่วยที่อ่อนแอ ผอมแห้ง และมีอารมณ์แห่งผาก ก่อให้เกิดโรคอันมีชื่อเรียกว่า มูตรระวิฆาตะ อาการของโรคนี้ได้แก่ การเคลื่อนตัวของลำไส้ หุ้อ น้ापัสสาวะที่มีกลิ่นคล้ายอุจจาระ

ปรวฤททวายุณา มูเตร พสฺติสฺเส ไจว ทาหฤต ॥
 มูตรํ วรตฺตยเต ปุรวํ สรกตํ รกฺตเมว วา ॥ 36 ॥
 อุษณํ ปุณะปุณะ กฤจฺจฺรานุชฺณวาทํ วทนฺติ ตม ॥
 รุกฺษสฺย กฺลानตเทหสฺย พสฺติสฺเส ปิตตมารูเตา ॥ 37 ॥

วายุในร่างกายที่กำเริบเพราะปิตตะที่ไม่สมดุล การใช้แรงงานทางกายภาพที่มากเกินไป การบริโภคอาหารที่มีกรดหรือมีลักษณะแหลมคมมากเกินไป และการสังสมปัสสาวะในกระเพาะปัสสาวะ ยังให้เกิดโรคอันมีชื่อเรียกว่า อุชณะวาทะ อาการเฉพาะของโรคนี้คือ ความรู้สึกแสบร้อนอย่างมากในกระเพาะปัสสาวะ การขับถ่ายปัสสาวะแบบกะปริบะปรอย รวมถึงมีเลือดปนออกมากับปัสสาวะด้วย

มูตรรกฺษยํ สรฺกฺทาหํ ชนเยตํ ตทาหฺวยม ॥
 ปิตตํ กโผ ทฺวาาปิ วา สํหนเยเตนฺเลน เจต ॥ 38 ॥
 กฤจฺจฺรานมูตรํ ตทา ปิตํ รกฺตํ ศฺเวตํ ฆนํ สฺฤเชต ॥
 สทาหํ โรจนาศฺจฺจฺรณวฺรณ ภาเวจฺจ ตต ॥ 39 ॥

ปิตตะและวายุที่กำเริบ เมื่อไปสถิตอยู่ในกระเพาะปัสสาวะของคนที่อ่อนเพลียและยังให้อวัยวะแห่งผากแล้ว ก่อให้เกิดโรคอันมีชื่อว่า มูตรระกษยะ อันมีอาการของโรคได้แก่ การถ่ายปัสสาวะกะปริบะปรอย มีอาการเจ็บปวดและแสบร้อน เมื่อวายุในบริเวณดังกล่าวได้รับผลกระทบจากปิตตะและกษะ ก็จะก่อให้เกิดโรคอันมีชื่อว่า มูตรระสทา

ศฺยํ สมสฺตวฺรณํ วา มูตรสาทํ วทนฺติ ตม ॥
 อิติ วิสฺตารตะ โปรกฺตา โรคา มูตรปรวฺรตฺติตา ॥ 40 ॥

น้ำปัสสาวะอาจมีสีแดง เหลืองหรือขาว มีลักษณะข้นหนา มักตามมาด้วยความรู้สึกแสบร้อนหรืออาจมีลักษณะคล้ายกับน้ำดีของวัว หรือผงของหอยสังข์ ในบางกรณีอาจปัสสาวะไม่ออกเลย หรืออาจมีสีตามที่ได้บรรยายแล้วข้างต้น นี้แลคือโรคทั้งหลายอันเกี่ยวข้องกับการไหลของน้ำปัสสาวะอันได้บรรยายไว้โดยพิสดารแล้ว

อิติ ศรีคารุเท มหาปุราณะ ปุรวชณฺเท พรธมาศายเย
 อาจารย์กาณฺเฑ มุตฺราฆาตมุตฺรากลุจฺฉนิทานํ
 นามาชฺญปลฺยจาตฺตทุตฺรศตโตโม'ธยายะ   ॥ 158 ॥

จบอัยยะที่ 158 อันมีชื่อว่า มุตฺราฆาตมุตฺรากลุจฺฉนิทาน (สาเหตุหรืออาการของโรค
 ปัสสาวะติดขัดและโรคปัสสาวะเล็ด) ในอาจารย์กาณฺเฑ อางศะที่ 1 ปุรวะชันท์ ในครุฑมหาปุราณะดังนี้
 แล

อัยยะที่ 159

ฉนวนฺตริรฺวาจ

ปรเมหานํ นิตานนฺเต วกฺษเย'หํ ศฺลฺกฺ สุศฺรุต !   ॥
 ปรเมหา วิศติสฺตตฺร ศฺเลษฺมโน ทตฺ ปิตตตะ   ॥ 1 ॥
 ชฺญจฺตวโร'นิลาตเตจ เมโทมตฺรภวาวหะ   ॥
 หาริหฺรเมหํ กฺกุกํ หริหฺรสนฺนิภํ ศกฺฤต   ॥ 2 ॥

ฉันวันตริ กล่าวแล้วว่า

ดูก่อนสุครุฑะ เราจะกล่าวถึงสาเหตุหรืออาการของโรคประเมหะ¹²¹ (โรคทางเดินปัสสาวะ
 ผิดปกติ)ทั้งหลายแก่ท่าน ขอให้ท่านจงฟังเถิด ประเมหะมีทั้งหมด 20 ประเภท เกิดจากปิตตะที่ไม่
 สมดุล 10 ประเภท เกิดจากปิตตะที่ไม่สมดุล 6 ประเภท และเกิดจากวายุที่ไม่สมดุล 4 ประเภท
 น้ำอสุจิ ไชมันและน้ำปัสสาวะ เมื่อรวมกับภคชะ จะเป็นตัวกระตุ้นสำคัญทำให้เกิดโรคประเมหะหลาย
 ประเภท ผู้ป่วยจากโรคอันมีชื่อว่า หาริหฺรเมหะ(ปัสสาวะเป็นสีเหลืองเข้ม) จะถ่ายปัสสาวะและ
 อุจจาระอันมีสีเหมือนขมิ้นและมีอุณหฺมูมิร้อน

¹²¹ ประเมหะ หมายถึง โรคติดเชื้อในระบบทางเดินปัสสาวะ (urinary tract infection หรือ UTI) หมายถึง
 การเกิดการอักเสบของระบบทางเดินปัสสาวะรวมถึงการติดเชื้อตั้งแต่กระเพาะปัสสาวะ ท่อปัสสาวะ ไปจนถึงไต ทำ
 ให้เกิดโรคต่าง ๆ ได้ดังนี้ โรคท่อปัสสาวะอักเสบ (Urethritis) โรคกระเพาะปัสสาวะอักเสบ (Cystitis) โรคกรวยไต
 อักเสบ (Pyelonephritis)ดู รายละเอียดใน The British Medical Association, **Illustratedmedical
 Dictionary** 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book,London 2013),571-572.

วิสูตรี มาณชิษฐเมเห จ มณชิษฐา สลิโลษम्म ॥

วิสูตรมุขณิ สลวณิ รกตากร รกตเมหตะ ॥ 3 ॥

ผู้ป่วยจาก มาณชิษฐเมเห จะถ่ายปัสสาวะอันมีสีเหมือนน้ำคั้นของหญ้ามัณชิษฐา (สีแดงอมเหลือง) ส่วนในกรณีของ รักตะเมเห ผู้ป่วยจะปัสสาวะเป็นเลือด หรือน้ำเกลือผสมเลือดที่มีอุณหภูมิร้อน ส่วนประเภทของ วสาเมเห จะปัสสาวะเป็นไขมันหรือปัสสาวะมีสีเหมือนน้ำมันหมู

วสาเมหิ วสามิศริ วสาภิ มุตรเณนมุหะ ॥

มชชากภิ มชชิมศริ วา มชชเมหิ มุหุรมุหะ ॥ 4 ॥

หสตี มตต อิวาซศตริ มุตริ เวควิวริชิลม ॥

สลสิภิ วิวทุธิ จ หสตีเมหิ ปรมะหติ ॥ 5 ॥

ผู้เป็นโรค มชชเมเห จะปัสสาวะออกมาเป็นไขกระดูกหรือมีไขกระดูกปนออกมา ผู้ป่วยที่เป็นโรค หสตีเมเห จะมีอาการเหมือนหงุดหงิดโมโหเหมือนช้างตกมัน จะไม่ปัสสาวะบ่อยแต่ทุกครั้งที่ปัสสาวะจะมีปริมาณมาก และในปัสสาวะมักพบว่ามีเมือกผสมออกมาด้วย

มธุเมหิ มธุสมิ ชายเต ส กิล ทวิธา ॥

กรุทุธะ ธาตุภยยาทวาเยา โทษวุถตปเถ ยทา ॥ 6 ॥

อวารุโธโต โทษลึงคานิ โส'นิमितต์ ปรรทศเยต ॥

ภษณาตภษิณะ ภษณาตปุโรณ ภาชเต กฤจจรรสาธยตาม ॥ 7 ॥

ผู้เป็นโรค มธุเมเห จะถ่ายปัสสาวะที่มีลักษณะคล้ายน้ำผึ้ง หากปิตตะและภษะก่อให้เกิดการอุดตันของช่องทางเดินอายุในระบบของร่างกาย ก่อให้เกิดการสูญเสียอย่างใหญ่หลวงต่อหลักการพื้นฐานของร่างกาย และอาจเป็นปัจจัยกระตุ้นให้เกิดโรคมธุเมเหนี้ได้ โทษะที่ก่อให้เกิดโรคในกรณีดังกล่าวนี้จะแสดงอาการอย่างชัดเจนในเวลาต่อมา ส่วนในกรณีของโรค ประเมเห อาการจะดีขึ้นหรือแย่ลงพร้อมๆ กันโดยไม่มีสาเหตุแน่ชัด และจะกลายเป็นประเภทที่รักษายากที่สุดในไม่ช้า

กาเลโนเปภษิตะ สรวโ หยยาติ มธุเมหตาม ॥

มธุริ ยจจ เมเมษุ ปราโย มธุวิว เมหติ ॥ 8 ॥

โรคประเมหะทุกประเภท หากไม่รีบจัดการตั้งแต่ต้น จะกลายเป็นโรคมธุเมหะ(โรคเบาหวาน)
น้ำปัสสาวะที่ปรากฏในโรคมธุเมหะจะมีรสหวานเหมือนน้ำผึ้ง

สรเว เต มธุเมหาชยา มธุรยยาจจ ตโนรยตะ ||
อวิปาโก'รุจิ ศุครุทธิรนิทุรา กาสะ สปีนสะ || 9 ||

โรคประเมหะทั้งปวง หากสิ่งที่ยับออกจากร่างกายมีรสหวาน ให้ถือว่าเป็นโรคประเภท
มธุเมหะ อาการอาหารไม่ย่อย เบื่ออาหาร อาเจียน ง่วงซึม ไอและอาการหวัด ล้วนเป็นอาการแทรก
ซ้อนที่นำวิตกกังวล อันบ่งชี้ว่าเมहनั้นเกิดจากกษะที่ผิดปกติ

อุปทวาะ ปฺรชายนเต เมหานํ กฝชนมนาม ||
พลฺตีเมहनโยสโตโทยมุชกาทรณิ ชวระ || 10 ||
ทาหสตฤษณามลิกา มูรฺจฺจา วิงเคชะ ปิตตชนมนาม ||
วาทชานามุทาวรุตตะ กมฺปทฺททวทโลลตตะ || 11 ||

อาการเจ็บเหมือนเข็มแทงในกระเพาะปัสสาวะและท่อปัสสาวะ อุณหภูมิที่วอมพอง อาการ
ไข้และเสสร้อนทั่วร่างกาย โรคลมบ้าหมู อาการกระหายน้ำ อาการกรดไหลย้อน และการเคลื่อนตัวของ
ของลำไส้ เหล่านี้เป็นอาการที่แสดงมาในโรคเมหะที่เกิดจากปิตตะที่ผิดปกติ อาการขับถ่ายของเสียไม่
ออก อาการตัวสั้น อาการปวดเจ็บบริเวณหัวใจ อาการอยากอาหารที่มีรสขมหรือรสฝาด อาการจุก
เสียด นอนไม่หลับ ไอ หายใจลำบาก เหล่านี้เป็นอาการอันบ่งบอกถึงโรคเมหะที่เกิดจากวาเยุที่ผิดปกติ

ศฺลมนฺนินฺทรตา โศชะ ศฺวาสะ กาสณฺจ ชายเต ||
ศฺราวิกา กจฺฉปิกา ชวาลินี วินตาลี || 12 ||
มสุริกา สฺรชปกา ปฺตฺริณี สวิทาริกา ||
วิทฺธิศฺเจติ ปิตฺทิกะ ปฺรเมโทเปกฺษยา ทศ || 13 ||

ฝี่ 10 ชนิดอันเกิดขึ้นหลังจากเป็นโรคประเมหะ มีชื่อเรียกว่า ศฺราวิกา กจฺฉปิกา ชวาลินี
วินตา อลลี มสุริกา สฺรชปกา ปฺตฺริณี วิวิทาริกา และวิทาริกา

อนนสย กฝสํ ศฺเลษาตฺปฺรยาสตฺตร ปฺรวรุตฺตณม ||
สวาทวมลลวณสนิคุชฺคุรุปิฉฉิลศีตลม || 14 ||

นวิ ธาณย์ สุราสุปมาเสกษุคฺคฺโครสม ॥
 เอกสถานาสนวติ ศยน์ วินิวรตฺตณม ॥ 15 ॥

อาหารที่รับประทานเข้าไป เมื่อรวมกับกษะที่ผิดปกติในร่างกาย มักจะกระตุ้นให้เกิดโรคประ
 เมหะ ในกรณีส่วนใหญ่ กษะที่ไม่สมดุลมักเป็นปัจจัยกระตุ้นให้เกิดโรค ปัสสาวะในโรคประเมหะทุก
 ประเภทจะมีลักษณะไหลลื่น เป็นกรด หวานหรือเค็ม หนัก มีไขมันปน และเย็น

พลตติมาศริตย กุรุเต ปรมมหาทุหุชิตะ กษะ ॥
 ทูษยิตวา วปุะกุลเสทสเวทเมโทวสามิขม ॥ 16 ॥
 ปิตตํ รุกตมตักิษิเณ กผาททา มูตรสํศรยม ॥
 ธาตุ พสฺติมุปานีย ตตฺกษเยจฺจิว มารุตะ ॥ 17 ॥

การรับประทานข้าวที่เพิ่งเก็บเกี่ยว น้ำเมา แกงใส่เนื้อสัตว์ เนื้อสัตว์ อ้อย น้ำเชื่อมและนมใน
 ปริมาณที่มากเกินไป และการใช้เตียงหรือที่นอนร่วมกับผู้ป่วยที่เป็นโรคประเมหะ ก็อาจเป็นสาเหตุ
 กระตุ้นให้เกิดโรคนี้ขึ้นได้ กษะที่กำเริบในบริเวณกระเพาะปัสสาวะจะละลายไขมันและโปรตีนให้เป็น
 ของเหลวแล้วขับออกพร้อมกับของเสียอื่น วายุกำเริบเพราะความผิดปกติของกษะ จะเข้าไปทำงาน
 ร่วมกับปิตตะและก่อให้เกิดภาวะเลือดคั่งในกระเพาะปัสสาวะ กลายเป็นโรคอันมีชื่อเรียกว่า
 ประเมหะ

สาธยาสาธยปรตติยาทุยาะ เมหาสฺเตโนว ตทฺทวาระ ॥
 สเม สมกฤตา โทษะ ปรมตฺวาตตถาปิ จ ॥ 18 ॥
 สามานย ลกษณฺนเตชา ปรมฺตฺวาวิลมฺตรตา ॥
 โทษทุชฺยา วิเศษะ 'ปี ตตฺสโยควิเศษตะ ॥ 19 ॥

การวินิจฉัยโรคในกรณีของโรคประเมหะนั้น จำเป็นต้องคำนึงถึงลักษณะตามธรรมชาติของ
 โทษะประเภทต่างๆ ที่ก่อให้เกิดอาการต่างๆ กันนั้นด้วย การทำงานประสานต่อเนื่องกันของวายุ
 ปิตตะและกษะในร่างกายในภาวะปกติจะช่วยให้การวินิจฉัยโรคทำได้อย่างง่ายดาย แต่ผลจะเป็นไป
 ในทางตรงกันข้ามหากความสมดุลตามธรรมชาติของโทษะทั้งสามถูกรบกวน ผู้ป่วยในโรคประเมหะ
 ทุกประเภทจะถ่ายปัสสาวะจำนวนมากและขุ่น ซึ่งถือเป็นลักษณะทั่วไปของโรคนี้

มูตรวรรณาทิเกเทน เกโท เมหะ กุปเต ॥
 อจฉิ พหุสตี คีตํ นิรุคนธมทโกปมม ॥ 20 ॥

สีต่างๆ ของน้ำปัสสาวะอาจเกิดขึ้นจากการผสมกันของสีขาวย สีเหลือง สีดำ หรือสีแดง วาญ
 ปิตตะและภวะ เมื่อรวมกับสารพื้นฐานในร่างกายต่างๆ กัน เช่น ไขมัน โปรตีน ฯลฯ ก็อาจทำให้
 ปัสสาวะมีสีได้ต่างๆ กันในโรคชนิดนี้

เมหตุยทกเมहन กิจจิทาวิลปิฉฉิลม ॥
 อิกุโษ รสมิวาตยรถํ มรฺรุ เจกษุเมหตะ ॥ 21 ॥

ในประเภทของอุทกะเมหะ ผู้ป่วยจะถ่ายปัสสาวะจำนวนมากที่ใสคล้ายน้ำ หรืออาจชุ่ม
 เล็กน้อย ไหลลื่น เย็น และไม่มีกลิ่น ส่วนกรณีของอิกษุเมหะ ผู้ป่วยจะมีปัสสาวะรสหวานคล้าย
 น้ำอ้อย

सानทรี ภเวตปรยยุชิตํ สานทรเมहन เมหติ ॥
 สุราเมหิ สุราตุลยมุปรยยจนมโธชนม ॥ 22 ॥
 สหฤชภูโรมา ปิษฏฺเณน ปิษฏฺวทพหุสํ สิตม ॥
 ศุกรารํ ศุกรมิศฺรุํ วา ศุกรเมหิ ปรเมหติ ॥ 23 ॥

ในประเภทसानทรเมหะ ผู้ป่วยจะมีปัสสาวะข้นหนืดคล้ายกับน้ำต้มข้าว ในประเภทปิษฏ
 เมหะ ผู้ป่วยจะมีปัสสาวะสีคล้ายน้ำข้าวที่เต้จากการบด พร้อมทั้งขุ่นลึกลงไปด้วย ในประเภทสุราเมหะ
 ผู้ป่วยจะมีปัสสาวะลักษณะคล้ายน้ำเมา อันโปร่งใสเมื่อดูจากภายนอกแต่ก็ทิ้งตะกอนไว้ด้านล่าง
 ในประเภทศุกระเมหะ ผู้ป่วยจะปัสสาวะเอาน้ำอสุจิออกมาด้วย หรือมีสีสันคล้ายน้ำอสุจิ

มูตรเยตสิกตาเมหิ ลิกตารูปิณ มลान ॥
 คีตเมหิ สุพหุสํ มรฺรุ ฤถศคีตลม ॥ 24 ॥

ในประเภทสิกตาเมหะ ปัสสาวะจะขุ่นและมีตะกอนคล้ายเม็ดทรายที่แข็งและหยาบ
 ในประเภทของคีตเมหะ ปัสสาวะจะเย็น หวานและมีจำนวนมาก ในประเภทศโนเมหะ ปัสสาวะจะ
 ไหลออกมาแบบกะปริบกะปรอยไม่ต่อเนื่อง

ศโนะ ศโนะ ศโนเมหี มนทํ มนทํ ปรมะหติ	॥
ลาลาตุนตุยตุ มุตรํ ลาลาเมเหเน ปิจฉิลม	॥ 25 ॥
คนธวรรณรสสุประเศะ กุษาเรณ กุษาโรโตยวต	॥
นีลเมเหเน นีลาภํ กาลเมหี มสีนิภม	॥ 26 ॥

ในประเภทลาลาเมหะ ปัสสาวะจะไหลลื่นและมีลักษณะเหมือนน้ำลายในประเภท กุษาเรเมหะ จะมีลักษณะคล้ายน้ำต่างหรือน้ำเกลือ ทั้งในด้านรสชาติ สัมผัส กลิ่นและลักษณะ ภายนอก ในประเภทนีละเมหะ ปัสสาวะจะมีสีออกน้ำเงิน และในประเภทกาละเมหะ ปัสสาวะจะมีสี ดำเหมือนน้ำหมึก

สนธิมรมสุ ชายนเต มาสเลชु จ ฐามสุ	॥
อนโตนนตา มธยนิมนา อุกเลทสุรุชานวิตา	॥ 27 ॥
ศรวามานส์สถานา ปิติกา สยาจฉรวาวิกา	॥
สทาหา กุรัมส์สถานา ชเณยา กจฉปิกา พุโระ	॥ 28 ॥

หากละเอียดไม่รักษาโรคประเมหะตั้งแต่เริ่มต้น ก็อาจปรากฏฝี 1 ใน 10 ประเภทดังที่กล่าวมา ข้างต้นในบริเวณที่เป็นเนื้อ หรือข้อต่อกระดูก หรือบริเวณส่วนเชื่อมระหว่างเส้นเลือดต่างๆ ได้ ในฝี ประเภทต่างๆ นั้น ศรวาวิกา มีลักษณะนูนขึ้นบริเวณขอบแต่ยุบลงไปตรงกลาง ไม่มีความเจ็บปวดหรือ สิ่งใดๆ ไหลออกมา และรูปร่างคล้ายจานรองแก้ว ส่วนฝีประเภทที่ปรากฏบริเวณส่วนของร่างกายที่ ใช้นั่ง มีความรู้สึกปวดแสบปวดร้อนแบบที่ทนไม่ได้ภายใน และมีรูปร่างคล้ายเต่า มีชื่อว่า กัจฉปิกา

มหตี ปิติกา นีลา วินตา นาม सा สมฤตา	॥
ทหตี ตวจมุตถาเน ซวาลินี กษฎุทายินี	॥ 29 ॥

ฝีอันมีขนาดใหญ่และมีสีน้ำเงิน พึงจำไว้ว่าชื่อ วินตา ฝีซึ่งก่อให้เกิดอาการแสบร้อนจนแทบ ทนไม่ได้ภายในผิวหนังในระยะพักตัวมีชื่อว่า ซวาลินี

รฤตา สีตา สโฝฎุจิตา ทารุณา ตวลซี ภเวต	॥
มสุรากฤติ ส์สถานา วิเชณยา ตุ มสุริกา	॥ 30 ॥
สรุชไป ปมส์สถานา ซิหวาปากมหารุชา	॥
ปุตริณี มหตี จาลปา สุมุกษมา ปิติกา สมฤตา	॥ 31 ॥

ฝีก่อนให้เกิดความเจ็บปวดอย่างยิ่ง ปรากฏเป็นสีแดงหรือสีขาว มีเลือดซึมหรือแผลพุพอง พร้อมทั้งความรู้สึกแสบร้อน ฝิชนิดนี้มีชื่อเรียกว่า อลชี ฝิอันมีสัณฐานดุจเมล็ดถั่วมีชื่อเรียกว่า มสุริกา แต่หากเป็นฝิที่ผุดขึ้นมาดุจเมล็ดมัสตาร์ดบนลื่นเมื่อโรคประเมหะลุกลาม พร้อมด้วยความรู้สึกเจ็บปวด และอาการเหน็บชาในบริเวณนั้น มีชื่อเรียกว่า สรรชปิกา ฝิที่ผุดขึ้นโดยครอบคลุมเป็นบริเวณกว้าง โดยสังเกตได้จากส่วนที่ผุดขึ้นมาเล็กๆ จำนวนมาก มีชื่อเรียกว่า ปุตรีณี

วิทาริกนทพทฤตดา กฐินา จ วิทาริกา ॥

วิทเธรลฤษไณรยุกตา เซญยา วิทริกา ตุ सा ॥ 32 ॥

ฝิที่มีลักษณะแข็งและกลมเหมือนรากของต้นวิทาริกา มีชื่อเรียกว่า วิทาริกา ส่วนฝิที่มีลักษณะคล้ายกับโรคไฟลามทุ่ง ย่อมเป็นที่รู้จักในชื่อว่า วิทริกา

ปุตรีณี จ วิทารี จ ทุสะหา พหุเมทสะ ॥

สทยะ ปิตโตลพณาสตวนยาะ สมภวานตยลพเมทสะ ॥ 33 ॥

ในฝิประเภทต่างๆ ที่กล่าวมาทั้งหมด ประเภทปุตรีณีและวิทารี มีลักษณะเด่นคือมีไขมัน สะสมมากเกินไปพร้อมด้วยความเจ็บปวดที่ทนไม่ได้

ปิจิกาสตา ภเวยสะ สยาทโทไซเทรโก ยถายถม ॥

ปรเมเหน วินาปเยตา ซายนเต ทุชฎเมทสะ ॥ 34 ॥

ส่วนฝิชนิดอื่นๆ ปรากฏขึ้นเป็นผลสืบเนื่องมาจากโรคประเมหะ และบ่งบอกถึงสภาวะที่รุนแรงอย่างยิ่งของปิตตะที่กำลังกำเริบ

ดาวจจ โนปลกษยนเต ยาวทวรณณจ วรชิตม ॥

หาริทรุ รกตวรณ วา เมหปราครุปวรชิตม ॥ 35 ॥

โย มุตรเยต ตนเมห รกตปิตตตตุ ตทวิทุสะ ॥

สเวโทงคคนระ คีถิตตวมงเค ศยยาคนสวปนสุขาภิษคะ ॥

หฤณเนตรชิวาศรวโณปทาหา ชโนครตา เกศนขาภิวฤทธิสะ ॥ 36 ॥

คีตปริญตว คลतालุโสไซ มาธूरय मासये กรपातहाสะ ॥

ภวิษยโต เมหคณสย รูปิ มุตเร'ปี ธาวนติ ปีปิลิกาศจ ॥ 37 ॥

วายุ ปิตตะและกษะที่ไม่สมดุล เมื่อมีส่วนเกี่ยวข้องกับกรณีของโรคประเมหะ จะก่อให้เกิดฝี ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตามสภาพอาการที่โทษะนั้นๆ กำเริบในร่างกายของผู้ป่วยที่ไขมันเริ่มปรากฏความผิดปกติ แม้ว่าจะไม่ใช่การโจมตีของโรคประเมหะโดยตรง แต่ลักษณะเฉพาะของแต่ละโทษะนั้นมีอาการระบุชัดเจนได้จนกว่าสีของฝินั้นจะปรากฏเด่นชัด ในกรณีที่ผู้ป่วยขับถ่ายปัสสาวะที่มีสีเข้มจัดเหมือนน้ำล้างขมิ้นหรือเป็นเลือด แต่ไม่มีลักษณะของน้ำปัสสาวะแบบที่เกิดจากโรคประเมหะตามที่ได้บรรยายไว้แล้ว ควรวินิจฉัยว่าเป็นโรค รักษะปิตตะ (เลือดออกในท่อปัสสาวะ) อาการเหงื่อออกพร้อมด้วยกลิ่นเหม็นในร่างกาย อาการเมื่อยล้าของร่างกาย พร้อมกับการสูญเสียความรู้สึกตามแขนขา ความต้องการแต่จะนอน รับประทานอาหารและพักผ่อน ความรู้สึกแสบร้อนที่หัวใจ ดวงตา ลื่นและหู ปลายเล็บและเส้นผมที่งอกขึ้นเร็วและหนา การชอบของเย็นและต้องการระบายความร้อน อาการแห้งบนเพดานปาก และอาการแสบร้อนที่แขนขา เหล่านี้เป็นอาการอันบ่งบอกถึงระยะเริ่มแรกของโรคประเมหะ

ตฤชณา ปรมเห มรุรี ปริษิจฉน์ มธวามเย สยาทวิวิโร วิการะ ॥
 สมปุรณาทวา กฬสมภาวะ สยตกษิณเยช โทเชษวนิลาตมโก วา ॥ 38 ॥
 สมปุรณรูปาปะ กฬปิตตเมหะ กฤเมณ เย ไวรติสมภาวศจ ॥
 สักรามเต ปิตตกฤตาสตุ ยาปยาะ สารโย'สติ เมโห ยทิ นาสติ ทิษฏุม ॥ 39 ॥

ปัสสาวะมีรสหวานจนมดจะเริ่มเข้ามาตอม รวมถึงผู้ป่วยรู้สึกกระหายน้ำตลอดเวลา เหล่านี้คืออาการของโรคประเมหะในระยะที่โรคเริ่มพัฒนา ร่างกายถูกแทรกซึมด้วยกษะที่ไม่สมดุล และวายุเริ่มมีอิทธิพลเหนือโทษะอื่นในร่างกาย ก่อให้เกิดโรคประเมหะประเภทวายุกำเริบ โรคประเภทที่เกิดจากปิตตะและกษะ จะแสดงอาการของโรคอย่างเต็มที่ แต่หากเป็นประเภทที่ไม่ได้เกิดจากโทษะเหล่านี้โดยตรง จะใช้ระยะเวลาระยะหนึ่งกว่าอาการจะแสดงออก และแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล โรคประเมหะที่เกิดจากปิตตะที่ไม่สมดุล อาจตรวจพบได้หากแม้จะไม่ได้ได้รับการรักษา ในกรณีของโรคประเมหะอาจจะรักษาให้หายขาดได้ก่อนที่อาการของโรคบางอย่างจะปรากฏออกมาอย่างเต็มที่

อิตติ ศรีคารุเท มหาปุราณ ปุรวชณเต
 ปุรณมาศายเย อจารกานเต ปรมหนิทานี
 นาไมโกนษชฎยตตรศตโตโม'ธยายะ ॥ 159 ॥

จบอธยายะที่ 159 อันมีชื่อว่า ปรมหนิทาน (สาเหตุหรืออาการของโรคติดต่อในระบบทางเดินปัสสาวะ) ในอจารกานต์ อางศะที่ 1 ปุรวะชันต์ ในครุทมหาปุราณะดังนี้แล

อธยายะที่ 160

ฉนวนตรีรวิวาจ

นิทาน วิทฺรเชรวภษเย कुलमस्य षडनु सुसुत !   ॥
 ฤกไตะ ปรยฺชิตาตยฺษณศุษกรฺกษวิทฺทาหิภึ   ॥ 1 ॥

ฉนวนตรี กล่าวแล้วว่า

ดูก่อนสุสุตะ ขอท่านจงฟัง เราจักกล่าวถึงสาเหตุหรืออาการของโรควิทฺร¹²² (โรคฝี) และโรคคลุม¹²³ (โรคเนื้องอกในช่องท้อง) ด้วยวิโรคอาหารค้ำคิน แห้งผาก หรือร้อนจัด (ถือเป็นสาเหตุเบื้องต้นที่ก่อให้เกิดโรคทั้งสองชนิดนี้)

ซิมศยยาวิเจษฏาภิสฺไตสฺไตศฺจาสุฤกปรทุษไณะ   ॥
 ทุษฏสฺตวงมาสมโท'สฺถิมทามฤษโฏทราศฺรยะ   ॥ 2 ॥
 ยะ โสโถ พหิรนตศจ มหาศฺโล มหารุชะ   ॥
 วฤตฺตะ สฺยาทายโต โย วา สฺมฤโต โรคะ ส วิทฺรึชะ   ॥ 3 ॥

¹²² วิทฺรึ หมายถึง ฝี (abscess) คือ เนื้อเยื่อที่มีการติดเชื้อจนก่อให้เกิดลักษณะเป็นก้อน ส่วนใหญ่มักเป็นการติดเชื้อแบคทีเรีย ฝีมักมีลักษณะกลมภายในเป็นหนอง สามารถเกิดขึ้นได้ทุกส่วนของร่างกายทั้งอวัยวะภายนอกและอวัยวะภายใน มีขนาดต่างๆ กันตั้งแต่ขนาดเล็กไปจนถึงขนาดใหญ่ อาการของฝีโดยทั่วไป คือ มีตุ่มหนองอักเสบ บวม เจ็บปวดและแสบร้อนเมื่อสัมผัสในอวัยวะใด ๆ และในเนื้อเยื่ออ่อน ใต้ผิวหนังบริเวณใด ที่ไปได้แก่ รักแร้ เต้านม ขาหนีบ และเหงือก ตับ และสมอง ดูรายละเอียดใน The British Medical Association, Illustratedmedical Dictionary 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book,London 2013), 5.

¹²³ คลุม หมายถึง โรคนื้องอกในช่องท้อง (abdomen tumours) เนื้อเยื่อที่ผิดปกติซึ่งก่อตัวขึ้นเมื่อเซลล์ในบริเวณใดบริเวณหนึ่งเจริญพันธุ์ที่อัตราที่เพิ่มขึ้น เนื้องอกสามารถเป็นมะเร็งได้หรือไม่เป็นมะเร็ง เกิดในช่องท้องได้แก่ ม้าม ตับ ปอด หัวใจ กระเพาะปัสสาวะ ดูรายละเอียดใน The British Medical Association, Illustratedmedical Dictionary 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book,London 2013), 564.

เลือดที่ถูกทำให้เสียโดยปัจจัยต่างๆ อาทิเช่น การเสร็จสมทางกามารมณ์ด้วยวิธีไม่ธรรมชาติ การนอนบนเตียงที่แข็งและขรุขระ ฯลฯ ย่อมไปทำให้ผิวหนัง เนื้อ ไขมันและกระดูกเสื่อมสภาพ แล้วจึงไหลไปรวมกันที่ช่องท้อง ทำให้เกิดอาการบวมที่มีลักษณะกลมและแผ่ขยายออก ซึ่งอาจจะปรากฏได้ทั้งด้านในและด้านนอกของร่างกาย นำมาซึ่งความเจ็บปวดทรมานยิ่ง ฟังจำไว้ว่าโรคนี้แลมีชื่อว่า วิหริ (ผี)

โทษะ ปรุกกสมุทีไตะ โศณิเตน สุตเรน จ ॥

วหเต ตตร ตตรางเค ทารุณ ครถิตไ'สตรุตะ ॥ 4 ॥

โทษะต่างๆ ของร่างกายที่ผิดปกติ ได้แก่ วายุ ปิตตะและกฬะ อาจจะทำงานเพียงอย่างเดียว หรือทำงานร่วมกัน สามารถก่อให้เกิดผีได้ และอาจเกิดกับส่วนใดของร่างกายก็ได้ที่มีเลือดออกเป็นจำนวนมาก ผีที่ปรากฏบนตำแหน่งภายนอกของร่างกายอันเป็นผลมาจากการปล่อยให้เลือดออกเป็นจำนวนมาก มักพบว่ามีลักษณะเป็นปม

อนตรา ทารุณศุใจว คมภีโร कुลมวทรณะ ॥

วลมิกวตสมุตตราวี หยคินิमानทยถจ ชายเต ॥ 5 ॥

แต่หากเป็นผีที่เกิดภายใน มักพบว่ามีลักษณะเป็นร่องลึก ขนาดเล็กเหมือนต่อมไร้ท่อ และมีลักษณะเป็นตารางเหมือนกับจอมปลวก และมักมีสารคัดหลั่งไหลออกมา ระบบย่อยอาหารมักเกิดปัญหาในกรณีของผีแบบภายในนี้ และมักจะถึงแก่ความตายในหลายๆ กรณี

นาภิสติยกฤตปลีหกลอมหตุตทุกษิวัชณิ ॥

หตุทย เวปมานे तु ตตรตตราติตีวรुरु ॥ 6 ॥

ม้าม ตับ ปอด หัวใจ กระเพาะปัสสาวะ ช่องท้องระหว่างซี่โครงและบริเวณขาหนีบ เหล่านี้คือ บริเวณที่มักเกิดผีภายในขึ้น หากเกิดผีบริเวณหัวใจ การเต้นแรงของหัวใจย่อมจะช่วยให้เพิ่มความเจ็บปวดให้มากขึ้นในบริเวณนั้น

ศยามารุณศิริโรตถานปาโก วิชมส์สุถิตะ ॥

สัชญาจเฉทภรมานาหสยนทสรุปลนศพทวาน ॥ 7 ॥

ฝีมี่มีสีแดงอมน้ำเงินหรือแดงอมดำ จะค่อยๆ โตและกลัดหนองอย่างช้าๆ ทั้งยังมีการก่อตัวที่เป็นปกติ

รฤตตามราสีตะ ปิตตาดตฤณโหมหรรทาหวาน ॥
 กุชิปโตสฐานปรปากศจ ปาณทุะ กณชยุตะ กผาต ॥ 8 ॥

อาการหมดสติ วิงเวียนศีรษะ หูอื้อพร้อมกับการกลั่นอุจจาระและปัสสาวะ พร้อมด้วยอาการอื่นๆ ที่ไม่ชัดเจน ล้วนเป็นอาการข้างเคียงอันไม่พึงปรารถนาที่อาจเกิดขึ้นได้

สกุเลศศีตกสตรภชฎุมภาโรจกเคารวาระ ॥
 จิโรตถาโน 'วิปากศจ สกัรณะ สนนิปาตชะ ॥ 9 ॥
 สามรฤยาจจาตร วิทเทโท พาหยาภยนตรลักษณม ॥
 กฤษณสโฆฎาฤตศยามสตีวรทาหรรษาชวระ ॥ 10 ॥

ฝีมี่ที่เกิดจากปิตตะที่ไม่สมดุลจะมีสีแดง ทองแดงหรือดำ และมักปรากฏอาการเป็นลมหมดสติ มีไข้และรู้สึกแสบร้อนร่วมด้วย ฝีมี่จะเติบโตและกลัดหนองอย่างรวดเร็วในประเภทนี้ ส่วนฝีมี่ที่เกิดจากภะที่ไม่สมดุลจะมีสีเทา มักมีอาการคันและตัวสั่นร่วมด้วย อาการชาในบริเวณที่เกิดฝีมี่ อาการหนาว อาการหนักตามแขนขา รวมถึงอาการเบื่ออาหาร ก็เป็นอาการที่เกิดขึ้นในแบบภะด้วย ฝีมี่ที่เกิดทั้งภายในและภายนอกในประเภทสันนิบาต (โทษะทำงานร่วมกัน) จะโตและกลัดหนองอย่างช้าๆ มีสีดำ มีปุ่มหนองโดยรอบ ความรู้สึกเจ็บปวดแสบร้อน พร้อมด้วยอาการไข้และลำไส้ปั่นป่วน

ปิตตลิวโค 'สฤชา พาหโย สตรีณาเมว ตถานตรม ॥
 ศสตรราทุโยรภิฆาโตตตรกโตศจ โรคการณม ॥ 11 ॥

ฝีมี่ภายนอกทั้งหมดมีที่มาจากปิตตะที่ผิดปกติ และยังมีฝีมี่ภายนอกอีกประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นเฉพาะกับผู้หญิง หากเลือดถูกกระตุ้นให้โกรธจากการถูกทำร้ายหรืออาการบาดเจ็บ ก็อาจก่อให้เกิดฝีมี่อีกประเภทได้

กษโตโตโถ วายุณา กุชิปตะ ส รฤตะ ปิตตมีรยณ ॥
 ปิตตาสฤคคฤษณั กุรยยาทุวิฑริธึ ภูรยยุปทรวม ॥ 12 ॥

เลือดในส่วนใดก็ตามของร่างกาย หากเกิดแผลขึ้นและได้รับการกระตุ้นจากอายุในบริเวณนั้น เลือดที่ถูกกระตุ้นนี้ไม่สามารถหาทางระบายออกได้ จึงรวมกับปิตตะที่ผิดปกติและก่อให้เกิดฝีขึ้นมา อันมีอาการแบบเดียวกับฝีที่เกิดจากปิตตะและเลือดที่เสื่อมสภาพ

เตโนปทรวเภทศจ สมฤโต 'ธัญฐานเภทตะ ॥

นาเภา หิ ธุมาค์ เจทพสตะ สุตกรกฤจฺรณจ ชายเต ॥ 13 ॥

อาการที่แตกต่างกันนั้นย่อมขึ้นอยู่กับตำแหน่งของฝีในร่างกาย ตัวอย่างเช่น ฝีภายในที่เกิด บริเวณช่องท้อง จะก่อให้เกิดอาการหือ้อย่างรุนแรง ในขณะที่ฝีที่เกิดขึ้นในกระเพาะปัสสาวะ จะทำให้เกิดอาการเจ็บปวดอย่างรุนแรงขณะถ่ายปัสสาวะ

ศวาสปรศวาสโรศจ ปลีหยามติตฤฎฺฐ ปรม ॥

คลโรศจ กุโลมนิ สยามตฺสรวาคปรุชา หฤทิ ॥ 14 ॥

หากเกิดฝีที่ม้ามจะทำให้หายใจลำบากและกระหายน้ำอย่างยิ่ง หากเกิดฝีที่ปอดจะทำให้เส้นเสียงตีบตัน และหากเกิดฝีที่หัวใจจะก่อให้เกิดความเจ็บปวดทั่วร่างกาย

ปรโมหสทมกะ กาส โหทยโทยมณฺณ ตถา ॥

กุกฺขิปารศวานตเร โจว กุกฺเขธา โทโสพนม จ ॥ 15 ॥

ฝีที่เกิดในบริเวณระหว่างช่องท้องและซี่ข้าง จะก่อให้เกิดอาการวิงเวียนศีรษะ เป็นลม ความรู้สึกเจ็บแปลบลิ้นๆ ในหัวใจ และอาการหายใจลำบากประเภทที่เรียกว่า ตมกะ

ตถา เจทฺรฺสนฺธา จ วักฺษณ กฺภูิปฺฤษฺฐโยเช ॥

ปารศวโยศจ วุยธา ปาเยา ปวนสย นิโรธนม ॥ 16 ॥

นอกจากนั้น ฝีที่เกิดในบริเวณขาหนีบตรงรอยต่อระหว่างข้อของต้นขา หรือบริเวณระหว่าง หลังและเอว จะก่อให้เกิดการกักลม (ปราณไม่สามารถเดินทางผ่านโดยสะดวก) จึงเกิดความเจ็บปวด ทรมานอันมิอาจทนทานได้

อามปกววิทศตวิ เตชะ โศถวทาทีเสต ॥
 นาเภรฐฐุมชาติปกวาตปรทรวนตยปเร คุทาต ॥ 17 ॥

ระยะต่างๆ ของผี อันได้แก่ ยังไม่กัลดหนอง (อามะ) กำลังกัลดหนอง (ปักวะ) และหนองแตกแล้ว (วิทศะ) ควรได้รับการวินิจฉัยโดยดูจากลักษณะการบวม ผีภายในที่เกิดขึ้นในบริเวณสะดือ โดยหัวของผีขึ้นด้านบน จะแตกในท้องและของเสียต่างๆ จะไหลออกทางทวารหนัก

คุทาสยนาภิเช วิทยาทุโทษกุลโทจจวิทรธา ॥
 กुरुเต สวาธิษฐานสย วิวรตต์ สนนิปาตชะ ॥ 18 ॥
 ปกโว ทิ นาภิวิสตติสโถ ภินโน'นตรพทิวเร วา ॥
 ปากศจานตชะ ปรพฤทฐสย กุซีณสโยปทรวารทิตะ ॥ 19 ॥

ผีภายในที่เกิดขึ้นบริเวณปลายลำไส้ใหญ่หรือบริเวณสะดือและหลังหนองออกมา ควรพยากรณ์ว่าก่อให้เกิดความเจ็บปวดอย่างยิ่ง ผีภายในอันเป็นประเภทสันนิบาตที่ปรากฏขึ้นในบริเวณดังกล่าว จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในองค์ประกอบของเนื้อเยื่อในบริเวณดังกล่าว ในขณะที่ผีภายนอกที่เกิดขึ้นบริเวณสะดือ หรือภายในหรือเหนือกระเพาะปัสสาวะจะกัลดหนองและแตกออก ผีภายในที่โตเต็มที่จะกัลดหนองอย่างแน่นอน ในขณะที่หากผียังไม่โตเต็มที่ ก็จะมีมักจะก่อให้เกิดอาการไม่พึงประสงค์ต่างๆ ในระยะเวลาพักตัว

วิทรธิศจ ภเวตตตร ปาปานำ ปาปิโยชิตาม ॥
 มฤเต ตุ ครภเค ไจว สมภเวจฉวยถรฆนะ ॥ 20 ॥

ผีชนิดแปลก ๆ ที่พบว่าเกิดขึ้นในมดลูกของหญิงชั่วร้ายที่เสพติดการทำบาปที่ส่งผลให้เกิดการแท้งบุตร การบวมในมดลูกซึ่งเกิดจากการทำแท้งบ่อยๆจะมีขนาดเล็กและรวมตัวเป็นหนองจึงเปลี่ยนเป็นผี ผีของเต้านมควรได้รับการพิจารณาว่าเป็นผีภายนอกเมื่อพิจารณาจากลักษณะโดยรวม

สตน สมตเถ ทุชะ ขี วา พาหยวิทรธิลักษณม ॥
 นารีนำ สุขษมรฤตตวาทกนยายานตุ น ชายเต ॥ 21 ॥

ฝัภายในจะไม่เกิดขึ้นในอวัยวะสืบพันธุ์ของหญิงสาว (ผู้หญิงอายุน้อยหรือยังไม่แต่งงาน) เนื่องจากเส้นเลือดที่ไหลผ่านอวัยวะดังกล่าวยังคงมีขนาดเล็กในวัยเด็ก ฝัภายในไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในอวัยวะสืบพันธุ์ของเด็กผู้หญิงเนื่องจากความพอมของเลือดที่ค่อนข้างมากกว่า

กรุทโธ รุทธาคติรวายุะ เศพมุลกโร ? หิ สะ   ॥
มุชกวัภษณตะ ปราบาย ผลโกษาตีวาหิณีม   ॥ 22 ॥

วายุ (การทำงานเส้นประสาท) ที่ถูกกระตุ้นให้กำเริบและก่อให้เกิดการติดขัด ถือเป็นสาเหตุแรกเริ่มของอาการบวมทุกประเภท

อาปีทย ธมนิวฤทธิ กโรติ ผลโกษโยะ   ॥
โทโซ เมทสุ ตตราสุเต สวฤทธิะ สปัตธา คตะ   ॥ 23 ॥

เมื่อวายุถูกกระตุ้นให้กำเริบและเดินทางลงไปยังบริเวณระหว่างองคชาติและถุงอัณฑะ แล้วเข้าไปอยู่ในท่อลำเลียงน้ำอสุจิ กดทับเส้นเลือดและท่อลำเลียงโดยรอบ ทำให้ถุงอัณฑะบวมด้วยการยังให้ไขมันบริเวณนั้นเสื่อมสภาพ โรคดังกล่าวมีชื่อว่า “วฤทธิ” และสามารถแบ่งออกได้เป็น 7 ประเภทย่อย

มูทรนต์โยรปยนีลาทพาหเย วาภยนตเร ตลา   ॥
วาทปุณณะ ชรสปรโค รุกโซ วาตาจจ ทาหฤต   ॥ 24 ॥

อาการสำคัญที่บ่งบอกว่าเป็นโรควฤทธิในประเภทที่เกิดจากวายุก็คือการปัสสาวะออกมาเป็นจำนวนมาก อาการบวม (เนื้องอก) ที่ปรากฏจะพองตัว แห้งผาก และรู้สึกหยาบกร้านเมื่อสัมผัส รวมถึงความรู้สึกแสบร้อนภายในด้วย

ปกโวทุมพรสงกาตะ ปิตตาททาโหมมปากวาน   ॥
กผาดตีโว ครุระ สนิคตะ กณชูมานกฐิโน ’ลปรุก   ॥ 25 ॥

ในประเภทที่เกิดจากปิตตะ ส่วนที่บวมนี้จะมีสีแดงดุจผลอุทุมพรสุก (มะเดื่อ) ปรากฏพร้อมกับความร้อน อาการแสบร้อน และก๊ัดหนอง ในประเภทที่เกิดจากกษะ ส่วนที่บวมจะเย็น หนัก เป็นมัน เจ็บปวดเล็กน้อย ปรากฏพร้อมความรู้สึกคัน

กฤษณะ สโณภาวฤตะ ปิณโท วฤทธิลึงคฺจ รกฺตตะ ॥
 กผวนเมทสํ วฤทธิรมฤทุतालผโลปมะ ॥ 26 ॥

ในประเภทที่เกิดจากรักตะ (เลือดที่เสื่อมสภาพ) ส่วนที่บวมจะมีขนาดกะทัดรัด ปกคลุมไปด้วยปุ่มเล็กๆ ที่พุ่งออกมาบนพื้นผิว และยังมีลักษณะอื่นๆ ที่เหมือนกับประเภทของปิตตะ ส่วนอาการบวมที่เกิดจากการทำงานของไขมันที่เสื่อมสภาพร่วมกับภะ จะมึลักษณะนุ่มและกลมเหมือนกับผลปาล์ม

มูตรธารณศีลสย มูตรชสตร คจฺจตะ ॥
 อโลกะ ปุรณธฤติมานกโชภํ ยาติ สรณมฤทุ ॥ 27 ॥
 มูตรกฤจฺจรมธสตาจจ วลยะ ผลโกชโยยะ ॥
 วาตโกปภิรราหาโระ สีตโตยวาคาหโนะ ॥ 28 ॥

ในโรควฤทธิประเภทที่เกิดจากมูตระ (น้ำปัสสาวะ) มักพบในคนที่ชอบอั้นปัสสาวะนานๆ และบ่อยๆ ผู้ป่วยมักใช้ชีวิตที่สงบเรียบง่ายและไม่มีความปรารถนาสิ่งใดเป็นพิเศษ อาการบวมจะขยายออกไปเนื่องจากการสะสมคั่งค้าง และจะมีขนาดลดลงอย่างเห็นได้ชัดหากของเหลวต่างๆ ที่ถูกกักไว้สามารถถูกขับออกไปได้

วิณมูตรธารณาจโจว วิษมาคฺวิเจษฏโนะ ॥
 กุโชภิตะ กุโชภิตะชาศจ กุชีณานตรเทหิโน ยทา ॥ 29 ॥

อาหารที่ปล่อยทิ้งไว้ให้ลมผ่านจนเย็นหรือการอาบน้ำด้วยน้ำเย็นจัด มีแนวโน้มที่จะก่อความวายุให้กำเริบ และเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดอาการบวมแบบวงแหวนบริเวณฐานของถุงอัณฑะ อันทำให้การขับถ่ายปัสสาวะเป็นไปด้วยความเจ็บปวด

ปวโน วิคฺฉินฺญโย โศณิตํ ตทโธ นเยต ॥
 กุรฺยยาตตตฺกษณสนธิสโธ ครนถยาภะ ศฺวยถฺสฺตทา ॥ 30 ॥

วายุอันกำเริบขึ้นด้วยการข่มกลั้นปัสสาวะหรืออุจจาระ หรือโดยการใช้กำลังกายมากเกินไป หรือการออกกำลังกายช่วงล่างแบบไม่เป็นธรรมชาติ หรือด้วยปัจจัยอื่นๆ ที่คล้ายคลึงกัน มักจะทำ

ให้เลือดเสื่อมสภาพและไหลลงไปยังระยางช่วงล่างและบริเวณขาหนีบ ก่อให้เกิดการบวมที่มีลักษณะเป็นวงแหวนในบริเวณขาหนีบได้

อุpekษยมาณสย จ कुลมวฤทธิ मारमानरुक्वै विविचासुज रोकास ॥
 सुपीतिटो 'नुते सुवनवानु प्रयाति प्रथुमापयननेति पुनसुज मुरुत्ति ॥ 31 ॥

หากไม่ได้รับการรักษาตั้งแต่ต้น โรควฤทธิในกรณีนี้อาจกลายเป็นโรคคุดมะได้ โดยมีอาการหูดื้อ เจ็บปวด และยังก่อให้เกิดอาการไม่พึงปรารถนาอื่นๆ อีกมากมาย เมื่ออาการบวมที่เป็นวงแหวนนี้ถูกกดทับอย่างรุนแรงแล้ว ก็จะมีพองตัวขึ้นด้านบนและก่อให้เกิดเสียงที่สามารถได้ยินได้

รฤทวฤทธิรสธาเย 'ยั วาตวฤทธิสมากฤติ ॥
 รฤษฤษณารุณศิริรา อुरुณาวฤตควากษวต ॥ 32 ॥

รฤทวฤทธิ (อันเกิดจากเลือด) เป็นประเภทที่ไม่สามารถรักษาได้ แต่วฤทธิที่เกิดจากวายุที่ผิดปกติจะยังคงมีขนาดเท่าเดิมและมีเส้นเลือดสีแดงอมน้ำเงินที่แห้งผากพาดผ่าน โรคดังกล่าวนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น 8 ประเภทย่อย โดยแบ่งตามโทษะทั้งสามคือวายุ ปิตตะและกษะ ทำงานเดี่ยวหรือทำงานร่วมกันในการเป็นปัจจัยกระตุ้นให้เกิดโรค

วาโต 'ษฏฐา ปฤถคเทหาไซชะ สัสปฤษฏฐาญจยัม คตะ ॥
 อารตตวสย จ โทษะณ นารินา ชายเต 'ษฏฐมะ ॥ 33 ॥

โรคผี (วิหริ) ประเภทที่ 8 เกิดขึ้นในบริเวณอวัยวะสืบพันธุ์ (เช่น รังไข่หรือมดลูก) ของผู้หญิงที่มีประจำเดือนบกพร่อง

ชวรุมรุจฉาติสาโรศจ วมนาทโยศจ กรุมภี ॥
 กรุติโต พลวานยาติ ศีตารตตศจ พฤกษิตะ ॥ 34 ॥
 ยะ ปิตตยन्नपानानि लंघनप्लवानातिक ॥
 เสวเต หีนส์ชฎาภिरฤทธิตะ สมุทธีรย ॥ 35 ॥
 สเนทสเวทาวนภยสย โศษณ วา นิเชเวเยต ॥
 ศุทโธ วา ศุทธิทานิรुवा णचेत सपननानि वा ॥ 36 ॥

แม้แต่ผู้ป่วยที่แข็งแรง ก็อาจเกิดอาการไข้ ท้องเสีย อาเจียน หิวโหย จนร่างกายซูบผอม ผู้ป่วยที่เป็นโรควิถีรติ หากบริโภคข้าวต้มหรือต้มน้ำเป็นจำนวนมาก หรือแม้แต่อาบน้ำหรืออดอาหาร ในไม่ใช้ก็จะเป็นลมไม่รู้สีกตัว การทำให้เหงื่อออกหรือการใช้น้ำมันชะโลมเป็นวิธีที่ไม่ควรใช้ในกรณีของโรควิถีรติ วิธีลัดต่างๆ ที่จะช่วยให้การไหลเวียนของโลหิตสะดวกและกลับสู่สภาพปกติได้เร็วควรนำมาทดลองใช้ ไม่ว่าโทษจะถูกกำจัดออกจากร่างกายด้วยยาถ่ายแล้วหรือไม่ก็ตาม

วาโตลพณาสุตสย มลละ ปฤถกัโจว หิ เต'ถ วา ||
สรโว รุกตยโต วาตาทุเทสโนโต'นุสารินะ || 37 ||

ในกรณีของโรควิถีรติที่เกิดจากวายุ ลมและสิ่งสกปรกอาจจะรวมกันและปะทุออกจากฝี หรืออาจปะทุออกในเวลาต่างกันได้ ลมที่กำลังรีบที่ไหลผ่านเส้นเลือดฝอยต่างๆ บางครั้งก็ทำให้มีเลือดออกมาจากฝีที่เกิดจากวายุได้เช่นกัน ในขณะที่ขัดขวางการไหลผ่านทั้งด้านบนและด้านล่างของร่างกาย ย่อมก่อให้เกิดความเจ็บปวดอย่างรุนแรง

อูรฐวาโรมารคมาวฤตย วายูะ สุล กโรติ ไว ||
สปโรโคปลภยั คุลโมตลมุขณั ครนถิสวรูปินม || 38 ||

คุณจะมีลักษณะเหมือนก้อนหินอันมือสามารถคลำสัมผัสได้ ร้อนและมีรูปร่างคล้ายต่อมไร้ท่อ วายุที่กำลังรีบจากการอดอาหาร กลั้นปัสสาวะหรืออุจจาระ หรือการติดขัดภายในช่องทางต่างๆ ในร่างกาย ย่อมทำให้หลบภายในบริเวณช่องท้อง และด้วยคุณสมบัติของมันในการทำให้สิ่งต่างๆ แห้งผาก จึงยังให้อุจจาระหรือเมือกต่างๆ แห้งลงและรวมตัวกันเป็นก้อนแข็ง สิ่งนี้มีชื่อเรียกว่า คุณมะ

กรษณาตกผวิชมาไตรมารคสุยารณน วา ||
วายุะ กฤตาศรยะ โภษเรฐ เรากษยาตากานินยมาคตะ || 39 ||
สวตนตระ สวาศรเย ทุชฎะ ปรัตนตระ ปราศรเย ||
ตตะ ปินุชทกวจลเลขมา มลส์สุถุญเฏ เหว จ || 40 ||

วายุที่ผิดปกติยังคงอยู่ในตำแหน่งดังกล่าวและทำงานอย่างเป็นอิสระ ในขณะที่หากอยู่ในตำแหน่งเดียวกับโทษอื่นๆ (ปิตตะและกษะ) จะงานตามคำสั่งหรือเป็นผู้ช่วยของโทษะนั้นๆ ก้อนที่รวมกันของกษะเมื่อถูกทำให้แข็งตัวโดยรวมกับก้อนเมือก และเมื่อปรากฏอยู่ในตำแหน่งบริเวณสะดือ สีข้าง ช่องอกหรือช่องท้อง จะเรียกก้อนนั้นว่า คุณมะ

คุลม อิตฺยฺจยเต พสฺตินาภิตฺตปารศฺวสฺศฺรยะ	॥
วาทชนเย ศิระศฺลขวร ปลีหानตรกฺชนม	॥ 41 ॥
เวระ สุจฺยเว วิพฺภรฺศะ กถฺจฺจเร มุตรฺ ปรวฺรตฺตเต	॥
คาคฺเร มุข ปเท โศถะ หยคฺนิมานุหฺยํ ตฺไถว จ	॥ 42 ॥
รูกฺษกฤชฺณตวคาคิตฺวํ จลตวาทนฺลสย จ	॥
อนิรฺูปิตสฺสธาโน วิวิธาณชนเยทวยถาม	॥ 43 ॥
ปิปีลิกาวยาปต อิว คุลมะ สฺสุรติ นุทฺยเต	॥
ปิตตาททาหามลเกา มุรฺจฺจา วิพฺภะเส สฺเวทตฤทฺทชวฺรอะ	॥ 44 ॥

ในคุลมะประเภทที่เกิดจากวายุที่ผิดปกติ จะมีอาการหลักคือเป็นไข้ พร้อมด้วยอาการปวดหัวอย่างรุนแรง ม้ามโต เสียงดังกึกก้องในลำไส้ อาการเคลื่อนที่อย่างหลวมๆ ของลำไส้ ความรู้สึกเจ็บเหมือนถูกกรีดแทงตามแขนขา การปัสสาวะยากลำบากและเจ็บปวด เหล่านี้ย่อมปรากฏขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผู้ป่วยจะมีอาการหน้าบวมหรือเกิดอาการบวมทั่วทั้งร่างกาย ก้อนเนื้อนี้จะกลิ้งไปมาและเปลี่ยนตำแหน่งจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่งในบริเวณนั้น ผิวหนังจะแห้งผากและกลายเป็นสีคล้ำ ลูกตาจะพองออก และสายตาจะเริ่มมีปัญหาทางการมองเห็น ผู้ป่วยรู้สึกเหมือนมีมดเดินผ่านภายในบริเวณที่เกิดคุลมะ และก้อนเนื้อนี้จะรู้สึกได้ว่าเปลี่ยนตำแหน่งไปเรื่อยๆ

หาริทรฺยํ สรวคาคฺเรษุ คุลมฺจาจฺจโถสย ทฺรศฺนม	॥
หฺยเต ทิปฺยเต ศฺเลขฺมา สฺวสฺถานํ ทหฺตีว จ	॥ 45 ॥

ในประเภทที่เกิดจากปิตตะที่ผิดปกติ อาการที่ปรากฏได้แก่ ลมบ้าหมู การถ่ายเป็นกรดพร้อมด้วยการเคลื่อนที่หลวมๆ ของลำไส้ ความรู้สึกแสบร้อนทั่วร่างกาย เหงื่อออก กระจาย เนื้อตัวเหลืองซีด และอาการบวมทั่วร่างกาย

กผาตฺสฺไตมิตฺยมฺรฺจฺชะ สทฺนํ ศิรฺสิ ชวฺระ	॥
ปีนสาลสยทฺลลสาเสา ศุกลกฤชฺณตวคาคิตฺตา	॥ 46 ॥
คุลฺโม คภีระ กฐฺิโน คุรฺรฺครฺภสฺถพาลวต	॥
สวสฺถานสฺธา อหฺวานตฺสฺตต เอวาทฺร มารกาชะ	॥ 47 ॥

ในประเภทที่เกิดจากกษะ ก้อนคูลมะจะแข็ง หนักและอยู่กับที่ พร้อมกับมีอาการนอนไม่หลับ หรือนอนกระสับกระส่าย น้ำหนักเกิน อาการหนักที่ศีรษะ และความรู้สึกรากับทั่วร่างกายถูกแช่ไว้ใน ช่องเย็น รวมถึงอาการเบื่ออาหารก็จะปรากฏด้วย

ปรายสตุ ยตตททวนทโเวตถา คูลมะ สัสฤษฏไมถุนา ॥
 สรวชสตีวรรุกทาหะ ศีฆรปากี ฆโนนนะตะ ॥ 48 ॥

กษะที่ไม่สมดุลในระบบจะกำเริบหรือมีอาการลดลงเป็นบางครั้งโดยไม่มีเหตุผลที่ชัดเจน ยังให้อวัยวะในบริเวณนั้นไหม้เกรียม อาการแทรกซ้อนที่ไม่พึงประสงค์ เช่น ภาวะเลือดออก จึงปรากฏขึ้นภายใต้สภาวะที่ผิดปกติของอวัยวะนั้นๆ ที่โรคนี้น่าสนใจ ก่อให้เกิดความซับซ้อนและมักจะ เป็นอันตรายถึงชีวิต

โส 'สาธโย รกตคูลมสตุ สตรียา เอว ปรัชายเต ॥
 ฤเตา ยา ไจว ศูลารตตา ยทิ วา โยนิโรคิณี ॥ 49 ॥

ประเภทที่เรียกว่า รักษะคูลมะ¹²⁴ (เนื้องอกในรังไข่) ซึ่งเกิดเฉพาะในผู้หญิง มักมีลักษณะแข็ง ยกตัวและบีบแน่น คูลมะประเภทนี้เกิดจากการทำงานร่วมกันของโทษะทั้งสามคือ วายู ปิตตะและกษะ สังเกตอาการได้จากความเจ็บปวดที่แทบคนไม่ได้และการกลัดหนองอย่างรวดเร็ว

เสวเต วานิลำศจ สตรี กรุทฐสตุสยาหะ สมัรณะ ॥
 นิรุชยาตยารตตว โยนยา ปรัตติมาส วยวสถิตม ॥ 50 ॥

ผู้หญิงที่ต้องสัมผัสสมเป็นเวลาานานในระหว่างที่มีประจำเดือน หรือมีโรคที่เกี่ยวกับมดลูกหรือ ช่องคลอด มักจะเป็นปัจจัยกระตุ้นให้วายูในระบบกำเริบ เมื่อวายูกำเริบแล้ว ก็จะไปขัดขวางปากทาง

¹²⁴ รักษะคูลมะ หมายถึง เนื้องอกในรังไข่ (Ovarian Tumor) เป็นโรคที่พบได้บ่อย สามารถพบได้ในหญิง ทุกอายุ สามารถแบ่งได้เป็น 3 ชนิด ได้แก่ ถุงน้ำที่เกิดขึ้นจากการทำงานของรังไข่ (Functional ovarian cyst) เนื้องอกรังไข่ที่ไม่ใช่มะเร็ง (Benign ovarian tumor) มะเร็งรังไข่ (Malignant ovarian tumor) ดูรายละเอียดใน The British Medical Association, *Illustrated Medical Dictionary* 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book, London 2013), 426.

ที่ประจำเดือนไหลออก ก่อให้เกิดเลือดเสียรวมตัวกันในบริเวณช่องท้องทุกๆ เดือน ก่อให้เกิดอาการ
ราวกับว่าตั้งครรภ์

กุกุษา กโรติ ตทครุเก ลิงคมาวิษกโรติ จ ॥
หฤลลสเทาหฤทสตนยทรศน์ กามจาริตา ॥ 51 ॥

อาการคลื่นไส้ มีน้ำนมไหลออกมาเต้านม อาการหงุดหงิดรำคาญ รวมไปถึงอาการแพ้ท้องกับ
อาหารบางประเภท และความต้องการกินอาหารบางอย่าง ราวกับว่ากำลังตั้งครรภ์จริงๆ ก็เป็นอาการ
ของโรคนี้

กรเมณ วาโยะ สัสรคตปีตต์ โยนิษุ สลยจยม ॥
รฤตสย กุรุเต ตสยา วาตปีตโตกตคูลมซาน ॥ 52 ॥

ปิตตะที่ผิดปกติเมื่อทำงานร่วมกับวายุที่กำลังกำเริบ นำไปสู่การสะสมของเลือดภายในมดลูก
คุณะที่เกิดขึ้นในกรณีนี้ ปรากฏอาการที่เหมือนกับอาการของโรคทั้งสองประเภท (เกิดจากวายุและ
เกิดจากปิตตะ)

ครภาศเย จ สุตร่า ศุลาศุใจวาสฤคาศรเย ॥
โยนิสรราชจ เทารคนธย์ ภูยะ สยนทนเวทเน ॥ 53 ॥

เลือดที่รวมตัวกันในมดลูกก่อให้เกิดความเจ็บปวดที่ไม่อาจทานทนได้ รวมไปถึงก่อให้เกิดสาร
คัดหลังคล้ายตกขาวหรือมูกเลือดไหลออกมาจากช่องคลอด กลิ่นไม่พึงประสงค์ และความเจ็บปวด
บริเวณอวัยวะเพศ

กทาปี ครภาทคูลมะ สรเว เต รติสมภวาะ ॥
ปากญจิเรณ ภชเต ไนธเต วิทรธิะ ปุณะ ॥ 54 ॥

บางครั้ง คุณะประเภทนี้อาจนำไปสู่อาการอื่นๆ แบบเดียวกับการตั้งครรภ์ คุณะในประเภท
นี้ทั้งหมดมีต้นกำเนิดมาจากการเสพเมถุนที่มากเกินไปหรือทำทางที่ผิดธรรมชาติ

ปจยเต ศีฆรมตยรณั ทุษฏรฤกตาศรยสตุ สะ ॥
 อตะ ศีฆร วิพาหิตวาทวิทริธะ โส'ภีธียเต ॥ 55 ॥

อาหารที่กินเข้าไปแล้วจะถูกทิ้งไว้ไม่ย่อยเป็นเวลานานในกระเพาะของผู้ป่วยโรคकुมะ ฝี่จะหยุดเติบโตทันทีที่ที่कुมะปรากฏภายในร่างกายของผู้ป่วย โรคที่เรียกว่า “วิทริธ” นี้มีนัยว่ากำลังจะกลัดหนอง

कुلمانตราศรเย พสตีทาหศจ ปลีหเวทนา ॥
 อคินิวรณพลภรโศ เวคานำ วา ปรวรตตนม ॥ 56 ॥

कुมะที่ปรากฏในบริเวณช่องท้อง จะก่อให้เกิดอาการแสบร้อนในบริเวณอุ้งเชิงกราน และความเจ็บปวดที่เกิดขึ้นภายในकुมะจะมีลักษณะเดียวกับความเจ็บปวดที่เกิดจากมีมโต สีมืดของผู้ป่วยจะซีดลง เร็วแรงจะถดถอย การย่อยจะผิดปกติ และไม่สามารถขับถ่ายได้ตามปกติ

อโต วิปรยเย พาหยโกษฐำเคษุ จ นาติรุก ॥
 ไวรณยมถ วา กาโส พหิรูนตตาทิกม ॥ 57 ॥

อาการภายนอกก็จะปรากฏเช่นกัน ได้แก่ อาการปวดตามแขนขา หน้าท้องหรือบริเวณสะดือ แต่ในบางกรณีก็อาจไม่ปรากฏอาการเหล่านี้ อาการไอ ท้องอืด อาการบวมพองออกจากช่องท้อง เสียงดังก้องในลำไส้ ปวดแสบ และอาการเจ็บปวดอย่างรุนแรงในช่องท้อง เหล่านี้ล้วนเป็นอาการแทรกซ้อนที่อาจเกิดขึ้น

สาโฏปมตยคุรรุขมาธมานมฺทเร ภฤศม ॥
 อูรทฐวาโรวาทโรธน ตมานาหิ ปฺรจกษเต ॥ 58 ॥

ในกรณีที่มีอาการแบบเดียวกับที่กล่าวข้างต้น และมีการปิดกั้นลมอันพัดขึ้นบนและพัดลงล่าง (การเรอและการผายลม) โรคเช่นนี้มีชื่อเรียกว่า “อานาหะ”

ฉนศจาษรยูปโม ครนถิล'ษฐีลาตุ สมฺนุนตา ॥
 สมสตลีสักยุกตะ ปฺรตยษฐีลา ตทาภฤติษ ॥ 59 ॥

เนื้องอกอันมีลักษณะหนา นูนขึ้น เป็นปมและเหมือนก้อนหินที่พบในโรคकुลมะมีชื่อเรียกว่า “อัชฐีลา” เมื่ออายุถูกจองจำในกระเพาะอาหารและก่อให้เกิดอาการเจ็บปวดอย่างรุนแรง ตามมาด้วยอาการทั้งหลายดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น โรคนี้มีชื่อเรียกว่า “ปรัตยัชฐีลา”

ปกว ศโยทโกโว 'ปุเยว วายสุตีวรุชาศรยาต ॥
 อุทการพายุหุยปุริชพนธตถปตยกษมตวานตริวิภู ชนามิ ॥ 60 ॥
 อาโฏปมาธมานมปกติศกต๊ะ อาสนนकुลมสย ภาเวจจ जिहन्म ॥ 61 ॥

อาการบวมบริเวณท้อง ขับถ่ายอุจจาระไม่ออก ประสาทสัมผัสเสื่อม ช้ำ เสียงดังก้องในลำไส้ ปวดในแก้มหู และอาการแน่นท้อง เหล่านี้คือเครื่องหมายของโรคकुลมะทุกประเภท

อิติ ศรีศารุเท महापुराणे पुरुवधने
 प्रधमासाये आचारगान्ते विथरिकुलमनिथाने
 नाम षष्ण्युत्तरसत्तमो 'थ्याये ॥ 160 ॥

จบอัธยาเยที่ 160 อันมีชื่อว่า อันมีชื่อว่า วิथริคุลมนิทาน (สาเหตุหรืออาการแห่งโรควิथริ (ผี) และโรคकुลมะ) ในอาจารย์กานท์ อางศะที่ 1 ปุระวะขัณท์ ในครุฑมหาปุระณะดังนี้แล

อัธยาเยที่ 161

ธนวนตริรुवाज

อุทรานा निथानद्य वक्षये सुस्रुत तज्जगु ॥
 रोकासे स्रवे 'पि मनथाकेना सुतरामुथरानि तु ॥ 1 ॥

ธันวันตริ กล่าวแล้วว่า

เราจะกล่าวถึงสาเหตุหรืออาการของโรคอุทระ¹²⁵ (ท้องมาน) ดูก่อนสุสฺรุตะ ขอท่านจงฟังเถิด โรคอุทระทั้งปวงนี้ล้วนมีสาเหตุมาจากระบบการย่อยอาหารที่บกพร่องทั้งสิ้น

¹²⁵ อุทระ หมายถึง ท้องมาน (Ascites) คือ ภาวะที่ของเหลวมีการสะสมระหว่างเยื่อหุ้มช่องท้อง และอวัยวะภายในช่องท้องมากเกินไปจนผิดปกติ จากการทำงานของตับผิดปกติ ส่งผลให้พุงขยายใหญ่คล้ายผู้ที่ตั้งครรภ์ นอกจากนี้ท้องมานยัง สามารถจากโรคต่างๆ เช่น มะเร็ง หัวใจล้มเหลว หรือไตวาย ได้เช่นกัน ดูรายละเอียดใน The

อชีรณามยาศจาปยุเนย ชายนเต มลส์จยาต ॥
 อรุทฐวาโธ วายโว รุทฐวา วยากุลาวิปรวาหิณี ? ॥ 2 ॥

การสะสมของอุจจาระในลำไส้อาจก่อให้เกิดอาการอาหารไม่ย่อยหรือโรคอื่นๆ ที่คล้ายคลึงกัน วายูทั้งหลายอันพัดไปเบื้องบนและเบื้องล่าง เมื่อถูกปิดกั้นแล้ว ก็ย่อมทำให้ลำไส้ทำงานผิดปกติ

ปราณานปานานส์ทุษย กุรยยุสตันมาสสนธิคาน ॥
 อาธมาปย กุกุชิมุทรมษฎฐา เต จ เกทตะ ॥ 3 ॥
 ปถกคโทษะ สมสไตศจ ปลีหวงกษกษโตทโกะ ॥
 เตนารุตตะ สะษกตาลโวษฐา สรวปาทกโรทราระ ॥ 4 ॥
 นษฎฐเจษฎฐพลาหาราระ กฤตปรธมาตกุษยะ ॥
 ปุรุษะ สยุะ เปรตรุปา ภาวินสตสย ลกษณาม ॥ 5 ॥

ปราณะวายุ (ระบบประสาทที่ทำงานเกี่ยวกับการหายใจ) ก่อให้เกิดความผิดปกติแก่อวัยวะ วายุ (ระบบประสาทอัตโนมัติ ควบคุมการย่อย การเต้นของหัวใจ เป็นต้น) และจงจำอวัยวะวายุไว้ พร้อมด้วยผิวหนังและเนื้อ จึงก่อนให้เกิดอาการขยายตัวของช่องท้อง มีชื่อเรียกว่า “อุทระโรคะ” (โรคน้ำในช่องท้อง) อันสามารถแบ่งย่อยเป็น 8 ประเภท โดยแบ่งตามปัจจัยหลักในการก่อให้เกิดโรค กล่าวคือโทษะทั้งสามได้แก่ วายุ ปิตตะและกะพะ โทษะใดโทษะหนึ่งก่อให้เกิดโรค หรือเกิดขึ้นด้วยการทำงานร่วมกัน รวมถึงแบ่งตามการขยายตัวของอวัยวะต่างๆ เช่น ม้ามหรือต่อมในช่องท้อง เป็นต้น หรือเกิดขึ้นจากบาดแผลบริเวณช่องท้อง หรือถูกกระตุ้นให้เกิดขึ้นจากของเหลวที่รวมตัวกันในช่องท้อง ริมฝีปากและเพดานปากที่แห้งผาก อาการบวมของท้อง อาการอ่อนแรงและเบื่ออาหาร การไม่สามารถทำการงานใดๆ ได้ และผู้ป่วยมีลักษณะประจุกฝีหรือซากศพ เหล่านี้ล้วนเป็นอาการที่บ่งถึงโรคดังกล่าว

กษุณนาโศ 'รุจิวตสรวิ สวิทาหญจ ปจยเต ॥
 ชีรณานน โย นั ชานาติ โส 'ปถยั เสเวเต นระ ॥ 6 ॥

การสูญเสียความอยากอาหารหรืออาการเบื่ออาหาร ย่อมก่อให้เกิดปฏิกิริยากรดเกินใน
กระเพาะอาหาร ซึ่งเป็นอีกอาการหนึ่งของโรคนี้ในช่องท้องในระยะเริ่มแรก บุคคลผู้ไม่สามารถย่อย
อาหารที่บริโภคเข้าไปได้อย่างปกติ จำเป็นต้องกินอาหารตามหลักโภชนาการอย่างเคร่งครัด

กษยเต พลมคฺสย ศฺวสิตฺยลโป ’วิเจษฺภูติตะ ॥

วิษยวฤตฺติพุทธิศฺจ โศกโศษาทโย ’ปี จ ॥ 7 ॥

เรี่ยวแรงของร่างกายย่อมถึงแก่ความสิ้นไป เขาย่อมหายใจเหนื่อยหอบแม้จะออกแรงเพียง
เล็กน้อย ไม่สามารถจดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้นาน และยังมีจิตใจขุ่นมัวแม้กับเรื่องเพียงเล็กน้อย

รฺกฺพสฺตีสฺนเฮา สฺตตํ ลฆฺวลฺปโภฆไนรฺปี ॥

ชฺราซีรุโณ พลภฺรโศ ภเวชฺชฺฐโรคิณะ ॥ 8 ॥

แขนขาจะเริ่มสั่นเล็กน้อย ผู้ป่วยจะรู้สึกหดหู่ในจิตใจ มีอาการเจ็บปวดร้าวกับกระดูกเชิงกรานจะ
ร้าวหัก แม้ว่าจะบริโภคอาหารเพียงเบาๆ หรือเล็กน้อย

สฺวตฺนตฺรตฺนทฺรลสฺตา มลสฺรุโค ’ลปฺวหฺนิตา ॥

ทาหะ ศฺวยถฺรฐาณมนฺตฺเร สฺลิลสมภเว ॥ 9 ॥

นอนไม่หลับ อ่อนเพลีย ลำไส้เคลื่อนไหวอย่างหลวม ๆ ชอบปลีกตัวไม่ยุ่งกับใคร ระบบ
ย่อยอาหารผิดปกติพร้อมกับความรู้สึกแสบร้อนตามร่างกาย ทวารหนักและแก้วหู เหล่านี้เป็นอาการที่
บ่งบอกว่าเกิดการสะสมของของเหลวในช่องท้อง

สฺรวตฺร โตเย มรณํ โศจณํ ตฺตร นิษฺผลม ॥

ควากฺษวจฺฉิราชาโลรฺฐุฑฺรํ คฺุฑฺคฺุฑฺชายเต ॥ 10 ॥

นาภิมนฺตฺรศฺจ วิษฺภฺภูย เวคํ กุถฺตฺวา ปฺรณศฺยติ ॥

มารฺูเต หุถฺตฺกฺภินาภิปายฺวฺงกฺษณเวทฺนาะ ॥ 11 ॥

ผู้ป่วยโรคช่องน้ำในท้องมักจะจบลงที่ความตาย และความเศร้าโศกของญาติๆ ผู้เสียชีวิตก็ไม่
ก่อให้เกิดผลอันใด ในลำไส้จะได้ยินเสียงประคุดตักกลอง และบนหน้าท้องจะปรากฏเส้นเลือดพุดขึ้นมา
ดุจตารางหมากรุก

สศพโท นิษเรทวายุรเวเต มุตรมลปกม ॥
 นาติมาตรี ภเวลเลลลยํ นรสย วิรสํ มุขม ॥ 12 ॥

ในลำไส้และบริเวณสะดือจะอัดแน่นไปด้วยลม และความต้องการขับถ่ายจะหายไปทันทีเมื่อ
 โรคนี้เริ่มปรากฏอาการ

ตตร วาโตทเร โสเถ ปาณิปานมุขุกุชิษุ ॥
 กุกุชิปารศโวทรกฐิปุญชรูกรูปรวเภทนม ॥ 13 ॥
 ศุษุกกาสาณคมรทาทโศครุตามลศัครหะ ॥
 ศยามารุณตวคาทิตวิ มุเข จ รสวทุธิตา ॥ 14 ॥

ในประเภทที่เกิดจากวายุ ผู้ป่วยจะมีอาการเจ็บปวดที่ขาหนีบ หัวใจและส่วนอื่นๆ ของ
 ร่างกาย รวมไปถึงบริเวณเอว ทวารหนักและสะดือ มักจะผายลมเสียงดัง ปัสสาวะออกมาน้อย ความ
 ยอยากอาหารหายไปหมดสิ้นในโรคประเภทนี้ และผู้ป่วยมักรู้สึกถึงรสชาติที่ไม่ถูกใจในปาก ตุ่มใสที่มี
 ของเหลวภายในที่ปรากฏบนใบหน้า ช่องท้องและปลายแขนขา ความรู้สึกเจ็บอย่างสาหัสในช่องท้อง
 หรือบริเวณเอว สีข้าง หลัง หรือในส่วนอื่นๆ ของร่างกาย ไอแห้ง ความเจ็บปวดตามแขนขา อาการ
 หนักตรงช่วงล่างของร่างกาย อูจจาระไม่ออก รสชาติต่างๆ ที่ปรากฏในปาก ผิวมีสีแดงหรือสีดำ
 เหล่านี้เป็นอาการของโรคน้ำในช่องท้องที่เกิดจากวายุ

สโตทภมฺพุทฺธิ นิลกฤษณศิริราตม ॥
 อาธมาตมฺพุทฺธิ ศพทมทกฺทํ วา กโรติ สะ ॥ 15 ॥
 วายุศุจาตฺร สรุจจณพทํ วิชตเต สรวธา คติม ॥
 ปิตโตทเร ชวโร มูรจณา ทาหิตวิ กฏกาสยตา ॥ 16 ॥

อาการเจ็บปวดเหมือนถูกหักหรือถูกแทงบริเวณช่องท้องก็ปรากฏในโรคประเภทนี้ และ
 บริเวณหน้าท้องปรากฏเส้นเลือดสีดำหรือสีน้ำเงินผุดขึ้นมากมายเป็นเครือข่าย หน้าท้องขยายขึ้น และ
 สามารถได้ยินเสียงต่างๆ มากมายในช่องท้อง วายุที่ผิดปกติที่ไหลผ่านบริเวณนี้ก่อให้เกิดเสียงต่างๆ
 และนำพาความเจ็บปวดไปสู่ส่วนต่างๆ ของร่างกาย

ภโรมตีสาระ ปิตตว์ ทวคาทาวุฑรํ หริต ||
 ปิตตตามรคิราทิตว์ สสเวทํ โสษม ทหยเต || 17 ||

อาการไข้ อาการลมชัก รสขมในปาก อาการแสบร้อนทั่วร่างกาย เวียนศีรษะ อุจจาระเหมือนเป็นโรคบิด สีผิวกลายเป็นสีเหลือง สีผิวบริเวณหน้าท้องที่บวมเป็นสีเขียว เหล่านี้คือลักษณะของโรคน้ำในช่องท้องประเภทที่เกิดจากปิตตะ

ธูมายเต มฤทสุสปฺรคํ กษิปฺรปาگํ ปฺรหฺยเต ||
 ศุเลษฺโหมทเรษุ สทฺนํ สฺเวทศฺวยฤเคารวม || 18 ||

เส้นเลือดที่มีสีเหลืองหรือสีเหมือนทองแดงปรากฏบนผิวหนังของผู้ป่วย ราวกับควันไฟกำลังพยายามหาทางออกไปจากร่างกาย และการมองเห็นเริ่มหายไปเป็นพักๆ เหนือออกจากร่างกายเป็นจำนวนมากแต่ก็ไม่ได้ทำให้ความรู้สึกแสบร้อนในร่างกายบรรเทาเบาบางลง หน้าท้องจะอ่อนนุ่มเมื่อสัมผัสและมีหนองไหลออกมาอย่างรวดเร็ว เหล่านี้คืออาการของโรคน้ำในช่องท้องประเภทปิตตะ

นิทฺรา กฺเลไศ 'รฺจุจि ฐฺวาสะ กาศะ ศฺกุลตฺว คาทิตา ||
 อุฑรํ ติมิรํ สฺนิจฺฉํ ศฺกุลกฺฤษฺณศิรารุตฺม || 19 ||

ความง่วงหงาวหาวนอน เหนือออก ตุ่มใสบริเวณแขนขา ความรู้สึกหนักในร่างกาย อาการนอนไม่หลับ เบื่ออาหาร หายใจลำบาก อาการไอ ผิวน้ำแข็งและเยื่อบุตามีลักษณะขาวซีด เหล่านี้เป็นอาการของโรคน้ำในช่องท้องประเภทที่เกิดจากคัมพะ ผิวน้ำแข็งของบริเวณหน้าท้องที่บวมออกจะกลายเป็นมันวาว และปกคลุมไปด้วยเส้นเลือดสีขาวยหรือดำ

นีราติวฤทฺธา กฐฺินํ ศีตสฺปฺรคํ คฺรุ สฺถิริม ||
 ตรีโทษโกปเน ไตสฺสไตสฺตรีโทษชนิไตรมโละ || 20 ||

เมื่อของเหลวสะสมในช่องท้องเป็นจำนวนมากจนเกินไป ย่อมจะทำให้หน้าท้องมีลักษณะแข็งหนัก เคลื่อนที่ได้ไม่ได้ และรู้สึกเย็นเมื่อสัมผัส ในประเภทที่เรียกว่า ตรีโทษะ (เกิดจากโทษะทั้งสามชนิดร่วมกัน) อาการทั้งหลายที่เกิดจากโทษะต่างๆ ที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น จะปรากฏขึ้นพร้อมกันทั้งหมด

สรวทุษณทุษณาศจ สรกตาะ สณจิตา มลาะ	
โกษฐุ ปฺราปย วิกรวณาะ โศษมฺรุจฉา ฤรมาณวิตม	21
กฺุรยฺยสุตฺตริลิ่งคฺมฺุฑฺ์ ศีษฺรปำกั สฺุทารุณม	
วฺุทฺเต ตจจ สฺุตรำ คีตวตฺปรทฺศเน	22
อตยศนัจจ สักโษภาทฺยานปานาทิจโษฏีไตะ	
อวิทิตจ ปานาทฺไยรวมนวยาธิกรฺษเณ	23

โทษะทั้งสามประการของร่างกาย เมื่อรวมกับเลือดที่ไหลซึมออกมาและอุจจาระที่คั่งค้าง จะเข้าไปอยู่ในบริเวณช่องท้อง ก่อให้เกิดอาการวิงเวียนศีรษะ ลมบ้าหมู และความผอมแห้งที่เป็นอาการบ่งโรคน้ำในช่องท้อง ที่มีลักษณะแบบเดียวกับที่เกิดจากโทษะทั้งสามคืออายุ ปิตตะและกษะ ทำงานร่วมกัน รวมถึงเกิดหนองขึ้นตั้งแต่ระยะแรกๆ ของอาการท้องบวม อาการจะกำเริบชัดเจนขึ้น ในวันที่หนาวและมีลมพัดแรง และการรักษาเป็นไปได้อย่างยากลำบากยิ่ง

วามปารุศฺวสฺถิตะ ปฺลิตฺหา จยฺตสฺถาโน วิวฺรทฺเต	
โศณิตาทฺวา รสาทิกฺโย วิวฺฤทฺโธ ชนเยทฺวยธำม	24

ม้ามซึ่งอยู่ในบริเวณสี่ข้างด้านซ้าย จะเคลื่อนจากตำแหน่งของตนได้ สาเหตุได้แก่ การบริโภคอาหารในปริมาณที่ไม่เหมาะสม ความวิตกกังวล การขับขี้หรือการดื่มน้ำมากเกินไป หรือการใช้ยา ทำให้เอาเจียนในทางที่ผิด

โส'ษฐีลา จาติกฺฐินะ ปโรนฺนตะ กฺุรฺมปฺฤษฺฐวฺต	
กฺุรฺมเณ วฺุทฺธมาณศจ กุกฺุเชา วฺุยาตติมาหเรต	25
ศฺวาสกาสปิปาสาสยไวรสฺยารฺธมาณกชฺวโร	
ปาณชฺุทวฺมฺุรฺจฉาจรฺทิตวคฺทาทโมไหศจ สฺยฺุตะ	26

หากไม่เช่นนั้น ม้ามอาจจะขยายขนาดขึ้นจากการสะสมของไขมันหรือการบีบรัดของเลือด ภายในร่างกาย จะมีลักษณะแข็งและนูนขึ้นเหมือนกับกระดองเต่า และค่อยๆ กินพื้นที่ส่วนมากในช่องท้อง ก่อให้เกิดอาการหายใจลำบาก ไอ กระหายน้ำ อาการไข้พร้อมด้วยรสชาติผิดปกติในปาก ท้องบวม ผิวหนังกลายเป็นสีเหลือง ลมซึก อาเจียน เป็นลม รวมถึงอาการแสบร้อนทั่วร่างกายอีกด้วย

สถิรนีลารุณศิราชาไลรุทรมาวฤตม	
นาเณรปุริ จ ปุราโย โคปุจฉากฤติ ชายเต	32
อสถยาทิสลโย รนโยศจ วิทเธ โจโวทเธ ตถา	
ปจยเต ยกฤตาทิศจ ตจฉิไทรศจ สรณพหิ	33
อาม เอว คุทาเทติ ตโต'ลุปาลปะ ศกฤทฺรสะ	
ส สยาทวิฤตคนโธ 'ปี ปิจฉิละ ปิตโลหิตะ	34
โคษศจาปุรยย ชฐูร์ โฆรมารภเต ตตะ	
วรทฺธเต ตทโธ นาเณราศุ โจติ ชลาตมตาม	35

เส้นเลือดสีน้ำเงินหรือสีแดงจะปรากฏขึ้นอย่างถาวรบนผิวหนังบริเวณที่เป็นท้องมาน และอาการท้องมานนี้จะขยายออกเป็นเหมือนลักษณะของหางวัว ในด้านขวางของสะดือ โดยปรากฏรอยรูปตีนกาด้วย อวัยวะในช่องท้องจะเกิดหนองขึ้น ในกรณีที่เกิดตุ่มหรือสิ่งแปลกปลอมอื่นที่มเข้ามาในช่องท้อง

อุทริกเต โทษรูปะ จ วยาปุเต จ ศวาสดถุฏฐกรมะ	
ฉิโทรทรมิท ปุราหะ ปริสตราวีติ จาปเร	36

อาการท้องมานที่มีอาการต่อเนื่องดังกล่าวมีชื่อเรียกว่า ฉิโทรทระ หรือ ปริสราวยโทระ (ภาวะเยื่อช่องท้องอักเสบ)

ปรวฤตตสเนหปานาทะ สหสาปถยเสวินะ	
อตยมพูปานานมนทาคเนนะ กุชีณสยาติฤศสย จ	37

วายุและกษะที่อยู่ในร่างกายของคนที่มีผอมแห้ง หรือคนที่ระบับย่อยอาหารบกพร่อง หรือคนที่ติดนิสัยชอบดื่มน้ำเย็นเกินไป จะกำเริบและเสียสมดุลเนื่องด้วยพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมดังกล่าว และเข้าจับน้ำกรดที่ปล่อยออกมาในกระเพาะอาหาร ทำให้เกิดการสะสมของน้ำในช่องท้อง

รุทฺธะ สุวมารคาทนิละ กฝศจ ชลมุจฉิตะ	
วรฺธเต ตุ ตเทวามพุ ตนมาตราทวินุราศิตะ	38
ตตโกปาทุทฺร ตฤษณาคุทสนุติรุชานวิตม	

กาศศวาสารจัญตี นานาวรรณาศิราเตตม	39
โทยปุรณานมฤตสุปราตสฤตศกโข ภเวปลุ	
พโกทร สฤธิร์ สนิคธิ์ นาทีมาวฤตย ชายเต	40

อาการกระหายน้ำ ไล่เลื้อน อาการเจ็บปวด ไอ และหายใจลำบาก พร้อมด้วยอาการเบื่ออาหาร เหล่านี้เป็นอาการที่ปรากฏในระหว่างที่โรคทวีความรุนแรงสูงสุด บริเวณท้องที่บวมขยายออกปกคลุมไปด้วยเส้นเลือดมากมาย หน้าท้องจะยุบเมื่อกดแล้วจะกลับมาพอง รู้สึกนุ่นมือเมื่อสัมผัสในบางกรณี หน้าท้องจะแข็งและเป็นมันวาวดุจท้องของนกกระสา และโรคนี้ก็ลามไปยังลำไส้ด้วย ผู้ป่วยจะเป็นลมชักจากความร้อนหรือความรุนแรงของโรค สำหรับโรคท้องมานในทุกกรณี หากละเอียดมิได้รับการตั้งแต่นั้น จะทำให้ของเหลวที่สะสมในช่องท้องแผ่กระจายและไหลไปยังอวัยวะอื่นๆ ยังให้เกิดอาการบวมบนใบหน้า ข้อต่อหรือบริเวณต่างๆ ซึ่งท้ายที่สุดจะเกิดการสะสมของของเหลวเหล่านี้ตามเส้นเลือดต่างๆ ในร่างกาย

อุเพกษายาลจ สรวะซ่า สวสธานำ ปริจาลิตา	
ปากา ทรวา ทรวีกรยยะ สนิธิโรโตมฺขานยปี	41
สเวเท ไจว ตุ สรุเท มูรจนิตาศจันตรสฤติตา	
ตเทโวทรมาปุรยย กุรยยาทุทราหมยม	42
คุรุทร สฤติ วฤตตมาหตลจ น ศพทกฤต	
หีนพลั ตถา โธร์ นาชยา สปลุชฏลจ สรปติ	43

การอุดตันของท่อและรูเหงื่อในร่างกายอาจเป็นตัวยิ่งเร่งกระตุ้นให้เกิดการสะสมของน้ำในช่องท้อง อาการท้องร่วงหรือลำไส้หลวมจะปรากฏขึ้นก่อนจะถูกโจมตีด้วยโรคน้ำในช่องท้องประเภทนี้ อาการท้องมานจะแข็ง หนักและมีทรงกลม และจะไม่ก่อให้เกิดเสียงหากมีการตีหรือเคาะ ผู้ป่วยจะอ่อนแอลงในทุกๆ วัน และโรคนี้จะรักษาไม่ได้หากโรคได้ลุกลามไปยังเส้นเลือดภายในช่องท้อง ในกรณีของโรคน้ำในช่องท้อง ในกรณีที่ปรากฏเส้นเลือดโป่งนูนบนส่วนที่บวมออกมา ให้ถือว่าเป็นโรคอันมีต้นกำเนิดจากสันนิบาต (โทษะทั้งสามทำงานร่วมกัน)

ศิรานตรธานมูทเร สรวลภษณมฺจยเต	
วาทปีตตภพลีหสนนิปาโตทโกทรหม	44

ในโรคท้องมานประเภทต่างๆ ได้แก่ ประเภทที่เกิดจากวายุ เกิดจากปิตตะ เกิดจากกัมพะ เกิดจากอาการม้ามโต ประเภทสันนิบาต (เกิดจากโทษะทั้งสามทำงานร่วมกัน) รวมถึงประเภททโกทระ (น้ำในช่องท้อง) ฟังถือว่าความร้ายแรงของโรคและความยากในการรักษานั้น เป็นไปตามลำดับดังที่กล่าวมานี้

ปักษาจจ ชาตสลิล วิชาญมโภพทรวานวิตม
 ชนมโนโวทรี สรวุ ปุรายะ กฤจจจรมม มตม || 45 ||

โรคท้องมานทุกประเภทที่ปรากฏอาการขัดขวางการไหลของของเหลวในร่างกาย จะไม่สามารถรักษาให้หายได้เมื่อผ่านไปแล้ว 1 ปีเศษ (ครึ่งเดือน) หลังจากถูกโรคนี้โจมตี ในกรณีที่เป็นโรคน้ำในช่องท้องที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ย่อมนำไปสู่ความตายเป็นแน่แท้

อิตติ ศรีคารุเท มหาปุราณเณ ปุรวชณเเท
 ปุรัมมาศายเย อาจารย์กานเเท เอกษชญญจักศตโตโม 'ธยายะ || 161 ||

จบอธยายะที่ 161 ในอาจารย์กานเฑ์ อางศะที่ 1 ปุรวะชณเฑ์ ในครุฑมหาปุราณเฑ์ดั่งนี้แล

ธนวนตรีรฺวาจ อธยายะที่ 162

ปานทุโสถนิตานณจ ศฤณุ สุศรุต วจมิ เต ||
 ปิตตปุรธานะ กุปีตา ยโถกตะ โภปโนรมละ || 1 ||
 ตตรานิลิน พลินา กุชิปตาคชิปต์ ยทิ สถิตม ||
 ธมนีรทศมีะ ปราปยุ วุยาปนุวนสกกล้า ตนม || 2 ||

อินวันตรี กล่าวแล้วว่า

ดูก่อนสุครุตะของท่านจงฟัง เราจักกล่าวแก่ท่าน ถึงสาเหตุหรืออาการของโรคปาดุ¹²⁶ (โรคดีซ่าน) และโรคโคธ¹²⁷ (โรคอาการบวมหน้า) โทษะอันได้แก่วายุและกษะ เมื่อรวมกับปิตตะ และกำเริบอย่างยิ่งโดยปัจจัยกระตุ้นต่างๆ จะถูกส่งขึ้นไปด้านบนของร่างกายบริเวณหัวใจ วายุที่กำเริบและผิตปกตินี้เป็นปัจจัยเร่งในโรคเหล่านี้ และปิตตะที่กำเริบจะแผ่ขยายไปทั่วร่างกายโดยผ่านทางเส้นประสาทอันเชื่อมต่อออกไปจากบริเวณที่เกิดโรคนั้นๆ

त्वक्शुक्ललेखनमांसानि प्रभुष्यन्नुसमासृतिम्   ॥

त्वग्मांसोत्सृग्गुरुते त्वजि वरुणान् पृष्ठकुर्विधान्   ॥ 3 ॥

ปิตตะที่กำเริบจะยังให้กษะ เลือด ผิวหนัง และเนื้อของร่างกายเสื่อมสภาพ อันก่อให้เกิดสีต่างๆ บนผิวหนัง

स्वयं हरित्वा हारिर्หृ पाण्डुत्वं तेषु जातिम्   ॥

यातो 'यं प्रहरेत्कुरु स โรคस्तदन कारवम्   ॥ 4 ॥

สีของผิวหนัง ส่วนใหญ่จะกลายเป็นสีเหลือง (ปาดุ) ดุจเดียวกับสีของขมิ้น ดังนั้นจึงเรียกโรคนี้ว่า ปาดุโรคะ (โรคดีซ่าน)

¹²⁶ ปาดุ หมายถึง โรคดีซ่าน (jaundice) เป็นอาการป่วยที่เยื่อตาขาว เนื้อเยื่อและผิวหนังของผู้ป่วยกลายเป็นสีเหลือง เรียกอีกชื่อหนึ่งคือ “ภาวะตัวเหลืองตาเหลือง” สีเหลืองของผิวหนังและตาขาวที่เกิดจากการสะสมของบิลิรูบินในเลือดอาการตัวเหลืองเป็นสัญญาณหลักของความผิตปกติหลายอย่างของตับและระบบทางเดินน้ำดีดูรายละเอียดใน The British Medical Association, *Illustratedmedical Dictionary* 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book,London 2013), 322.

¹²⁷ โคธ หมายถึง อาการบวมหน้า (oedema) การสะสมของของเหลวที่ผิตปกติในเนื้อเยื่อของร่างกาย ภาวะที่มีการคั่งของสารน้ำ ภาวะบวมเป็นทั้งอาการและอาการแสดง การตรวจภาวะบวมกระทำโดยการสังเกตและการกดผิวหนังบริเวณหน้าแข้งหรือก้นกบ จะพบว่ามียอบุ่มหรือให้ความรู้สึกว่ามีสารน้ำอยู่ใต้ผิวหนังในกรณีที่มีบวมชนิดกดไม่บ่ม ดูรายละเอียดใน The British Medical Association, *Illustratedmedical Dictionary* 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book,London 2013), 410-411.

ธาตุนำ สปรศไศถิลยมาชศจ คุณกษยะ ॥

ตโต 'ลปรกตเมโท'สถินิยะ สาระ สยาจฉลเถนทริยะ ॥ 5 ॥

ในโรคตีซ่านประเภทที่เกิดจากท้องผูก ธาตุพื้นฐานในร่างกายจะเบาลงและสูญเสียมวลเฉพาะของตนไปอย่างมาก ทั้งยังปรากฏอาการโลหิตจาง การทำงานของประสาทสัมผัสเริ่มบกพร่อง แขนขาห้อยยานไรร็วแรง จำนวนไขมันลดลงไปอย่างมากภายในร่างกาย รวมถึงกระดูกสูญเสียมวลอีกด้วย

ศิริยมาไณรวิวังโคสตุ ทรวตา หฤทเณน จ ॥

ศุโลกษิภูฏาเวเน สไตमितยํ ตตร ลาลยา ॥ 6 ॥

แขนขาเล็กลีบลงในทุกๆ วัน บริเวณหัวใจมีเหงื่อออกจนชุ่ม อาการเจ็บปวดและแสบร้อนเกิดขึ้นทั้งในเยื่อบุตาและเบ้าตา ปากมีน้ำลายเอ่ออยู่เต็ม

หีนตถุญ ศิทธิทเวชี ศิริณโลภา หตทานละ ॥

มนทศกัทธิชวรี ศวาสิ กรณศูลี ตถา ภรมิ ॥ 7 ॥

ผู้ป่วยจะปราศจากอาการกระหายน้ำ เกลียดความเย็นหรือฤดูหนาวอย่างที่สุด พร้อมมีอาการไข้อย่างรุนแรง มีอาการเจ็บปวดในหู หายใจลำบาก วิงเวียนศีรษะ อ่อนแรง สายตามองไม่เห็น ระบบย่อยอาหารผิดปกติ และอาการขนลุกบนผิวหนังรอบศีรษะ

ส ปยจธา ปฤถคโทไซะ สมสไตรมฤตติกาหนาด ॥

ปราครูปมสย หฤทยสพนนํ รุกษตา ตวจิ ॥ 8 ॥

อรุจि ปิตมูตรตวํ สเวทาภาโว 'ลปมูตรตา ॥

เมทะ สมานิลาดตตร คาตมรุกฤเลทคาตตรา ॥ 9 ॥

โรคนี้สามารถแบ่งได้เป็น 5 ประเภท ตามลักษณะของโทษที่ก่อให้เกิดโรค โรคผิวหนังเหลืองบางประเภทเกิดจากการบริโภคดิน อาการเบื้องต้นของตีซ่านทุกประเภท ได้แก่ เหงื่อออกชุ่มบริเวณหัวใจ ผิวหนังแห้งผาก เบื่ออาหาร ปัสสาวะมีสีเหลืองและออกมาน้อย หรือเหงื่อไม่ออกเลย โรคตีซ่านประเภทที่เกิดจากอายุ สามารถสังเกตได้จากความอ่อนแอของร่างกาย อาการมีง่วงเหมือนคนเมา และความเจ็บปวดอย่างรุนแรงที่เกิดขึ้นตามแขนขา

กฤษณเกษณิ กฤษณศิรานขวิณมูตรเนตรตา ॥
 โศโด นาสาสยไวรสย วิภูโคษะ ปารศวมูรจนา ॥ 10 ॥

เส้นเลือด เล็บมือ อุจจาระ ปัสสาวะ และเยื่อตามีสีดำ หรือคุดแห้งและมีสีดุงขาด อาการ
 บวมตามแขนขา อุจจาระแห้งกร้าน รวมถึงริมฝีปากและรูจมูกแห้งกร้านด้วย เหล่านี้คืออาการของโรค
 ประเภทนี้

ปิตเต หริตปิตตมาทะ ศิราทิษุ ขวรสุดมะ ॥
 ตฤภูโคษะมูรจนาเทารุคนธย์ สีเตจฉา กภูวตฺรตา ॥ 11 ॥

ในประเภทที่เกิดจากปิตตะ เส้นเลือดจะกลายเป็นสีเหลืองหรือสีเขียว อาการไข้มาพร้อมกับ
 ความกระหายน้ำ เป็นลม สูญเสียการมองเห็น ความร้อน และร่างกายผอมแห้ง รสขมในปาก และการ
 โหยหาของเย็น เหล่านี้เป็นอาการที่พบได้

วิทเภทศจา 'มลโก ทาหะ กผาจจ หฤทยารุทฺรตา ॥
 ตนุทฺรา ลวณวฤตฺรตฺวิ โรมุหฺรชะ สวรกษยะ ॥ 12 ॥
 กาศศฺนฺรทิจจ นิจยานนษฏฺลิจโค 'ติหะสหะ ॥
 อุตฤภษณฺนิลปิตตภายา กภูรฺวา มรฺุระ กผะ ॥ 13 ॥

อาการท้องเสีย กรดไหลย้อน ความรู้สึกแสบร้อนในร่างกาย ความรู้สึกอึดอัดบริเวณหัวใจ
 อาการง่วงซึม รสเค็มในปาก อาการไอ และอาเจียน ล้วนเป็นอาการที่บ่งบอกถึงโรคดีซ่านประเภทที่
 เกิดจากกษะ อันมีผลอันรุนแรงน่ากังวล เสมหะที่พบในโรคนี้จำเป็นต้องใช้รสผาดหรือรสหวานอันเป็น
 คุณสมบัติเด่นของวายุและปิตตะเพื่อให้สามารถขากออกมาได้

ทุษยิตฺวา สวาทิจฺจ เรากษยาทฺรฤตฺวิโมกษณฺม ॥
 สโรตฺส่า สิกษยํ กุรฺยยาทฺนุรฺุชย จ ปุรฺววต ॥ 14 ॥

กษะที่กำเริบจะทำให้ไขมันอันเป็นธาตุหลักของร่างกายเสื่อมสภาพ และทำให้เกิดความแห้ง
 ผากในอวัยวะต่างๆ เป็นผลทำให้เกิดอาการตกเลือด กษะที่ผิดปกตินี้จะขัดขวางเส้นเลือดภายใน
 ร่างกาย และทำให้ผู้ป่วยมีร่างกายผอมแห้ง

ปาณชุโรคฺเชษเย ชาเต นาภิปาทาสยเมหนม ॥
 บุรีชํ กฤมิวนมุญเจทฺทินฺนํ สาสร์ กผานวิตม ॥ 15 ॥

ในโรคนี้ชาน ไบหน้าของผู้ป่วยจะตอบเล็กน้อย ถู้อันตะ กล้ามเนื้อบริเวณน่องและหน้าท้อง จะเหยยวลง อุจจาระจะมีเลือดและมูกปน รวมถึงมีหนองในลำไส้จำนวนเล็กน้อยด้วย

ยะ ปิตตโรคิ เสเวต ปิตตลํ ตสย กามลม ॥
 โภษฐศาโขทคตํ ปิตตํ ทคฺฐวาสถงฺมาสมาหเรต ॥ 16 ॥

การบริโภคอาหารที่ก่อให้เกิดปิตตะแก่ร่างกายในปริมาณที่ไม่เหมาะสมโดยผู้ป่วยที่เป็นชาน จะก่อให้เกิดโรคชนิดเหลืองอีกประเภทที่เรียกว่า กามลา ปิตตะที่ผิดปกติและกำเริบในกรณีนี้ จะเคลื่อนตัวออกจากตำแหน่งของตนในช่องท้องและแผดเผาให้เนื้อและเลือดใหม่เกรียม

หริทรมุตรเนตรตวิ มุขํ รกตํ ศกถตตถา ॥
 ทาหิ วิปากตฤษณาวาน ฤกาโม ทุรพเลนทริยยะ ॥ 17 ॥

ปัสสาวะ ดวงตา ผิวหนัง ไบหน้าและอุจจาระของผู้ป่วยจะกลายเป็นสีเหลือง อาการกระหายน้ำ อาหารไม่ย่อยและความรู้สึกแสบร้อนทั่วร่างกาย เหล่านี้เป็นอาการที่พบได้ในโรคประเภทนี้ ผู้ป่วยจะนอนดุดคางคก และมีอินทรีย์ทั้งหลายทุพพลภาพ (อวัยวะทุกส่วนอ่อนแอไร้กำลัง)

ภเวตปิตตานุคคะ โสถะ ปาณชุโรคฺควาถตสย จ ॥
 อุเปกฺษยา จ โสถาทุยาชะ สกถจฺจฺจฺราชะ กุมภกามลาชะ ॥ 18 ॥

ในโรคนี้ ปิตตะที่ไม่ได้ถูกดูดซับหรือย่อยสลายไปในร่างกายจะก่อให้เกิดอาการบวม น้ำประเภทหนึ่ง ซึ่งหากถูกละเลยไม่รักษา ก็อาจจะก่อให้เกิดโรคที่มีชื่อว่า กุมภะกามลา ได้

หริตศยามปิตตตเว ปาณชุโรโค ยทา ภเวต ॥
 วาตปิตเต ภรมสฺตฤษณา สตรีษุ หรีโษ มฤทฺษวระ ॥ 19 ॥
 ตนุทฺรา วา จานลภร์ศสฺตํ วทฺนติ หลิมกม ॥
 อาลสฺยจฺจาติภวติ เตชะ ปูรวมฺปทฺรวะ ॥ 20 ॥

น้ำดีที่ไม่ถูกย่อยจะทำให้ผิวกลายเป็นสีเขียว วายุและปิตตะที่กำลังจะก่อให้เกิดอาการ
วิงเวียนศีรษะ กระจายน้ำ ไข้อ่อนๆ และความต้องการหารรรษาร่วมกับหมู่สตรี อาการนอนไม่หลับ
อ่อนเพลียอย่างรุนแรง รวมถึงระบบย่อยอาหารผิดปกติ เหล่านี้เป็นอาการเริ่มแรกของโรคหืดกะ

โคธะ ปรธานะ กถิตะ ส เอวาโต นิคหุยเต	
ปิตตรกตกผานวายุรุษุโฏ ทุชฎานพหิระชิระ	21
นีตวา รุทตติสไตริหิ กุรยยาตตวงมาสสศุรยม	
อุตเสธั สหัต โสถั ตมาหุริณิฉายาทตะ	22

ดังได้กล่าวแล้วว่า โคธะเป็นหนึ่งในโรคที่อันตรายที่สุด เราจะได้กล่าวถึงโรคนี้ในลำดับถัดไป
วายุที่ผิดปกติ เมื่อผลักดันให้กษะที่กำลังจะ ปิตตะที่กำลังจะ รวมถึงเลือด ออกไปสู่หลอดเลือดภายนอก
ของร่างกาย ยังให้ถูกจองจำไว้ภายในผิวหนังและเนื้อ ก่อให้เกิดอาการบวมที่นูนและกระชับ อาการ
อย่างนี้ก็คือโรคโคธะ

สรุเวตฺวิเศไชสตุ รูปเภทานนวัตมกม	
โทไชระ ปถุคฺวิโรระ สรุเวรภิมาทาหิษาทปิ	23

โรคนี้อาจแบ่งออกเป็น 9 ประเภท ตามแต่ว่าโทษใดเป็นปัจจัยให้เกิดโรค รวมไปถึงปัจจัย
อันมีต้นกำเนิดจากภายนอก หรือเกิดจากความหลงใหลทางเพศอย่างแรงกล้า

ตเทว นียามานตุ สรุวางเค กามชมภเวต	
ปถุณนตากรุคฺริไตรวิเศไชศจ ตริธา วิหะ	24

โคธะประเภทสุดท้ายที่กล่าวถึงนี้ (เกิดจากกาม) จะแผ่ขยายไปทั่วร่างกาย อาการบวมนี้
อาจแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทตามลักษณะ กล่าวคือขยายแบบนูนขึ้น ช้ำแหลม เป็นปม หรือมี
ลักษณะต่างๆ ร่วมกัน

สามานยเหตุระ โสถานำ โทษชาโต วิเศษตะ	
วยาธิกรโมปวาสาทิกชีณสย ภวติ ทรุตม	25

การกระทำบางอย่างของวายุ ปิตตะและกษะที่กำลังกำเริบ อาจกล่าวได้ว่าเป็นปัจจัยกระตุ้นให้เกิดอาการบวมได้ทุกรูปแบบ และมักจะเกิดขึ้นกับบุคคลที่ผอมแห้งเพราะโรค งานที่หนักเกินไป หรือการอดอาหาร

อติมาตรี ยทาเสเวหุคุรุมตยนตคีตลม	॥
ลวณภาษารตีภุชณามลศากามพุสวปนชาครม	॥ 26 ॥
โรโธ เวคสย วลลุมชี่รณศรมไมถุนม	॥
ปจยเต มารคคมนั ยานเนน กุโษภินาปี วา	॥ 27 ॥

การบริโภคอาหารหม้อสมุนไพรในปริมาณที่ไม่เหมาะสม หรืออาหารที่เย็นเกินไป เค็มเกินไป เป็นกรดเกินไปหรือเป็นด่างเกินไป การดื่มน้ำปริมาณมากเกินไป การนอนหลับหรือการตื่นนอนมากเกินไป เหล่านี้ล้วนสามารถเป็นปัจจัยก่อให้เกิดโรคไตได้ทั้งสิ้น การกดทับสิ่งกระตุ้นเร้าตามธรรมชาติของร่างกาย (เช่นการอั้นปัสสาวะอุจจาระ) การบริโภคเนื้อแห้ง หรือของที่หนักและไม่สามารถย่อยได้ การอยู่บนยานพาหนะมากเกินไป พฤติกรรมเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะขัดขวางการไหลของของเหลวต่างๆ ในเส้นเลือด จึงมักก่อให้เกิดอาการบวมขึ้นในบริเวณที่ถูกกีดขวางนั้น

ศวาสกาสาตีสารารุโคชฐรรปฺรทรววาระ	॥
วิษณุมภาลสยภจจรรททิกกาปาณทวิสรปคม	॥ 28 ॥
อูรทฐวโศถมโธ พสฺเตา มธเย กุรวนติ มธยคา	॥
สรวคคะ สรวคตะ ปฺรตยปฺรตยเคติ ตทาศรยะ	॥ 29 ॥

อาการหายใจติดขัด อาการไอ โรคบิด ริดสีดวงทวาร น้ำในช่องท้อง อาการไข้ หูอื้อ อาเจียน และสะอึก เหล่านี้เป็นอาการแทรกซ้อนที่นำวิตกกังวลของอาการบวม น้ำ โทษะทั้งสามอันได้แก่ วายุ ปิตตะและกษะที่กำลังกำเริบ เมื่อเข้าไปอยู่ในบริเวณด้านบน ตรงกลางหรือด้านล่างของร่างกาย หรือกระเพาะปัสสาวะ อาจทำให้เกิดอาการบวมในบริเวณที่เข้าไปอยู่นั้น และเมื่อแผ่ขยายไปทั่วร่างกาย นั้น ก็อาจก่อให้เกิดโรคบวมขึ้นทั่วทั้งร่างกายได้ อุณหภูมิร่างกายที่เพิ่มสูงขึ้น ความรู้สึกหนักบริเวณแขนขา ความรู้สึกเจ็บปวดที่แผ่ขยายไปทั่วเส้นเลือด เหล่านี้เป็นอาการเริ่มต้นของโรคบวมนี้

ตตปฺรวรรูปุ ภุชวถุะ ศิรยามงคเคารวม	॥
วาทาจโณถศจโล รุกษะ ขรโรมารุโณ 'สิตะ	॥ 30 ॥
ศงขพสตยนตรโศฬารตติเมโทเกทาะ ปฺรสุปติตา	॥

วาโตตตานะ กุลมะ ศีฆรมุณนเมตปีติตา ตนม ॥ 31 ॥

ในอาการบวมน้ำประเภที่ที่เกิดจากวายุ อาการบวมจะเลื่อนไปเลื่อนมาไม่อยู่กับที่ มีสีดำหรือสีแดง เมื่อสัมผัสจะรู้สึกหยาบ เส้นขนตรงรอบๆ ที่บวมนั้นก็หยาบ ผู้ป่วยจะรู้สึกถึงอาการปวดอย่างรุนแรงที่บริเวณขมับหรือกระเพาะปัสสาวะ กระดูกเชิงกรานและลำไส้ รวมถึงมีอาการนอนไม่หลับอย่างรุนแรง ส่วนที่บวมจะโตขึ้นอย่างรวดเร็วและมีรูปร่างเรียบ ทนต่อแรงกดและสามารถหายไปได้โดยสิ้นเชิงหลังจากการนวด

ลิกธสตฺ มรทโนะ ศามเยทราตราวาโโป ทิวา มหาน ॥
ตวกสรุขปวิลิปเต จ ตสมิศจิมิจิมายเต ॥ 32 ॥

หลังจากใช้ยาพอกที่ทำจากมีสตาร์ด จะรู้สึกเหมือนถูกเข็มเล็กๆ ทิ่มจากภายใน อาการบวมนี้จะขยายขนาดขึ้นในตอนกลางคืนและเล็กลงในตอนกลางวัน

ปีตรกตาสีตาภาสะ ปิตตชาตศจ โศษกฤต ॥
ศีฆริ นาเสา วา ปรศเมนมธเย ปราคทเท ตนม ॥ 33 ॥

ในประเภทที่เกิดจากปิตตะ อาการบวมจะมีสีดำ แดงหรือเหลือง รวมถึงมีอาการแสบร้อนอยู่ภายใน อาการบวมนี้จะไม่ยุบลงโดยง่าย และความรู้สึกแสบร้อนภายในร่างกายจะเป็นสัญญาณบอกถึงการก่อตัวของอาการบวมประเภทนี้

สตถุกทาหขวรสุเวโท ภรมกเลทมทภรมาะ ॥
สาภิลาษี ศกฤทฺเภาโท คนุระ สปรศสโท มฤทะ ॥ 34 ॥

อาการใช้พร้อมด้วยความรู้สึกกระหายน้ำ อาการแสบร้อนบนผิวหนัง เหงื่อออก วิงเวียนศีรษะ มึนงงและลำไส้หลวม เหล่านี้เป็นอาการที่ปรากฏร่วมด้วย อาการบวมนี้จะส่งกลิ่นเหม็นบางอย่าง ทนต่อแรงกดและรู้สึกอ่อนโยนเมื่อสัมผัส

กณชฺูมานปาณชฺูโรมา ตวกกฐินะ คีตโล คุระ ॥
สนิคุระ ศลกษณะ สติระ ศูโล นิตราจจรุทยคฺนิมานทฺยกฤต ॥ 35 ॥

อาการบวมที่เพิ่งเกิดขึ้นและไม่มีอาการแทรกซ้อนที่น่าวิตกใดๆ จะสามารถรักษาให้หายได้ แต่หากเป็นประเภทที่เกิดขึ้นนานแล้วก็จะรักษาไม่ได้

อิติ ศรีคารุเท มหาปุราณะ ปุรวชณฺเต

ปรณมาศายุเ อจารกาณฺเต

ปาณทุโสณิทานํ นาม ทวิษษญฺยธิกศตตโม 'ธยายะ ॥ 162 ॥

จบอธยายะที่ 162 อันมีชื่อว่า อันมีชื่อว่า ปาณทุโสณิทาน (สาเหตุหรืออาการแห่งโรคตีชาน และโรคบวมน้ำ) ในอาจารย์กาณท์ อางศะที่ 1 ปุรวะชณฺต ในครุทมหาปุราณะดังนี้แล

อธยายะที่ 163

ธนวนฺตริรฺวาจ

วิสฺรปาทินิทานํ เต วกฺษเย สฺสุรุตฺ ตจฺจณฺณ ॥

สฺยาทวิสฺรโป วิฆาตาทตุ โทไซฺรทฺษุโฆศฺจ โสถวต ॥ 1 ॥

ธันวฺตริ กล่าวแล้วว่า

เราจะกล่าวถึงสาเหตุหรืออาการของโรควิสฺรป¹²⁸ (โรคไฟลามทุ่ง) เป็นต้น ดูก่อนสุสรุตตะของท่านจงฟังเถิด โรคไฟลามทุ่งอาจเกิดได้จากบาดแผล และเกิดจากโทษะร้ายต่างๆ ดุจเดียวกับโรคโศถะ

อธิษฺฐานณฺจ ตํ ปฺราหุรฺพาหุยํ ตตฺร ภายาจฺจรมาท ॥

ยโถตฺตรณฺจ ทฺษุสาธยฺสตฺตร โทไซฺย ภายถม ॥ 2 ॥

¹²⁸ วิสรูป หมายถึง ไฟลามทุ่ง (Erysipelas) คือโรคจากการติดเชื้อแบคทีเรียบริเวณผิวหนัง ในชั้นหนังแท้ (Dermis) หรือการอักเสบของเนื้อเยื่อใต้ผิวหนังชั้นตื้น และในส่วนที่น้ำเหลืองไหลเวียนอื่นๆ ส่งผลให้ผิวหนังเกิดการลุกลามเป็นผื่น บวมแดง อาจเกิดการติดเชื้ออย่างรุนแรงไปยังกล้ามเนื้อ หรือโรคแบคทีเรียกินเนื้อ และเชื้อนี้สามารถเข้าสู่กระแสเลือด ดูรายละเอียดใน The British Medical Association, **Illustrated medical Dictionary** 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book, London 2013), 209.

ปราชญ์โบราณได้กล่าวไว้ว่า โรคไฟลามทุ่งนี้มักเกิดขึ้นในบริเวณเดียวกับที่เกิดอาการบวม ความกลัวและความเหนื่อย รวมถึงการกดทับการกระตุ้นตามธรรมชาติของร่างกาย ก็อาจนับเป็น ปัจจัยกระตุ้นให้เกิดโรคไฟลามทุ่งภายนอกได้

ปรโกปโนะ ปรกูปิตา วิเศษณ วิทาหิณะ	
เทเห ศีฆริ วิศนตีห เต 'นุเตร ทิ สลิตา พหิชะ	3
ตฤษณากิโยคาทเวคานำ วิษมาจจ ปรวรดตนาต	
อาศุ จาคินิพลภรศาทโต พาหุย์ วิสรูปเยต	4

โรคไฟลามทุ่งประเภทที่เกิดจากวายุ ปิตตะ กษะและสันนิบาต อาการของโรคจะรุนแรง ต่างกันตามลำดับเรียงจากน้อยไปหามาก รวมถึงการรักษาที่ยากขึ้นตามลำดับด้วย โทษะที่กำเริบทั้ง สามอันได้แก่ วายุ ปิตตะและกษะ เมื่อถูกทำให้ผิดปกติโดยปัจจัยกระตุ้น โดยเฉพาะการบริโภคอาหาร ที่ก่อให้เกิดปฏิกิริยากรดหลังจากย่อยในกระเพาะอาหาร จากนั้นจึงแทรกซึมเข้าไปในร่างกายโดย เดินทางจากบริเวณนั้นออกไปสู่พื้นผิวชั้นนอก อาการกระหายน้ำที่ไม่บริบทน้ำ หรือการกดอาการ กระตุ้นตามธรรมชาติในร่างกาย ภายในสภาวะแวดล้อมดังกล่าว ก็จะปรากฏออกมาบนผิวหนัง ก่อให้เกิดโรคไฟลามทุ่งชนิดภายนอกได้

ตตร วาตาส วิสรูป วาตชวรสมวยละ	
โคธสุรณนิสโตทภายาสารตติหราชวาน	5
ปิตตาทุฑตติชะ ปิตตชวรลิ่งโค 'ติโลหิตชะ	
กผาตกณชยุตชะ สนิคชะ กผชวรสมานรูก	6

ในโรคไฟลามทุ่งที่เกิดจากวายุ อาการจะเหมือนกับไข้ที่เกิดจากวายุ ภายในตุ่มใสจะรู้สึก เหมือนกำลังเต้นตุบๆ อาการเจ็บและเหมือนถูกแทงจะรู้สึกได้ในส่วนที่บวมออกมา รวมถึงมีอาการขน ลุกด้วย ในประเภทที่เกิดจากปิตตะ ไฟลามทุ่งนี้จะเปลี่ยนตำแหน่งจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง บริเวณที่ เกิดโรคจะมีสีแดงเข้ม และมักเกิดพร้อมอาการไข้ ในประเภทที่เกิดจากกษะ บริเวณที่เป็นโรคจะรู้สึก คันและมีลักษณะมันวาว อาการอื่นๆ จะเหมือนกับอาการไข้ที่เกิดจากกษะ

สนนิบาตสมุตถาตุจ สรวลิ่งคสมนวิตาะ	
สวโทษลีโคศจียนเต สรวะ สโฝไฏรูกเปกษิตาะ	
เต'ปิ สเวทานวิมูญจติ พิภรโต วรณลกษณม	7

ในโรคไฟลามทุ่งประเภทสันนิบาต อาการจะเหมือนกับอาการทั้งหลายที่เกิดจากโทษะทั้งสาม
ตั้งที่กล่าวไปแล้วรวมกัน ตุ่มใสจะมีอาการเจ็บปวดมากมายหลากหลาย

วาทพิตตาชวรจจรทิมุรจฉาตีสารตฤทฎรไมะ ॥

ครนถิเกทาคนิสทนตมกาโรจไกรยตุตะ ॥ 8 ॥

ในกรณีของประเภทที่เกิดจากการทำงานร่วมกันของวายุและปิตตะ (อัคนิวิสรรปะ)
จะปรากฏอาการไข้ อาเจียน เป็นลม ท้องเสีย กระจายน้ำ และเวียนศีรษะ ตามมาในไม่ช้า

กโรติ สรวมงคณจ ทิปตางคาราวกิริณวต ॥

ยัม ยัม เทคัม วิสรูปศจ วิสรูปติ ภเวตสสสะ ॥ 9 ॥

ศานตางคาราสีโต นีโล รุกโต วาศุ จ จียเต ॥

อคนิทคธ อิว สไฟโฏาะ ศีฆรรคตวาททุต ส จ ॥ 10 ॥

มารมานุสารี วิสรปะ สยาทวาโต 'ติพลสตตะ ॥

วยถเต 'งคัม หเรตส์ชัญญา นิทรณจ ศวาสมิเรยต ॥ 11 ॥

ทิกุกาณจ ส คโต 'วสถามีทฤศี' ลภเต นระ ॥

กวจินมรมารติครสโต ภูมิกยยาสนาทิษุ ॥ 12 ॥

เจษฏมานสตตะ กฤษโณ มโนเทพปรโมหวาน ॥

ทุษุปรโพโธ 'ศนุเต นิทรา โส 'คณิวิสรรปะ อุลยเต ॥ 13 ॥

อาการปวดอย่างรุนแรงจะเกิดขึ้นบริเวณข้อต่อทั้งหลาย การย่อยอาหารจะผิดปกติ เพื่อ
อาหาร ผู้ป่วยจะสูญเสียการมองเห็น และรู้สึกรากับทั่วทั้งร่างกายถูกปกคลุมด้วยก้อนถ่านที่ไฟลุก
โรคไฟลามทุ่งจะเปลี่ยนตำแหน่งจากจุดหนึ่งไปอีกจุดหนึ่งบนร่างกายอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดรอยสีน้ำ
เงิน สีดำหรือคล้ายรอยไหมบนตำแหน่งเดิมที่เคยเกิดโรค หลังจากนั้นโรคนี้นี้จะค่อยๆ โจมตีธาตุพื้นฐาน
สำคัญของร่างกาย (เช่น เลือด ไขมัน กระดูก) ก่อให้เกิดอาการเจ็บปวดตามแขนขา สิ้นสติสมประดี
นอนไม่หลับ หายใจลำบากและสะอึก ผู้ป่วยจะรู้สึกสบายตัวเลยไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถใด และแม้
จะพยายามนอนบนพื้นเพื่อให้รู้สึกเย็นขึ้นก็ไม่บังเกิดผล อาการมีนงงและไร้สติเริ่มคืบคลานเข้ามาใน
จิตใจ ซึ่งผู้ป่วยจะแทบไม่ตื่นขึ้นมาหรือมีสติอย่างปกติเลย จนกระทั่งความตายมาเยือนและปลดปล่อย
ให้เป็นอิสระจากความทรมาน โรคนี้นี้แลมีชื่อว่า อัคนิวิสรรปะ

กแผน รุทุชะ ปวโน ภิตตวา ตั พหุธา กम्म	॥
รกุตฺติ วา วุถุทธรกุตสย ตวุกฉิราสนายูมาสคม	॥ 14 ॥
ทุษยิตวา ตุ ทิรฆมานุถุตตสสุลขราตมิกาม	॥
ครนถีนํ กุรุเต มาลํ สรกุตํ ติวรรุคชวราม	॥ 15 ॥
ศวาสกาสาตีสาราสยโศษหิกกาวมิภรโมะ	॥
โมหโววรณยมูรจฉางคกงคาคนิสทไนรยุตาม	॥
อิตยยํ ครนถิวีสรูปะ กम्मารุต โภปะชะ	॥ 16 ॥

วายุเมื่อถูกปิดกั้นโดยกษะแล้ว จึงยังให้กษะแตกออกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย ก่อให้เกิดบริเวณของไฟลามทุ่งที่มีลักษณะกลม กว้าง หนา หยาบและยังความเจ็บปวดทรมาน และทำให้เลือด ผิวหนัง เส้นเลือด เส้นเอ็น และเนื้อของคนผู้นั้นเสื่อมสภาพโดยการทำงานร่วมกับวายุที่กำลังนั้นด้วย โรคไฟลามทุ่งประเภทนี้มีชื่อเรียกว่า ครันถิวีสรูปะ อาการที่ปรากฏตามมาได้แก่ อาการไข้ หายใจลำบาก ไอ ความแห้งภายในปาก สะอึก อาเจียน เวียนศีรษะ ความง่วงนอน ลมชัก ผิวหนังหม่นหมอง อาการเจ็บปวดตามแขนขาและระบบย่อยอาหารมีปัญหา เหล่านี้คืออาการของโรคไฟลามทุ่งประเภทที่เกิดจากกษะและวายุทำงานร่วมกัน

กผปิตตาชวระ สตมโภ นิทรา ตนทฺธา ศิโรรุชา	॥
องควาสาทวิกเซเปา ปฺรลาปาโรจกภรมาะ	॥ 17 ॥

โรคไฟลามทุ่งประเภทที่มีชื่อเรียกว่า กรรทมะวิสรูปะ อันเกิดจากการทำงานร่วมกันของกษะและปิตตะ จะก่อให้เกิดอาการชาตามร่างกาย การนอนหรือการอดนอนที่มากเกินไป ปวดศีรษะ อ่อนแรง อาการแขนขากระตุก เพื่อ ปวดศีรษะ เบื่ออาหาร ลมชัก ระบบย่อยอาหารผิดปกติ ความเจ็บปวดตุ้จกระตุกร้าว กระหายน้ำ ประสาทสัมผัสผิดปกติ ถ่ายอุจจาระออกมาเป็นอาหารที่ไม่ย่อย และการสะสมของเมือกในอวัยวะต่างๆ ภายในร่างกาย

มูรจฉาคินิหานิรเกโท 'สถนํ ปิปาเสนุทฺริยเคารวม	॥
อาโมปเวศนํ เลปะ สุโรตสํ ส จ สรปติ	॥ 18 ॥

กระเพาะอาหารเป็นที่อยู่ของกษะและปิตตะ ดังนั้นโรคไฟลามทุ่งนี้ จะเกิดขึ้นภายในบริเวณท้อง แล้วลามไปยังส่วนอื่นๆ ของร่างกาย

ปราเยณามาศย์ คฤหณนเนกเทศ์ น จาติรุก ॥
 ปีตไกรวกีร์โณ 'ติปีตโลหิตปาณทุไระ ॥ 19 ॥

โรคไฟลามทุ่งประเภทกรรมะนี้ จะมีอาการเจ็บปวดเพียงเล็กน้อย และต่อมาจะกลายเป็น
 ตุ่มใสสีแดง สีเหลืองหรือสีซีด

สนิธโน 'สิโต เมจกาโภ มลินะ โศถวานคุระ ॥
 คนกริปากะ ปราโยชมสฤษฏะ กุลินโน 'วที่รยเต ॥ 20 ॥

ตุ่มใสดังกล่าวจะมีลักษณะมันวาว สีดำ สีคล้ำหรือมีหลายสีผสมกัน ต่อมาจะรู้สึกร้อนและ
 หนัก ซึ่งมีอาการบวมขึ้นมามากและมีของเหลวในลักษณะอื่นๆ ไหลออกมา ส่วนการเกิดหนองและ
 ไหลออกมานั้นจะเกิดขึ้นในชั้นผิวหนังที่ลึกกว่า

ปกววจฉิรณมาสจจ สฤษฏสนายศิริราคะ ॥
 สรวโค ลฤษเณะ สรวะ สรวคตวฤษมรณะ ॥
 ศวคนธิ จ วิสรปะ กรทมาขยมุคินติ ตม ॥ 21 ॥

โรคไฟลามทุ่งนี้ เมื่อสุกเต็มที่และแตกออก จะมีกลิ่นเหม็นฉุนคาว พร้อมกับเนื้อที่แตกออก
 เผยให้เห็นเส้นเลือดและเส้นเอ็นภายใน โรคไฟลามทุ่งประเภทนี้อันได้ชื่อว่า กรรมะ ก็เพราะเกิดการ
 คัดหลังของของเหลวออกมาจำนวนมากซึ่งมีกลิ่นเหม็นเน่า

พาหยเหโตะ กษตาดกรุทระ สรกต ปิตตมีรยน ॥
 วิสรปะ มารุตะ กฤษยยาตกุลตถสทฐุเศศจิตม ॥ 22 ॥

วายุที่กำเริบโดยบาดแผลจะยังให้เลือดเสื่อมสภาพ ร่วมกับปิตตะในรอยแผลที่เกิดเหตุ ยังให้
 เกิดโรคไฟลามทุ่งในบริเวณดังกล่าว ซึ่งก่อให้เกิดตุ่มใสผุดขึ้นมา ดูเหมือนกับเมล็ดของกฐัดถะ

สโฝเฏาะ โศถชวรฐาทาหาคัย ศยวโศณิตม ॥
 ปถคโทไซสตรยะ สาธยา ทวนทวชาศจานุปทรวะ ॥ 23 ॥
 อสาธยาะ กฤตสรโวตถาะ สรวะ จากรานตมรมณะ ॥
 ศิรณสนายศิริรามาสะ กุลินนาศจ ศวคนธยะ ॥ 24 ॥

โรคไฟลามทุ่งประเภทนี้มีชื่อเรียกว่า กษตชะวิสรระปะ มีอาการคือไข้พร้อมกับอาการปวดและความรู้สึกแสบร้อนภายใน เลือดจะปรากฏเป็นสีแดงคล้ำ ในกรณีของโรคไฟลามทุ่งที่เกิดจากการกระทำของโทษะใดโทษะหนึ่งระหว่างวายุ ปิตตะและกษะ จะสามารถรักษาได้ ในกรณีที่เกิดจากโทษะ 2 ประเภทเป็นปัจจัยกระตุ้นหรือประเภทที่ไม่มีความซับซ้อน ก็อาจรักษาได้ด้วยยา แต่ในประเภทสันนิบาตและสังกลินเหม็นคุดศพ มีตำแหน่งอยู่ในมรรมะ (จุดตาย จุดที่อ่อนไหว ข้อต่อต่างๆ ในร่างกาย) แห่งใดแห่งหนึ่ง รวมถึงมีอาการผิวหนังหลุดลอกจนเผยให้เห็นเส้นเลือดและเส้นเอ็น ให้ถือว่าเป็นประเภทที่รักษาไม่หาย

อิติ ศรีคารุเท มหาปุราณะ ปุรวชณะเท
 ปุระมาศายเย อาจารย์กานเฑ วิสรูปนิทานัง
 นาม ตริชชฎยชิกศตตโม 'ธยายะ ॥ 163 ॥

จบอธยายะที่ 163 อันมีชื่อว่า อันมีชื่อว่า วิสรูปนิทาน (สาเหตุหรืออาการแห่งโรคไฟลามทุ่ง)
 ในอาจารย์กานเฑ อางศะที่ 1 ปุรวะชันท์ ในครุฑมหาปุราณะดังนี้แล

อธยายะที่ 164

ธนวนตริรฺวาจ

มิถยาหารวิหาเรณ วิเศเชณ วิโรธินา ॥
 สาธุณินทาวธาพุทฺธหฺรณาทโยศจ เสวิโตะ ॥ 1 ॥
 ปาปมภิะ กรุมภิะ สทฺยะ ปฺรากตโนะ เปรริตามลาะ ॥
 ศิระะ ปฺรปทฺย ไตรยุกฺตาสตฺวควสารกฺตมามิขม ॥ 2 ॥

ธันวันตริ กล่าวแล้วว่า

โทษะทั้งสามอันได้แก่ วายุ ปิตตะและกษะ ถูกทำให้กำเริบด้วยโภชนาการที่ไม่เหมาะสม พฤติกรรมบางประการ หรือด้วยอำนาจแห่งบาปที่ได้กระทำไปแล้วนั้น จะถูกส่งให้ไหลไปตามท่อหรือหลอดเลือดภายในร่างกาย ซึ่งจะทำให้เลือด ไชมัน เนื้อและผิวหนังในบริเวณนั้นเสื่อมสภาพ และถูกขังไว้บนชั้นผิวหนังด้านบน ทำให้ผิวหนังนั้นเปลี่ยนสีไป

และภษะ และประภทสันนิบาต ในโรคภษฐะแต่ละประภทนั้น โทษะทั้งสามชนิดนี้มักทำงานร่วมกัน เป็นหนึ่ง แต่ก็อาจพบว่ามีโทษะใดโทษะหนึ่งเป็นปัจจัยหลักในแต่กรณีด้วยได้

สรเวชวปี ตรีโทษะช วยปเทโค 'ธิกสตตะ	
วาเตน กุษฐุ กपाल ปิตเตเนาทุมพริ กผาด	71
มณฑลายุย วิจรจี จ ฤษยาชย วาตปิตตชม	
จรไมภษฐุ กิฎมิ สิตุมลสวิปาทิกะ	81
วาตศเลขไมทววะ ศเลขมปิตตาททฐศตารุช	
ปุนทรีกิ สวิสโฎ ปามา จรมทล ตลา	9

โรคภษฐะที่เกิดจากวายุที่กำเริบ มีชื่อว่า กपालะ ที่เกิดจากปิตตะที่กำเริบมีชื่อว่า เอาทุมพระ ที่เกิดจากภษะที่กำเริบมีชื่อว่า มณฑลชะ นอกจากนั้น โรคเรื้อนประภทที่มีชื่อว่า วิจรจิกะ และ ฤษยะ ชิหวะ เกิดจากวายุและปิตตะที่กำเริบ ประภทที่มีชื่อว่า จรรมะ กิฎมิชะ อาลสะ และวิปาทิกะ เกิดจาก วายุและภษะ ส่วน ทัทรุ ศตารุส ปุนทรีกะ วิสโฎชะ ปามา และ จรรมะทละ เกิดจากปิตตะและภษะที่ กำเริบ

สรเวชช กากณ ปุรวตริกิ ททรุ สกากณม	
ปุนทรีกุรยชชิวะ จ มหาภษฐานิ สปต ตุ	10

ในโรคภษฐะทุกประภทนั้น ทัทรุและกากณะ ถือเป็นประภทหลัก กล่าวคือพบเจอได้ โดยทั่วไป ส่วนโรคเรื้อน 7 ประภท อาทิเช่น ปุนทรีกะ ฤษยะชิหวะ เป็นต้น ถือเป็น “มหาภษฐะ” (โรคเรื้อน)

อติศลภษณชรสปุสสเวทาสเวทวิษรมตชะ	
ทาทะ กณฐุสตุวจิ สวาปสโตทุะ โกโจนนติสตมะ	11

บริเวณที่เกิดโรคนี้จะนึ่มและหยาบ เห่งนี้อาจจะไม่ออกเลยในบริเวณนี้ หรืออาจจะมีเหงื่อ ออกมาแบบขึ้นๆ บนบริเวณนี้ก็ได้

วรณานามธิกิ คุล สิมโรตปตติศจิสติติชะ	
รณานามปี รุกษตวิ นิมิตเต 'ลเป 'ติโกปนม	12

โรมหฺรโษ 'สฤชชะ การษณย์ ฤษฐลฤษณมฺครชม ॥
 กฤษณารุณกปาลาภํ ยทรุฤษํ ปรุชํ ตนุ ॥ 13 ॥

อาการคัน ความรู้สึกแสบร้อนบนผิวหนัง ตามมาด้วยการหมดความรู้สึกในบริเวณนั้น ผิวหนัง
 ย่นตึง เหล่านี้คืออาการที่บ่งบอกถึงโรคผิวหนังในระยะเริ่มต้น ผู้ป่วยจะสูญเสียการมองเห็น เกิด
 แผลเป็นจำนวนมากในขณะที่เกิดโรคและอาจกลายเป็นแผลถาวร รู้สึกเจ็บอย่างต่อเนื่องภายใน
 บริเวณที่เป็นโรคจะรู้สึกหยาบในทันทีแม้จะเพิ่งปรากฏ วายู ปิตตะและกษะในบริเวณนี้จะกำเริบ
 อย่างรุนแรง เมื่อได้รับสิ่งกระตุ้นแม้เพียงเล็กน้อย อาการผอมแห้ง เลือดจางและขนลุกชูชัน เป็น
 อาการที่จะเกิดขึ้นก่อนโรคผิวหนังทุกประเภท หน้าผากของผู้ป่วยในระยะนี้จะกลายเป็นสีออกดำหรือ
 แดง แห้งและหยาบกระด้าง

วิสตฤตฤตฤติปรยยสตี ทูชิตฺโรโลมภิศฺจิตม ॥
 กปาลํ โตทพหุลํ ตตฤษฐํ วิชมํ สมฤตม ॥ 14 ॥

โรคที่บริเวณที่เกิดโรคนั้นปกคลุมไปด้วยเส้นขน และมีความเจ็บปวดอย่างรุนแรง สามารถพบ
 ได้บนส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกาย โรคนี้เรียกว่า กปาละฤษฐะ ซึ่งถือเป็นหนึ่งในโรคเรื้อนประเภทที่
 รุนแรงที่สุด

ฤษุมฺพรมลาภาสํ ฤษฐเมามุมฺพริ วเทต ॥
 วรตฺตุลํ พหุลฤเทยुकฺตํ ทาหฺรฺชาริกม ॥ 15 ॥

ในประเภทที่เรียกว่า เอามุมพระ บริเวณที่เกิดโรคจะมีแผลซึ่งมีสีคล้ายลูกมะเดื่อสุก บริเวณ
 ดังกล่าวจะมีรูปร่างกลม พร้อมกับความรู้สึกเจ็บปวดและแสบร้อน รวมถึงมีของเหลวไหลออกมา
 จำนวนมากด้วย

อสฺจฉนฺนมฺทรณํ กฤมิวตฺสยาทุมฺพรม ॥
 สฉิริ สตุยานํ คฺรุ สนิคฺฉํ ศฺเวตรกฺตํ มลानฺวิตม ॥ 16 ॥

บริเวณที่เกิดโรคจะปรากฏเป็นหย่อมๆ และจะไม่แตกออกเลย แม้ว่าจะพบปรสิตเติบโตอยู่
 ภายใน บริเวณที่เกิดแผลนี้จะมีลักษณะหนา แน่น (ไม่เคลื่อนที่) และเป็นมันวาว รวมถึงปล่อย
 ของเหลวสีแสดและสีขาวออกมาด้วย

อนโยนยสทตยจฺจนพหุณทฺสุตฺติกถมิ ॥
 ศลกฺษณปิตาภาสํยุกตํ มณฺฑลํ ปรีกัรฺตติตม ॥ 17 ॥

ในประเภทที่มีชื่อเรียกว่า มัณฑลละกษณะ (รอยผื่นแดง) บริเวณที่เกิดโรคจะนูนขึ้นมา บรรจบเป็นแผ่นเดียวกัน อ่อนนุ่มและมีสีเหลือง พร้อมด้วยอาการคันและมีปรสิตแพร่พันธุ์อยู่ภายใน

สกณฺฑูปิฎฺฐิกา ศยฺยาวา สกฺเลทา จ วิจฺจรฺจิกา ॥
 ปฺรจฺยํ ตตฺร รกฺตานุตฺตมนตฺตศยฺยามํ สมนฺนตม ॥ 18 ॥

โรคกษณะประเภทที่พบว่ามีลักษณะเหมือนเมล็ดพืชสีดำ มีการคันและมีตุ่มหนองพุ่งออกมาบนผิวหนัง มีชื่อเรียกว่า วิจรรจิกา บริเวณที่เกิดโรคนี้มีสีอมน้ำตาล และรู้สึกเหมือนนูนขึ้นมาเล็กน้อย หยาบกระด้างเมื่อต้องสัมผัส

ถุชยชิวา กถฺติโปรกตํ ถุชยชิวํ พหุกริมิ ॥
 หสฺติจรมชรสฺปรคํ จรมายํ กุชฺฐมฺจุยเต ॥ 19 ॥

โรคกษณะที่บริเวณที่เกิดโรคมีรูปร่างคล้ายลิ้นกวาง มีสีและรูปร่างที่เข้มและลึก ปราบกอยู่บนผิวหนัง จะมีชื่อเรียกว่า ถุชยะชิวา ปราบกปรสิตจำนวนมากเติบโตอยู่ภายใน ส่วนประเภทที่ผิวหนังขรุขระคล้ายกับหนังช้างจะมีชื่อเรียกว่า จรรมะ

อสเวทญจ มตฺสยศลกสนนิภํ กิฎฺฐิมํ ปุณฺะ ॥
 รุกฺษาคฺนิวฺรณํ ทุสฺสปฺรคํ กณฺฑุมตฺปฺรชฺชาติตม ॥ 20 ॥

ในประเภทที่บริเวณที่เกิดโรคมีลักษณะแข็งและแฉวาวเหมือนเกล็ดปลา แห้ง คัน สีเหมือนเปลวไฟ ไม่สามารถสัมผัสได้เลย และสังเกตได้จากการไม่มีเหงื่อออกตรงนั้นเลย มีชื่อเรียกว่า กิฎฐิมะ

อนฺตา รุกฺษํ พหิระ สนิคฺธมนฺตรฆฺษณฺ์ รชเช กิเรต ॥
 ศลกฺษณสฺปรคํ ตนุ สนิคฺธํ สวจณฺมสเวทปฺุชฺปะวต ॥ 21 ॥

ในประเภทที่เรียกว่า สิวมะ แผลที่เกิดขึ้นขรุขระภายในแต่มีนูนวาวภายนอก เมื่อถูไปที่บริเวณที่เกิดโรคจะมีสะเก็ดที่ลักษณะเป็นผงหลุดออกมา บริเวณที่เกิดโรคนี้อ่างและดูโปร่งแสง สัมผัสอ่อนนุ่มเหมือนดอกไม้ และสังเกตได้จากกรณีไม่มีเหงื่อออกมาเลย

ปราเยณ โจรฐวการศยณจ กุณฺโฑาะ กณฺชูปโรศจิตม ॥
 รุกฺไตรลฺลศฺกา ปาณิปาเท กุรฺยยาทวิปาทิกา ॥ 22 ॥

โรคกษุฐะที่บริเวณที่เกิดโรคมีสีแดง มีลักษณะบางตรงปลายด้านบน มีอาการคันอย่างยิ่ง และมักจะเกิดบริเวณมือและเท้า มีชื่อเรียกว่า วิปาทิกา

ตีวฺรารตฺตี คาณฺกณฺชฺยณจ สฺราคปิทิกาจิตม ॥
 ทิรฺมปรตฺตานทฺรฺวาวทตฺลิกฺกุสมฺจฉวี ॥ 23 ॥

อาการเจ็บปวดอย่างแสนสาหัสและอาการคันที่ทนไม่ได้ เป็นตัวบ่งบอกถึงโรคกษุฐะหลายประเภท อันปรากฏตุ่มหนองสีแดงกระจายไปทั่วเหมือนรากของหญ้าทุระ และมีสีจุดดอกตีสี

อุจฺจนฺมณฺชฺโล ททฺระ กณฺชฺมานิติ กถฺยเต ॥
 สฺถุลฺมุลฺล สฺทาหารตฺตติ รุกฺตสฺราวํ พหฺวณฺม ॥ 24 ॥
 สฺทาหฺกเลทฺรฺชฺ ปฺรายนฺสว สฺรวชฺนม จ ॥
 รุกฺตาทกฺตมณฺชฺลํ ปาณฺชฺ กณฺชฺทาทฺรฺชานฺวิทม ॥ 25 ॥

ในประเภทที่เรียกว่า ทัทรุ (วงแหวน) บริเวณที่เกิดโรคจะยกนูนขึ้นมาเล็กน้อยและมีลักษณะคล้ายวงแหวน ตามมาด้วยอาการคัน เนื่องด้วยการทำงานร่วมกันของวายุ ปิตตะและกษะในโรคประเภทนี้ บริเวณที่เกิดโรคจะมีลักษณะหนาที่ฐาน มีเลือดออกและความรู้สึกแสบร้อนภายในแผล ซึ่งจะแตกออกมาอีกเป็นจำนวนมาก วงแหวนสีเทาหรือสีแดงที่ประกอบด้วยความเจ็บปวดและอาการตุจโตนเผาบนผิวหนัง เป็นอาการของโรคเรื้อนประเภทนี้

โสตฺเสธฺมาจิตฺ รุกฺไตะ กํชฺปรณฺมิวามฺพุทฺธิ ॥
 ปุณฺชฺริกํ ภาเวตฺตทฺธิ จิตฺ สฺโฝโฆอะ สิตฺารุโณอะ ॥ 26 ॥

ประเภทที่บริเวณที่เกิดโรคนูนขึ้นมา มีสีออกแดง รูปร่างดูจืดไปไม้แห้ง ปรากฏตุ่มสีขาวหรือสีแดงขึ้นอยู่ไปทั่วบนผิวหนัง คือโรคกษุฐะประเภทที่เรียกว่า ปุณฺฑริกะ

วิสโณภูปิฎกิกา ปามา กณฺฑุกเลทฺฐานูวิตา ॥

สุกฺษมา ศยามารุณา รุกฺษา ปฺรายนะ สผิกฺปาณิกฺรุปรเ ॥ 27 ॥

ในประเภทที่มีชื่อว่า ปามา บริเวณที่เกิดโรคจะมีอาการเจ็บและคัน มีสีแดงหรือมีตุ่มดำ ปกคลุมด้วยตุ่มใสแบบไฟลามทุ่งที่มีลักษณะแห้ง และมักจะเกิดบริเวณข้อศอก มือและบั้นเอว

สสโณภูสฺสปฺรศสฺหิ กณฺฑุรทฺตาทิทาทหวต ॥

รทฺตทลฺล จรมทลฺล กากณฺ ติวฺรทาทหฺรุก ॥ 28 ॥

ความเจ็บปวดอย่างรุนแรงและอาการแสบร้อนแบบที่ไม่สามารถทนได้ เป็นตัวบ่งชี้ถึงโรคกษุฐะประเภทต่างๆ เช่น กากณะ จรรมะทละ เป็นต้น

ปุจฺจรทฺตถจ กฤชณฺถจ กากณฺ ติริฝโลปมม ॥

กฤชณฺถาสฺไครยฺุเตะ สฺรวเะ สวสฺวการณฺโต ภเวต ॥ 29 ॥

บริเวณที่เกิดโรคประเภทกากณะ จะเป็นสีแดงก่อนแล้วกลายเป็นสีดำ มีสีคล้ายกับน้ำล้างตรีผลา บริเวณที่เกิดโรคในโรคเรื้อนทุกประเภทจะกลายเป็นสีดำได้ในที่สุดเนื่องจากปัจจัยกระตุ้นในแต่ละประเภทนั้น

โทษเกทาย วิหิตฺราทิสฺลลิสฺสกรมภิ ॥

กฺุชฺฐํ สวโทษนฺคตฺ สรวโทษคตฺ ตยเซต ॥ 30 ॥

ปัจจัยกระตุ้นที่ก่อให้เกิดโรคในแต่ละกรณีนั้น พึงวินิจฉัยจากสีของบริเวณที่เกิดโรคเรื้อนและอาการร่วมอื่นๆ โดยเฉพาะที่ปรากฏขึ้นในระหว่างโรคกำลังพัฒนา

กฺุชฺฐํกฺุตฺ ยจฺจ ยจฺจาสมิมชชาศฺุกรสมาศฺุรยม ॥

กฤจฺจณฺริ เมโทคตถฺยไจว ยาปยํ สฺนาปวาสมิมํสคม ॥ 31 ॥

อกฤจฺจณฺริ กพฺวาโตตถฺถิ ตวคคตฺ ตวมลถจ ยต ॥

ในกรณีของโรคพิษสุราอันเกิดจากโทษะโตโทษะหนึ่ง หากพบว่าโรคได้พัฒนาไปจนเกิดการ ทำงานร่วมกันกับโทษะอีก 2 ชนิดที่เหลือแล้ว พึงพิจารณาได้ทันทีเลยว่าไม่สามารถรักษาได้ ในกรณี ของโรคพิษสุราที่ไวรัสได้โจมตีธาตุหลักของร่างกาย เช่น กระจกหรือน้ำอสุจิแล้ว พึงพิจารณาว่าเป็น กรณีที่การรักษาจะเป็นไปอย่างยากยิ่ง ในกรณีที่เข้าโรคมียผลต่อไขมันเท่านั้นที่การรักษาโดยใช้ยาที่ เหมาะสมอาจจะกดหรือคุมโรคไว้ได้ ในขณะที่การรักษาแบบถอนรากถอนโคนอาจทำได้เฉพาะใน กรณีที่เชื้อไวรัสมีผลต่อเนื้อหรือกระดูกเท่านั้น โรคพิษสุราอันเกิดจากการทำงานร่วมกันของวายุและก ณะจะไม่มีทางรักษาให้หายได้ ตัวอย่างเช่น กรณีที่จำกัดอยู่เฉพาะผิวหนังและไม่ปล่อยของเหลวหรือ ฟันตะกอนใดๆ ออกมา

นตฺร ตฺวจฺ จ สฺลิตฺเต กษฺทรฺ กายเ วโรวณฺยรูกฺษตา ॥ 32 ॥

สฺเวทตฺวาปศฺวยถฺวสฺ โสณฺนิเต ปิตฺเต ปุณฺส ॥

ปาณิปาทาศฺริตาสฺ สโฝฏฺฐา กฺเลศฺตฺตสนฺธิชฺชฺ จาธิกมฺ ॥ 33 ॥

การเปลี่ยนสีและความแห้งผากของผิวหนังเป็นลักษณะของโรคพิษสุราที่ถูกจำกัดอยู่บนผิวหนัง เท่านั้น ในขณะที่อาการเหงื่อออก ความร้อน อาการบวมที่ฝ่ามือฝ่าเท้า การปรากฏรอยแผลบริเวณ ข้อต่อ และความเจ็บปวดทรมานอย่างยิ่งยวด เป็นอาการในกรณีที่ไวรัสโจมตีเลือด เนื้อเยื่อไขมันใน ร่างกายราวกับถูกบดขยี้ และผู้ป่วยจะทรมานกับความทรุดโทรมอย่างเห็นได้ชัดอันเกิดจากโทษะทั้ง สามที่กำลังกำเริบอย่างรุนแรงในโรคประเภทนี้

โทษฺสยาริกฺษณฺโยเคน ทลนฺ สฺยาจฺจ เมทฺสิ ॥

นาตฺสิชฺชฺญาสฺติ มชฺชาสฺถินฺตรเวคฺสฺสรกฺษยสฺ ॥ 34 ॥

เสียงจะจมนและกลวง สายตาจะบวมพร่ามัว กระจก ไขมันและไขกระดูกจะถูกทำลาย เมื่อ อาการของโรคค่อยๆ พัฒนาขึ้นไปตามลำดับ

กฺษเต จ กฺริมิภิสฺ สุเกรฺ สฺวทาราปตฺยพารณมฺ ॥

ยถาปุรฺวาวณฺนิ สฺรวาณฺนิ สฺวลิงฺคานฺนิ มถฺคาคาธิชฺชฺ ॥ 35 ॥

ปรสฺสิตทำลายน้ำอสุจิในตัวของผู้ป่วย ยังให้เขาไม่สามารถหลั่งน้ำอสุจิในระหว่างมีเพศสัมพันธ์ ได้ โรคพิษสุราในทุกๆ รูปแบบที่กล่าวมาข้างต้น พร้อมด้วยอาการเฉพาะในประเภทต่างๆ นั้น สามารถ เกิดขึ้นกับสัตว์ต่างๆ เช่น กวาง ได้ด้วย

กษไชฐกสมภวํ ศวิตฺรํ กิลาสํ ทารุณํ ภเวต ॥
 นิรุทิกษุมปฺริสฺราวิ ตฺริธาตฺตทภวสํ ศฺรยม ॥ 36 ॥

โรคอันมีชื่อเรียกว่า ศวิตระ¹³⁰ (โรคต่างขาว) รวมถึงโรคกิลาสะ¹³¹ (โรคสะเก็ดเงิน) ที่มีอันตรายถึงตายนั่นด้วย ต่างก็มีต้นกำเนิดแบบเดียวกับโรคกษฐะ โรคทั้งสองประเภทนี้ไม่ก่อให้เกิดการเลือดออก และเกี่ยวข้องกับการทำงานร่วมกันของโทษะที่กำเริบทั้งสามชนิดคือ วายู ปิตตะและกษะ

วาทาทฺรูกษารุณํ ปิตตาทตตามรํ กมลปตฺรวต ॥
 สทาทํ โรมวิธฺวสิ กมฺจณเวตํ ฆน คฺรุ ॥ 37 ॥
 สกณฺชฺรู กรมทาทฺรูกตมํ สเมทสฺ จาทิเศต ॥
 วฺรณเณเวทฤคฺภยํ กฤจฺจรํ ตจฺจโรตฺตรม ॥ 38 ॥

โรคศวิตระประเภทที่เกิดจากวายู บริเวณที่เกิดโรคจะแห้งและมีสีดุงชาติ ส่วนประเภทที่เกิดจากปิตตะจะมีสีทองแดงดุจดังใบบัว และมีความรู้สึกแสบร้อนในบริเวณนี้ด้วย ไวรัสจะโจมตีเส้นขนในบริเวณที่เป็นโรค ทำให้บริเวณนั้นขนร่วงไปจนหมด ในประเภทที่เกิดจากกษะ บริเวณที่เกิดโรคจะหนาและมีสีขาว พร้อมกับความรู้สึกคัน เชื้อไวรัสจะค่อยๆ โจมตีองค์ประกอบพื้นฐานของร่างกาย ได้แก่ เลือด เนื้อและไขมันตามลำดับในโรคทั้ง 2 ชนิดนี้ และจะรักษายากขึ้นไปเรื่อยๆ หากเชื้อโจมตีองค์ประกอบเหล่านี้ได้มากขึ้น ทั้งโรคศวิตระและกิลาสะล้วนมีต้นกำเนิดมาจากสาเหตุเดียวกัน บริเวณที่เกิดโรคหากเกิดจากโทษะประเภทเดียวกันก็จะมีสีเหมือนกัน

¹³⁰ ศวิตระ หมายถึง โรคต่างขาว (Melanocyte) เป็นโรคที่เกิดจากความผิดปกติของสีผิวโดยมีการทำลายเซลล์เม็ดสี ดูรายละเอียดใน The British Medical Association, *Illustratedmedical Dictionary* 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book,London 2013),361.

¹³¹ กิลาสะ หมายถึง โรคสะเก็ดเงิน (Psoriasis) เป็นโรคผิวหนังที่มีการอักเสบเรื้อรังรอยโรคเป็นผื่นแดงหนา ขอบเขตชัด ขุยหนาสีขาวหรือสีเงิน ดูรายละเอียดใน The British Medical Association, *Illustratedmedical Dictionary* 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book,London 2013),469.

อศุกุลโรมพหุลมส์ศลิษฏ์ มิโถ นวม ॥
 อนาคตครชย์ สาธย์ ศวิตร์ วรชยมโต 'นยถา ॥ 39 ॥

กรณีของโรคที่เพิ่งเป็นในระยะเริ่มต้นและบริเวณที่เกิดโรคนั้นยังไม่บรรจบเป็นแผ่นเดียวกัน เส้นขนในบริเวณนั้นยังไม่เปลี่ยนเป็นสีขาว และไม่ได้เกิดจากแผลไฟไหม้หรือน้ำร้อนลวก ก็อาจรักษาให้หายได้ ส่วนในกรณีที่เหลือทั้งหมดควรจัดว่าเป็นแบบที่รักษาไม่หาย

คหยปาณิตเลาษฐุช ชาทมปยจรินตรม ॥
 วรชนีย วิเศษณณ กิลาส์ สิทธิมิจฉิตา ॥ 40 ॥

ในกรณีของโรคกิลาสะ แม้ว่าจะเพิ่งเกิดในระยะเริ่มต้น แต่หากบริเวณที่เกิดโรคปรากฏเป็นจุดบนริมฝีปาก ฝ่ามือหรือฝ่าเท้า หรือบริเวณทวารหนัก พึงพิจารณาไว้เป็นพิเศษว่ารักษาไม่หาย

สปรไตกาหารสาคาทิสวานาตปรายโค คทาษ ॥
 เอกศยยาสนาจใจว วสตรมาลยานุเลปนาต ॥ 41 ॥

โรคทุกประเภท โดยเฉพาะโรคทางผิวหนัง เป็นโรคที่ติดต่อกันได้ และอาจติดต่อจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่งโดยการใช้เตียงนอน ที่นั่ง เสื้อผ้า เครื่องประดับและของใช้ประจำตัวต่างๆ ร่วมกับผู้ป่วย

อติ ศรีคารุเท มหาปุราณ ปูรวชณเต
 ปุรณมาศายเย อจารกาณเต กุชฐโรคนิทาน
 นาม จตุษษฏยุตตรศตโตโม 'ธยายะ ॥ 164 ॥

จบอัยยะที่ 164 อันมีชื่อว่า อันมีชื่อว่า กุชฐโรคนิทาน (สาเหตุหรืออาการแห่งโรคเรื้อน)
 ในอจารกาณท์ อางศะที่ 1 ปูรวะชันท์ ในครุทมหาปุราณะดังนี้แล

อัยายะที่ 165

ฉนวนตรีรฺวาจ

กริมยศจ ทฺวิธา โปรกฺตา พาหฺยาภฺยนฺตรภทตะ ||
 พหิรมลฺกผาสฺตฺกฺวิญฺชนมภทาจฺตฺรฺวิธา || 1 ||

ฉันวันฺตริ กล่าวแล้วว่

ท่านกล่าวไว้แล้วว่า กริม¹³²(ปรสิต)สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ชนิด คือภายนอกร่างกายและภายในร่างกาย ปรสิตประเภทภายนอกยังสามารถแบ่งได้อีกเป็น 4 ชนิดตามแห่งที่มันเกิดและแพร่พันธุ์ ได้แก่ เหงื่อไคล เมือก เลือด และอุจจาระ

นามโต วิศฺติวิธา พาหฺยสฺตฺตร มฺโลทฺทวาทะ ||
 ติลปรมาณสฺสฺถานวฺรณฺฐา เกศามฺพราศฺรฺยาธา || 2 ||

ปรากฏรายนามของปรสิตทั้งหมด 20 ประเภท ปรสิตภายนอกล้วนเกิดจากเหงื่อไคลหรือของเสียที่ขับออกทางร่างกาย ปรสิตที่มีสัณฐานและสีดุงเมื่อดึงามักจะอาศัยอยู่ในเส้นผมของคนที่ไม่รักษาความสะอาด

พหฺปาทาศฺจ สฺกฺษมาศฺจ ยูกา ลิกฺษาศฺจ นามตะ ||
 ทฺวิธา เต โภชฺฐฺปิตฺทิกะ กณฺจุกณฺชานปรกฺรวเต || 3 ||

ปรสิตอันมีชื่อว่า ยูคะและลิกษะ มีขนาดเล็กมากและมีหลายขา ปรสิตทั้งสองประเภทนี้ย่อมยังให้เกิดโรคโภชฐะ¹³³ (โรคลมพิษ) และโรคกัณฐู¹³⁴ (อาการคัน)

¹³² กริม หมายถึง ปรสิต (Parasite) หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “พยาธิ” คือสิ่งมีชีวิตซึ่งมีความจำเป็นต้องอาศัยพักพิงและได้รับอาหารจากสิ่งมีชีวิตอื่น (host) ที่อาจจะเป็น คน, สัตว์ หรือพืช เพื่การดำรงชีวิต ดูรายละเอียดใน The British Medical Association, **Illustrated Medical Dictionary** 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book, London 2013), 434.

¹³³ โภชฐะ หมายถึง โรคลมพิษ (Urticaria) คือ ผื่นคันที่เกิดขึ้นบนผิวหนัง คันมักขึ้นตามแขนขาและลำตัว อาจรวมกันเป็นรูปแบบที่ไม่สม่ำเสมอและมีขนาดใหญ่ขึ้น ดูรายละเอียดใน The British Medical Association,

กุษโฏกเหตุโว 'นตรุชชะ ศุเลขุมชา พาหุยมภวาระ ॥
มธุรานนคฤทกษีรทิมตสยณเวทไนะ ॥ 4 ॥

โรคกุษฐะทุกประเภทพึงถ้อย่อมปรากฏปรลิตบนผิวหนัง ปรลิตภายนอกที่ปรากฏนี้เกิดจาก
เมือกหรือสารคัดหลั่งของร่างกาย

กผาทามาศเย ซาตา วฤทุธาะ สรฺปนฺติ สรวฺตະ ॥
ปฤถุพรธฺนนิภาะ เกจิตฺเกจิตฺทคณฺชูปโทปมาะ ॥ 5 ॥

กษะที่ผิดปกติเพิ่มจำนวนขึ้นจากการบริโภคอาหารที่ไม่เหมาะสม เช่น น้ำเชื่อม ข้าวที่มีรส
หวาน นํ้านม โยเกิร์ต ปลา หรือข้าวที่เพิ่งเก็บเกี่ยว ก่อให้เกิดปรลิตแพร่พันธุ์ขึ้นเป็นจำนวนมาก และ
แพร่กระจายไปทั่วร่างกาย

รฺถมธานฺยงฺกุราการาสตฺนุทฺริมาสฺตถาณวະ ॥
ศฺเวตาสฺตามาวราภาสาศจฺ นามตะ สฺปตธา ตฺ เต ॥ 6 ॥
อนฺตราทา อุทฺราเวษฺฐา หฤทฺยาทา มหาคฺุทาะ ॥
จฺยุรวฺ ทฺรภฺกฺุสมะ สฺคนฺธาสฺเต จ กฺุรวฺเต ॥ 7 ॥

ปรลิตบางประเภทมีรูปร่างกลมดุจรัศมีของพระอาทิตย์ บางประเภทมีลักษณะคล้ายหนอน
ดินทั่วไป บางประเภทมีขนาดยาวและโปร่งใส ส่วนบางประเภทมีลักษณะเหมือนข้าวเปลือกที่เพิ่งอก
ใหม่ บางประเภทมีสีขาวและลวดลาย บางประเภทมีสีดจทองแดง ปรลิตภายใน 7 ประเภทที่มีชื่อ
เรียก ได้แก่ อันตราทะ (ผู้กลืนกินลำไส้) อุทฺราเวษฺฐะ (ผู้แผ่ครอบคลุมช่องท้อง) หฤทฺยาทะ (ผู้กลืนกิน
หัวใจ) มหาคฺุทะ (ลำไส้ใหญ่) จฺยุรุ (อันก่อให้เกิดความตาย) ทฺรภฺกฺุสมะ (มีสัญญาณจุดดอกทฺรภฺกฺุ
และสุคันธะ (ผู้มีกลิ่นหอม)

Illustratedmedical Dictionary 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book,London
2013), 573-574.

¹³⁴กัณฺฑู หมายถึง อาการคัน (itching) การระคายเคืองหรือการกระตุ้นอย่างรุนแรงความรู้สึกในผิวหนัง
อาการคันทั่วไป ดูรายละเอียดใน The British Medical Association, Illustratedmedical Dictionary 3rd UK
ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book,London 2013), 320.

ปรลิตบางประเภทที่มีรูปร่างยาว บ้างก็รูปร่างกลม บ้างก็มีขนาดเล็กมาก บ้างก็มีสีขาว บ้างก็มีสีดำ บ้างก็มีสีเหลือง และบ้างก็มีสีน้ำตาล

เต ปรลิตนามนา กริมยะ กเกรุกมเกรูกาะ ॥

เสาสุราทาะ สศุลาชยา เลลิทา ขนยนิต หิ ॥ 13 ॥

ปรลิตเหล่านั้น เป็นที่รู้จักกัน 5 ชื่อ ได้แก่ กเกรูกะ มเกรูกะ เสาสุราทะ สศุละ และเลลิทะ

วิทเขตศุลวิษณุภการศยปรุชยปาดษุตะ ॥

โรมหระษาคนิสทน คุทกณฐูรวิมารคคะ ॥ 14 ॥

ปรลิตในลำไส้ที่เดินทางในทิศทางตรงกันข้ามลักษณะนี้ จะก่อให้เกิดอาการจุกเสียด แน่นท้อง หูอื้อ ร่างกายซบผอม พร้อมกับบวมแหวนสีด้ารอบดวงตา อาการขนลุก ระบบย่อยอาหารผิดปกติ และอาการคันบริเวณทวารหนัก

อติ ศรีคารุเท มหาปุราณะ ปูรวชณเต

ปรมาศายเย อจารกานเต กริมินิทาน นาม

ปรลิตชชยธิกศตโม ’ธยายะ

จบอธยายะที่ 165 อันมีชื่อว่า อันมีชื่อว่า กริมินิทาน (สาเหตุหรืออาการแห่งโรคพยาธิ) ในอจารกานต์ อางศะที่ 1 ปูรวะชันท์ ในครุฑมหาปุราณะดังนี้แล

อธยายะที่ 166

ธนวนตริรฺวาจ

วาท วุยาธินิทาน เต วกุษเย สศุรุต ตจจถถถ ॥

สรวถานรถถถเน วิฆน เอว จ การณม ॥ 1 ॥

ธนวนตริ กล่าวแล้วว่า ตก่อนสศุรุต ขอเธอจงฟัง เราจะกล่าวสาเหตุหรืออาการของโรคที่เกิดจากวาท วุยาธิ (ความเจ็บป่วยอันเนื่องจากวาทะ) ความผิดปกติของดุลยภาพตามปกติท่ามกลางหลักการพื้นฐานที่แตกต่างกันของอินทรีย์ที่เป็นรากเหง้าของความปั่นป่วนทางร่างกายทั้งหมด

อทฤษฎุ ษฎุปนศรรมวิเศษตะ ॥
 ส วิศวกรมา วิศวาตมา วิศวรูปะ ปรัชปาติตะ ॥ 2 ॥
 สรชฎา ธาตา วิภูวิษณูะ สัทรตตะ มฤตยูรนต์กะ ॥
 ตทวทุกต์ จ ยตเนน ยติตวยมตะ สทา ॥ 3 ॥

วายุทงร่งกายซึ่งถูกทำให้ผิดปกติจากปัจจัยที่ไม่รู้จักหรือมองไม่เห็น ทำให้ร่งกายเฉื่อยและ
 ไม่ทำงาน, ผู้ชายควรพยายามรักษาสุขภาพร่งกายให้แข็งแรงด้วยความความพยายามของ วิศวกรมา
 วิศวาตมา วิศวรูป ปรัชปาติ สรชฎา ธาตา วิภู วิษณู สัทรตตะ มฤตยู และ อันตกะ ไปจนสุดทงนั้น

ตสโยกเต โทษวิษฎุเนน กรม ปรากฤตไวกฤตม ॥
 สมาสวยาสโต โทษเภทานามวธารย จ ॥ 4 ॥
 ปรัตเยกั ปณจธา วีโร วยาปารศเจห ไวกฤตตะ ॥
 ตสโยจยเต วิภาเคน สนิทานั สลกษณม ॥ 5 ॥

ความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับกระบวนการทงสรีรวิทยาและพยาธิวิทยาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการ
 วินิจฉัยโรคที่ถูกต้อง ควรนำหลักการทงจิตมาพิจารณาร่วมกันและหลายอย่างเพื่อให้ได้การวินิจฉัยที่
 ถูกต้อง อาการแสดงล่งหน้าของ สาเหตุ ลักษณะเฉพาะอาการกำเริบขึ้นเองหรือการแก้ไขและสาเหตุ
 ที่เร้าอารมณ์คือปัจจัย 5 ประการที่รวมอยู่ในสรีรวิทยา

ธาตุกษยไรรวายะ กรุฑูธา นาทินิเชวยเต ॥
 จตุะสโรโต 'วกาศะ ฎุยสถานเยว ปุรเยต ॥ 6 ॥

ตอนนีฉันจะอภิปรายเกี่ยวกับสาเหตุและอาการของ โรคของระบบประสาท ในแง่ของสรีระ
 วิทยา นี้

เตภยสตุ โทษปุรณภยะ ปรัชญาทย วิวร ตตะ ॥
 ตตร วายะ สกฤตกรุฑะ ศูลานานาทรฎุชนม ॥ 7 ॥

ควรยกเลิกการใช้สิ่งของที่มีแวนโน้มที่จะทำให้ลายหลักการพื้นฐานของอินทรีโยในทันที เมื่อใดก็
 ตามที่มีอาการบ่งชี้ว่าลมทงร่งกายได้รับผลกระทบหรือได้รับผลกระทบจากการใช้งาน

มลโรธั สวรภรศั ทฤษฎิปฤษฐฎิครหม ॥

กโรตเวว ปุณะ กาเย กถจฺจฺรณนยานุปทรวาน || 8 ||
 อามาศโยตถวมถุ ศวาสกาสวิชฺชิจิกะ ||
 กณฺชูปโร ธมฺรมา ทิวยาธินุรทฺทวณฺจ นาภิตะ || 9 ||

ลมที่ผิดปกติเกิดจากการบริโภคและการกระทำของสารที่ทำให้โลหะในร่างกายหมดสิ้นลง ไม่ได้ไหลในลักษณะที่สม่ำเสมอ น้ำผลไม้ที่ไหลผ่านแหล่งที่สิ้นเต็มเต็มข้อบพร่องที่สร้างขึ้นในนั้นอีกครั้ง หลังจากนั้น เมื่อออกมาจากแหล่งที่ผิดพลาดเหล่านั้น อากาศที่ถูกรบกวนซึ่งปกคลุมใบหน้าของเขาอย่างถูกต้องทำให้เกิดอาการจุกเสียด หงุดหงิด น้ำตาไหล ท้องผูก เสียงแหบ การมองเห็นไม่ชัด ความเจ็บปวดที่ด้านหลังและบริเวณเอวของผู้ป่วย เนื่องจากผลกระทบของมันทำให้เกิดการรบกวนอื่น ๆ ในร่างกายของผู้ป่วยซึ่งเจ็บปวด

ศโรตราทินทฺริยพาธํ จ ตวจิ สโผฏฺณรูกฺษตาม ||
 จเกฺร ติวฺร รุชา ศวาสครามยวิวรณตาะ || 10 ||
 อนฺตรสยานตลจ วิชฺฌมฺภมฺรจฺจํ กถศตํ ภารมม ||
 มาสเมโทคลครนถิ จรมาทาวุปรกตม || 11 ||

ในทำนองเดียวกัน ลมที่คลุ้มคลั่งซึ่งอยู่ในท่อภายในของร่างกาย ทำให้เกิดการแตกและแห้งของผิวหนัง ความเจ็บปวดอย่างมาก ความหย่อนคล้อยของผิว อาการเป็นพิษ อาการเบื่ออาหาร การทำให้หอมแห้ง ร่างกายอาการเวียนศีรษะ การเจริญเติบโตของต่อมและความหยาบกร้านของผิวหนัง

คฺรวงคฺตฺยเต 'ตฺยรถิ ทณฺทมิชฺชภูหิตํ ยถา ||
 อสฺถิสฺสธะ สกฺธิสนฺธยสฺถิสฺสุลํ ติวฺรณฺจ ลกฺษเยต || 12 ||

ร่างกายดูหนักและเจ็บปวดราวกับว่ามันถูกทุบตีอย่างรุนแรงด้วยตะบอง และรู้สึกปวดเมื่อยตามกระดูกและกระดูกสันหลัง ความเจ็บปวดในกระดูกและกระดูกสันหลังที่ความรุนแรงมากขึ้นจนไม่สามารถพักผ่อนได้สำหรับผู้ป่วยที่ต้องตื่นขึ้นมาในตอนกลางคืน

มชชสโถ 'สฺถิชฺช จาสโถรยยมสฺวาปนํ ยตตทา รุชาม ||
 ศุกรสย สีมฺรุตฺตสฺกศฺรคานฺวิกฤติเมว วา || 13 ||

การปล่อยน้ำอสุจิจะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วหรือไม่สมัครใจเมื่อเส้นประสาทของระบบทางเดินปัสสาวะได้รับผลกระทบในโรคนี้ซึ่งในหญิงตั้งครรภ์จะนำไปสู่การแท้งหรือการแท้งและทำให้เกิดอาการท้องผูกของลำไส้พร้อมกับอาการปวดศีรษะอย่างมาก ทั้งสองเพศ

ตตตทศรภสสุศุภรสุถะ ศิริสยาธมานริกิตตา ॥

ตตร สถานสถิตะ กุรยยยาต กุรุทระ ศวยฤฤจจจรตาม ॥ 14 ॥

การบวมและการอักเสบพบว่าจะเกิดขึ้นในสถานที่ที่ลมกำเริบ ซึ่งอยู่ภายใน ก่อนอื่น ให้ระบุตำแหน่งของ โรคที่เกิดจากลม และทำให้ผู้ป่วยเกิดความเจ็บปวดอย่างรุนแรง

ชลปุรณทฤติสปรศ์ โศษ์ สนธิคโต 'นิละ ॥

สรววงศส์ ศรยสโต ทเภทสพฺรณภณนม ॥ 15 ॥

ร่างกายดูเหมือนกลองที่เต็มไปด้วยน้ำและลมที่กำเริบ โดยเข้าไปในข้อต่อของร่างกายจะทำให้เกิดการฝ่อเฉพาะที่

สตุมนากุเชปณั สวปนะ สนธิภณชนกมปนม ॥

ยทา ตุ ธมนีะ สรวาะ กุรุทโร 'ภเยติ มุหุรมุหุ ॥

ตทางคมากุชิปตเยษ วุยาธิรากุเชปณะ สมุฤตะ ॥ 16 ॥

ลมที่ผิดปกติในอนแฟไปทั่วร่างกายทำให้เกิดความเจ็บปวด, การสั่น, การทำลายของผิวหนังและกระดูก, อาการชาของร่างกาย, การเคลื่อนไหวของแขนขากระตุก, อาการร่วงซึมและอัมพาตเมื่อลมที่เดือดดาลไหลผ่านเส้นประสาทของร่างกายทำให้เกิดอาการชักอย่างต่อเนื่องของแขนขา และโรคนี้เรียกว่า อักเชปณะ¹³⁵ (อาการชัก)

¹³⁵ อักเชปณะ หมายถึง อาการชัก (convulsions, seizure) อาการที่เกิดจากสมองทำงานผิดปกติอย่างกะทันหันจนแสดงอาการผิดปกติออกมาทางร่างกาย อาการที่จะปรากฏออกมาจะเป็นอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับว่ากลุ่มเซลล์สมองที่ควบคุมหน้าที่ใดของร่างกายผิดปกติไป และถ้าการทำงานของสมองดังกล่าวลุกลามแผ่กว้างออกไป อาการชักก็จะปรากฏมากขึ้นไปตามการลุกลามดังกล่าวถ้าลุกลามไปทั่วทั้งสมองจะทำให้ไม่รู้สึกรู้สึกระหว่างที่มีอาการชัก ดูรายละเอียดใน The British Medical Association, *Illustrated medical Dictionary* 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book, London 2013), 502.

อถะ ปฺรติหโต วายุรฺวรเชษฐุทฺธว ยทา ปุณะ ॥
 ตทา วษฏฺภย หฤทฺย คีระศฺงเขา จ ปิตฺเยต ॥ 17 ॥

วಾಯุที่ผิดปกติ ผู้มีปัญญาใด ๆ ที่ขัดขวางในทางลงของมัน ถอยกลับเข้าหาตัวเอง และขึ้นไปข้างบนกดหัวใจและกระดูก และกะโหลกศีรษะ

ส กฺษิเปตฺปรีโต คาคฺตรํ หนฺน วา จาสย นามเยต ॥
 กฤจฺจฺรธาหฺจฺฉวสฺตี จาปี นิมีลนฺนยนทวยม ॥ 18 ॥

หลังจากนั้น วาโย แพร่กระจายไปทั่วอินทรีย์ ทำให้กระดูกแก้มของผู้ป่วยห้อยลงและเป็นอัมพาตและทำให้ใบหน้าทั้งใบหน้าบิดเบี้ยว

กโปต อิว กุเชจจ นิสะคฺคะ โสปตฺนตฺรกะ ॥
 ส เอว วามนาสาयํ ยุกตสฺตุ มฺรุตํ หยตี ॥ 19 ॥
 ปฺราราบโนติ จ มุหุสะ สวาสนฺถยํ มุหุสฺสวาสนฺถยวานภเวต ॥
 อภิมฺฆาตสมฺมุตฺถจฺจ ทฺศจิกิตฺสยตโม มตตะ ॥ 20 ॥

ตายังคงเปิดอยู่อย่างถาวรและผู้ป่วยต้องทนทุกข์ทรมานจากการหายใจลำบากและนอนหมดสติครางคร่ำครวญเหมือนนกพิราบ โรคนี้เรียกว่า อปตันตฺรกะ และเป็นหนึ่งในโรคที่ยากที่สุดในการรักษาผู้ป่วยบางครั้งรู้สึกอ่อนคลายเล็กน้อยเมื่อ ลมที่เดือดดาลด้วยสาระสำคัญของโรคลงไปในห้องของเขาและรุกรมูกซ้ายและรู้สึกมีปัญหาในบางครั้ง กรณีที่เป็นอัมพาตซึ่งเป็นผลมาจากการระเบิดหรือการหกล้ม ควรถือเป็นการบ่งชี้การวินิจฉัยโรคที่ไม่เอื้ออำนวย หรือเกือบจะเกินกว่าอาการซีดหรือการรักษาโรค

สเวทสฺตมภํ ตทา ตสฺย วายุศฺฉินฺนตฺนุรฺยทา ॥
 วฺยาบโนติ สกฺลํ เทหํ ยตฺร จายามยเต ปุณะ ॥ 21 ॥
 อนตฺรจฺจฺตฺตฺคตฺสจฺจเว เวคสฺตมภํ จ เนตฺรโยชะ ॥
 กโรติ ชฺถมภฺนุ สทฺนํ ทศนํ นํ หโตทฺยมม ॥ 22 ॥

วಾಯุที่ผิดปกติพาเอาสิ่งสำคัญภายในของสิ่งมีชีวิตก่อให้เกิดการระงับการเคลื่อนไหวการขัดขวางการมองเห็นการหาคราบสกปรกบนพื้นและการสูญเสียพลังงาน

ปารศวโยธเวหน่า พาหุยา หนุပ္ฤษฐฐีโรครหม ॥
 เทหสย พหิรายามั ฤษฐฐโต หฤทโย ศีระ ॥ 23 ॥
 อูรศโจตฤษิပ္ยเต ตตร สกนโธ วา นามยเต ตทา ॥
 ทนเตชวาสเย จ ไวรณญั หยสเวทสตร คตรตะ ॥ 24 ॥

โรคนี้นี้พบว่ามีอาการปวดขาที่ข้างนอกมากขึ้นเรื่อย ๆ ปวดบริเวณโหนกแก้มขาหลังปวดศีรษะ ส่วนโค้งหรือองของร่างกายด้านหลังและรู้สึกถึงความหนักเบาที่ด้านหลัง และบริเวณหัวใจ ผู้ป่วยต้องทนทุกข์ทรมานจากอาการเวียนศีรษะอยู่ตลอดเวลาไหล่หล่นลงและฟันและใบหน้าของผู้ป่วยเปลี่ยนสี

พาหุยายามั หนุสตรมภั พรูวเต วาตรโศคินม ॥
 วิณมุตรมสฤชั ปราย ฤษมิรสมิรณะ ? ॥ 25 ॥
 อายจณนติ ตโนรโหษะ สรวมาปาทมสตรกม ॥
 ดิษฐฐตะ ปาณทุ มาตรสย วรณายามะ สุวรฤทธิตะ ॥ 26 ॥

ผู้ป่วยที่ทุกข์ทรมานจากอาการชาของขากรรไกรและความโค้งภายนอกของร่างกาย ป่วยควรได้รับความทุกข์ทรมานจากโรคที่เกิดจากลมเป็นสมุฏฐาน ลมที่กำเริบในโรคนี้นี้จะทำให้เลือดและสิ่งขับถ่ายออกจากระบบทำให้หลักการทางสุขภาพ และทำให้เกิดผลความอ่อนเพลียและบาดแผล ในทุกรูปแบบของ โรคที่เกิดจากลม ผู้ป่วยจะได้รับความสะดวกสบายเล็กน้อยจากการนวด

คตรเวเค ภเวตสวาสถยั สรเวษวากุเชปนณ ตต ॥
 ชิวาวิเลขนาทุษณภุชณาทติมานตะ ॥ 27 ॥

การกลืนอาหารที่ร้อนจัดและการขูดลิ้นมากเกินไปเป็นปัจจัย ที่ทำให้ลมในท้องกำเริบซึ่งทำให้เกิดอัมพาตของกระดูกแก้มและขากรรไกรล่างทำให้ปากปิดหรือทำให้มันคงที่และอ้าปากค้าง

กุปีโต หนุมลสถะ สตรมภิตวานิโธ หนุม ॥
 กโรติ วิวฤตาสยตรวมถวา สัวฤตาสยตาม ॥ 28 ॥
 หนุสตรมภะ ส เตน สยตฤฤจจรจรวณภษณม ॥
 วาควาทีนิ ศีราสตรมโภ ชิวา สตรมภยเต 'นิละ ॥ 29 ॥

การเคี้ยวสารที่แข็งมากและการพูดอย่างต่อเนื่องด้วยน้ำเสียงซอันทบเป็นปัจจัยที่ทำให้ลมในท้องที่กำเริบและทำให้มันถูกขังในเส้นประสาทที่เคลื่อนผ่านอวัยวะในการพูดทำให้เกิดอาการอัมพาตของลิ้น ซึ่งในที่สุดจะแพร่กระจายไปยังกล้ามเนื้อของกระดูกโหนกแก้มและขากรรไกรล่าง ในกรณีที่ลิ้นเป็นอัมพาตการย่อยอาหารการดื่มและการพูดที่เปล่งออกมาจะถูกขัดขวางอย่างรุนแรงหรือแทบจะเข้าไปไม่ได้เลย

ชีหาสตุมกะ ส เตนานนปานวากเยชวินีศตา ||
 ศิรสา ภารรณาทติหาสยปร ภาษณาต || 30 ||
 วิชมาทูปธานาจจ กฐินานำ จ จรวณาต ||
 วายูรวีรุตเต ไตศจ วาตุโลรูรทมาสธิตะ || 31 ||

การแบกของหนักมากบนศีรษะการหัวเราะเสียงดังการพูดเสียงดังการวางศีรษะบนหมอนที่แข็งและไม่เรียบและการเคี้ยวสิ่งของที่มีน้ำหนักมากเป็นปัจจัยที่ทำให้ลมทั้งหลายในท้องปั่นป่วนซึ่งอาศัยอยู่ใน ส่วนบนของร่างกาย

วกุริกโรติ วกตุรี จ หยจุใจรหสิตมีกษิตม ||
 ตโต 'สย กुरुเต มฤทวิ วากศกตี สวพเนตรตาม || 32 ||

ในทำนองเดียวกันใบหน้าของผู้ชายอาจมีการบิดเบี้ยวอย่างถาวรจากการหัวเราะเสียงดังหรือมองด้วยดวงตาที่ฟองโตอย่างกะทันหันหรือผ่านสายตาที่ดูเครียด

ทนต์จาลั สุวรภุรศ ศรุติหานีกษิตครเหา ||
 คนธาชฎยานั สมฤติธวัสสตราสะ ศวาสศจ ชายเต || 33 ||
 นิษฐีวะ ปารศวโตทศจ หยกสยาเกษเณ นิมีลนม ||
 ชโตรรูรทรวี รุชสตีวระะ ศรীরารทธโร 'ปี วา || 34 ||

ในอัมพาต (ใบหน้า) ประเภทนี้ลิ้นจะสูญเสียการพูดและดวงตาจะขาและไม่เคลื่อนไหว การกัดฟันการสูญเสียเสียงการสูญเสียการได้ยินและการมองเห็นการสูญเสียกลิ่นและความทรงจำความตกใจความปวดร้าวและหายใจลำบากเป็นอาการที่น่าวิตกซึ่งปรากฏในวิตพยาธิ เกือบทุกประเภท ความเจ็บปวดที่ด้านข้าง ความสามารถในการปิด เปลือกตาที่มีอาการปวดอย่างมากในส่วนบนของร่างกายและอัมพาตครึ่งซีกเป็นลักษณะเพิ่มเติม

ตมาหุรรุทิต์ เกจิเทก้า คมถ จาปเร ॥
 รกตมาศริตย จ ศิระะ กุรยยานมูรทุธระะ ศิระะ ? ॥ 35 ॥

คนทั้งหลายคนเรียกชื่อโรคแรกว่า อรุทิตมนุ¹³⁶ (อัมพาตใบหน้า) และชื่อสุดท้ายว่า เอกนค
 วุยธิ¹³⁷(อัมพาตครึ่งซีก)

รุกษะ สเวทนะ กฤษณะ โส'สาธยะ สยาจฉิโรครหะ ॥
 ตมุ ครหิตวา วายุศจ ศิระะ สนายุสโตไถว จ ॥ 36 ॥

ลมที่ผิดปกติโดยรบกวนการไหลเวียนของเลือดในหลอดเลือดแดงและโดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้
 ที่สำรวจศีรษะทำให้เกิดโรคโลหิตจาง ที่มีเส้นเลือดดำหยาบปรากฏขึ้นในบริเวณศีรษะ ปวดหัวแบบนี้
 รักษาไม่หาย ลมที่ปั่นป่วนทำให้ส่งผลกระทบต่อเส้นประสาทและเอ็นของร่างกายทำให้เกิดโรคชนิด
 หนึ่งที่มีผลกระทบต่อครึ่งหนึ่งของร่างกาย

ปกษมนยตรี หนติ ปกษามาตะ ส อจยเต ॥
 กฤษตสนสย กายสยารทุธิ์ สยาทกรมณยมเจตนม ॥ 37 ॥

โรคนี้เรียกว่า ปกษามาตะ (โรคข้างเคียง) ซึ่งอวัยวะและบางส่วนของด้านที่ได้รับผลกระทบจะ
 เฉื่อยและไม่ทำงานและสูญเสียความรู้สึกทั้งหมด

¹³⁶ อักเชปณะ หมายถึง อัมพาตใบหน้า (facial paralysis) อาการที่เกิดการอ่อนแรงของกล้ามเนื้อใบหน้า
 ครึ่งซีก ทำให้ไม่สามารถขยับใบหน้าซีกนั้นได้ดูรายละเอียดใน The British Medical Association,
 Illustratedmedical Dictionary 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book,London
 2013), 433.

¹³⁷ เอกนค วุยธิ หมายถึง อัมพาตครึ่งซีก (Hemiphlegia) คือภาวะที่มีการอ่อนแรงของร่างกายซีกใดซีก
 หนึ่งดูรายละเอียดใน The British Medical Association, Illustratedmedical Dictionary 3rd UK ed.
 Edition, (England, A Dorling Kindersley Book,London 2013), 278.

เอกำคโรตล่ำ เกจิทนเย กฤษรู่ข่ำ วิหุะ ॥
 สรวำคโรธะ สุตมภคจ สรวำกายาศริเต 'นึเล ॥ 38 ॥

โรคนีเรียกอีกอย่างว่า กามโรค โดยหน่วยงานหลายแห่ง ในทำนองเดียวกันโรคที่ วายูป่นป่วน
 ที่จะพาดลงครึ่งหนึ่งของร่างกายทำให้เป็นอัมพาตทั้งตัวเรียกว่า สรวำคโรค¹³⁸ (โรคอัมพาต)

ศุทรวาทกฤตะ ปกษะ กฤจฺจฺรสาธยตโม มตะ ॥
 กฤจฺจฺรศจฺจฺนเยน สัศฤษฏฺเฏ วิวฤทฺธะ กษยเหตุกะ ॥ 39 ॥

กรณีของอัมพาตซึ่งเกิดจากการกระทำของ วาตที่ป่นป่วนเท่านั้นที่สามารถรักษาได้ในขณะที่
 ผู้ที่มีความซับซ้อนโดยมีหลักการทางจิต สองข้อร่วมกับอาการที่มีการพัฒนาอย่างเต็มที่ ควรได้รับ
 การพิจารณาว่ารักษาไม่หายเนื่องจากมักพิสูจน์ได้ว่าเป็นอันตรายถึงชีวิต

อามพทฺธายนะ กุรฺยยาตสัศตภยำคั กผานวิตตะ ॥
 อสาธย เหว สรวโ หิ ภเวทฺทณฺชาปตานกะ ॥ 40 ॥

โรคซึ่งวิธีแห่งวายุซึ่งแสดงที่วิปริต ถูกเมื่ออกุดกัน มีลักษณะเป็นอาการหมดความรู้สึก
 เรียกว่า ทณฺชาปตานก¹³⁹ (โรคบาดทะยัก)

¹³⁸ สรวำคโรค หมายถึง โรคอัมพาต (Paralysis) ภาวะที่กล้ามเนื้อของร่างกายไม่สามารถทำงานได้
 ตามปกติซึ่งสามารถเกิดขึ้นที่ส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายหรือหลายส่วน ซึ่งอาการนี้เป็นผลมาจากการความเสียหาย
 ที่เกิดขึ้นในระบบประสาท ดูรายละเอียดใน The British Medical Association, *Illustratedmedical
 Dictionary* 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book,London 2013), 433.

¹³⁹ ทณฺชาปตานก หมายถึง โรคบาดทะยัก (tetanus) โรคที่เกิดจากสารพิษจากแบคทีเรีย บาดทะยักส่งผลต่อระบบประสาททำให้ให้กล้ามเนื้อ
 โรคที่มีความรุนแรงและก่อให้เกิดอาการเจ็บปวดต่อผู้ป่วย บาดทะยักส่งผลต่อระบบประสาททำให้ให้กล้ามเนื้อ
 บริเวณกรามและคอมีอาการกระตุก เมื่อสารพิษเข้าสู่ระบบประสาทจะใช้เวลาหลายเดือนในการฟื้นตัวจากการติด
 เชื้อบาดทะยัก ดูรายละเอียดใน The British Medical Association, *Illustratedmedical Dictionary* 3rd UK
 ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book,London 2013), 544-545.

อัสมุโลตถิติโต วายูะ ศิราระ สักจย ตตรคะ ||
 พิหะ ปรัสยณทิตตริ๋ ชนยตเยว หาพุกม || 41 ||

โรคที่ วายู ก่าเรือบจะหุดตัวของกล้ำมเนื้อที่เริ่มขึ้นจากด้านหลังสะบักและสูญเสีการเคลื่อนไหวของแขนทั้งหมดเรียกว่า อัมพาตแขนและหลัง

ตลํ ปรัตยัคูลีนํ ะ ษณษรา พาหุปัญฐตตะ ||
 หาหวัะ กรมภษยการี วิชูลี เวติ โสจยเต || 42 ||

โรคที่ลมก่าเริ่มทำให้เส้นเอ็นเป็นอัมพาตซึ่งไหลลงมาที่หลังแขนยาวถึงปลายนิ้วเรียกว่า โรคประสาทแขน

วายูะ กฏยาศริตะ สกฤษะกฤษรามา กษิเปหยาทา ||
 ตทา ขณโซ ภเวชชนตะ ปักะ สกฤษโนรทวยโรวธาต || 43 ||

โรคที่เกิดขึ้นกับวายูปั่นป่วนโดยการพักที่บริเวณเอวดิ่งกล้ำมเนื้อขนาดใหญ่ทำให้เกิดความอ่อนแอเรียกว่า ขณช (โรคอูดตัน) โรคที่หัวเข่าทั้งสองข้างขาดความแข็งแรงและไม่สามารถผ่าตัดได้เรียกว่า ปัก (โรคอัมพาต)

กมปะเต คมนารมเก ขณชนนิว จ คจจติ ||
 กลายขณชํ ติ วิทยานมุกตสนธิปรพษณม || 44 ||

ประเภทของโรคที่ผู้ป่วยเดินในท่าเดินเตาะแตะและข้อต่อของเข่าดูหลวมและไม่มั่นคงเรียกว่า กัลยา – ขณาจา (โรคอูดตัน)

ศิโตษณทรวสัษชกุศรสนิกุโศจจ เสวิไตะ ||
 ชีรณาชีรณ ตถายาสุโก ภสนิคุธปราชาโร || 45 ||
 สศเสษมภะทะ สมเย ปรมตยรฐสัจิตม ||
 อภิกฎยัตริ โทษํ ศีริริ ปรัตติปทยาเต || 46 ||

เสมหะที่ผิดปกติร่วมกับไขมันจะได้รับการเสริมโดยการกลืนกินของที่ยื่นจัด ร้อน แห้ง ของเหลว หนัก (อาหารย่อย) หรือผิดปกติ หรือผ่านการทำงานหนักมากเกินไปหรือเมื่อล้าอย่างมาก ในทันทีก่อนหรือหลังการย่อยอาหาร หรือโดยผลของการตี ความเจ็บปวด หรือความปวดร้าวทางใจ หรือด้วยการเลี้ยงกลางคืนมากเกินไป และเสมหะที่ผิดปกติก็มีแนวโน้มที่จะทำให้หลักการพื้นฐานอื่น ๆ ของสิ่งมีชีวิตเป็นมลทินเช่นกัน

สกุณยสตีนิ ปรปุรฺยานตะ ศเลษฺมณา สฺตมฺภิตฺน ตต ॥

ตทาสฺถิ สฺนาติ เตโนโรสฺตธา คีตานิเลน ตุ ॥ 47 ॥

เสมหะที่คลุ้มคลั่งถูกอัดใสกระดูกต้นขาทำให้เกิดอาการขาในท้องที่ซึ่งส่งผลให้ต้นขาคลายซึ่งจะรู้สึกเย็นเมื่อสัมผัส

ศยามําคมฺคสฺโตมิตฺยตฺนทฺรามูรจฺวารุจิขฺวโร ॥

ตมูรฺสฺตมฺภิตฺยอาห พหาหฺวาทมฺถาปเร ॥ 48 ॥

ผิวจะกลายเป็นสีน้ำตาลอมน้ำตาลหม่น ๆ ผู้ป่วยรู้สึกราวกับว่าเขาถูกห่อด้วยผ้าห่มเปียกและมีไข้อาการง่วงซึมโรคลมชักเหมาะกับผู้ที่ไม่ชอบอาหาร โรคนี้เรียกว่า โรคหย่อนสมรรถภาพทางเพศ ในขณะที่หน่วยงานหลายแห่งกำหนดให้เป็น สมภายนอก (อาการกำเริบ)

วาทโคณิตฺสํโศโต ชานุมฺธเย มหารูชเช ॥

ขฺลเยเย กโรษฺภุกฺคีรฺชสฺตุ สฺถูลโกโรษฺภุกฺคีรฺชวต ॥ 49 ॥

อาการบวมที่เจ็บปวดอย่างมากที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับตำแหน่งระหว่างต้นขาและข้อเข่าเรียกว่า กโรษฺภุกฺคีรฺช¹⁴⁰ (โรคกระดูกพรุน)

¹⁴⁰ กโรษฺภุกฺคีรฺช หมายถึง โรคกระดูกพรุน (Osteoporosis) โรคกระดูกชนิดหนึ่งที่กระดูกเริ่มเสื่อมและบางลง เนื่องจากการสูญเสียแคลเซียมที่สะสมในกระดูก โดยโรคนี้จะไม่ก่อให้เกิดความเจ็บปวดนอกจากกระดูกแตกหรือหัก พบได้บ่อยบริเวณกระดูกสันหลัง สะโพก หรือข้อมือ รวมทั้งยังสามารถเกิดได้กับกระดูกส่วนอื่นๆ ของร่างกายอีกด้วย ดูรายละเอียดใน The British Medical Association, *Illustrated Medical Dictionary* 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book, London 2013), 423-424.

รุกพาวิษณุยสเส ศรามาทวา ชายเต ยทา   ॥
 วาเตน कुलमासुरितय तमाहुरवातकण्णुगम   ॥ 50 ॥

การก้าวที่ผิดพลาดในเวลาที่ยืนหรือการเดินเท้าเป็นเวลานานอาจก่อให้เกิดความเจ็บปวดอย่างแสบสาหัสที่หลังเท้า ข้อเท้า ซึ่งเรียกว่า วาตกण्णुक¹⁴¹ (ข้อเท้าแพลง) โรคนี้เกิดจากอาการกำเริบของลมที่ผิดปกติในท้อง

पारुषिणप्रद्यकुलिनाभा गण्णु वा मारुतारुतिते
 सातिकुषेपी निकुहुनाति कुट्टरुसीं तां प्रजक्षते   ॥ 51 ॥

ความเจ็บปวดที่น่าวัดหัวอย่างมากที่เกิดจากลมผิดปกติ ร่างกายที่คลุ้มคลั่งที่นิ้วเท้าด้านข้างของต้นขาและบริเวณลำคอและสะดือเรียกว่า कुट्टरुसी¹⁴² (โรคไขข้อที่ส่งผลต่อเอว หมอนรองกระดูกทับเส้นประสาท)

हुषयेते जरेणा यस्य गवेतां जापी सुप्तगे ॥
 पातहरूषे स् विख्येये गप्मारुतोपोषे ॥ 52 ॥

¹⁴¹ วาตกण्णुक หมายถึง ข้อเท้าแพลง (Ankle sprain) ภาวะที่มีการบาดเจ็บต่อเส้นเอ็นที่ยึดตรึงบริเวณข้อเท้า สาเหตุมาจากการบิดหมุนของข้อเท้าอย่างรวดเร็ว ซึ่งมีผลให้เกิดการยึดอย่างเฉียบพลันของเส้นเอ็นยึดตรึงข้อเท้า การบาดเจ็บนี้ได้ตั้งแต่เส้นเอ็นมีลักษณะฟกช้ำไปจนถึงฉีกขาด ดูรายละเอียดใน The British Medical Association, *Illustrated medical Dictionary* 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book, London 2013), 37.

¹⁴² कुट्टरुसी หมายถึง โรคไขข้อที่ส่งผลต่อเอว หมอนรองกระดูกทับเส้นประสาท (disc prolapse) คือภาวะที่เกิดจากการเสื่อมสภาพของโครงสร้างกระดูกสันหลังทำให้ทรุดตัวและไปกดเบียดเส้นประสาท ทำให้เส้นประสาทเกิดการอักเสบ สังเกตอาการหมอนรองกระดูกทับเส้นประสาท ได้ดังนี้ ปวดหลัง ปวดบริเวณเอว เป็นๆ หายๆ ปวดร้าวลงไปถึงขา น่อง หรือเท้า ดูรายละเอียดใน The British Medical Association, *Illustrated medical Dictionary* 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book, London 2013), 176.

โรคที่ ลม และ เสมหะ ที่ผิดปกติ ก่อให้เกิดการระงับความรู้สึกที่สมบูรณ์ในแขนขาส่วนล่าง ซึ่งไม่สามารถจับได้และมีลักษณะที่น่ากลัวอย่างต่อเนื่องเรียกว่า ปาทหฺรุษ¹⁴³ (อาการชาที่เท้า)

ปาทโยชะ กุรุเต ทาหํ ปิตตาสฤกฺสฺหิตो 'นึละ ॥

วิเศษตศฺจกรฺมตชะ ปาททาหํ ตมาทิสฺเศต ॥ 53 ॥

โรคที่เกิดจากการผิดปกติของ ลม และ น้ำดี ที่ถูกรวมเข้ากับเลือดผู้ป่วยบ่นว่ารู้สึกแสบร้อนที่แขนขาส่วนล่างซึ่งไม่สามารถบรรเทาได้เล็กน้อยจากการเคลื่อนไหวเรียกว่า ปาททาห¹⁴⁴ (อาการร้อนวูบที่ฝ่าเท้า)

อิตติ ศฺรีคารุเต มหาปุราณะ ปุรวฺฆณฺเต ปฺรณฺมาศายเย

อาจารย์กาณฺเฑ วาตวฺยารินิทานํ นาม ชฺกฺษฺษฺกฺษฺยธิกศตตโม 'ธฺยายชะ ॥ 166 ॥

จบอรรถาธิบายที่ 166 อันมีชื่อว่า อันมีชื่อว่า วาตวฺยารินิทาน (สาเหตุหรืออาการแห่งโรคทางระบบประสาท) ในอาจารย์กาณฺเฑ อังคที่ 1 ปุรวะชันท์ ในครุฑมหาปุราณะดังนี้แล้ว

¹⁴³ ปาทหฺรุษ หมายถึง โรคเหน็บชา (Beriberi) เป็นโรคทางระบบประสาทอย่างหนึ่ง ซึ่งเกิดจากความผิดปกติของระบบประสาทรับความรู้สึก สามารถเกิดขึ้นได้ในทุกส่วนของร่างกาย โดยมักจะมีอาการชาตามปลายมือ ปลายเท้า ตูรายละเอียดใน The British Medical Association, *Illustratedmedical Dictionary* 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book,London 2013), 70.

¹⁴⁴ ปาททาห หมายถึง อาการร้อนวูบที่ฝ่าเท้า เนื่องมาจากปลายเส้นประสาทอักเสบ (Peripheral Neuropathy) การอักเสบของ หรือทำลายเส้นประสาทส่วนปลาย ซึ่งเชื่อมต่อระบบประสาทส่วนกลาง(สมองและไขสันหลัง) ไปจนถึงกล้ามเนื้อ ต่อม อวัยวะรับความรู้สึก และอวัยวะภายในเช่นการนั่งกดทับนานๆ ตูรายละเอียดใน The British Medical Association, *Illustratedmedical Dictionary* 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book,London 2013), 399.

อัยายะที่ 167

ฉนวนตรีรฺวาท

วาทรกตนิทานํ เต วกฺษเย สฺสุรฺตฺ ตจฺจณฺณ	॥
วิรุทฺธาธยศนโกร ธทิวาสวบนปฺรชาคโรระ	॥ 1 ॥
ปฺรรายศะ สุกุมารานํ มิถยาหารวิหารินาม	॥
สฺถูลานํ สฺชินํ จาปี กุบฺยเต วาทโศณิตม	॥ 2 ॥
อณินฆาตาทศุทฺเศศจ นณฺณามสฺถชิ ทูชิเต	॥
วาทไละ สิตโลรวายูรฺวทฺธะ กรฺทฺโธ วิมารคคะ	॥ 3 ॥
ตาทฺถโศวาสฺถชา รฺทฺธะ ปฺรากตฺทเว ปฺรทฺษเยต	॥
ตถา วาโต कुเท पीता प्लासं वत्सोन्मितम्	॥ 4 ॥
สํสฺตภย ชนเยตปฺรูวํ ปศฺจาตฺสรวตฺร ธาวตี	॥
วิเศษาทวมนาทโยศจ ปฺรลมพสฺตสย ลกฺษณม	॥ 5 ॥
ภวิษยตะ กุษฺฐสมํ ตถา สามพฺทสํชฺญกม	॥
ชานฺชงโฆ รุกฺภยํสฺสทปาทำ คสนฺธิษุ	॥ 6 ॥
กณฺฑุสฺสุรณนิสโตทเกทเคารวสฺปตตะ	॥
ภูตฺวา ภูตฺวา ปฺรศามยฺนติ มุหฺราวิรฺฆานติ จ	॥ 7 ॥
ปาทโยรฺมุลมาสฺถาย กทาจิตฺสโตโยรปี	॥
อาโชริว วิลํ กรฺทฺธะ กฤตฺสนํ เทหํ พิวาติ	॥ 8 ॥
ตฺวงมาสา ศฺรยมตฺตานํ ตตฺปฺรูวํ ชายเต ตตะ	॥
กาลานตฺเรณ คมภีรํ สฺรพธาตฺนภิตฺรเวต	॥ 9 ॥
กฺภฺยาทิสยตฺสธานเ ตฺวกตฺตามรฺศยาวิโลทิตา	॥
ศฺวยถฺรฺครฺธิตะ ปากะ ส วายุศฺจาสฺถิมชฺชสุ	॥ 10 ॥

ฉนวนตรีรฺวาท

ดูก่อนสุครุฑ ขอเธจงฟัง เราจะกล่าวถึงสาเหตุหรืออาการของโรค วาตรกต¹⁴⁵ (โรคเกาต์เฉียบพลันหรือโรคไขข้ออักเสบ) โลหิตของผู้ที่กินอาหารขัดต่อสุขภาพและผิดปกติ หรือของผู้นอน

¹⁴⁵ วาตรกต หมายถึง โรคเกาต์เฉียบพลันหรือโรคไขข้ออักเสบ (acute gout or rheumatism) การเกิดข้ออักเสบเฉียบพลันที่บริเวณข้อในส่วนล่างของร่างกาย ดูรายละเอียดใน The British Medical Association,

กลางวันและตื่นนอนในตอนกลางคืน และผู้ที่อ่อนไหวในอาหารผิดปกติ ผู้ที่มีร่างกายหยาดกระด้าง และมีความสุข ย่อมเร่าร้อนด้วยวัยชรา เลือดของมนุษย์ที่ไม่ได้รับการชำระให้บริสุทธิ์เนื่องจากได้รับผลกระทบหรือจากการอาเจียนเป็นต้น ได้รับการปนเปื้อน จากวาตโทษ ที่ก่อให้เกิดและการบริโภคของเย็นทำให้อากาศเพิ่มขึ้น ด้วยวิธีนี้อากาศจะถูกปิดกั้นโดยแหล่งเลือดและปนเปื้อนในเลือดก่อน ต่อมาเนื้อสัตว์ปนเปื้อนโลหะอื่นด้วย หลังจากสร้างความเจ็บปวดที่ทวารหนักแล้วจะกระจายไปทั่วร่างกาย เลือดที่ปนเปื้อนวาตะนี้เรียกว่า วาตรกต

ฉินทนนิว จรตยนตศจกริกรูว์ศจ เวควาน	॥
กโรติ ขณซ์ ปงคฺ วา ศรีวี สรวตศจรณ	॥ 11 ॥
วาตาทิเก 'ธิกั ตตร ศุสสุมฺรณภณชนม	॥
โศคสย เรากษย์ กฤษณมาตวี ศยวตาวฤทธิหายนะ	॥ 12 ॥
ธมณย์คฺลิสมนธิ่นา สักโกโจงคฺครโห ติรุก	॥
คีตทเวชานูปศเยา สตมภเวปถุสฺปตยะ	॥ 13 ॥
รกเต โศโก 'ติรุกโตทสตามรคฺจิมิจิมายเต	॥
สนิคฺชรุกไซะ สมํ ไนติ กณทุกเลทสมนฺวิตะ	॥ 14 ॥
ปิตเต วิทาหะ สมโหมหะ สุวาเทา มูรจฉา มทสฺตถษา	॥
สปรุศาสหตฺวี รุคฺรวาเว โศษะ ปาโก ภฤโศษมตา	॥ 15 ॥

ในการทำงานเดียวกัน อาการกำเริบหรือการบาดเจ็บ ที่ส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกาย อาจนำไปสู่การมีเลือดออกและร่างกาย มีลมถูกขับออกจากการกินสิ่งของที่เย็นจัด และมีเสมหะเป็นอาหารเดินไปตามทางที่ไม่ถูกต้อง หรือในทางกลับกัน ลมถูกขัดขวางโดยเลือดที่ได้รับการกระตุ้นจากสาเหตุดังกล่าวก่อนอื่นจะก่อให้เกิดอาการเฉพาะของตัวเอง

กณ สไตมิตยคุรุตตา สุปติสนิคฺตวคีตตา	॥
กณชฺูรฺมฺนทา จ รุคฺทพฺนทฺวี สรวลิ่งคณจ สักราต	॥ 16 ॥
เอกโทษณจ สัสธาธย์ ยาปยณฺโจว ทฺวีโทษชม	॥
ตริโทษชนตฺยเชทาศุ รกตปิตต์ สุทารุณม	॥ 17 ॥
รกตมงเค นิหนตฺยาศุ ศาขาสนธิษุ มารุตตะ	॥

นิเวศยานโยนยมาวารยย เวทนาภทรหทยสุน	18
วาเยา ปญจาทมเก ปราณ เรากษยาจจาปถยลงฆเณ	
อตยหาราภิมาทาจจ เวโคทีรณจารเณ	19
กูปิตศจกษุราทีนามุปฆาตํ ปรกल्पเยต	
ปีนโส ทาหตฤฎกาส ศวาสาทิสไจว ชายเต	20
กณฐ โรโธมลภร์ ศจณรหทยโรจกปีนसान	
กฤษยยาจจ คลคณทที สตามชตรุมุรทวสัศรยะ	21
วยาโน 'ติคมนสนานกริทาวิษยโฆษฏีไตะ	
วิรุทธรุกษมี หรัชวิษาทาทยเศจ พุชิตะ	22
ปุตโตวตสาทพลภร์ศเศกจิตตปลวชวราน	
สรวาการาทีนีสโตทโรมหรัช สุษุปตตาม	23
กุษุฏี วิสรูปมณยจจ กฤษยยาต สรวางคสาทนม	
สมาโน วิษมาชีรณศีตสงกัรณ โภชเณ	24
กโรตยกาลศยนชาคราทไยเศจ พุชิตะ	
ศูลคูลมครหณยาทีนยภฤตกามา ศรยานคทาน	25

โรคนี้ตั้งชื่อตามความจริงที่ว่า ลมทางร่างกายผิดปกติ เหนือออกมา ร่างกายผอมแห้ง การหมดความรู้สึก หรือความเจ็บปวดอันแสนสาหัสในแผลที่มีอยู่ก่อนแล้ว ข้อต่อหลวม ความอ่อนแรง ด้วยความรู้สึกที่หายไปในแขนขา ตุ่มหนองพองด้วยความเจ็บปวด แตกหัก เจาะทะลุ ปวดสั้น ที่ต้นขา ข้อเข่า และน่องของขา และข้อต่อของแขนขา ความหนักเบาและสูญเสียความรู้สึกในส่วนที่กล่าวมา และอาการชาของร่างกาย อาการคันในบริเวณที่ได้รับผลกระทบ ความหนักของแขนขา ความเจ็บปวด ใน (ส่วนที่ได้รับผลกระทบ) ซึ่งหายไปเป็นระยะ ๆ การเปลี่ยนสีของผิวหนังและลักษณะของวงกลมบนผิวหนังเป็นอาการที่บ่งบอกถึงระยะก่อนอื่นของ วาตรกต

อปาโน รุกษครวนนเวคาฆาตาตีวาหเณ	
ยานปานสมุตถานจกรไมศจาตีเสวีไตะ	26
กูปิตะ กฤษเต โรคานภฤตสนาน ปกาวาศยาศรยาน	
มูตรศุกรปรโทษารุโศ คุทภร์ ศานิกานพหุน	27
สรวางคมาตต์ สามิ ตนทราสไตมิตยเคารไวะ	
สนิครตวาทโพธ กาลสย ไศตยไศถาคณิหายนะ	28
กณชุกรุกษาทินาเศน ตทวิโรปศเมน จ	

มุกดี วิทยานนิรามัม ตัม ตุนทราทีนํ วิปรยยยาต	29
วาโยรารวณํ วาโต พหุเกทํ ปรงกษเต	
ปิตตลึงควาฤเต ทาหสฤตฤษณา ศุล์ ภารมสฤตมะ	30
กฏโกษณามลลวไณรวีทาหศีตคามตา	
ไศตยเคารวศุลาคนิกฎวาชยปโยโส 'ธิกม	31
ลัษณายาสรุโกษณกามตา จ กผวาฤเต	
กผวาฤเต 'งคตทระ สยาทฤตฤลาโส คุรุตา'รุจิส	32
รฤตวาฤเต สทาหารตติสฤตวงมาสาศรยชา ภฤตม	
ภเวตสรากะ ศวยฤชายนเต มณฺหลานิ จ	33

ในลักษณะของโรคนี้ ผู้ป่วยต้องทนทุกข์ทรมานจากความเจ็บปวดอย่างรุนแรงในส่วนที่ได้รับผลกระทบ ซึ่งจะกลายเป็นลักษณะพิเศษเพิ่มเติมด้วยความเจ็บปวดที่เจ็บปวดและสั้น อาการบวมจะรู้สึกหยาบเมื่อสัมผัสและเห็นได้ว่าเป็นสีดำหรือสีน้ำตาลแดง เพิ่มขึ้นหรือลดลงตามธรรมชาติเป็นระยะ ร่างกายดูชาและเจ็บปวดอย่างยิ่ง ข้อต่อและเส้นเลือดของนิ้วมือหดตัว และผู้ป่วยมีอาการเป็นหวัดซึ่งไม่สามารถบรรเทาได้แต่อย่างใด อาการชาของร่างกายจะเด่นชัดขึ้นและผู้ป่วยต้องทนทุกข์ทรมานจากความรุนแรงและหมดความรู้สึกในที่สุดในส่วนที่ได้รับผลกระทบ

โคโธ มาเสน กฐิโน ทฤลลาสปฏิกาสดธา	
หฺรุษะ ปิปิลิกานํ ย สัจจาร อิว ชายเต	
จลลคโน มฤทษะ ศีตะ โคโธ คาเตรษุ โจรงกะ	34
อาฒยวาท อิว ชญะเย ส ภฤจจโร เกทสาวตตะ	
สปรศ อาจณาทีเตตยฺษณ ศีตลศจ ตวนาวฤเต	
มชชาวฤเต ตู วิษมํ ชฤมภณํ ปริวษฏนม	35
ศูลยจ ปทยิมานศจ ปาณิกยา ลภเต สุขม	
ศุกราวฤเต ตู โศเถ ไว จาตีเวโค น วิหยเต	36
ภฤเต กุกษะ รุชา ซีรเณ นีวฤตติรภาติ ธรูวม	
มูตราปรวฤตติรธาณํ พสเตรมูตราวฤเต ภเวต	37
ฉิทราวฤเต วิพฺนโธ 'ถ สวสธานํ ปริกฤนตติ	
ปตตยาศุ ชวรากฐฺโธ มูรจฉํ จ ลภเต นระ	38

ในลักษณะที่เห็นเป็นเครื่องหมายโดยการกระทำที่โดดเด่นของเลือดที่ผิดปกติและเสื่อม
 อากาการบวมจะแสดงด้วยความเจ็บปวดที่มากขึ้น และกลายเป็นสีทองแดง โรคนี้ไม่เกิดผลต่อระบบหรือ
 การทำให้สงบ (เช่น การทำให้เป็นฟอง เป็นต้น) และมีอาการรู้สึกเสียวซ่า ผู้ป่วยรู้สึกว่ามีแนวโน้มที่ไม่
 อาจต้านทานได้ที่จะขีดข่วนที่ซึ่งมีน้ำมูกไหลออกมา วาตะ ประเภทปิดตะ จะมีอาการแสบร้อนตาม
 ร่างกาย อาการเวียนศีรษะบ้านหมุน โรคลมบ้าหมู อาการกระหายน้ำและความฟุ้งซ่านของจิตใจเป็น
 อาการที่แสดงออกมา อาการบวมไม่สามารถสัมผัสได้น้อยที่สุด กลายเป็นสีแดงและร้อน และในที่สุดก็
 พบว่าเป็นหนอง

สฤต ปิติตมนเณน ทุขุฏ์ ศุกร์ จิราตสฤเซต	
สรวธาตวาวฤเต วาเยา ศโรณิวงกษณปฤษฐรุก	39
วิลเเม มารูเต ไจว หฤทย์ ปริปีทยเต	
ภรโม่ มูรจฉา รุชา ทาหะ ปิตเตน ปราณ อาวฤเต	40
รุชา ตนทรา สวรภรโศ ทาโห วฺยาเน ตุ สรวตะ	
กรโม่ คเจษฎาภคคจ สนตาปะ สหเวทนะ	41
สมาน อุชโม่ปหติะ สสเวโทปรติะ สุตถุฏ	
ทาหศจ สยาทปาเน ตุมเล ทาริทรวรณตา	42
รโฆวฤทิสตาปนณจ ตถา จานาหเมหนม	
ศลษมณา ปราวฤเต ปราณ นาทะ สโนโต 'วโรธนม	43
ชฐีวนณไจว สสเว ทศวาสนิะ ศฺวาสัครหะ	
อุทานะ ศุรคาคตรตวมรุจิวากสวรครหะ	44
พลวรณปรณาตศจา ปาเน ปรวาสถิสัครหะ	
ศุรุต้าเคษุ สรเวษุ สฤตตวลจาคต ฤฤศม	45
สมานะ 'ติกริยาชยุตวมสเวโท มนทวาหนิตา	
อปาเน สกลั มูตริ์ ศฤฤตะ สยาตปรวรตตนม	46
อิติ ทวาวิศติวิธึ วาตรกตามยั วิหะ	
ปราณาทยสสถานโย 'นยั สมากรานตา ยถากรมม	47

ในประเภทโรคเกาต์ความหนักความเย็นและการระงับความรู้สึกของส่วนที่ได้รับผลกระทบจะ
 ปรากฏให้เห็น อาการบวมมีลักษณะมันวาวมีอาการเจ็บเล็กน้อยและรู้สึกคันและดูเหมือนว่ามันถูกมัด
 ด้วยการประคบเปียก ประเภทของโรคเกาต์ซึ่งเชื่อมโยงกับการกระทำของโทษทั้งสองแบบ แสดง
 อาการที่แปลกตามลำดับประเภทที่เกิดจากการกระทำหลายอย่างในขณะที่ประเภทที่ครบกำหนด กับ

การกระทำร่วมกันของทั้งสามโทษทำให้เกิดอาการร่วมกันหลายอย่างเป็นของ วาตะ (เกิดจากลม)
 ปิตตะ (เกิดจากน้ำดี) และ กษะ (เกิดจากเสมหะ) ประเภท วต-รฤตม

สรุเว 'ปี วิศติวิธึ วิทยาทวารณญจ ยต ॥
 หฤลลาไสจฉวาสสีโรระ ปฺรติศยาเย ศิโรครหะ ॥ 48 ॥
 หฤโทรโค มุขโศษศจ ปฺราณนาปาน อวฤเต ॥
 อุทานะ นาวฤเต ปฺราณ ภาเวทธิ พลสัษยะ ॥ 49 ॥

ไวรัสเช่นเดียวกับพิษของหนูจะส่งผลกระทบต่อส่วนล่างของขา ก่อนหรือถูกมองว่าบุกรุกแขนขาใน
 บางกรณีจากนั้น ต่อจากนั้นก็แพร่กระจายไปทั่วสิ่งมีชีวิตทั้งหมด

วิจารณ์ วิภเขตสรวมวารณึ ภิชก ॥
 สถานานยเปกษย วาตานำ วฤทธิหานี จ กรมณาม ॥ 50 ॥
 ปฺราณาทินาญจ ปญจานำ ปิตตมารณึ มิละ ॥
 ปิตตาทินามาสติรมิ ศฺรณำ มิศฺริโตศจ ไตะ ॥ 51 ॥
 มิศโรระ ปิตตาทิสฺตทวนมิ ศฺรณยปิตวเนกรา ॥
 ตาลลภษเยทวิทโต ยถาสวึ ลภษโณทยาต ॥ 52 ॥
 ศาไนะ ศไนศโจ ปศยานทฤตมานปี มุหฺรมุหะ ॥
 วิเศษชชีวิตํ ปฺราณ อุทานิ พลมฺจยเต ॥ 53 ॥

กรณีของ วต-รฤตม ซึ่งขยายขึ้นไปถึงต้นขาและผิวหนังของส่วนที่ได้รับผลกระทบแตกและมี
 การปลดปล่อยออกมาและผู้ป่วยได้รับความทุกข์ทรมานจากการสูญเสียความแข็งแรงและเนื้อหนัง
 หรือมีความซับซ้อนกับอาการที่น่าวิตกอื่น ๆ ควรได้รับการวินิจฉัยว่ารักษาไม่หายในขณะที่อาการซืด
 เป็นเพียงการรักษาในกรณีที่มีอาการมากกว่าหนึ่งปี

สยาตตโย ปิตนาทธานิรายุชญจ พลสย จ ॥
 อวฤตา วายโว 'ชญาตา ชญาตา วา สถานวิจยฺตาะ ॥
 ปฺรยตเนนาปี หุสะธาธา ภาเวฐรวานุปุหฺรวา ॥ 54 ॥
 วิทฺธิปฺลึหฤโทร คคฺลุมาคฺนิสฺทนาทยะ ॥
 ภวนตยฺ ปฺทรวาสเตชามาวฤตานามุเปกษยา ॥ 55 ॥
 นินานํ สุศฺรุต ! มยา อาเตรโยตตํ สมิริตม ॥

สรวโรควิเวกาย มราทยาเย ปรวฤทธเย	56
เอว วิชญาเย โรคาที่ ศจิกิตสามถ ไว จเรต	
ตริผลา สรวโรคณิมธวาชยคฺขสยฺดา	57
สวโยชา ตริผลา วาปี สรวโรคปรมรฺทีนี	
ศตาวรีคฺขุจยคฺนิวิทเคน ยุตาถวา	58
ศตาวรี คฺขุจยคฺนิยะ ศุณฺฐี มุขลิกา พลา	
ปุนรนา จ พฤหตี นีรฺคฺณที นิมฺพตฺรกม	59

ในการทำงานเดียวกันกรณีของ วต-รกตม ที่มีความทุกข์ทรมานมากเช่นนอนไม่หลับโดยไม่ชอบอาหาร หายใจลำบาก เลือดออกในเนื้อ โรคลมชัก อาการเวียนศีรษะ กระหายน้ำ มีไข้ สูญเสียสติ อาการสะอึกความเข้าใจในการเดินไฟลามทุ่งการบวม (ของส่วนที่ได้รับผลกระทบ) ความอึดโรยความโค้งงอของนิ้วมือ การปะทุของตุ่มหนองด้วยความรู้สึกแสบร้อนในร่างกายและเนื้องอกที่มีอาการปวดที่จับที่เส้นประสาทใด ๆ โครงกระดูก หรือเส้นเลือดเช่นเดียวกับสิ่งที่มาพร้อมกับโรคลมชักควรเข้าใจว่ารักษาไม่หาย กรณีของ วต-รกตม ซึ่งไม่ซับซ้อนกับอาการที่น่าวิตกและรุนแรง ใด ๆ สามารถรักษาได้ในขณะที่ผู้ที่เข้าร่วมกับผู้ร่วมทางไม่กี่คนยอมรับเฉพาะการรักษาแบบประคับประคอง

ภฏฺจฺคราชณฺจามลํ วาสกสฺตฺทฺรเสน วา	
ภาวิทา ตริผลา สบตฺวารเมกมถาปี วา	60
ปุรวโวกตฺตจฺ ยถาลาภยฺกฺไต่ ศฺจฺรณฺณจฺ โม่ทกะ	
วฏฺฎิกา ฆลฺลตฺไต้ล วา กษาโย โศษฺราคนฺต	
ปลํ ปลารทฺธกํ วาปี กรฺษํ กรฺษารทฺธเมว วา	61

กรณีของวาโยเกิดจากการกระทำของโทษ (หลักการทางจิต) ตัวเดียวสามารถรักษาได้ในขณะที่แหล่งกำเนิดล่าสุดและที่รากซึ่งมีเพียง โทษสองตัวเท่านั้นที่ยอมรับการรักษาแบบประคับประคอง กรณีของ วต-รกตม ซึ่งมีโทษสามตัวทำหน้าที่ร่วมกันเป็นปัจจัยที่น่าตื่นเช่นเดียวกับกรณีที่เกี่ยวข้องกับภาวะแทรกซ้อนอื่น ๆ ควรได้รับการพิจารณาว่ารักษาไม่หาย

อิตฺติ ศฺรีคารุเท มหาปุราณ ปุรวฺชนฺเต	
ปรณฺมาศาชเย อจฺจารกาณฺเต วาตฺรกตฺนินานํ	
สฺปตฺชชฺญยธิกศตฺตเม ’ธยาเย	167

จบอัยยาะที่ 167 อันมีชื่อว่า อันมีชื่อว่า วาตรกตนิทาน (สาเหตุหรืออาการแห่งโรคเกาต์
เฉียบพลันหรือโรคไขข้ออักเสบ) ในอาจารย์กาณท์ อางศะที่ 1 ปุรวะขันท์ ในครุทมหาปุราณะดังนี้แล

อัยยาะที่ 168

ธนวนตรีรวิวาจ

สรวโรคหรี สิทธิ โยคสารี วทามยหม ॥

ศฤณ สุศรุต สักเชปาตปราณินา ชีวเหตเว ॥ 1 ॥

ธันวันตรี กล่าวแล้วว่า

ดูก่อนสุศรุต เราจะกล่าวถึงสารสำหรับประกอบยา ที่มีประสิทธิภาพ สำหรับบำบัดโรคทั้ง
ปวง เพื่อความเป็นอยู่ สำหรับสิ่งมีชีวิตทั้งหลายโดยสังเขป ขอเธอ จงฟังสิ่งนั้น

กษายกภูติกตามลรูกษาหาราทีโฆชนาต ॥

จินตาววยวายวยายาม ภยโศกปราชคราต ॥ 2 ॥

อุจโจรภาษาติภาราจจ กรมโยคาคติกรษณาต ॥

วายุะ กุပ္ยติ ปรัชชนเย ชีรณานเน ทินสักษเย ॥ 3 ॥

การกลืนกินของที่มีรสฝาด ฉุน ขม กรดหรือทำให้สงบ ความวิตกกังวล ความตะกละทางเพศ
ความเหนื่อยล้าทางร่างกาย ความหวาดกลัว ความเศร้าโศก ช่วงตึก การพูดคุยเสียงดัง การแบก
น้ำหนักที่หนักเกินควร ปัจจัยทั้งหมดที่มีแนวโน้มที่จะทำให้ร่างกายของสิ่งมีชีวิตรุนแรงขึ้นซึ่งจะกำเริบ
ตามธรรมชาติในช่วงฤดูฝนหลังการย่อยอาหารและในช่วงใกล้รุ่ง

อุษณามลลวณกษารกภูกาชีรณ โมชนาต ॥

ติกษณาตปาคินิสนตาปมทยโกร ธนิเชรณนาต ॥ 4 ॥

วิทาหกาเล ภุกตสย มถยหเน ชลทาตยเย ॥

ครีษมกาเล 'รทธรธาเตร 'ปี ปีตต์ กุပ္ยติ เทหิณะ ॥ 5 ॥

ความร้อน กรด เกลือ ต่าง อาหารรสขมและย่อยไม่ได้ แสงแดดจัด ความโกรธเคือง การดื่ม
และระงับความโกรธในตอนกลางวันของฤดูร้อนและฤดูฝน ทำให้น้ำดีของสิ่งมีชีวิตระคายเคือง
ข้อบกพร่องนี้สามารถเกิดขึ้นได้ในช่วงเที่ยงคืนของฤดูร้อน

สวาทวมลลวณสนิครุศึดาตีโกชนาด	
นวนานปิฉฉิลานูปมาสาเทะ เสวนาหปี	6
อวยายามทิวาสวปนศยยาสนสุขาทีภะ	
กผปรโทโซ ภุกเต ว วสนเต จ ปรกูปยติ	7

ในฤดูใบไม้ผลิ การกินของที่มีรสหวาน เปรี้ยว เค็ม อาหารหนักและเย็นมากเกินไป การใช้ของดีที่เพิ่งเก็บเกี่ยว หรือเนื้อของสัตว์ที่อาศัยอยู่ในสระน้ำหรือในที่ลุ่ม มักงดออกกำลังกาย นอนหลับ นอน และพักผ่อนสบายๆ ระหว่างวัน และที่ทานอาหารเสร็จ เสมหะของสิ่งมีชีวิตก็กำเริบ

เทหาปารุชยส์โกจโตทวิชญมภกาทยะ	
ตถา จ สุปตตา โรมหรัชสุมภนโคษณม	8
ศยามตวมงควิคุเลขพลมายาสวรทณม	
วาโยรลึงคานี ไตรยุกต์ โรคั วาตาตมกั วเทต	9

อาการของวาตโทษ คือ เสียงแหบทางกายภาพ ความลึกลง ง่วงซึม เจ็บปวด นอนไม่หลับ ความรัก หย่อนสมรรถภาพทางเพศ แห้ง มีด แขนขาผิดรูป อ่อนแรง และเหนื่อยล้าจากการออกแรง เป็นต้น ดังนั้นโรคที่ประสานกับสิ่งรบกวนเหล่านี้จึงควรเรียกว่า วาตาตมก

ทาโทษมปาทสกุเล ทโกปราคปริศรมาะ	
กภูวมลศวไวคนฉยสเวทมูรจฉาติตฤฎฐกรมาะ	10
หาริหรั หริตตวถจ ปิตตลึงคานวีไตรนระ	
เทเห สนิครุศตุมารุชยจิริการิตวพนณม	11

อาการแสบร้อนที่เท้า เหงื่อออก ความโกรธ ออกแรง ขม เปรี้ยว มีกลิ่นคล้ายศพ เหงื่อออกหมดสติ กระจายอย่างแรง สับสน เวียนศีรษะและโรคลมชักรวมทั้งดีซ่าน โรคที่มีอาการดังกล่าวเรียกว่าโรคเกิดปิตตะที่ไม่สมดุล

สไตมิตยตฤปติสงฆาตโค ธศีตลเคารวม	
กณชุนิทรากิโยคศจ ลกษณั กผสมภววม	12

ความเหน้อยล้าในร่างกาย ง่วงซึม ความเจ็บปวดร้าวกับพันธุนาการ กระสับกระส่าย อิ่มท้อง
ท้องอืด รู้สึกหนาว ไม่สบายตัว ท้องร่วง คั้น และนอนมากเกินไป อาการเหล่านี้ล้วนเกิดจากอาการไอ
ผิดปกติ

เหตุลักษณะสรุคทาวิทยาทวยาธิ ทวิโทษชม ॥

สรุคเหตุสมุตปนัน ตรีลิงคฺ สานุนิปาติกม ॥ 13 ॥

โรคนี้ควรทราบสาเหตุ อาการ และการติดต่อ โรคที่เกิดจากโทษทั้ง 2 อย่าง (คือ วาตะ
ปิตตะ) เรียกว่า โรคทวิโทษ และโรคที่มีโทษทั้งหมด 3 อย่าง คือ วาตะ ปิตตะ และภษะ เรียกว่า
โรคตรีลิงคฺ หรือโรคสัมนิปาติก

โทษธาตุมลธาธาโร เทหิหน้า เทห อุจยเต ॥

เตช่า สมตวมาโรคฺย กุชยวฤทเธรวิปฺรยยยะ ॥ 14 ॥

กล่าวกันว่า ร่างของสิ่งมีชีวิตนี้เป็นฐานของ โทษะ ธาตุ และ มลทิน สิ่งเหล่านั้น ล้วนแต่ดำรง
อยู่ในสภาวะนิ่งอยู่ในร่างกายที่ยังมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง การลดลงและเพิ่มขึ้นเป็นสาเหตุของโรค

วสาสณฺฆมาสมโท ’สถิมชชาศุกราณิ ธาตวะ ॥

วาทปิตตกผา โทษา วิณฺมุตราทฺยา มลาระ สมฤตตะ ॥ 15 ॥

มันเหลว เลือด เนื้อ มันข้น กระดุก เยื่อในกระดุก เรียกว่า ธาตุ ลม น้ำดี เสมหะ เรียกว่า
โทษ อุกจระ ปัสสาวะ เป็นต้น เรียกว่า มลทิน

วายุะ คีโต ลฆุชะ สุขษมะ สวรนาสี สลโร พลี ॥

ปิตตมมลกฺกุชณฺญาปงกฺตี โรคการณม ॥ 16 ॥

วายุ เย็น หยาบ บอบบาง มันคงและแข็งแรง น้ำดี เปรี๊ยะว ขม ร้อน และเป็นหนอง เป็น
สาเหตุแห่งโรค เสมหะ มีรสหวาน เค็ม หนักและมันเยิ้มมากกว่า เป็นสาเหตุแห่งโรค

มธุโร ลวณะ สนิคฺโธ คฺรุชะ ศุเลขมาตปิฉฉิลละ ॥

คฺุทศโรณฺญาศฺรโย วายุชะ ปิตตํ ปกฺวาศยสฺถิตม ॥ 17 ॥

วายุ (ลม) ตั้งอยู่บริเวณทวารหนักและกระดูกเชิงกราน ปิตตะ (น้ำดี) ในเครื่องย่อยอาหาร และ กฬะ (เสมหะ) ในกระเพาะอาหารและ หลอดคอ เกี่ยวกับกระดูกซี่โครง

กฬสยามาศยสถานํ กณฺโฐ วา มุรฺทสนฺธยะ	॥
กภูติกตทศายาศจ โภปนฺติ สมิรณฺม	॥ 18 ॥
กภูวมลลวณาะ ปิตตํ สวาทุษณฺลวณาะ กฬม	॥
เอต เอว วิปรยยสฺตาะ สฺมาโยษํ ปรโยชิตาะ	॥
ภวนฺติ โรคินํ ศานฺตโย สฺวสฺถาเน สุขเหตฺวะ	॥ 19 ॥

วายุ (ลม) จะระคายเคืองจากการบริโภคสารที่มีรสขม ฉุน และฝาด สารที่มีรสขม เปรี๊ยะ และเค็ม ทำให้ปิตตะ (น้ำดี) มีรสเผ็ดร้อนและรสเค็ม ทำให้เกิดความขมขึ้น ดังนั้นการพลิกกลับของสิ่งเหล่านี้จึงควรใช้เพื่อการสงบของข้อบกพร่องเหล่านั้นในร่างกายเท่านั้น สารที่ก่อให้เกิดความสุข ใช้ในสถานที่ของตนตามต้องการ บรรเทาโรคของผู้ป่วย

จกฺษุชโย มจฺุโร ชญฺเวย รสธาตุวิจฺุรฺทนะ	॥
อมโลตฺตโร มโนหฺฤหฺยํ ตถา ทิปนฺปาจณฺม	॥ 20 ॥

รสหวานช่วยเพิ่มการมองเห็นและเพิ่มปริมาณของธาตุ และน้ำเหลืองในขณะที่รสของกรดจะย่อยได้นำรับประทานและให้ความเพลิดเพลิน

ทิปโนชฺวรตฺถุณฺนาชฺนสฺติกตะ โศชนโศชฺณะ	॥
ปิตฺตโล เลขนสฺตมภี กษาโย คราหิโศชฺณะ	॥ 21 ॥
รสวีรฺยย วิปากานามาศฺรยํ ทฺรวฺยมฺุตตมม	॥
รสปากานตรสฺถายิ สฺรวทฺรวฺยาศฺรยํ ทฺรุตม	॥ 22 ॥
ศิโตะชฺณํ ลวณํ วีรฺยยมถ วา ศกฺติริชฺยเต	॥
รสานํ ทฺวิวิระ ปาโก มจฺุระ กฺภูเรว จ	॥ 23 ॥

รสชาติของน้ำเกลือเป็นยาขับปัสสาวะขับปัสสาวะสารย่อยและเป็นของเหลว รสฉุนเป็นสารที่ย่อยได้นำรับประทานด้านพิษต่อต้านการเกิดไขมันและน้ำตาลในเลือด รสขมเป็นยาแก้ไข้และนำรับประทานเป็นยาระบายและสารทำความเย็น รสฝาดเป็นของเหลวเจ้าอารมณ์มีฤทธิ์และดูดซับ ยาเป็นตัวรับของรสชาติความแรงและการเปลี่ยนแปลงทางเดินอาหาร ความแรงของยาคือความเย็นหรือ

เทอร์โมเจนิค การเปลี่ยนแปลงทางเดินอาหาร (ปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นในกระเพาะอาหารหลังจากการย่อยอาหาร) มีทั้งรสหวานหรือฉุน

ภิชคุเภชโร คารตตปริจารกสมปทะ ॥

จิกิตสาณคานิ จตวาริ วิปริตายนยสิทฺธเย ॥ 24 ॥

แพทย์(ภิชค) ยา(เภชช) ผู้ป่วย(โรครต) ผู้ช่วยเหลือ(ปริจารก) เป็นรูปแบบการรักษาพยาบาล ทั้งสี่และการขาดสิ่งเหล่านี้ทำให้การรักษาไม่สำเร็จหรือทำไม่ได้

เทศกาลวโยวหนิสามยปรกฤติเภชชม ॥

เทหสตตวพลวยาธินพุทฺธา กรม สมาจเรต ॥ 25 ॥

ฤดูกาล ปี สถานที่ (ที่อยู่อาศัย) อายุ ความสามารถในการย่อยอาหาร อารมณ์ทางร่างกายของผู้ป่วย ตลอดจนสภาพร่างกายและกำลังของมึน สิ่งที่เขาคุ้นเคย ลักษณะของโรคและ ควรคำนึงถึง ยารักษาโรคที่จะใช้ก่อนเริ่มการรักษาพยาบาล

(พหุทกนโค 'นุปะ กมมารุตโกปวาน ॥

ชางคโล 'ปรศาศี จ รกตปิตตคโทตฺตระ) ॥

ประเทศที่มีอ่างเก็บน้ำและภูเขามากขึ้นเรียกว่า อนุปะ ประเทศนี้ทำให้ กษะ และ วายุระคายเคือง ประเทศที่มีป่าปกคลุมหรือยอดและกิ่งก้านอื่น ๆ เป็นที่ซอกบพร่องของกองเลือด

สัสมุทฺทกษโณเปโต เทศะ สาธารณะ สมฤตะ ॥

พาล อา โษชศานมธยะ สปตเตรวฤทฺธ อัจยเต ॥ 26 ॥

ประเทศที่รวมเข้ากับคุณสมบัติเหล่านี้ทั้งหมดถือเป็นประเทศปกติ มนุษย์ถูกกล่าวขานว่าเป็นเด็กจนถึงสิบหกปี กลาง (เด็กและผู้ใหญ่) ถึงเจ็ดสิบปีและหลังจากเจ็ดสิบปีนั้นก็คือวัยชรา

กมปิตตานิลละ ปราโย ยถากุรรมมูทิริตาะ ॥

กษาราคนิศตฺตรหิตา กุชีณะ ปรวยสิ กุริยาะ ॥ 27 ॥

กษะ เเด่นเหนือกว่าในวัยเด็ก ปิตตะ ในวัยหนุ่ม และ วายู ในวัยชรา การผ่าตัดควรทำด้วยความช่วยเหลือของการกัศกร่อนทั้งสองชนิด (ไฟและต่าง) ในทารกและชายชรา

กฤศสย วุฑฺฒัณิ การยยั สตุลเทหสย กรุขณม ॥
 รกุขณั มธยกายสย เทหเภทาสตรโย มตาะ ॥ 28 ॥

โครงร่างที่ผอมแห้งควรพยายามให้อ้วน ร่างกายที่แข็งแรงควรพยายามลดลงในปริมาณมาก

สไถรยยวยามสนโตไซโรโพทรวยั ยตนโต พลม ॥
 อวิการิ มโหตสาโท มหาสาหสิโก นระ ॥ 29 ॥

โครงที่มีกล้ามเนื้อกระฉับกระเฉงเป็นสิ่งที่ปรารถนาในชีวิต ความเข้มแข็งของบุคคลควรอนุমানได้จากพลังที่ยั่งยืน การทำงานทางกายภาพและความร่าเริงของจิตใจ คนที่มีสุขภาพแข็งแรงนั้นมีพลังและความกล้าหาญที่ไม่ย่อท้อ

ปานาหาราทยโย ยสย วิรุฑฐาะ ปรงฤเตรปิ ॥
 ศวสุชาโยปกल्पยนเต ตตสามยมิติ กถยเต ॥ 30 ॥

แม้แต่อาหารและเครื่องดื่มเป็นต้น ซึ่งคำนวณโดยทั่วไปแล้วก็ไม่เหมาะสมก็ควรถือว่าเป็นสิ่งที่ดีสำหรับบุคคลที่พวกเขาไม่ได้แสดงอาการที่นำวิตก

ครุณิณยาะ ศุเลขมิไกรรุกษัเยะ ศุไลษมิโก ชายเต นระ ॥
 วาตโลละ ปิตตไลสททวตสมธาตुरुหิตาศนาต ॥ 31 ॥

โดยการบริโภคสารเสมหะเฉพาะเด็กที่เป็นโรคเสมหะเท่านั้นที่จะเกิดจากกรรมของหญิงตั้งกรรม ในทำนองเดียวกัน มันเกิดจากสารที่พัดพาทางอากาศและผลิตน้ำดี แต่การรับประทานอาหารเพื่อสุขภาพจะทำให้เด็กที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันถือกำเนิดขึ้น

กฤโค รุกโซ 'ลปเกศศจ จลจิตโต นระ สฤติตะ ॥
 พหุวากยรตะ สวปะเน วาตปรงฤติโก นระ ॥ 32 ॥

คนที่มีโครงหน้าบึ้งตึง และมีผมเบาบาง ที่มีนิสัยผันผวนและพูดมากในความฝัน เป็นผู้ที่มีลม
เป็นปกติ

อกาลป्लीโต เคาระ ปรสุเวที โภปโน พุระ ॥
 สวปเน 'ปี ทีปติมตเปรภษี ปิตตปรภฤติรุจยเต ॥ 33 ॥
 สติรจิตตะ สวระ สุกษมะ ปรสนนะ สนิครุมุรทชชะ ॥
 สวปเน ชลศิลาโลกี ศุเลษม ปรภฤติโก นระ ॥ 34 ॥

ผู้มีผมขาวก่อนวัย ผิวสวย ขับเหลืองและโกรธเคือง ฉลาด และมองเห็นแสงสว่างแม้ในความ
 ฝัน ว่ากันว่าสอดคล้องกับธรรมชาติของปิตตะ ผู้มีจิตแน่วแน่ เสียงดี สุข เสน่หา ผู้เห็นน้ำและหินใน
 ความฝัน ซึ่งสัมพันธ์กับภวะเป็นธรรมชาติ

สมมิศรลภษไณรชญโย ทวิทริโทษานวโย นระ ॥
 โโทษเยตรสทภาเว 'ปยธิกา ปรภฤติชะ สมฤตตะ ॥ 35 ॥

คนที่มีอารมณ์สองอารมณ์ มีลักษณะทางจิตใจและร่างกายที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละ
 อารมณ์เหล่านั้น

มนทสตีภษโณ 'ถ วิษมะ สมศเจติ จตุรวีธชะ ॥
 กภปิตตานิลลาธิภยัตตสามยาชชารุโร 'นละ ॥ 36 ॥
 สมสย ปาลนั การยย์ วิษเม วาตนิครหะ ॥
 ตีภษเณ ปิตตปรตีกาโร มนเท ศุเลษมวิเศธนม ॥ 37 ॥

อ่อน คม ไม่สม่ำเสมอ และสม่ำเสมอ - เหล่านี้คือสภาวะทั้งสี่ของวาตะปิตตะเป็นต้น
 เนื่องจากความมากเกินไปและความเย็นของ ภวะ, ปิตตะ และวาญุ โรคกระเพาะจึงแตกต่างกัน เรา
 ควรปกป้องสมดุลของกระเพาะอาหารในร่างกายเสมอ ควรทำการกำจัด วัต ในกรณีที่สถานการณ์ไม่
 พึงประสงค์ จำเป็นต้องรักษา ปิตตะ-โทษะ ในภาวะเฉียบพลันและ ภวะ ในสภาวะที่อ่อนแอ

ปรภวะ สรวโรคาณามชีรณั จาคินิศาณม ॥
 อามามลรสวิษณุมภ ลภษณั ตจจตุรวีธม ॥ 38 ॥

ในการย่อยอาหารเป็นพาหะของโรคทั้งหมด อาหารไม่ย่อยมีรูปแบบ คือ อาม อมล รส วิส
หตมภ

อามาหิวูจิกา ไจว หฤทลสยาทยสตุลา ॥

วจาลณโตเณน ฉทรนั ตตร การเยต ॥ 39 ॥

เมื่อมีความบกพร่องทั่วไป ก็จะมีปัญหาเรื่องยาพิษ โรคหัวใจ และความเครียดร้าย ในกรณี
ของความผิดปกติดังกล่าว ควรทำให้อาเจียนด้วยการให้ดื่มน้ำผสมวจา มะระขี้เ็น และเกลือ

ศุกรากาโว ภโรโม มูรจณา ตโรโซ ’มลาตสัปรวรรตเต ॥

อปกัโว ปตฺร สี่ตามพูปานั วาตนิเชวณม ॥ 40 ॥

เนื่องจากข้อบกพร่องของกรด ข้อบกพร่องของการขาดตัวออกฤทธิ์ ความสับสน หมดสติ และ
ความอยากเป็นต้น ในเงื่อนไขนี้ ผู้ป่วยจะต้องกินน้ำเย็นดับและการสูดดมอากาศเย็น

คาตรภักค์ สี่โรซาฑุย์ ภกตโทษาทยโ คทาน ॥

ตสมินสวาโป ทิวา การุโยลันนั จ วิวิรชนม ॥ 41 ॥

ศุลคูลเมมา จ วิณมูตรสถานวิษณุมภสูงเกา ॥

วิเธย์ สวเณนั ตตร ปานียั ลวโณทกม ॥ 42 ॥

ในภาวะอาหารไม่ย่อยของน้ำเหลืองที่ไม่ได้ย่อย ซึ่งทำให้เกิดอาการปวดเมื่อยตามแขนขาด้วย
ความรู้สึกลมท้องสับสนในศีรษะและรู้สึกไม่พอใจกับอาหาร ผู้ป่วยควรงดอาหารและเครื่องดื่มทั้งหมด
และ นอนกลางวัน ในรูปแบบของอาหารไม่ย่อย ซึ่งมีการทำเครื่องหมายด้วยแก้วหูอาการจุกเสียดและ
การระงับอุจจาระและปัสสาวะควรใช้มาตรการขับเหงื่อ และควรให้สารละลายเกลือทั่วไปภายใน

อามมมล จ วิษณุพธิ์ กฬปิตตานิลละ กรมาต ॥

อาลปิย ชฐริ์ ปราชโย หีคุตรยุชณโสณธโว ॥ 43 ॥

ทิวาสวบนั ปฺรกรูวิต สรวาชีรณวินาสนม ॥

อหิตานโน โรคราศิริหิตานนั ตตสตุยเซต ॥ 44 ॥

อาการอาหารไม่ย่อยสามรูปแบบ (อาม อมล วิสหตมภ) ควรได้รับการพิจารณาตามลำดับ
เนื่องจากการกระทำของ กษะ ปิตตะ และ วายู ที่ผิดปกติ ผู้ชายที่รอบคอบ (ทุกข์ทรมาณจากอาหาร

ไม่ย่อย) ควรพอกหน้าท้องด้วยหิงคุ์ และเกลือสินเธาว์และเพลิดเพลินกับการนอนพักกลางวันในตอนกลางวัน เนื่องจากพบว่ามาตรการเหล่านี้สามารถรักษาได้ในทุกรูปแบบของอาหารไม่ย่อย ความเจ็บป่วยทางร่างกายเป็นผลมาจากการใช้อาหารที่ไม่เหมาะสม ดังนั้น ดังนั้นควรเว้นอาหารที่เป็นอันตรายเสมอ

อุษณามพุ วาณูปานํ จ มากุชีโกะ ปาจนํ ภูเวต ॥
 กรีรทิมตสฺโยศจ ปฺราเยะ กุชีริํ วิรุชฺยเต ॥ 45 ॥
 พิลวะ โศณฺนา จ คมภารี ปาฏฺฐลา คณิการิกา ॥
 ทีปนํ กพฺวาตคฺชนํ ปญฺจมูลมิทํ มหต ॥ 46 ॥
 ศาลปฺรณี ปฤศฺนิปฺรณี พฤทฺตีทวยโคกฺษุรม ॥
 วาตปิตฺตทฺร วุละษฺยํ กนียะ ปญฺจมูลกม ॥ 47 ॥

การดื่มน้ำอุ่นหรือน้ำร้อนผสมน้ำผึ้งหรือน้ำผึ้งเท่านั้น ระบบย่อยอาหารของผู้ป่วยยังคงบริสุทธิ์ เตาหู่และปลามักจะต่อต้านนม พิลวะ โศณ คัมภารี ปาฏฐลา ต้นไม้ห้าต้นเหล่านี้เรียกว่าปัญจมูละ ในอายุรเวท ห้ามูลเหล่านี้เป็นที่รู้จักในการทำให้ทำลายโทษะ ของ กษะ และ วาตะ

อุภยํ ทศฺมูลํ สฺยาตสนฺนิปาตชวราปหม ॥
 กาสฺยํ ศฺวาเส จ ตนฺทฺรยา ยํ ปารฺศฺวศฺวเล จ ศฺสยเต ॥ 48 ॥

เมื่อรวบรวม 5 มูล ทั้งสองนี้ เรียกว่า ทศมูล ยานี้ใช้ในการทำลายไข้ตามอาการ มันมีประโยชน์มากกว่าในการไอ หายใจถี่ ง่วงนอนและอาการชา โรคเกี่ยวกับเส้นผมสามารถรักษาให้หายได้ด้วยการทำให้ยาเหล่านี้สุกในน้ำมันและเนยใส

เอไตสฺไตลานิ สฺรปฺชี ปฺรเลปาทลกา ชเยต ॥
 กฺวาธาจจฺตฺรคฺคณํ วาริ ปาทสฺถํ สฺยาจจจฺตฺรคฺคณม ॥ 49 ॥
 สฺเนหฺยจ ตตฺสมํ กุชีริํ กลกฺศจ สฺเนหปาทกะ ॥
 สฺวัรตฺติเตาษโธะ ปาโก พสฺเตา ปาเน ภูเวตฺสมะ ॥
 ชโร'ภฺยเค มฤทฺหฺรณฺสเย ปาโก'ปิ สฺปรกฺลปเยต ॥ 50 ॥

เติมน้ำสี่ครั้งลงในหม้อแล้วต้มบนกองไฟ เมื่อน้ำในจตุภาคนั้นยังคงอยู่ ให้เตรียมสารที่เป็นของเหลวไขมันในปริมาณเท่ากับปริมาณนั้น น้ำมันนี้ปรุงจากนมเช่นกัน ดังนั้นปริมาณน้ำมันในปริมาณนั้นจึงควรเท่ากัน ปริมาณยาเป็นเพียงหนึ่งในสี่ของปริมาณของเหลว เตรียมยาในปริมาณเท่าๆ กัน ปริมาณและวิธีการเติมน้ำ ไม่ควรปรุงสุกเกินไปหรือปรุงสุกน้อย ร่างกายต้องการความนุ่มนวลในการนวด

สกลเทเหนท์รียาศุจินตยาะ ปรกฤตริยา ตวธิษฐิตา ॥

อาโรคยมิติ ตั วิทยาทายุษมนมุปาจเรต ॥ 51 ॥

การรักษาหมายถึงการฟื้นฟูร่างกายขั้นต้นและอวัยวะภายในให้กลับสู่สภาพหรือการทำงานปกติและผู้ป่วยที่พลังงานที่สำคัญไม่ได้ลดลงต่ำสุดควรได้รับการรักษาด้วยยาเพียงอย่างเดียว

โย คฤหณาตีนทรียะรรถานูวิปริตานุส มฤตยุมภา ॥

ภิชงภินนคฺรุทเวชี ปริยาราติศจ โย ภเวต ॥ 52 ॥

ผู้ป่วยที่กลายเป็นมิตรกับเพื่อนผู้สูงอายุและแพทย์ของเขา และยึดติดกับศัตรูของเขาด้วยความรักและการทำงานของอวัยวะที่รับรู้ได้ถูกปิดเป็นนครฤทมองว่าเป็นจุดตาย

คฺลผชานุลลาภู จ หนฺรคณทสโตถว จ ॥

ภรชภู สฺถานจยุตฺย สย ส ชหาตยจิริทสฺน ॥ 53 ॥

ผู้ป่วยคนหนึ่งกระดุกของข้อเท้าข้อเข่ากระดุกหน้าขากรรไกรและแก้มหลวมและดูห้อยลงในไม่ช้าก็จะยอมแพ้ผี อาการลิ้นดำ ตาและจมูกจมริมีฝีปากดำห้อยลงและการหายใจออกจากปากเป็นสีดำซึ่งบ่งบอกถึงความตายที่ใกล้เข้ามา

วามากษิมชชนํ ชิหฺวา ศฺยามา นาสา วิการิณี ॥

ภฺฤษฺเณมา สฺถานจยุเตา โจษฺฐา ภฺฤษฺเณสยํ ยสฺย ตํ ตยเซต ॥ 54 ॥

ผู้ป่วยที่สูญเสียตาข้างซ้าย ลิ้นกลายเป็นสีเข้ม ส่วนจมูกเสียโฉม ริมฝีปากทั้งสองข้างเคลื่อนและมีสีคล้ำ แพทย์ควรทิ้งเขาเพราะใกล้จะถึงแก่ความตาย

อติ ศรีคารุเท มหาปุราณะ ปุรวชณเฑ
 ปรธมาศายเย อจารกาณเฑ
 ไวทยกศาสตรปริภาษา นามาษฏษษฏยธิกศตโตโม 'ธยายะ ॥ 168 ॥

จบอธยายะที่ 168 อันมีชื่อว่า ไวทยกศาสตรปริภาษา (คำจำกัดว่าด้วยศาสตร์การแพทย์) ใน
 อจารกาณเฑ อางศะที่ 1 ปุรวะชันต์ ในครุฑมหาปุราณะดั่งนี้แล

อธยายะที่ 169

ธนวนตรีรฺวาจ

หิตาหิตวิเวกาย อนุปานวีธี พุรุเว ॥
 รกตศาลี ตริโทษณฺน์ ตฤษณาเมโทนิวารกม ॥ 1 ॥

ธันวันตรี กล่าวแล้วว่า
 เพื่อความรู้ว่าอะไรดีหรือชั่ว บัดนี้ ข้าพเจ้า จะสนทนาเกี่ยวกับกฎของอาหารและเครื่องดื่ม
 รกตศਾਲะ¹⁴⁶(ข้าวเปลือกสายพันธุ์สีแดง)ทำลายโทษทั้งสามบรรเทาความกระหายและระงับเหงื่อ

มหาศาลี ปรํ วฤษย์ กลมะ ศุเลษมปีตตหา ॥
 ศีโตโต คฺรุศฺตริโทษณฺนะ ปรายโค เคารษษฎฺฐิกะ ॥ 2 ॥

ข้าวมหาศาลีมีอานุภาพมาก บรรเทาสิ่งผิดปกติที่เกิดจาก เสหมะปีตตะ และวาท ข้าวสารขาว
 มักจะเย็นจัด หนักและบรรเทาทั้งสามโทษ - วาตะ, ปีตตะ และ กษะ

ศยามากะ โศษโน รุกฺโซ วาตละ ศุเลษมปีตตหา ॥
 ตทวตฺปรยงฺคฺนีวารโกรฺทฺฐาษะ ปรกิรฺติตา ॥ 3 ॥
 พหฺวาระ สกฤจฺฉีตะ ศุเลษมปีตตหโร ยวะ ॥
 วฤษยะ ศีโต คฺรุระ สุวาทุโรโคธฺโม วาตนาศนะ ॥ 4 ॥

¹⁴⁶ รกตศาละ (Raktasaara) ข้าวเปลือกสายพันธุ์สีแดง ชื่อวิทยาศาสตร์ Caesalpinia sappan Linn ดู
 รายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer
 Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 109.

ศยามากะ เป็นสารทำให้สงบสารดูดซับสารกันบูดและเสมหะและสร้างวายุในสิ่งมีชีวิต ชนิดของอาหารเม็ดเช่น ปริยงค¹⁴⁷ นิวาระ¹⁴⁸ (ข้าวสาร) และ โกรทุษ เป็นต้นมีคุณสมบัติเช่นเดียวกับพันธุ์หลัง ศยามากะ ยวะ¹⁴⁹ (ข้าวบาร์เลย์) คือการทำให้เย็น, ต่อด้านอหิวาตกโรค, เสมหะและการสร้าง วายุ สูงในขณะที่โคธุมะ¹⁵⁰(ข้าวสาลี)มีความเย็นสบายและทำลาย วายุ

กฬปิตตาสตรชินมทฺระ กษาโย มธฺโร ลฆฺชะ	
มาโข พหฺพโล วุชฺษยะ ปิตตศฺเลขมฺหโร คฺรุชะ	5

ข้าวสาลีมีฤทธิ์เย็น หนัก หวานและเป็นยากำจัดวาตะ มุทคะ¹⁵¹(ถั่วเขียว)บรรเทาเสมหะ น้ำดี และเลือด ฝาด หวาน และสัน มาษะ¹⁵²(ถั่วดำ) มีพลังมาก เพิ่มความกระจ่างใส ทำลาย ปิตตะ- เสมหะ และหนัก เป็นยาแก้ท้องเฟ้อ และบรรเทาโรคอันเกิดจากวาตะผิดปกติ

¹⁴⁷ ปริยงค ชื่อวิทยาศาสตร์ *Aglaia roxburghiana* Miq. Hiern. ตูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 25.

¹⁴⁸ นิวาระ ข้าวสาร ชื่อวิทยาศาสตร์ *Oryza sativa* Linn. ตูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 454.

¹⁴⁹ ยวะ ข้าวบาร์เลย์ ชื่อวิทยาศาสตร์ *Hordeum vulgare* Linn. ตูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 314.

¹⁵⁰ โคธุมะ ข้าวสาลี ชื่อวิทยาศาสตร์ *Triticum aestivum* Linn. ตูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 676.

¹⁵¹ มุทคะ ถั่วเขียว ชื่อวิทยาศาสตร์ *Phaseolus radiatus* Linn. non-Roxb. & auct. ตูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 477.

¹⁵² มาษะ ถั่วดำ ชื่อวิทยาศาสตร์ *Phaseolus mungo* Linn. non-Roxb. & auct. ตูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 476.

อวฤษยะ ศุเลฆมปีตตฆโน ราชมาโซ 'นิลารตตินุต ॥
 กุลตถะ ศวาสทิกกาหฤตถกคฺคฺลมานิลापหะ ॥ 6 ॥

ราชมาษะ(ถั่วพุ่ม) เป็นยาแก้ท้องเฟ้อ และบรรเทาโรคอันเกิดจากภาวะผิดปกติ กุลตถา¹⁵³(ถั่วเหลือง)รักษาอาการหายใจลำบากไอระลอกและต่อมลำไส้และปราบวายุและกษะ

รฤตปีตตขวโรนมาโถ คีโต คราหี มฤษฐกะ ॥
 ปุสฺตวาสฤกฤกษปีตตฆน ศจณโก วาตละ สมฤตตะ ॥ 7 ॥

มฤษฐะ¹⁵⁴ มีฤทธิ์เย็นฝาดบำบัดเลือด น้ำดี และไข้ เย็น และจับต้องได้เป็นตัวกระตุ้นความเป็นชาย เลือด เสมหะ และปิตตะ และเป็นผู้ส่งเสริมวาตโทษะ

มสุโร มรฺฐะ คีตะ สฺครหี กษปีตตหา ॥
 ตหวตสรวคฺคฺณาณยศจ กลายศฺจาตีวาตละ ॥ 8 ॥

มสุระ¹⁵⁵(ถั่วเลนทิล) มีรสหวาน เย็น สะสมและป้องกันเสมหะ เช่นเดียวกับที่คุณสมบัติทั้งหมดมีมากเกินไปในถั่ว ช่วยเพิ่มอากาศมากขึ้น

อาคฺคิ กษปีตตฆโน ศุกรฺลา จ ตถา สมฤตตะ ॥
 อตสี ปิตตลา ชญฺเยยา สิทฺธารถะ กฆวาตชิต ॥ 9 ॥

¹⁵³ กุลตถา ถั่วเหลือง ชื่อวิทยาศาสตร์ Dolichos biflorus Linn. ตูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 222.

¹⁵⁴ มฤษฐะ ถั่วมฤษฐะ ชื่อวิทยาศาสตร์ Phaseolus aconitifolius Jacq. ตูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 476.

¹⁵⁵ มสุระถั่วเลนทิล ชื่อวิทยาศาสตร์ Lens culinaris Medic. ตูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 367.

อากี(เมล็ดกระถิน)เป็นสารกระตุ้นน้ำดี และ มัสตาร์ด เป็นตัวยับยั้งเสมหะและวาทโทษ

สกุขารมธุรสนิโคโธ พโษณปิตตฤทติละ ॥

พลฆนา รุกษลาหะ คีตา วิวิธะ สสยชาตยะ ॥ 10 ॥

ติล¹⁵⁶(งา)เป็นต่าง หวาน และมีกลิ่นหอม นอกจากนี้ยังแข็งแกร่ง อบอุ่น น้ำดี น้ำมันชนิดอื่นๆ ที่เป็นสายพันธุ์ของข้าว มันแข็งแกร่ง ดุดัน และเยือกเย็น จะทำให้สงบหรือเย็นลงในความสามารถของมันและทำหน้าที่ลดความแข็งแรงของสิ่งมีชีวิต

จิตรเกงคุทินาลีกะ ปิปปลีมธุศิครวะ ॥

จวยาจรณนิรคฺณชิตฺรการีกาตมรทกะ ॥ 11 ॥

สพิลวะ กฬปิตตฆนาหะ กุริมิฆนา ลฆุทูปกะ ॥

วรัชามูมารุกเร วาตคผลเนนา โทษนาศเนนา ॥ 12 ॥

จิตรกะ¹⁵⁷(เจตมูลเพลิงขาว) อินคฺทิ นาลีกา¹⁵⁸ ปิปปลี¹⁵⁹(ตีป्ली) มธุ-สิครุ จย นิรคฺณท¹⁶⁰ ตรกา¹⁶¹ กสมรทและ พิลวะ¹⁶² เป็นอาหารที่มีรสหวานนำรับประทานแสง (ของการย่อยอาหาร) ต่อต้านอหิวาตกโรคและเสมหะ วรฺสภุ และ มรฺกร ทำลาย วายุ และ และทำลายโทษ

¹⁵⁶ ติล งา ชื่อวิทยาศาสตร์ *Sesamum indicum* Linn. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 599.

¹⁵⁷ จิตรกะ เจตมูลเพลิงขาว ชื่อวิทยาศาสตร์ *Plumbago zeylanica* L. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 501.

¹⁵⁸ นาลีกา ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cinnamomum tamala*. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 150.

¹⁵⁹ ปิปปลี ตีป्ली ชื่อวิทยาศาสตร์ *Piper retrofractum* Vahl (ชื่อพ้องวิทยาศาสตร์ *Chavica officinarum* Miq., *Piper chaba* Hunter, *Piper officinarum* (Miq.) C. DC.) แต่บางข้อมูลระบุว่าปิปปลีชนิดที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Piper longum* L. จัดอยู่ในวงศ์พริกไทย (PIPERACEAE) ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian**

ติกตรสะ สยาเทรณชะ กากมาจี ตริโทษหฤต	
จางเครี กพวตขนิ สรชปะ สรวโทษม	13
ตทวทเว จ เกาสมสมุภ ราชิกา วาตปิตตลา	
นาทีจะ กพปิตตมณะ จุจรมฐรศีตละ	14
โทษมนั ปทมปตรณจ ตริปฏั วาตกฤตปรม	
สภษาระ สรวโทษโน วาสตุโก โรจนะ ประ	15
ตณทุกีโยวิปพระ ปาลงกยาศจ ตลาปเร	
มุลกั โทษกฤจฉามั สวินัน วาตกผापหม	16

ติกตะ(รสขม)และเป็นยาระบาย กากมาจี(มะแว้งต้น) ทำลายโทษะทั้ง 3 จางเครี (ส้มกบ, ผักแว่น) ทำลาย วายู และ กษะ ในขณะที่สรชปะ(เมล็ดมีสตาร์ด) เช่น เกาสมสมุภ ทำให้ โทษะทั้งหมดแย่งลง ราชิกา (มีสตาร์ด) ทำให้เกิด วายูและปิตตะ นาที¹⁶³(ปอกระเจา)ทำลาย กษะ และ ปิตตะ จุจุ(ผักชนิดหนึ่ง) หวานและเย็น, ปทมปตรม(ใบบัว) ทำลายโทษะตรีพท (ถั่วชนิดหนึ่ง) สร้าง

Medicinal Plants An Illustrated Dictionary (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 491.

¹⁶⁰ นีรคุนที ชื่อวิทยาศาสตร์ Vitex negundo Linn. ตูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 710.

¹⁶¹ ตกรการี ชื่อวิทยาศาสตร์ Clerodendrum phlomidis Linn.f. ตูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007),160.

¹⁶² พิลวะ มะตุม ชื่อวิทยาศาสตร์ Aegle marmelos (L.) Correa ex Roxb. จัดอยู่ในวงศ์ส้ม (RUTACEAE) ตูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 21.

¹⁶³ นาที ปอกระเจา ชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อวิทยาศาสตร์ Corchorus capsularis Linn. ตูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007),172.

วายุ ทำลายโทษะทั้งหมด วาสตุก (ตระกูลคีนวา) ทำให้มีความสุขอย่างมาก ตัณฑุกีเยเช่น ปาลังกะ¹⁶⁴ (บิทรูท) เป็นสารต้านพิษ มุลกะ (หัวไชเท้า, หัวผักกาด) ดิบสร้างโทษะและช่วยขับเหงื่อในขณะที่ปรุงสุก จะทำลายวายุและกษะ

สรุวโทษหรี หุยหุย์ กณฺหุย์ ตตปกุมมิษยเต	
กรโกฏุกั สวารตาคั ปโทลั การเวลลกม	17
กุษฐเมหขวรศวาสกาลสปีตตกผापหม	
สรุวโทษหรี หุยหุย์ กุษมาณฑั พสตีโศรณม	18

เมื่อสมุนไพรมันนี้ถูกเผาด้วยไฟ มันสามารถจัดข้อบกพร่องทั้งหมดและดีต่อหัวใจและลำคอ กรโกฏุก¹⁶⁵ (มะระขี้นก) การเวล¹⁶⁶ (มะระขี้นก/ลูกแพร์) เป็นยาทำลายโรคเรื้อน เบาหวาน ไข้ โรคหืด ไอ น้ำดี และเสมหะ กุษมาณฑะ¹⁶⁷ (ฟักทอง) ขับปัสสาวะด้วยวิธีโศรณะ¹⁶⁸

กฬคาลาพุนี ปีตตนาศินี วาตการณิ	
ตรบุโษรวารุกะ วาตศเลษมเล มิตตวารณ	19

¹⁶⁴ ปาลังกะ บิทรูท ชื่อวิทยาศาสตร์ *Beta vulgaris* Linn. subsp. *cicla*(L.) Moq. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 91.

¹⁶⁵ กรโกฏุก มะระขี้นก ชื่อวิทยาศาสตร์ *Momordica dioica* Roxb. exWilld ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 420.

¹⁶⁶ การเวล มะระขี้นก/ลูกแพร์ ชื่อวิทยาศาสตร์ *Momordica charantia* Linn ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 419.

¹⁶⁷ กุษมาณฑะ ฟักทอง ชื่อวิทยาศาสตร์ *Benincasa hispida* (Thunb.) Cogn. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 88.

¹⁶⁸ โศรณะ เป็นวิธีการขับโทษะออกไปจากร่างกาย มี 5 ประเภท (ปัญจกรรมะ) ได้แก่ นิรุหะ (การทำความสะอาดทวารหนัก) วมนะ (การทำให้อาเจียน) ภายเรกะ (วิเรจนะ คือการใช้ยาถ่าย) ศิโรเรกะ (นัสยะ คือการหยอดน้ำมันที่จมูก) และ อสรวิสรุติ (ร็กตโมกษณะ คือการขับเลือด)

วฤกษามล กพวตขนิ ชมพีร์ กพวตนุต	
วตขนิ ทาทิมิ คราหิ นาครงคผลิ คुरु	20
เกศร์ มาตุลุงคิ จ ทิปนั กพวตนุต	
วตพิตตทโร มาษสตุวกสนิโคโรษณานิลาปะหะ	21

กลิงคะ¹⁶⁹(แตงโม) และอลาพูนิ(น้ำเต้า) เป็นตัวกำจัดปิตตะ และสร้างวาตะ ตรีปุสะ¹⁷⁰ (แตงกวา) และ อูรวารเก เพิ่มวาตะและกษะ และกำจัดปิตตะ วฤกษามล¹⁷¹(ต้นกระบก) และชมพีร์¹⁷² (ต้นมะนาว) บรรเทาเสมหะและวาตะ ทาทิมิ¹⁷³(ทับทิม) วาตะ และอโรย, มีข้อบกพร่องของความหนักเบาในผลส้ม เกศร(หญ้าฝรั่ง)เป็นตัวทำลายเสมหะและจุดไฟในกระเพาะอาหาร ถั่วดำกำจัดวาตะ และปิตตะ, เนื่องจากการบริโภค ความร้อนที่เกิดขึ้นในบริเวณผิวหนัง และวาตะ-โทษ จะถูกทำลาย

สรามาลกั วฤษยั มจฺริ หฤทยมมลกฤต	
ฤกตปุโรจกา ปุณฺยา หริตฤยมฤโตปมา	22

¹⁶⁹ กลิงคะ แตงโม ชื่อวิทยาศาสตร์ Citrullus vulgaris Schrad. ศึกษายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 153.

¹⁷⁰ ตรีปุสะ แตงกวา ชื่อวิทยาศาสตร์ Cucumis sativus Linn. ศึกษายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 182.

¹⁷¹ วฤกษามล ต้นกระบก ชื่อวิทยาศาสตร์ Garcinia cambogia Desr. ศึกษายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 277.

¹⁷² ชมพีร์ ต้นมะนาว ชื่อวิทยาศาสตร์ Citrus limon (Linn.) Burm.f. ศึกษายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 154.

¹⁷³ ทาทิมะ ทับทิม ชื่อวิทยาศาสตร์ Punica granatum Linn. ศึกษายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 527.

อามลก¹⁷⁴(มะขามป้อม) มีรสหวานนำรับประทาน และเป็นกรดการบริโภคของเขียวทำให้
ย่อยอาหารดี เปรียบเหมือนน้ำหวานมีความสามารถและชำระล้างเพื่อขจัด กษะและวาทะ

สูตรสนี กฆวตขนิ หยฤษทตทวตตรีโทษชิต ॥

วาทศเลขุมหรี ตวมลั สูตรสนั ดินดิทีผลม ॥ 23 ॥

วาทขนิ(ไม้พุ่มชนิดหนึ่ง)ก็เป็นเช่นนั้น มีความสามารถในขจัดโทษทั้งสาม คือ วาทะ ปิตตะ
และ กษะดินดิทีพลา¹⁷⁵(มะขาม) เป็นผลไม้บำบัด วาทะ และ กษะ เป็นกรดและเป็นยาระบาย

โทษลั ลกัจ สวาทุ พกัล กฆวตชิต ॥

คุลมวาทกษศวาสกาสนนั พิชปุรณม ॥ 24 ॥

ลกัจจะ¹⁷⁶(มะหาด)ทำให้เกิดโทษ และมีรสหวาน พกัล(ดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม) เป็นยาแก้ไอ เป็น
ยาต้านอาการกระสับกระส่ายซึ่งพิสูจน์ได้ว่ามีประสิทธิภาพในต่อมในลำไส้ไอหลอดลมอักเสบและโรค
ของ วาญ และ กษะ ที่ผิดปกติ

กปิตถั คราหิ โทษณนั ปกวั ครุ วิษาปหม ॥

กฆปิตตกรั พาลมาปุรณั ปิตตวธรณม ॥ 25 ॥

กปิตถะ¹⁷⁷(มะขวิด) เป็นที่ยอมรับและกำจัด โทษทั้งหมด เมื่อปรุงแล้วจะหนักและขจัดพิษ
มันผลิตเสมหะและน้ำดีในวัยเด็กก่อนที่มันจะสุก หลังจากนั้นจะเป็นยากระตุ้นน้ำดีในวัยแรกเริ่ม

¹⁷⁴ อามลก มะขามป้อม ชื่อวิทยาศาสตร์ *Emblica officinalis* Gaertn. คุรายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 238.

¹⁷⁵ ดินดิทีพลา มะขาม ชื่อวิทยาศาสตร์ *Croton tiglium* Linn. คุรายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 180.

¹⁷⁶ ลกัจจะ มะหาด ชื่อวิทยาศาสตร์ *Artocarpus lacucha* Buch.-Ham. คุรายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 66.

ปกวามรี วาตกถุนมา สศุกรวรรณพลปรทม ॥

วาตขณิ กฆปิตตขณิ คราหิ วิษณุภมิ ชามพวม ॥ 26 ॥

มะม่วงสุกทำให้เกิด วาตะ และช่วยเพิ่มเนื้อ น้ำอสุจิ สี และพลังงาน ชามภาวะ (หว่า) เป็นสิ่ง
บำบัดวาตะ ปิตตะ และกษที่ผิดปกติ

ดินทุกะ กฆวาตขณิ พหริ วาตปิตตหฤต ॥

วิษณุภมิ วาตลั พิลวั ปริยาลั ปวนาปหม ॥ 27 ॥

ดินทุกะ¹⁷⁸ (ลูกพลับ) ทำลาย กษและวาตะ พหริ¹⁷⁹(พุทรา) ขจัดโทษของวาตะและปิตตะ
พิลวะ(มะตูม) เพิ่มวาตโทษ ปริยาละ (มะม่วงหาวแมงวัน) ทำลายโทษที่เกิดจากวาตะ

ราชาทผลั โมจึ ปนลั นาริเกลชม ॥

ศุกรมาสกรณยาหุระ สวาทุสนิคธิครุณิ จ ॥ 28 ॥

ราชาทนะ (มะม่วงหาวแมงวัน) โมจจะ¹⁸⁰ (กล้วย) ปนสจะ¹⁸¹ (ขนุน) นาริเกลช¹⁸² (มะพร้าว)
มีรสชาติและหนัก ทั้งหมดนี้เรียกว่า สารเพิ่มประสิทธิภาพของน้ำอสุจิและเนื้อ

¹⁷⁷ กปิตละ มะขวิด ชื่อวิทยาศาสตร์ *Feronia limonia* (Linn.) Swingle. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 261.

¹⁷⁸ ดินทุกะ ลูกพลับ ชื่อวิทยาศาสตร์ *Diospyros melanoxylon* Roxb. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 219.

¹⁷⁹ พหริ พุทรา ชื่อวิทยาศาสตร์ *Ziziphus oenoplia* Mill. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 737.

¹⁸⁰ โมจจะ กล้วย ชื่อวิทยาศาสตร์ *Musa paradisiaca* Linn. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 426.

ทราคะ¹⁸³(องุ่น) มธูกะ¹⁸⁴ (ชะเอมเทศ) ขรชูระ¹⁸⁵(อินทผลาล์ม) กุมกมุระ¹⁸⁶(หญ้าฝรั่ง) กำจัด
 มาคธี มธูรา ปกวา ศวาสนิปิตตทรา ปรา || 29 ||

ทราคะ¹⁸³(องุ่น) มธูกะ¹⁸⁴ (ชะเอมเทศ) ขรชูระ¹⁸⁵(อินทผลาล์ม) กุมกมุระ¹⁸⁶(หญ้าฝรั่ง) กำจัด
 วาตะและรักตะ มาคธี (น้ำตาล) ต้มสุกมีรสหวานเป็นยาระบายและรักษาโรคหืดและโรคของปิตตะ
 ที่ผิดปกติ

อารทอร์ก โรจกั วฤษยั ทีปนั กผวาทหลุด ||
 ศุณฐีมริงปีปปลยะ กผวาทชีโต มตา || 30 ||

อารทระ¹⁸⁷ (ขิง) เต็มปลัง จุตไฟ และทำลายเสมหะและวาตะ ศุณฐี¹⁸⁸(ขิงแห้ง) ดีปลี และม
 รี้จะ¹⁸⁹ (พริกไทยดำ)ถือเป็นพืชที่บรรเทาเสมหะและวาตโทษได้

---

¹⁸¹ ปนสะ ขนุน ชื่อวิทยาศาสตร์ *Artocarpus integrifolia* Linn. ศึกษาระเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 65.

¹⁸² นารีเกละ มะพร้าว ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cocos nucifera* Linn. ศึกษาระเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 163.

¹⁸³ ทราคะ องุ่น ชื่อวิทยาศาสตร์ *Vitis vinifera* Linn. ศึกษาระเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 711-712.

¹⁸⁴ มธูกะ ชะเอมเทศ ชื่อวิทยาศาสตร์ *Glycyrrhiza glabra* Linn. ศึกษาระเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 289.

¹⁸⁵ ขรชูระ อินทผลาล์ม ชื่อวิทยาศาสตร์ *Phoenix dactylifera* Linn. ศึกษาระเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 478.

¹⁸⁶ กุมกมุระ หญ้าฝรั่ง ชื่อวิทยาศาสตร์ *Crocus sativus* Linn. ศึกษาระเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 178.

โรมกั วาตลั สวาทุ โรจนั กเลทนั ครุ ॥
 หฤตปาณทุคคโรคฆนั ยวกษาโณชร 'คณิทีปนะ ॥ 34 ॥

เกลือโรมัก กระตุ้นวาตะ อร่อยน่ากิน ละลายน้ำได้ประโยชน์มหาศาล ด้วยเหตุนี้จึงจัด
 ซ้อบกวพร่องของโรคหัวใจ โรคโลหิตจาง กำจัดโรคคอหอย และทำให้เกิดธาตุไฟ

ททโน ทีปนสตีภษณะ สรุชีกษาโร วิหารณะ ॥
 โทษณั นภสั วาริลชุ หฤทุยั วิษาปหม ॥ 35 ॥

ทหนะ¹⁹¹(พริกไทยป่า) กษาระ (ต่าง) มีความคมกััดกร่อนนำรับประทานและใช้ในการทำให้ฝั
 แดก น้ำฝนเบาสดชื่นป้องกันสารพิษและทำลายโทษทั้งสาม

นาเทยั วาตลั รุกษั สารสั มธูรี ลชุ ॥
 วาตลชเลฆมหรั วารุบยั ตาฑาคั วาตลั สมฤตม ॥ 36 ॥

น้ำในแม่น้ำทำให้สงบ (ในผลของมัน) และสร้างวายุ ถังน้ำหวานและเบา น้ำในบึง (วารุบย)
 ทำลายวาตะและภษะ น้ำในสระ (ตาฑาค) เพิ่มวาตะ

เราจยมนคินิกรั รุกษั ภษณั ลชุ ไนรณรม ॥
 ทีปนั ปิตตลั เกापเมาทุภิที ปิตตนาคนม ॥ 37 ॥
 ทิวารุกิกรไณรุชชุกิ ราเตรา โจเวนทุรคมิภิ ॥
 สรวโทชวินิรมุกตั ตุตตุลยั คคนามพนา ॥ 38 ॥

น้ำพุ (ไนรณรม) มีรสอ่อยย่อยสลายเสมหะเบาและทำให้สงบ (ทำให้เกิดอาการคอแห้งใน
 สิ่งมีชีวิต); น้ำดีสร้าง ปิตตะ และนำรับประทาน น้ำที่ผุดขึ้นมาจากใต้ดินเป็นตัวทำละลายน้ำดี น้ำที่ถูก
 แสงแดดตลอดทั้งวันและถูกทำให้เย็นลงด้วยลำแสงของดวงจันทร์ตลอดทั้งคืนจะได้รับคุณสมบัติที่
 เหมือนกับน้ำในชั้นบรรยากาศ

¹⁹¹ ทหนะ พริกไทยป่า ชื่อวิทยาศาสตร์ Paullinia asiatica Linn. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 467.

อุษณี วารี ชวรศवासเมโท 'นิลกผาปหม ||
ศฤต คีตตรีโทษณมุชิต์ ตจจ โทษลม || 39 ||

ความร้อน (น้ำต้มสุก) มีประโยชน์ในการแก้ไข้หลอดลมอักเสบและภาวะเลือดออกและช่วย
ปราบวายุและกษะ น้ำซึ่งถูกต้มและเย็นลงในเวลาต่อมาจะทำลายโทษทั้งสามตัว แต่เมื่อมันถูกเก็บจน
เหม็นอับ น้ำเดียวกันนั้นก็เสีย

โคกษีร วาตปีตตณฺณํ สนิคฺฉํ คุรุรสายนม ||
ควยาทคุรุตรํ สนิคฺฉํ มาหิษํ วหฺนินาคนม || 40 ||
ฉาคํ รกฺตาศีสารณฺณํ กาสศวาสกผาปกม ||
จกฺษุษฺยํ ชีวนํ สตรีนํ รกฺตปีตเต จनावนم || 41 ||

น้ำนมวัว (โคกษีร) มีน้ำหนักมาก เป็นยาน้ำนม ทำให้รู้สึกกระปรีกระเป่า และทำลายวาตะ
และปีตตะ น้ำนมควาย (มาหิษ) มีน้ำหนักกว่า มีกลิ่นหอม บั่นทอนระบบทางเดินอาหาร น้ำนมแพะ
(ฉาค) สามารถในการรักษาโรคบิดในเลือดได้ โรคหลอดลมอักเสบจากไอ โรคหอบหืดและโรคกระปรี
กะปรอย น้ำนมของผู้หญิง มีรสเค็มและมีประโยชน์ในทำลาย รั้กตะ และรักษาโรคของดวงตา

ปรี วาตหรี วุภฺษฺยํ ปีตตศฺเลษฺมกรํ ทฺธิ ||
โทษณํ มนฺถชาตนตุ มสฺตุ สโรตฺวิโคธนม || 42 ||

โยเกิร์ต(ทฺธิ) มีประโยชน์มากรักษา วาตะ และเป็นประโยชน์สำหรับปีตตะและกษะ เป็นตัว
ทำลายโทษทั้งสามเป็นตัวพอกเลือดและแหล่งเลือด

ครฺหณยโรสํ 'รฺทิตารตฺติณฺณํ นวนิตํ นโเวทฺธฤตม ||
วิกฺการาศจ กิลลาภฺยาทฺยา คุรวะ กุษฺฐเหตุวะ || 43 ||
ปรี คุรฺหณิโสถารศะ ปาณชวตีสารคุลมฺนตุ ||
ตฺริโทษศมนํ ตกรํ กธิตํ ปุรวสุริมิหะ || 44 ||

เนยที่ทำขึ้นใหม่ (นวนิต) ที่ทำขึ้นใหม่ช่วยรักษาอาการท้องร่วง โรคกรดสีดวงทวารและใบหน้า
อัมพาตในขณะที่การเตรียมเนยเก่าจะย่อยอาหารได้มากและก่อให้เกิดเนื้องอกคือลอยด์และผิวหนังอื่น

ๆ, ตกระ (เนยนม) ซึ่งมีสารครีมออกมาช่วยย่อย โทษทั้งสาม และรักษาอาการท้องร่วงบวมน้ำริดสีดวง ทวาร โรคคืซ่านโรคบิดและผลของพิษใด ๆ ที่ยังคงอยู่ในระบบ

วฤษยณจ มธุรี สรูปิวาตปีตตกผापหม ॥

ควยเมธยณจ จากษุขย์ สัสการาจจ ตริโษษิต ॥ 45 ॥

เนยใส (สรูป) มีคุณค่าทางโภชนาการ มีรสหวาน บรรเทาภาวะวิตตะและกษะ นมวัวช่วยเพิ่มสติปัญญาและสายตา หลังจากย่อยเรียบร้อยเป็นสิ่งเหมาะสมและเป็นยาทำหน้าที่ทำลายโทษทั้งสามตัว

อปสมารคโทนมาทมูรฉาษน์ สัสกฤตงฆฤตม ॥

อชาที่นาณจ สรูปโปช วิทยาทโคกษีรสทคุณะ ॥

กผวาทหรี มุตริ สรวกริมิวิษาปหม ॥ 46 ॥

เนยใสเก่า(สี) ขจัดข้อบกพร่องที่เกิดจากโรคลมชัก และเป็นลมหมดสติ เนยใสที่ได้จากแพะ และแกะเป็นต้น ก็มีประโยชน์เช่นเดียวกับที่ทำมาจากนมวัวเหล่านี้มีฤทธิ์ต้านเสมหะและภาวะและกำจัดความผิดปกติของระบบปัสสาวะและป้องกันพยาธิทุกชนิดและข้อบกพร่องที่เป็นพิษ

ปาณซุตโว ทรกษฐารณะ โศถคุลมปรเมหนุต ॥

วาทศเลษมหรี พลย ไต้ล เกศย์ ตีโลทภวม ॥ 47 ॥

น้ำมันงาเป็นยาที่กำลังช่วยเพิ่มการเจริญเติบโตของเส้นผมช่วยปราบ วาญ และ กษะ ที่คลุ้มคลั่งและมีประโยชน์ในการบรรเทาโรคคืซ่าน โรคผิวหนังอักเสบ เม็ดเลือดแดงบวมน้ำตอมในลำไส้และปัสสาวะ

สารษป ฤมิปาณซุษน์ กผเมโท 'นิลาปหม ॥

กษะม่ ไต้ลมจกษุขย์ ปีตตฤทวาทนาศนม ॥ 48 ॥

น้ำมันมัสตาร์ดเป็นสารต่อต้านการเกิดเชื้อรา ขับเสมหะและรักษาอาการตัวเหลืองและวาญ น้ำมันกระถินทำให้การย่อยอาหารแย่งและทำลายวาญและปีตตะ

อกุષขํ กมปีตตมณํ เกศย์ ตวกศโรตรตรปณม   ॥
 ตรีโทษณํ มธฺ โปรกตํ วาตลญจ ปริกัรติตม   ॥ 49 ॥

น้ำมันสมอพิเภก ช่วยขจัดเสมหะ ขน ผิวหนัง และหุบกระพอง สามารถดับโทษสามอย่าง มี
 รสหวานและเพิ่มวาตะ กำจัดอาการสะอึก, หายใจถี่, พยาธิ, แผล, อาการคัน, ความหิว และสารพิษ

หิกกาศวาสฤมิจจรฺทิมเหตุฤษณาวิชาปหม   ॥
 อิกษโวรฤตปีตตมโน พลยา วฤษยาเย กมปรทาะ   ॥ 50 ॥

น้ำผึ้ง กำจัดอาการสะอึก, หายใจถี่, หนอง, แผล, อาการคัน, ความอยากและสารพิษ น้ำอ้อย
 กำจัดโทษของเลือดและน้ำดีบกพร่อง ทำให้มีพลัง มีคุณค่าทางโภชนาการ และมีเสมหะ

ผาณิตํ ปีตตลํ ติวรํ สุรา มตฺสยณฺทิกา ลฺชฺชะ   ॥
 ขณฺฑํ วฤษยํ ตถา สนิคฺธํ สวาทวสฤกปีตตวาตชิต   ॥ 51 ॥

ผาณิตะ (กากน้ำตาลกึ่งสุกกึ่งดิบ) มีความเข้มข้นและสร้าง ปิตตะ ได้, ในขณะที่มัตสยณติกะ
 (น้ำตาลทรายแดง) เป็นสีขาวและสีอ่อน และ ชันฑะ (น้ำตาลก้อน) เป็นสารที่ไม่ละลายน้ำ และมีรส
 หวานและ รักษาอาการตกเลือดและความผิดปกติของวายุ

วาทปีตตหโร รุกฺโข วาตฆนะ กมฤทฺทคฺชชะ   ॥
 ส ปีตตฆนะ ประ ปลูกฺชะ ปุราโณ 'สฤกฺปรสาทนะ   ॥ 52 ॥

น้ำตาลโตนด บรรเทาวาตะและปิตตะ แห้งและเจริญกษะ น้ำตาลโตนดที่เป็นของเก่านั้นมี
 ประโยชน์อย่างยิ่งช่วยย่อยปิตตะ และบรรเทาเลือด

รฤทปีตตหรา วฤษยา สสเนหา คชศรฺกรรา   ॥
 สรวปีตตกรํ มทฺยมมฺลตวาทกผวาตชิต   ॥ 53 ॥

ทั้งน้ำตาลโตนดและน้ำตาลเป็นตัวบรรเทาเลือดและปิตตะ มีคุณค่าทางโภชนาการและมีรส
 อร่อย ไวน์ของมันผลิตปิตตะโทษ และเนื่องจากความเป็นกรดของมัน มันจึงขจัดเสมหะและวาตโทษ

รฤตปีตตการสตีภษณาสดถา เสาวีรชาตยะ ॥

ปาจโน ทีปนะ ปถโย มณฑะ สยาทภฤษฏตณทุละ ॥ 54 ॥

สุราทุกชนิดที่เป็นสายพันธุ์ เสาวีร์มัญชนะ (สำหรับใช้ล้างตา)เป็นยาขับน้ำดีและยาสมานแผล
มะระและข้าวคั่วเป็นอาหาร เป็นธาตุไฟ และระบบย่อยอาหาร

วาทานุโลมณี ลขวี เปยา วสตีวิโสธนี ॥

สตรกรทาทิมวโยษา สคฺฐา มธูปิปปลี ॥ 55 ॥

อินตีย์ สุกฤตยา เปยา กาสศวาสปรวาหิกะ ॥

ปายสะ กมฤททพลยะ กฤศรา วาตนาคินี ॥ 56 ॥

เปยา(ข้าวต้ม) เบาทับปัสสาวะและฟืนฟวายุที่ผิดปกติให้กลับสู่สภาพปกติ ข้าวต้มที่ทำมาจาก
ส่วนผสมของน้ำผึ้งและดีปลี สามารถรักษาอาการไอหลอดลมอักเสบและท้องร่วงได้ ข้าวต้มเป็นยา
บำรุงกษะ ส่วนผสมของข้าวและถั่วกับเครื่องเทศเล็กน้อยเป็นตัวทำลายวายุ

สุธาตยะ ปรสตรูตยะ สนิคฺฐะ สุโขโยธโน ลขุโรจนะ ॥

กนฺทมุลลลเโหะ สาริโต พฤทโธณฺ คฺรุระ ॥ 57 ॥

ซูปถั่วเป็นอะลิฟาทิกร้อนสั้นและอร่อย ซูปที่เตรียมจากหัว ราก และผล ถือว่าหนักและย่อย
ได้ง่าย

อิษทุษณเสวนาจจ ลขุสะ สุปะ สฺสาธิตะ ॥

สวินนนิษปีชิตํ ศากํ หิตํ สเนหาทิสฺสฤตม ॥ 58 ॥

การใช้ความร้อนจะทำให้ซูปนั้นเบาและถูกย่อยโดยเร็วที่สุด สมุนไพรรวมต้มและบิบ หลังจาก
นั้นจะเป็นประโยชน์ที่จะใช้หลังจากซูปด้วยเนยใสหรือน้ำมัน

ทาทิมามลไกรยุโซ วหนิกฤทวาทปีตตทา ॥

ศวาสะกาสปรติศยาภกษณโน มลโกะ กฤตยะ ॥ 59 ॥

ซूपไม้ใส่เกลือทำด้วย มะขามป้อม และทับทิมช่วยเพิ่มการย่อยอาหารทำลาย วายู และ
 ปิตตะ ซุปที่ทำด้วย มะขามป้อม มีประสิทธิภาพในการบรรเทาหลอดลมอักเสบโรคหืดและโรคของ
 กษะ ที่ผิดปกติ

ยวโกลกกุลตถานำ ยูษะ กณฺจโย 'นิลาปหะ   ॥
 มุทคามลกโช คราหิ ศเลษฺมพิตตวินาศนะ   ॥ 60 ॥

น้ำมันของ ยวะ โกละ¹⁹²(พุทราอินเดีย) ทำลายวาตะ ซุปที่ทำจากถั่วเขียว และมะขามป้อม
 เป็นยาได้ เป็นเครื่องทำลายล้างของกษะและปิตตะที่ผิดปกติ

สคฺุฑฺ ทฺิ วาตฆฺนํ สกฺุฑฺวํ รุกฺษวาทฺุลา   ॥
 ฆฺฤตฺปฺรูโณ 'คฺุณิการิ สฺยาทวฤชฺยา คฺุรวิ จ ศาษฺกุลฺ   ॥ 61 ॥

นมเปรี้ยวผสมน้ำตาล เป็นยาฟาด ทุกประเภทแห้งและโปร่งสบาย มีคุณค่าทางโภชนาการ
 และหนักในการย่อยอาหาร

พฺุถฺหณฺาะ สามีษา ภกฺษยฺปิษฺฏ กา คฺุชะ สมฤตฺตะ   ॥
 ไตลสฺทิตฺทาศฺจ ทฤชฺกุณฺนาสฺโตยสฺวินนาศฺจ ทฺุรชฺระ   ॥ 62 ॥

อาหารที่อุดมด้วยเนื้อสัตว์ถือเป็นอาหารหนัก ที่เตรียมโดยการทอดในน้ำมันนั้นป้องกัน
 อวัยวะภายใน เป็นของที่ร้อนจัด เวลาหนาวก็ถือว่าหนัก

อตฺยฺษณฺา มณฺฑกาะ ปถฺยาชะ คีตฺลา คฺุโช มตฺตะ   ॥
 อนุปานฺณจ ปานียํ ศฺรมตฺยฺษณฺาทินาศฺนม   ॥ 63 ॥

---

¹⁹² โกละ พุทราอินเดีย ชื่อวิทยาศาสตร์ Ziziphus jujuba (Lam.) Gaertn. non-Mill. กระจายละเอียดใน
 C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business
 Media, LLC, New Delhi 2007), 735.

หลังจากพูดถึงคุณสมบัติของสารและสารดังกล่าวแล้ว ควรมีการเตรียมการอาหารและเครื่องดื่มนำสำหรับสัดส่วนของมนุษย์ การกินยาร่วมกับอาหารและเครื่องดื่ม จะเกิดความสุขปราศจากความอยาก เป็นต้น โดยการรับประทานอาหารที่เหมาะสม พวกเขาเป็นอิสระจากโรคทั้งหมด

อนนปนาทินา รกษา กฤตสยาโทรครชิตะ ॥

อนุษณะ ศิขิกณฐาโก วิษณฺใจว วิวณฺกฤต ॥ 64 ॥

รสชาติหรือสัมผัสของพิษเย็นคล้ายคอของนกกุงเป็นสีเขียวทำให้เกิดความปวดร้าวทางจิตใจ และทำให้สีผิวของผู้ป่วยเปลี่ยนไปไม่ว่าจะจัดการกับมันก็ตาม

คนธสปฺตรสาสตีวรา โภกตุศฺจ สฺยานมโนวฺยถา ॥

อาฆฺราโณ จากษิโรคะ สฺยาทสาธยศฺจ ภิชฺควโร ॥

เวปฺลฺรุชฺฌมณฺฑาทยํ สฺยาทวิษสฺโยตตฺตฺ ลกษณฺม ॥ 65 ॥

กลิ่นสัมผัสและรสชาติเข้มข้น มันรบกวนจิตใจของคนที่ยินมัน การดมกลิ่นทำให้เกิดโรคตา เป็นเรื่องยากมากที่จะดับมันโดยแพทย์ที่ดีที่สุด อาการคันและหาวเป็นต้น

อิตติ ศฺรีคารุเท มหาปุราณ ปุรวฺชนฺเต

ปรณมาศายเย อจารกาณฺเฑ อนฺุปนาทวิธิกถนํ

นาโมโกณสปตฺตยธิกศตตโม ’ธียายะ ॥ 169 ॥

จบอธยายะที่ 169 อันมีชื่อว่า กฎของอาหารและเครื่องดื่ม ในอาจารย์กาณท์ อางศะที่ 1 ปุรวะชันท์ ในครุทมหาปุราณะดังนี้แล

อัยายะที่ 170

ฉนวนตรีรวาง

ชวโร 'ษฏฐา ปุถกทวนทวสัฆาตาคนตุช สมฤตะ ॥
 มุสตะปรฎโกศิรจนทโนทิจยนาคไระ ॥
 ศฤตศิต์ ชลั ททยาตปิปาสาชวรศานตเย ॥ 1 ॥

ฉัณวันตริ กล่าวแล้วว่า

อาการไข้มีทั้งหมด 8 ประเภท อันอาจเกิดจากบาดแผล โทษะทั้งสามอันได้แก่ วายู ปิตตะ และกษะแต่ละชนิดหรือรวมกันสองประเภทหรือรวมกันทั้งหมด พึงนำน้ำที่ต้มกับสมุนไพร¹⁹³ (แห้วหมู) ปรรฎฐะ อุศิระ¹⁹⁴(หญ้าแฝก) จันทนะ¹⁹⁵ (ไม้จันทร์) อุทิจิและนาคระ¹⁹⁶ (ขิง) แล้วตั้งไว้ให้ เย็นให้แก่คนไข้ดื่ม เพื่อยังให้ความกระหายน้ำและความร้อนสงบลง

¹⁹³ มุสตะ หญ้าแห้วหมู ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cyperus rotundus* L.จัดอยู่ในวงศ์กก (CYPERACEAE) ดู รายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 195.

¹⁹⁴ อุศิระ หญ้าแฝก *Chrysopogon zizanioides* (L.) Roberty (ชื่อพ้องวิทยาศาสตร์ *Vetiveria zizanioides* (L.) Nash) จัดอยู่ในวงศ์หญ้า (POACEAE หรือ GRAMINEAE) ดูรายละเอียดใน **เมดไทย สรรพคุณ แล ะ ป ร ะ โ ย ช น์ ข อ ง ท ฎั ฐ ะ ฝ ัก** (2020)<https://medthai.com/%e0%b8%ab%e0%b8%8d%e0%b9%89%e0%b8%b2%e0%b9%81%e0%b8%9d%e0%b8%81/> | Medthai.

¹⁹⁵ จันทนะ ไม้จันทน์ *Santalum album* Linn.ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 579-580.

¹⁹⁶ นาคระ ขิง *Zingiber officinale* Roscoe จัดอยู่ในวงศ์ขิง (ZINGIBERACEAE)ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007),733.

นาครี เทวกาษฐณจ ธานยากัม พฤตตีทวยม   II
 ทพยาดปาจนกัม ปูร์วั ชวริตาย ชวราปทม   II 2 II

ยาดัมอันเกิดจากการนำสมุนไพรราศะ เทวทารุ¹⁹⁷(ต้นโศก) ธานยกะ¹⁹⁸(ผักชีลา) พฤตตี¹⁹⁹
 และภานฐการีทั้งหมดมาต้มรวมกันนี้สามารถขับไล่อาการไข้ได้ ควรให้ผู้มีอาการไข้ดื่ม

อาร์ควธาบายมฐตาทิกตาปฺรณถิกนิรมิตะ   II
 กษายะ ปาจนะ สาเม สศุเล จ ชวเร หิตะ   II 3 II

ยาดัมอันมีสีแดงที่เกิดจากการต้มสมุนไพรราศะ²⁰⁰ (คุณ/ราชพฤกษ์) มุสตะ(แห้วหมู) มีรส
 ขมทำเป็นก้อน มีประโยชน์ในการลดไข้ที่ปรากฏร่วมกับอาการปวดท้องจุกเสียด

มธุกสารสินธุตถวโจษณกณะ สมား   II
 ศลक्षणปิษฏวามภสา นสยั กุรยยาตสชญาปรโพธนม   II 4 II

นำส่วนผสมที่เท่ากันของแก่นต้นมธุกะ²⁰¹(ชะเอมเทศ) สินธุตถะ วจะ²⁰²(ว่านน้ำ) กณะ²⁰³
 (พริกยาวอินเดีย)ทำให้ร้อนแล้วมาบดรวมกันแล้วผสมกับน้ำ ใช้เป็นยาดมเพื่อปลุกให้คนไข้ฟื้นคืนสติ

¹⁹⁷ เทวทารุ เทพทาโร ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cinnamomum porrectum* จัดอยู่ในวงศ์ *C. libani* Barrel.
var.deodara Hook. f. ศึกษาละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary**
 (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 133.

¹⁹⁸ ธานยกะ ผักชีลา ชื่อวิทยาศาสตร์ *Coriandrum sativum* L. ศึกษาละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 174.

¹⁹⁹ พฤตตี มะแว้งต้น ชื่อวิทยาศาสตร์ *Solanum indicum* L. ศึกษาละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 610.

²⁰⁰ อาร์ควธะ (คุณ/ราชพฤกษ์) ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cassia fistula* L. จัดอยู่ในวงศ์ถั่ว (FABACEAE หรือ LEGUMINOSAE) และอยู่ในวงศ์ย่อยราชพฤกษ์ (CAESALPINIOIDEAE หรือ CAESALPINIACEAE) ศึกษาละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 128.

ตรีวฤทวิศาลาตรีผลากฎการควไรยะ กฤตตะ	
สภษาโร เภทนะ กวาคะ เปยะ สรวชวราปหะ	5

ยาต้มอันปรุงจากตรีวฤต²⁰⁴(ผักบุ้งอินเดีย) วิศาละ²⁰⁵(ขี้กาเทศ) ตรีผลา²⁰⁶(ตรีผลา) กฎกา²⁰⁷
(ตะขบป่า)และอรัควระ มีกลิ่นฉุน เป็นยาถ่าย ใช้สำหรับดื่ม ขจัดอาการไข้ได้ทุกประเภท

---

²⁰¹ มธฺกะ ชะเอมเทศ ชื่อวิทยาศาสตร์ Glycyrrhiza glabra L. จัดอยู่ในวงศ์ถั่ว (FABACEAE หรือ LEGUMINOSAE) และอยู่ในวงศ์ย่อยถั่ว FABOIDEAE (PAPILIONOIDEAE หรือ PAPILIONACEAE) ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 289.

²⁰² วจา ว่านนํ้า ชื่อวิทยาศาสตร์ Acorus calamus L. (ชื่อพ้องวิทยาศาสตร์ Acorus angustifolius Schott, Acorus aromaticus Gilib., Acorus calamus var. verus L., Acorus terrestris Spreng.) ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 16.

²⁰³ กณฯ พริกยาวอินเดีย ชื่อวิทยาศาสตร์ Piper longum Linn. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 491.

²⁰⁴ ตรีวฤต ผักบุ้งอินเดีย ชื่อวิทยาศาสตร์ Operculina turpethum(Linn.) Silva Manso. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 449.

²⁰⁵ วิศาละ ขี้กาเทศ ชื่อวิทยาศาสตร์ Citrullus colocynthis Schrad. จัดอยู่ในวงศ์แตง (CUCURBITACEAE) ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 152.

²⁰⁶ ตรีผลา ตรีผลาหมายถึงผลไม้ 3 อย่าง ซึ่งประกอบไปด้วยลูกสมอพิเภก (*Terminalia belerica* (Gaertn.) Roxb.), ลูกสมอไทย (*Terminalia chebula* Retz.), ลูกมะขามป้อม (*Phyllanthus emblica* Linn.) ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 654.

²⁰⁷ กฎกา ตะขบป่า ชื่อวิทยาศาสตร์ *Hibiscus abelmoschus* Linn. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 308.

มหោชฌามฤตตามุสตจันทโนศิรธานยโกะ   ॥
กवादสตุฤตียกั หนติ ศรุกรามรุโยชิตะ   ॥ 6 ॥

ยาต้มครอบจักรวาลอันปรุงจาก อมฤตะ²⁰⁸(สมอदीง) มุสตะ(แห้วหมู) จันทนะ อูคีระ และชานยกะ เมื่อเติมน้ำตาลและน้ำผึ้งลงไป ย่อมทำลายอาการไข้ประเภทที่ 3 ได้

อปามารคชฎากฎยา โลหิตะ สप्तตนตฤทิ   ॥
พทฐวา วาเร เชรณุนิ ชวรวิ หนติ ตฤตียกม   ॥ 7 ॥

เมื่อนำช่อดอกอปามารคมาผูกไว้ที่เอวของผู้ป่วยด้วยด้ายสีแดงเจ็ดเส้นในวันอาทิตย์ ย่อมขับไล่อาการไข้ประเภทที่ 3 ได้

คงคายา อุตตเร กูเล อปุตฺรस्ताปโส มฤตะ   ॥
ตสไม ตีโลกทํ ททยานมฤจตโยกาทิโก ชวระ   ॥ 8 ॥

การท่องมนตร์ว่า "คงคายา อุตตเร กูเล อปุตฺรस्ताปโส มฤตะ ตสไม ตีโลกทํ ททยาด" (ดาบส ผู้ไร้บุตรได้ถึงแก่กรรมแล้ว ณ ริมน้ำด้านเหนือแห่งแม่น้ำคงคา ข้าพเจ้าได้อุทิศน้ำอันผสมเมธิดงาให้แก่เขา) ย่อมยังให้หลุดพ้นจากอาการไข้ระยะสั้นได้

คฺชฺจูจยาเซ กฺวาลกฺกฏายา วิฬาวาสกสย จ   ॥
มฤทวิเกยา พลายาศจ สิทธิธา สเนหา ชวรจฺฉิทะ   ॥ 9 ॥

น้ำมันอันปรุงจากน้ำคั้นและส่วนผสมของคฺชฺจูจี²⁰⁹(บอระเพ็ด) ตริลลา วฤษะ²¹⁰(หามมูย) มฤทวิกา²¹¹(ไวน์องุ่น) ย่อมทำลายพิษไข้ทั้งหลายได้

---

²⁰⁸ อมฤตะ สมอदीง ชื่อวิทยาศาสตร์ *Aconitum ferox* Wall. ex Ser. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 14.

ชาตรีศิวากณาวหินิกวณะ สรวชวรานตะกะ	॥
ชวราติสารทรณเมฆาษั ประวทามยถ	॥ 10 ॥

ยาต้มอันเกิดจากส่วนผสมของชาตรี²¹² ศิวา กณและวหิน ย่อมยังให้อาการไข้ทุกประเภท
สิ้นสุดได้ ต่อจากนี้เราจักกล่าวถึงโอสถอันทำลายอาการไข้ที่เกิดร่วมกับโรคบิด

ปฤศนิปรณิ พลาพิลวนาคโรตฺพลชานยโกะ	॥
ปาฐุณทรยวณิมพมุสฺตปรปฏโกะ ศฤตะอะ	॥
ชนนฺตยามมตีสาริ สชวรึ สมเหษชระ	॥ 11 ॥

ยาต้มอันมีส่วนผสมได้แก่ ปฤศนิปรณิ วลา พิลวะ (มะตูม) นาคระ อุตปละ²¹³(บัวเผื่อน)
ชานยกะ ปาฐา อินทรยวะ²¹⁴(ต้นงาช้าง) ภูนิมพะ²¹⁵(ฟ้าทะลายโจร) มุสตะ(แห้วหมู) ปรปฏะ²¹⁶
และมเหษชระ ย่อมเอาชนะโรคบิดเมื่อกที่มาพร้อมอาการมีไข้ได้

---

²⁰⁹ คุษุจี บอระเพ็ด ชื่อวิทยาศาสตร์ *Tinospora crispa* (L.) Hook. f. & Thomson จัดอยู่ในวงศ์
บอระเพ็ด (MENISPERMACEAE) ศึกษายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated
Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 663.

²¹⁰ วฤษะ หมามูย ชื่อวิทยาศาสตร์ *Mucuna pruriens* (L.) DC. (ชื่อพ้องวิทยาศาสตร์ *Mucuna
pruriens* var. *pruriens*) จัดอยู่ในวงศ์ถั่ว (FABACEAE หรือ LEGUMINOSAE) และอยู่ในวงศ์ย่อยถั่ว FABOIDEAE
(PAPILIONOIDEAE หรือ PAPILIONACEAE) ศึกษายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An
Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 424.

²¹¹ มฤทวิกา ไวท์องุ่น ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Vitis vinifera*. วงศ์ : VITACEAE ศึกษายละเอียดใน C.P. Khare,
Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary (India, Springer Science Business Media, LLC,
New Delhi 2007), 712.

²¹² ชาตรี ชื่อวิทยาศาสตร์ *Woodfordia fruticosa* Kurz. จัดอยู่ในวงศ์มะขามป้อม
(PHYLLANTHACEAE) ศึกษายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary**
(India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 719.

²¹³ อุตปละ บัวเผื่อน ชื่อวิทยาศาสตร์ *Nymphaea nouchali* Burm.f. (ชื่อพ้องวิทยาศาสตร์ *Nymphaea
stellata* Willd.) จัดอยู่ในวงศ์บัวสาย (NYMPHAEACEAE) ศึกษายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal
Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007),
441.

นาคราติวิชามุสตะกนิมพามฤตสโกะ	
สรวุขรหระ กวาละ สรวาตีสารนาศนะ	12

ยาต้มอันมีส่วนผสมได้แก่ นาคระ อติวิชา²¹⁷(รากอติ) มุสตะ(แห้วหมู) ญนิมพะและวัตสกะ²¹⁸ สามารถทำลายไข้ได้ทุกประเภท และยังความพินาศแก่โรคบิดทุกรูปแบบ

มุสตะปรฎุกทิวศฤงคเวรศฤตต์ ปยะ	
ศาลปรณิ ปฤศนิปรณิ พฤหตี กณฎฎการิกา	13
พลาศวกทษฎฎาพิลวาทิ ปาฐานาครธานยคม	
เอตทาหารสโยเค หิต สรวาตีสารินาม	14

น้ำดื่มอันต้มและปรุงด้วยมุสตะ(แห้วหมู) ปรรฎุกะ และศฤงคเวระ เมื่อทิ้งไว้ให้เย็นแล้วดื่ม ย่อมมีผลดีกับผู้ป่วยโรคบิดทุกประเภท เช่นเดียวกัน ศาลปรณิ ปฤศนิปรณิ พฤหตีทั้งสองชนิด

²¹⁴ อินทรยวะ ต้นงาช้าง ชื่อวิทยาศาสตร์ Holarrhena antidysenterica (Linn.) Wall. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 312.

²¹⁵ ญนิมพะ ฟ้าทะลายโจร ชื่อวิทยาศาสตร์ Andrographis paniculata (Burm.f.) Nees จัดอยู่ในวงศ์ เหงือกปลาหมอ (ACANTHACEAE) ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 49.

²¹⁶ ปรรฎุกะเป็นพันธุ์ไม้ดอกที่มีถิ่นกำเนิดที่อินเดีย ชื่อวิทยาศาสตร์ Rungia pectinata (L.) Nees. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 564.

²¹⁷ อติวิชา รากอติ ชื่อวิทยาศาสตร์ Aconitum heterophyllum Wall. ex Royle. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 14.

²¹⁸ วัตสกะ ชื่อวิทยาศาสตร์ Holarrhena antidysenterica (Linn.) Wall. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 312.

กัญญการิกา พลา²¹⁹ (หญ้าขัดใบยาว) ศวทั้งษฏฐรา พิลวะ ปาฐา นาคระ และชานยกะ เมื่อบริโภคร่วมกับอาหาร ย่อมมีประโยชน์ต่อโรคบิดทุกประเภท

พิลวจุตาสถิกวาดศจ ขณฑ์ มธวตีสารนุต ॥
 อติสारे หิตา ตทวตักฎขตวักฎณายุต ॥ 15 ॥

ยาต้มจากผลมะตูมหรือไส้ในของผลมะม่วงกับน้ำผึ้งหรือน้ำเชื่อมเล็กน้อย ย่อมมีผลดีกับผู้ป่วยโรคบิด เช่นเดียวกัน เปลือกของกุกุชเมื่อใช้กับกณากี้ให้ผลเช่นเดียวกัน

วตสกาตวิษาวิศวกณากนทกษายกะ ॥
 ปश्यकตจามศุลาตมเย หยตีสारे สโศณิต ॥ 16 ॥

ยาต้มอันมีส่วนผสมของวัตสกะ อติวิษา พิลวะ กณากี้และกษายกะ ใช้รักษาโรคบิดที่อุจจาระเป็นมูกเลือดอันปรากฏร่วมกับอาการปวดเมื่อยอย่างรุนแรง

จิกิตสาด ครุทณยาสตุ ครุทณี จาคินาศินี ॥
 จิตรกกวาดกลกามยา ครุทณีษนี ศฤตฺ หวีระ ॥
 कुलमोकोटोरप्लीहसुलारोक्षणं प्रतिपन्म ॥ 17 ॥

ต่อไปคือการวินิจฉัยโรคคฤหณี (โรคท้องร่วงที่ปรากฏอาหารที่ไม่ย่อยในอุจจาระ) คฤหณีนี้เป็นผลมาจากความผิดปกติของระบบย่อย น้ำมันยาที่ปรุงจากผลจิตรกะสามารถทำลายโรคนี้ได้ และยังสามารถรักษาต่อมในลำไส้ อาการบวม น้ำในช่องท้อง การขยายตัวของม้าม อาการจุกเสียดและริดสีดวงทวาร

เสาวรจลํ สไนธวณจ วิฑ์เคาทุภิทเมว จ ॥
 สามุเทรณ สมํ ปลจลวณนายตฺร โยชเยต ॥ 18 ॥

²¹⁹ พลา หญ้าขัดใบยาว ชื่อวิทยาศาสตร์ *Sida acuta* Burm. f. ปรากฏละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 603.

เกลือ 5 ประเภท ได้แก่ เสาวรรจละ(เกลือเสาวรรจละ) ไสธวะ (เกลือสินเธาว์) วิหังคะ(เกลือพิ
ทชะ) อุทกพิทชะ(เกลืออุทกพิทชะ/เกลือจากใต้โลก)และสามุทระ(เกลือสมุทระสินเธาว์) ควรเติมลงไปนยาต้ม
ดังกล่าวในปริมาณเท่าๆ กัน

เภษชั ศสตรภษาราคณยสตริธา ไว จารุศสำ หรม ॥
วิหุทธิ ตจจารุศโสฆนตุ ยหุติ ตกรั นาวโหุทธม ॥ 19 ॥

ยา มีดผ่าตัด การใช้เกลือกัดและการใช้ไฟ เป็น 4 วิธีในการกำจัดริดสีดวงทวาร วิธีการที่จะ
ใช้รักษาริดสีดวงได้นั้นก็คือตั้กระที่เพิ่งปรุงแบบสดใหม่

คุฑูฐิ ปิปปลียุกตามภยา ฆฤตภรชิตาม ॥
ตริวฤทหุโศวินาศารถั ภภษเยทมลโลณิกาม ॥ 20 ॥

พึงบริโภคคุดูจี้ที่ผสมกับปิปปลี หรีตกีที่ผัดกับเนยใส ตริวฤทกับกรดโลณิกา เพื่อความพินาศ
ไปของริดสีดวง

ติเล ภษุรสสโยคศจารุศะ ภษภู วินาจนะ ॥
ปณจโกลั สมริจั สตุรยูนมถาคณิกฤต ॥ 21 ॥

ส่วนผสมของน้ำอ้อยและงาสามารถทำลายริดสีดวงและผลกระทบต่อผิวหนังได้ ยาต้มอันมี
ส่วนผสมของกลุ่มยาปัญญาโกละ(ได้แก่ โป ดิปลี พริก ขิง และเจตมูลเพลิง)พร้อมด้วยมรีจะ (พริก)
และตรยูษณะช่วยปรับปรุงระบบย่อยอาหาร

หรีตกี ภภษยามาณา นาคเรณ คุเทน วา ॥
ไสนธโวปหิตา วาปี สาดตเยนาคณิทีปนี ॥ 22 ॥

หรีตกี (สมอไทย) ²²⁰ เมื่อบริโภคกับนาคระ หรือน้ำเชื่อม หรือเกลือก้อน ย่อมช่วยให้อยาก
อาหารและพัฒนาระบบการย่อย

ผลตริกามฤตาวาสาติกฤตากรุณิมพิมพะ ||

กุวณะ กุเชาทรุยุโต หนยาตปาณทุโรคฺ สกามลม || 23 ||

ยาต้มอันมีส่วนผสมของตรีผลา อมฤตา วาสา ติกตา ฎุณิมพะและนิมพะ เมื่อใช้กับน้ำผึ้ง
ย่อมทำลายโรคคิซ่านอันยังให้ผิวแห้งขาวซีดหรือตัวเหลืองตาเหลือง

ตริวฤจจ ตริผลา ศยามา ปิปปลี ศรีกรร มธู ||

โมทกะ สนนิปาทานโต รกตปีตตชวราชหะ || 24 ||

ขนมหวาน (โมทกะ) ที่ทำมาจากตริวฤจ ตริผลา ศยามา ปิปปลี น้ำตาลและน้ำผึ้ง สามารถ
ยับยั้งไข้สันนิบาตได้ และรักษาอาการไอเป็นเลือดได้ด้วย

วาสาอย่า วิทฺยมานายามาศาย่า ชีวิตสย จ ||

รกตปีตี กุชยิ กาสี กิมรฎเมว สิทติ || 25 ||

ในเมื่อยังมีสมุนไพรชื่อ วาสา อยู่ในโลกนี้ ผู้ป่วยจากโรคไอเป็นเลือด หลอดลมอักเสบ และมี
อาการไอจกันั้นเศร้าเพราะหมดหวังกับชีวิตไปด้วยเหตุใด

อากรูปกมฤทวิกาปถยาควาณะ สศรฺกระ ||

กุเชาทฺรฑฺยุชะ กาสนินะ ศิวาสรกตปีตตนิพฺรหณะ || 26 ||

ยาต้มอันเกิดจากส่วนผสมของอากรูศกะ มฤทวิกาและปถยา เมื่อผสมกับน้ำตาลและน้ำผึ้ง
แล้ว สามารถรักษาอาการไอ หลอดลมอักเสบและอาการไอเป็นเลือด

²²⁰ หรีตกี สมอไทย ชื่อวิทยาศาสตร์ Terminalia chebula Retz. (ชื่อพ้องวิทยาศาสตร์ Terminalia chebula var. chebula) จัดอยู่ในวงศ์สมอ (COMBRETACEAE) กระจายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 653.

วาสารสะ ขณตมธยุตะ ปีโต 'ถ รกตชิต	
สลลกีพทริชมพูปริยาลามรารชุน ฐวะ	
ปีต กุชีรณจ มธวาทมย์ ปฤถกโณณิตวารณม	27

น้ำคั้นจากสมุนไพรวาสาที่ผสมกับน้ำตาลและน้ำผึ้ง เมื่อดื่มแล้วเอาชนะอาการเลือดออกได้ น้ำคั้นจากสลลกี วทารี ชัมพู²²¹(หว่า) ปริยาละ²²²(มะม่วงหาวแมงวัน) อามระ²²³(มะม่วง) อรชุนะ²²⁴(ต้นอรชุน) หากดื่มพร้อมกันน้ำนมผสมน้ำผึ้ง สามารถป้องกันอาการเลือดออกอย่างรุนแรงได้

สมถลผลปตรายา นิรคุณทฺยาะ สวรโสธฺฤฤตม	
สิทฺธ ปีตวา กษยกุชีณิ นิรวยาธิรภาติ เทวต	28

ผู้ป่วยที่เป็นโรคเยื่อหูหัวใจอักเสบเป็นแผล เมื่อดื่มน้ำมันอันปรุงจากน้ำคั้นของเปลือกของผลและใบของต้นนิรคุณทฺ²²⁵(คนทีเขมา)แล้ว สามารถยังให้โรคดังกล่าวหายได้ ปราศจากความเจ็บป่วยและมีสุขภาพดีดุจเทวะ

²²¹ ชัมพู หว่า ชื่อวิทยาศาสตร์ Syzygium cumini (L.) Skeels (ชื่อพ้องวิทยาศาสตร์ Caryophyllus jambos Stokes, Eugenia cumini (L.) Druce) จัดอยู่ในวงศ์ชัมพู (MYRTACEAE) ศึกษาละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 637.

²²² ปริยาละ มะม่วงหาวแมงวัน ชื่อวิทยาศาสตร์ Buchanania axillaris (Desr.) Ramam. จัดอยู่ในวงศ์มะม่วง (ANACARDIACEAE) ศึกษาละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 104.

²²³ อามระ มะม่วง ชื่อวิทยาศาสตร์ Mangifera indica L. (ชื่อพ้องวิทยาศาสตร์ Mangifera austroyunnanensis Hu) จัดอยู่ในวงศ์มะม่วง (ANACARDIACEAE) ศึกษาละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 396.

²²⁴ อรชุนะ ต้นอรชุน Terminalia arjuna ศึกษาละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 651.

²²⁵ นิรคุณทฺ คนทีเขมา ชื่อวิทยาศาสตร์ Vitex negundo L.[1] ปัจจุบันจัดอยู่ในวงศ์กะเพรา (LAMIACEAE หรือ LABIATAE) ศึกษาละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 710.

หรีตกี กณา ศุณฐี มริจํ คุทส์ยุดม ॥
 กาสฆโน โมทกะ โปรกตสฤษณาโรจนาศนะ ॥ 29 ॥

ขนมหวาน (โมทกะ) ที่ปรุงจากหรีตกี กณา ศุณฐี(หญ้าชนิดหนึ่ง) มริจะและคุทะ (กากน้ำตาล) สंहารอาหารไธต่างๆ พร้อมทั้งทำลายอาการกระหายน้ำและเปืออาหารอิกด้วย

กณฎการิกุฑูจียำ ปฤถกฏรีศตปเล รเส ॥
 พรสถํ สิทธิ ฆฤตํ สยาจจ กาสนุทวหนิทาปนม ॥ 30 ॥

น้ำมันเนยอันสำเร็จจากส่วนผสมคือน้ำคั้นของกณฎการีและคุฑูจีย่างละ 30 ปละ สามารถแก้อาการไอและปรับปรุระบบย่อยอาหารได้

กฤษณา ธาตรี ศิตา ศุณฐี หิกกาธนี มธุส์ยุดา ॥
 หิกกาศวาสิ ปิวทภางคิ° สวิศวามุขณวารินา ॥ 31 ॥

ยาต้มอันมีส่วนผสมของกฤษณา ธาตรี ศิตาและศุณฐี เมื่อใช้กับน้ำผึ้งสามารถแก้อาการสะอึกได้ ส่วนผู้ป่วยจากอาการหอบหืดพึงดื่มภางคิและวิศวาโดยใช้ร่วมกับน้ำอุ่น

ไธลาฤตํ สุวรเกเท ยา ยาหิรั ธารเณนมเช ॥
 ปฤยำ ปิบปฺลิกายุกุตำ สัยุกุตำ นาคเรณ วา ॥ 32 ॥

บุคคลที่ทรมานจากอาการเสียงแหบพึงอมยาอมที่ชุ่มน้ำมัน หรือโรยด้วยผงปิบปฺลี (ตีปฺลี) และปฤยะ²²⁶ (สมอไทย)หรือปฤยะและนาคระ ไว้ในปาก

²²⁶ ปฤยะ สมอไทย ชื่อวิทยาศาสตร์ Terminalia chebula Retz. ุรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 653.

วิหังคตรีผลาจรรณิ นรทิมถุณมรณา สห ||
 อามรชมพุกษายี วา ปิเพนมากุชิกสยุตม || 33 ||

บุคคลพืงตี๋มส่วนผสมของวิหังคและตรีผลาอันช่วยรักษาอาการอาเจียนร่ว้กับน้ำฝืง หรือ ยาตี๋มอันมีส่วนผสมของอามระและซั่มฟูโดยใช้ร่ว้กับมากุชิกะ(น้ำฝืง)

นรทิม สร่ว้า ปรมุทติ ตฤษณณใจ วาปกรษติ ||
 ตรีผลา ฤรมมูรจฉาหฤตปีตา สา มรณาปิ วา || 34 ||

ยาตี๋มข้างต้นยังขับไล่อาการอาเจียนทุกประเภทและบรรเทาความกระหายน้ำ เมื่อตี๋มตรีผลา ร่ว้กับน้ำฝืงหรือนม จะพิชิตอาการวิงเวียนศีรษะและการเป็นลมได้

ปลุจควยี้ หิตี ปานาทปสมารครหาทินุต ||
 กุชมาณทกรโส วาชยี้ สยษฏีกิ ตทรลฤต || 35 ||

ส่วนผสมแห่งโคทัง 5 (มูล น้ำปัสสาวะ นม โยเกิร์ต เนยใส) สามารถรักษาโรคฮีสทีเรียและ โรคอันเนื่องมาจากอิทธิพลของดาวเคราะห์ที่ให้โทษได้ น้ำมันอันปรุงจกน้ำคัันของต้นกุชมาณทะ และยัษฏิกะ มีประสิทธิภาพเช่นเดียวกัน

พราหมีรสวจา กุชฐศงขปุษปีภิเรว จ ||
 ปุราณิ เสวยมุนมาทครหาปสมารทษณุตม || 36 ||
 อศวคณฐากษาเย จ กลเก กุชเร จตุรคฤณ ||
 ฆฤตปกวิ ตู วาตษนนิ วฤษยี้ ม้าสาย ปุตรฤต || 37 ||

น้ำมันเนยเก่าที่ปรุงโดยการเติมวจะ กุชฐะ²²⁷(โกฐกระตุก) ตั้มและน้ำคัันจากพราหมีสามารถ รักษาโรคประสาทที่มีชื่อว่า คระหาสมาระ ได้ในทันที น้ำมันเนยที่ปรุงจกน้ำคัันของอศวคัันธา²²⁸

²²⁷ กุชฐะ โกฐกระตุก ชื่อวิทยาศาสตร์ Saussurea hypoleuca spreng. (ชื่อพ้องวิทยาศาสตร์ Saussurea lappa (Decne.) C.B.Clarke) จัดอยู่ในวงศ์ทานตะวัน (ASTERACEAE หรือ COMPOSITAE) ดู

(โสมอินเดีย) และน้ำมันในปริมาณ 4 เท่า สามารถทำลายอาการผิปกดอันเกิดจากลม ใช้เป็นยาบำรุงทางเพศ และใช้รักษาโรคทางประสาทและอาการเป็นหมัน

นีลิมุขทีริกัจจุนน์ มธุสรีปะ สมานวิตม ॥

ฉินนกวาถ์ ปิพพหนติ วาตรกตํ สุทสุตรม ॥ 38 ॥

ผู้ที่ดื่มยาต้มของไม้เลื้อยที่ชื่อว่า ฉินนะ²²⁹ ผสมกับผงของนีลี²³⁰(ครามนอก) และมูณทีติกา²³¹ โดยเติมน้ำผึ้งและเนยใสลงไป ย่อมสามารถทำลายโรควาทร์กตะ (เลือดลม) ประเภทที่ร้ายแรงที่สุดได้

สคฺทาทะ ปถจ ปถยาศจ กุชฺฐา รโศวาทสาหนาะ ॥

คฺชฺชิจีสฺวารสํ กลกํ จฺจุนน์ กฺวาถเมว วา ॥ 39 ॥

หรีตกีทั้ง 5 ที่ใช้ร่วมกับคฺชฺชิจีสามารถรักษาโรคทางประสาทและกลุ่มอาการทางผิวหนังได้ ยา บด ยาผงและยาต้มของคฺชฺชิจีก็ให้ผลเช่นเดียวกัน

รายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 586.

²²⁸ อศวนันธา โสมอินเดีย ชื่อวิทยาศาสตร์ *Withania ashwagandha* Kaul (cultivated var.) ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 718.

²²⁹ ฉินนะ ชื่อวิทยาศาสตร์ *Mitragyna parvifolia*(Roxb.) Korth. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 417.

²³⁰ นีลี ครามนอก ชื่อวิทยาศาสตร์ *Indigofera arrecta* Hochst. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 326.

²³¹ มูณทีติกา ชื่อวิทยาศาสตร์ *Sphaeranthus indicus* Linn. (also auct. non L.) ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 620.

วาทรงदानตกำ กาลาคุฑูจีกวางถลกต	
กษุรฐวณนาทิสมนั ศฤตมาชย์ สหุครกม	40

น้ำมันเนยที่ปรุงจากน้ำคั้นของกาละ คุฑูจีและนมช่วยรักษาอาการทางผิวหนัง ความร้อนในร่างกายและโรคที่เกิดจากลมในร่างกายไม่สมดุล

ตรีผลาคุคคูลุรฐวาทรงตมูรฐฉา ปหารกะ	
อูรฐตมกวีนาศาย โคมูเตรณ จ คุคคูละ	41

ตรีผลาที่ใช้ร่วมกับคุคคูละ²³²(ไม้ยางหอม) สามารถรักษาโรคลมบ้าหมูและวาทรงตะได้ คุคคูละที่ใช้ร่วมกับปัสสาวะของโคสามารถเอาชนะโรคประสาทที่มีชื่อว่า อูรฐตัมกะ ได้

ศุณฐีโคกษุรกกวางถะ สามวาทรงตคูลนุต	
ทศมูลามฤไตรณฐรสนานาครฐารุกิ	42
กวางโถ หนตติ มหาศโถ มรีจคุสยุตะ	
กาสนโน โมทกะ โปรกตสฤษณาโรจนาศนะ	43
กณฐการิกุฑูจีภยา ปฤถก ตรีศตปเล รเส	
ปรสฤสิทฐ์ ฤฤตยไจว กาสนุทฤทธิ ทีปนะ	44
กฤษณาธตรีสิตาศุณฐีมรีจไสนธวานวิตะ	
กวางถ เอรณฐไถเลน สามั หนตยนิลั คุรุม	45
พลา ปุนรณไวรณฐพฤหตีทวยโค กษุไระ	
สทธิคูลวรณั ปิตั วาตศูลวิมทรนม	46

ยาต้มอันมีส่วนประกอบเป็นทศมูละ โคกษุระ²³³(โคกกระสุน) ศุณฐี(หญ้าศุณฐี) เอรันฐะ²³⁴(น้ำมันละหุ่ง) ราสนะ²³⁵(กำยาน/ไม้ยางหอม)และนาคระมีผลในการรักษาโรคไขข้อและอาการปวดที่

²³² คุคคูละ ไม้ยางหอม Balsamodendron mukul Hook. ex Stocks ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 79.

²³³ โคกษุระ โคกกระสุน ชื่อวิทยาศาสตร์ Tribulus terrestris L. จัดอยู่ในวงศ์โคกกระสุน (ZYGOPHYLLACEAE) ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 699.

แขนขา ยาต้มอันมีส่วนประกอบเป็นเวลา ปุณรรนวา เอรัณฑะ พุททิตี กัณฐกัณฐิการิและโคกษุระ ที่ใช้ร่วมกับน้ำมันละหุ่ง สามารถรักษาโรคทางประสาทได้แม้แต่ในอาการที่รุนแรงที่สุด น้ำเกลือที่ผสมกับหิงคุ²³⁶ (มหาหิงคุ)สามารถรักษาอาการปวดท้องอันเกิดจากท้องอืดได้

ตรีผลานิรมพษฎีก กฏการควโระ ศฤตม ॥

พายเณมธุนา มิศริ ทาหศุโลปศานตเย ॥ 47 ॥

พึงให้ดื่มส่วนผสมของตรีผลา นิมพะ ยัษฎีกะ²³⁷ กฏกะ²³⁸(ชะมดตัน) และอาร์ควะระกับน้ำผึ้ง เพื่อยังให้อาการจุกเสียดและแสบร้อนในร่างกายสงบลง

ตรีผลาปะ สยษฎีกะ ปรีณามารตตินาคนา ॥

โคมูตรศุทธรณษุริ ตรีผลาจูรณสียุตม

²³⁴ เอรัณฑะ ละหุ่ง *Ricinus communis* L ชื่อวิทยาศาสตร์ *Ricinus communis* L. จัดอยู่ในวงศ์ยางพารา (EUPHORBIACEAE) ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 551.

²³⁵ ราสนะ กายาน/ไม้ยางหอม ชื่อวิทยาศาสตร์ *Styrax tonkinensis* Craib ex Hartwich (กายานญวน), *Styrax benzoin* Dryand., *Styrax paralleloneurus* Perkins (กายานสุมาตรา) จัดอยู่ในวงศ์ STYRACACEAE ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 500.

²³⁶ หิงคุ มหาหิงคุ ชื่อวิทยาศาสตร์ *Ferula assa-foetida* L. จัดอยู่ในวงศ์ผักชี (APIACEAE หรือ UMBELLIFERAE) ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 261.

²³⁷ ยัษฎีกะ ชะเอม ชื่อวิทยาศาสตร์ *Glycyrrhiza glabra* Linn. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 289.

²³⁸ กฏกะ ชะมดตัน ชื่อวิทยาศาสตร์ *Abelmoschus moschatus* Medik. (ชื่อพ้องวิทยาศาสตร์ *Abelmoschus moschatus* var. *betulifolius* (Mast.) Hochr., *Hibiscus abelmoschus* L., *Hibiscus abelmoschus* var. *betulifolius* Mast., *Hibiscus chinensis* Roxb.) จัดอยู่ในวงศ์ชบา (MALVACEAE) ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 308.

วิไลหนมธูสรูปภายำ สุลี หนติ ตริโทษม

|| 48 ||

น้ำของตรีผลาที่ผสมกับยัชฎีกะใช้ทำลายอาการปวดท้องที่มีชื่อว่า ปริณามะ เมื่อได้เสียนิม
เหล็กอันถูกทำให้บริสุทธิ์ด้วยน้ำปัสสาวะโคผสมกับผงตรีผลา น้ำผึ้งและเนยใสแล้ว โรคศุละ (อาการ
ปวดท้อง) อันเกิดจากโทษะทั้งสามย่อมถูกทำลายสิ้น

ตริวฤตฤกษณาหรีตโกโย ทิวิจตฺษุปลณภาคิกาะ ||

คฺฎีกา คฺษตฺตุลยาสตา วิทฺวิพนธคทาปหะ || 49 ||

ยามืดอันปรุงจากตริวฤต²³⁹ 2 ส่วน กฤษณา²⁴⁰(พริกไทยดำ) 4 ส่วน หรีตกี 5 ส่วน ใช้ร่วมกับ
คุชทะที่มีปริมาณเท่ากันช่วยขจัดอาการท้องผูกของลำไส้

หรีตกียวภษารปีปปลีตริวฤ ตสฺตถา ||

ฆฤไตศฺจรณมิทฺ เปยมฺทาวรตฺต วินาศนम् || 50 ||

พืงตี๋มส่วนผสมของผงหรีตกี ยวักษากะ²⁴¹ ปีปปลีและตริวฤต ร่วมกับเนยใส เพื่อยังให้โรค
อุทวารระตนะพินาศไป (อาการท้องบวมจากอุจจาระและปัสสาวะที่คั่งค้าง)

ตริวฤทฺหรีตกีศยามะ สนฺหิกฺษิเรณ ภาวิตาเ ||

วฏีกา มฺุตรปีตาสฺตาะ ศฺเรษฺฐาสฺจानาห ภเกทิกาะ || 51 ||

²³⁹ ตริวฤต ชื่อวิทยาศาสตร์ *Operculina turpethum* (Linn.) Silva Manso. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 449.

²⁴⁰ กฤษณา พริกไทยดำ ชื่อวิทยาศาสตร์ *Piper nigrum* Linn. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 492.

²⁴¹ ยวักษากะ ชื่อวิทยาศาสตร์ *Alhagi pseudalhagi* (Bieb.) Desv. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 31.

ยาเม็ดที่ประกอบด้วยตรีวิฤต ผงของหริตกีและศยามา ราวด้วยน้ำคั้นจากสนุทให้ชุ่ม แล้วนำไปตากแดดให้แห้ง ใช้ดื่มร่วมกับปัสสาวะโค ถือเป็นยาถ่ายที่ดีที่สุด รักษาได้แม้แต่โรคอานาหะที่รุนแรงที่สุด

ตรุษษณตรีผลาณยวิฑ์ คจวญจิตรโกะ ॥
กลกีกฤไตรษฤต สิทธี สัสการี วาตคุลมนุต ॥ 52 ॥

น้ำมันเนยอันผสมตัวยาสุมุไพรบดของตรุษษณะ ตรีผลา ันณะ วิฑังคะ จวณะและจิตรกะ เมื่อใช้ร่วมกับน้ำเกลือ สามารถรักษาโรคคุลมะที่เกิดจากลมได้

มูลี นาครมานีตี สกษีรี หฤทยารตตนุต ॥
เสาวจลี ตทรทธีตุ คีวานัจ ฆฤตี ปีเพต ॥ 53 ॥

ฟิงตีมรากของนาคระพร้อมับน้ำนม และเนยใสที่ปรุงจากคิวาในปริมาณครึ่งหนึ่ง (ของน้ำนม) โดยใส่เกลือเสาวจลงไปด้วย เพื่อรักษาโรคเกี่ยวกับหัวใจ

กณปาษานเมไทรวา คีลาชตุจจรัมม ॥
ตณสุลีกริคุเทนาปี มุตรกฤจจรีตี ชีวตี ॥ 54 ॥

ส่วนผสมของผงกณ ปาษานเมทะ เอลาและสารคัดหลั่งจากหิน เมื่อใช้ร่วมกับน้ำข้าวข้าว และคุทะ ใช้เป็นยารักษาอาการปวดขัดเบาได้อย่างดียิ่ง

อมฤตานาครี ธาตรีวาชิคนธาตริกณฎกาม ॥
ปรปีเพทวาทโรคารตตะ สศุโล มุตรกฤจจรวาน ॥ 55 ॥

ผู้ที่ป่วยด้วยโรคเกี่ยวกับลม หรือมีอาการปวดท้อง หรือมีอาการปวดขัดเบา ฟิงตีมยาต้มที่ปรุงจาก อมฤตา นาคระ ธาตรี อชาคันธา²⁴² และตริกัณฎกะ²⁴³

²⁴² อชาคันธา ชื่อวิทยาศาสตร์ Elsholtzia cristata Willd. ปรากฏละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 236.

น้ำผึ้งสามารถรักษาอาการติดเชื้อของปัสสาวะ (เมหะ) ได้เกือบทุกรูปแบบ ยาต้มอันประกอบด้วยตรีผลา ทารู ทารวี(ขมิ้นต้น)และอวชะ เมื่อใช้กับน้ำผึ้ง สามารถกำจัดอาการเมหะได้ทุกรูปแบบ

อสุวปน์ จ วุยวายั จ วุยายามาศจินตนาณิ จ	
สเถาลยมิจฉนุปรดิยกตุ์ กรเมณาภิปรวรุทเขต	59
ยวศยามากโกซี สยาสเถาลยกถนุฉวารินา	
อุษณมนนั สมณทั วา ปิวนกถศตุนุรเวต	60
สจวยชีรกี วโยษา หีคุเสาวรจลามาละ	
มรุณา สกตวะ ปิตา เมโทฆนา สรวทีปนาะ	61

หากต้องการความอ้วนท้วนสมบูรณ์ บุคคลไม่ควรนอนดึก มีเพศสัมพันธ์มากเกินไป การออกกำลังกายที่หนักเกินและความวิตกกังวล ควรรับประทานอาหารที่มีส่วนประกอบของข้าวบาร์เลย์ หรือธัญพืชที่มีชื่อว่า ศยามกะ รวมถึงเครื่องดื่มรสหวานก็จะช่วยให้เกิดความอ้วนท้วนสมบูรณ์ด้วย อาหารร้อนหรือมันหะที่ร้อน หรือแป้งบาร์เลย์ทอดที่รับประทานร่วมกับน้ำผึ้ง หรือส่วนผสมที่ทำจากจวยะ ชีรกะ²⁴⁶(ยี่หระ) วโยชะ หิงคุ เกลือเสาวรจละและอามลา มีผลทำลายความอ้วนท้วนสมบูรณ์นั้น

จตุรคุณ ชเล มูเตร ทวิคุณ จิตรกาณิ จ	
กลโกะ สิทุ ฉฤต ปุรสถั สกุชีรุ ชฐูรี ปีเพต	62

น้ำมันเนยที่ปรุงสำเร็จจากจิตรกะผสมน้ำ 4 ส่วน ปัสสาวะโค 2 ส่วน พึงให้ดื่มร่วมกับน้ำมัน เพื่อแก้อาการน้ำในช่องท้อง

กรมวุทธุยา ทศานาณิ ทศ ไปปุปลิگی ทินม	
วรทเขตตยสา สารุทธี ตไถวาปานเขตปุณะ	63

²⁴⁶ ชีรกะ ยี่หระ(เทียนขาว) ชื่อวิทยาศาสตร์ Cuminum cyminum L. จัดอยู่ในวงศ์ผักชี (APIACEAE หรือ UMBELLIFERAE) คุรายละเอียดยใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 148.

นิรคฺขุทีมฺลนสเยน คณฺทมาลา วินศฺยติ ॥
 สนฺหิตฺถิรกาสเวโท นาศเยทรพฺพานิ จ ॥ 68 ॥

วัณโรคต่อม้ำน้ำเหลืองบริเวณคอย่อมนิพินาศไปสิ้นด้วยการสูดดมน้ำคั้นจากรากของต้นนิรคฺขุที
 การเห็งือออกอันเกิดจากกินยาต้มที่มีส่วนประกอบของสนฺหิตฺถิรกาสเวโทและคณฺททริกาย่อมยังให้ปัญหาเนื่องอก
 ทั้งหลายพินาศไปสิ้น

หสฺติกรณปลาศฺย คลคณฺฑํ ตฺ เลปะตะ ॥
 ๑๓๓ ไรโรณฺทนิรคฺขุทีวรัษาภูคิรุสรุชปะ ॥ 69 ॥
 ๑๓๔ ปรเลปะ ศลิตฺทํ หนฺติ จิโรตฺถมตีทารุณฺม ॥
 ๑๓๕ เศภาณชนกสิตฺถตฺถหิตฺถุ วิทฺธินาศนฺม ॥ 70 ॥

การพอกตัวยามีส่วนผสมของหสฺติกรณะและปลาศฺย²⁴⁷(กวาวตัน/ทองกวาว)สามารถรักษา
 วัณโรคต่อม้ำน้ำเหลืองบริเวณคอได้ ยาพอกที่มีส่วนผสมของ๑๓๓ ไรโรณฺทนิรคฺขุที วรัษาภู คิ
 ๑๓๔ ปรเลปะและสรุชปะ²⁴⁹ ใช้เพื่อรักษาโรคเท้าช้างแบบเรื้อรังได้ ยาพอกที่ทำจากหิงคุ ใบ ดอก ราก ใช้เป็น
 ยาและสินชฺตุณะสามารถรักษาโรควิทฺธิ (ฝี) ได้

ศรุชฺปะ มชฺชุตฺตา ยาตฺสรุสวารุณโรปนํ ๥
 นิมฺพตฺรศฺย วา เลปะ ศฺวยถุวารุณโรปนํ ๥ 71 ๥

²⁴⁷ ปลาศฺย กวาวตัน/ทองกวาว ชื่อวิทยาศาสตร์ Butea monosperma (Lam.) Taub. จัดอยู่ในวงศ์ถั่ว
 (FABACEAE หรือ LEGUMINOSAE) และ อยู่ใน วงศ์ย่อย ถั่ว FABOIDEAE (PAPILIONOIDEAE หรือ
 PAPILIONACEAE) ๑๓๓ ไรโรณฺทนิรคฺขุที วรัษาภู คิ ๑๓๔ ปรเลปะ ๑๓๕ เศภาณชนกสิตฺถตฺถหิตฺถุ
 วิทฺธินาศนฺม ๑๓๖ ศรุชฺปะ มชฺชุตฺตา ยาตฺสรุสวารุณโรปนํ ๑๓๗ นิมฺพตฺรศฺย วา เลปะ ศฺวยถุวารุณโรปนํ
 (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 105.

²⁴⁸ ๑๓๓ ไรโรณฺทนิรคฺขุที ชื่อวิทยาศาสตร์ Datura alba Nees. ๑๓๔ ปรเลปะ ๑๓๕ เศภาณชนกสิตฺถตฺถหิตฺถุ
 วิทฺธินาศนฺม ๑๓๖ ศรุชฺปะ มชฺชุตฺตา ยาตฺสรุสวารุณโรปนํ ๑๓๗ นิมฺพตฺรศฺย วา เลปะ ศฺวยถุวารุณโรปนํ
 (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007),
 202.

²⁴⁹ ๑๓๓ ไรโรณฺทนิรคฺขุที ชื่อวิทยาศาสตร์ Brassica napus Linn. ๑๓๔ ปรเลปะ ๑๓๕ เศภาณชนกสิตฺถตฺถหิตฺถุ
 วิทฺธินาศนฺม ๑๓๖ ศรุชฺปะ มชฺชุตฺตา ยาตฺสรุสวารุณโรปนํ ๑๓๗ นิมฺพตฺรศฺย วา เลปะ ศฺวยถุวารุณโรปนํ
 (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 100.

ภุชชีตานันน์ ยวาควา วา ปิเวตไสนธวส์ยุม ||
 กรณขาริษญนิรุคณทีโรโส หนยาทวณกริมิน || 76 ||

บุคคลนั้นควรกินอาหาร หรือดื่มข้าวต้มที่ผสมกับเกลือสินธุ์ น้ำเมาที่ได้จากการหมักกัญ
 ชะ²⁵³ (หยีน้ำ/มะเดื่ออินเดีย)หรือน้ำคั้นของนิรุคณที สามารถรักษาแผลและหนองในลำไส้

ตรีผลาจวนรสย์ุโกโต คคคูลรวุกี้กฤตะ ||
 นiryunทรโณ วิพนธขณ วโรโณ ธนโรปนมะ || 77 ||

ยาเม็ดที่ทำจากผงของตรีผลาและคคคูลช่วยขจัดอาการท้องผูกของลำไส้และรักษาบาดแผล
 ภายใน

ทรวาสวรสสทิท วา เตลล์ กมปีลลเคน วา ||
 ทารวีตวจสจ กลเคน ปร์ธานัน วรณโรปนม || 78 ||

น้ำมันอันปรุงจากน้ำคั้นของเหี่ยวทรวา หรือกัมปีลลกะ²⁵⁴ (ต้นกมล) และยาบดของทารวีต
 วจะ ใช้สำหรับรักษาแผลต่างๆ เป็นหลัก

อิติ ศรีคาร์ฐเต มหาปุราณ ปุรวชณเต
 ปกรมมาศายเย อาจารย์ภาณเต

²⁵² กฤตะ ชื่อวิทยาศาสตร์ Dolichos biflorus Linn.ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 222.

²⁵³ กัญชะ หยีน้ำ/มะเดื่ออินเดีย ชื่อวิทยาศาสตร์ Pongamia pinnata Pierre.ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 511.

²⁵⁴ กัมปีลลกะ ต้นกมล ชื่อวิทยาศาสตร์ Mallotus philippensis Muell.-Arg.ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 394.

ชวราทิจิกิตसानิรูปณ์ นาม สप्तตยุตตรศตโตโม 'ธยายะ ॥ 170 ॥

จบอธยายะที่ 170 อันมีชื่อว่า การรักษาอาการไข้และอื่นๆ ในอาการกามท์ อางศะที่ 1 ปุ
ระวะขันท์ ในครุฑมหาปุระณะดั่งนี้แล

อธยายะที่ 171

ธนวนตรีรฺวาจ

นาทิวรณาทโรคานำ จิกิวสำ ศฤณฺ สุศฺรุต ॥

นาที° ศสเตรณ สंपาญย นาทีนำ วรณวตฺกรียา ॥ 1 ॥

ธันวันตรี กล่าวแล้วว่า

ไอ้ สุศฺรุตะ ขอท่านจงฟังการรักษาโรคทั้งหลายอันได้แก่บาดแผลในโพรงจมูกและโรคอื่นๆ
พึงผ่าโพรงจมูกเพื่อเปิดออกด้วยมีดอันคม แล้วจึงรักษาบาดแผลในโพรงจมูกนั้นต่อไป

คฺคฺคฺคฺตริผลลาวยโไซะ สม่ำศราชฺยโยชิตะ ॥

นาทิตุษฺฏวฺรณํ ศฺลํ ภคฺนุทรมโถ ชเยต ॥ 2 ॥

น้ำมันอันปรุงจากคฺคฺคฺคฺละ ตริผลลา วโยไซะและมังสะสามารถรักษาบาดแผลในโพรงจมูก
อาการอักเสบในรูทวาร อาการเจ็บปวดรุนแรง รวมถึงอาการปวดท้องได้

นิริคฺคฺนชฺีรสตสไตล์ นาทิตุษฺฏวฺรณาปหม ॥

หิตํ ปามายานำ ตฺ ปานาภยณฺชนาวไนะ ॥ 3 ॥

น้ำมันอันปรุงจากส่วนผสมของน้ำคั้นจากต้นนิริคฺคฺนชฺีที่สามารถรักษาโพรงจมูกและบาดแผล
ร้ายแรงได้ หากใช้ทั้งภายนอกและภายใน น้ำมันนี้สามารถรักษาปามะ (โรคผิวหนัง) ได้

คคฺคฺ ตริผลลาภฺษณฺมาตริปฺญใจ กําศโยชิตา ॥

ฆฺฎฺฐิ (คฺชฺิ) กา โศถคฺคฺลมารุโส ภคฺนุทรวตฺตา หิตา ॥ 4 ॥

ยามืดอันปรุงจากคुकคูล 3 ส่วน ตริผลา 5 ส่วนและกฤษณา 1 ส่วนสามารถรักษาอาการบวม
น้ำ ต่อมในลำไส้ โรคริดสีดวงทวารและอาการอักเสบในรูทวารได้

ธวชมธเย ศิราเวธ วิศุทธิรูปทศเก ॥

ปาโก รกษยะ ปวยตเนน ศิศุนกษยกโร หิ สะ ॥ 5 ॥

ในการผ่าตัดท่อปัสสาวะในองคชาตรวมถึงในกรณีของโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ การเกิด
หนองที่เกิดจากอาการเจ็บปวดเป็นสิ่งที่ต้องระมัดระวังเป็นอันดับแรก ทั้งนี้รวมถึงการเกิดหนองที่
นำไปสู่การตัดสินใจผ่าตัดนำอวัยวะนั้นออกไปในที่สุด

ปโกลนิมพตริผลาคุชูกิวาถมาปิเพต ॥

สคคคูล สขทิมุพทไศ วินศยติ ॥ 6 ॥

พืงตี๋มยาตี๋มที่ปรุงจากปโกละ²⁵⁵(บวบ) นิมพะ ตริผลาและคุกคู โดยใช้พร้อมทั้งคुकคูลและขท
ระ โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์จะถูกทำให้พินาศ

ทเหตุกฐาเห ตริผล สวมสี (ซี) มธสียุตตาม ॥

อุปทศ ปุรเลโป ัย สทโย โรปยเต วรณม ॥ 7 ॥

พืงเผาตรีผลาให้กลายเป็นผงบนกระทะเหล็ก แล้วใช้ผงนั้นร่วมกับน้ำผึ้งพอกลงบนแผล
ซิฟิลิส จะช่วยให้รักษาแผลนั้นได้แทบจะทันทีในวันนั้นเลย

ตริผลานิมพภูนิมพกรณขทิตราทิกะ ॥

กลโกะ กวาไถรฆฤต ปกวมุพทศหรี ปรม ॥ 8 ॥

น้ำมันเนยที่ปรุงจากส่วนผสมของยาตี๋มหรือผงบดของตริผลา นิมพะ ภูนิมพะ กรัญชะและขท
ระ สามารถรักษาโรคซิฟิลิสและโรคอื่นๆ อันเกิดจากซิฟิลิสได้

²⁵⁵ ปโกละ บวบ ชื่อวิทยาศาสตร์ Trichosanthes cucumerina L. จัดอยู่ในวงศ์แตง
(CUCURBITACEAE) กระจายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary*
(India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 672.

อาเทา ภคน์ วิทิตวา ตู เสจเยจฉีตลพุณา ॥
 ปกเวนาเลปนํ การุญย์ พนธน์ จ กุศานวิทม ॥ 9 ॥

หากมีกระดูกแตกหัก ต้องรู้ว่าการแตกหักนั้นอยู่ตรงไหนก่อน แล้วจึงล้างด้วยน้ำเย็น
 จากนั้นจึงพอกด้วยโคลนและมัดด้วยต้นหญ้ากุงะ²⁵⁶(หญ้าประเภทหนึ่ง)

มาษฐ์ มาส์ ตตา สรปิยะ กุชีร์ ญูชะ สตีชละ ॥
 พฤห์ณํ จานนพานํ สยาตปรเทย์ ภคน์โรคิณ ॥ 10 ॥

ถั่ว เนื้อสัตว์ เนยใส นมและซूपที่ทำจากงา และอาหารเครื่องต้มเพื่อเป็นการบำรุง ควรให้แก่
 ผู้ป่วยที่มีกระดูกหัก

รโสนมธนาสาชยสีตากลภํ สมศนุดา ॥
 ฉินนภินนจยุดาสถีนํ สนนธานมจिरาทภเวต ॥ 11 ॥

ผู้ป่วยจากอาการกระดูกเคลื่อน กระดูกแตกหรือกระดูกหัก จะมีสุขภาพดีและอายุยืนนาน
 หากได้กินรโสน²⁵⁷(กระเทียม)และลาชะ(ข้าวเปลือกทอดหรือข้าวพอง)ผสมกับน้ำผึ้งและน้ำตาล

อศวตถตริฬลาวโยชชะ สวราภิชะ สมีภฤไตะ ॥
 ตุลโย คุคคูลุณา โยชโย ภคณสนธิปรสาธ (ภฤต) กะ ॥ 12 ॥

²⁵⁶ กุงะ หญ้าประเภทหนึ่ง ชื่อวิทยาศาสตร์ Desmostachya bipinnata Stapf. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 211.

²⁵⁷ รโสน กระเทียม ชื่อวิทยาศาสตร์ คือคำว่า Allium sativum L. จัดอยู่ในวงศ์พลับพลึง (AMARYLLIDACEAE) และอยู่ในวงศ์ย่อย ALLIOIDEAE (ALLIACEAE) ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 34.

ยาพอกที่มีส่วนผสมของกรัณฐะ ทคระ²⁶⁰ และกุษฐะ ใช้ร่วมกับปัสสาวะโค และการถูบริเวณที่เป็นโรคด้วยกรวีระหลังจากทายาพอกแล้ว มีประสิทธิภาพในการรักษาโรคเรื้อนและโรคผิวหนัง

หริทรา มลย์ ราสนา คุฑูจเยทคชสตา	
อาร์ควะระ กรณชศจ เลปะ กุษฐหระ ประ	17
มนะศิลาวิทงคานิ วาคี สรชปาสตา	
กรณไชรมุตรชิษโณ 'ยั เลปะ กุษฐโรร'รถต	18

เช่นเดียวกัน ยาพอกที่มีส่วนผสมของหริทรา²⁶¹ (ขมิ้น) มลยะ²⁶² ราสนา คุฑูจี อาร์ควะระ²⁶³ (อบเชย) และกรัณฐะ หรือส่วนผสมของหรดาล วิทังคะ²⁶⁴ (ส้มกุ่ม) วาคูชิ กรัณฐะและสรชปะ เมื่อใช้ร่วมกับปัสสาวะโค สามารถทำลายโรคเรื้อนและโรคผิวหนังได้ทุกชนิด ดุจพระอาทิตย์ทำลายความมืด

วิทไคทวจา กุษฐนึศาสิณฐุตถสรชปะ	
มุตรรามลชิษโณ เลโป 'ยั ททรกุษฐวินาศานะ	19

²⁶⁰ ทคระ ชื่อวิทยาศาสตร์ Valeriana officinalis Linn. ปรากฏละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 692.

²⁶¹ หริทรา ขมิ้น ชื่อวิทยาศาสตร์ Curcuma longa L. ปรากฏละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 187.

²⁶² มลยะ ชื่อวิทยาศาสตร์ Alpinia galanga Willd. ปรากฏละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 37.

²⁶³ อาร์ควะระ อบเชย ชื่อวิทยาศาสตร์ Cassia fistula Linn. ปรากฏละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 128.

²⁶⁴ วิทังคะ ส้มกุ่ม ชื่อวิทยาศาสตร์ Embelia ribes Burm. f. ปรากฏละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 237.

ส่วนผสมที่เท่าๆ กันของติล(งา) ตรีผลา วโยศะ ภัลลาตกะ²⁶⁸ น้ำตาล น้ำผึ้ง และเนยใส อันมีคุณสมบัติของยาชูกำลังและยากระตุ้นทางเพศ สามารถใช้กับผู้ป่วยที่ทรمانจากโรคผิวหนังได้ทุกประเภท

วิฑคตรีผลากฤษณาจรูณํ ลีฬํ สมากษิกม ॥

หนติ กฤษณกริมิเมหนาทิวรณภคนทราน ॥ 23 ॥

ยาเลียที่มีส่วนประกอบของวิฑคคะ ตรีผลาและกฤษณา บดและผสมน้ำผึ้งเพื่อให้กลายเป็นยาสามารถรักษาโรคเกี่ยวกับทางเดินปัสสาวะ (เมหะ) โรคผิวหนัง หนองในลำไส้ โรคเกี่ยวกับโพรงจมูก และอาการอักเสบในรูทวารได้

ยะ ชาเททภยาริชฎามลคานิศาะ ॥

ส ชยตสรวฤษฐินิ มาสาทุทรวำ น สํศยะ ॥ 24 ॥

ผู้ใดพึงบริโภคอภยาริชฎะ (น้ำคั้นของสมอ) หรืออามลกะและนิตาเป็นเวลาหนึ่งเดือน ผู้นั้นย่อมสามารถเอาชนะโรคผิวหนังได้ทุกประเภท โดยไม่ต้องสงสัย

ทหยมานายตะ กุมภะ มุลเค ขทฤษฏะ ॥

สาเกษฐาตรีรสะ กุเชาโทร หนยาตฤษฐํ รสายนม ॥ 25 ॥

พึงเผาห่ออ่อนของต้นอามระและขทระในหม้อโลหะ จากนั้นนำผงไปผสมกับผงของอักษะ แล้วปรุงด้วยน้ำผึ้งและน้ำคั้นของฐาตรี ส่วนผสมนี้สามารถทำลายโรคผิวหนังได้ทุกประเภท ทั้งยังช่วยบำรุงให้ดูอ่อนวัยได้อีกด้วย

ฐาตรี ขทริโยชะ กุวาลํ ปิตวา วาคชิสฺยุตม ॥

ศงเขนทุ ธวลํ ศฺวิตรํ หนติ ตูรณํ น สํศยะ ॥ 26 ॥

²⁶⁸ ภัลลาตกะ ชื่อวิทยาศาสตร์ *Semecarpus anacardium* Linn. f. ุรายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 597.

ยาต้มอันมีส่วนประกอบของธาตุตรีและขทรีระ ใช้ดื่มร่วมกับวาคซี สามารถทำลายได้แม้แต่โรคต่างขาที่รุนแรงที่สุดโดยมิต้องสงสัย

ปีตวา กล้วยตาก ไตล์ มาสาทวยายี ซเยนนระ ॥
เสวิต ขทรี วารี ปานาทุโยะ กุชฐชิททเวต ॥ 27 ॥

เมื่อต้มน้ำมันยาของภัตตาคะเป็นเวลาหนึ่งเดือนแล้ว บุคคลจะชนะโรคเรื้อนได้ ขทรีระในรูปของเหลวที่ดื่มทุกวันร่วมกับอาหารหรือเครื่องดื่มสามารถรักษาโรคผิวหนังได้ทุกชนิด

ภาวิต มลปุกวาโละ โสมราซีผล พหู ॥
กรษั ภกษทลวโณ หยภษผลคฺ ศฤตฺ ปีเพต ॥ 28 ॥
หนติ ศวิตรม สาธยฺ จ เลเป โยชยาปราชิตา ॥
วาสา ศุทธา จ ตริผลา ปโฏลฺ จ กรณชกม ॥ 29 ॥
นิมพาสนํ กฤษณเวตรํ กวาลกเลน ยทฤตม ॥
วชรกํ ตทภเวตกุชฐํ ศตวรรษานิ ชีวติ ॥ 30 ॥

น้ำมันเนยที่ปรุงจากยาต้มและผงบดของวาสา คุชฐจึ ตริผลา ปโฏละ²⁶⁹ (บวบ, บวบป้อม) กรัญชกะ นิมพะ อาสนะ²⁷⁰ และกฤษณะเวตระ มีสรรพคุณรักษาโรคผิวหนังได้ทุกประเภท ปและช่วยให้ผู้ใช้มีอายุยืนถึงร้อยปี น้ำมันเนยนี้มีชื่อเรียกว่า วัชรกะ ฆฤตะ (น้ำมันเนยอันเปรียบดุจสายฟ้า/เพชร)

สวรเสน จ ทูรวายายะ ปเจตไตล์ จตรคฺณม ॥
กจฺจรวิจรจิกา ปามา อภยงคาเทว นศยติ ॥ 31 ॥

²⁶⁹ ปโฏละ บวบ, บวบป้อม ชื่อวิทยาศาสตร์ Trichosanthes dioica Roxb. ปรากฏละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 672.

²⁷⁰ อาสนะ ชื่อวิทยาศาสตร์ Bridelia retusa (Linn.) Spreng. ปรากฏละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 102.

พื้บรูงน้ำมันเนยตามวิธีการปกติโดยใช้ส่วนผสมของผงบดอาซาซี²⁷⁷ (ผงยี่หระ)และธานยกะน้ำมันเนยนี้สามารถรักษาการย่อยอาหารที่ผิดปกติเนื่องจากเปื้ออาหาร รวมไปถึงอาการคลื่นไส้และโรคที่เกิดจากปิตตะและกะพะที่ไม่สมดุลได้อีกด้วย

ปิปปลยมฤตภูนิมพวาสกาธิษฏูปปฏะ	
ขทิตราธิษฏูปโกะ กวาโถ วิสโฬฏารติชวคปพะ	38
ตริผลารสสยุกต์ สรปิสตริวฤตยา สห	
ปรโยกฤตวยัม วิเรการถ์ วิสรูป ชวารศานตเย	39

ยาต้มนั้นมีส่วนประกอบของปิปปลี้ อัมฤตะ ภูนิมพะ วาสกะ อธิษฏะ (เหล้าหมักจากธัญพืชหรือผลไม้ต่าง ๆ) ปรปฏะและขทิตระใช้เพื่อรักษาโรคฝีฝักบัวที่มีอาการไข้ เหนยใสที่ผสมกับน้ำคั้นของตริผลาและตริวฤตพั้งใช้เป็นยาถ่ายเพื่อยังให้โรคไฟลามทุ่งที่ปรากฏพร้อมอาการไข้สงบลง

ขาทิตราตริผลาธิษฏูปปฏะ ลามฤ ตวาสะโกะ	
กวาโถ 'ษฏุกาขโย ชยติ โรมาติกมสุริกาม	40

ยาต้มนั้นมีส่วนผสมของขทิตระ ตริผลา อธิษฏะ ปปฏะ อัมฤตะ และวาสกะ สามารถเอาชนะโรคหัด²⁷⁸และโรคมสุริก²⁷⁹(โรคไข้ทรพิษ/ฝีดาษ)ได้

²⁷⁷ อาซาซี ผงยี่หระ ชื่อวิทยาศาสตร์ Cuminum cyminum Linn. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 184.

²⁷⁸ มหัตตย หมายถึง โรคหัด (Measles) เป็นโรคติดต่อสามารถระบาดในผู้ที่ยังไม่เคยได้รับวัคซีนมาก่อน และพบได้มากกับเด็กเล็ก เกิดจากการติดเชื้อไวรัส มีลักษณะเด่นคือ มีจุดเทาขาวในปาก และผื่นสีน้ำตาลแดงไล่จากหัวและคอดลงมาที่ตัว มักจะหายไปเองภายใน 7 ถึง 10 วันโดยไม่ก่อให้เกิดปัญหาเพิ่มเติม แต่ในบางครั้งมีภาวะแทรกซ้อนที่ร้ายแรงเช่น ปอดบวมและไข้สมองอักเสบสามารถอันตรายถึงชีวิตได้ ดูรายละเอียดใน The British Medical Association, **Illustratedmedical Dictionary** 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book, London 2013), 358.

²⁷⁹ มสุริก หมายถึง โรคไข้ทรพิษ หรือโรคฝีดาษ (Smallpox) เป็นโรคติดต่อที่เกิดขึ้นจากเชื้อไวรัสวาริโอลา ซึ่งสามารถติดต่อจากคนสู่คน โดยจากการอยู่ใกล้ชิดกับผู้ป่วย หรือการหายใจเอาเชื้อไวรัสที่อยู่ในละอองเสมหะ น้ำมูก หรือน้ำลายของผู้ป่วย นอกจากนี้การสัมผัสกับผื่นหรือตุ่มน้ำของผู้ป่วยตรง ๆ โดยไม่มีการป้องกันก็สามารถทำ

กฤษฏีวีสรวิโสโฝภฏกษทวาทินำ วิฆาตกะ ॥
 ลศุนานำ ตุ จุรณนย ชุโรโซ มศกนาศนะ ॥ 41 ॥

การใช้ผงกระเทียมโปรยในบริเวณที่ปรากฏโรค สามารถใช้ในการรักษาฝีฝักบัว²⁸⁰ โรคไฟลามทุ่ง²⁸¹ อาการคัน โรคมศกะ(คันจากยุงกัด) และโรคผิวหนังอื่นๆ ได้

จรมกิล ชุรมณิ มศกาสติลกาลกาน ॥
 อุตกถนย ศสเตรณ ทเหตุษาราคานิภยามเศษนะ ॥ 42 ॥

ในกรณีของโรคจรมกิละ ชุรมณิ และมศกะ (ดังที่กล่าวถึงก่อนหน้านี้) บริเวณที่เกิดโรคควรทำให้เป็นแผลและฆ่าเชื้อก่อนด้วยไฟหรือน้ำค้าง

ปโฏลนีสึเลปะ สยาชชาล (ชวาลา) คฑุรภโรคนตุ ॥
 คุยซาฟโละ ศฤตฺ ตลฺ ภถงคราชรเสน ตุ กณฐ (ณฐ) ॥
 ทารุณกฤตคุษฐวาทวยาวินาสนม ॥ 43 ॥

ให้ติดเชื้อได้ ดูรายละเอียดใน The British Medical Association, **Illustratedmedical Dictionary** 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book,London 2013), 515.

²⁸⁰ ชาลินี หมายถึง ฝีฝักบัว (Carbuncle)เกิดจากการอักเสบของผิวหนังชั้นที่อยู่ลึกลงไปและบริเวณรูขุมขน มีลักษณะเป็นก้อนหนองในรูขุมขนหลายก้อนอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม มีอาการเจ็บเมื่อสัมผัสโดนดูรายละเอียดใน The British Medical Association, **Illustratedmedical Dictionary** 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book,London 2013), 108.

²⁸¹ ศิระโสผ หมายถึง ไฟลามทุ่ง หรือ เนื้อเยื่อใต้ผิวหนังชั้นตื้นอักเสบ (Erysipelas) เป็นโรคติดเชื้อที่ผิวหนังซึ่งมีลักษณะเป็นผื่นแดงสด ลูกกลมเร็วคล้ายไฟลามทุ่ง โดยเป็นการอักเสบของผิวหนังชั้นหนังแท้ (Dermis) และเนื้อเยื่อใต้ผิวหนังชั้นตื้น ๆ (Upper subcutaneous tissue) รวมทั้งท่อน้ำเหลืองที่อยู่ใกล้เคียง ซึ่งสาเหตุมาจากการติดเชื้อแบคทีเรียสเตรปโตคอคคัสกลุ่มเอ (Streptococcus) และสเตรปโตคอคคัสกลุ่มอื่น ๆดูรายละเอียดใน The British Medical Association, **Illustratedmedical Dictionary** 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book,London 2013), 209.

ยาพอกที่ประกอบด้วยนํ้าและใบโป๊โถงสามารถรักษาโรคปาดนะครรชวะ²⁸² (คางทูม) ได้น้ำมันที่ปรุงกับผลของคณูชา²⁸³และน้ำคั้นจากภฏจคราชะ²⁸⁴ สามารถรักษาอาการทางผิวหนังที่เรียกว่า กปาละกษณะ ได้

อรุกาสติชชาตรีफलानालीना भृङ्गजराशम ॥

शिरुणे पकुवे लोहजुर्णं कालुशिकं कृष्णकेशुकुट ॥ 44 ॥

ส่วนผสมของเนื้อด้านในของเมล็ดมะม่วง ตรีผลา นีละ ภฏจคราชะ กัณฐ์ปากะและผงเหล็กผสมกับกานูชิกะ (ข้าวต้มเปรี้ยว) มอบความเงาดำแก่ผมหงอก

कुशिरातसत्करस्राहविप्रसोढ मरुकात्पले ॥

तैलस्य कुशुर्वं पकुर्वं तन्नस्यं पलिताभम् ॥ 45 ॥

ปรุงส่วนประกอบโดยใช้น้ำมันปริมาณ 1 กุทวะ (1 ใน 4 ของปรีสตะ) และส่วนผสมของน้ำคั้นจากใบปรรณะ น้ำมัน อิศและอรรกะรวมกันปริมาณ 2 ปรีสตะ น้ำมันที่ได้จะขจัดสีเทาออกจากผมแม้แต่กับคนชรา

मुखरोके तु त्रिफलकण्ठुषप्रिथारणम् ॥

कुठुठुम् युवकुषारपात्रायुप्रसाधनम् ॥ 46 ॥

²⁸² ปาดนะครรชวะ หมายถึงโรค คางทูม (Mumps, Epidemic parotitis) เป็นโรคติดต่อเฉียบพลันทางระบบทางเดินหายใจซึ่งเกิดจากเชื้อไวรัสในกลุ่ม Paramyxovirus และก่อให้เกิดการอักเสบของต่อมน้ำลาย ดูรายละเอียดใน The British Medical Association, **Illustrated medical Dictionary** 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book, London 2013), 380.

²⁸³ คณูชา ชื่อวิทยาศาสตร์ Abrus precatorius Linn. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 3.

²⁸⁴ ภฏจคราชะ ชื่อวิทยาศาสตร์ Eclipta alba (Linn.) Hassk. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 230.

สำหรับโรคในช่องปาก ให้บ้วนปากด้วยยาต้มจากตรีผลา หรือยาต้มที่มีส่วนผสมของเขม่าใน
บ้าน น้ำเกลือ ปาฐา²⁸⁵ (กรงเขมา)วโยคะและรสาณชนะ²⁸⁶

เตโชท ตรีผลาโลธร์ จิตรกั เจติ จูรณิตม	
สกุเซาทุร ธารเยทวกเตร ครีวาทนตาสยโรคนุต	47
ปโฏล นิมพชมววครมาลตีนวปลลวาะ	
ปลจปลลวกะ ศุเรชฐะ กษาโย มุขธาเวน	48

น้ำผึ้งที่ผสมกับตัวยาได้แก่ โลธระ ตรีผลาและจิตรกะ²⁸⁷(เจตมูลเพลิงขาว) เมื่ออมไว้ในปาก
สามารถรักษาโรคในคอและฟันได้ น้ำยาบ้วนปากที่มีส่วนผสมของยาต้มจากใบฝาด 5 ประเภท ได้แก่
ปโฏล นิมพะ ชามวีระ อามระ และมาลตี เป็นตัวยาอันประเสริฐสูงสุดในการรักษาโรคทางช่องปาก

ลศุนารทรกคิครุณำ ปารุลยา มุลกสย จ	
รทนต์ยาศจ รสะ ศุเรชฐะ กทฤษณะ กรณปุโรน	49

น้ำคั้นจากลศุนะ²⁸⁸(กระเทียม) อารทระ คิครุ ปารุละ มุลกะ และกทลี เมื่อใช้กับน้ำอุ่น เป็น
ยาอันประเสริฐสูงสุดที่ใช้กับอาการปวดหู

²⁸⁵ ปาฐา กรงเขมา ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cissampelos pareira* L. (ชื่อพ้องวิทยาศาสตร์ *Cissampelos poilanei* Gagnep., *Cissampelos pareira* var. *hirsuta* (Buch.-Ham. ex DC.) Forman) จัดอยู่ในวงศ์บอระเพ็ด (MENISPERMACEAE) ศึกษาละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 515.

²⁸⁶ รสาณชนะ ชื่อวิทยาศาสตร์ *Berberis aristata* DC. ศึกษาละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 88.

²⁸⁷ จิตรกะ เจตมูลเพลิงขาว ชื่อวิทยาศาสตร์ *Plumbago zeylanica* L. ศึกษาละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 501.

²⁸⁸ ลศุนะ กระเทียม ชื่อวิทยาศาสตร์ *Allium sativum* L. ศึกษาละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 34.

รสานชน ฤๅคราษ ฆฤๅ มฤๅ ปยสตา ॥
 เอตตปิษฏวา จ วฏิกกา สรวเนตรรรุทนี ॥ 63 ॥

ยาเม็ดที่ทำมาจากตรีภฏ ตรีผลา เกลือกัอน หรดาล เกฏกะ คังขนาภี ซาตี²⁹³(ดอกมะลิสเปน) นิมพะ รสาณุชนะและภฤๅคราษะ เมือใช้ร่วมกับน้ำนม น้ำผึ้งและเนยใส สามารถทำลายโรคทางตาทั้งปวงได้

ทคธเมรณทกั มูลั เลปาตกาภิกเปชิตม ॥
 ศีโร 'รตตีนาศยตยาศุ ปุષปี วา สจุณทก (ซ) ม ॥ 64 ॥
 ศตมูลไยรณทมุลจกรวยาฆรีปไละ ศฤๅตม ॥
 ไตลั นสยมรุศุเลขมตีมิโรรรุว (รทธ) คทาปหม ॥ 65 ॥

รากของเอรันทะ หรือดอกของมัจจุณทะ บดแล้วผสมกับนมหรือกาณุชิกะ(ข้าวต้มเปรี้ยว) แล้วทาพอกเป็นแผ่นบางๆ บนหน้าผาก สามารถทำลายอาการปวดศีรษะได้ในทันที น้ำมันยาที่ปรุงจากส่วนผสมของศตนาคะ รากเอรันทะ อุคระ จักระและวยาฆรี²⁹⁴(มะเขือขึ้น) แต่ละอย่างใช้ในน้ำหนัก 1 ปลาย และใช้สุตม สามารถทำลายโรคตีมิระ²⁹⁵ (ตาบอดบางส่วน) ได้ รวมถึงโรคที่เกิดจากวายุและภะไม่สมดุค และโรคที่เกิดบริเวณเหนือกระดูกไหปลาร้า

นางม (ลวณ) สคุท วิศวั ปิปปลี วา สไสนวา ॥

²⁹³ ซาตี ดอกมะลิสเปน ชื่อวิทยาศาสตร์ *Jasminum officinale* Linn. var. *grandiflorum* (L.) Kobuski.ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 343.

²⁹⁴ วยาฆรี มะเขือขึ้น ชื่อวิทยาศาสตร์ *Solanum xanthocarpum* S. &W.ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 615.

²⁹⁵ ตาบอด หมายถึง ตาบอด (Blindness)คือ ภาวะที่ดวงตาไม่สามารถมองเห็นสิ่งต่าง ๆ หรือรับรู้ความแตกต่างระหว่างแสงสว่างและความมืดได้ ถือเป็นความพิการทางตาหรือการบกพร่องทางการมองเห็นดูรายละเอียดใน The British Medical Association, **Illustrated medical Dictionary** 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book,London 2013), 79.

ภุชสุมภาทิโรเคษุ สรวเว ชูรชว คเทศุ จ

|| 66 ||

ส่วนผสมของวิหะ ปิปปลีและเกลือก้อน เมื่อใช้กับเกลือและคุดะ สามารถใช้รักษาโรค
ภุชสุมภะ (อัมพาตแบบเอิร์บเกิดขึ้นบริเวณแขน) และโรคที่เกิดขึ้นบริเวณกระดูกไหปลาร้าได้

สุรยยาวรุตเต วิชัตถยํ นสยกรมาทิเภชม ||

ทศมุสิกษายํ तु सुरपिषे सैनवस्युत्म ||

นสยมนํคิภทมนํ सुरยยาวรุตตศิโร 'รตตินุต || 67 ||

พึงใช้ยาต้มได้อย่างอิสระเพื่อต่อสู้กับโรคสุรยยาวรุตตะ (อาการปวดหัวประเภทหนึ่ง) ยาต้ม
อันมีส่วนผสมเป็นพืชในกลุ่มทศมุละ ผสมกับเกลือก้อนและเนยใส สามารถใช้เป็นยาต้มเพื่อแก้โรคสุร
ยยาวรุตตะได้

ทมนา เสาวรจลาชาซิมธกํ नीलमुत्पलम् ||

ปิเพตฤเขาทฤษฎํ नारी वातासृक्त्रपीचिता || 68 ||

ผู้หญิงที่ทรมาณจากภาวะตกขาวอันเกิดจากวาตะ พึงดื่มส่วนผสมของเกลือเสาวรจละ อชาซี
มฤกะ(ชะเอมเทศ) และ नील²⁹⁶ มุตปละ ที่ผสมกับโยเกิร์ตและทำให้หวานด้วยน้ำผึ้ง

वासुसूरसं पीतते कुशुल्या रसमेव वा ||

खलनामलकिंषिं ग्लกं वासुसिता मरु || 69 ||

ในภาวะตกขาวอันเกิดจากปิตตะ พึงใช้น้ำคั้นจากवासु²⁹⁷(สเนียด) หรือน้ำคั้นจากคุษุจี
หรือตัวยาอันบดมาจากเมล็ดของอามลกะ(มะขามป้อม) ผสมให้กลายเป็นตัวยาดด้วยน้ำ แล้วทำให้
หวานด้วยน้ำตาลและน้ำผึ้ง

²⁹⁶ नील ชื่อวิทยาศาสตร์ Vitex negundo Linn.ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 710.

²⁹⁷ वासुके สเนียด ชื่อวิทยาศาสตร์ Justicia adhatoda L. (ชื่อพ้องวิทยาศาสตร์ Adhatoda adhatoda (L.) Huth, Adhatoda vasica Nees, Adhatoda zeylanica Medik., Ecbolium adhatoda (L.) Kuntze,

อัยายะที่ 172

ฉนวนตรีรฺวาจ

สตรีโรคาทิจิกิตสำ จ วกษเย สุศฺรุต ตจฉณฺณ ॥
โยนิวฺยาปตฺสฺ ญฺยิษฺฐํ ศฺสยเต กรม วาตชิต ॥ 1 ॥

ฉันวันฺตริ กล่าวแล้วว่

เรจักกล่าวถึงการรักษาโรคอันเกิดในสตรี โ้สุศฺรุต ขอท่านจงฟังเถิด รวมถึงวิธีการต่างๆ มากมายที่ใช้การบำบัดที่ไม่สมดุล (ทำให้เส้นประสาทสงบลง) อันก่อให้เกิดโรคบนอวัยวะเพศหญิง (โยนิ-วฺยาปัท เช่น ภาวะช่องคลอดอักเสบ เป็นต้น)

วโจปฺกฺญจิกาทীগุณฺนาวสกโสนฺธวม ॥
อชโม่ทา ยวกษารํ จิตฺรํ ศฺรกรานฺวิทม ॥ 2 ॥
ปิษฺฎฺวาโลหฺย ชลาทโยศฺจ ขาทเยทฺธวตฺมรชิตม ॥
โยนิปารฺศฺวารตฺตทฺทโรคฺคฺลมารฺโต วินิวฺรตฺตเยต ॥ 3 ॥

พึงบดสมุนไพร ได้แก่ วะจะ อุกฺญจิกา²⁹⁹ (เทียนดำ) ชาตี³⁰⁰ กฤษณา³⁰¹ วาสกะ เกลือสินเธาว์ อชโม่ทา³⁰² จิตรกะ และน้ำตาล แล้วจึงนำไปผสมกันด้วยน้ำ จากนั้นจึงทอดในเนยใสแล้วจึงให้

²⁹⁹ อุกฺญจิกา เทียนดำ ชื่อวิทยาศาสตร์ *Nigella sativa* L. (ชื่อพ้องวิทยาศาสตร์ *Nigella cretica* Mill.) จัดอยู่ในวงศ์พวงแก้วกุดั่น (RANUNCULACEAE) ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 439.

³⁰⁰ ชาตี ชื่อวิทยาศาสตร์ *Jasminum officinale* Linn. var. *grandiflorum* (L.) Kobuski. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 343.

³⁰¹ กฤษณา ชื่อวิทยาศาสตร์ *Acanthus ilicifolius* Linn. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 10.

³⁰² อชโม่ทา ชื่อวิทยาศาสตร์ *Trachyspermum roxburghianum* (DC.) Craib. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 665.

กุศกาโคจรุกานำ มูไรโรโคกษุรกสย จ	
ศฤตฺ ทุคฺฉิ สิตายุกฺตฺ คุรภินยา คุลนุตฺปรม	9

น้ำนมที่ปรุงกับส่วนผสมของรากจากต้นกุศกา กาศะ³¹²อุรวกะและโคกษุระ แล้วเพิ่มน้ำตาล เพื่อความหวาน ใช้ในการขับไล่อาการจุกเสียดในช่องท้องของหญิงตั้งครรภ์

ปาฐากลางคิลิหาสยมยुरुภูไชะ ปฤถก	
นาภิสติ ภคาเลปาสุขํ นารี ปรสุยเต	10
สูตยาหาฤจฉิโรพสตีศูลมรณท (กวลล) สัชฺญิตม	

การพอกยาที่มีส่วนผสมของปาฐา³¹³ ลางคิลิ³¹⁴ สิหาสย³¹⁵หรือกฤษณะ³¹⁶(โมกหลวง)ไปที่ บริเวณปากช่องคลอด สตรียอมให้กำเนิดบุตรได้โดยง่าย

³¹¹ อัศวะคันธา ชื่อวิทยาศาสตร์ *Withania ashwagandha* Kaul (cultivated var.) ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 717.

³¹² กาศะ ชื่อวิทยาศาสตร์ *Memecylon edule* Roxb. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 407.

³¹³ ปาฐา ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cissampelos pareira* Linn. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 407.

³¹⁴ ลางคิลิ ชื่อวิทยาศาสตร์ *Lippia nodiflora* Rich. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 378.

³¹⁵ สิหาสย ชื่อวิทยาศาสตร์ *Adhatoda vasica* Nees. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 18.

³¹⁶ กฤษณะ โมกหลวง ชื่อวิทยาศาสตร์ *Holarrhena antidysenterica* (Linn.) Wall. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 312.

ยวฤษาร์ ปีเพตตตร มสตุ โภษโฝณทเกน วา	11
ทศมุสิกฤตะ กวาละ สาชยะ สุตีรุษापहะ	
ศาลิตณฺขุลจฺจฺรณฺ ตุ สหุคฺธิ์ ทุคฺธฤทฺทเวต	12
วิทारी กนทสฺวรสฺ มฺลฺ การุปาสขฺ ตถา	
ธาดรี สฺตณยวิศุทฺถยรฺถํ มุทฺคยฺอุปฺรสาคินิ	13

พืงตี๋มีข้าวตี๋มที่ปรงจากยวักษาระพร้อมด้วยน้ำอุ่นในทันที หรือไม่เช่นนั้นก็ยาดั้มที่ปรงจาก
ทศมุละ เพื่อกำจัดความเจ็บปวดทั้งหลายหลังคลอด ผงของแป้งข้าวสาลีที่ผสมกับน้ำนมถือเป็น
อาหารชั้นยอดที่ช่วยกระตุ้นให้มารดาสร้างน้ำนม เพื่อการยังให้น้ำนมของแม่นมสะอาดบริสุทธิ์ น้ำ
คั้นของดอกวิทारीหรือน้ำคั้นของรากการปาสะ หรือข้าวตี๋มที่ปรงจากมูทคะ เปรียบประดุจน้ำอมฤตที่
แม่นมพืงตี๋ม

กฤษฺฐา วจาภยา พฺราหฺมิ มฺรฺธา กเชาทรสฺรปฺชา	
วฺรณายะกานติชนนํ เลหฺย พาลสฺย ทาปเยต	14

ยาเลียที่มีส่วนประกอบเป็นกฤษฺฐา วจา อภยา พฺราหฺมิและมฺรฺกะ(ชะเอมเทศ) บดและผสมกับ
น้ำผึ้งและเนยใส ควรใช้กับทารกเพื่อกระตุ้นปัญญา ผิวพรรณและช่วยยืดอายุอีกด้วย

สฺตณฺยาภาเว ปยศฺฉาคํ คฺวยํ วา ตทคฺณํ ปีเวต	
สฺเวทนํ นาคินิโศฬารตเต มฤทา สฺยาทคฺนิตปตฺยา	15

หากไม่ได้รับน้ำนมมารดา อาจให้ทารกตี๋มนมแพะหรือนมโคได้อย่างปลอดภัย หากเด็กมี
อาการบวมบริเวณหน้าท้อง พืงนำดินที่ถูกให้ความร้อนมาคลึงในบริเวณนั้น

เลโห มฺสฺตวิษายาตฺจ วมิกาสชฺวเร ปีเพต	
สฺสฺตศฺคฺณฐฺวีวิชาพิลวภูฏฺไชรติสฺสารนฺต	16

และทำทานพลีบูชา รวมถึงมนตร์ที่กล่าวว่า “โอม หรี พาล ครุหาทพลิ คฤหณิต พาล มุญจต สุวาหา (ขอท่านจงรับเอาของเช่นไฉนี้ และปลดปล่อยเด็กน้อยจากการถูกดาวพระเคราะห์ยึดเกาะด้วยเถิด)”

ตณฺฑุลาทมิชะ ศิริษสย มลฺ ปิตฺ วิษาปหม ॥

ลณฺฑุลาทมิศจ วรษาภววะ ศุกุลาเยะ สรฺปทฺศนฺต ॥ 20 ॥

รากของศิริษะเมื่อใช้ต้มกับน้ำข้าวข้าวจะทำลายพิษต่างๆ ได้ วรรณภุขาวเมื่อใช้กับน้ำข้าว ข้าวสามารถใช้รักษาแผลงูกัดได้

ทธยาชฺยํ ตณฺฑุลียํ จ คฤหฺธโม นิสฺวา ตถา ॥

ปิษฺกํ ปานํ ตถา กุเชาฑฺรํ สินฺธูตฺถสย วิษานฺตกม ॥ 21 ॥

ต้นทุลียะ³¹⁹ เมาในปล่องควัน นิสวาและเกลือก้อน บดรวมกันด้วยโยเกิร์ต และเมื่อใช้เป็น เครื่องดื่มให้ผสมกับน้ำผึ้ง สามารถทำลายพิษได้

องฺโกณฺมูลนิษฺกฺวาละ สาชเยะ ปิตฺ วิษานฺตกะ ॥

ยชฺชควยาธิวิธฺวสิ ฆะษฺฑํ ตทฺรสายนม ॥ 22 ॥

น้ำคั้นของรากอังโกณะ³²⁰ผสมกับเนยใส เมื่อใช้ดื่มสามารถทำลายพิษทั้งหลายได้ ยาอันมี คุณสมบัติในการทำลายโรคและการเสื่อมสลายมีชื่อว่า รสายนะ (การบำบัดพื้นฟูร่างกาย)

สินฺธูตฺถศรฺกฺราศฺณฐึกณฺมธฺคุโตะะ คุรมาต ॥

วรษาทิษฺภภยา เสวฺยา รสายนคฺไณษิณฺมา ॥ 23 ॥

³¹⁹ ต้นทุลียะ ชื่อวิทยาศาสตร์ *Amaranthus spinosus* Linn. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 41-42.

³²⁰ อังโกณะ ชื่อวิทยาศาสตร์ *Alangium lamarckii* Thw. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 29.

ผู้ที่ต้องการใช้ยารสายนะ ควรใช้ถ้อยาร่วมกับเกลือก้อน น้ำตาล ศุณฺฐิ น้ำผึ้งและคุฑะตามลำดับของฤดูกาลคือ ฤดูฝน ฤดูใบไม้ร่วง ฤดูหนาว ฤดูใบไม้ผลิและฤดูร้อน

ชวรสยานเต 'ภยำ ไจก้ำ ปรงุกเต ทเว วิถีตเก ॥
ภุกตวา มธวาชยชัตริณำ จตุษกั ศตวรรษภุกต ॥ 24 ॥

การบริโภคถ้อยาหนึ่งส่วนหลังจากอาหารย่อยเรียบร้อยแล้ว วิถีตกะ³²¹ 2 ส่วนทันทีก่อนรับประทานอาหาร ชัตริ 4 ส่วนพร้อมทั้งน้ำผึ้งและเนยใสทันทีหลังรับประทานอาหารเสร็จ จะทำให้นุ้มนั้นมีชีวิตยืนยาวถึงร้อยปี

ปีตาศวาคนฐา ปยาสา ฐฤเตนาเศษ โรคนตุ ॥
มณฐุกปรณยะ สวรโส วิหารยยาศจามฤโตษมะ ॥ 25 ॥
ติลชัตริภุกตฺราเชา ชรฐววา วรปศตี ภเวตุ ॥

การดื่มอัสวคันฐา³²²ร่วมกับนมและเนยใสสามารถทำลายโรคร้ายทั้งปวงได้ น้ำคั้นของมณฐุกปรณนิ³²³ วิหาริ อัมฤตา รวมถึงติล (งา) ชัตริและภุกตฺราเช ช่วยให้นุ้คนคนที่บริโภคมีอายุยืนได้ถึงร้อยปี

ตริกภู ตริผลลา วหฺนिरฺคุชฺจิจ ศตาวริ ॥ 26 ॥
วิทฺคฺโลหจฺจฺรณฺ ตฺ มธฺนา สห โรคนตุ ॥

³²¹ วิถีตกะ ชื่อวิทยาศาสตร์ Terminalia bellirica Roxb. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 652.

³²² อัสวคันฐา ชื่อวิทยาศาสตร์ Withania ashwagandha Kaul (cultivated var.) ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 717.

³²³ มณฐุกปรณนิ ชื่อวิทยาศาสตร์ Bacopa monnieri (Linn.) Penn. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 77.

ยาอันมีส่วนผสมของตรีภฏ ตรีผลา วัหณี कुशुजी ศตาวรี และผงเหล็ก (ออกไซด์ของเหล็ก) เมื่อใช้ร่วมกับน้ำมัน สามารถทำลายเชื้อโรคต่างๆ ได้

ตรีผลา จ กณา ศุณฐี कुशुजी ज ศตาวरी || 27 ||
 วิหคภฏคราซาที ภาวิท สรวโรคนตุ ||
 จุรณ วิททยยา มธวาซย ลีฒวา ทศ สตรีโย วุรเซต || 28 ||

ตรีผลา กณา ศุณฐี कुशुजी และศตาวรี³²⁴ (หน่อไม้ฝรั่งอินเดีย)เมื่อนำมาแปรรูปด้วยน้ำคั้นจากภฏคราซาหรือส่วนผสมอื่นๆ สามารถทำลายโรคได้ทุกชนิด ด้วยการใช้น้ำมันที่ผสมด้วยผงของวิหารี บุรุษสามารถไปหาสตรี 10 คนได้แม้ในคืนเดียว

ฆฤต ศตาวรีกลโกะ กษิโรทรศकुणे पजेत ||
 ศุกรราปิป्लीकेशाทรुकुत वा खरगं पिठु || 29 ||

น้ำมันเนยที่ปรุงด้วยผงบดของศตาวรีและน้ำมันในปริมาณ 10 เท่า เมื่อใช้ร่วมกับน้ำตาล น้ำมัน และปิปปลี ช่วยแก้ปัญหาในกระเพาะอาหารและระบบการย่อย

ปรติมโร 'नपिठसज नस्यं प्रवपनी तला ||
 ศิโรวีरेจัน เจติ पण्जกรम ज गल्यते || 30 ||

การนวด การหล่อลิ้นร่างกายด้วยน้ำมันหรือเนยใส การช้ำยาหยอดจุมก การช้ำยาทำให้อาเจียน และการช้ำยาถ่าย ทั้ง 5 นี้คือสิ่งที่รวมกันเรียกว่า ปัญจะกรรม³²⁵

³²⁴ ศตาวรี หน่อไม้ฝรั่งอินเดีย ชื่อวิทยาศาสตร์ *Asparagus racemosus willd.* ทุกรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 68.

³²⁵ กระบวนการรักษาแบบปัญจะกรรม การสวนทวารหนัก การทำให้อาเจียน การช้ำยาถ่าย การหยอดน้ำมันที่จุมก และการขับเลือดเป็นกระบวนการหลัก เรียกว่า “ประธานกรรม” ในการรักษา แต่ก่อนหน้านั้นจะต้องมีการประเมนผู้ป่วย และการเตรียมตัวก่อนการรักษา เรียกว่า “ปุรวกรรม” ด้วยการช้ำสมุนไพรช่วยย่อยอาหาร (ปาจนะ) การรักษาด้วยน้ำมัน (เสนณะ) เป็นการเตรียมการรักษาโดยการใช้้ำมันเพื่อให้ไตรโทษะส่วนเกินคลายตัวออกจากเนื้อเยื่อต่าง ๆ และ การรักษาด้วยความร้อน หรือการขับเหงื่อ (เสวณะ) เพื่อช่วยขยายช่องว่างโครงสร้าง

มาไสรวทวิสขุโยธมาฆาทุโยธะ กรมาตษทฤตวะ สมฤตตะ ॥

อคนิสเววมธุกษีรวิกฤตัสะ ปรีเปวเยต ॥ 31 ॥

พึงจดจำไว้ว่า ใน 1 ปี มี 6 ฤดูกาลซึ่งแต่ละฤดูนาน 2 เดือน การทำให้ตนเองอบอุ่นด้วยการ ผิงไฟ การอาบน้ำแดด หรือการใช้น้ำผึ้งและนม รวมถึงการปรับเปลี่ยนไปใช้วิธีการอื่นๆ เป็นสิ่งที่พึงกระทำ

สตรียุกตะ ศิศิเร ตทวทวสนเต น ทิวา สุวเปต ॥

ตยเซทวรัชาสุ สุวปนาทีณฉรทินโทศจ รศมยะ ॥ 32 ॥

การมีเพศสัมพันธ์พึงกระทำในฤดูหนาว (ธันวาคมและมกราคม) การนอนกลางวันเป็นอันตรายในฤดูใบไม้ผลิ (เมษายนและพฤษภาคม) การอาบแสงจันทร์ในฤดูใบไม้ร่วง (ตุลาคมและพฤศจิกายน) และการนอนหลับมากเกินไปในฤดูฝน เป็นสิ่งที่พึงหลีกเลี่ยง

ปถยานิ ศาลโยมุตคา วรัชามภะ กวลิต์ ปยะ ॥

นิมพตสิกุสมภานา ศิครุสรูปโยสตา ॥ 33 ॥

ชโยติษมตีมูลกานา ไตลานิ จ หรนติ ทิ ॥

กฤมิภุชฐปรเมห่า ศจ วาตศเลษมศิโรรุชะ ॥ 34 ॥

เครื่องดื่มอันทำมาจากข้าวสาลี มุทคา น้ำฝนและน้ำเดือด เป็นสิ่งมีประโยชน์อย่างยิ่ง น้ำมันอันคั้นออกมาจากนิมพะ อตสี กุสมภะหรือเมล็ดของศิครุ รวมถึงน้ำมันมัสตาร์ดและน้ำมันชโยติษมตีใช้ในการรักษาโรคหนองในลำไส้ โรคผิวหนังต่างๆ โรคระบบทางเดินปัสสาวะ และโรคเกี่ยวกับไต รวมถึงอาการปวดศีรษะอันเนื่องมาจากความไม่สมดุลของวาตะและภะอีกด้วย

ทาจิ मामलकी गोलग्रम त्रपियालगम ॥

ชมพีริ นาคร์ค จ อามราตกกปีตถม ॥ 35 ॥

ปีตตลานยนิลขนานิ กโผตกุลเสศกรานิ จ ॥

ภายในร่างกาย สำหรับเตรียมพร้อมในการขับสารพิษออกจากร่างกายได้โดยง่าย ดูรายละเอียดในเฉลียว ปิยะชน, *อายุรเวท ศาสตร์แห่งชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ 3, 145.

ทาขมิ้ม(ทับทิม) อามลก โกละ (พุทราอินเดีย) กรมัทระ³²⁶ ปิยาละ³²⁷ ชัมภีระ นาคระ อาม
ราตกะและกปีตละ (มะขวิด) มีฤทธิ์ในการสร้างภาวะปิตตะ ทำลายวาตะ และก่อโรคอันเกิดจากความ
ไม่สมดุลของ กษะ

ชลัม ชัมภูตเก กษวาากุฏฐากฤตพณนม	36
ธามารคฺวศจ สโยชฺยาะ สรวถา วมเนชฺวมิ	
ปุรวาหุณเณ วมนาโยเต มทเนนทฺรยวี วจา	37

วิธีการรักษาโรคประเภทต่าง ๆ ซึ่งเป็นวิธีการ รักษาเฉพาะตามแนวทางอายุรเวทโดยวิธีการ
รักษาในแต่ละประเภทย่อมเหมาะสมกับลักษณะอาการหรือชนิดของโรคที่แตกต่างกัน วิธีการรักษา
เหล่านั้น เช่น การรักษาด้วยการนวดหรือมีหนะ การรักษาแบบชัมภูตกะ การรักษาแบบอิกษวาากุ การ
รักษาแบบธามารคคะ เมื่อใช้ร่วมกันถือเป็นยาขับอาเจียนชั้นยอด และควรใช้เพื่อวัตถุประสงค์ในการ
ลดการอาเจียน ยาอันมีส่วนประกอบได้แก่ วจะ อินทรวยะและมทนะ อาจใช้เป็นยาขับอาเจียนใน
ตอนเช้าได้

มฤทโกษฐุศจ ปิตเตน สวโร วาตกผาศรยาต	
มชฺยมะ สมโทเช สยาตตฺริวฤตฺติเตเต วิเรจนม	38

ภาวะลำไส้เคลื่อนที่อย่างง่ายและหลวมเกิดจากปิตตะที่ผิดปกติ การเคลื่อนที่ของลำไส้ที่เป็น
ปกติเป็นตัวบอกลักษณะสมดุลของการทำงานพื้นฐานของอวัยวะต่างๆ ในร่างกาย ในขณะที่อาการ
ท้องผูกในลำไส้เกิดจากวาตะและกษะที่ผิดปกติ ในกรณีที่เกิดภาวะผิดปกติของปิตตะ พึงใช้ยาถ่าย
โดยใช้ตริวฤตร่วมด้วย

³²⁶ กรมัทระ ชื่อวิทยาศาสตร์ Carissa carandas Linn. var. congesta (Wt.) Bedd. ศึกษายละเอียดใน
C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business
Media, LLC, New Delhi 2007), 123.

³²⁷ ปิยาละ ชื่อวิทยาศาสตร์ Buchanania lanzan Spreng. ศึกษายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian
Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New
Delhi 2007), 104.

ศรุกรามธูสยุกต์ ไสโนธวี นาครี ตริวฤต ॥
 หรีตกีวิทคานิ โภมูเตรณ วิเรจนม ॥ 39 ॥

ตัวยาอันประกอบจากตริวฤต นาคระและเกลือก้อนบดรวมกัน เมื่อใช้ร่วมกับน้ำตาลและน้ำผึ้ง หรือหรีตกีและวิทังคะบดรวมกันแล้วใช้ร่วมกับปัสสาวะโค มีฤทธิ์เป็นยาระบาย

เอรณพไตล์ ตริผลากวาศจ ทวิคณสตถา ॥
 วาโตลพณษุ เทเชษุ เกชยิตวาล วามเยต ॥ 40 ॥

น้ำมันเอร็ดณะและยาต้มของตรีผลาในปริมาณสองเท่า (ของน้ำมัน) ใช้เป็นยาถ่ายชั้นดี ในโรคที่เกิดจากภาวะผิดปกติ ผู้ป่วยพึงดื่มยานี้ก่อนแล้วจึงทำให้อาเจียนเอาอาหารที่กินเข้าไปออกมา

วศาทินตรึ กุรวีต ปทษภูทวาทศคูลม ॥
 กรกนธผลจฉิหรี วสตุรุตตานศายิเน ॥ 41 ॥

ไม้ไผ่กลวงพึงตัดให้มีความยาวหกนิ้ว แปดนิ้ว และสิบสองนิ้วตามลำดับ และเจาะรูผลกรกัน³²⁸ให้มีเส้นรอบวงเท่ากัน ใช้เพื่อการสอดยาผ่านทวารหนัก ผู้ป่วยควรนอนหงายระหว่างการสอดยา

นิรุททานะ 'ปี วิธียเมวมูทรีตตะ ॥
 อรทุตตริชฎุปลเล มาตรา ลมูมธโยตตมะ กรมาต ॥ 42 ॥

วิธีการเดียวกันนี้ก็ใช้สำหรับการให้ยาประเภทนิรุหะ ปริมาณยาสอดขนาดใหญ่ กลางและเล็กไม่ควรเกิน 6 ปละ 3 ปละและครึ่งปละ ตามลำดับ

ปลยากษธาตฺรยาเอกทฺวิจตุรภาคา รุคฺทฺรนาชะ ॥
 ศตาวรยษสตฺตาภฏฺจคฺสินฺธุวาราทีภาวิทาชะ ॥ 43 ॥

³²⁸ กรรกันธู ชื่อวิทยาศาสตร์ Ziziphus nummularia (Burm. f)Wight & Arn. ตูรายละเอียดใน C.P.

ปีถยา 1 ส่วน อักษะ 2 ส่วนและชาตรี 4 ส่วน บดรวมกันและผสมน้ำคั้นของศตาวรีและภองค
 ราชะจนกลายเป็นยา สามารถทำลายโรคทั้งหลายในร่างกายได้

อิติ ศรีคารุเท มหาปุราณะ ปุรวณเต
 ประณมาศายเย อาจารย์ภณเทศตรีโรคจิตสาทิกถน
 นาม ทวิสปตตยตตรศตโม 'ธยายะ

จบอธยายะที่ 172 อันมีชื่อว่า การรักษาโรคเกี่ยวกับสตรี ในอาจารย์ภณ อางศะที่ 1
 ปุรวะซันท์ ในครุฑมหาปุราณะดังนี้แล

ธนวนตรีรฺวาช

ทรวยาณิ มธฺรึนิ วกษเย โรคหฺรณฺยหฺม ॥
 ศลิสฺษฏิกโค ธถฺมกษีรฺ ฆถฺต รโส มธฺ ॥ 1 ॥
 มชฺชาศถฺยคาฏฺกยวกฺเศรฺวิจฺวารุเค กษฺรม ॥
 คมภาริ โปษฺกริ ทิชฺ ทฺรากฺษา ชฺรชฺรฺกํ พลา ॥ 2 ॥
 นาริกเลกฺษวาทฺมณฺอุปฺตา วิทาวี จ ปฺรียาลกฺม ॥
 มธฺกํ ตาลกฺษมํทํ มุขโย 'ยํ มธฺโร คณฺชะ ॥ 3 ॥

ธันวันตรี กล่าวแล้วว่า

เราจักกล่าวถึงกลุ่มยาอันชื่อว่า มธฺระ ซึ่งสามารถทำลายโรคได้หลากหลาย ประกอบด้วยข้าว
 สาลี ยัชฐิกะ นํานม เนยใส น้ำผึ้ง ไชกระดุก ศถฺยคาฏฺกะ³²⁹ ข้าวบาร์เลย์คอร์น เอรวารุ³³⁰ โคกษฺระ คัม

³²⁹ ศถฺยคาฏฺกะ ชื่อวิทยาศาสตร์ Trapa bispinosa Roxb. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 667.

³³⁰ เอรวารุ ชื่อวิทยาศาสตร์ Cucumis melo Linn. var. utilissimus Duth. & Fuller. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 181.

ภารี³³¹ ไปษุกระ³³² ขรชุกรกะ³³³(อินผลัม) วลา นารีเกละ(มะพร้าว) อาตมคูปตา³³⁴ (หมามู๋)วิทารี ปริ
ยาละ มรูกะ(เซแอมเทศ) ตาละ³³⁵(ตาลโตนด) และกุษมาณชะ³³⁶(ฝักทอง)

มูรจจา ทาหปรศมนะ ปทินุทริยปรสาทนะ	
กฤมิกฤตคภกฤจไจว เอโก 'ตยรณั นิเชวิตะ	4
ศวาสกาสามยมาธูรยยสุรมาตารู ทานี จ	
คคณษคลีปทานี คุทเลปาที การเยต	5

³³¹ คัมภารี ชื่อวิทยาศาสตร์ *Gmelina arborea* Roxb. ตูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 290.

³³² ไปษุกระ ชื่อวิทยาศาสตร์ *Inula racemosa* Hook. f. ตูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 329.

³³³ ขรชุกรกะ อินผลัม ชื่อวิทยาศาสตร์ *Phoenix dactylifera* Linn. ตูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 478.

³³⁴ อาตมคูปตา หมามู๋ ชื่อวิทยาศาสตร์ *Mucuna prurita* Hook. ตูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 424.

³³⁵ ตาละ ตาลโตนด ชื่อวิทยาศาสตร์ *Borassus flabellifer* Linn. ตูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 97-98.

³³⁶ กุษมาณชะ ฝักทอง ชื่อวิทยาศาสตร์ *Benincasa hispida* (Thunb.) Cogn. ตูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 88.

สมุนไพรเหล่านี้ช่วยบรรเทาอาการลมชักและอาการแสบร้อนในร่างกาย ยังให้อวัยวะทั้ง 6
 ผ่อนคลาย แต่หากใช้เดี่ยวๆ โดยไม่ใช้ร่วมกันหรือรวมกับยาอื่น ก็จะก่อให้เกิดภาวะกษะ หนองใน
 ลำไส้ และทำให้เกิดอาการไอ หายใจลำบาก รู้สึกรสหวานในปาก เสียงแหบ เนื้องอก คอหอยพอก
 และเท้าช้าง เป็นต้น

ทาทิมามลคามร์ จ กปิตถกรมทุรเกา ||

มาตุลุงคามราตกำ จ วทรี ดินดิชิผลม || 6 ||

ทธิ ตกร์ กาญชีกั จ ลกัจ จามลเวตสม ||

อมโล โลณะ ศุณฐียุกโต ชารณะ ปาจโน รสะ || 7 ||

ทาทิมะ อามลกะ อามระ กปิตละ กรมัทระ³³⁷(ลูกเกด) มาตุลุงคะ³³⁸(มะนาว) อามราตกะ³³⁹
 (มะม่วง,มะยงชิด) วทระ ดินดิชิ³⁴⁰ โยเกิร์ต กาญชีกะ ลกัจจะ (มะหาด) อัมละเวตสะ³⁴¹ และอัมละ³⁴²

³³⁷ กรมัทระ ลูกเกด ชื่อวิทยาศาสตร์ Carissa carandas Linn. var. congesta (Wt.) Bedd. ดู
 รายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer
 Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 123.

³³⁸ มาตุลุงคะ มะนาว ชื่อวิทยาศาสตร์ Citrus medica Linn. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian
 Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New
 Delhi 2007),156 .

³³⁹ อามราตกะ มะม่วง,มะยงชิด ชื่อวิทยาศาสตร์ Spondias pinnata (Linn. f.) Kurz. ดูรายละเอียดใน
 C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business
 Media, LLC, New Delhi 2007), 622.

³⁴⁰ ดินดิชิ ชื่อวิทยาศาสตร์ Rhus parviflora Roxb.ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal
 Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007),
 549.

³⁴¹ อัมละเวตสะ ชื่อวิทยาศาสตร์ Garcinia pedunculata Roxb. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian
 Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New
 Delhi 2007),280.

³⁴² อัมละ ชื่อวิทยาศาสตร์ Emblica officinalis Gaertn. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian
 Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New
 Delhi 2007),238.

โลณะ³⁴³ ทั้งหมดนี้คือกลุ่มที่เป็นกรด หากใช้อัมละโลณะร่วมกับสมุนไพร จะทำหน้าที่ช่วยย่อยและแก้ท้องอืดได้เป็นอย่างดี

กุเลทโน วาตฤทฤทฤโย วิทาหี จานุโลมนะ	॥
อมโล 'ตยรณั เสวยมานะ กุรยยาทไธ ทนตหฤษกม	॥ 8 ॥
ศรียสย จ ไศถิลยั สุวรกณฐาสยหฤทฤทเทต	॥
ทินนภินรณนาทีนึ ปาจยิตวาคินาภาวิตะ	॥ 9 ॥

ตัวยาที่มีฤทธิ์เป็นกรดเหล่านี้สร้างภาวะวาทะให้เกิดขึ้นในระบบ ช่วยเพิ่มการหลั่งเยื่อเมือกในร่างกาย ช่วยให้การย่อยใช้เวลามากขึ้น และมีคุณสมบัติที่ดึงมามากมาย แต่หากบริโภคกรดเพียงอย่างเดียวก็จะเกิดอาการเสียวฟัน แขนขารู้สึกอ่อนแรง ความรู้สึกเผาไหม้ที่หัวใจและลิ้นปี ก่อให้เกิดการอักเสบที่แผลหรือส่วนที่ผ่าตัด เป็นประจุไฟที่มีชีวิต

ลวณานิ ยวภษารสรชิกาทิจจ ลาวณะ	॥
โคธนะ ปาจนะ กเลที วิศุเลษสรปนาทิกฤต	॥ 10 ॥
มารคโรธี มาทรวฤตส เอกะ ปริเซวิทะ	॥
คาตรกณชุกุโขษุโค ฤไว วรณยั ชนเยทระสะ	॥
รกตวาทั ปิตตรกตั มุสคเวนทริยรชาทิกม	॥ 11 ॥

เกลือชนิดต่างๆ ยวภัษาระและน้ำด่างเป็นต้น จัดเป็นกลุ่มน้ำเกลือ ทำหน้าที่เป็นยาระบายของเหลว สารช่วยย่อย ช่วยเพิ่มการหลั่งเมือกต่างๆ ในร่างกาย รวมถึงศักยภาพในการแผ่ขยายออกไปทั่วทั้งระบบอีกด้วย แต่หากใช้กลุ่มน้ำเกลือเพียงลำพัง มักจะไปอุดตันเส้นเลือดต่างๆ ในร่างกาย ก่อให้เกิดสารตั้งต้นของเนื้องอก เป็นเหตุนำไปสู่ลมพิษ อาการบวม น้ำ ผื่นแดง การอักเสบ สีผิวเปลี่ยนแปลง รักษะวาทะ (วาทะสีแดง) ปิตตะรักษะ (สีแดงอันเกิดจากปิตตะ) ความอ่อนแออันเนื่องมาจากไวรัส และความเจ็บปวดมากมายหลากหลายในร่างกาย

³⁴³ โลณะ ชื่อวิทยาศาสตร์ Portulaca oleracea Linn. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007),513.

วโย ษศิครุมูลกั เทวทารุ จ กุชฐกม	
ลศุณั วลคฺซี ผลั มุสตาคุคฺคฺกลางคฺลี	12
กฏโก ที่ปนะ โสธิ กุชฐกณทุกผานตกถตุ	
สเถถายาลสยกริมิหระ ศุกรเมโทวิโรธนะ	
เอโก 'ตยธณั เสวยมานะ ภารมทาหาทิกถทภเวต	13

วโยษะ ศิครุ มูลกะ เทวทารุ กุชฐกะ ลศุณะ (กระเทียม) ผลของวัลคุชะ มุสตะ(แห้วหมู) คุคฺคฺ ลุ และกลางคฺลี เป็นสมุนไพรมีกลิ่นฉุน กระตุ้นความอยากอาหาร ชำระล้างระบบเพื่อป้องกันความไม่สบายต่างๆ รวมถึงเอาชนะอาการคัน โรคผิวหนังและกษะที่ผิดปกติ สมุนไพรมเหล่านี้เมื่อใช้เพียงอย่างเดียวจะช่วยลดความอ้วน ช่วยให้ร่างกายเกิดการพักผ่อน ทำหน้าที่เป็นขับถ่ายพยาธิและปรสิตอย่างยอดเยี่ยม ลดจำนวนของไขมันและอสุจิ ทั้งยังเพิ่มการเผาผลาญในร่างกายอีกด้วย

กฤตมาละ กรีราณี หริเทรนทรยวาสถา	
สวาทุกณฎกเวตราณี พถหตีทวยศงฺขินี	14
คฺชฺจึ จ ทรวนตี จ ตริวถนมนชุกปรณฺยปี	
การเว ลลกวารตตา กุกรวีรกวาสกาะ	15
โรหิณี ศงฺขจฺรณั จ กรโกโณ ไว ชยนติกา	
ชาตีวารุณกั นิมโพะ ชโยติษมตี ปุนรนวา	16
ติกโต รสศฺเฉทนะ สยาโทรจณี ที่ปนสฺตถา	
โคธโน ชวตถษณามโน มูรจจากณฐารติกาทิจิต	17

กฤตมาละ กรีระ หริทรา อินทรยวะ กัณฐกะแบบหวาน เวตระแบบหวาน พถหตีทั้ง 2 ชนิด คังขินี คฺชฺจึ ทรวนตี ตริวถตุ มัณชุกปรณณิ กรเวลลกะ ³⁴⁴วารตาทุ กรวีระ วาสกาะ โรหิณี³⁴⁵ คังขปฺชปี

³⁴⁴ กรเวลลกะ ชื่อวิทยาศาสตร์ Momordica charantia Linn. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 418-419.

³⁴⁵ โรหิณี ชื่อวิทยาศาสตร์ Soymida febrifuga A. Juss. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 619.

กรรโกฏฐะ³⁴⁶(มะระขี้นก) ชัยันติกา³⁴⁷ ชาติ³⁴⁸ วรุณกะ นิมพะ ชโยติชมตี และปุนรรนวา มีรสขม ช่วย
 ให้น้ำเหลืองที่อุดตันไหลเวียนสะดวก (ชำระหลอดเลือดให้ของเหลวไหลได้โดยสะดวก) ช่วยให้ผ่อนคลาย
 เย็นสบายและเป็นยาระบายอ่อนๆ ปรับปรุงความสามารถในการย่อยอาหาร และเอาชนะ
 อาการไอ ลมชักและความรู้สึกคันได้

วิณมุตรกเลขโสไซโซ หยตยธร์ถ ส จ เสวิตะ ॥
 หนุสตุตมภากษะปการตติศิระะ สุลพธรรณาทิกฤต ॥ 18 ॥

หากใช้สมุนไพรเหล่านี้เพียงอย่างเดียว จะทำให้สิ่งปฏิกูลที่อยู่ในร่างกายแห้ง สามารถรักษา
 อาการบิดเกร็ง อาการชัก อาการปวดศีรษะ และแผลพุพองต่างๆ ได้

ตริผลาสลลกีชมพุ อามราตกภูทิกม ॥
 ดินทุกั วกุลั ศาลั ปาลงกีมทจิลลคม ॥ 19 ॥
 กษายโ คธาทโก โรปี สตุตมภนกเลขโสชณะ ॥
 เอโก 'ตยธร์ถ เสวยมาน โหฤทเย จาถ ปีทกะ ॥
 มุขโสชชวราธมานมนยาสตุตมภาทิกการกะ ॥ 20 ॥

ตริผลา สลลกี ชัมพุ อามราตกะ วภูชะ ดินทุกะ วกุละ ศาละ ปาลังกะ มุทกะ จิลลกะ มีรสฝาด
 ใช้เป็นตัวดูดซึม จับกับสารคัดหลั่งในร่างกาย และสร้างตัวสमानในบาดแผลต่างๆ หากใช้เพียงลำพัง
 จะทำให้เกิดความเจ็บปวดในหน้าอก อาการไอ ปากแห้ง แน่นท้องและคอบิดในลักษณะที่แปลก

³⁴⁶ กรรโกฏฐะ มะระขี้นก ชื่อวิทยาศาสตร์ Momordica dioica Roxb. exWilld. ปรากฏละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 420.

³⁴⁷ ชัยันติกา ชื่อวิทยาศาสตร์ Sesbania sesban (Linn.) Merrill. ปรากฏละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 601.

³⁴⁸ ชาติ ชื่อวิทยาศาสตร์ Jasminum officinale Linn. var. grandiflorum (L.) Kobuski. ปรากฏละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 343.

หริทรา กุชรูลวณั เมษศฤงคิพลาทวยม	
กจจุรา สลลกี ปาฐา ปุณรรนวา ศตาวรี	21
อคนิมนโน พรหมทณที ศวทษัฎฐรณทเก ตถา	
ยวโกลกุลตถาทิกรรชาศี ทศมุลกม	
ปฤถก สมสโต วาตาโตรพหุปีตตทรสตุถา	22

หริทรา กุชรูละ เกลือ เมษศฤงคิ วลาทัง 2 ประเภท กัจจุรา ศัลลกี ปุณรรนวา ศตาวรี อัคนิ มันละ พรหมทณที ศวทังฎฐา เอริณทะ ยวะ โกละ กุลัตถะ กรรชาศี และทศมุละ สมุนไพรเหล่านี้ ไม่ว่าจะใช้แยกกันหรือใช้ร่วมกัน สามารถทำลาวยาตะที่ผิดปกติ และบรรเทาปีตตะและกษะที่ไม่สมตุลได้

ศตาวรี วิทารี จ พาลโกศิรจหนม	
ทูรวา วฎฐะ ปีปปลี จ พทรี สลลกี ตถา	23
กทลี โจตปลั ปทมมูทุมพรปโฎลกัน	
อด ศุเลชมทโร วรุโค หริทราคุชกุชรูกม	24
ศตปุชปี จ ซาตี จ วโยซารควรลางคลี	
สรปีสโตลวสามชชาะ สเนแฮษุ ปรวรี สมฤตม	25

ศตาวรี วิทารี วาลกะ อุชิระ จันทนะ ทูรวา วฎฐะ ปีปปลี วิทารี ศัลลกี กทาลี³⁴⁹(กล้วย) อุตปลละ³⁵⁰ (บัวสาย) ปีทมะ³⁵¹(บัวหลวง) เอาทุมพระ³⁵² และปโฎลกะ สามารถกำจัดเสมหะได้ หริทรา

³⁴⁹ กทาลี กล้วย ชื่อวิทยาศาสตร์ *Musa paradisiaca* Linn. ตูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 426.

³⁵⁰ อุตปลละ บัวสาย ชื่อวิทยาศาสตร์ *Nymphaea rubra* Roxb. ex Salisb. ตูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 441.

³⁵¹ ปีทมะ บัวหลวง ชื่อวิทยาศาสตร์ *Nelumbo nucifera* Gaertn ตูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 435.

คุชะ กุชฐกะ ศตบุษปี ชาตี วโยชะ อาร์ควะ และกลางคลี มีคุณสมบัติกำจัดเสมหะเช่นเดียวกัน เนยใส น้ำมัน ไขมันและไขกระดูก เป็นสิ่งที่ยอดเยี่ยมที่สุดในบรรดาสารหล่อลื่นทั้งหลาย

ตลา อีสุมฤติเมธาคนิกางุชิณำ ศสยเต ฆฤตม	
เกวลั ไปตติเก สรปริวาทิเก ลวณานวิตม	26
เทย์ พหุกเผ วาปี วโยชกาษาสมายุตม	
ครนถินาทีกฤมิศเลษุมเมโทมารุตโรคิษุ	27

ผู้ที่ต้องการพัฒนาความทรงจำ ความฉลาดรอบรู้และความสามารถในการย่อยอาหารพึงบริโภคเนยใสเป็นประจำ เนยใสที่ไม่ผสมกับสิ่งใดๆ ควรใช้แก่ผู้ป่วยที่มีโรคอันเกิดจากปิตตะผิดปกติ เนยใสผสมกับเกลือในกรณีของโรคที่เกิดจากวาตะผิดปกติ และเนยใสผสมกับวโยชะหรือน้ำต่างในโรคที่เกิดจากต่อน้ำเหลือง โรคในโพรงจมูก หนองในลำไส้ และโรคใดๆ ที่เกิดจากวาตะที่ผิดปกติหรืออกษะที่ไม่สมดุล

เตลั ลาฆวทารุฒยาย กรูโรโกษฐุชุ เทหิษุ	
วาตาทปามพุกาสตริวายามกุชันธาตุษุ	28

เพื่อความเบาและความทนทานของร่างกาย พึงให้ผู้ป่วยดื่มน้ำมันในรายที่มีอาการท้องผูกอย่างรุนแรง หรือในกลุ่มที่อวัยวะพื้นฐานในร่างกายทำงานบกพร่องเนื่องจากการมีเพศสัมพันธ์มากเกินไป การแบกของที่หนักเกินไป การใช้แรงงานทางกายมากเกินไป และการสัมผัสลมและน้ำมากเกินไป

รูกุชกุเลศกุชยาตยคณิวาตาวฤตปเถษุ	
อถ ทคธวา ศิราชาลั โยนิกรม ศิโรรุชิ (ชม)	29

³⁵² เอาทุมพระ ชื่อวิทยาศาสตร์ *Ficus racemosa* Linn. กระจายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 268.

(น้ำมัน) ควรใช้ในการสวนช่องคลอดหลังจากที่จี้เส้นเลือดที่เป็นอุปสรรคสำหรับท่อลำเลียง
สารอาหารในร่างกายด้วยไฟ เพื่อการนำส่วนที่แห้งของอวัยวะนั้นออกไป อันเนื่องมาจากการทำงานที่
ตรากตรำ และเพื่อชดเชยกับส่วนที่เสียไปในระบบ

อุตตมสย ปลั มาตรา ตรีกิจจากเขศจ มชยเม ॥

ชมนยสย ปลลารทเธน สเนหกวาเภาษเธษุ จ ॥ 30 ॥

ในยาต้มที่มีลักษณะข้นและดูเหมือนไม่เข้ากัน ให้ผสมน้ำมัน 1 ปละในยาขนานใหญ่ น้ำมัน
ขนาด 3 อักษะในขนานกลาง และครึ่งปละในขนานเล็ก

ชลมุขณั ฆฤเต เทย์ ปฤถเก ไตเล ตุ ศสยเต ॥

สเนเท ปิตเต ตุ ตฤษณายำ ปิเพทุษโณทกั นระ ॥ 31 ॥

พึงให้น้ำร้อนพร้อมกับเนยใส เพราะทั้งสองสิ่งนี้พึงให้โดยแยกจากกันแก่ผู้ป่วยที่ได้รับการ
วินิจฉัยว่าต้องบริโภคน้ำมัน บุคคลที่กระหายน้ำหลังจากดื่มเนยใสหรือน้ำมันชนิดใดก็ตามพึงให้ดื่มน้ำ
ร้อน

วาทานุโลมั ทีปตาคเนรวรจจะ สนิคฺสย ตนมตม ॥

รูกษสย สเนหนั การุยมมิสนิคฺสย รูกษณม ॥ 32 ॥

วิธีการให้การฟื้นฟูภาวะที่ผิดปกติให้คืนสภาพปกติทำได้โดยการให้ยาที่มีลักษณะข้นในรายที่
ผู้ป่วยมีระบบเผาผลาญที่ดี การขับเหงื่อควรใช้ในรายที่ผู้ป่วยมีลักษณะแห้งผาก ในขณะที่การทำให้
แห้งนั้นควรใช้กับผู้ป่วยที่รับประทานน้ำมันหรือเนยใสมากเกินไป

ศยามากโกรโทษานนตกรปิณยากสกตุภิ ॥

วาทศเลขมณิ วาเต วา กเฒ วา สเวท อิชยเต ॥

น สเวทเขตติสตุลรูกษทุรพลมูรจฉิตาน ॥ 33 ॥

ศยามากะ โกรโทษะ ข้าวต้ม ปิณยากะ (กากงาหลังจากสกัดน้ำมันออก) บดรวมกันแล้วผสม
ข้าวบาร์เลย์ จากนั้นจึงทำให้อุ่น พึงใช้ในการกระตุ้นร่างกายของผู้ป่วยที่มีโรคอันเกิดจากวาตะและก

ผะผิตปกติ หรือวาทะผิตปกติ หรือกผะผิตปกติ ผู้ป่วยที่อ้วนเกินไปหรืออ่อนแอเกินไป รวมถึงผู้ที่มีลักษณะแห้งผาก ผู้ที่เป็นลมชัก ไม่ควรถูกกระตุ้นเลย

อิติ ศรีคารุเท มหาปุราณะ ปุรวชณเต
 ประณมาศายเย อาจารย์กาณเต โรคสาราทิวรณน
 นาม ตริสปตตยุตตรศตตโม 'ธยายะ ॥ 173 ॥

จบอธยายะที่ 173 อันมีชื่อว่า หลักการสำคัญแห่งโรคภัยไข้เจ็บ ในอาจารย์กาณเฑ อางศะที่ 1
 ปุรวะซันท์ ในครุทมหาปุราณะดังนี้แล

อธยายะที่ 174

ธนวนตริรฺวาจ

ฆฤตไตลาที วกษยามิ ศฤณฺ สุศฺรุต โรคนฺต ॥
 คัมพูษพี วจา โสมา พราหฺมี พรหม-สุวฺรจลา ॥ 1 ॥
 อภยา จ คฺชฺจูจี จ อฏฺฐรูปกฺวาคุชี ॥
 เอไตรกฺษสฺไมรฺภาไครฆฤตปฺรสถํ วิปาจเยต ॥ 2 ॥
 กษฏฺถการยยา รสปฺรสถกฺษีรปฺรสถสมฺนวิทฺม

ธันวันตริ กล่าวแล้วว่า

ไอ้ สุศฺรุตะ ขอท่านจงฟัง เราจักกล่าวถึงการปรุงยาอันประกอบด้วยเนยใสและน้ำมันอัน
 ทำลายโรคร้ายทั้งหลายได้ สมุนไพรได้แก่ คังขะพูษพี วจา โสมา พราหฺมี พรหม-สุวฺรจลา³⁵³ อภยา
 คฺชฺจูจี อฏฺฐรูปกะและวาคุชี ฟังใช้ตัวยาเหล่านี้ปริมาณอย่างละ 1 อักษะ แล้วผสมกับเนยใสปริมาณ 1
 ปฺรฺสถะ และใส่น้ำคั้นของกษฏฺถการีด้วย 1 ปฺรฺสถะ รวมถึงน้ำมันปริมาณ 1 ปฺรฺสถะด้วย

เอตทพฺราหฺมีฆฤตํ นาม ศฺรุตฺติเม ธากรํ ปรม ॥ 3 ॥
 ตริผลาจิตรกพฺลानิรฺคุณฺธี นิम्พวาสกาละ ॥

³⁵³ พรหม-สุวฺรจลา ชื่อวิทยาศาสตร์ Drosera peltata Sm.ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 225.

ปุนรรณา คุฑูจี จ พุทที จ ศตาวรี

|| 4 ||

น้ำมันเนยนี้มีชื่อเรียกว่า พราหมิฆฤตะ ช่วยในด้านสติปัญญาและความทรงจำ พึงปรุงน้ำมันเนยนี้กับตรีผลา จิตรกะ วลา นิรคุณที นิมพะ วาสกะ ปุนรรณา คุฑูจี วุฑูตีทั้ง 2 และศตาวรี หรือกับสมุนไพรรเหล่านี้ให้มากที่สุดเท่าที่ทำได้

เอไตรฆฤต ยถาลาภ สรวโรควิมทรนม ||

พลาศตกาเย ตู ไตรสยารุทธาณกัม ปเจต ||

กลไกรมธุมณชิฆฎาจนทโนตปลปทมโกะ || 5 ||

สุกษไม ลาปิปลีกุษฐตวเค ลาคูระโสระ ||

คนธาศวชีวินีเยศจ กษีราณกสมาศริตม || 6 ||

น้ำมันเนยนี้มีประโยชน์มากมายและสามารถทำลายโรคทั้งปวงได้ พึงปรุงน้ำมันจำนวนครึ่งอาตมะกับตัวยาที่ปรุงมาจากเวลาจำนวน 100 ยาบดที่สำเร็จมาจากมธูกะ มัญชีฆฎา จันทนะ อุตปละ ปัทมกะ สุกษไมละ ปิปลี กุษฐะ ตวัก เอลา อคุระ เกสระ อัศวคันธาและตัวยากลุ่มชีวินีเยะ และใส่น้ำมันจำนวนครึ่งอาตมะลงไปด้วย

เอตนมถทวคินินา ปกวี สถาปเยทราชเต ศุเก ||

สรววาทวิการฐสตุ สรวธาตวนตราศรยาน || 7 ||

ไตรเมตตปุระศมเยทวลาชาชัย ราชพลสม ||

พึงปรุงตัวยาทั้งหมดนี้ด้วยไฟอ่อนอ่อนโยน แล้วเก็บไว้ในหม้อที่ทำจากเงิน น้ำมันนี้อันมีชื่อว่า ราชวัลลกะ สามารถยังให้อาการผิดปกติของวาตะในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเกิดขึ้นโดยธาตุหรือปัจจัยใดสงบลงได้

ศตาวรีรสปรสถ กษีรปรสถ ตไถว จ || 8 ||

ศตปุชปี เทวทารุ มาสี ไศเลยกัม พลา ||

จนทน์ ตคร กุษฐ มนะศิลา ชโยติษมตี || 9 ||

เอไตะ กรษสไมะ กลโกะ ฆฤตปรสถ วิปาจเยต ||

น้ำคั้นของศตาวรีปริมาณ 1 ปริสละ น้ำนมปริมาณ 1 ปริสละ และยาบดอันมีส่วนผสมของตัวยาท่อไปนี้อย่างละ 1 กรรชระ ได้แก่ ศตปุชปะ เทวทารุ มางสี ไสเลยกะ วลา จันทนะ ตครระ กุชฐะ หรตลและชโยติษมติ พึงปรุงให้เข้ากันโดยใช้เนยใส 1 ปริสละ

กุกพวามนปคุนำ พิริวยคกุชฐินาม	10
วายนา ภคณคตราณำ เย จ สีทนต์ โมถุเน	
ชราชชรรคตราณำ จาธมานมุชโคชินาม	11
ตวคคตาศจาปี เย วาตา ศิราสนายุกตาศจ เย	
สรวิสาตทานนาศยตยาสุ ไตลั โรคกุลานตกม	12

คนหลังค่อม คนแคระ คนเป็นอัมพาต คนหูหนวก คนพิการแขนขาขาด คนเป็นโรคเรื้อน ผู้ที่แขนขาบิดเบี้ยวอันเป็นเพราะธาตุลมในร่างกาย ผู้ที่นั่งนิ่งในระหว่างเสพเมถุน ผู้ที่ร่างกายเริ่มชำรุดทรุดโทรมเพราะความชรา ผู้ที่อาการเยื่อแก้วหูและปากแห้ง รวมถึงผู้ที่มีโรคทางผิวหนัง เส้นเลือด และเส้นเอ็น โรคทั้งหมดนี้ย่อมพินาศไปสิ้นในทันทีด้วยน้ำมันอันยังจุดจบให้แก่ตระกูลแห่งโรคภัยไข้เจ็บทั้งหลาย

นารายณมิติ ไตลั วิษณุ โนกต์ รุกทรนม	
ปถกไตลั ฆฤต กุรยยาตสมสไตเราชโระ ปถก	13
ศตาวรยยา คุชญาวา จิตรเก โรจนานวิไตะ	
นิรคุณชยา วา ปรสาระ สยาตกณฎการยยา รสาทิกะ	14
วรษาฎ วาลยา วาปี วาสกน ผลตรีโกะ	
พราหยา ไจรณชเกนาปี ภคัคราเซน กุชฐินา	15
มุสลยา ทสมุเลน ขทิเรณ วฎาทิกะ	

น้ำมันนี้มีชื่อว่า นารายณะ อันเป็นยาที่ทำลายโรคทั้งหลายได้และพระวิษณุเจ้าเป็นผู้บอกสูตรด้วยตนเอง พึงปรุงน้ำมันหรือเนยใสแยกกันโดยปรุงร่วมกับตัวยาแต่ละชนิดแยกกันดังต่อไปนี้ ศตาว

รี³⁵⁴ คชูลี³⁵⁵ (บอระเพ็ด) จิตรกะ นิมพะ น้ำคั้นของนิรคณที ประสาราณ³⁵⁶ กัณฎการี วรรณษา³⁵⁷
 วลา วาสกะ³⁵⁸ ผลตริกะ พรหมมี³⁵⁹ เอรัตนทะ ยัษฐิกะ ภฤงคราชะ มุสลิ³⁶⁰ ทศมูละ ขทิระและวภูะ

วฏีกา โมทโก วาปี จุรณ สยาตสรวโรคนุต	16
ฆฤเตน มธฺนา วาปี อาทมิช ฆณทคฺคาทมิช	
ลวโณชะ กฏฏไกรยุกตฺ ยถาลาภํ จ โรคนุต	17
จิตรการฤทริวฤทวาปี ยวานีหยมารกม	
สุชฺฌ จ พาลญฺ คณิกํ สปตปรณสุวริจิกาม	18

³⁵⁴ ศตาวรี ผักขี้ช้าง ชื่อวิทยาศาสตร์ *Asparagus racemosus* Willd. ตูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 68.

³⁵⁵ คชูลี บอระเพ็ด ชื่อวิทยาศาสตร์ *Tinospora crispa* Linn. Miers ex Hook. f. Thoms. . ตูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 663.

³⁵⁶ ประสาราณ บอระเพ็ด ชื่อวิทยาศาสตร์ *Leptadenia spartium* Wight. ตูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 371.

³⁵⁷ วรรณษา ชื่อวิทยาศาสตร์ *Trianthema decandra* Linn. ตูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 668.

³⁵⁸ วาสกะ ชื่อวิทยาศาสตร์ *Adhatoda vasica* Nees. ตูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 18-19.

³⁵⁹ พรหมมี ชื่อวิทยาศาสตร์ *Bacopa monnieri* (Linn.) Penn. ตูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 77.

³⁶⁰ มุสลิ ชื่อวิทยาศาสตร์ *Chlorophytum tuberosum* Baker. ตูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 143.

ชโยติษมตีถจ สัมฤตย ไตล์ ธีโร วิปาจเยต ॥
 เอตนนิปนยทนต์ ไตล์ ภฤคค์ ททยาทฤคคณฑเร ॥ 19 ॥

ตัวยานี้ไม่ว่าจะทำได้เป็นเม็ดเล็ก เป็นก้อนกลมหรือเป็นผง ก็สามารถรักษาได้ทุกโรค ใช้ร่วมกับ น้ำมันเนย น้ำมัน น้ำเปล่า น้ำตาล เกลือ หรือพืชหัวกลื่นฉุนเช่นขิงหรือกระเทียม ก็ให้ผลเช่นเดียวกัน นั่นคือทำลายโรคทั้งปวงได้ ผู้มีความฉลาดพึงปรุงน้ำมันนี้กับจิตรกะ ตริวฤต ปาฐา มลปุ หยมารกะ³⁶¹ (ยี่โถอินเดีย) สุธา วจา ลางคลกิ สัปตปรณณะ³⁶² สุวรรจิกา หรือชโยติษมตี น้ำมันนี้มีชื่อเรียกว่า สยันทนะ พึงให้กับผู้มีอาการบวมหรือมีแผลในช่องทวาร

โคธน โรบณ ใจ สรวรรณกร ปรม ॥
 จิตรกาทย มหาไตล์ สรวโรคปรภษนม ॥ 20 ॥
 อชโมท สสินทู่ หริตาล นิสาทวยม ॥
 กษารทวย แผนยุตมารทรก สร (ศว) โลทภวม ॥ 21 ॥
 อินทรวารุณยปามารคทโลละ สยันทนะ สมม ॥
 เอภีะ สรชปซ์ ไตลมชามูไตรศจ โยชิดม ॥ 22 ॥

น้ำมันยาอันมีชื่อว่า จิตรกาทยะ ใช้สำหรับการชำระล้าง การรักษา ยังให้เกิดผลการรักษาทุก ประเภทและทำลายโรคร้ายทุกชนิด พึงปรุงน้ำมันนี้สดรดกับอชโมท³⁶³ สีนทู่ระ หริตาละ นิสาทัง

³⁶¹ หยมารกะ ยี่โถอินเดีย ชื่อวิทยาศาสตร์ Nerium indicum Mill. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 437.

³⁶² สัปตปรณณะ พญาสัตบรรณ ชื่อวิทยาศาสตร์ Alstonia scholaris R. Br. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 38.

³⁶³ อชโมท ชื่อวิทยาศาสตร์ Trachyspermum roxburghianum (DC.) Craib. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 665.

สอง กษาระทั้งสอง เบนะ อารตระกะ³⁶⁴(ขิง) สรละ อินตระวารุณะ³⁶⁵ อปามารคะ³⁶⁶ กันทโล³⁶⁷ ใน ปริมาณที่เท่ากัน และพึงเติมน้ำปัสสาวะแพะลงไปเป็นปริมาณปกติด้วย

มฤทควินินา ปเจเทตทควยกุชีเรณ สยุดม	
อชโมทาทิกั ไตลั คณทมาลภู วุยโปหติ	23
วิทครสตุ ปเจตปกัรวั ไจว วิโสธเยต	
โรปณั มฤทกุภาวั จ ไตเลนาเนน การเยต	24

น้ำมันยานี้ควรปรุงด้วยไฟอ่อนอ่อนโยนและพึงเติมน้ำมันมโคเข้าไปด้วย น้ำมันที่ปรุงและเตรียม เช่นนี้มีชื่อเรียกว่า อชโมทา ซึ่งมีผลในการรักษาวิณโรคต่อมน้ำเหลืองบริเวณคอและอาการเจ็บปวดที่เกิดขึ้นด้วย สามารถลดการเกิดหนองที่เรื้อรังหรือการเกิดหนองบางส่วน รวมถึงช่วยทำความสะอาดด้วย การรักษาหรือการทำให้อ่อนโยนลงในกรณีของอาการอักเสบประเภทต่างๆ สามารถใช้น้ำมันอชโมทานี้ได้ ถือเป็นน้ำมันยาที่มีประสิทธิภาพสูงสุดและรักษาโรคไม่พึงประสงค์ต่างๆ ในร่างกายได้

อติ ศรีคารุเท มหาปุราณะ ปุรวุณเฑ

ปรณมาศายเย อจารกานเฑ พราหมีฆฤตาทิวรณนั นาม

จตุสสปตตุตตรศตโตโม 'ธยายะ || 174 ||

³⁶⁴ อารตระกะ ชื่อวิทยาศาสตร์ Zingiber officinale Rosc. ศึกษายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 733.

³⁶⁵ อินตระวารุณะ ชื่อวิทยาศาสตร์ Citrullus colocynthis Schrad. ศึกษายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 152.

³⁶⁶ อปามารคะ ชื่อวิทยาศาสตร์ Achyranthes aspera Linn. ศึกษายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 11.

³⁶⁷ กันทโล ชื่อวิทยาศาสตร์ Cicer arietinum Linn. ศึกษายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 145.

จบอถยายะที่ 174 อันมีชื่อว่า การพรรณนาถึงน้ำมันเนยพราหมณ์เป็นอาทิ ในอาจารย์ภาณทั
 อางศะที่ 1 ปุระวะชัณท์ ในครุทมหาปุราณะดังนี้แล

อถยายะที่ 175

รุทร อุวาจ

เอวํ ธนวนนตริวิษณุะ สุศุรุตาทินูวาจ ห ॥

หริะ ปุนรหรายาห นานาโยคานรुครุทนาน ॥ 1 ॥

พระรุทรหริะเจ้าได้กล่าวแล้วว่า

นี่แลคือสิ่งที่ธวันตริ ผู้เป็นอวตารแห่งพระวิษณุ ได้กล่าวแล้วแก่สุศุรุตะและคณะ จากนั้น
 พระวิษณุจึงได้กล่าวแก่พระหริะอีกครั้งถึงวิธีการประเภทต่างๆ อันทำลายโรคทั้งหลายได้

หริรูวาจ

สรวชวเรษุ ปรถมํ การุยยํ ศงกร ลงชนม ॥

กวลิตทกปานํ จ ตถา นีรวาตเสวนม ॥ 2 ॥

พระหริวิษณุได้กล่าวแล้วว่า

โอ้ พระหริะศังกร ในกรณีทีป่วยจากไข้ทุกประเภท ก่อนอื่นต้องอดอาหาร ดื่มน้ำต้มสุก
 และอยู่ในห้องที่ไม่มีลมผ่าน

อคนิสเวทาขชวราสตุเววํ นาศมายานติ หีศวร ॥

วาทชวรหระ กวาโถ คุชูลยา มุสตะเกน จ ॥ 3 ॥

โอ้ พระอิศวร อาการไข้ทั้งหลายย่อมไปถึงความพินาศเป็นแน่แท้ด้วยการทำให้เหงื่อออกด้วย
 ไฟหรือความร้อน ยาต้มอันปรุงจากคุชูลีและมุสตะ(แห้วหมู) สามารถทำลายอาการไข้อันเกิดจาก
 วาตะได้

ทุรลไกศุใจ ฆฤตํ ปิตตชวรหระ ศฤณ ॥

ศุณฐีปรุฎุมุสไตศจ พาลโกศีรจนทไนะ ॥ 4 ॥

โพรตฟิงเกิด น้ำมันยาอันทำมาจากทวารลภะสามารถทำลายอาการไข้อันเกิดจากปิตตะได้ น้ำมันยาอันทำมาจากศุณฐิ ประประ³⁶⁸ มุสตะ(แห้วหมู) วาลกะ อุศีระและจันทนะ ก็ให้ผลเช่นเดียวกัน

สาขยะ กวละ ศุเลขมขั ตุ สศุณฐิระ สทวารลภะ ॥

สวาลกะ สรวชชวรี สศุณฐิระ สหปรประ ॥ 5 ॥

ยาต้มอันปรุงจากศุณฐิและทวารลภะเมื่อใช้ร่วมกับเนยใสสามารถทำลายอาการไข้ที่เกิดจากกษะได้ ยาต้มอันมีส่วนประกอบของศุณฐิ วาลกะและประประสามารถทำลายอาการไข้ได้ทุกประเภท

กิราตติกไตรนารีคชุจีศุณฐิมุสตะโกะ ॥

ปิตตชวรหระ สยาจจ ศถุณวนยั โยคมุตตมม ॥ 6 ॥

ยาต้มอันมีส่วนผสมของตักตา เอรีนทะ คชุจี ศุณฐิและมุสตะกะ ย่อมสามารถทำลายอาการไข้อันเกิดจากปิตตะได้ ตอนนี้องท่านจงพึงตำรับยาอันอันเยี่ยมยอดด้วยเถิด

พาลโกศีรปาฐาภิระ กณฎการิกมุสตะโกะ ॥

ชวรนุจจ กฤตตะ กวาลสตะถา ไว สุรทารุณา ॥ 7 ॥

ยาต้มอันมีส่วนผสมของวาลกะ อุศีระ ปาฐา³⁶⁹ กณฎการี มุสตะกะและเทวทารุ สามารถทำลายอาการไข้ทั้งปวงได้

³⁶⁸ ประประ ชื่อวิทยาศาสตร์ Rungia repens Nees. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 565.

³⁶⁹ ปาฐา ชื่อวิทยาศาสตร์ Cissampelos pareira Linn. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 151.

ธัญยานิมพมุตานำ สมธะ ส ตู ศงกร ॥
 ปโฏลปตรยุกตศตุ คุฑุจีตรีผลายุตะ ॥ 8 ॥

ไอ้ พระศิเวศังกร ยาต้มอันมีส่วนผสมของธัญยานะ นิมพะและมุตตะ เมื่อใช้ร่วมกับน้ำผึ้ง หรือยาต้มที่มีส่วนประกอบของคุฑุจี ตรีผลาและใบปโฏล(บวบ)

ปีโต 'ขิลขวรหระ กษุธากถวาทนตตวิทม ॥
 หรีตกีปีปปลีนามามลิจิตรโกทภวม ॥ 9 ॥
 จุรณขวร จ กวลิต์ ธานย (ธนยา) โกศีรปปรปโฏะ ॥
 อามลภยา คุฑุจยา จ มธยุกต์ สจนทนม ॥ 10 ॥

เมื่อดื่มแล้วจะทำลายอาการไข้ได้ทุกประเภท ช่วยให้อยากกินอาหารและทำลายวาตะ ผงของหรีตกี ปีปปลี อามลาและจิตระกะ เมื่อใช้ร่วมกับยาต้มที่ประกอบด้วยธานยกะ อุศีระและปรรปโฏะ หรือยาต้มอันมีส่วนประกอบของอามลกี คุฑุจีและจันทนะ เมื่อใช้ร่วมกับน้ำผึ้ง

สมสทขวรนุจจ สยาศสนนิบาทหรี ศถณ ॥
 หรีทรานิมพตรีผลามุสโตกรเทวทารุณา ॥ 11 ॥
 กษาย์ กภูโรหิณยา สปโฏลล์ สปตรกรม ॥
 ตริโทษขวรนุจจ สยาศปีต ตู กวลิต์ ชลม ॥ 12 ॥

สามารถทำลายอาการไข้ทุกชนิดได้ โปรตจงฟังตัวยาอันทำลายไข้สันนิบาตเถิด ยาต้มอันมีส่วนผสมของหรีตรา นิมพะ ตรีผลา มุตตะ(แห้วหมู) เทวทารุ กภูโรหิณี³⁷⁰และใบของปโฏล เมื่อดื่มกับน้ำและดื่มแล้ว สามารถทำลายอาการไข้อันเกิดจากโทษะทั้ง 3 ได้

กณฎการยยา นาครสย คุฑุจยา ปุษกรณ จ ॥
 ชครฐวา นาคพลาจรุณ ควาสกาสาทินุทภเวต ॥ 13 ॥
 กพวาทขวเร เทย์ ชลมุษณ ปิปาสีเน ॥

³⁷⁰ กภูโรหิณี ชื่อวิทยาศาสตร์ Picrorhiza kurroa Royle ex Benth. ปรากฏละเอียดใน C.P. Khare, Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 485.

พืงบริโภคผงของนาควลา ร่วมกับยาต้มอันมีส่วนผสมของคุฑูจี ปุษกระ นาคระและกัณฐกักรั
เพื่อทำลาายอาการต่างๆ มีหอบหัดและไอ เป็นต้น พืงให้น้ำอุ่นแต่ผู้ที่กระหายน้ำอันเนื่องมาจาก
อาการไข้ที่เกิดจากกษะและวาคะ

วิศวปรปฏโกศัรรมุสัจจนทนสาธิตม ॥ 14 ॥

ทพยาตสุศัลต วาริ ตฤฏฐรหิซวรทาหนุต ॥

พิลวาหิปปณจมูลสย กวาคะ สยาทวาติเก ซวเร ॥ 15 ॥

น้ำอันต้มกับตัวยาได้แก่ วิศวา³⁷¹ ปรรปฏกะ อุศัระและจันทนะ เมื่อปล่อยให้อุณหภูมิเย็นลง
แล้ว พืงให้กับผู้ป่วยที่มีอาการตัวร้อนเป็นไข้ กระหายน้ำและอยากอาเจียน ยาต้มอันปรุงจากตัวยาก
ลุ่มปัญจะมูละ อันได้แก่ พิลวะ สามารถทำลาายไข้อันเกิดจากวาคะได้

ปางนั ปิปปลิมูลั คุฑูจิวิศวเษชม ॥

วาคซวเร ตวยั กวโถ ทตตะ ศานติกระ ประ ॥ 16 ॥

ยาต้มอันปรุงมาจากรากของปิปปลั คุฑูจีและวิศวะเษชชะ พืงให้แก่คนที่มีอาการไข้จากวาคะ
เพื่อให้อาการไข่นั้นสงบลง

ปัตตซวรฆนะ สมธะ กวาคะ ปรปฏานิมพิยะ ॥

วิธานะ กุริยมาเถ 'ปิ ยสย สัชญา น ซายเต ॥ 17 ॥

ยาต้มอันปรุงจากปรรปฏกะและนิมพะ เมื่อใช้พร้อมกับน้ำฝัง สามารถทำลาายไข้อันเกิดจาก
ปัตตะได้

ปาทยอสตุ ลลาภู วา ทเหลเลาทศลาภยา ॥

ติกตา ปาฐา ปรปฏาศจ วิศาลา ตริผลาตริผลาตริวิฤต ॥

สกุซีโร เภทนะ กวาคะ สรวซวรวิศธนะ ॥ 18 ॥

³⁷¹ วิศวา ชื่อวิทยาศาสตร์ Zingiber officinale Rosc. ครอบายละเอียดยใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 733.

แม้จะใช้วิธีการโดยทั่วไปแล้ว แต่หากผู้ป่วยยังไม่รู้สึกตัวเองอีก พึงเผาไปที่ฝ่าเท้าทั้งสอง หรือหน้าผากด้วยแท่งเหล็ก ยาต้มอันทำหน้าที่เป็นยาถ่ายที่ปรุงจากติกตา ปาฐา ปรรปฏะ วิศาละ ตรีผลาและตรีวัตถุ เมื่อผสมกับน้ำมันแล้ว สามารถชำระล้างอาการไข้ทั้งปวงได้

อิติ ศรีคารุเท มหาปุราณะ ปุรวชณะเท

ปรณมาศายเย อจารกานเต ชวรหรณานาโยคาทิวรณนํ นาม

ปลงจสปลตตุตตรศตโตโม 'ธยายะ || 175 ||

จบอธยายะที่ 175 อันมีชื่อว่า การพรรณนาถึงวิธีการต่างๆ อันทำลายอาการไข้ ในอจารกานต์ อางศะที่ 1 ปุรวะชัณท์ ในครุทมหาปุราณะดังนี้แล

อธยายะที่ 176

ศรีภควานูวาจ

สปลตราตตราตปรชายนเต ชลวากุสย กจาจะ ศุภาจะ ||

ทศรหสตีทนต์เลปาดสาชา กุชীরสาณชนาต || 1 ||

ภควาน³⁷²(พระหริวิษณุ)ได้กล่าวแล้วว่า

เส้นผมอันงดงามบนศีรษะล้านย่อมงอกขึ้นใหม่ ด้วยการพอกยาที่มีส่วนผสมของผงที่ได้การเผาข้าง น้ำมันแพะและรสาณชณะ³⁷³ เป็นเวลาต่อเนื่องกัน 7 วัน

ภฤจคราชเรเสโนว จตุรภาเคน สาธิตม ||

เกศวฤทธิกรํ ไตลํ คุณชาจฺรณานวิเตน จ || 2 ||

เอลาม่าสีกุชฐุมรายุกตมภยงคตะ คิวม ||

คุณชาผลํ สมาเป็น เลปนํ จนทฺรลฺปนฺต || 3 ||

³⁷² ภควาน พระหริวิษณุ ดูรายละเอียดใน Vettam mani, *Puranic Encyclopaedia* (India, Indological Publishers & Booksellers, Delhi, 1975), 113.

³⁷³ รสาณชณะ ชื่อวิทยาศาสตร์ Berberis aristata DC. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 88.

น้ำมันยาอันปรุงจากส่วนผสมน้ำคั้นของภฤคงคราษะในปริมาณ 1 ใน 4 และผงของคณชา จะช่วยให้เส้นผมเติบโตและงอกขึ้น เพื่อการรักษาอาการศีรษะล้าน ฟิงใช้ยาพอกอันมีส่วนผสมของ เอลา (กระวาน) มางสี (โกฐชฎามังสี) กุชฐะและมูรา ทาลงบนศีรษะก่อน จากนั้นจึงใช้ยาพอกที่ทำจากผลของคณชา พอกตามลงไป

อามราสฤติจรรณเลปาทไว เกศาะ สุกษมา ภวนติ จ ॥
 กรัชามลไกลาลลาภษาเลโป 'รณปาพะ ॥ 4 ॥
 อามราสฤติชฆามลกลเลปาตเกศาะ ภวนติ ไว ॥
 พทฐมูลา ฆนา ที่ระฆาะ สนิคราษะ สยฺรุโนตฺปนตฺติจ ॥ 5 ॥

ด้วยการทายาบดอันได้มาจากเมล็ดมะม่วง เส้นผมทั้งหลายจะตกดำและแน่นหนา ทั้งยัง ทำลายรอยบวมแดงอันเกิดจากแมลงและกำจัดสิ่งสกปรกต่างๆ ด้วยการพอกเนื้อและเมล็ดมะม่วงที่บดรวมกัน ผมที่งอกขึ้นมาใหม่ย่อมมีรากแข็งแรง ดกหนา ยาว ดึงตงามนำฟิงพอใจ และจะไม่หลุดร่วง อีกด้วย

วิฑคฺคณฺธปาษาณสาธิตํ ไตลมุตฺตมม ॥
 สจฺตรฺคฺคณโภมฺมุตรํ มนสสะ ศิลเมว วา ॥ 6 ॥
 ศิโร 'ภยํคาจฺฉิราชนมฺยูกาลิขยาสะ กษยํ นเยต ॥
 นวทคฺธํ คํขจฺจฺรณํ ฆฤษภูสิสฺสกลเล ปิตม ॥ 7 ॥
 กจาะ ศลภุษณา มหาภุษณา ภวนติ วฤษภธวช ॥

การทาศีรษะด้วยน้ำมันยาอันปรุงจากวิฑคคะ คันธระปาษาณะและหรดาล และเติมน้ำ ปัสสาวะโคลงไปปริมาณ 4 เท่าของน้ำหนัก จะนำไปสู่การสิ้นสุดของเหาและรังแค การทายาอันมีส่วนผสมของผงที่ได้จากเปลือกหอยสังข์ที่เผาไหม้ๆ น้ำที่ได้จากการถูกับตะกั่ว ลงบนศีรษะ ผมที่งอกขึ้นมาใหม่ย่อมดกดำและเงางามดุจอีกา ใ้อ วฤษภธวช³⁷⁴ (พระคีวะ)

ภฤคฺคราษํ โลหจฺจฺรณํ ตฺริผลา พิชฺปุรฺกม ॥ 8 ॥
 นีลี จ กรวีรํ จ คฺคุทเมไตสะ สมํ ศฤตม ॥

³⁷⁴ วฤษภธวช พระคีวะ ดูรายละเอียดใน Vettam mani, *Puranic Encyclopediadia*

ปลิตานีท กฤษณานิ กุรยาลเลปานมหาษม ॥ 9 ॥

ยาย้อมผมที่เกิดจากส่วนผสมภฏงคราษะ ผงโลหะ ตริผลา พิษปุระกะ นีลีและกรวีระ ต้มกับ
คุดะในปริมาณเท่าๆ กัน ย้อมทำให้ผมหงอกของคนแก่กลับมาเป็นสีดำอีกครั้ง

อามราสถิมชชา ตริผลา นี (ตา) ลี จ ภฏคราษกม ॥

ชีรณิ ปกวิ โลหจฺรณิ กํชิกิ กฤษณาเกศกฤต ॥ 10 ॥

เมล็ดส่วนในของมะม่วง ตริผลา นีลี ภฏงคราษะ ผงโลหะ ละลายในกาณูชิกา สามารถทำให้
ผมกลายเป็นสีดำได้

จกรมทรกพิชานิ กฤษณเมรณทมูลกม ॥

อตยมลกํชิกิ ปิชฎว โลปานมสตกโรคนุต ॥ 11 ॥

พืงบดเมล็ดทั้งหลายของจักรมัทระกะ กฤษณะ รากของเอร็ดนะและกาณูชิกะที่อ่อนเล็กน้อย ด้วย
การพอกผ้านี้จะทำลายโรคบนศีรษะได้ (อาการปวดศีรษะ)

ไสนธวิ จ วจา หิกุ กฤษณิ นาเคศวรึ ตลา ॥

ศตปุชปา เทวทารุ เอมิสไตลึ ตู สาทิตม ॥ 12 ॥

โคปุรีประเสโนว จตุรภาณ สยุดม ॥

ตตกณภรณาทุครกรณศูลึ กษยึ นเยต ॥ 13 ॥

เมษมูตรไสนธวากยํ กรณโยรภรณาจฉิว ॥

กรณโยชะ ปูตินาชะ สยาดกฤษมิสตราวาทิกสย จ ॥ 14 ॥

น้ำมันยาอันปรุงจากเกลือสินเธาว์ วจา หิงคุ กฤษณะ นาเคศวร ศตปุชปา เทวทารุ โดยผสม
ปัสสาวะโคลงไป 1 ใน 4 ส่วน ด้วยการหยอดลงไปในหู น้ำมันนี้ย้อมน้ำสู่ความสิ้นสุดแห่งความ
เจ็บปวดในหู ไอ้ พระคิระ ยาหยอดหูอันประกอบด้วยปัสสาวะแพะและเกลือสินเธาว์ เมื่อหยอดลงไป
ในหูแล้ว ย่อมมีฤทธิ์ในการฆ่าเชื้อโรคในหู รวมถึงทำลายหนองพยาธิต่างๆ ในหูอีกด้วย

มาลตีปุชปทโย รเสน ภรณาตตลา ॥

โคชเลโนว ปูเรณ ปุยสตราโว วินศยติ ॥ 15 ॥

ด้วยการหยอดยาที่มีส่วนผสมของน้ำคั้นจากใบมาลตีและปัสสาวะโค ย่อมช่วยจับของเสียเน่าเหม็นในหูได้

กษฐมาษมรีจานิ ตครฺ มฐฺ ปิปปลี	॥
อปามารุโค 'ศฺวคนธา จ พุทฺตี สีสฺสรุชปาละ	॥ 16 ॥
ยวาสติละ สไนธวํ จ ปาทีโกทวตฺรตฺนํ ศุภม	॥
ลึคพาหุสฺตนาหน้า จ กรณโยวฤทฺธิกฤทฺทเวต	॥

การถูด้วยยาพอกอันมีส่วนประกอบของกษฐะ มาษะ มรีจะ ตคระ³⁷⁵ ปิปปลี อปามารคะ อศวคันธะ วฤทฺตีทั้ง 2 ชนิด มัสตาร์ด ยวะและติละ โดยผสมกับน้ำผึ้งและเกลือก้อน ย่อมมีประโยชน์ ดีเยี่ยมต่อองคชาติและแขนที่ด้านซ้ายไม่เคลื่อนไหว ช่วยให้อวัยวะยึดเหยียดออกได้

กฏฺไถลํ ภัลลาตกํ พุทฺตี ผลทาฑิมม	॥ 17 ॥
วลกฺไลละ สาธิตฺโรลฺปิต้ ลึคฺ เตน วิวฺรทฺเต	॥ 18 ॥

น้ำมันมัสตาร์ดอันมีส่วนผสมของภัลลาตกะ พุทฺตีทั้ง 2 ชนิด ผลและเปลือกของต้นทาฑิมมะ (ทับทิม) เมื่อนำมาผสมกันและพอกแล้ว ย่อมยังให้องคชาติแข็งตัวและยาวขึ้นได้

อิติ ศรีศารุเท มหาปุราณะ ปุรวุณฺเฑ	
ปรถมาศายเย อจารกาณฺเฑ เกโศตฺปตฺตยาทีวฺรณฺ	
นาม ษฏฺสฺปตฺตยฺตฺรศตฺตโม 'ธฺยายะ	॥ 176 ॥

นี้แลคืออธฺยายะที่ 176 อันมีชื่อว่า การพรรณนาถึงการทำให้ผมงอกและอื่นๆ ในอาจารย์ กานท์ อางสะที่ 1 ปุรวะชันท์ ในครุฑมหาปุราณะดังนี้แล

³⁷⁵ ตคระ ชื่อวิทยาศาสตร์ Valeriana officinalis Linn. กระจายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 692.

อภัยเยที่ 177

หริรูววจ

โสภุชนปตรรลั มรुकुतु หิ จकुषุโษะ ॥
ภ (จ) รณาทุรคหรรณั ภเวนนาสตุยตุร สัศยะ ॥ 1 ॥

พระหริวิษณุได้กล่าวแล้วว่า

ยาอันประกอบจากน้ำคั้นของใบของโสภานุชณะและน้ำผึ้ง ด้วยการหยอดลงไปทีดวงตาทั้งสอง ย่อมทำลายโรคต่างๆ ของดวงตาได้โดยมิต้องสงสัย

อศิตติลปุกุปาณิ ชาตยาศุจ กุสุมานิ จ ॥
อุษานิมพามลาคุณฐึปิปปลิตุทุลียกม ॥ 2 ॥
ฉายาศุษุกา วภู คุรยยาตปิษุภาวา ตมทุลวารินา ॥
มรुนา สหสา จากุษุณเรรุชนาตติมิราทินุต ॥ 3 ॥

พึงทำเม็ดยาอันมีส่วนผสมของดอกงาสีดำ ดอกชาติ อุษา นิมพะ อมลา คุณฐึ ปิปปลิตุ และตามทุลียกะ บดให้ละเอียดแล้วผสมกับน้ำข้าวข้าว พักให้แห้งภายใต้ร่มเงา ภูยานี้กับน้ำผึ้งให้กลายเป็นยาพอก พึงใช้ยานี้เป็นยาหยอดตาเพื่อรักษาอาการตาบอด

พิภิตกาสมิซซา तु คัษุณาภิรมนะ ศิลา ॥
นิมพปตรมริจานิ อชามูเตรณ เปษเยต ॥ 4 ॥
ปุกุปิ ราตุรยनुตทา หนติ ติมิรุ ปกุลลั ตถา ॥

พึงบดเม็สด้านในและเนื้อของพิภิตกะ สะตือของหอยสังข์ หรดาล พริกไทยดำและนิมพะ โดยผสมกับน้ำปัสสาวะของแพะ ยานี้สามารถทำลายอาการตาบอด ปฏุละและ ราตุรยनुต³⁷⁶โรคตาบอดกลางคืนได้

³⁷⁶ ราตุรยनुต ตาบอดกลางคืน (Night Blindness) เป็นอาการมองเห็นไม่ชัดเจนในเวลากลางคืนหรือเมื่ออยู่ในสถานที่ที่มีแสงสลัวดูรายละเอียดใน The British Medical Association, *Illustrated Medical Dictionary* 3rd UK ed. Edition, (England, A Dorling Kindersley Book, London 2013), .

จตุรภาคานิ ศัสสย ตทรธเน มนะศิลา	5
ไสนธว์ จ ตทรธเนตเว ตตปิษฏโวทเคน ตุ	
ฉายาศุษา ก่า ตุ วฏีก่า กฤตวา นยนมชเยต	6
ติมิร์ ปฏล หนติ ปิจิฏ ฅ มหาษธม	

พืงบดผงของหอยสังข์จำนวน 4 ส่วน หรดาล 2 ส่วนและเกลือก้อน 1 ส่วน แล้วนำมาผสมกันด้วยน้ำเย็น ทำให้เป็นเม็ดแล้วผึ่งให้แห้งในที่ร่ม จากนั้นจึงใช้ทาไปที่ดวงตา มีผลในการรักษาอาการตาบอด ปฏละและอาการตาพร่าเพราะเมือกสั้น (ปิจิฏะ)

ตริภฏ ตริผลฏ ไจว กรัษสย ผลานิ จ	7
ไสนธว์ รชนิทเว ว ภถัคราษเรน หิ	
ปิษฏวา ตพิษนาเทว ติมิราทิวินาสนม	8

พืงบดด้วยอันประกอบด้วยตริภฏ ตริผลลา ผลทั้งหลายของกรัษษะ เกลือก้อน รชนิททั้งสอง และใช้น้ำคั้นของภถัคราษะเป็นตัวผสม จากนั้นจึงหยอดลงไปทีตา ยังให้โรคทั้งหลายของตาเช่นอาการตาบอดพินาศลงได้

อาฏรุษภมุล ฅ ก่าชิกากิษฏเมว ตุ	
เตนาภชิ ภูมิเลปาจจ จภษะศุล วินศยติ	9

พืงนำรากของอาฏรุษภะ³⁷⁷มาบดรวมกับกามุชิกากิ อาการปวดตาจะพินาศไปสิ้นด้วยการพอกด้วยน้ำลงบนเปลือกตา

สตกัร พทริมุล ปิต วิกิษวิยถ่า หเรต	
ไสนธว์รว ภฏไตล ฅ อปามารคสย มุลกม	10
ภษีรก่าชิกสัษฏษฏ ฅตามรปาเตร ตุ เตน จ	
อณชนาตปิณษฏสไยว นาเศ ภาวติ ศักร	11

³⁷⁷ อาฏรุษภะ ชื่อวิทยาศาสตร์ Adhatoda vasica Nees. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 18-19.

การดื่มยาต้มอันปรุงจากสตั๊กะและรากของวทรีย่อมนำพาความเจ็บปวดอันเกิดขึ้นในดวงตา ออกไปได้ ยาทาตาอันประกอบด้วยน้ำมันมีสตาร์ด กลีือก้อนและรากของอปามารคะที่บดรวมกัน และผสมกับน้ำมันและกายูชิกะ แล้วใส่ไว้ในภาชนะที่ทำจากทองแดง ยานี้เมื่อใช้เป็นยาหยอดตา สามารถรักษาอาการเปลือกตาติดกันเพราะเมือกได้ โอิ พระศิวะคังกร

โอม ททฺรุ สร โกรฺ หรีํ ฐะ ฐะ ททฺรุ สร หรีํ หรีํ ॥
 โอม ฐฺ อู สร กรีํ กรีํ ฐะ ฐะ ॥
 อาพฺยา ทิ วศฺมา ยานฺติ มนฺเตรณานเณ จาญชนาต ॥ 12 ॥

(มนตร์ที่ใช้ประกอบยานี้คือ) “โอม โอม ททฺรุ สร โกรฺ หรี ฐะ ฐะ ททฺรุ สร หรีมฺ หรีมฺ โอม อุม อุม สร กรีมฺ กรีมฺ ฐะ ฐะ” โรคทั้งหลายอันกล่าวไปแล้วย่อมตกอยู่ในการควบคุมเนื่องจากการทายาที่ ดวงตาและด้วยมนตร์บทนี้

พิลวกนีนีลิกามูลํ ปิษฺฏมฺภยณชเนน จ ॥
 อเนนาณฺชิตมาเตรณ นศฺยตี ติมิราณิ ทิ ॥ 13 ॥

ด้วยการทายาที่ดวงตาอันมีตัวยาเป็นพิลวะและรากของนีนีลิตบดรวมกันด้วยน้ำ ย่อมยังให้โรค ให้ทั้งหลายมีอาการตาบอดพินาศไปสิ้น

กฏุกํ (ปิปปลี) ตครํ ไจว หริทฺรามลํ วจา ॥
 ขทฺริรา ปิษฺฏวาทตฺสจ อณฺชนานเนตรโรคนฺต ॥ 14 ॥

แท่งยาอันทำจากปิปปลี ตคระ หริทรา อามลกะ วจาและขทริรา บดรวมกันด้วยน้ำแล้วทาไปที่ ตา สามารถทำลายโรคทั้งหลายที่เกี่ยวกับดวงตาได้

นิริปฺรณฺมุเข เหาตี พุทฺหนมาเนนโย ’กฺษณิ ॥
 ปฺรภาเต เนตรโรโคศฺจ นิตฺยํ สรฺไวะ ปฺรมุจฺยเต ॥ 15 ॥

ในตอนเช้า ในขณะที่กำลังอมน้ำไว้ในปาก พึงหยดน้ำเย็นลงไปในตา ย่อมหลุดพ้นจากโรค ทางตาทั้งปวงได้อยู่เสมอ

ศุกไธรณทสย มุเลน ปเตรณาปิ พรสาธิตม   ॥
ฉาคทุศรเสกเมษณยาจจศรุโษรวาตศลนต   ॥ 16 ॥

หยดของนมแพะอันประสมด้วยรากและใบทั้งหลายของต้นเอร็ดตะชาว เมื่อนำมาทำให้ร้อน และทาบริเวณดวงตา ย่อมทำลายโรคทางตาที่เกิดจากภาวะตาได้

จนทน์ ไสนธว์ วฤทฐปาลาศศจ หรีตกี   ॥
ปฏลั กุสุม่ นีลี จ (ว) กุริกำ หรเต'ณชนม   ॥ 17 ॥
คุษขามูลั ฉาคมุเตร ฆฤษฎั ติมิรนุจจ ตต   ॥

ตัวยาอันมีส่วนผสมของจันทนะ เปลือกก่อน วฤทฐะ ปาลาสะ หรีตกี ดอกปโฎละ นีลีและจัก ริกา เมื่อผสมกับรากของคุษขาและปัสสาวะแพะ เมื่อใช้เป็นยาหยอด สามารถรักษาอาการตาบอดได้

เราปยตามรสรวรณานำ หสตฆฤษฎศลากยา   ॥ 18 ॥
ฆฤษฎมุทวรตตนัน รุทร กามลาวยธาธินาคนม   ॥
โฆษาผลมปาฆราต ปิตกามลนาคนม   ॥ 19 ॥

น้ำมันเนยที่ปรุงพร้อมแท่งที่ถูทองคำ เงินและทองแดง โอ้ พระรุทะระศิวะเจ้า ยังให้โรคโลหิต จางพินาศไปได้ ด้วยการตมหรือตีผสมแห่งโฆษา โรคโลหิตจางย่อมพินาศไปสิ้น
ทุรวาทาทิมปัษปี ตุ อลฤตทหรีตกี   ॥
นาสาร์ศวาตรกตุนนสยาทไว สวรเสน ทิ   ॥ 20 ॥

ยาดมอันปรุงขึ้นจากทุรวา ดอกทาทิมะ อลักตะและหรีตกี บดผสมกับน้ำมันของตัวเอง สามารถรักษาโรคริตสีดวงจุมกและโรควาตะรักตะได้

อาปัษฎววา ชางคลี มู (ตฺ) ลั ตทรเสน วฤษธวช   ॥
นสยาทาราทวินศเยต นาศาร์ศ โนลีโลหิต   ॥ 21 ॥

พียงบทรากของชางคลีแล้วผสมกับน้ำมันของตัวเอง โอ้ พระเป็นเจ้าผู้มีโคเป็นธงชัย ด้วยการสูดดมตัวยานี้ โรคริตสีดวงในจุมกย่อมพินาศไป โอ้ พระผู้มีกายสีน้ำเงินแดง
ควยั ฆฤต สรชชรส รุทร ธนยากไสนธวม   ॥

ชุตตुरुกั ไคริกรั จ เอตะ สะธิตสิกกม || 22 ||
สไตล์ วรณนุตสยาจจ สพฤกัโตะทหมฤตาธเร ||

น้ำมันยาอันปรุงมาจากเนยใสที่ทำจากนมโค สรรขรสะ ฉันยากะ เกลือก้อน ชุตตुरुกะ ไคริกระ พร้อมด้วยผสมสิกกะลงไป มีผลในการทำลายแผลอักเสบทั้งหลาย รวมถึงริมฝีปากที่มีอาการแห้งและแตกได้ด้วย

ชาติปตริ จ จรวิตวา วิธฤตมุขโรคนุต || 23 ||
ภกษาทเกสรพิขสย ทนตาะ สยคุจลิตาสะ สติราสะ ||

เมื่อเคี้ยวใบของชาตรีและอมไว้ในปาก ย่อมทำลายโรคทั้งหลายในปากได้ ด้วยการบริโภคเมล็ดของเกสร³⁷⁸ ฟันทั้งหลายแม้จะโยกคลอนแล้วก็สามารถกลับมามั่นคงแข็งแรงได้

มุขฤกั กุขฐูเมลา จ ยرضฤกั มธูวาลกม || 24 ||
ฉนยากเมตทหนานมุขทुरुคนธนุทธร ||

โอิ พระหระศิวะเจ้า การเคี้ยวสมุนไพรรันได้แก่ มุขฤกะ กุขฐู เอลา ยัษฤกะ วาลกะ ฉันยากะและน้ำผึ้ง สามารถทำลายกลิ่นอันไม่พึงประสงค์ในปากได้

ภษายั กฤกั วาปี ติกตศากสย ภกษณาต || 25 ||
เตลยฤตสย นิตยั สยานมุขทुरुคนธตักษยสะ ||
ทนต์วธรรณานิ สรวาณิ กษยั คจฉนตยเนน ต || 26 ||

อาหารที่มีรสฝาด รสเปรี้ยว หรือการรับประทานศากะที่เป็นกรดทอดกับน้ำมัน หากทำสม่ำเสมอย่อมสามารถยังให้กลิ่นไม่พึงประสงค์ในปากหมดไปได้ อาการอักเสบหรือปวดบวมทั้งหลายของฟันก็ย่อมถึงแก่การสิ้นไปด้วยตัวยาข้างต้นเช่นกัน

³⁷⁸ เกสร ชื่อวิทยาศาสตร์ Mesua ferrea Linn. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 411.

กาลชิกสย สไตลสย คณพุษกเวลา สติตะ ॥
 ตามพุลจอรณคธสย มุขสย วยาธินุจฉิว! ॥ 27 ॥

การบ้วนปากและอมกาณชิกะที่ผสมกับน้ำมันไว้ในปาก หรือแม่แต่ผงของตามพุล³⁷⁹ ย่อม
 ขับไล่โรคทั้งหลายในปากได้ โอ้ ศิวะ

ปริตยกตศเลขมณศจ สุนฐิจรวณโต ยธา ॥
 มาตฤคทลานเยลา ยษฐี มธุ จ ปีปปลี ॥ 28 ॥
 ชาตีปตรมไถษำ จ จุรณ ลีธมา ตธา กฤตม ॥
 เศพาลิกชฎายาศจ จรวณ คลศุนฐินุต ॥ 29 ॥
 นาสาศิริรกรตกรษานนศเย จฉัศกร ชิวึกา ॥

ด้วยการเคี้ยวศุนฐี หรือการนำใบของมาตูลุงคะ เอลา ยัษฐี น้ำผึ้ง ปีปปลีและใบของชาติ
 ทั้งหมดนี้บดรวมกันให้เป็นผงแล้วเลีย จะช่วยในการขับเสมหะ การเคี้ยวยอดอ่อนของเศพาลิกะ ช่วย
 ขับไล่อาการคอพอกได้ โอ้ พระศิวะคังกร การคมน้ำคั้นของชิวึกาสามารถรักษาภาวะเลือดออกใน
 จมูกและในคีรีษะได้

รสะ ศิริษพีษานำ หริทรายาศจตรคุณะ ॥ 30 ॥
 เตน ปกเวน ภูเตศ นสย มสตกโรคนุต ॥
 คลโรคา วินศยิตี นสยมาเตรณ ตตฤษณต ॥ 31 ॥

น้ำคั้นของเมล็ดคีรีษะ และหริทราในปริมาณ 4 เท่าของน้ำคั้น นำมาปรุงแล้วใช้เป็นยาต้ม จะ
 สามารถรักษาโรคในคีรีษะได้ และโรคทั้งหลายในลำคอก็จะพินาศไปสิ้นด้วยการคมน้ำคั้นในขณะนั้น
 ที่ได้ยว

ทนต์กีฏวินาศะ สยาทคณชามูลสย จรวณต ॥
 กากขัมาสนุหิณีลีกาโย มธุโยชิตะ ॥ 32 ॥

³⁷⁹ ตามพุลชะ ชื่อวิทยาศาสตร์ Piper betle Linn. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 489.

ทนต์ากรานตันทนตชฎุจ กุณมีนนาศยเต ศิว ॥

การพินาศไปของหนองในพินยอมเกิดขึ้นจากการเคี้ยวรากของคณูชา ยาต้มอันปรุงจากกาก
ซังฆา สนุหีและนีสที่เติมน้ำผึ้งลงไปด้วย ย่อมยังให้หนองทั้งหลายอันเกิดในพินหรือเข้ามารุกรานพิน
พินาศไปสิ้น โอ้ พระศิวะเจ้า

ฆฤตฺ กรกฏปาเทน ทุคฺโธนมิศฺเรณ สาธิตม ॥ 33 ॥

เตน จาภยฺคิตาทนตาะ กุรยฺยุะ กฏกฏานน ทิ ॥

เนยใสอันปรุงโดยผสมน้ำมันกับน้ำคั้นของกรรกฏะ³⁸⁰ ปาทนะ พินทั้งหลายอันถูกถูแล้วด้วย
ตัวยาดังกล่าวย่อมไม่ขบกัดกันจนเสียหาย

ลิสฺวา กรกฏปาเทน เกวเสนาถวา ศิว ॥ 34 ॥

ตฺริสฺปตาหํ วาปะชฺฎานิ ชฺโยติชฺมตฺยาะ ผลานิ ทิ ॥

ศุกฺลาภยามชฺชเลปาททนตฺสยํกกลงฺกนฺตุ ॥ 35 ॥

หรือไม่เช่นนั้น โอ้ ศิวะ พึงใช้กรรกฏะปาทนะเพียงอย่างเดียวเท่านั้น หรือผลทั้งหลายของ
ชโยติชฺมตฺยที่บดกับน้ำเท่านั้นและพอกต่อเนื่องกันเป็นเวลา 3 สัปดาห์ หรือทาด้วยเนื้อของอภยาขาว
ทั้งหมดนี้เพื่อขจัดสีดำหรือสีเหลืองของพินให้หมดไป

โลธฺรฏฺกมฺมณฺชิษฺฐาโลหกาเลยกานิ จ ॥

ยวตณฺฑุลเมไตศฺจ ยชฺฐิ มฺธฺสมนฺวิไตะ ॥ 36 ॥

วาริษิษฺโฏรฺกวกฺตรเลปะ สฺตฺริณํ โศภนวกฺตรกฤต ॥

โลธฺรระ³⁸¹ กุญฺกะ มะณฺชิษฺฐา โลหะ กาเลยกะ ยวตณฺฑุละ (ข้าวบาร์เลย์) และยชฺฐิมฺธฺ พึงนำ
ส่วนผสมทั้งหมดนี้บดกับน้ำ แล้วใช้เป็นเครื่องสำอางทาหน้า เพื่อยังให้ใบหน้าแห่งสตรีทั้งหลายงดงาม
โสภา

³⁸⁰ กรรกฏะ ชื่อวิทยาศาสตร์ Pistacia integerrima Stewart ex Brandis. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 494.

ทวิภาค์ ฉาคหุคเณ ไตรปรสธั ตุ สาธิตม ॥ 37 ॥

รทจจนทนมณชิษฐาลากษานำ กฤษฎเกณ วา ॥

ยษฎีมฐฎุกุมายำ สปรตาทานมุขกานตฤฤฤ ॥ 38 ॥

น้ำมันปริมาณ 1 ปรสธะ พร้อมด้วยนมแพะ 2 ส่วนและส่วนประกอบต่อไปนี้อย่างละ 1
กรรชชะ ได้แก่ รักตะจันทนะ มัญชิษฐา ลากษา ยษฎีมฐ และกุงกุมะ เมื่อใช้ต่อเนื่องเป็นเวลา 1
สัปดาห์ ย่อมยังให้ใบหน้างดงามน่ามอง

ศุนฐีปิปปลิจรณั ตุ ศุซุจี กัณฎการิกา ॥

เอภิสจ กวลิตั วาริ ปิตั จากนิ กโรติ วั ॥ 39 ॥

วาทศุลกษย์ ไจว กโรติ ปรธเมศวร ॥

น้ำอันตัมกับสมุนไพรรักตะจันทนะ ผงของศุนฐีและปิปปลี ศุซุจี กัณฎการิกา เมื่อต้มแล้วจะช่วยเพิ่ม
ไฟ (ช่วยระบบย่อย) และทำลายความเจ็บปวดอันเกิดจากภาวะ ไข้ พระอิศวรผู้เป็นใหญ่สูงสุด

กรณชปรบุฎฐีร์ พฤหตี กภูโรหิณี ॥ 40 ॥

โคกษุร์ กวลิตั ตวภิรวาริ ปิตั ศรมापहम् ॥

ทาทั ปิตตั ชวร โศษ มูรจณฐ ไจว กษย์ นเยต ॥ 41 ॥

น้ำอันตัมกับสมุนไพรรักตะจันทนะ กรณชชะ กรรปฐชะ อุศีระ วฤหตีทั้ง 2 กภูโรหิณีและโคกษุระ เมื่อ
ต้มแล้วจะทำลายความเหนียวล้าได้ ทั้งยังนำไปสู่การสิ้นสุดแห่งอาการไข้ที่เกิดจากปิตตะอันมี
ลักษณะร้อนแผดเผา อาการแห้งผากและการเป็นลมหมดสติ

มธวาชยปิปปลิจรณั กวลิตั กษีร์สยัตม ॥

ปิตั หฤโทรคกาสสย วิชฆษวรสนุทฤเวต ॥ 42 ॥

³⁸¹ โไลธระ ชื่อวิทยาศาสตร์ *Symplocos racemosa* Roxb. ปรากฏละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 635.

ยาต้มอันประกอบขึ้นจากผงของปิปปลี น้ำผึ้ง เนยใสและผสมนมลงไปด้วย เมื่อต้มแล้วจะสามารถรักษาโรคหัวใจ อาการไอ และอาการไข้เรื้อรังได้

กวางยาปธีน้ำ สรวาส่า กรษารุทธิ คราหยมเว จ ॥

วโย 'นุรูปโต ชญโย วิเศโซ วฤษภธวช ॥ 43 ॥

ในการต้มยาทุกประเภทนั้น ตัวยาแต่ละชนิดทั้งหมดพึงนำมาในปริมาณครึ่งกรรชะ ไอ้ พระผู้มีโคเป็นธงชัย พึงรู้อายุของผู้ป่วยเพื่อกำหนดปริมาณยาที่พึงได้รับด้วย

ทุทธิ ปีตฺ ตุ สัยุกตฺ โคปุริษรเสน จ ॥

วิษมชวรนุตสยาจจ กากชัฆารสสุตถา ॥ 44 ॥

น้ำนมที่ปรุงกับน้ำคั้นของมูลโคตาแห้ง ผสมกับน้ำคั้นของกากชังฆา³⁸² เมื่อต้มแล้วสามารถยังให้อาการไข้เรื้อรังหายไป

สตุฐิ กถิตฺ กัษิรมชายา ชวรนุทเวต ॥

ยษฏฐิฏกมุสฺตํ จ ไสนธวํ พฤทตีผลม ॥ 45 ॥

เอไตรณสยปรทานาจจ นิทรา สยาตปุรุชสย จ ॥

มริจปรธวศวลาธานสยานนิทรา ภเวจฉิว ॥ 46 ॥

น้ำนมแพะอันปรุงกับศุณฐิ สามารถขับไล่อาการไข้ต่างๆ ได้ ยาอันมีส่วนผสมของยัชฎฐิมฎมุสตะ(แห้วหมู) เกลือก้อน และผลของวฤทตี เมื่อนำมาทำเป็นยาต้มแล้ว การนอนหลับย่อมเกิดกับบุคคลนั้น ไอ้ พระศิวะ มริจะที่บดแล้วผสมกับน้ำผึ้ง เมื่อใช้เป็นยาต้มแล้วก็ยังให้หลับเช่นเดียวกัน

มุถฺ ตุ กากชัฆายา นิทราฤตสยาจจนิรสถิตม ॥

สิทฺธิ์ ไตลํ กถยชิเกน ตถา สรชชเรน จ ॥ 47 ॥

คีโตทกสมายุกตฺ เลปาทสนตปาสนม ॥

³⁸² กากชังฆา ชื่อวิทยาศาสตร์ *Peristrophe bicalyculata* Nees. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 473 .

โศคนิตขวรทาโหมโย ชาตสนตปาปุตตถา ॥ 48 ॥

รากของกากซึ่งขามาเมื่อนำวางไว้บริเวณศีรษะย่อมช่วยให้หลับได้ น้ำมันอันสำเร็จมาจากกายูชิเกนะและน้ำคั้นของสรรพชะ เมื่อนำมาผสมกับน้ำเย็นแล้วใช้เป็นยาทา ย่อมยังให้ความร้อนทั้งหลายพิณาศลีน และทำลายความร้อนทั้งหลายที่เกิดขึ้นจากอาการไข้ที่แผดเผาอันปรากฏสีแดงทั่วตัวได้อีกด้วย

ศุกไสวาลมณฑาศจ ศุณฐีปาชาณเภทกม ॥
 เศวาญชน โคกษุร วา วรณจณนเมว จ ॥ 49 ॥
 เสภาญชนสย มุถ จ เอโตะ กวลิตวาริ จ ॥
 ทตตวา หีคฺยวภษาร ปิต วาตาวินาสนม ॥ 50 ॥

น้ำต้มสมุนไพรอันมีส่วนประกอบได้แก่ ศุกะ ไศวาละ มั่นณะ ศุณฐี ปาชาณะเภทกะ วรณะ ฉั่นณะ รากของเสภาญชนะ และเลือกใส่ระหว่างเศวาญชนะหรือโคกษุระ จากนั้นจึงต้มร่วมกับหิงคุและยวักษาระ สามารถทำลายโรคอันเกิดจากวาทะไม่สมดุลได้

ปิปปลี ปิปปลีมุถ ตถา ฆลลตก คิว ॥
 วารเยโตะ กวลิต ปิต วรศุลาปหารกถ ॥ 51 ॥

โธ พระศิระเจ้า ยาต้มอันประกอบด้วยปิปปลี รากของปิปปลี และฆลลตกะ เมื่อต้มแล้วสามารถทำลายอาการปวดท้องเป็นพักๆ และอาการซึกได้

อศฺวคนฐามูลกาภยา สิหธา พลมิกมฤตติกา ॥
 เอตยา มทรนาทรุทร อुरुสทมมะ ปฺรศามยติ ॥ 52 ॥

พียงนำดินจากจอมปลวกมาปรุงร่วมกับอศฺวคันธาและมูลกะ จากนั้นนำมาใช้พอก โธ พระรุทธระศิระเจ้า โรคไขข้ออันมีชื่อว่า อुरुสทมมะ ย่อมสงบลงได้

พฤตติกสย ไว มุถ สปิษฏมูทเกน จ ॥
 ปิต สฆาตวาทสย วิปาฏนภฤเทว จ ॥ 53 ॥

รากของวฤหตี เมื่อบดดีแล้วมาผสมกับน้ำ เมื่อต้มแล้วย่อมรักษาสังฆาตะวาทะได้ (อาการวาทะที่รุนแรงเหมือนอยู่ในสงคราม)

ปีติ ตเกรณ มูถิ จ อารุทรสย ตครสย จ ॥
 หเรต ฌิลุขินิวาด? ไว วฤกษมินุทราศนิริยธา ॥ 54 ॥

น้ำคั้นจากรากของอารุทรและตคระ เมื่อต้มกับต้กระ จะสามารถรักษาโรควาทะ (โรคเกี่ยวกับระบบประสาท) ที่มีอาการเสียวซ่าเหมือนของแหลมๆ เล็กๆ แทะได้ ดุจเดียวกับสายฟ้าของพระอินทร์ทำลายต้นไม้

อสติสังหารเมเคน ภกเตน สห ขาติตม ॥
 ปีติ มาสเรนาปี วาตานุจาสถิภังคนุต ॥ 55 ॥

อาสติสังหาระที่กินพร้อมกับมืออาหารหนึ่งมือในหนึ่งวัน หรือต้มร่วมกับน้ำซูปเนื้อสัตว์ สามารถรักษาโรคเกี่ยวกับวาทะได้ ทั้งยังสมานกระดูกที่หักได้ด้วย

ฆฤตลিপติ สศุขกั จ ฉาศิกษีเรณ สยุตม ॥
 ตลเลปาตปาทยารัน ศเยตสกเชปเย จาตร สศยะ ॥ 56 ॥

ผงของข้าวบาร์เลย์ทอดที่นำมาผสมกับนมแพะและเนยใส แล้วทาลงไปบริเวณฝ่าเท้า ย่อมยังให้ความร้อนในบริเวณเท้าหายไปได้

มธวาชยไสนธวี สิภถิ คุชไคริกคुकุโลละ ॥
 สสรชรสสมุฎฐิตะ กุโลมศุทธิศจ เลปนาต ॥ 57 ॥
 กฏไตเลน ลิปโต ไว วิฐุมาคเนา ปรัตตปิตะ ॥
 มฤตติกาขาทิตะ ปาทะ สมะ สยาทวฤษภธวช ॥ 58 ॥

ยาพอกอันมีส่วนผสมคือน้ำผึ้ง เนยใส เกลือก้อน กุชะ ไคริกะ คุกุละ และสรรรชระ หากทา ลงบนร่างกายแล้วจะทำความสะอาดปอดได้ ดินอันสามารถรับประทานได้พึงนำมาในขนาดและ ปริมาณพอๆ กับฝ่าเท้า ฉาบด้วยน้ำมันมัสตาร์ดและทำให้ร้อนด้วยไฟที่ไม่มีควัน โอ้ พระผู้ทรงโคเป็น พาทนะ

สรุขรสาะ สิถกั จ ชีรกั จ หรีตกี ॥
 อุตสาธิตฆฤตาทายงุโค หยคณิทศรวยถาปนุต ॥ 59 ॥

น้ำมันเนยอันมีส่วนผสมของสรุขรสาะ สิถกะ ชีรกะ และหรีตกี เมื่อนำมาทาที่แผลน้ำร้อน
 ลวกหรือแผลพุพองแล้ว ย่อมทำลายความเจ็บปวดและบรรเทาอาการได้

ติลโตลั จาคณิทศร จวรสุมสมนวิตม ॥
 อคณิทศรารณั นศเยทวหุสะ กฤตเลปะตะ ॥ 60 ॥
 นวนีตัม มาหิษั จ ทศรพิษฏุติลาณี จ ॥
 สภลลากั วรณั นศเยทฤจจุลล์ นสยเลปนาต ॥ 61 ॥

น้ำมันงาที่ผสมกับผงขี้เถ้าของบาร์เลย์ที่ถูกเผาด้วยไฟ เมื่อนำมาทาอย่างต่อเนื่อง ย่อมยังให้
 แผลต่างๆ ที่เกิดจากไฟลวกพินาศไปด้วย เนยใส ที่ทำจากนมควาย งาทั้งหลายที่บดและเผา นำมา
 ผสมกับภัลลากะ เมื่อนำมาสูดดมหรือทา ย่อมสามารถทำลายแผลและอาการเจ็บปวดในทรวงอกและ
 หัวใจได้

กรปุรควยสรปุรภย้า ปุรหาระ ปุริโต หร ॥
 ศสโตรทภวะ สพทศจ ศุกลวรณน ศงกร ॥
 ปากั จ เวทนา ไจว สัสปะฤเศทวฤษภธวช ॥ 62 ॥

ไอ้ พระหระ ศิวะคังกร รอยฟกซ้ำหรือห้อเลือดทุกประเภทอันเกิดจากอาวุธ ฟิงมัดไว้ด้วยผ้า
 ลินินอันขาวสะอาดที่ชุบด้วยผงการบูรและเนยใสอันทำมาจากโค ไอ้ พระผู้มีโคเป็นธงชัย ฟิงล้าง
 บาดแผลและบริเวณที่บาดเจ็บนั้นให้สะอาด

อามร (ตสย) มุจรเสโนว ศสตรฆาตะ ปุรปุริตะ ॥
 เฒากเต ศสตรฆาตาภย้า นิรวรโณ ฆฤตปุริตะ ॥ 63 ॥

บาดแผลจากอาวุธมีคม ฟิงล้างด้วยน้ำคั้นจากรากมะม่วง การล้างแผลด้วยเนยใสบนแผลที่
 เพิ่งถูกของมีคมบาดจะทำให้ไม่เกิดอาการเจ็บปวดใดๆ

ศรปุงฆา ลชชาลุกา ปาฐา ไจษ้า ตู มูลกม ॥
 ชลพิษฏุ ตสย เลปาจฉศรฆาตะ ปุรศามยติ ॥ 64 ॥

ศรปุงชา ลัชชาลุกะ ปาฐา วสาและมูลกะ บดรวมกันด้วยน้ำ แล้วใช้การทาหรือการพอก
บาดแผลอันเกิดจากอาวุธหรือของมีคมย่อมสงบลงได้ (ได้รับการรักษา)

มูล จ กากชงฆายาสตรีราเตรไณว โศษิตะ   ॥

ปากปุตตี เวทนา จ หนติ ไว โรหิโต วรณ   ॥ 65 ॥

น้ำคั้นจากรากของกากชงฆา ทำให้ชุ่มฉ่ำตลอด 3 ราตรี ย่อมทำลายอาการบวมและอาการ
อักเสบได้ รวมถึงป้องกันการเกิดหนองที่แผลอีกด้วย

สชล ติลไตล จ อปามารศสย มูลกม   ॥

ตตเส กทานนศเยจจ พรหาโรททวเวทนา   ॥ 66 ॥

อภยา ไสนธว ศุณฐิเมตตปิษฏโวทเกน ต   ॥

ภกษยิตวา หยชี่รณสย นาโค ภวติ ศงกร!   ॥ 67 ॥

น้ำมันงา น้ำและรากของอปามารศสย ด้วยการทาหรืออาบยาชนิดนี้ ความเจ็บปวดอันเกิด
จากบาดแผลต่างๆ ย่อมถูกทำลายไปสิ้น โอ พระศิวะสังกร เมื่อนำอภยา เกลือก้อนและศุณฐิเมต
กับน้ำแล้วบริโภคเข้าไป ย่อยช่วยระบบย่อยอาหารและทำลายอาหารไม่ย่อยได้

กฐิพธ นิมพมูลมกษิศูลหรี ภเวต   ॥

ศณมุล สตามพูล ทคธมินทริยภสย (ลป) ทฤต   ॥ 68 ॥

อนนสวินนหริทรา จ ศเวตสรษปมูลกม   ॥

พีชานี มาตุลุงคสย เอษามุทวรตตน สمم   ॥

สปรตราตรปรโยเคน ศุภเทหกร ภเวต   ॥ 69 ॥

รากของนิมพะที่นำมาผูกไว้รอบเอวย่อมทำลายอาการปวดตาได้ รากของศณะ ตามพูลและ
น้ำมันสามารถทำลายอาการผิดปกติที่เกิดในประสาทสัมผัสต่างๆ ได้ หริทราแห้ง สรชษปะขาว และ
เมล็ดทั้งหลายของมาตุลุงคะ เมื่อนำมาบดรวมกัน และใช้ต่อเนื่องเป็นเวลา 7 ราตรี จะทำความ
สะอาดร่างกายและสิ่งสกปรกทั้งหลายบนผิวได้

ศเว ตาปราชิตาปตรี นิมพตวรรษน ตู ॥
 นสยทานาททากินีนา มาตถาณำ พรหมรภษสาม ॥
 โมภษะ สยานมธุสาเรณ นสยาจจ วฤษภธวช ॥ 70 ॥

ใบของอปราชิตา³⁸³ขาว น้ำคั้นจากใบของนิมพะ เมื่อนำมาใช้สดดม ย่อมยังให้หลุดพ้นจาก
 อสุรชั่วร้ายเช่น ทากินี³⁸⁴ มาตถกา รากษสะ เป็นต้น ไอ้ ผู้มีโคเป็นธงชัย ยาดมอันทำมาจากน้ำผึ้งก็
 ให้ผลเช่นเดียวกัน

มูลี ศเวตชยนตยาศจ ปุษยรภษะ ตู สมหาฤตม ॥
 ศเวตาปราชิตารภษย จิตรภษย จ มูलग्म ॥
 ภฤตวา ตู วฤก้ำ นารี ติลเกน วคี ภเวต ॥ 71 ॥

ภายใต้อิทธิพลของกลุ่มดาวบุษยา นำรากของขันทิขาว รากของอปราชิตาขาว รากของอรร
 กะและรากของจิตรกะ มาบดรวมกันโดยใช้น้ำเป็นส่วนผสม จากนั้นจึงทำเป็นยาเม็ด ใช้น้ำเหล่านี้
 แต้มไปที่หน้าผาก แล้วสตรีทั้งหลายจะหลงใหลยอมอยู่ใต้อาณัติ

ปิปปลีโลหจฺรณํ ตู ศุณฺฐีศจมलगानि ज ॥
 समानि रुत्रु खानियात्सैनध्वं मरुत्तरुग्रा ॥ 72 ॥
 अतुमप्रप्रमाधेन सप्तार्धे षष्ठ्येनात्सम्म ॥
 पुमास्य पलवानस स्याच्छिवेत्वरुषत्तव्यम् ॥
 ओम रु रु रु इति सरुवस्यप्रयोकेषु ॥
 प्रयुक्ते सरुवगामगुत् ॥ 73 ॥

ไอ้ พระรุทรหะศิวะเจ้า ขอท่านพึงรู้เถิด ปิปปลี ผงของโลหะ ศุณฐี อมลกะ เกลือก้อน น้ำผึ้ง
 น้ำตาล ทุกอย่างใช้ในปริมาณเท่ากัน บดรวมกันแล้วทำเป็นเม็ดโดยให้มีขนาดเท่ากับอุทุมพร พึง

³⁸³ อปราชิตา ชื่อวิทยาศาสตร์ Clitoria ternatea Linn. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 161.

³⁸⁴ ทากินี อสุรผู้หญิงที่ถูกสร้างขึ้นด้วยมนตร์ ดูรายละเอียดใน Vettam mani, *Puranic Encyclopediad* (India, Indological Publishers & Booksellers, Delhi, 1975), 192.

บริโภคน้ำนี้เป็นเวลา 7 วันต่อเนื่องกัน หากคนผู้นั้นต้องการมีสุขภาพดีและมีชีวิตยืนถึง 200 ปี
มนตร์ที่ใช้ด้วยกันคือ “โอม ฐ ฐ ฐ” ฟังใช้เพื่อให้ทุกคนหลงใหล และมนตร์นี้ยังช่วยยั้งความปรารถนา
ทั้งปวงให้สำเร็จลงได้

สัณฺฑุหฺย วิทฺวานกา กสฺย นิลยํ ปฺรทฺเหจฺจ ตต ॥

จิตาคเณฯ ภาสม ตจฺฉนฺโตรทฺรตตํ ศิริสิ ศงฺกร ॥ 74 ॥

ตมฺจฺจาญฺยเต รุทฺร ศฤณฺ ตทโยคฺมตฺตมม ॥

ผู้มีความรู้ฟังเก็บรวบรวมรังของกาแล้วเผาในไฟที่ใช้ฟืนจากเชิงตะกอน โอ้ พระศิวะสังกร
แล้วนำขี้เถ้าขึ้นไปไว้บนศีรษะของศັตรู สิ่งนี้ย่อมยั้งให้ศັตรูต้องพลัดที่นาคาที่อยู่ ระเบิดร้อนออก
จากเรือนของตน โอ้ พระรุทรหะพระเจ้า ขอท่านโปรดฟังวิธีการอันยอดเยี่ยมเถิด

นิกะชิปฺตํ จ ปุริษํ วั วามฺมุชิกจรมณิ ॥ 75 ॥

กภูติตฺตุนิพฺพธํ วั กุรฺยยานมฺลนิโรธนฺม ॥

หากนำปฏิกุลของมนุษย์วางไว้บนแผ่นหนังของหนูป่าแล้วนำสิ่งนี้ผูกไว้รอบเอวของผู้ใด การ
ขบถายของผู้นั้นย่อมถูกปิดกั้น

กฤชณฺกา กสฺย รุกฺเตน ยสฺย นาม ปฺรลิปฺย จ ॥ 76 ॥

จยฺตทฺเล มธฺยมธฺเย ตโต นิกะชิปฺยเต หร! ॥

ส ขาทฺยเต กากวฺถนฺไทรฺนารี ปุรุชฺ เอว จ ॥ 77 ॥

หากเขียนชื่อของผู้ใดด้วยเลือดของอิกาดาลงบนใบมะม่วง แล้วนำใบมะม่วงนั้นไปทิ้งลงบ่อ
ปฏิกุล โอ้ พระหะศิวะเจ้า คนผู้นั้นย่อมจะถูกฝูงการุมจิกกินเป็นแน่แท้ ไม่ว่าจะเป็สตรีหรือบุรุษ

ศรฺกรรํธวฺชา กุซีริํ ติลโคกฺษุรํ สมม ॥

ส ศตฺสฺ นาศเยทฺรฺทฺร อฺจฺจาภูติมิตํ หร ॥ 78 ॥

น้ำตาล น้ำผึ้ง นมแพะ งาและโคกษุระ ทั้งหมดนี้ในปริมาณที่เท่าๆ กัน โอ้ พระรุทรหะ
ศิวะเจ้า ย่อมยั้งศັตรูให้พินาศและขับไล่ศັตรูนั้นไปได้

มนตร์ธรรมาเนน ตตฺกษิปตฺ มหาภคฺคํ ธีโปชะ ॥
 โอม ฐ ฐ ฐ จาหิหิจาหิหิ สุวาหา ॥
 โอม อุทฺร ปาหิหิ ปาหิหิ สุวาหา ॥ 84 ॥

หากใช้มนตร์บทนี้ท่องในระหว่างที่โยนขี้เถ้า นั้น ย่อมจะเกิดความพินาศย่อยยับแก่ศัตรู
 แน่นอน “โอม ฐ ฐ ฐ จาหิหิจาหิหิ สุวาหา โอม อุทฺร ปาหิหิ ปาหิหิ สุวาหา”

สุทฺรศนาเย มูลํ ตุ ปุชฺยรฺกเช ตุ สมหาฤตม ॥
 นิระกษิปตฺ คฤหมธเย ตุ มุรฺคา วรฺชยนฺติ ตต ॥ 85 ॥

หากตัดรากของสุทฺรศนาออกภายใต้อิทธิพลของกลุ่มดาวปุชฺยา แล้วหว่านออกไปให้ทั่ว
 ภายในห้อง อสรพิษทั้งหลายย่อมหลีกหนีไปและหลีกเลียงสถานที่นั้น

อรฺก มูเลน รวิณา อรฺกาคฺนิชฺวลิตา คิว ॥
 ยุคฺตา สิทฺธารฺถไตเลน วรฺตติรฺมารคาหิณาคิณี ॥ 86 ॥

โอ้ พระศิวะ ตะเกียงไฟอันส่องสว่างด้วยน้ำมันที่ผสมน้ำคั้นจากรากของอรรกะ ย่อมสามารถ
 ขับไล่ไฟให้พ้นจากทางที่ต้องการเดินไปได้

มารฺชารฺปลลํ วิชฺฐา หริตาลํ จ ภาวิตม ॥
 ฉาคฺมุเตรณ ตลฺลิบไต มุชฺโก มุชฺกานฺหเรต ॥ 87 ॥

หนูที่ถูกฉาบทาด้วยหริตาละที่แช่ผสมกับมูลของแมวและปัสสาวะแพะ ย่อมสามารถขับไล่หนู
 ตัวอื่นๆ ให้ออกไปจากบ้านได้

มุกฺโต หิ มนฺทิเร รุทฺร นาตฺร การฺยยา วิจารณา ॥
 วิพลารฺชุนฺปุชฺปาณิ ฤลลาตฺกสิริชฺกม ॥ 88 ॥
 ลากฺษา สรฺชวลศฺไจว วิทฺคศฺไจว คฺคฺคฺลฺล ॥
 เอไตฺรฺฐโป มกฺชิกานฺมา มศฺกานฺมา วินาศนชะ ॥ 89 ॥

ควันที่ถูกลบออกในวัด (ห้อง บ้าน) อันมีส่วนผสมของตรีผลา ดอกอรุณ ภัลลตกะ ศิริษะ³⁸⁵ (พฤษภ)ลากษา³⁸⁶ สรรขรสะ วิขังคะ และคัคคะ ย่อมสร้างคัพพินาศให้แก่งและแมลงวันขังหลาย
ได้

อิติ ศรีคารุเท มหาปุราณะ ปุรวณเต

ปรณมาศายเย อจารกานเต

เนตราณขนาทินิรูปณ นาม สปัตสปัตตยุดตรศตโม 'ธยายะ || 177 ||

จบธยายะที่ 177 อันมีชื่อว่า ยาหตาและตัวยาอื่นๆ ปรากฏในอจารกานต์ อางศะที่ 1
ปุรวะขันต์ ในครุทมหาปุราณะขังนี้แล

ธยายะที่ 178

หริรูวัจ

พรหมทณทิวจากุขฐี ปริยคุรนาคเกศรม ||

ททยาตตามพุลสยูกต์ สตรีณำ ||

มนเตรณ ตทวศม โอม นารายณโย สวหา || 1 ||

พระหริวิษณุได้กล่าวแล้วว่า

พรหมทณทิว จา กุขฐะ ปริยงคุ นาคเกศระ พิงประกอบกันเข้าและใช้ร่วมกับตามพุละ (ใบ
พลู) เพื่อให้สตรขังหลายได้มอบให้แก่ชายที่ตนหลงรัก พร้อมทั้งกำกับด้วยมนตร์ว่า “โอม นารายณโย
สวหา” (โอม แต่พระแม่นารายณี สวหา) เพื่อให้ได้ครอบครอง

³⁸⁵ ศิริษะ พฤษภ ชื่อวิทยาศาสตร์ *Albizia lebeck* (Linn.)Willd.ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 30.

³⁸⁶ ลากษา ชื่อวิทยาศาสตร์ *Rosa bourboniana* Desportes. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 554.

ตามพูล์ ยสย ทีเยต ส วคี สยาดสุมนตรตะ ॥

โอม หริะ หริะ สุวาหา ॥ 2 ॥

ใบพูล์นั้นถูกมอบให้กับชายผู้ใด ชายผู้นั้นจะตกอยู่ในความครอบครองด้วยมนตร์ที่ว่า “โอม หริะ หริะ สุวาหา” (โอม พระวิษณุ พระวิษณุ สุวาหา)

โคหนต์ หริตาลณจ สยุกต์ กากชิวยา ॥

จฺรณีกฤตย ยสย ศิเร ทีเยต ส วคี ภเวต ॥

ศเวตสรูปนิรมาลย์ ยทคฤเห ตทวินาศกฤต ॥ 3 ॥

เมื่อนำโคทรตะ หริตาละและลั่นแห่งของกามาบัดเป็นผงแล้วโปรยบนศีรษะของชายผู้ใด ชายผู้นั้นย่อมตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของผู้โปรย แต่พวงมาลัยอันทำจากเมล็ดคัสตาร์ดขาวเมื่อนำไปแขวนไว้ที่บ้านของชายคนนั้นย่อมทำลายอำนาจและอิทธิพลดังกล่าวได้

ไวภิตกั ศาโฆฏกั มฺลั ปเตรณ สยุตม ॥

สถาปยเต ยทคฤททวาเร ตตร ไว กลโห ภเวต ॥ 4 ॥

รากและใบของไวภิตกะและศาโฆฏกะเมื่อนำมารวมกันและวางไว้ที่หน้าเรือนของผู้ใด ณ ที่นั้นย่อมมีการทะเลาะเบาะแว้งกันขึ้น

ขลชรีฐสย ม่าสั ตุ มธฺนา สห เปษเยต ॥

ฤตุกาเล โยนิเลปาดปุรุโซ ทาสตามิยาต ॥ 5 ॥

พียงนำเนื้อแห่งของนกขัณชรีฐะมาบัดและผสมกับน้ำผึ้ง ในช่วงมีประจำเดือน พอกยานี้ไว้ที่ปากช่องคลอด บุรุษย่อมกลายเป็นทาสของเธอ

อคฺฐุ คฺคฺคฺฐุ ไจว นีโลตปลสมนวิตม ॥

คฺเชน ฐูปยิตวา ตฺ ราษทวาเร ปรีโย ภเวต ॥ 6 ॥

หลังจากกรรมวันด้วยตัวยาอันมีส่วนประกอบของอคุรุ คัคคูลุ นิโลตปละ³⁸⁷ และคฺุฑะแล้ว จักกลายเป็นที่รักที่เสนาหาในราชสำนัก

ศเวตาป ราชิตามูล์ ปิษฏุ์ โจรจนยา ยุตม ॥
 ยํ ปศฺยเตตฺติลเกโนว วศี กรฺยยานนฺฤปาลเย ॥ 7 ॥

รากของต้นอปรชิตาขาวผสมกับโรจนยา แล้วแต่้มลงบนหน้าผาก (ติลก) เมื่อมองไปยังผู้ใดในราชสำนัก คนผู้นั้นย่อมตกอยู่ภายใต้อำนาจของเขาเป็นแน่แท้

กากข์ฆา วจา กุษฺฐุ์ นิมฺพปตฺริ์ สฺฏกฺุมม ॥
 อาตฺมรทฺตสมายุกตํ วศี ภาวติ มานวระ ॥ 8 ॥

เมื่อนำส่วนประกอบของกากข์ฆา วจา กุษฺฐุ์ ใบของนิมพะ ผงกุกุมและเลือดของตนผสมกัน แล้วมอบให้ผู้ใดเจิมหน้าผาก ผู้นั้นย่อมตกอยู่ภายใต้อำนาจของผู้ให้

อารณฺยสฺย พิฑาลสฺย คฤหิตฺวา รุชฺริ์ ศฺกม ॥
 กรณฺชไตเล ตทภาวฺยํ รุฑฺราคเนา กชฺชลํ ตตะ ॥
 ปาตเยตฺปทฺมปเตรณ สทฺฤศฺยະ สฺยาตตทฺถนชาต ॥ 9 ॥

นำเลือดของแมวป่ามาผสมกับน้ำมันกรฺุฑุชะและน้ำหมึก ประจุให้เข้ากันโดยวางลงบนใบบัวเหนือไฟแห่งพระรุฑุระ (กองฟืนที่เผาศพ) เมื่อหายานี้ลงบนดวงตาจะทำให้ผู้อื่นมองไม่เห็น

โอม นมะ ชงควฺชรปาณเย มหฺยาศฺยเสนาปตฺเย สฺวาหา ॥
 โอม รุฑฺริ์ หฺรฺมฺ หฺริ์ ๑ วรศกฺตา ตฺวริตาวิทฺยา ॥
 โอม มาตฺระ สฺตมภฺย สฺวาหา ॥
 สหฺสรํ ปรีชปฺยาตตุ วิฑเยยํ ไจรวาริณี ॥
 มหาสฺศนฺธิกาโมลํ ศฺกฺริ์ สฺตมเกตฺกฺฎฺหา สฺถิตม ॥ 10 ॥

³⁸⁷ นิโลตปละ ชื่อวิทยาศาสตร์ *Nymphaea stellata* Willd. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 442.

(มนตร์ที่ใช้ประกอบคือ) “โอม นมะ ขทควชรปาณเย มหાયฤษเสนาปตเย สวาहा” (โอม ขอนอบน้อมแต่ท่านผู้มีพระขรรค์และสายฟ้าในมือ จอมทัพแห่งมหัศจรรย์ทั้งหลาย สวาहा) “โอม รุฑริ หุ รำ หริ วรศกตา ตวริตาวิทยา” (โอม พระศิวะ หราม หริม ความรู้แห่งตวริตาอันทรงไว้ซึ่งอำนาจอันยิ่งใหญ่) “โอม มาตระ สตมภย สวาहा” (โอม โอิ คักติทั้งหลาย จงทำให้เคลิบเคลิ้มหลงใหล สวาहा) ด้วยการท่อง 1000 ครั้ง ความรู้นี้จักเป็นดุจมหาสมุทรแห่งโจรอันนำพาทุกอย่างมาให้ หากนำรากของมหาสุคันธิกามาผูกไว้ที่เอว จะเก็บกักน้ำอสุจิได้

โอม นมะ สรวสตเวภโย นมะ สิทธิ กुरु กुरु สวาहा ॥
 สปตานิมนตริตี กฤตวา กรวีรস্য ปุษปกม ॥
 สตรีณามเคร ฤรามยณจ กษณาทไว सा वसे भवत ॥ 11 ॥

เมื่อท่องมนตร์ “โอม นมะ สรวสตเวภโย นมะ สิทธิ กुरु กुरु สวาहा” (โอม ขอนอบน้อมต่อสังฆธรรมทั้งปวง จงบันดาลความสำเร็จ สวาहा) ทั้งหมด 7 ครั้ง แล้วนำดอกกรวีระหมุนวนรอบหน้าของสตรีคนใด สตรีนั้นจักตกอยู่ในอาณัติในทันที

พรหมทนต์³⁸⁸ วजा पत्रं मधुना सह पेयेत् ॥
 अंलेपाज वनिता नानयं भद्रतारमिज्जति ॥ 12 ॥

พียงนำพรหมทนต์³⁸⁸ วจาและปัตระบดผสมกับน้ำผึ้ง แล้วนำไปทาบริเวณองคชาติ (ในระหว่างมีเพศสัมพันธ์) หญิงสาวจะไม่ต้องการสามีอื่นอีก

พรหมทนต์ศิขา वकुत्रे कषिपता सुकुरस्य स्तमभनम् ॥
 मुलं चयनृतया वकुत्रसुतं वयवहारे चयप्रथम् ॥ 13 ॥

ยอดของต้นพรหมทนต์³⁸⁸เมื่อมัดเป็นก้อนแล้วอมไว้ในปากจะช่วยกักเก็บน้ำอสุจิ รากของต้นชยันตี³⁸⁹เมื่ออมไว้ในปากจะมอบชัยชนะในการมีเพศสัมพันธ์

³⁸⁸ พรหมทนต์³⁸⁸ ชื่อวิทยาศาสตร์ Tricholepis glaberrima DC. ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 671.

ภฤคฺรราชสย มุถํ ตุ ปิษฏํ ศุเกฺรณ สยฺตม ॥
 อกฺษิณิ จําชยิตฺวา ตุ วสี กรยยานนํ กิล ॥ 14 ॥

รากของต้นภฤคฺรราชเมื่อนำมาบดและผสมกับน้ำอสุจิ หากป้ายไปที่ตาจะยังให้ผู้อื่นลุ่มหลงหรือตกอยู่ในอาณัติได้

อปราชิตาศิขานตุ นีโลตฺพลสมนฺวิตม ॥
 ตามพฺพเลน ปฺร (ทานา) ทพฺยาจจ วสีกรณมฺตมม ॥ 15 ॥

ยอดของต้นอปราชิตา พร้อมด้วยนีโลตฺพละ เมื่อใช้พร้อมกับตามพฺพะ จะเป็นตัวยาอันยอดเยี่ยมที่สุดที่ก่อให้เกิดความน่าหลงใหลและยังให้ผู้คนตกอยู่ในอาณัติ

อํคุษฺฐ จ ปเท คุลฺเฟ ชาเนา จ ชมเน ตลา ॥
 นาเภา วกฺษมิ กุกฺษา ข กุกฺเช กณฺฐ กโปลก ॥ 16 ॥
 โอบฺฐ เนเตร สลาณฺ จ มูรฺธนิ จนฺทรกฺลา สติตา ॥
 สตรีณํ ปกฺเช สิเต กฤษฺณเ อูรฺทวาชะ สํสฺติตา นฤณาม ॥
 วามํเค ทกฺษิณํเค จ กรมาทรฺทฺร ทรวาทิกฤต ॥ 17 ॥

จันทรกฺลา (จุดกระตุ้นอารมณ์ทางเพศ) ตั้งอยู่ที่นิ้วหัวแม่เท้า เท้า ข้อเท้า หัวเข่า ต้นขา สะตือ หน้าอก สี่ข้าง รักแร้ คอ แก้ม ริมฝีปาก ดวงตา หน้าผากและยอดกระหม่อม ในผู้ชายจะอยู่ทางขวามือและในผู้หญิงจะอยู่ทางซ้ายมือ หากกระตุ้นจุดเหล่านี้ในขณะที่มีเพศสัมพันธ์ก็จะถึงจุดสุดยอดได้โดยง่าย หากเป็นในศุกฺลปักษิณฺงกระตุ้นจากศีรชะลงมา แต่หากเป็นภฤคฺษณะปักษิณฺงกระตุ้นจากเท้าขึ้นมา

จตฺตะษฺฐิกิ กลาะ โปรกฺตาะ กามศาสฺเตร วสีกราะ ॥
 อาลึคฺนาทฺยา นาริณํ กุมาริณํ วสีกราะ ॥ 18 ॥

³⁸⁹ ชยันตี ชื่อวิทยาศาสตร์ Tridax procumbens Linn. ปรากฏละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 673.

ศิลปะทั้ง 64 ประการอันยังให้เกิดความหลงใหลได้รับการบรรยายไว้แล้วในคัมภีร์กามสูตร
วิธีการยังให้สาวพรหมจรรย์ทั้งหลายหลงใหลเคลิบเคลิ้ม ได้แก่ การกอดรัด เป็นต้น

โรจนาคณฺฐปุษฺปาณิ นิมฺพปุษฺปิ ปริยํควะ ॥
ภูกมํ จนฺทญฺใจว ติลเกน ชคทวเสต ॥ 19 ॥

เมื่อนำโรจนาคณฺฐปุษฺปาณิ ดอกไม้อันมีกลิ่นหอม ดอกนิมพะ ปริยํคฺ พงกุงกฺุมะและผงจันทนะมาผสมกัน
แล้วแต้มเป็นติลบนกลางหน้าผาก จะสามารถยังให้ทั้งโลกหลงใหลได้

โองฺ หริํ เคาริ เทวิ เสภาคฺยํ ปุตฺรวศาติ เทหิ เม ॥
โองฺ หริํ ลกฺษมิ! เทวิ เสภาคฺยํ สรวํ ไตรโลกฺยโมหนม ॥ 20 ॥

(มนตร์ที่ท่องประกอบคือ) “โอม หริ เคาริ เทวิ เสภาคฺยํ ปุตฺรวศาติ เทหิ เม” (โอม หริเม โอง
พระแม่คาริ โปรดมอบความโชคดีและทรัพย์สมบัติ ตัวอย่างเช่นการมีบุตรที่เชื่อฟัง แก่ข้าพเจ้า)
“โอม หริ ลกฺษมิ เทวิ เสภาคฺยํ สรวํ ไตรโลกฺยโมหนม” (โอม หริเม โอง พระแม่ลักษมี โปรดมอบทรัพย์
สมบัติและความโชคดี โปรดมอบพลังอันยังให้ทั้งสามโลกไหลหลง แก่ข้าพเจ้า)

สคฺนธสย หริทฺรายาย ภูกฺมานํ จ เลปตะ ॥
วศาเยทฺรฺทฺร ฐฺปศฺจ ตถापุษฺปสฺคฺนธโยะ ॥ 21 ॥

การฉาบทาร่างกายด้วยสฺคฺนธ หริทฺรและผงกุงกฺุมะ ย่อมยังให้คนทั้งหลายตกอยู่ใต้อาณัติ
โองฺ พระรุทระศิวะเจ้า การอบควันจากดอกสฺคฺนธะทั้งสองก็ให้ผลเช่นเดียวกัน

ทฺรลภา วจา กุชฺภุํ ภูกฺมณฺจ ศตาวรี ॥
ติลไตเลน สฺยูกฺตํ โยนิเลปาทวสี นระ ॥ 22 ॥

เมื่อนำทุราลภา³⁹⁰ วจา กุขฐะ ผงกุงุมะและศตาวรีมาบตรวมกับน้ำมันงา แล้วพอกไปที่ปาก
ช่องคลอด สตรีผู้นั้นย่อมยังให้ผู้ชายหลงไหลและอยู่ใต้อาณัติ

นิมพกาชฐสย ฐเมน ฐปิยตวา ภคํ วฐะ ॥
สุภคาสยาตสชาติ รุทร ปติรทาโส ภวิษยติ ॥ 23 ॥

หญิงที่แต่งงานแล้ว หากกรรมวันอวัยวะเพศด้วยควันจากพื้นของต้นนิมพะ หญิงผู้นั้นจะ
กอบปรีย์ด้วยความรุ่งเรืองและโชคดี โอ้ พระรุทรหะศิวะเจ้า สามีนางจะกลายเป็นทาสผู้ลุ่มหลง
ตลอดไป

มาหิษํ นวนิตยจ กษภญจ มธยษฏิกกา ॥
เสภาคยํ ภคเลปตสนาต ปติรทาโส ภเวตตถา ॥ 24 ॥

หากนำเนยที่ทำจากนมควาย กุขฐะและยัชฐิมธูมาผสมกันและพอกบริเวณอวัยวะเพศ หญิง
ผู้นั้นก็จะมีแต่ความโชคดีตลอดไป สามีนางจะกลายเป็นทาสอย่างแน่แท้

มธยษฏิกจ โคกษีริ ตถา จ กณฏกากริกา ॥
เอตานิ สมภาคานิ ปิเพหุษณน วารินา ॥
จตุรภาคาวเศษณ ครภสมภวมุตตมม ॥ 25 ॥

ฟิงตี้มตัวยอันปรุงยัชฐิมธู นมโคและกณฏกากริกาในปริมาณที่เท่ากัน ที่ต้มในน้ำร้อนและ
เคี้ยวจนเหลือเพียง 1 ใน 4 ส่วน ยาต้มนี้เป็นตัวก่อให้เกิดการตั้งครรภ์ที่ยอดเยี่ยมที่สุดสำหรับผู้หญิง

มาตุลลคสย พีชานิ กษีเรณ สห ภาวเยต ॥
ตตปิตวา ลภเต ครภํ นาตร กรยยา วิจารณา ॥ 26 ॥

³⁹⁰ ทุราลภา ชื่อวิทยาศาสตร์ Alhagi pseudalhagi (Bieb.) Desv. ตูรายละเอียดใน C.P. Khare, **Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary** (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 31.

พืงแช่เมล็ดทั้งหลายของมาตุลุงคะร่วมกับน้ำนม หลังจากต้มยาตัวนี้แล้วก็จะตั้งครรรค์อย่าง
แน่นอนโดยที่ไม่ต้องสงสัย

มาตุลุงคสย พืชานี มุลานเยรณทกสย จ ॥
ฆฤเตน สห สโยชย ปายเยตปุตรกำกษิณี ॥ 27 ॥

สตรีที่ประสงค์ให้กำเนิดบุตรชายพืงต้มตัวยาอันประกอบด้วยเมล็ดของมาตุลุงคะ รากของ
เอร็ดณะ โดยผสมกับเนยใส

อศวคนธา ฆฤต ทุคธ กวถิต์ มุตรการกม ॥
ปลาศสย ตุ พืชานี กเชาเทรณ สห เปชเยต ॥
รชสวลา ตุ ปิตวา สยาดปุษปครภวิวรชิตา ॥ 28 ॥

ยาต้มที่มีส่วนผสมของอศวะคันธา เนยใสและน้ำนมช่วยให้กำเนิดบุตรชาย พืงบดเมล็ดของ
ปลาศผสมกับน้ำผึ้ง แล้วให้ผู้หญิงต้มในระหว่างที่มีประจำเดือน เพื่อให้สามารถก้าวข้ามการมี
ประจำเดือนและตั้งครรรค์ได้

อติ ศรีคารุเท มหาปุราณ ปูรวณเท
ปรณมาศายเย อจารกานเท
หยษฏสप्तตยธิกศตโม 'ธยายะ ॥ 178 ॥

จบอธยายะที่ 178 ในอจารกานท์ อางศะที่ 1 ปูรวะชันท์ ในครุทมหาปุราณะตั้งนี้แล

อัยยาระที่ 179

หริรูวาช

หริตาลั ยวฤษาริ ปตรางคิ รกตจนุทนม ॥
 ซาติหิคุลลั กากุซำ ปกตวา ทนทานปรเลปเยต ॥ 1 ॥
 หริตกีกษาเยณ มฤษฎวา ทนทานปรเลปเยต ॥
 ทนตาะ สยรรุโลหิตำ ฎุสะ ศเวตารูทรร น สัศยะ ॥ 2 ॥

พระหริวิษณุได้กล่าวว่

พึ๊งนำหริตาละ ยวลักษาระ ปัตรางคะ³⁹¹ รั๊กตะจันทนะ ดอกซาติ หิงคุลกะและลากษา มา
 ปรุจรวมกันเพื่อให้ได้เป็นลักษณะของยาทา แล้วพึ๊งทาไปที่พินทังหลาย พึ๊งบัวนปากด้วยยาต้มของ
 หริตกีก่อน แล้วจึงทายาที่ปรุจนั้นไปที่พินทังหลาย แล้วพินทังหลายของบุรุชผู้ันจักกลายเป็นสีแดง

มุลกั สวิทย มนทาคุไน รลั ตสย ปรปุรเยต ॥
 กรณโยชะ ปุรณาตเตน กรณสตราโว วินศยติ ॥ 3 ॥

พึ๊งลวกมุลกะด้วยไฟทังหลายอันอ่อนโยน แล้วจึงคั้นเอาน้ำของมันออกมา ด้วยการนำน้ำคั้น
 นี้หยอดลงไปในหูทั้งสอง ย่อมทำลายขั้หูอันอุดตันอยู่ด้านในได้

อรกปตริ คุลหิตวา ตู มนทาคุเนา ตาปเยจุนเาะ ॥
 นิษปะทย ปุรเยตกรเณา กรณศูลั วินศยติ ॥ 4 ॥

พึ๊งนำใบของอรรกะมาทำให้ร้อนด้วยไฟอ่อนโยน แล้วจึงคั้นเอาน้ำออกมาหยอดลงไปในหู
 ความเจ็บปวดจะถูกแกงในหูย่อมพินาศไปสิ้น

ปริยัคุมรุกา ไจว ธาตกุยตปลปักติภะ ॥
 มณชิษฐา โลธรรลากษากะ กปีตถสวรเสน จ ॥

³⁹¹ ปตรางคะ ชื่อวิทยาศาสตร์ Haematoxylon campechianum Linn.ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007),301 .

ปเจตไต้ล ตถา สตรีณำ นศเยตกละทะ ปุรปุรณาท ॥ 5 ॥

น้ำมันยาอันปรุงจากส่วนประกอบของปรัยงค์ ยัษฏิมธู ธาตกี³⁹² ใบของอุตปละ มัญชิษฐา โล
หระ³⁹³ ลากษะและน้ำคั้นจากกปีตละ สามารถยาสวนช่องคลอดเพื่อกำจัดอาการตกขาวได้

ศุภกมุลกศุณฐีนำ กุษาโร ทีกุมเหาชธม ॥
ศาทปุชปา วจา กุษฐุ ทารุ ศีคร รสาณชนม ॥ 6 ॥
เสาวรจล ยวกุษาโร ตถา สรชกไสนธวม ॥
ตถา ครนถีวิวิท มุสตุ มจุกุท จตุรคณม ॥ 7 ॥
มาตุลคกรสสททวตททลยาศจ รโส ทิ ไตะ ॥
ปกวไต้ล หเรทาศุ สตราวาที ศจ น สศยะ ॥ 8 ॥
กรณโย กุณมินาศะ สยาดกฏไต้ลสย ปุรณาท ॥

ยาอันมีส่วนประกอบได้แก่ ผงจากมูลกะและศุณฐีแห้ง หิงคุ มเหาชธะ ศตปุชปา วจา กุษฐะ
ทารุ ศีคร รสาณนะ เสาวรจละ ยวกุษาโร สรชกะ ไสนธวะ ครันถิ วิชะ มุสตะ(แห้วหมู) และน้ำผึ้ง
ในปริมาณ 4 เท่า ผสมกับน้ำคั้นที่ได้มาจากมาตุลคคะและกทลี สามารถทำลายปฏิภูอันไหลออกมา
จากร่างกายได้ทุกชนิดโดยมิต้องสงสัย ด้วยการนำน้ำมันมัสตาร์ดลงในหูทั้งสอง หนองพยาธิทั้งหลายจึง
ถึงความพินาศได้

หริทรา นิมพตราณิ ปิปปลโย มริจานิ จ ॥ 9 ॥
วิทคภทร มุสตุยจ สปตม วิศวเกษชม ॥
โคมุเตรณ จ ปิษฏไวว กถตวา จ วฎีกา หร ॥
อชีรณหฤทภเวจไก กิ ทวย วิชุกิภาปหม ॥ 10 ॥

³⁹² ธาตกี ประทัดจีน ชื่อวิทยาศาสตร์ Woodfordia fruticosa Kurz. .ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 719.

³⁹³ โลหระ ชื่อวิทยาศาสตร์ Symplocos racemosa Roxb.ดูรายละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 635.

โอง พระหระศิวะเจ้า นำหริทรา ใบทั้งหลายของนิมพะ ปิปปลี มริจะทั้งหลาย วิทังคะและ
ภัทระ มุสตะ(แห้วหมุ) และลำดับที่ 7 คือวิศวะเภษชะ นำมาบดรวมกันโดยใช้น้ำปัสสาวะโค จากนั้นจึง
ทำให้เป็นยาเม็ด รับประทานเพียงหนึ่งเม็ดก็สามารถรักษาอาการอาหารไม่ย่อยได้แล้ว หากใช้สอง
เม็ดจะทำลายอหิวาตกโรคจนหมดสิ้น

ปิโกลล์ มธุนา หนุตติ โคมุเตรณ ตถำพุมม ॥

เอษะ จ ศงกรี วรุตติ สรวเนตรามยา ปหา ॥ 11 ॥

หากใช้ร่วมกับน้ำผึ้งจะทำลายโรคปโกลละได้ หากใช้กับน้ำปัสสาวะโคจะทำลายเนื้องอก
ทั้งหลาย และหากใช้เป็นยาภายนอกในชื่อที่เรียกว่า ศังกรีวรติ จะทำลายโรคทั้งหลายเกี่ยวกับ
ดวงตาได้

อิตติ ศรีคารุเท มหาปุราณะ ปุรวชณฺเท

ปรถมาศายเย อัจจกรากณฺเท

เอโกนศิตฺยธิกศตตโม'ธยายะ ॥ 179 ॥

จบอธยายะที่ 179 ในอาจารย์กานท์ อางศะที่ 1 ปุรวะชันท์ ในครุฑมหาปุราณะดังนี้แล

อธยายะที่ 180

หริรฺวาจ

วจา มาสี จ พิลวณฺจ ตครฺ ปทมเกสรณ ॥

นาคปุษฺปิ ปริยฺคฺฤณฺจ สมภาคานิ จฺรณฺเยต ॥

อนน ธูปีโต มฺรุตฺยะ กามวทฺวิจเรณฺมหิม ॥ 1 ॥

พระหริวิษณุได้กล่าวแล้วว่า

พึงนำวจา มางสี พิลวะ ตคระ เกสรดอกบัว นาคปุษปะและปรัยงคฺ ในอัตราส่วนเท่าๆ มาบ
ดรวมกันเป็นผง บุรุษใดพึงรมควันตนเองด้วยส่วนผสมนี้ เขาก็ดำเนินไปบนโลกดุจพระกามเทพ
(เป็นที่รักของสตรีทั้งปวง)

กรบุรี เทวทารุณจ มธุนา สห โยชเยต ॥
 ลิงคเลปาจจ เตโนว วศีกุรยาตสตรียํ กิล ॥ 2 ॥
 ไมถุณํ ปุรุโซ คจเจทคฤหณียาตสวกมินทรियม ॥
 วามหสเตน วามณจ หสตุํ ลีเปตตุ ยตสตรียาษ ॥
 อาลิปตา สตรี วศิ ยาติ นานยํ ปุรุษมิจฉติ ॥ 3 ॥

พืงนํการบูร ผงจากตันเทวทารุ พร้อมด้วยน้ำผึ้ง ผสมกันแล้วทาลงบนอวัยวะเพศชาย ย่อม
 ยังให้สตรีนั้นหลงใหลและตกอยู่ใต้อำนาจ ในขณะที่บุรุษนั้นกำลังเสพเมถุนพืงทายาชนิดนี้ลงบน
 อวัยวะของตน รวมถึงพืงทายาชนิดนี้ลงบนมือซ้ายของหญิงผู้นั้นด้วยมือซ้ายของตน สตรีที่ถูกทายา
 ชนิดนี้ย่อมตกอยู่ใต้อำนาจ และไม่ต้องการบุรุษอื่นได้อีก

โอิ รกตจามุณเต อมุกิ เม วศมานย อานย ॥
 โอิ หริํ เหรํ หระ ผฏ ॥
 อิมิ ชปตวายุตํ มนตรีํ ติลเกน จ ศงกร! ॥
 โคโรจนาสํยุเตน สวรฤเตน วศิ ฤเวต ॥ 4 ॥

“โอม โอิ พระแม่จามุณฑาผู้มีกายสีแดง ขอท่านยังให้คนผู้เป็นตกอยู่ใต้อาณัติของข้าพเจ้า
 โอม หริม เหราม หระ ผฏ” โอิ พระศิวะศังกร ผู้ใดพืงท่องมนต์บทนี้ 10,000 ครั้งพร้อมด้วยน้ำโคโรจ
 นา (น้ำดีวัว) ผสมกับเลือดของตนแถมเป็นติลกบนหน้าผาก ย่อมยังให้คนทั้งปวงหลงใหลได้

ไสนธวํ ฤฤษณะลวณํ เสาวีริํ มตสยพิตตกม ॥
 มธุ สรปิษีสิตายุกตํ สตรีณํ ตทกคเลปนาต ॥ 5 ॥

พืงนํไสนธวะ ฤฤษณะลวณะ(เกลือสีดำ) เสาวีระและน้ำดีของปลา อันผสมกับน้ำผึ้ง เนยใส
 และน้ำตาล แล้วนำส่วนผสมนี้ไปทาบริเวณอวัยวะเพศของสตรีทั้งหลาย (ก่อนร่วมเตียงกับบุรุษ)

ยษ ปุमानไมถุณํ คจเจนนานยํ นาริํ คมิษยติ ॥
 ศงชบุษปี วจา มํสิ โสมราชี จ ผลคุกม ॥ 6 ॥
 มาหิษํ นวนิตถจ ตเวกิกฤตย ฤษคฺวระ ॥
 สมูลานิ ส ปตฺราณิ ฤษีเรณาชเยน เปษเยต ॥ 7 ॥

บุรุษใดได้เสพเมถุนกับสตรีคนที่ใช่ядังกล่าว ย่อมไม่ไปหานารีคนอื่นอีก ฟังนำสังขปุષปี
วจา มางสี โสมราชี และผัสคุกะ มาผสมรวมกับเนยอันได้มาจากนมควาย จัดเป็นโอสถชั้นดีเพื่อความ
แต่งตั้งของอวัยวะเพศหญิง ฟังพอกสมุนไพรรเหล่านี้พร้อมทั้งรากและใบทั้งหลาย พร้อมด้วยนมและ
เนยใส

คฤภิก้า โคธิต้า กฤตวา นารีโยนยา ปรเวศเยต ||
ทศวารั ปรสูตปิ ปุณะ กนยา ภวิษยติ || 8 ||

ฟังนำส่วนผสมทั้งหมดนี้ตากให้แห้งแล้วทำเป็นยาเม็ด จากนั้นฟังสอดเข้าไปในช่องโยนี
แม้ว่าหญิงผู้นั้นจะเคยคลอดลูกมาแล้วถึง 10 ครั้ง แต่ก็กลายเป็นจุดหญิงพรหมจรรย์อีกครั้งหนึ่งได้

สรุขปาศจ วจา ไจว มทนสย ผลานิ จ ||
มารุขารวิษฐา ฤตตุริ สตรีเกเคน สมณวิตะ || 9 ||
จาทูรฤทโทร ฐโป ทากินีชวรนาศกะ ||

ส่วนผสมของสรุขปะ วจา ผลทั้งหลายของมทนะ มูลของแมว ฤตตุระ พร้อมด้วยเส้นผมของ
สตรี เมื่อนำทั้งหมดนี้มารวมกันแล้ว สามารถทำลายไข้มาลาเรียประเภทอาการกำเริบทุกสามวัน และ
อาการไออันเกิดจากอิทธิพลของทากินีได้

อรชุนสย จ ปุษปาถิ ฤลลาตกวิทงคเก || 10 ||
พาลา ไจว สรุขรส เสาวีรสรุขปาศตลา ||
สรูปยูกามกษิกานำ ฐโม มศกนาศนะ || 11 ||

ดอกทั้งหลายของต้นอรชุน ฤลลาตกะ วิทังคะ วาลา สรุขระระสะ และสรุขปะ เมื่อนำมาผสม
รวมกับเสาวีระ แล้วนำไปรวมควันในสถานที่ใดๆ ย่อมสามารถทำลายงู ยุง แมลงวัน และเหาได้

ฤตลาयाศจ จูรณน สตมกะ สยาทโยนิปุรณต ||
เตน เลปนโต โยเนา ฤคสตมฤสต ซายเต || 12 ||

ฟังนำผงของไส้เดือนดินมาทำเป็นแท่ง แล้วเติมให้เต็มโยนี หรืออาจทาบริเวณโยนีก็ได้ ความ
แข็งแรงและกระชับของอวัยวะนั้นย่อมบังเกิดขึ้น

อติ ศรีคารุเท มหาปุราณะ ปุรวชณฺเท

ปรณมาศายเย อจารกาณฺเท อศีตยถิกศตตโม 'ธยายะ ॥ 180 ॥

จบอธยายะที่ 180 ในอจารกาณฺท์ อางศะที่ 1 ปุรวะชณฺท์ ในครุฑมหาปุราณะดั่งนี้แล

อธยายะที่ 181

หริรูวาจ

ตามพุลณฺจ ฆฤตํ กุเชาทุริ ลวณฺํ ตามรภาชเน ॥

ตถา ปยะ สมายุกุตํ จกุษะศูลหริ ปรม ॥ 1 ॥

หริตกี วจา กุชฺฐํ วโยษํ หิงคฺ มนะศิลา ॥

กาเส ศวาเส จ หิกกาเยํ ลิหยาตกุเชาทุริ ฆฤตปลุตม ॥ 2 ॥

พระหริวิษณุได้กล่าวแล้วว่า

น้ำคั้นจากใบพลู เนยใส น้ำผึ้ง เกลือและน้ำมัน นำมาผสมในภาชนะทองแดง เป็นยาอันยอดเยี่ยมสูงสุดในการรักษาอาการปวดตา ด้วยการเสียดยาอันมีส่วนผสมของหริตกี วจา กุชฐะ วโยษะ หิงคฺ หรตล น้ำผึ้ง อันมีเนยใสเป็นตัวกลาง ย่อมสามารถรักษาอาการไอ สะอึกและหอบหืดได้

ปิปปลีสฺตริผลาจูรณฺํ มธฺนา เลหเยนฺนระ ॥

นศฺยเต ปินสะ กาสะ ศวาสศฺจ พลวตฺตระ ॥ 3 ॥

บุคคลพึงเสียดของปิปปลีและตรีผลา อันมีน้ำผึ้งเป็นตัวกลาง อาการหวัด อาการไอ อาการหอบหืดและโรคหลอดลมอักเสบอย่างรุนแรง ย่อมพินาศไปสิ้น

สมฺลจฺตริกํ ภสมฺ ปิปปลีสฺจฺรณฺกํ ลิหเต ॥

ศวาสํ กาสณฺจ หิกกาณฺจ มธฺมิศฺริ วฤชชฺวช ॥ 4 ॥

โอ้ พระเป็นเจ้าผู้มีโคเป็นธงชัย บุคคลพึงเสียดแก้แห่งจิตรกะอันมีส่วนรากับด้วย และผงแห่งปิปปลี โดยผสมกับน้ำผึ้ง เพื่อรักษาโรคหอบหืด อาการไอ และอาการสะอึก

นำส่วนผสมได้แก่ สุธา หริตาละ ผงเถ้าของหอยสังข์ หรดาล รวมถึงเกลือก้อน บดให้รวมกัน เป็นหนึ่ง แล้วจึงนำไปทาพร้อมกับปัสสาวะแพะ ด้วยการทาส่วนผสมนี้ในช่วงขณะนั้น ย่อมใช้เป็นยา กำจัดขคนที่ยอดเยี่ยมที่สุด

ศงขมามลภัก ปตริ ธาตูกยาเย กุสุมานิ จ ॥ 10 ॥

ปิษฏวา ตตปยสา สารทธี สปตาทิ ธารเณมุเข ॥

สนิธธาเย ศเวตาศจ ภสวนติ วิมลปรภาเย ॥ 11 ॥

พืงนำผงของหอยสังข์ ใบของมามละ และดอกทั้งหลายของธาดาก็ นำมาบดรวมกัน แล้วผสม กับน้ำนม จากนั้นพืงอมไว้ในปากเป็นเวลา 7 วัน พืงของผู้นี้จะดูงดงาม ขาวสะอาด ปราศจากความ สกปรก และส่องสว่างดงาม

อิติ ศรีคารุเท มหาปุราณะ ปุรวุณเฑ

ปรธมาศายเย อัจจารกาณเฑ เอกาศีตยธิกศตตโม 'ธยายะ ॥ 181 ॥

จบธยายะที่ 181 ในอัจจารกาณเฑ อางศะที่ 1 ปุรวะชันเฑ ในครุฑมหาปุราณะดั่งนี้แล

ธยายะที่ 182

หริรูวาจ

ศรทศริษมวสนเตษุ ปรายโต ทิ ครุหิตม ॥

เหมนเต ศิสิเร ใจว วรษาสุ ทิ ศสยเต ॥ 1 ॥

พระหริวิษณุได้กล่าวแล้วว่า

โดยทั่วไปแล้ว นมส้ม (โยเกิร์ต) ถูกห้ามมิให้บริโภคในฤดูใบไม้ร่วง ฤดูร้อนและฤดูใบไม้ผลิ แต่ในฤดูเหมันต์ (ก่อนฤดูหนาว) ฤดูหนาวและฤดูฝน สามารถใช้นมส้มได้

ภุกเต ตุ ศรุกรา ปีตา นวนิเตน พุทธิกฤต ॥

คุชสย ตุ ปุราณสย ปลเมกนตุ ภกษเยต ॥

สตรีสหสรณจ สัจเจตปุมานพลยุโต หร ॥ 2 ॥

น้ำตาลเมื่อดื่มพร้อมเนยใสหลังจากรับประทานอาหาร ย่อมสร้างพุทธิปัญญาได้ บุรุษพึง
บริโภคน้ำตาลประมาณ 1 ปละ ทุกวันเป็นเวลาหนึ่งปี โอิ พระหระศิวะเจ้า เขาย่อมเต็มเปี่ยมด้วย
พลังกำลังและสามารถพบกับสตรีทั้งจำนวนพันได้

กุษฐุ สัจจุนิตี กฤตวา ฆฤตมากษิกสยุตม ॥

ภกษเยตสวปนเวลายำ พลีปลิตนาศนม ॥ 3 ॥

หลังจากนำกุษฐุมาบดเป็นผง แล้วพึงบริโภคร่วมกับเนยใสและน้ำผึ้ง ณ เวลาเข้านอน
ย่อมสามารถทำลายความถดถอยแห่งพลังกำลังได้ (เช่น ผมหงอก รื้อรอยความเหี่ยวบนร่างกาย)

อตสีมาษโคธุมจฺรณ กฤตวา ตฺ ปิปปลี ॥

ฆฤเตน เลปเยทคาตรเมภีเส สารุทธิ วิจกษณะ ॥

กนทรปสทฤโศ มรตตโย นิตยํ ภวติ ศงฺกร! ॥ 4 ॥

บุรุษผู้ชาญฉลาดพึงบดส่วนประกอบอันได้แก่ อดสี มาษะ โคธุมะ ให้เป็นผง ผสมกับปิปปลี
และใช้ทาร่างกายโดยผสมรวมกับเนยใส โอิ พระศิวะสังกร เขาผู้นั้นย่อมปรากฏความงดงามดุจ
กามเทพอยู่เป็นนิตย์

ยวาสติลาศวคฺนธา จ มุศฺลี สรลา คฺขม ॥

เอภิกฺจ รจิตำ ชคฺธวา ตฺรุโณ พลวานภเวต ॥ 5 ॥

หลังจากบริโภคน้ำอันมีส่วนประกอบของ ยวะ ตีละ อัศวคันธา มุศลี สรละ และคฺษะ บุคคลผู้
นั้นย่อมอ่อนเยาว์และมีพลังกำลัง

หิงฺคุ เสาวรจลํ ศุณฺฐีํ ปิตฺวา ตฺ กวฺถิลทโกเ ॥

ปริณามายศุลลจ อชีรณญโจว นศยติ ॥ 6 ॥

ยาต้มอันประกอบด้วยหิงคุ เสาวรจละ ศุณฐี โดยต้มกับน้ำ ย่อมยังให้อาการอาหารไม่ย่อย
และอาการเจ็บปวดในท้องอันมีชื่อว่า ปริณามะ จบสิ้นและพินาศไปได้

ชาตกี° โสมราชาธิยจ กุชีเรณ สห เปษเยต ॥
 ทุรพลศจ ภเวตสญโล นาตฺร การยยา วิจารณา ॥ 7 ॥

พึงบดด้วยชาตกีและโสมราชาธิ โดยผสมกับน้ำมัน เมื่อตีมด้วยนี้แล้ว บุคคลผู้ไร้พละกำลัง
 ย่อมกลับมาอ้วนพี เป็นเช่นนี้แลโดยมิต้องสงสัย

ศรุกรามรุษย์กุตํ นวนีตํ พลี ลีเหต ॥
 กุชีราสี จ กษยี้ ปุชฎี เมธาณโจวาตฺถุ วรเชต ॥ 8 ॥

บุคคลผู้มีพละกำลังพึงเสียด้วยอันประกอบด้วยน้ำตาล น้ำผึ้งและเนยใส บุคคลผู้อ่อนแรง
 และหมดกำลัง พึงบริโภคน้ำมัน เพื่อให้ความอ้วนท้วนสมบูรณ์และสมองกลับมาสู่ความแข็งแรงอีกครั้ง

กฤษีจฺรณํ สกษีรํ ปีตณฺจ กษยโรคนฺต ॥
 ภัลลาตกํ วิทงฺคณฺจ ยวกฺษารณฺจ ไสนธวม ॥ 9 ॥
 มนะสิลา ศงฺขจฺรณํ เตลปฺกวี ตโลว จ ॥
 โลมานิ ศาตยตเยว นาตฺร การยยา วิจารณา ॥ 10 ॥

การตีมน้ำมันที่ผสมกับผงของเปลือกหอย ย่อมยังให้โรคฝีในท้องหรือวัณโรคได้ น้ำมันอัน
 ปรงมาจากส่วนผสมของภัลลาตกะ วิทังคะ ยวักษาระ ไสนธวะ หรดาล และผงจากหอยสังข์ ย่อม
 สามารถกำจัดขนทั้งหลายได้ ขอนี้ย่อมไม่ต้องสงสัยอันใดอีก

มาลฺรฺสย รสี คฺฤหฺย ชเลากํ ตตฺร เปษเยต ॥
 หสฺเตา สํเลปเยตเตน ตวคฺนิสฺตมฺภนฺมฺตมม ॥ 11 ॥
 ศาลมฺลีสฺมาทาย ชรมฺเตร นิธาน ตม ॥
 อคฺนฺยาเทา วิกฺษิเปตเตน หยคฺนิสฺตมฺภนฺมฺตมม ॥ 12 ॥

พื้งนำน้ำคั้นของมาลฺรฺส มาบดรวมกับปลิง หากนำยานี้ทาลงบนฝ่ามือ ย่อมสามารถทนทาน
 ต่อไฟได้ พื้งนำน้ำคั้นของศาลมฺลิสระ มาผสมในปัสสาวะของลา เมื่อนำส่วนผสมนี้สาตลงบนกองไฟ
 ย่อมสามารถดับไฟได้อย่างสนิท

วายุสยา อุทรี คุฤหุย มณพุกวสยา สห ॥
 คุฤกัฏา การเยตเตน ตโต 'คเนา สักขิเยตสุธิะ ॥
 เอเวตตปุโรเคนน หุยคินิสตมภนมนุตตมม ॥ 13 ॥

บุคคลผู้มีความฉลาดรอบรู้ฟังนำส่วนท้องของอิกาตัวเมีย บดให้เป็นผง แล้วนำมาผสมกับเลือดของกบ จากนั้นจึงปั้นเป็นเม็ด แล้วโยนลงไปในกองไฟ ด้วยการใช้งานเช่นนี้ ย่อมสามารถดับไฟได้อย่างรวดเร็ว

มุนฑีตวุกจ วจา มุสตุ มริจ ติครี ตถา ॥
 จรวิตวา จ ตวิม สหโย ชิหวายา ชวลนี ติเหต ॥ 14 ॥

ด้วยการเคี้ยวยาอันมีส่วนประกอบ ได้แก่ เปลือกของมุนฑี วจา มุสตะ (แห้วหมู) มริจะ และตคระ คนผู้นั้นย่อมสามารถเลียเปลวไฟด้วยลิ้นของตนได้ในทันที

โคโรจนา ภฤคราช จูรณีฤฤตย ฆฤตุ สนม ॥
 ทิวยามภสสะ สตมภนั สยานมนเตรณาเนนไว ตถา ॥
 โอม อคินิสตมภนั กुरु กुरु ॥ 15 ॥

พินำโคโรจนาและภฤคราชะ มาบดแล้วผสมกับเนยใส เปลวไฟหรือความแสบร้อนย่อมกลายเป็นจุดแห่งแห่งน้ำทิพย์ โดยต้องกล่าวมนตร์ดังนี้ประกอบด้วย “โอม อคินิสตมภนั กुरु กुरु” (โอม ขอท่านโปรดหยุดยั้งพระอัคนี)

โอม โนม ภควเต ชลั สตมภย ॥
 สั สั สั เกก เกกะ จรจร ॥
 ชลสตมภนมนโตร 'ยั ชลั สตมภยเต ศิว! ॥ 16 ॥

“โอม โนม ภควเต ชลั สตมภย (โอม ขอความนอบน้อมต่อองค์ภควันต์ ขอท่านโปรดหยุดยั้งด้วย) สั สั สั เกก เกกะ จรจร” โอม พระศิวะ นี้คือมนตร์อันใช้สำหรับหยุดน้ำ (หยุดฝน) ย่อมสามารถยังให้ฝนหยุดตกได้

คฤตราสถิลยจ ควาสถิลยจ ตถา นิรมาลยเมว จ ॥
 อเรโย นิขเนททวาเร ปณจตวมุปยาติ สะ ॥ 17 ॥

พืงฝังกระตูกของนกร้าง กระตูกของวัวและนิรมาลยะ ลงไปได้ประตูของศัตรู แล้วเขาผู้นั้นจัก
 ไปสู่ความตาย

ปณจรกดานิ ปุชปาณิ ปุกคชาตยา สมालเกต ॥
 ภุกเมน สมายุกตมาตมรกดสมนวิตม ॥ 18 ॥
 ปุชเปณ ตุ สมํ ปิษฎฐา โรจนายาะ ปโลกตะ ॥
 สตรียา ฆุสา กถโต รุทร! ติลโก 'ยํ วศิกระ ॥ 19 ॥

พืงนำดอกไม้สีแดง 5 ประเภทต่างๆ กันมาบดรวมกัน แล้วจึงผสมกับผงงูงูมะ พร้อมด้วย
 เลือดของตนเอง รวมถึงดอกโรจนาปริมาณ 1 ปลายด้วย โอ้ พระรุทธระศิวะเจ้า เมื่อนำส่วนผสมนี้มาทำ
 เป็นติลกแต้มบนหน้าผากไม่ว่าจะสำหรับผู้ชายหรือผู้หญิง ย่อมยังให้โลกทั้งปวงตกอยู่ในอำนาจได้

พรหมทณฐี ตุ ปุชเยณ ภกษเย ปาเน วศิกระ ॥
 ยชฎิ มรุ ปโลกเน ปกวมุขโณทกํ ปิเพต ॥ 20 ॥
 วิษฎฐมภิกาลยจ หฤจจุลล์ หรตเยว มเหศวร! ॥
 โอ้ ทรุ ชะ มนโคตร 'ยํ หรเต รุทร! สรววฤศจิกข์ วิษม ॥ 21 ॥

พรหมทณฐี เมื่อใช้ร่วมกับอาหารหรือเครื่องดื่ม ภายใต้ฤกษ์ของดาวปุชยะ ย่อมยังให้
 ผู้บริโภคตกอยู่ใต้อำนาจของผู้ให้ได้ บุคคลพืงตี๋มยาอันปรุงจากยัชฎฐิมรุปริมาณ 1 ปลายกับน้ำร้อน
 โอ้ พระมเหศวรผู้ยิ่งใหญ่ สามารถทำลายอาการท้องผูกและอาการเจ็บปวดในหัวใจได้ โอ้ พระรุทธระ
 ศิวะเจ้า มนตร์บทนี้อันท่องว่า “โอม หรุ ม ชะ” สามารถทำลายพิษอันเกิดจากแมงป่องทั้งปวงได้

ปิปปลี นวนีตลยจ ศฤคเวรํ จ ไสนธวม ॥
 มริจํ ทธิ กุชฐลยจ นสเย ปาเน วิษํ หเรต ॥ 22 ॥

ปิปปลี เนยใส ศฤคเวระ และเกลือสินเธาว์ ผสมกับมริจะ นมส้ม (โยเกิร์ต) และกุชฐะ เมื่อ
 ใช้เป็นยาต้มหรือตี๋ม สามารถทำลายพิษได้

ตรีผลารทฤกษ์ภู จ ญนทน์ ฆฤตสยุม
 เอตตปานาจจ เลปาจจ วิษนาโศ ภเวจฉิว ॥ 23 ॥

โ้ว พระศิวะ ยาอันมีส่วนประกอบ ได้แก่ ตรีผลา อาหารกะ กุขฐะ จันทนะ และผสมกับเนยใส
 เมื่อใช้ตีหมหรือทา สามารถทำลายพิษทั้งปวงได้

ปาราวตสย จากษีณิ หริตาลั มนะศิลา ॥
 เอตตโยคาทวิษั หนติ ไวนเตย อีโวรคาน ॥ 24 ॥

ดวงตาทั้งหลายของนกพิราบ ผสมกับหริตาละ และหริตาล ด้วยการใช้ยาตัวนี้ พิษทั้งหลาย
 ย่อมถูกทำลายสิ้น ดุจดั่งครุฑสังหารงูทั้งหลาย

ไสนธวั ตรยุษณิ ไจว ทริมธวาชยสยุม ॥
 วฤศจิกสย วิษั หนติ เลโป 'ยั วฤษภธวช! ॥ 25 ॥

โ้ว พระศิวะผู้มีโคเป็นธงชัย เกลือสินเธาว์ และตรยุษณะ ผสมกับนมส้ม น้ำผึ้ง และเนยใส
 เมื่อใช้เป็นยาทาสามารถทำลายพิษของแมงป่องได้

พรหมทณทิติลานกวางถย จูรณิ ตริภฏุกั ปิเพต ॥
 นาศเยทฐร! कुลmani นิรุทธิ รกตเมว จ ॥ 26 ॥

ฟิงตีมยาตัมอันมีส่วนประกอบคือ พรหมทัณที ทิละ และผงของตริภฏู สามารถทำลายโรคคุด
 มะทั้งหลาย (โรคอ้วยวะในช่องท้องโต) และหยุดการไหลของเลือดได้

ปีตวา กุษีรั กุโษทรยุดั นาศเยทสฤชชะ สตรูติมิ ॥
 อากูรุษกมุเลน ภคั นาภี จ เลปเยต ॥
 สุขั ปุรสูยเต นารี นาตฺร การยยา วิจารณา ॥ 27 ॥

ฟิงตีมน้ำนมอันผสมกับน้ำผึ้ง สามารถหยุดการไหลของเลือดได้ สตรีฟิงทาบริเวณช่องคลอด
 และท้องด้วยรากของอากูรุษกะ แล้วจะคลอดลูกได้อย่างเป็นสุข (รวดเร็วกว่าและไม่เจ็บปวด) สิ่งนี้ไม่ต้อง
 สงสัยเลย

พืงค้ดเล็อกไม้เล็อยอันมีนามว่า ศางขบุษปี พร้อมด้วยดอก ใบ และราก นำมาบดและค้ม
พร้อมกับนมแพะ จะช่วยทำลายโรคค้อปัสมาระ (โรคค้อสที่เร็ย ประสาทหว่าดผว่า) ได้

อศวคนธากเย ไจว อุทเกน สมั ปิเพต ॥
รกตปีตต์ วินศเยตตุ นาตร การยยา วิจารณา ॥ 9 ॥

พืงค้มยาอันมีส่วนผสมของอ้ศวค้ันธะและอภยะในปริมาณเท่ากััน โดยค้มพร้อมกับน้้า โรค
ร้กตะปิตตะ (อาการตกเล็อด ถ่่ายเป็นเล็อด) ย่อมพินาศไปโดยมิต้องสงสัย

หรีตกีกุชจจรรณั กฤตวา อาศยั จ ปุรเยต ॥
ศีลั ปิตวาล ปานียั สรวจจรรหิเนวารณนม ॥ 10 ॥

พืงบดหรีตกีและกุชจจระให้เป็นผง จากนัันจึงอมไว้ให้เต็มปาก หลังจากนัันจึงค้มน้้าเย็น
สามารถยุดิอาการอาเจ็ยนได้ทุกประเภท

คชูลีปัทมการิษฏจานยากั รกตจหนนม ॥
ปิตตศเลฆมชวรจจรรหิทาทฤษณานนมคณิกฤต ॥
โอ้ หู นม อิติ ॥ 11 ॥

ยาค้มอันมีส่วนประกอบค้อ คชูลี ปัทมกะ อริษฐะ จานยากะ และร้กตะจันทนะ มีผลช่วย
ร้กษาอาการไ้ซันเกิดจากปิตตะที่ผิดปกติ ที่เกิดขึ้นพร้อมกัับอาการกระหายน้้า อาเจ็ยน และ
ควมร้สูสีกร้อนแผดเผาทั่วร่างกาย มนตร์ที่ก้กักับยานานนี้ค้อ “โอม หุม นมะ”

ศโรเตร พทฐวา ศัขบุษปี° ชวรั มนเตรณ ไว เหเรต ॥
โอ้ ชมภินี สดมภินี โมหย สรววยาธินเม วเชรณ ฐะ ॥
ฐะ สรววยาธินเม วเชรณ ผฏิติ ॥ 12 ॥
บุษปมษฏศตั ชปตวา หสเสต ทตตวา นขั สปลุเศต ॥
จาตรฤโก ชวโร รุทร อนเย ไจว ชวราสตธา ॥ 13 ॥

พืงผูกค้งขบุษปีไว้ที่หูของผู้ป่วย พร้อมด้วยท่องมนตร์ อาการไ้ย้อมถูกทำลายสััน มนตร์ดั่ง
กล่าวค้อ “โอ้ ชมภินี สดมภินี โมหย สรววยาธินเม วเชรณ ฐะ ฐะ สรววยาธินเม วเชรณ ผฏ” (โอม ขอ

เทวีผู้มีพลังแห่งการทำลายและยังให้อ่อนแอ โปรดยังให้โรคพยาธิทั้งหลายของข้าพเจ้าจงตกอยู่ใน
ความลุ่มหลงและหมดพิชสง ดุจดั่งเสียงฟ้าผ่าอันดัง ฐะ ฐะ ขอให้โรคทั้งหลายในตัวข้าพเจ้าจงหมด
ฤทธิ์ดุจถูกฟ้าผ่า (ฝน) พึ่งเตรียมดอกไม้ 800 ดอก ในขณะที่ท้องมนตร์นี้แต่ละจบให้ถือดอกไม้ไว้ในมือ
เสร็จแล้วนำมาแตะที่เล็บของผู้ป่วยที่ละดอกจนครบ โอ้ พระรุทรหะศิวะเจ้า อากาไรซ์มาลาเรียแบบ
กำเริบในวันที่ 4 รวมถึงอาการไข่อื่นๆ ก็ย่อมถูกทำลายสิ้น

ชมพูผลั หริทรา จ สรปสไยว ตุ กังคุม ॥
สรวชวรณำ ฐโป 'ยั หรศจาตุรติกสย จ ॥ 14 ॥

การรมควันด้วยตัวยาอันประกอบด้วยผลของลูกหว่า หริทรา และหนังกู ย่อมเป็นการทำลาย
อาการไข้ทุกประเภท รวมถึงอาการไข้มาลาเรียแบบกำเริบในวันที่ 4 ด้วย

กรวีร์ ภฤคปตริ ลวณิ กุชฐกรกณเ ॥
จตุรคณน มุเตรณ ปเจตไตลั หเรจจ ตต ॥
ปามำ วิจรรจิกำ กุชฐมภยงคาคาธิ วรณานิ ไว ॥ 15 ॥

พึงปรุ้งน้ำมันอันมีส่วนประกอบได้แก่ กรวีระ ใบของภฤคคะ เกลือก้อน กุชฐะ และกรรภฏะ
แล้วเติมปัสสาวะวัวในปริมาณ 4 เท่าของน้ำมันนั้น ย่อมสามารถรักษาแผลมีหนอง ปามา วิจรรจิกา
และโรคผิวหนังประเภทอื่นๆ ได้

ปิปปลิสมรฺพานาจจ ตถา มรฺรโกชนาต ॥
ปลิหา วินศยเต รุทร ตถา สุรณเสวนาต ॥ 16 ॥

ด้วยการต้มน้ำผึ้งที่ผสมกับปิปปลี หรือบริโภคอาหารอันมีรสหวาน หรือการใช้สมุนไพรอันมี
ชื่อว่าสุรณะ โอ้ พระรุทรหะศิวะเจ้า อากาไรซ์ม้ามโดย่อมถูกทำให้พินาศลงสิ้น

ปิปปลิณจ หริทรณจ โคมุเตรณ สมณวิทาม ॥
ปรกษิเปจจ คุททวาเร อรศฐสิ วินิวารเยต ॥ 17 ॥

ตัวยาอันมีส่วนผสมของปิปปลีและหริทรา ผสมรวมกับปัสสาวะโค เมื่อยังสวนเข้าไปทางรู
ทวาร จะทำให้เนื้องอก (ริดสีดวง) หลุดออกมาได้

อชาตุมหารุทรมัจจ ปิตํ ปลีหาทีนาศนม	॥
ไสนธวณจ วิทงคานิ โสมราชี ตุ สรชปะ	॥ 18 ॥
รชนี เทว วิษณโจว โคมุเตรไณว เปชเยต	॥
กุชฐนาศจจ ตลเลปานนิมพตธาทีนา ตลา	॥ 19 ॥

การตีมนมแพะและน้ำคั้นของอรรทระผสมกันสามารถทำลายอาการม้ามโตได้ ฟังบด ส่วนผสมของตัวยา ได้แก่ เกลือสินธุ วิทังคะ โสมราชี สรชปะ รชนีทั้ง 2 ประเภท และวิษะ โดยผสม กับปัสสาวะโค เมื่อทาลงบนร่างกายย่อมทำลายโรคทางผิวหนัง (กุชฐัง) ได้ การทาใบทั้งหลายของนิม พะก็ให้ผลเช่นเดียวกัน

อิติ ศรีคารุเท มหาปุราณะ ปุรวณฺเฑ
 ปรณมาศายเย อจารกาณเฑ ตฺรยศิตฺยธิกศตโตโม ’ธยายะ ॥ 183 ॥

จบอัยยะที่ 183 ในอาจารย์กาณเฑ อางศะที่ 1 ปุรวะชันท์ ในครุฑมหาปุราณะดังนี้แล

อัยยะที่ 184

หริรฺวาจ

รชนีภทลิกษารเลปะ สิธมิวินาศนะ ॥
 กุชฐสย ภาคเมกนตุ ปถยาภาคทวยํ ตลา ॥
 อุษโณทเกน สปีย กภูิสฺสูวินาศนม ॥ 1 ॥

พระหริวิษณุได้กล่าวแล้วว่า

ยาพอกอันมีส่วนประกอบคือ รชนีและผงขี้เถ้าของเปลือกกล้วย เป็นสิ่งอันทำลายให้สิวและ ตุ่มต่างๆ พินาศไป ฟังตีมนมอันมีส่วนผสมได้แก่ กุชฐะ 1 ส่วน ปถยา 2 ส่วน พร้อมด้วยน้ำร้อน แล้วอาการปวดเมื่อยบริเวณเอวจักพินาศไปสิ้น

อภยา นวนีตยจ ศรกรราปิปลียฺตุม ॥
 ปานาทรุโสหฺรฺ สยาจจ นาตร การฺยยา วิจารณา ॥ 2 ॥

อภยาที่ใช้ร่วมกับเนย หรือปิปปลี่ที่ใช้ร่วมกับน้ำตาล เมื่อตีมาแล้ว ย่อมทำลายโรคริตสีดวง
ทวารได้ สิ่งนี้ไม่ต้องสงสัยเลย

อภฏฐกปเตรณ ฆฤตฺ มฤทวคินินา ปเจต ॥
จฺรณฺ ฤฤตฺวา ตฺ เลโป 'ยํ อรศโรคฺหระ ประ ॥ 3 ॥

ฟิงปรุงเนยใสกับน้ำคั้นจากใบของอภฏฐกะด้วยไฟอ่อน จากนั้นจึงทำเป็นผง ยาพอกนี้
สามารถทำลายโรคริตสีดวงทวารได้ดียิ่งนัก

คฺคฺคฺลฺลฺตฺริผลายุกฺตํ ปิตฺวา นศฺเยทภคฺนทรม ॥
อชาศิศฺฤงคฺเวรณฺจ ตถา มณฺทํ วิปจฺเยต ॥ 4 ॥
ลวณฺน ตฺ สยฺกตฺ มูตฺรฤฤจฺจฺรวินาศนฺม ॥
ยวภฺษาริ ศฺรกรฺรา จ มูตฺรฤฤจฺจฺรวินาศฤฤต ॥ 5 ॥

หลังจากตีมายอันมีส่วนผสมของคูกุละและตรีผลาแล้ว โรคฟีเรื้อรังที่ทวารหนักย่อมพินาศไป
ฟิงปรุงน้ำมันขี้ครีมกับสมุนไพรอชาศิและศฤงคเวระ รวมถึงใช้เกลือทะเลร่วมด้วย ย่อมสามารถยังให้
อาการปัสสาวะติดขัดพินาศไปสิ้นได้ ยายันมีส่วนประกอบของยวภษาระและน้ำตาล สามารถช่วย
รักษาอาการปัสสาวะติดขัดและปัสสาวะไม่ออกได้

จิตาคฺนิชะ ขัชฺริฏฺฐย วิษฺฐา เฝโน หยสฺย จ ॥
เสาภานฺชนํ วาสเนตฺริ นร เอไตสฺตุ ฐฺปิตะ ॥
อทฤฤยสฺตฺริทไศะ สฺรวะ เก ปฺนรฺมานไวะ ศิว ॥ 6 ॥

บุคคลฟิงรมควันตนเองด้วยส่วนผสมคือ มูลของนกเต้าลมและฟองจากปากของม้า โดยใช้ต้น
มะรุ้มและรากของต้นวาสะเป็นพิน ส่วนไฟให้ใช้ไฟสำหรับเผาศพ บุคคลนั้นแม้ทวะทั้งปวงก็ไม่อาจ
มองเห็นได้ โอ้ พระศิวะ ดั่งนั้นมนุษย์ธรรมดาย่อมไม่สามารถมองเห็นแน่นอน

ติลไตลํ ยวานทคฺธฺวา มซี ฤฤตฺวา ตฺ เลปเยต ॥
เตโนว สท ไตเลน อคฺนิตคฺธะ สฺซี ภเวต ॥ 7 ॥

ฟิงเผา น้ำมันงาและข้าวบาร์เลย์แล้วทำเป็นหมึก แล้วทาตัวยานี้ลงไปพร้อมกับน้ำมัน ผู้ที่ถูก
ไหม้จากไฟย่อมกลายเป็นผู้มีความสุข

ลชชาโลละ ศรฐุขายา เลปะ สาชโย 'คินินาสนะ ||
โอม นโม ภควเต ฐ ฐ ฉินธิ ฉินธิ ||
ชวลนั ปรชวลิตั นาศย นาศย ฐ ฎ || 8 ||

ยาพอกอันมีส่วนผสมของลัชชาลูและศรปุงชา เมื่อใช้พร้อมกับเนยใส สามารถทำลายความ
ร้อนอันมีอยู่ในแผลไฟไหม้ประเภทต่างๆ ได้ ยานานานี้ฟิงใช้พร้อมกับท่องมนตร์ “โอม นโม ภควเต ฐ
ฐ ฉินธิ ฉินธิ ชวลนั ปรชวลิตั นาศย นาศย ฐ ฎ” (โอม ขอความนอบน้อมจงมีแต่พระภควาน ฐ
ฐะ โปรตตัดทำลาย โปรตตัดทำลาย เปลวเพลิง ความร้อน โปรตยังให้พินาศ โปรตยังให้พินาศ ทุม
ฎ) และหากนำรากของนิรคุณที่ผูกไว้กับมือของผู้ป่วย อาการไข้ทั้งหลายจะทุเลาลงในทันที

เกร พทธี ตุ นิรคุณทยา มูลิ ชวรหรี ทุรตม ||
มูถณจ ศเวตคณชยายะ กฤตวา ตตสปตชณชกม || 9 ||
หสเต พฐวา นาศเยจจ อรศฐุสเยว น สัศยะ || ||

นำรากของคณูชาขาวมาทำให้เป็น 7 ส่วน แล้วผูกไว้ที่มือของผู้ป่วย โรคริดสีดวงทวารย่อม
พินาศไปสิ้นโดยมิต้องสงสัย

วิชณุกรานตาชมุเตรณ เจารวยามราทริกษณม || 10 ||
พรหมทณทยาสตุ มูลานิ สรวกรมาณี การเยต ||
ตริผลายาสตุ จูรณั หิ สาชยั กุชฐุวินาศนม || 11 ||

ด้วยการทาสมุนไพรวิชณุกรานตะกับน้ำปัสสาวะแฉะ ย่อมเป็นการรักษาโรคร้ายทั้งหลาย
ที่มาจากใจร เสือหรือสิ่งอื่นๆ รากทั้งหลายของต้นพรหมทัณตี ยังให้การใช้เวทมนต์ทั้งหลายประสบ
ความสำเร็จ ผงของตริผลาที่ใช้ร่วมกับเนยใส สามารถทำลายโรคเรื้อนกัดถึงได้หมดสิ้น

อาชยั ปุนรนวาพิลไวะ ปิปปสิสิคจ สาคิตม ||
หเรทิกุกำ ศวาสกาเสา ปิตั สตรีณณจ ครภกฤต || 12 ||

เนยใสเมื่อนำมาผสมกับปูนรรรนวา พิลวะและปิปปลี ย่อมทำลายอาการสะอึก หอบหืดและ
อาการไอได้ หากดื่มโดยสตรีทั้งหลาย ย่อมทำให้พวกเธอตั้งครรภ์

ภกษเยทวานรพีพิชฺ ปยสาชฺเยน ปาจิตม ॥
ฉฤตศรกรยา ยุคฺตํ ศุกระ สยาทกษยสฺตตะ ॥ 13 ॥

พึงบริโภคเมล็ดของหมามูย อันปรุงกับน้ำมันมะ ผสมเนยใสและน้ำตาล แล้วน้ำอสุจิจะมี
มากมายมหาศาลไม่รู้จบสิ้น

วิทฺคํ มธุํ ปาฐฺฐ มาสีํ สรุชฺชรสํ ตธา ॥
หริทฺฐ ตรีผลาญโจวมปามารเค มนะศิลาเม ॥ 14 ॥
อุทุมพฺร ชาติกึณจ ติลเตเลน ปเชเยต ॥
โยนี ลีคํ จ มรฺกษेत สตรีญฺโสเส สยาตปฺริยํ มิถะ ॥ 15 ॥

พึงบดด้วยยาต่อไปนี้รวมกัน ได้แก่ วิทังคะ มธุกะ(ชะเอมเทศ) ปาฐฐา มางสี น้ำคั้นของสรรพชะ
หริทรา ตรีผลา อปามารคะ หรดาล อุทุมพร ชาติคี และน้ำมันงา แล้วพึงทาที่โยนีและองคชาติ การ
เสพเมถุนของบุรุษและสตรีคู้่นั้นย่อมเต็มไปด้วยความรักความเสน่หายิ่ง

นมสฺเต อีศ วรรณาย อากรฺชิณี วิกรฺชิณี มุคฺเช สฺวาหา อิติ ॥
โยนีลึคฺสย ไตเลน ศึกร มลฺกษณาตตะ ॥ 16 ॥

โอ้ พระศิวะคังกร พึงทาโยนีและองคชาติด้วยน้ำมันนี้ และท่องมนตร์ว่า “นมสฺเต อีศ วรรณาย อากรฺชิณี วิกรฺชิณี มุคฺเช สฺวาหา” (ขอความนอบน้อมจงมีแต่ท่าน พระเป็นเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ผู้
ประทานพร พระเทวีผู้มีสิริโฉมงดงาม มีแรงดึงดูดและยังจักรวาลให้หลงไหล สวาหา)

ปุนรนวามฤตา ทูรวา กนฺกณเจนนฺทวารุณี ॥
พีเช ไนชํ ชาติกายา รเสน รสมรฺททนม ॥ 17 ॥
มุชฺยา มธฺยคํ กฤตฺวา รสํ มารณมฺริตม ॥
มธฺวาชยสฺหิตํ ทฺุคฺธํ วลีปลิตนาศนม ॥ 18 ॥

ปุนรรนวา อัมฤตา ทูรวา กนกะ³⁹⁵ และอินทระวารุณี เมื่อนำเมล็ดของสมุนไพรเหล่านี้มาผสมกับน้ำคั้นของต้นชาติ จะสามารถทำลายน้ำอสุจิได้ ฟังค์มีส่วนผสมนี้ในหม้อที่ปิดฝา การใช้น้ำนี้ย่อมทำให้น้ำอสุจิที่หลั่งออกมาถึงแก่ความตาย น้ำนมนันผสมด้วยน้ำผึ้งและเนยใส ย่อมทำให้การมาถึงของวัยชราก่อนเวลาอันควรพินาศไปได้

มธวาชัย คุชตามรณจ การเวลลรสสตา ॥
ทหนาจจ ภเวทราปัย สุวรรณกรณ ศฤณ ॥ 19 ॥

น้ำผึ้ง เนยใส คุชทะ ทองแดง และน้ำคั้นของการเวลละ เมื่อนำมาเผา จะกลายเป็นแร่เงิน ขอท่านจงฟังวิธีการแปลงโลหะเป็นทองเถิด

ปีตี ธรรตตุษปณจ สีสกณจ ปลี มตม ॥
สฏคณิกายาสา ศาชา จ สุวรรณจ ทหนาทภเวต ॥ 20 ॥

ตะกั่วปริมาณ 1 ปละ ดอกธรรตตุสีเหลือง กิ่งก้านสาขาของกลางคณิกา เมื่อนำมาเผาพร้อมกันจะกลายเป็นทองคำ

ธตตุรพีชไตเลน ทิปปรชวลนาทธร ॥
สมาธารูปวิษณุต คคนสเถ น ปศยติ ॥ 21 ॥

ไอ้ พระหระศิวะเจ้า ด้วยการจุดประทีปจากน้ำมันเมล็ดธรรตตุระ และนั่งอยู่ในท่าสมาธิ แม้แต่เทวะทั้งหลายผู้สถิตอยู่ในท้องฟ้าก็ไม่อาจมองเห็นบุคคลผู้นั้นได้

วฤษสย มณนมยสโยว ยุกโต เภโก นิคฤทยเต ॥
ศักราวยไวรยุกโต รูปี ฆรตวา จ ครชชติ ॥
วิสมย กุรุเต ไจว วฤษวนนาตร สศย ॥ 22 ॥

³⁹⁵ กนกะ ชื่อวิทยาศาสตร์ *Datura metel* Linn. ปรากฏละเอียดใน C.P. Khare, *Indian Medicinal Plants An Illustrated Dictionary* (India, Springer Science Business Media, LLC, New Delhi 2007), 203.

ตณนทรวารุณีมูลี วาริปิต์ วิชาทิหฤต ॥
 สรุภิกามูลปานาทวา ตนนาศ โภเวจฉิว ॥ 32 ॥

รากของต้นอินทระวารุณี เมื่อต้มพร้อมกับน้ำ สามารถทำลายพิษทั้งหลายได้ หรือการต้มน้ำ
 คั้นจากรากของสรุภิกา ก็สามารถทำลายพิษได้เช่นกัน โอ้ ศิวะ

ศิโรโรคหรั เลปาทคฺชชาจฺจฺรณํ สก่าชิกม ॥
 พลา จาติพลา ยชฺฐี ศฺรกรรา มรฺชฺสยฺดา ॥ 33 ॥
 วนฺธยา ครภกรี ปิตา นาตฺร การฺยยา วิจาร์ณา ॥

โรคเกี่ยวกับศีรษะย่อมพินาศไปสิ้นด้วยการทำส่วนผสมของผงคุชชาและกาญชิกะ ยาอันมี
 ส่วนผสมได้แก่ วลา อติวลา ยชฐี น้ำตาลและน้ำผึ้ง เมื่อต้มแล้ว แม้แต่สตรีที่เป็นหมันก็ยังสามารถ
 ตั้งครรภ์ได้ สิ่งนี้ไม่จำเป็นต้องสงสัยเลย

ศฺเวตาปราชิตามูลี ปิปปลีสฺยคุณฺฐิกายุตม ॥ 34 ॥
 ปริปิษฺฐํ ศิโรเลปาจฺฉิระศฺลวินาศนม ॥
 นิรฺคุณฺฐิกา ศิข่า ปิตฺวา คณฺฐมาลา วินาศเยต ॥ 35 ॥

รากของอปราชิตาสีขาว บดผสมกับปิปปลีและคุณฐี เมื่อนำมาพอกที่ศีรษะแล้ว ย่อมทำลาย
 อาการปวดศีรษะไปได้ หลังจากต้มยาต้มของหน่อนิรคุณฐิกา วัลโรคต่อมน้ำเหลืองบริเวณคอย่อม
 พินาศไปสิ้น

เกตกิปฺตรชฺ ภูษาริ คฺุเทน สห ภกฺษเยต ॥
 ตเกฺรณ ศฺรฆฺข่า วา ปิตฺวา ปลีห่า วินาศเยต ॥ 36 ॥

ฟิงบริโภคข์เฝ้าอันเกิดจากใบของเกตกีสผสมกับคุชชะ หรือต้มยาอันมีส่วนผสมของศรปุงชะผสม
 กับน้ำนมเนย อาการม้ามโตย่อมหายไป

มาตุลคฺคฺสย นิรฺยาสํ คฺุททาชฺเยน สมานวิทม ॥
 วาตปิตฺตชฺศฺลานิ หนฺติ โว ปานโยคฺตชะ ॥
 ศฺยฺฐีสฺส เสาวรจฺจลํ หีคฺ ปิตํ หฤทฺยโรคนฺต ॥ 37 ॥

น้ำคั้นจากผลมาตุลิ่งคะ ผสมกับคุดะและเนยใส เมื่อนำมาดื่ม ย่อมสังหารอาการเจ็บปวด
ทั้งหลายอันเกิดจากวาตะและปิตตะได้ เมื่อดื่มด้วยอันมีส่วนผสมของศุณฺฐี เสาวรรจละและหิงคุ
สามารถรักษาโรคหัวใจได้

อิติ ศรีคารุเท มหาปุราณะ ปุรวชณฺเต
ปรณมาศายเย อจารกานฺเต ไวยศาสฺเตร
จตุรศตยจิกศตตโม 'ธยายะ ॥ 184 ॥

จบอธยายะที่ 184 อันมีชื่อว่า ไวยศาสฺตร (องค์ความรู้ทางการแพทย์) ปราภฏ ในอจาร
กานฺต อางศะที่ 1 ปุรวะชณฺต ในครุฑมหาปุราณะดั่งนี้แล

อธยายะที่ 185

หริรฺวาจ

โอม คณปตเย อิติ อยํ ॥
คณปเตรนมนโตร ธนวิทยาปรทายกะ ॥ 1 ॥

พระหริวิษณุเจ้าได้กล่าวแล้วว่า

“โอม คณปตเย” (โอม แต่พระผู้เป็นใหญ่แห่งคณะ) นี้แลคือมนตร์ของพระพิฆเนศ อัน
ประทานทั้งทรัพย์สมบัติและความรู้

อิมมษฏสฺหสรณฺจ ชปตฺวา พทฺธฺวา ศิขํ ตตะ ॥
วฺยวหาเร ชยะ สฺยาจฺจ ศตํ ชาปานฺนถฺกณํ ปรียะ ॥ 2 ॥

หากท่องมนตร์บทนี้ 8000 ครั้งแล้วมัดผมหนึ่งกระจุกบนศีรษะ ชัยชนะย่อมเป็นของผู้นั้น ณ
ที่ว่าการแห่งพระราช ด้วยการท่อง 100 จบ เขาย่อมเป็นที่รักแห่งคนทั้งปวง

ติลานํ ตู ฆฏตฺกตฺานํ กุถฺษณํ รุทฺร โหมเยต ॥
อษฺโฏตฺตรสฺหสรณฺตุ ราชา วศฺยสฺตฺริภีรฺทีนเ ॥ 3 ॥

ไอ้ พระรุทรหะคิเวเจ้า หากทำพิธีบูชาไฟโดยใช้เนยใสที่มีส่วนประกอบของงาดำ แล้วท่องมนต์บทนี้ทั้งหมด 1008 ครั้ง พระราชาจะตกอยู่ใต้อำนาจของคนผู้นั้นเป็นเวลา 3 วัน

อชฎุมยาถจ จตุรทศยามุโปษยามุภยรจย วิฆนราฎุ ॥
 ตีลาภุชตานำ ชุหุยาทษโฏตตรสทสรกม ॥
 อปาชิตะ สยามทษุเท จ สรวะ ตถจ สิเชวีเร ॥ 4 ॥

ในวันอัชฎมี (8 คำ) หรือจตุรทศี (14 คำ) ฟังอดอาหารและบูชาพระคเณศจอมราชาแห่งอุปสรรค ฟังทำพิธีบูชาไฟโดยถวายงาและเมล็ดมีสตาร์ดขาวลงในกองไฟ 1008 ครั้ง แล้วเขาผู้นั้นจะไม่พ่ายแพ้ในสงครามใดๆ ผู้คนทั่วทั้งโลกย่อมปรนนิบัติรับใช้เขา

ชปตวา จาษฎุสทสรนตุ ตตศจาษฎุศเตน ทิ ॥
 ศิขำ พทฐวา ราชกุเล วยวหาเร ชโย ภเวต ॥ 5 ॥

หลังจากท่องมนต์ดังกล่าว 8000 ครั้ง แล้วท่องต่อเนื่องอีก 800 ครั้ง จากนั้นจึงมีดปล่อยผมบนศีรษะ ชัยชนะย่อมจะเกิดแก่เขาทั้งในราชสำนักหรือในศาลยุติธรรม

หริ่งการี สวิสรคณจ ปราตะกาเล นรสตุ ยะ ॥
 สตรีณำ ลลาณู วินยสย วศตำ นยติ ฐรุม ॥ 6 ॥

บุรุษใดท่องพยางค์ศักดิ์สิทธิ์ “หริ่ม” แล้วตามด้วยเสียงวิสรรคะลงบนหน้าผากของสตรีทั้งหลายในยามเช้า เขาย่อมสามารถควบคุมสตรีเหล่านั้นได้ในทันที

สุสมาทิตจิตเตน วินยสย ปรมทาลเย ॥
 โสตุคามำ กามินี คุรยานนาทร การยยา วิจาร์ณา ॥ 7 ॥

ด้วยการตั้งใจและท่องมนต์บทนี้ไปที่อวัยวะเพศของหญิงสาว ย่อมทำให้หญิงคนนั้นเกิดแรงขับทางเพศขึ้น นี่แลเป็นจริงโดยมีต้องสงสัย

ซุหุยาทยุตํ ยสตุ ศุจีระ ปรยตมานสะ ॥
ทฤษฏีมาเตร สทา ตสย วศยมายานติ โยชิตะ ॥ 8 ॥

ผู้ใดกอบปรด้วยจิตอันบริสุทธิ์และไร้ความกระเพื่อมไหว พึงทำพิธีบูชาไฟโดยท่องมนต์รบทนี้ 1
หมื่นครั้ง สตรีทั้งหลายย่อมตกอยู่ในอาณัติเพียงเพราะเขาผู้นั้นทอดสายตามอง

মনะศิลาปตรกณจ สโคโรจนกุกุมม ॥
กฤต เอภิศจ ติลเก วศยมาย่าติ โยชิตะ ॥ 9 ॥

หรดาล ปัตระกะ น้ำดีวัว และผงกุงกุมะ เมื่อนำส่วนผสมเหล่านี้มารวมกันแล้วแต้มเป็นติลกบน
หน้าผาก สตรีทั้งหลายย่อมตกอยู่ในอาณัติ

ภฤคฺรานุ สหเทวา จ วจา ศเวตาปราชิตา ॥
เตไนว ติลกํ กฤตวา ไตรโลกยํ วศตํ นเยต ॥ 10 ॥

แต้มติลกอันทำจากส่วนผสมของภฤงคราชะ สหเทวา วจา และอปราชิตาชนิดขาว ย่อมยังให้
ทั้งสามโลกตกอยู่ภายใต้มนต์เสน่ห์ได้

โคโรจนา มินปีตตมาภยาณจ กฤตวรวตติกะ ॥
ยะ ปุมาสฺติลกํ กุรยาทวามหฺสตกนิชฺฐยา ॥
ส กโรติ วเศ สรวํ ไตรโลกยํ นาตร สศยะ ॥ 11 ॥

บุรุษใดนำน้ำดีวัวและน้ำดีปลามาประกอบกันแล้วแต้มเป็นติลกบนหน้าผากโดยใช้น้ำมันของ
มือข้างซ้าย เขาย่อมยังให้ทั่วทั้งสามโลกตกอยู่ในอาณัติได้โดยมีต้องสงสัย

โคโรจนา มหาเทว! ธาตุโคณิตภาวิตา ॥
เอไตรโว ติลกํ กฤตวา सा नर्यं निरीक्षते ॥
तत्क्षणतर्त्त वसे कुर्यान्ननात्र कारय्या विचारणा ॥ 12 ॥

ไอ้ มหาเทวะ สตรีได้นำน้ำดีวิวัฒมาสมกับเลือดของตนจนส่วนผสมทั้งสองอึดตัว แล้วแต่เป็น
 ตีลกบนหน้าผาก หากสตรีผู้นี้จ้องมองไปที่บุรุษคนใด ย่อมยังให้บุรุษผู้นั้นตกอยู่ใต้อาณัติในชั่วขณะนั้น
 โดยทันที นี่แลเป็นสิ่งที่ไม่ต้องสงสัยเลย

นาเคศวรรณจ ไสเลย์ ตวกปตรณจ หรีตกี ॥

จนทน์ กุชรรุสุกษไมลารกตศาลิสมนวิตา ॥ 13 ॥

เอไตรฐโป วศกระ สมรพาไณะ สมรารทณะ ॥

ส่วนประกอบอันได้แก่ นาเคศวะระ เปลือกและใบของไศลระ หรีตกี จันทนะ กุชรรุชะ เอลา
 ประเภทเล็ก และศาลิพันธุ์แดง บุคคลใดอบควันตนเองด้วยส่วนผสมเหล่านี้ เขาย่อมยังให้โลก
 ทั้งหลายตกอยู่ในอาณัติ ยังให้ผู้คนร่อนรนด้วยความรักความสืเนหาจถูกศรของพระกามเทพ

รติกาเล มหาเทว ปารวตีปริย ศักร ॥ 14 ॥

นิชศุกร์ คฤหิตวา ตุ วามหสเตน ยะ ปุमान ॥

กามินีจรมัน วามิ ลีเปตส สยาตสตรียาะ ปริยะะ ॥ 15 ॥

ไอ้ มหาเทวะ พระศิวะสังกรผู้เป็นที่รักยิ่งแห่งพระแม่ปารวตี บุรุษผู้ใด ในยามกลางคืน
 ถือเอาน้ำอสุจิของตนไว้ด้วยมือซ้าย แล้วทาลงไปที่เท้าซ้ายของสตรี บุรุษผู้นั้นย่อมเป็นที่รักยิ่งของสตรี
 นางนั้น

ไสนธรวณจ มหาเทว ปาราวตมลิ มธ ॥

เอภิริลปิเต ตุ ลีเค ไว กามินีวศกฤททเวต ॥ 16 ॥

ไอ้ มหาเทวะ เกลือก้อน มูลของนกพิราบ และน้ำผึ้ง บุรุษใดทาส่วนผสมเหล่านี้ลงบนองคชาติ
 ย่อมยังให้สตรีตกอยู่ใต้อำนาจได้

ปุษปาณิ ปณจ รกตานิ คฤหิตวา ยานิ กานิ จ ॥

ตตตุลยณจ ปรียัคณจ เปษเยเทกโยคตะ ॥

อเนน ลิปตลึงคสย กามินี วศตามิยาต ॥ 17 ॥

เศวตาปราชิตามูล์ หริทราสิกถตมฺฑุลาช ॥
 อปามารคตริกฏกเมษาณจ วฎีกา คิว ॥
 วิษุจิกามหาวยาธิ หรดเยว น สัศยะ ॥ 27 ॥

ไอ้ พระคิระ ยาเม็ดอันมีส่วนผสมได้แก่ รากของอปราชิตาขาว หริทรา ลิกถะ ตัณฑุละ อปา
 มารคะ และตริกฏ สามารถทำลายอหิวาตกโรคอันเป็นโรคร้ายแรงได้อย่างไม่ต้องสงสัย

ตริผลาครุ ภูเตศ ศิลาชตุ หรีตกี ॥
 เอไกกเมษำ จูรณนตุ มรฺณา จ วิมิศริตม ॥
 ปีตฺ สรวณจ เมहनตุ กษย์ นยติ ศงกร ॥ 28 ॥

ไอ้ พระเป็นเจ้าแห่งสรรพชีวิต พึงนำสมุนไพรมันได้แก่ ตริผลา ตริกฏ ศิลาชตุ และหรีตกี มาบ
 ดรวมกันให้เป็นผง แล้วผสมกับน้ำผึ้ง ไอ้ พระคิระสังกร เมื่อตีเมยานี้แล้ว ย่อมนำไปสู่การสิ้นสุดของ
 โรคเมหะ (โรคเกี่ยวกับกระเพาะปัสสาวะ) ทุกประเภท

อรกษีรปรสธเมกั ติลโตลั ตไถว จ ॥
 มนะศิลา มริจานำ สินทฺุรสย ปลั ปลม ॥ 29 ॥
 จูรณั กฤตวา ตามรปาเตร ตวาตโปะ โศษเยตตตะ ॥
 ปีตฺ สนุหิคตฺ ทุคธฺ โสณธวั สุณนุทเวต 1301

น้ำคั้นจากอรรกะปริมาณ 1 ปริสถะ น้ำมันงาปริมาณเท่ากัน (1 ปริสถะ) หรดาล มริจะและ
 สินทฺุระ อย่างละ 1 ปละ ทั้งหมดนี้ทำให้เป็นผงแล้วนำไปใส่ภาชนะทองแดง แล้วผึ่งให้แห้งด้วย
 แสงแดด เมื่อนำมาตีให้ผสมน้ำคั้นจากสนุหิและเกลือก้อนด้วย ยาขนานนี้ย่อมสามารถทำลายอาการ
 จุกเสียดได้

ตริกฏตริผลานกตฺ ติลโตลั ตไถว จ ॥
 มนะศิลา นิมพปตฺร์ ชาตีปุษปมชา ปยะ ॥ 31 ॥
 ตนมูตฺร์ ศงขนาภิศจ จนนทน์ ฆรฺษเยตตตะ ॥
 เอภิศจ วรตติกำ กฤตวา ตวกษิณี จาณชเยตตตะ ॥ 32 ॥
 นศยเต ปฏลั กาจํ ปุษปณจ ติมิราทิกม ॥

พืงนำส่วนผสมได้แก่ ตรีภฏ ตรีผลา อาลักตะ น้ำมันงา หรดาล ใบของนิมพะ ดอกของชาติ
น้ำนมแพะ ปัสสาวะแพะ คังชะนาภี และจันทนะ มาบดรวมกัน จากนั้นจึงทำเป็นแท่งเล็กๆ แล้วใช้
ฉาบทาลงบนดวงตาทั้งสอง อาการป่วยต่างๆ ทางดวงตา เช่น การสูญเสียการมองเห็น ต้อกระจก
ดวงตาพร่ามัว เป็นต้น ย่อมพินาศไปหมดสิ้น

วิภิตกสย ไว จุรณิ สมธู ศุวาสนาสนม ॥ 33 ॥

ปิปปลีตรีผลาจุรณิ มธูไสนธวสยุดม ॥

สรวโรคชวรศวาสโคชปีนสหฤททเวต ॥ 34 ॥

ผงอันได้มาจากวิภิตกะ เมื่อใช้ร่วมกับน้ำผึ้ง สามารถทำลายโรคหอบหืดได้ ผงของปิปปลีและ
ตรีผลา เมื่อใช้ร่วมกับน้ำผึ้งและเกลือก้อน สามารถทำลายโรคทั้งหลาย ได้แก่ อาการไข้ทุกชนิด
อาการไอ โรคหวัด หอบหืด และตัวเหลืองซีดได้

เทวทาโรศจ ไว จุรณิ อชามูเตรณ ภาวเยต ॥

เอกวิศตีวาริ ไว ตวภชิณี เตน จาณชเยต ॥

ราทรยณธตา ปฏุลตา นศเยนนีโรลมตา ตลา ॥ 35 ॥

นำผงของเทวทารูมาผสมกับปัสสาวะแพะ แล้วปล่อยให้แห้งเป็นเวลา 21 วัน จากนั้นจึงนำมา
ทาที่ดวงตาทั้งสอง อาการตาบอดกลางคืนและสูญเสียการมองเห็นย่อมพินาศไปสิ้น รวมถึงการสูญเสีย
เส้นขนบริเวณรอบดวงตาด้วย

ปิปปลี เกตกำ รุทฺร หริทฺรามลกำ วจา ॥

สรวากุชิโรคา นศเยยฺะ สกชีราทฤษนาตตตะ ॥ 36 ॥

ไอ้ พระรุทธระศิวะเจ้า ตัวยาอันประกอบด้วยปิปปลี เกตกะ หริทรา อามลกะ และวจา เมื่อ
นำมาผสมกับนมแล้วใช้ทาบริเวณดวงตา โรคทั้งปวงที่เกี่ยวกับดวงตาย่อมพินาศไปสิ้น

กาภขัมาศิครุมุเล มุเชน วิธฤเต ศิว ॥

จรวิตวา ทนตกีฏานำ วินาโค ทิ ภเวทฺธ ॥ 37 ॥

ไอ้ พระศิวะเจ้า รากของกากขังมาและศิครุ เมื่ออมไว้ในปากหรือเคี้ยว ความพินาศแห่ง
หนอนทั้งหลายของพินยอมมาถึงแน่นอน ไอ้ พระหระศิวะเจ้า

อิติ ศรีคารุเท มหาปุราณะ ปุรวาณเต
ปรณมาศายเย อาจารย์ภาณเต
มนตรตนตรไวทยปรโย ปญจาศิตยชิกศตตโม 'ธยายะ ॥ 185 ॥

จบอธยายะที่ 185 อันมีชื่อว่า การใช้มนตรและตันตระในทางการแพทย์ ในอาจารย์ภาณทั
อางสะที่ 1 ปุรวะขันท์ ในครุทมหาปุราณะดังนี้แล

อธยายะที่ 186

หริรูวาจ

ปีตะ สาโร कुजुयासज मरुना ज प्रमेहनत ॥
ปีत् โคहालिकामुलं तिलथयायस्युत्तम ॥ 1 ॥
निरुत्तमुत्तरं कुवति निवृत्तयति स्रगर ॥
तथा हिकगं हरेत्पीत् सेवारजलुत्तमज वा ॥ 2 ॥

พระหริวิษณุได้กล่าวแล้วว่า
การดื่มน้ำคั้นของคูกุจีพร้อมด้วยน้ำผึ้ง สามารถรักษาโรคเมหะ (อาการผิดปกติในกระเพาะ
ปัสสาวะ) ได้ ไอ้ พระศิวะสังกร การดื่มยาต้มอันมีส่วนผสมได้แก่ รากของโคहाลิกา งา นมส้ม (โย
เกิร์ต) และเนยใส จะช่วยปลดปล่อยปัสสาวะที่ถูกสกัดกั้นได้ และหากดื่มด้วยน้ำที่ผสมเสวารจลง
ไปด้วย จะทำลายอาการสะอีกได้

โครภษกรภูมิมูลं पिषुं सीढोतगेन ज ॥
पीत् तिनत्रयेणैव नासयेत्तुरुर स्रगराम ॥ 3 ॥

รากของโครักษะและกรรภูมิ นำมาบดด้วยน้ำเย็น แล้วดื่มเป็นเวลา 3 วัน ไอ้ พระรุหระศิวะ
เจ้า โรคทันตะสรรกรา (ฟันผุ) ย่อมถูกทำลายไปสิ้น

ปิษฏกวา ไว มาลตีมูล์ ศรีษมกาเล สมหิตม ||
 สาธิต์ ฉาคทุคเรน ปิต์ ศรกรยานูวิทม ||
 หเรนมุตรนิโรธณจ หเรทไว ปาณขุศรุกราม || 4 ||

พิงบดรากรของมาลตีที่เก็บมาในฤดูร้อน จากนั้นจึงปรุงให้สำเร็จด้วยนมแพะและใส่น้ำตาลลง
 ไปด้วย เมื่อดื่มยาคนานี้แล้ว อาการปัสสาวะไม่ออกย่อมถูกทำลายสิ้น รวมถึงโรคตัวเหลืองซีดด้วย

ทวิชยษฏกยาศจ ไว มูล์ ปิษฏุ ตณทุลวารินา ||
 คณชามาสนุ หเรลเลปาตสาธย์ คลคณทกม || 5 ||

รากของพรหมทัณฑ์ เมื่อบดด้วยน้ำล้างข้าว แล้วนำมาทา สามารถทำลายโรคคันทามาลา
 (อาการบวมในคอ) และโรคคคคันทะ (อาการบวมที่ปรากฏออกมาข้างลำคอ) ที่รักษายากได้

รสาดชนั หริตภยาศจอรุณิ เตโนว คุณธุนาต ||
 นาคเศตปุรุโซ วยธาธินนาตร การยยา วิจารณา || 6 ||

เมื่อนำยาดังกล่าวมาผสมกับรสาดษนะและผงของหริตกี แล้วทาลงบนอวัยวะสืบพันธุ์ บุรุษผู้
 นั้นย่อมยังให้โรคทั้งหลาย (อาการเป็นหมัน อวัยวะเพศไม่แข็งตัว มีลูกยาก) พินาศไปสิ้น นี่แลเป็นสิ่ง
 ที่มีต้องสงสัยเลย

กรวีรัมุลเลษาทไว เลปาตปุคผลสย จ ||
 ฏวยาธรินศยเต รุทร โยคมนยั วทามยหม || 7 ||

ยาพอกอันมีส่วนผสมคือรากของกรวีระและผลของปุคะ ย่อมสามารถยังให้โรคของบุรุษ (เป็น
 หมัน มีบุตรยาก) พินาศไปสิ้น โอ้ พระศิวะ นี่แลคืออีกวิธีการหนึ่งที่เราย่อมกล่าวถึง

ทนต์ีมูล์ หริทรา จ จิตรกร์ ตสย เลปนาต ||
 ภคณทรวินาศะ สยาทนย์ โยคั วทามยหม ||
 ชเลากาษครฤตตณจ ภคณทรมมาปเต || 8 ||
 ตริผลาชลษฏกยจ มาร์ชาราสถิ วิโลปีตม ||
 ตโต น ปรสตฺรเวทรกต์ นาตร การยยา วิจารณา || 9 ||

ด้วยการใช้ยาพอกอันมีส่วนผสมได้แก่ รากของพันตี่ หิริทราและจิตรกะ โครคริตสีตวงทวาร
 ย่อมพินาศไปสิ้น และเราจะบอกถึงวิธีการอีกอย่างหนึ่งด้วย โอ้ สวามีแห่งพระแม่อุมา นำปลิงไป
 วางในช่องทวารเพื่อให้ดูดเลือดเสียก่อน แล้วจึงล้างด้วยน้ำผสมตรีผลา จากนั้นจึงทาด้วยยาพอกที่ทำ
 จากกระตูกแมว แล้วบริเวณนั้นจะไม่มีเลือดไหลอีกอย่างแน่นอน

หิริทรา 'เนกวารณจ สุนทิกษีเรณ ภาวิตา   ॥
 วาฏีกา 'รุโศวินาศาย ตลเลปาทฤษภธวช   ॥
 โฆษผล ไสนธวณจ ปิษฎฐวา จารุโศหรี ปรม   ॥ 10 ॥

นำหิริทรามาล้างแช่ในน้ำคั้นของสนุที่แล้วทิ้งให้แห้งภายในห้อง ทำเช่นนี้หลายๆ รอบ โอ้
 พระเป็นเจ้าผู้มีโคเป็นธงชัย ด้วยการทายดังกล่าว โครคริตสีตวงย่อมพินาศไปสิ้น ส่วนผสมของยาอัน
 ได้แก่ ผลของโฆษาบตรวมกับเกลือก้อน ก็เป็นยากำจัดโครคริตสีตวงทวารที่เยี่ยมยอดเช่นเดียวกัน

ควยาชยิ สาคิตี ปีตี ปลาศกษารวารินา   ॥
 ตริคุณน ตริกฏกั อรคฏสิ กษปเยจนิว   ॥ 11 ॥

โอ้ พระเป็นเจ้าผู้เป็นสิริมงคล ยาอันมีส่วนประกอบคือ เนยใสจากโคผสมกับน้ำต่างอันได้มา
 จากขี้เถ้าของต้นปลาตะ และตริกฏอันมีปริมาณ 3 เท่าของเนยใสนั้น ย่อมทำลายโรคริตสีตวงทวาร
 ทั้งหลายได้

พิลลวสย จ ผลั ทคัร รกตารศะปรวินาสนม   ॥
 ชคธววา กฤษณติลานนว นวนิตยุดานปี   ॥ 12 ॥

ผลของพิลวะที่นำมาเผา สามารถรักษาโครคริตสีตวงทวารในกรณีที่มีเลือดออกได้ การ
 รับประทานงาดำที่ผสมกับเนยใส ก็รักษาโรคประเภนี้ได้เช่นกัน

ศุณฐิจูรณั ยวกษารยุกต์ ตุลยคุชานวิตม   ॥
 อคินิวฤทธิ กโรตเยว ปรดยูเช วฤษภธวช   ॥ 13 ॥

โอ้ พระเป็นเจ้าผู้ทรงโค ผงของศุณฐิผสมกับยวักษาระ พร้อมด้วยคุชะในปริมาณเท่ากัน เมื่อ
 ใช้น้ำนี้ในตอนเช้า ย่อมเพิ่มประสิทธิภาพของไฟในการย่อย

ศุณฺหยา จ กวลิตํ วาริ ปีตํ จากุณี กโรติ ไว ॥
 หรีตกี° ไสนฺธวณฺจ จิตฺรกี รุทฺร ปิปปลีสึ ॥ 14 ॥

ยาตัมอันตัมน้ำกับศุณฺหฐีรวมกัน เมื่อตีมแล้วย้อมเพิ่มไฟในการย่อย โอ้ พระรุทระศิวะเจ้า
 หรีตกี เกลือก้อน จิตรกะ และปิปปลีสึ

จฺรณฺมุขุโณทเกในชา ปีตํ จาติกุชฺชากรม ॥
 สาชยํ สฺฐกรมํสึ ไว ปีตํ จาติกุชฺชากรม ॥ 15 ॥

นำผงของสมุนไพรรเหล่านี้มาตัมกับน้ำแล้วตีม จะช่วยให้เกิดความอยากอาหาร เนื้อหมูที่ปรุง
 กับเนยใส เมื่อตีมแล้วย้อมช่วยให้อยากอาหารเช่นเดียวกัน

อิติ ศฺรีคารุเท มหาปุราณะ ปุรวชณฺเท
 พรณมาศายเย อจารกาณฺเท
 ขทศึตยธิกศตโตโม ’ธยายะ ॥ 186 ॥

จบอธยายะที่ 186 ในอาจารย์กาณท์ อางศะที่ 1 ปุรวะชณฺท์ ในครุทมหาปุราณะดังนี้แล

อธยายะที่ 187

หรีรฺวาช

หสฺติกรณปลาศฺย ปตฺรานิ? จฺรณเยทฺธ ॥
 สรวโรควินิรมุกตํ จฺรณํ ปลศตํ ศิว ॥ 1 ॥
 สกุชีรํ ภกฺษิตํ กุรฺยาตสปลาเหน วฤชธฺวช ॥
 นรํ ศฺรุตฺติธํ รุทฺร มฤเคนฺทฺรคฺติวิกรมม ॥ 2 ॥

พระหรีวิษณุได้กล่าวแล้วว่า

โอ้ พระหระศิวะเจ้า พึงนำใบของหสฺติกรณะและปลาสะมาบดเป็นผง โอ้ พระศิวะผู้เป็นสิริ
 มงคล ผงบดนั้นจำนวน 100 ปลาย้อมยังให้หลุดพ้นจากโรครภัยไข้เจ็บทั้งปวง โอ้ พระผู้มีโคเป็นธงชัย
 หากผสมกับน้ำนมแล้วตีมติดต่อกันเป็นเวลา 7 วัน บุคคลผู้นั้นย่อมมีความทรงจำอันยอดเยี่ยมและ
 งามอาจกล้าหาญยิ่งดุจสิงโตผู้เป็นราชาแห่งสัตว์ทั้งปวง โอ้ พระรุทระศิวะเจ้า

ปทุมราคปรีติกาศิ ยุกต์ ทศศตายุษา ॥
 โขทศาทพทากฤตี รุทร สดตํ ทุคฺธโกชนาต ॥ 3 ॥

โอ้ พระรุทระศิวะเจ้า บุคคลผู้นั้นย่อมเป็นผู้อายุยืนถึง 1,000 ปี พร้อมกับมีผิวพรรณเปล่ง
 ปลั่งดุจอัญมณีทับทิม หากบริโภคน้ำนี้พร้อมกับน้ำนมเป็นเวลาต่อเนื่องกัน 16 วัน

มธุรสพิสสมายุกต์ ทุคฺธมายุษกริ ภูเวต ॥
 ตชชคฺธิ มธุรนา สารุทธิ ทศวรุชสหสริณม ॥ 4 ॥

หากดื่มพร้อมน้ำนมและนำไปผสมกับน้ำผึ้งและเนยใส เขาย่อมเป็นผู้มีอายุยืนยาว หากดื่ม
 ส่วนผสมนี้พร้อมกับน้ำผึ้งในอัตราส่วนครึ่งหนึ่ง เขาย่อมมีอายุยืนถึง 10,000 ปี

กุรุยยานนริ ศรุติธริ ปรมทาชนवलลภม ॥
 ทธนา นิติย ภาษิตนตุ วชรเทหกริ ภูเวต ॥ 5 ॥

และย่อมเป็นผู้มีความทรงจำยอดเยี่ยม ทั้งยังเป็นทีสีเนหาของสตรีทั้งหลาย หากบริโภคน้ำ
 พร้อมกับนมส้ม (โยเกิร์ต) เป็นประจำ ย่อมมีร่างกายที่แข็งแรงดุจเพชร

เกศราษิสมายุกต์ นริ วรุชสหสริณม ॥
 ตจจ ก่าษิกสยูกต์ นริ กุรุยยาจจ ภาษิตม ॥ 6 ॥
 ศตวรุษํ ทิวยเทหํ วลีปลิตวรุชิตม ॥

หากผสมกับน้ำคั้นของเกศราษิ บุคคลผู้นั้นย่อมมีอายุยืนถึง 1,000 ปี หากบริโภคน้ำโดยผสมกับ
 น้ำคั้นของกาญชิกะ บุคคลผู้นั้นย่อมมีชีวิตยืนนานถึง 100 ปี มีร่างกายแข็งแรงดุจร่างกายอันเป็นทิพย์
 และอยู่เหนือริ้วรอยแห่งวัยและผมหงอกได้

ชคฺธิ ตริผลยา กุเชาทุริ จกษุษมนตํ กโรติ ไว ॥ 7 ॥
 อนธะ ปศเยตตุ จุรณสย สาสยสไยว ตุ ภาษณนาต ॥

หากบริโศกพร้อมกับตรีผลาและน้ำผึ้ง บุคคลนั้นย่อมมีสายต้อันแจ่มใส ด้วยการบริโศกยา
บดนี้ร่วมกับเนยใส คนที่ตาบอดก็สามารถกลับมามองเห็นได้

มหิषีกุชีร์สยูกตสตุลเลปะ กฤษณเกศกฤต || 8 ||
ขลวากุสย จ ไว เกศา ภวนติ วฤษภธวช ||
ไต่ลยุกเตน จูรณน วลีปลิตนาศนม || 9 ||

นำมาผสมกับน้ำมันควาย แล้วพอกบนศีรษะ ย่อมทำให้ผมกลายเป็นสีดำได้ และหากพอก
บนศีรษะล้าน ไอ้ พระผู้ทรงโค เส้นผมทั้งหลายย่อมงอกขึ้นมาได้ ด้วยการนำยาบดนี้มาผสมกับน้ำมัน
ย่อมทำลายริ้วรอยแห่งวัยและผมหงอกให้พินาศไปได้

ตทุทวรดตนาเตรณ สรวราคะ ปรมุจยเต ||
สจฉาคกุชีร์จูรณน ทฤษฏีเย สยานมาสโต 'ณขนาด || 10 ||

ด้วยการฉาบทาร่างกายด้วยยาพอกชนิดนี้ บุคคลย่อมหลุดพ้นจากโรคภัยทั้งปวง ด้วยการ
นำยาผงนี้ผสมกับน้ำมันแพะ แล้วใช้เป็นยาทาตาเป็นเวลาหนึ่งเดือน การมองเห็นย่อมดีขึ้น

ปลาศสย จ พิษานิ ศราวณ วิตุษานิ จ ||
คฤหิตวา นวเนเตน เตชา จูรณ จ ภกษเยต || 11 ||
กรษารทุธเมกั เสเวต นตวา นิตยั หรี ปรมุม ||
ปฺรณษษฏีฉานยสย ปฺลยมมพุ ปิพนฺห ||
ชีเวทวฤษสหรธาณี วลีปลิตวรัชิตะ || 12 ||

พึงเก็บเมล็ดของปลาสะพร้อมเปลือกในเดือนศราวณะ แล้วบริโศกผงบดนี้พร้อมกับเนย โดย
บริโศกในปริมาณครึ่งกรรชต่อหนึ่งครั้ง แล้วพึงน้อมไหว้พระวิษณุผู้เป็นเจ้าอยู่เป็นนิตย์ ไอ้ พระหระ
ศิวะเจ้า และพึงต้มน้ำอันผสมด้วยธัญญาพืช 60 ชนิดตามที่ระบุไว้ตั้งแต่โบราณ บุคคลผู้นั้นจักมีชีวิต
ยืนยาวถึง 1000 ปี และรอดพ้นจากริ้วรอยแห่งวัยและผมหงอก

ภฤงคราชสย ไว มูลิ ปุษยรูกเซ ตุ สมหาฤตม ||
วิชาย ตสย จูรณ ไว สเสาวีรณจ ภกษเยต || 13 ||

พึงไปตัดรากของต้นภฤงคราษมาภายใต้ฤกษ์ของดาวพุธยะ จากนั้นจึงนำผงที่ได้จากการบด มาบริโภคร่วมกับแร่พลวง (เสาวีระ)

มาสมาตรปรโยเคน วลีปิตวารชิตะ	
ศตานิ ปณจ ชีเวจจ นโร นาคพโล ภเวต	
ภเวจจรูตโร รุทร พุษยรุกเซ โจว ภกษณาต	14

หากบริโภคร่วมกันเป็นเวลา 1 เดือน บุคคลนั้นย่อมหลุดพ้นจากริ้วรอยและผมหงอก ย่อมมีชีวิตอยู่ถึง 500 ปี และมีกำลังดุจช้างสาร โอ้ พระรุทรหะศิวะเจ้า หากบริโภคร่วมกับดาวพุธยะ บุคคลนั้นย่อมจะเป็นมีความทรงจำดีและมีปัญญา

อิติ ศรีคารุเท มหาปุราณะ ปุรวชณเท
 ปรณมาศายเย อจารกณเท อายุษกรโยโคทฤ-
 สปตาศีตยธิกศตโม 'ธยายะ || 187 ||

จบอธยายะที่ 187 อันมีชื่อว่า โยคะอันยังให้ชีวิตยืนยาว ในอจารกณท์ อางศะที่ 1 ปุ
 ระษณท์ ในครุฑมหาปุราณะดังนี้แล

อธยายะที่ 188

หริรูวจ

นิรวณะ สยตปุยหิโน พรหาโร ฆฤตปุริตะ	
อปามารคสย ไว มุถุ หสตาภยาณจ วิมรทิตม	
ตทรเสน พรหารสย รกตสรวาโว น ปุรณาต	1

พระหริวิษณุได้กล่าวแล้วว่า

บาดแผลที่ใช้เนยใสเติมให้เต็ม ย่อมจะไม่ทิ้งรอยแผลเป็นและปราศจากหนอง รากของอปา
 มารคะเมื่อตัดออกมาแล้วบีบด้วยมือทั้งสอง จากนั้นนำน้ำคั้นไปทาที่แผล สามารถหยุดกระแสของ
 เลือดที่ไหลออกมาจากแผลได้

รุทร ลางคลิกามูล์ เจกษุทรภสตุไถว จ ॥
 เตน วรณมุขั ลิปต์ ศลยั นิษสรติ วรณาต ॥
 จิรกาลปรวิษโณ 'ปี เตน มารุเคน ศงกร ॥ 2 ॥

โไอ้ พระรุทระศิวะเจ้า อิกษุทรระกะและรากของลึงคลิกา เมื่อนำมาทาไว้ที่ปากแผล พิษและ
 สิ่งแปลกปลอมย่อมไหลออกจากแผลนั้น โไอ้ พระศิวะศังกร แม้ว่าพิษเหล่านั้นจะเข้าไปในร่างกาย
 เป็นเวลานานแล้วด้วยหนทาง (บาดแผล) นั้น

พาลมูลั เมษศฤงคีมูลั วา วาริษรชิตม ॥
 เตน ลิปต์ จิรั ชาตั วรณั นาทยายะ ปรศามยติ ॥ 3 ॥

รากของพาละหรือรากของเมษศฤงคิ เมื่อนำผสมกับน้ำ แผลชอนทะลุที่เกิดขึ้นนานแล้วย่อม
 สามารถสงบลงได้

ชคัธ มาหิษทธนา จ ยุกตั โกทรวภกตม ॥
 หิงคุมูลสย ไว จูรณั ทตตั นาทีวรณาปหม ॥ 4 ॥

พึงบริโภคโยเกิร์ตควายร่วมกับผงธัญพืชที่ทำจากโกทรวะ และใช้ผงบดจากรากของหิงคุ จะ
 สามารถกำจัดแผลชอนทะลุได้

พรหมยษฎิผลั ปิษฎิ วารินา เตน เลปิตม ॥
 เตน ฆฤษฎิ รกตโทษะ ปรณศยติ น สัศยะ ॥ 5 ॥

นำผลของพรหมยษฎิมาบดและผสมกับน้ำเพื่อทำเป็นยาพอก จากนั้นจึงนำมาทาลงบน
 ร่างกาย โรคผิวหนังอันเกิดจากสภาพของเลือดที่ไม่ปกติย่อมพินาศไปสิ้น สิ่งนี้ไม่ต้องสงสัยเลย

ยวภสม วิชงคณจ คนธปาชาณเมว จ ॥
 ศุณฐิเรชาณไจว จูรณั ภาวิตั รุธิเรณ ไว ॥ 6 ॥
 กฤกลาสสย ตลลิตปี วิทริธึ นาศเยจฉิว ॥

นำส่วนผสมได้แก่ ขี้เถ้าของบาร์เลย์คอร์น วิทังคะ คันธปาชาณะ และศุณฺฐิ มาบดให้เป็นผง และนำไปผสมกับเลือดของกิ้งก่าแล้วนำไปตากแดดให้แห้ง เมื่อทาด้วยานี้แล้ว โอิ้ พระศิวะผู้เป็นมงคล ฝีย่อมพินาศไปสิ้น

เสภาณชนสย พิชานิ ตวตสิมสินา สห ॥ 7 ॥

เคารสรชปยุกตานิ สรวาณเยตานิ ศงกร ॥

ปิษฏานยนมลตเกรณ ครนถิกัก นาศเยทธิ ไว ॥ 8 ॥

เมล็ดทั้งหลายของเสภาณชนะ พร้อมด้วยผงสีดำจากเมล็ดต้นปอปาน และผสมด้วยเมล็ด มัสตาร์ดสีขาว ทั้งหมดทั้งปวงนี้ โอิ้ พระศิวะคังกร จากนั้นนำมาบดรวมกันแล้วผสมน้ำนมเนยที่ไม่ เป็นกรด โรคครันถิกะย่อมพินาศอย่างแน่นอน

ศเวตาปราชิตามูล์ ปิษฏัก ตณฺชุลวารินา ॥

เตน นสยปรทานาตสยาทภูตวณทสย วิทระวะ ॥ 9 ॥

นารากของอปราชิตาขาวมาบดผสมกับน้ำขาวข้าว ด้วยการสูดดมด้วยานี้ เหล่าบรรดาภูตผี ทั้งหลายย่อมวิ้งหนีไป

อกสตยปุษปนสย ไว สมรีจํ ตุ ศูลหฤต ॥

ภุชงคจรม ไว หิงคุ นิมฺพตริ ตถา ยวาะ ॥

เคารสรชป เอภิสะยาลเลโป ภูตหระ ศิว ॥ 10 ॥

ยาดมอันทำจากน้ำคั้นของดอกอศุสตะ ใช้ร่วมกับพริกไทยดำ ย่อมทำลายอาการจุกเสียดได้ โอิ้ พระศิวะ ส่วนประกอบของยาพอกได้แก่ หนิงของงู หิงคุ ใบของนิมพะ ยวะทั้งหลาย สรรชปะสี ขาว เมื่อนำมาผสมกันแล้วพอกย่อมสามารถขับไล่ภูตผีได้

เคาโรจนา มรีจานิ ปิปปลีส ไสนธวั มรุ ॥

อลุชนํ กฤตเมภิสะ สยาทครหฤตหริ ศิว ॥ 11 ॥

ส่วนผสม ได้แก่ เคาโรจนา มรีจะ ปิปปลีส เกลือก้อน น้ำผึ้ง เมื่อนำมารวมกันแล้วทำเป็นยาทา ตา โอิ้ พระศิวะเจ้า ย่อมสามารถขับไล่ภูตผีและขจัดอิทธิพลของพระเคราะห์ร้ายได้

คัคคูลูกปุกฉาภยา ฐโป ครหโร ภูเวต ॥

จาทรรถิกขวโรรมุกโต กฤษณวสตราวคณฐิตะ ॥ 12 ॥

ผู้ที่รมควันตนเองโดยใช้ส่วนผสมของคัคคูลูกและขนของนกฮูก ย่อมกำจัดอิทธิพลของดาวพระเคราะห์ร้ายได้ ผู้ที่ต้องการหลุดพ้นจากไข้ที่แสดงอาการทุกวันที่ 4 พึงคลุมร่างกายของตนด้วยเครื่องนุ่งห่มสีดำ

อิติ ศรีคารุเท มหาปุราณะ ปุรวขณเท

ปรณมาศายเย อจารกานเท วรณาจิ

ทฤมาษฐาศีตยธิกศตโตโม 'ธยายะ ॥ 188 ॥

จบอธยายะที่ 188 อันมีชื่อว่า การรักษาบาดแผล ในอจารกานท์ อางศะที่ 1 ปุรวะขันธ
ในครุฑมหาปุราณะดังนี้แล

อธยายะที่ 189

หริรูว

ศเวตาปราชิตาปุชฺพรเสนาเกษโนศจ ปุรณ ॥

ปฏล นาศมายาติ นาตฺร การยยา วิจารณา ॥ 1 ॥

พระหริวิษณุได้กล่าวแล้วว่า

น้ำคั้นจากดอกของอปราชิตาสีขาว เมื่อหยอดลงไปในตัวแล้ว โรคของดวงตาอันมีชื่อว่า
ปฏละ ย่อมไปสู่ความพินาศ สิ่งนี้จริงแท้โดยมิต้องพิจารณาเลย

มูล โคกษุรกุสไสว จรวิตวา นิลโลหิต ॥

ทนต์กีฎายถา นศเยตสุราสุรวิมรทน ॥ 2 ॥

ไอ้ พระผู้มีผิวกายสีน้ำเงินอมแดง หลังจากเคี้ยวรากของโคกษุระ หนอนในฟันและอาการปวดทั้งหลายย่อมพินาศไป ไอ้ พระผู้เป็นประธานในสงครามแห่งเทวะและอสูร

นารี ปุษฺปะทินเ ปิตฺวา โคกฺษีเรโณปฺวาสตะ ॥
ศฺเวตารกฺสย ตฺ ว โ มฺลํ ตฺสยาสฺตทฺคฺลฺมศฺลนฺต ॥ 3 ॥

สุภาพสตรี ในขณะที่บำเพ็ญพรตอดอาหารในวันของฤกษ์ปุษปะ พึ่งดื่มรากของอรรกะสีขาว
พร้อมด้วยน้ำนมโค แล้วอาการเจ็บปวดอันเกิดจากโรคคูลมะย่อมพินาศไป

ศฺเวตารกฺปุษฺปะ วิธินา คฤหิตํ ปุรฺวมนฺตริตม ॥
ฤตฺศุทฺธา จ ลลนา กณฺเฎา พทฺธฺวา ปฺรสุยเต ॥ 4 ॥

ภรรยาในขณะที่ไม่ได้กำลังมีประจำเดือน หากผูกดอกอรรกะสีขาวอันเก็บมาด้วยวิธีการ
เฉพาะและได้ท่องมนต์กำกับก่อนแล้ว ไว้ที่เอวของตน ย่อมยังให้ตั้งครรภ์ได้

หฺสฺตพฺทํ ปฺลาศฺสย อปฺมารคฺสย วา หฺร ॥
มฺลํ สรวชวฺรหฺร ฤตฺเปรฺตาทินฺทเวต ॥ 5 ॥

โธ่ พระหระศิวะเจ้า รากของปลาตะหรหรือรากของอปมารคะ เมื่อผูกไว้ที่มือ ย่อมทำลาย
อาการไข้ทุกประเภท และยังขับไล่ภูตผี เปรต รวมถึงวิญญาณร้ายประเภทอื่นๆ ได้

ปีตํ วฤตฺจิกมฺลยจ ปฺราตะ ปฺรยฺชิตามฺพฺนา ॥
สวฺรทฺธํ จินาสฺยเอทาทหฺวรยจ ปฺรเมศฺวร ॥ 6 ॥

โธ่ พระเป็นเจ้าผู้ยิ่งใหญ่สูงสุด พึ่งดื่มรากของต้นวฤตจิกะในตอนเช้า พร้อมด้วยน้ำอันตั้ง
ข้ามคืนไว้ อาการไข้และแสบร้อนในร่างกายย่อมพินาศไปสิ้น

ศฺชยฺยาณฺโฆว ตฺทพฺทํ ภาเวทิกาทิกาทินฺต ॥
ปีตํ ปฺรยฺชิตาทฺทิกฺจ ภาเวตฺสรววิชาปฺหฤต ॥ 7 ॥

หากนำ (รากของต้นวฤตจิกะ) มาผูกไว้ที่ปลายยอดของผม อาการไข้ที่เกิดขึ้นในระหว่างวัน
ย่อมถูกทำลายสิ้น หากใช้ดื่มร่วมกับน้ำที่ตั้งไว้ข้ามคืน ย่อมทำลายพิษได้ทุกประเภท

ยสย ลชชาลุกามูล์ ทียเต จ สวเรตสา ॥
 สารทธี ส ไวรี สยามติ ปุมาณสตรี วา น สัศยะ ॥ 8 ॥

รากของลชชาลุกา เมื่อถูกให้พร้อมด้วยน้ำเชื้อของตนแก่ผู้ใด ผู้นั้นย่อมเข้าสู่การทะเลาะวิวาทและการเป็นศัตรู ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นบุรุษหรือสตรีก็ตาม นี้แลโดยมิต้องสงสัย

ปิษฏวา คุยฆฤเตโนว ปาฐามูล์ ปิเพตตุ ยะ ॥
 สรว์ วิษั วินศเยจจ นาตฺร การยยา วิจารณา ॥ 9 ॥

ผู้ใดพึงบดรากของปาฐาพร้อมด้วยผสมกับเนยใสที่ทำจากนมโค แล้วดื่ม พืชทั้งปวงทุกประเภทย่อมพินาศไปสิ้น นี้แลโดยมิต้องสงสัยเลย

มูลั ปฺรยฺชิตฺเตน ศิริษฺสย ยถา ตถา ॥
 รกฺตจิตฺรกมฺลสฺย รสสฺย ภรณาทฺธร ॥
 กรณโยชะ กามลาวยาธินาศะ สฺยานนาตฺร สัศยะ ॥ 10 ॥

รากของศิริษะ เมื่อใช้ร่วมกับน้ำที่ตั้งไว้ค้างคืน ย่อมได้ผลเช่นเดียวกัน (ขับพิษ) โอ้ พระหระศิวะเจ้า น้ำคั้นจากรากของจิตฺรกะแดง เมื่อใส่ลงในหูทั้งสองข้าง ย่อมยังให้โรคเหลืองขีดพินาศไปได้ เป็นเช่นนี้แลโดยมิต้องสงสัย

ศฺเวตโกกิลากษมูลั ฉาคีกษีเรณ สัษฺตม ॥
 ตฺริสฺปตาเหน ไว ปีตํ กษยโรคํ กษยํ นเยต ॥ 11 ॥

รากของต้นโกกิลากษะขาว ผสมกับน้ำนมแพะ เมื่อดื่มติดต่อกันเป็นเวลา 3 สัปดาห์ ย่อมนำไปสู่ความสิ้นไปของโรคฝีในท้อง

นารีเกลสฺย ไว ปุષฺปิ ฉาคกษีเรณ สัษฺตม ॥
 ปิเพจจ ตฺริวิธสฺตสฺย รกฺตวาโต วินศยติ ॥ 12 ॥

ดอกของมะพร้าว ผสมกับน้ำนมแพะ เมื่อนำมาดื่ม อากาฬมกำเริบที่เกิดกับเลือด (รักตะวาทะ) ทั้ง 3 ประเภทย่อมพินาศไปสิ้น

อินทรวารุณิกามูล์ ยสย นามนา สุทฺรตะ ॥
 นิระกษิปปยเต สมุตฺปาภฺย ตสย ปลีหา วินศฺยติ ॥ 5 ॥

รากของอินทรวารุณีกุโยนออกไปไกลๆ พร้อมด้วยการเอ่ยชื่อของบุคคลผู้ใดแล้วหันทำลายให้สิ้นซาก อาการม้ามโตของบุคคลนั้นย่อมพินาศไป

ปุณฺรนวายาเซ ศุกลายา มูล์ ตณฺฑุลวารินา ॥
 ปีตี วิทฺธินฺตฺสยาจฺจ นาตฺร การยยา วิจฺจรณา ॥ 6 ॥

รากของปุณรนวาชนิดขาว เมื่อต้มพร้อมกับน้ำข้าวข้าว ย่อมทำลายผีประเภทต่างๆ นี้แลย่อมเป็นจริงโดยมิต้องพิจารณา

กทลิตลฺกษารนฺตฺ ปานีเยน ปฺรสาธิตมฺ ॥
 ตสฺยาทนาทวินศฺยนฺติ อุทฺรวยธาโย 'ชิลาเซ ॥ 7 ॥

ขี้เถ้าอันได้จากการเผาถีบดอกของต้นกล้วย เมื่อผสมและใช้เป็นเครื่องต้มแล้ว โรคอันเกิดขึ้นในท้องทุกประเภททุกรูปแบบย่อมพินาศไปสิ้น

กทลฺยา มูลมาทาย คฺุชาชเยน สมฺนวิตมฺ ॥
 อคฺนินา สาธิต์ ชฺครมฺทฺรสถฺกริมินฺทเรต ॥ 8 ॥

นำรากของกล้วยมาผสมกับน้ำเชื่อมและเนยใส จากนั้นตั้งบนไฟอ่อนๆ เมื่อต้มแล้วย่อมสามารถกำจัดหนอนต่างๆ ที่อยู่ในท้องได้

นิตฺยํ นิมฺพทลานาณฺจ จฺรณฺมามลฺกสฺย จ ॥
 ปฺรตฺยฺเช ภาภฺษเยจฺจไวว ตสย กุชฺฐํ วินศฺยติ ॥ 9 ॥

ผู้ใดพึงบริโภคผงบดของถีบนิมพะและอามลกะเป็นประจำในตอนเช้า โรคไข้เรื้อนกัดถึงของคนผู้นั้นย่อมพินาศไป

เมล็ดทั้งหลายของโสมราชา เมื่อผสมกับเนยใสและทำให้หวานด้วยน้ำผึ้ง ย่อมสามารถรักษาโรคเรื้อนและโรคผิวหนังได้ทุกประเภท แต่ผู้ป่วยต้องดื่มน้ำมันเนยในช่วงเวลาของการรักษา โอ้ พระรุทรหะศิวะเจ้า สิ่งนี้ย่อมเป็นความจริงโดยมิต้องพิจารณาอีกเลย

ศุเวตาปราชิตามูลี วรุตติดี จาสย วารินา ॥

ตลเลโป รุทร มาเสน ศุกลกษฐวินาศนะ ॥ 15 ॥

รากของอปราชิตาขาว เมื่อบดแล้วทำเป็นแท่งโดยใช้น้ำสะอาด หากนำมาทาหรือพอกเป็นเวลาหนึ่งเดือน โอ้ พระรุทรหะศิวะเจ้า ย่อมยังให้โรคเรื้อนและโรคผิวหนังทุกประเภทพินาศไปสิ้น

มาหิษ นวนีตมจ สินทุรี สมรีจกม ॥

ปามา วิเลปานนศเยททุรนามา วุฤษภธวช ॥ 16 ॥

เนยใสอันได้จากน้ำมันควาย ผงสินทุระ และมรีจะ ด้วยการทายาพอกขนานนี้ โรคปามาและอาการหายใจลำบากย่อมพินาศไปสิ้น โอ้ พระเป็นเจ้าผู้มีโคเป็นธงชัย

วิศุขคามภารีมูลี ปกวี กุชีเรณ สยุตม ॥

ภิกษิตี ศุกลปิตตสย วินาศกรมีศวร ॥ 17 ॥

รากของคามภารีแบบแห้ง ปรงโดยผสมกับน้ำมัน เมื่อนำมาบริโภคน้ำมันย่อมยังความพินาศให้แก่โรคศุกละปิตตะ โอ้ พระอิศวร

มูลกสย ตู พิชานี หุยปามารุครเสน ไว ॥

ปิษฏานี เตน เลเปน สิชมกั รุทร นศยติ ॥ 18 ॥

พืงบดเมล็ดทั้งหลายของมูลกะผสมกับน้ำมันจากอปามารุคะ เมื่อนำมาทาหรือพอกแล้ว โอ้ พระรุทรหะศิวะเจ้า สิวทั้งหลายย่อมพินาศไปสิ้น

กทลิกษารสยูกตหริทรา สิชมกาปหา ॥

รมภาปามารุคโยะ กษาร เอรณเทน วิมิศริตะ ॥

ตทกยงคานมหาเทว! สทยะ สิชม วินศยติ ॥ 19 ॥

หริทราอันผสมกับขี้เถ้าที่ได้จากการเผาหอยกกล้วย ย่อมยังให้สิวทั้งหลายพินาศไปได้
ผงขี้เถ้าของร้มีภาและอปามารคะ เมื่อผสมกับเอร็ดนะ แล้วทำไปบนร่างกายในบริเวณที่เป็นโรค ไอ้
มหาเทวะ อากาสิวทั้งหลายย่อมพินาศไปในทันที

กุษมาพนาลกุษารศจ สโคมูตรศจ ตตตวตะ ॥

ชลปิษฎา หริทรา จ สิทธา มนทานเลน ทิ ॥ 20 ॥

มาหิเชณ ปุรีเชณ เวษฎิตา วฤษภธวช ॥

พียงนำผงขี้เถ้าจากเถวัลย์อันมีชื่อว่ากุษมาณตะพร้อมด้วยปัสสาวะโค มาผสมรวมกันกับหริท
ราและน้ำสะอาด ประจุให้สำเร็จโดยใช้ไฟอ่อน แล้วจึงฉาบปิดด้วยมูลควาย ไอ้ พระผู้มีโคเป็นพาหนะ

อสยา อุทวรุตตนิ กุรยยาทคเสาชฐุมิศวร ॥ 21 ॥

ติลสรชปส์ยุกต์ หริทราทวยกุษฐุมิ ॥

เตโนทวรุตติตเทหะ สยาททวรคนธะ สุรภิชะ ปุमान ॥ 22 ॥

การฉาบทาร่างกายด้วยยาสูตรนี้ ย่อมยังให้บุคคลผู้นั้นมีผิวพรรณที่สดใสงดงาม ไอ้ พระ
อิศวร หริทราทั้ง 2 ประเภท กุษฐุชะ เมื่อผสมกับงาและสรชปะ บุคคลใดฉาบทาร่างกายด้วย
ส่วนผสมเหล่านี้ เขาย่อมมีกลิ่นหอมและเปล่งปลั่งดงาม

มโนหระศจานุทินิ ทูรวาณำ กากชัฆายา ॥

อรชุนสย ตุ ปุษปาณิ ชมพูปตฺรยุตานิ จ ॥

สโลธราณิ จ ตลเลโป เทททวรคนธตำ หเรต ॥ 23 ॥

เขาย่อมเป็นยังให้ผู้อื่นหลงใหลในทุกๆ วัน ดอกไม้ทั้งหลายของทูรวา กากชัฆาและอรชุน
ผสมกับใบของต้นชมพู และสโลธระลงไปด้วย ยาพอกอันมีส่วนผสมเหล่านี้ย่อมทำลายกลิ่นไม่พึง
ประสงค์ทั้งหลายของร่างกาย

ยุกต์ โลธรมไวรนีไรศจฐรณนตุ กนกสย จ ॥

เตโนทวรุตติตเทหสย น สยาททริษมปรพาธิกา ॥ 24 ॥

ผงของทองคำผสมกับน้ำคั้นที่ได้จากโลธระ เมื่อนำมาฉาบทาลงบนร่างกายแล้ว ย่อมไม่ถูก
ความร้อนในฤดูร้อนเผาไหม้หรือสร้างความเจ็บป่วย

ทุคะโนชสี เสกศจ ฆรมโทษศจ นศยติ ॥

กากขี้เฒะหวรุตตนนตุ หยัคระคกรั ภาเวต ॥ 25 ॥

การชำระล้างร่างกายด้วยน้ำนมในตอนเช้า ย่อมทำลายโทษและผลกระทบที่ไม่พึงประสงค์
ของเหงื่อ การฉาบทาร่างกายด้วยกากขี้เฒะ หยัคระคกรั เป็นการทาเครื่องสำอางให้แก่ร่างกาย

มฤชษฎี ศรุกรา จ วาสกสย รโส มธู ॥

เอตตปีตี รกตปีตตกามลาปาลนุโรคนุต ॥ 26 ॥

เมื่อตีมียาอันมีส่วนผสมได้แก่ ยัชฎิมธู น้ำตาล น้ำคั้นของวาสกะ และน้ำผึ้ง ย่อมสามารถ
รักษาโรคคิซ่าน ซีดเหลือง ภาวะไอออกเลือด และอาการเลือดไหลไม่หยุด

รกตปีตต หเรตปีโต วาสกสย รโส มธู ॥

ปรตตะกาเล โตยปานาตปีนสี ทารุณั หเรต ॥ 27 ॥

การตีมีน้ำคั้นของวาสกะผสมกับน้ำผึ้ง สามารถรักษาภาวะไอออกเลือดและอาการเลือดไหล
ไม่หยุดได้ การตีมีน้ำในตอนเช้าสามารถทำลายความรุนแรงของอาการหวัดประเภทต่างๆ ได้

พิภิตกสย ไว จุรณั ปิปปลยยะ สไนธวสย จ ॥

ปีตี สก่าซิกิ หนติ สุวรเกทั มหะศวร ॥ 28 ॥

ผงบดอันมีส่วนประกอบคือ วิภิตกะ ปิปปลี และเกลือก้อน เมื่อตีร่วมกับกาญชิกะ สามารถ
ทำลายอาการเสียงแหบได้ โอ้ พระมหะศวร

จุรณมามลกั เสวยั ปีตี ควยบโย 'นวิตม ॥

มนะศิลา พลามุลั โกลปน จ คุคคูละ ॥ 29 ॥

ชาติปตรั โกลปตรั ตธา ไจว มนะศิลา ॥

เอภิกัไจว กฤตธา วรตติรพทฤษฎคเนนา มหะศวร ॥

ธูมปาน์ กาสหร์ นาตฺร การยยา วิจาร์ณา

॥ 30 ॥

การดื่มผงบดของอามลกะร่วมกับน้ำนมโค หรือการใช้ส่วนผสมของหรดาล รากของวลา ใบของโกละ และคुकคูละ หรือการใช้ส่วนผสมได้แก่ ใบของชาติ ใบของโกละ และหรดาล นำมาทำเป็นแท่งแล้วเผาด้วยฟืนจากไม้พุทราแล้วนำมาสูดดม วิธีการทั้ง 3 นี้ย่อมกำจัดอาการไอได้ โอ้ พระมเหศวร

ตริผลาปิปปลิจูรณิ ภกษิตํ มธฺนา ยุตม ॥

โกชนาเทหา หิ สมธฺ ปิปาสาชว (ตว) ริตํ หเรต ॥ 31 ॥

การบริโภคมผงของตริผลาและปิปปลีนํ้ามาผสมกับน้ำผึ้ง ในตอนก่อนเริ่มรับประทานอาหาร โดยดื่มนํ้าผึ้งร่วมด้วยนั้น ย่อมกำจัดอาการหิวน้ำและอาการไข้ได้

พิลวมูลลจ สมธฺคฺคฺทฺจิกฺกฺวิตํ ชลม ॥

ปีตํ หเรจจ ตริวิธํ ธฺรทํ ไนวาตฺร สํศยะ ॥

ปีตา ทูรวา ธฺรทินฺตฺสยาศปีชฺญา ตณฺฑลวารีณา ॥ 32 ॥

การดื่มนํ้าอันได้จากการปรุงรกรากของพิลวะกับน้ำผึ้งและน้ำเชื่อม ย่อมทำลายอาการอาเจียนทั้ง 3 ประเภทได้โดยมิต้องสงสัย การดื่มนํ้าที่บดรวมกันโดยใช้นํ้าขาวช้าวย่อมทำลายอาการอาเจียนได้

อิติ ศฺรีคารุเท มหาปุราणे

ปุรวฺวณฺเต ปฺรธมาศายเย อจารกาณฺเต

นวยธิกศตโตโม 'ธฺยายะ ॥ 190 ॥

จบอธฺยายะที่ 190 ในอจารกาณฺธ อางศะที่ 1 ปุรวะชันท์ ในครุทมหาปุราณะดั่งนี้แล

อธยายะที่ 191

หริรูวาช

ปุนรรนวายา มุลถจ ศเวตี ปุชเย สมหาฤตม ॥

วาริ ปีตี ตสย ปารศเว ภวเนษุ น ปนุนคาะ ॥ 1 ॥

พระหริวิษณุได้กล่าวแล้วว่า

พึงไปตัดรากลีขาวของปุนรรนวายาภายใต้ฤกษ์ปุชเย แล้วนำมาต้มดื่มกับน้ำสะอาด อสรพิษ
ทั้งหลายย่อมไม่อยู่ใกล้หรืออย่างกรายไปสู่บ้านของเขาผู้นั้น

ตารกษยมุรตตี วเททโย ไว ภลลุกทนต์นิรมิตาม ॥

ส ปนุนโครน ทฤศเยต ยาวชชีวี วฤษธวช ॥ 2 ॥

ผู้ใดพบพารูปเหมือนของพญาครุฑอันทำมาจากเขี้ยวของหมี งูทั้งหลายย่อมไม่อาจมองเห็นผู้
นั้นได้ตลอดชีวิตของเขา โอ้ พระผู้มีโคเป็นธงชัย

ปิเพจฉลุมลิมูลึ ยะ ปุชยรูกเช รุทร วารินา ॥

ตสมินนปาสตทศนา นาคาะ สยูรนาตร สัศยะ ॥ 3 ॥

ผู้ใดพึงดื่มรากลีของศีลมันต์อันบดรวมกับน้ำภายใต้ฤกษ์ปุชเย โอ้ พระรุทธระศิวะเจ้า งู
ทั้งหลายย่อมหลีกเลี่ยงการขบกัดบุคคลนั้นโดยมิต้องสงสัย

ปุชเย ลชชาลูกามูเล หสตพพเท ตู ปนุนคาน ॥

คฤหณียาลเลปโต วาปี นาตร การุยยา วิจารณา ॥ 4 ॥

บุคคลพึงผูกกลากของลัชชาลูกาไว้ที่มือ หรือฉาบทารากนี้ ภายใต้ฤกษ์ปุชเย จะสามารถจับงู
ได้ (โดยไม่เป็นอันตราย) นี้แลคือเรื่องจริงโดยมิต้องพิจารณา

ปุชเย ศเวตารกมุลนตุ ปีตี ศีเตน วารินา ॥

นศเยตฺ ตศกวิษั กรวีราทิหิ วิษม ॥ 5 ॥

ภายใต้ฤกษ์ปุชยะ พิ้งตีมรากของอรรกะสีขาวพร้อมด้วยน้ำเย็น สามารถทำลายพิษอันเกิด
จากยุงขนาดใหญ่ที่มีชื่อว่า ทังศกะ ได้ และรากของกรวีราก็มีฤทธิ์ทำลายพิษเช่นเดียวกัน

มหากาลสย ไว มูถ์ ปิษฏุ ตตกำชิเคน ไว ॥
โวฑุรณำ ทุณทุภานำ จ ตลเลโป หเรเต วิษม ॥ 6 ॥

พิ้งบดรากของมหากาละและผสมกับกาณูชิกะ เมื่อนำมาทาจะสามารถขับไล่พิษของงูโวฑุระ
และงูทุณทุภะได้

ตณทุลียกมูถ์ จ ปิษฏุ ตณทุลวารินา ॥
ฆฤเตน สห ปิตนตุ หเรตสรวิษานิ จ ॥ 7 ॥

พิ้งบดรากของตณทุลียกะโดยผสมกับน้ำข้าวข้าว แล้วตีร่วมกับเนยใส จะสามารถทำลาย
พิษทั้งปวงทุกประเภทได้

นิลิลชชาลुकามูถ์ ปิษฏุ ตณทุลวารินา ॥
ปีตฺ ตททศกวิษํ นคเยเทเคน ไว ภโยะ ॥ 8 ॥

รากของนิลีและรากของลิลชชาลุกา อาจใช้เพียงอย่างเดียวหรือใช้ทั้งสองอย่างก็ได้ นำมาบด
โดยใช้น้ำข้าวข้าว เมื่อตีแล้วสามารถกำจัดพิษอันเกิดจากยุงทั้งศกะได้

กุษมาณทกสย สุวระ สะคฺทะ สหศรฺกระ ॥
ปีตะ สทฺคฺโธ หนยาจจ ทศกสย วิษํ จ ไว ॥ 9 ॥
ตถา โภทรวมุลสย โมหสย หร เอว จ ॥

น้ำคั้นจากกุษมาณทะ ผสมกับน้ำเชื่อมและน้ำตาล เมื่อตีพร้อมด้วยน้ำนม ย่อมสังหารพิษ
ของยุงทั้งศกะได้ โอิ พระหระศิวะเจ้า น้ำคั้นจากรากของโภทรวะและน้ำคั้นจากโมหะ ก็ใช้ได้เช่นกัน

ยษฏิมธฺสมายุกตา ตถา ปีตา จ ศรฺกรา ॥ 10 ॥
สทฺคฺธา จ ตริราเตรณ มุชกานำ วิษํ หเรต ॥
จฺลुकตรยปานาจจ วารินะ สีตลสย ไว ॥ 11 ॥

ตามพุลทศมฺขสย ลาลาสตราโว วินศยติ ॥
 ฆฤตฺ สศกรฺ ปิตฺวา มหฺยปานมโท น ไว ॥ 12 ॥

การดื่ม น้ำตาลอันผสมกับยัชฎีมธุ และใช้ร่วมกับน้ำนมเป็นเวลา 3 ราตรี ย่อมสังหารพิษของ
 หนูได้ การบ้วนปาก 3 ครั้งด้วยน้ำเย็น แล้วเคี้ยวใบพลู ย่อมยังให้อาการระคายเคืองของเยื่อเมือกใน
 ปากพินาศไปสิ้น การดื่มเนยใสผสมน้ำตาลย่อมช่วยให้ไม่เมาหลังจากดื่มของมีนเมา

กฤษณำโกลสย มูเลน ปิตํ สุกฺวณฺตี ชลม ॥
 ตโต นศฺยเหตุรวิษํ ตฺริราเตรณ มเหศวร ॥ 13 ॥

ไอ้ พระมเหศวร ยาต้มอันปรุงจากรากของอังกิลละดำผสมกับน้ำสะอาด เมื่อดื่มติดต่อกันเป็น
 เวลา 3 ราตรี ย่อมยังให้พิษที่ออกฤทธิ์อ่อนๆ ที่ยังคงค้างในร่างกายพินาศไปได้

อฺษณํ คฺวยฆฤตํ ใจฺว ไสณธเวน สมฺนวิตม ॥
 นาศเยตตฺนมหาเทว เวทนา วฤตฺจิกฺโกทฺถวาม ॥ 14 ॥

เนยใสร้อนที่ผสมกับเกลือก้อน ไอ้ มหาเทวะ ย่อมยังให้เวทนา (ความเจ็บปวด) อันเกิดจาก
 แมงปองพินาศไปสิ้นได้

กฺสุภํ กฺฤมณฺใจฺว หริตาลี มนะศิลา ॥
 กรฺขํ ปิษิตํ ใจฺว หยฺรฺกฺมฺลํ จ ศฺกร ॥ 15 ॥
 วิษํ นฤณำ วินศฺยเหตุตุ เอเตษำ ภกฺษณาจฺฉิว ॥

ไอ้ พระศิวะสังกร พึงบดยาอันมีส่วนประกอบคือ กุสุภะ กุงฺกมะ หริตาลี หรดาล กรัญชะ
 และรากของอรรกะ เมื่อบริโภคนแล้ว พิษทุกชนิดของคนทั้งปวงย่อมพินาศไปสิ้น ไอ้ พระศิวะผู้เป็น
 มงคล

ทีปโตลปรทานาจจ ทฺไศราก็ฏฺไชเส ศิว ॥
 ขรฺชฺรกรวิษํ นศฺยเหตุตทา ไว นาตฺร สํศย ॥ 16 ॥

ด้วยการทาน้ำมันตะเกียง พิษของแมงป่องอันเกิดจากการต่อยของแมงชนิดนี้ย่อมพินาศไป
สิ้นโดยมิต้องสงสัย โอ้ พระศิวะผู้เป็นมงคล

ทำศุภานัน วฤคจิกษย ศุณฐี ตครสยุดา ॥
นศเยนมธุมภิกษิกายา เอเตช่า เลปโต วิษม ॥ 17 ॥
ศตปุชปา ไสนธวณจ สาชยี่ วา เตน เลปเยต ॥

ณ บริเวณที่ถูกแมงป่องหรือผึ้งต่อย พึงนำยาพอกอันมีส่วนผสมคือ ศุณฐีและตคระ ทาลงไป
แล้วพิษอันเกิดจากแมลงเหล่านั้นย่อมพินาศไป หรืออาจพอกยาอันมีส่วนผสมคือ ศตปุชปาและเกลือ
ก้อน ผสมกับเนยใส ทาลงไปตรงบริเวณนั้น

ศิริชสย ตุ พีชั ไว ลีทุธ กษีเรน ฆรชิตม ॥ 18 ॥
ตลเลปน มหาเทว นศเยตูกุกุรชั วิษม ॥
ชวลิตาคนิรวาริเสโก ตถา ทรทุรชั วิษม ॥ 19 ॥

ยาพอกอันปรุงสำเร็จจากเมล็ดของศิริษะบดผสมกับน้ำมัน โฉ้ มหาเทวะ เมื่อนำมาทาแล้ว
พิษอันเกิดจากสุนัขกัดย่อมพินาศไป ไฟที่กำลังโชติช่วงและการอาบรดด้วยน้ำก็ทำลายพิษอันเกิด
จากทรทุระ (หนูมีพิษ) ได้เช่นกัน

ธตตุรกรโสนมิศรั กษีรทฤษคุชปานตะ ॥
ศุณำ วิชั วินศเยตตุ ศคฏุกำกิตเศษร ॥ 20 ॥

น้ำคั้นจากธตตุระ ผสมกับน้ำมันและน้ำเชื่อม โฉ้ พระผู้ทัตจันทรเป็นปิ่น ย่อมทำลายพิษจาก
สุนัขทั้งปวงได้ (โรคพิษสุนัขบ้า)

วฏุนิมพศมีนายจ วลกไละ กวลิตั ชลม ॥
ตตเสกานมุชทนต์านำ นศเยทไว วิชเวทนา ॥ 21 ॥

ยาต้มน้ำใช้น้ำเป็นองค์ประกอบหลักผสมกับเปลือกไม้ของต้นวฏะ นิมพะและศมี เมื่อใช้กลั้ว
ปากและฟันแล้ว ความเจ็บปวดอันเกิดจากพิษทั้งหลาย (ในปาก) ย่อมพินาศไปสิ้น

เลปนาทเวททาโรศจ ไคริกสย จ เลปนาต ||
 นาเศศวโร หริเทร ทเว ตถา มณชิษฐกา หร ||
 เอภีรเลปาทวินศเยตตุ ลูตาวิชฌมาปเต || 22 ||

ด้วยการททายาพอกอันทำจากเทวทารุ และด้วยการททายาพอกอันทำจากไคริกะ โอ้ พระหระ
 คิวะเจ้า ยาพอกอันมีส่วนประกอบได้แก่ นาเศศวร หริทราทั้ง 2 ประเภท และมัญชิษฐะ เมื่อพอกยา
 ขนานนี้แล้ว พิษอันเกิดจากแมงมุมย่อมพินาศไปสิ้น โอ้ สวามีแห่งพระแม่อุมา

กรณชสย ตุ พีชานิ ตรุณจฉทเมว จ ||
 ตिलाศจ สรุษปา หนยุรวิษุ วั นাত্র สึศยะ || 23 ||

เมล็ดทั้งหลายของกรัญชะ เปลือกของตรูณะ ตีละและสรุษปะ ยาพอกอันมีส่วนผสมเหล่านี้
 ย่อมสามารถทำลายพิษทั้งหลายได้โดยมิต้องสงสัย

ฆฤต กุมารีปตรโว ทตตี สลวณิ หร ||
 ตุรัมเศรียราณา กณฐุรนศเยทศาทตะ || 24 ||

พียงททายาพอกอันมีส่วนผสมของเนยใส ไบกุมารี และเกลือก้อน โอ้ พระหระคิวะเจ้า อาการ
 คับบร่างกายของม้าทั้งหลายย่อมพินาศไป

อิติ ศรีคารุเท มหาปุราณะ ปุรวณเต
 พรธมาศายเย อจารกาณเต
 เอกนวนตยจิกศตโตโม 'ธยยะ || 191 ||

จบอัยยะที่ 191 ในอจารกาณท์ อางศะที่ 1 ปุรวะชันท์ ในครุฑมหาปุราณะดังนี้แล

อัยายะที่ 192

หริรูวาจ

จิตรกสยาษภูภาคาศจ ศุรณสย จ โษทศ	
ศุณฺรญา ภาคาศจ จตวาโร มริจानำ ทวย์ ตถา	1
ตริตยํ ปิปปลีมูลํ วิทงคานำ จตฺชฎยม	
อษฎฺฐา มุศฺลิกาภาคาศตริฟลาयाศจตฺชฎยม	
ทวิคฺเณน คฺุเทโนษำ โมทกานิท การเยต	2

พระหริวิษณุได้กล่าวแล้วว่า

จิตรกะ 8 ส่วน ศุรณะ 16 ส่วน ศุณฺฐี 4 ส่วน มริจะ 2 ส่วน รากของปิปปลี 3 ส่วน วิทังคะ 4 ส่วน มุศฺลิกา 8 ส่วน ตริฟลา 4 ส่วน และผสมคฺุทะ (น้ำเชื่อม) ในปริมาณ 2 เท่าของปริมาณส่วนผสมเหล่านี้ แล้วพียงั้นเป็นลูกเหมือนขนมโมทกะ

ตทกษณมชีรณํ ทิ ปาณทุโรคยจ กามลม	
อติสารมฺมุศจ มนทาคนิ ปลีหาญใจว นิวารเยต	3

เมื่อบริโภคยานานนี้แล้ว ย่อมรักษาโรคต่างๆ คือ อาหารไม่ย่อย โรคตีซ่าน โรคบิด อากา
รเบื่ออาหาร และอาการม้ามโตได้

พิลวาคนิมนละ ศโยนากปาฏฺฐาปาริภทรม	
ปรสารณยศฺวคนธา จ พฺลหตี กณฺฐกากริกา	4
พลา จาติพลา ราสนา ศฺวทังษฎฺฐรา จ ปฺนรฺรนา	
เอรฺชทะ ศาริवा ปรณิ คฺุชฺฐิจิ กปิกจฺจุกา	5
เอษำ ทศปฺลานภาคานกฺฺวาทเยตสฺลิลเ 'มเล	
เตน ปาทาวเศเชณ ไตลปาเตร วิปาจเยต	6

พิลวะ อัคนิมันละ ศโยนากะ ปาฏฐา ปาริภทระ ประสารณิ อัศวะคันธา พฺลหตี กณฺฐกากริกา
วลา อติวลา ราสนา ศฺวทังษฎฺฐรา ปฺนรฺรนา เอรฺชทะ ปรณิ คฺุชฺฐิจิ และกปิกจฺจุกา แต่ละชนิดใช้ใน
ปริมาณ 10 ปละ แล้วพียงั้นเป็นยาโดยใช้น้ำสะอาด พียงั้นจนตัวยาเหลือเพียง 1 ใน 4 ส่วน แล้วจึง
นำมาปรุงต่อในภาชนะที่เต็มไปด้วยน้ำมัน

อาชี วา ยทิ ควयी กุชีรี ทตตวา จตุรคณม   ॥
 ศตาวรี° ไสนธวณจ ไตลตุลย์ ปุรทาปเยต   ॥ 7 ॥

เติมน้ำมันแพะหรือน้ำมันวัวลงไปปริมาณ 4 เท่า แล้วจึงใส่ศตาวรีและเกลือก้อนในปริมาณที่เท่ากับน้ำมัน

ทรวยาณิ ยานิ เปชยาณิ ตานิ วกุชยามิ ตจฉฤณ   ॥
 ศตปุชปา เทวทารุรพลา ปรรณี วจาคุรุ   ॥ 8 ॥
 กุชฎี มาสี ไสนธวณจ ปลเมกั ปุณรรนวา   ॥
 ปาเน นสเย ตถาภยงเค ไตลเมตตปุรทาปเยต   ॥ 9 ॥

สมุนไพรรัดอันพืงนำมาบดเพื่อทำเป็นยา เราจักกล่าวถึงสมุนไพรรเหล่านั้น ขอท่านจงฟังเถิด ศตปุชปา เทวทารุ วลา ปรรณี วจา อคุรุ กุชฎะ มางสี เกลือก้อน และปุณรรนวา ทั้งหมดนี้อย่างละ 1 ปลาย พืงปรุงน้ำมันนี้เพื่อใช้ในการตี้ม ตม หรือทาบนร่างกาย

หฤจจุลั ปารศวศุลณจ คณพมาลาณจ นาศเยต   ॥
 อปสมารั วาตรกตั วปุชมาศจ ปุมาณภเวต   ॥ 10 ॥
 ครุภมศวตรี วินทยาตกี ปุณรมานูชี หร

น้ำมันนี้ทำลายอาการจุกเสียดบริเวณหัวใจ อาการปวดหลัง วัณโรคต่อมน้ำเหลืองบริเวณคอ ไทรอยด์ และโรคขาดรักตะได้ บุรุษทั้งหลายย่อมกลายเป็นผู้มีร่างกายงดงาม แม้แต่ล่อตัวเมียยังสามารถตั้งครภได้ โอ้ พระหระคิเวเจ้า แล้วยังมีสิ่งอื่นใดที่จะมหัศจรยยิ่งกว่านี้สำหรับผู้หญิงอีกเล่า (ยานี้ช่วยให้สตรีตั้งครภได้)

อศวานา วาตภคานา กุณชราณา นฤณา ตถา   ॥
 ไตลเมตตปุรโยกตวयी สรววาทวิการินาม   ॥ 11 ॥

น้ำมันนี้เหมาะยิ่งสำหรับใช้กับม้าทั้งหลาย ช้างทั้งหลาย และบุคคลที่วาตะชำระสูญหาย หรือมีอาการผิดปกติทุกประเภทเกี่ยวกับวาตะ

หิงคุตุมพुरुศุณฐีภีระ สิทธิ ไตลนตุ สารชปม ॥
 เอตทธี ปุรณั เศรษฐั กรณศุลาปหิ ปรม ॥ 12 ॥

น้ำมันมัสตาร์ดที่ปรุงร่วมกับหิงคุ ตุมพुरु และศุณฐี เมื่อใช้หยอดหูแล้ว ถือเป็นยาที่ยอดเยี่ยม
 ที่สุดในการกำจัดอาการปวดในหู

ศุขกมุลกศุณฐีนำ กษาโร หีคุลนาครม ॥
 ตกริ จตุรคุณั ทพยาตไตลเมตทวิปาจเยต ॥ 13 ॥
 พาทิรยัย กรณศุลงจ ปุยสตราวณจ กรณโยะ ॥
 กริมยศจ วินศยนติ ไตลสยาสย ปุรปุรณาต ॥ 14 ॥

ขี้เถ้าของมูลกะแห้งและศุณฐีแห้ง หิงคุละ นาคระ ผสมกับน้ำมันเนยในปริมาณ 4 เท่า แล้ว
 ปรุงเป็นน้ำมัน ด้วยการหยอดน้ำมันนี้ในหู อาการหูหนวก อาการปวดในหู อาการน้ำหนองไหลในหู
 รวมถึงหนองต่างๆ ในหูยอมพินาศไปสิ้น

ศุขกมุลกศุณฐีนำ กษาโร หีคุล นาครม ॥
 ศตปุชปา วจา กุชฐั ทารุศิริรสาณชนม ॥ 15 ॥
 เสาวรจลั ยวักษาริ สามุทริ โสณธวั ตลา ॥
 ครนถิกิ วิฆมุสตัดิ จ มธู ศุกัดิ จตุรคุณม ॥ 16 ॥

ผงขี้เถ้าของมูลกะแห้งและศุณฐีแห้ง หิงคุละ นาคระ ศตปุชปา วจา กุชฐะ ทารุ ศิครุ รสาณ
 ชนะ เสาวรจละ ยวักษาระ เกลือสมุทระ ครันถิกะ วิฆะ มุสตะ(แห้วหมู) รวมไปถึงน้ำผึ้งบริสุทธิ์ใน
 ปริมาณ 4 เท่า

มาตุลจครสศุใจว กทสิรส เอว จ ॥
 ไตลเมภิริวิปุกตวยั กรณศุลาปหิ ปรม ॥ 17 ॥
 พาทิรยัย กรณนาทศจ ปุยสตราวศจ ทารุณม ॥
 ปุรณาทสย ไตลสย กริมยะ กรณโยรหุร ॥ 18 ॥

น้ำคั้นของมาตุลุงคะ และน้ำคั้นของกทลิตัวย นำส่วนผสมทั้งหมดนี้ปรุงจนเป็นน้ำมัน สามารถทำลายอาการปวดในหูได้อย่างยอดเยี่ยม โอิ พระหระศิวะเจ้า เมื่อหยอดน้ำมันนี้ลงในหูทั้งสองแล้ว อาการหูหนวก เสียงในหู หนองในหู รวมถึงหนองในหู

สหโย วินาศมายนติ ศศางกฤตเศขร ॥

กษารโถลมิทึ เศรษฐี มุขทนมลาปหม ॥ 19 ॥

โอิ พระผู้เอาพระจันทร์เป็นปิ่น ย่อมพินาศลงหมดสิ้นในทันที นี่คือน้ำมันประเภทที่มีส่วนผสมจากขี้เถ้าที่ประเสริฐสูงสุด สามารถทำลายความสกปรกทั้งปวงของปากและฟันได้

จนทน์ ภูกุม ม่าสี กรปูร์ ชาตีปตริกา ॥

ชาติกงโกลปุคานำ ลวงคสย ผลานิ จ ॥ 20 ॥

อครุณี จ กสตุรี กุชฐี ตครปาทิกา ॥

โคโรจนา ปริยงคฺจ พลา ไจว ตถา นชี ॥ 21 ॥

สรลึ สปตปรณึ จ ลากษา จามลกี ตถา ॥

ตถา ตุ ปทมกั ไจว หเยไตสไตลึ ปรสาธเยต ॥ 22 ॥

ผงจันทนะ กุงกุมะ มางสี การบูร ชาตีปตริกา ผลของชาติ ผลของกังกโกละ ผลของปุคะ และผลของลวงคะ อครุ กัสตุรี กุชฐะ ตครปาทิกา โคโรจนา ปริยงคฺ วลา นชี สรละ สปตปรณะ ลากษา อมลกี รวมถึงปัทมกะด้วย พึงนำส่วนผสมเหล่านี้ทั้งหมดมาปรุงให้สำเร็จเป็นน้ำมัน

ปรสเวทมลทฺรคนธกัฑู กุชฐหรี ปรม ॥

คจฉติ สตรึศตึ รุทฺร พนุธยาปี ลภเต สุตม ॥ 23 ॥

น้ำมันนี้มีประสิทธิภาพสูงในการขจัดกลิ่นเหม็นออกจากร่างกาย ช่วยรักษาอาการคันและโรคผิวหนังอื่นๆ โอิ พระหระศิวะเจ้า เมื่อใช้น้ำมันนี้ บุรุษสามารถไปหาหญิงสาวเป็นร้อยได้ในแต่ละคืน แม้แต่หญิงที่เป็นหมันก็สามารถให้กำเนิดบุตรได้

ยวานี จิตรกัม ธาณย์ ตระยษณฺ์ ชีรกัม ตถา	
เสาวรรจลฺ วิทคฺจ ปิปปลีมูลราชิกม	24
เอภีะ ปเจทฆฤตปรสถํ ชลปรสธาษฏสยฺตม	
ตถา 'รุโศคฺลุมศวยณฺ หนติ วหฺนี กโรติ ไว	25

พึงใช้สมุนไพรรักษาได้แก่ ยวานี จิตรกะ ธาณยะ ตระยษณะ ชีรกะ เสาวรรจละ วิทคะ รากของปิปปลี และรากชิกะ นำมาปรุงกับเนยใส 1 ปริสตะและน้ำสะอาด 8 ปริสตะ น้ำมันนี้สามารถทำลายริดสีดวงทวารและอาการม้ามโต รวมถึงเพิ่มไฟในร่างกายด้วย

มริจํ ตริวฤตํ กุชฺฐํ หริतालं मनःसिला	
เทวทารุ หริเทร ทเว กุชฺฐํ มาสี จ จันทนม	26
วิศาลา กรวีระจ อรกกุชฺรี ศกฤทฺรสะ	
เอษาลจ การุชีก ภาโค วิษยารุทปฺลํ ภเวต	27
ปรสถํ กฏุกไตลสย โคมุเตร 'ษฏฺคณฺ ปเจต	
มฤตปาเตร โลหปาเตร วา ศาโนรมฤทวคฺนินา ปเจต	28

มริจะ ตริวฤตะ กุชฐะ หริतालะ หรताल เทวทารุ หริทราทั้ง 2 ประเภท มางสี จันทนะ วิศาลา กรวีระ น้ำคั้นอันมีลักษณะคล้ายนมของอรรกะ น้ำคั้นจากมูลโค ทั้งหมดนี้ในอัตราส่วนอย่างละ 1 กรรชะ และวิษะในปริมาณครึ่งปละ น้ำมันมีสตาร์ด 1 ปริสตะ ปัสสาวะโคปริมาณ 8 เท้า (8 ปริสตะ) พึงปรุงโดยใช้ภาชนะที่ทำจากดินหรือโลหะ ต้มโดยใช้ไฟอ่อน

ปามา วิจฺรจิกา ไจว ททรรุวิสโฝฏฺกานิ จ	
อภยเคนฺ ปฺรณศฺยนฺติ โกมลตฺวลจ ชายเต	29
ปรภูตานุยปี ศฺวิตฺราณิ ไตเลนानน มรฺทเยต	
จิโรตฺถิตมปี ศฺวิตฺรํ วินษฺฏํ ตตฺกษณาทภเวต	30

ด้วยการทาน้ำมันนี้ลงบนร่างกาย โรคปามา วิจรรจิกา กลากเกลื้อนและรอยต่างๆ บนผิวหนังย่อมพินาศไปสิ้น ความอ่อนโยนนุ่มนวลของผิวหนังย่อมเกิดขึ้น โรคเรื้อนต่างๆ หลากหลายประเภทย่อมถูกทำลายไปด้วยการทาน้ำมันนี้ แม้จะเป็นโรคเรื้อนที่เป็นมานานแล้วก็ย่อมจะพินาศไปในทันที

อุปมากระ คุฑูจี วจา กุชฐะ ศตาวรี ศังขบุษปี อภยา เนยใส และวิหังคะ นำมาในปริมาณ
เท่าๆ กันและผสมรวมกัน เมื่อบริโภคเป็นเวลา 3 วันติดต่อกัน ย่อมยังให้คนผู้นั้นทรงจำคัมภีร์ได้ถึง
800 เล่ม

อทภริวา ปยสาชเยน มาสเมกนตุ เสวิตา ॥

วจา กุรยยานนรี ปราชณู ศรุติธารณสยุตม ॥ 37 ॥

วจา เมื่อใช้ผสมกับน้ำสะอาดหรือน้ำเนยใส ต้มต่อเนื่องกันเป็นเวลาหนึ่งเดือน ย่อมยังให้คนผู้นั้น
กลายเป็นนักปราชญ์ สามารถทรงจำสิ่งที่ได้ยินได้ฟังได้แม้ในครั้งแรก

จนทรสุรยครเห ปิต์ ปลเมกั ปโย ันวิตม ॥

วจาياسตตกษณั กุรยยานมหาปรชญาตุ นรม ॥ 38 ॥

วจาปริมาณ 1 ปละ เมื่อต้มกับน้ำนมในระหว่างที่เกิดจันทรปราคาหรือสุริยุปราคา ย่อมยังให้
คนผู้นั้นกลายเป็นจอมปราชญ์ในช่วงเวลานั้นเลย

ภูนิมพนิมพตริผลาปรปโฏศจ ศฤตั ชลม ॥

ปโฏลีมุสตกภยาญจ วาสเกน จ นาศเยต ॥ 39 ॥

วิสโฏฏกานิ รกตณจ นาตริ การยยา วิจารณา ॥

น้ำต้มเดือดอันมีส่วนผสม ได้แก่ ภูนิมพะ นิมพะ ตริผลา ปรรปฏะ ปโฏลี มุสตกะ และวาสกะ
ยาขนานนี้ย่อมทำลายผีทั้งหลายและรอยจำแดงได้โดยมิต้องสงสัย

กตกสย ผลั คัซั ไสนธวั ตฺรยษณั วจา ॥ 40 ॥

เผนิ รสาณชนั กุโขทริ วิชงคานิ นมะศิลา ॥

เอษั วรตตริหนติ กาจั ติมิริ ปฏลั ตถา ॥ 41 ॥

ก้อนแห้งอันทำมาจากผลของกตกะ หอยสังข์ เปลือกก้อน ตฺรยษณะ วจา เผนิ รสาณษณะ วิหัง
คะและหรดาล ผสมน้ำผึ้งแล้วปั้นเป็นแท่ง สามารถทำลายอาการไอ อาการตามีตบอด และโรคทาง
สายตาที่มีชื่อว่า ปฏละ ได้

ปรสทหวย มาชกสย กวาดศจ โทธณมมกสาม ॥
จตุรภาคาวเศเชณ ไตลปรสถ วิปายเขต ॥ 42 ॥

ฟิงต้มยอันมีส่วนผสมได้แก่ มาชกะ 2 ปรัสถะและน้ำสะอาด 1 โทธณะ เคี้ยวจนเหลือเพียง 1 ใน 4 แล้ว แล้วฟิงปรุงกับน้ำมัน 1 ปรัสถะ

กาลชิกสยาตมกั ทตวา ปิษฎานเยตานิ ทาปเขต ॥
ปุณรรวา โคกษุรกั ไสนธวั ตฤษุณณั วจา ॥ 43 ॥
ลวณั สุรทารุศจ มณชิษฐา กณฎการิกา ॥

จากนั้นจึงใส่กาลชิกะ 1 อาตมกะ และยาบดอันมีส่วนผสมได้แก่ ปุณรรวา โคกษุระ เกลือ ก้อน ตฤษุณณะ วจา เกลือ เทวทารุ มณชิษฐา และกณฎการิกา

นสยาตปานาทธรรตเยว กรณศุถั สุทารุณม ॥ 44 ॥
พาธิรยยั สรวโรคฺชจ หยภยัคจจ มเหศวร ॥

ด้วยการสูดดมหรือด้วยการดื่ม ยานี้ย่อมทำลายอาการปวดหูประเภทที่เจ็บปวดรุนแรง ไอ้ พระมเหศวร หากทาลงบนร่างกาย สามารถทำลายอาการหูหนวกและโรคทั้งหลายได้

ปลทหัย ไสนธวณจ ศุณฐี จิตรกปจกม ॥ 45 ॥
เสาวีระปจปรสถั จ ไตลปรสถั ปเจตตตะ ॥
อสถุคทรสวรปลีหาสรววาทวิการนุต ॥ 46 ॥

เกลือก้อน 2 ปละ ศุณฐีและจิตรกะอย่างละ 5 ปละ เสาวีระ 5 ปรัสถะ ปรุงด้วยน้ำมัน 1 ปรัสถะ ยาขนานนี้สามารถรักษาอาการตกขาว ภาวะม้ามโต และโรคทางระบบประสาททุกประเภทได้

อุทุมพริ วฏั ปลกษั ชมพูทวยมถารชุนม ॥
ปิปปลี จ กทมพณจ ปลาคั โลธรัตนทุกม ॥ 47 ॥
มธุกมามรสรชชณจ พทริ ปทมเกศรม ॥
ศิริษพีชงกตกเมตตกวดณ สอิทม ॥
ไตลั หนติ วรณาลเลปจจिरกาลถวานปี ॥ 48 ॥

อุทุมพร วฏะ ปลักษะ ชมพูทั้ง 2 ประเภท อรชุนะ ปิปปลี กัทัมพะ ปลาสะ โลธระ ดินทุกะ มธูกะ อามระ สรรชะ พพระ ปัทมะเกศร เมล็ดของศิรีษะ และกตกะ นำส่วนผสมทั้งหมดมาใส่แล้วต้มรวมกัน น้ำมันที่ได้ เมื่อนำมาทาหรือพอก ย่อมสามารถรักษาบาดแผลทั้งหลายแม้จะเกิดขึ้นเป็นเวลานานแล้วก็ได้

อิติ ศรีคารุเท มหาปุราณะ ปุรวุขณเท

ปรณมาศายุเย อาจารย์ภาณเท ทวินวตยธิกศตโตโม 'ธยายะ || 192 ||

จบอัยยะที่ 192 ในอาจารย์ภาณท์ อางศะที่ 1 ปุรวะชันท์ ในครุทมหาปุราณะดังนี้แล

เนื้อหาด้านอายุรเวทที่ปรากฏในคัมภีร์ครุทปุราณะแต่ละอัยยะ สรุปได้ดังนี้

ตำราการแพทย์ที่ถ่ายทอดโดยพระชันวันตริ

อัยยะที่ 146	สรวโรคนิทาน	ว่าด้วย สาเหตุแห่งโรคทั้งปวง	จำนวน 24 โสลก
อัยยะที่ 147	ชวรนิทาน	ว่าด้วย สาเหตุของไข้ต่าง ๆ	จำนวน 86 โสลก
อัยยะที่ 148	รทตปิตตนิทาน	ว่าด้วย สาเหตุของอาการตกเลือด	จำนวน 17 โสลก
อัยยะที่ 149	กาสนิทาน	ว่าด้วย สาเหตุของการไอเรื้อรัง	จำนวน 21 โสลก
อัยยะที่ 150	ศวาสนิทาน	ว่าด้วย สาเหตุของโรคหืด	จำนวน 18 โสลก
อัยยะที่ 151	หิกกานิทาน	ว่าด้วย สาเหตุของการสะอึก	จำนวน 15 โสลก
อัยยะที่ 152	ยกษมนิทาน	ว่าด้วย สาเหตุของโรควิณโรค	จำนวน 27 โสลก
อัยยะที่ 153	อโรจนิทาน	ว่าด้วย สาเหตุของโรคเบื่ออาหาร	จำนวน 10 โสลก
อัยยะที่ 154	หฤทุโรคาทีนิทาน	ว่าด้วย สาเหตุโรคหัวใจ	จำนวน 20 โสลก
อัยยะที่ 155	มทาศยยาทีนิทาน	ว่าด้วย สาเหตุของโรคพิษสุราเรื้อรัง	จำนวน 35 โสลก
อัยยะที่ 156	อรโศนิทาน	ว่าด้วย สาเหตุของโรคริดสีดวงทวาร	จำนวน 59 โสลก
อัยยะที่ 157	อติสารนิทาน	ว่าด้วย สาเหตุของโรคท้องร่วง	จำนวน 29 โสลก
อัยยะที่ 158	มุตราชตามุตราคฤจณนิทาน	ว่าด้วย การวินิจฉัยการขับถ่ายปัสสาวะลำบาก	จำนวน 40 โสลก
อัยยะที่ 159	ปรเมหนิทาน	ว่าด้วย ทางเดินปัสสาวะผิดปกติ	จำนวน 39 โสลก
อัยยะที่ 160	วิทริคฺคฺลมนิทาน	ว่าด้วย สาเหตุของอาการบวมอักเสบ ฟี่หนอง	จำนวน 61 โสลก
อัยยะที่ 161	อุทรโรคนิทาน	ว่าด้วย สาเหตุของโรคในช่องท้อง	จำนวน 45 โสลก

อัยยาระที่ 162	ปานทุโสถนิทาน ว่าด้วย สาเหตุของโรคดีซ่าน	จำนวน 40 โสลก
อัยยาระที่ 163	วีสรูปนิทาน ว่าด้วย สาเหตุของโรคไฟลามทุ่ง	จำนวน 24 โสลก
อัยยาระที่ 164	กุษฐุโรคนิทาน ว่าด้วย สาเหตุของโรคเรื้อน	จำนวน 41 โสลก
อัยยาระที่ 165	กฤมินิทาน ว่าด้วย สาเหตุของโรคพยาธิ	จำนวน 14 โสลก
อัยยาระที่ 166	วาทวยานิทาน ว่าด้วย สาเหตุของโรคทางระบบประสาท	จำนวน 53 โสลก
อัยยาระที่ 167	วาทรงุณินิทาน ว่าด้วย สาเหตุของโรคเก๊าท์และข้อต่ออักเสบ	จำนวน 61 โสลก
อัยยาระที่ 168	ไวทยกศาสตรปริภาษา ว่าด้วยศาสตร์การแพทย์	จำนวน 54 โสลก
อัยยาระที่ 169	อนุปานาทีวธิกถน ว่าด้วยกฎของอาหารและเครื่องดื่ม	จำนวน 65 โสลก
อัยยาระที่ 170	ชวราทีจิกิตสถานิรูปณ ว่าด้วย การรักษาอาการไข้และอื่นๆ	จำนวน 78 โสลก
อัยยาระที่ 171	นาทีวรณาทิจิกิตสวารณน ว่าด้วย การรักษาโรคในโพรงจมูกและอื่นๆ	จำนวน 71 โสลก
อัยยาระที่ 172	สตรีโรคจิกิตสาทีกถน ว่าด้วยการรักษาโรคเกี่ยวกับสตรี	จำนวน 43 โสลก
อัยยาระที่ 173	โรคสาราทิวรณน ว่าด้วยหลักการสำคัญแห่งโรคภัยไข้เจ็บ	จำนวน 33 โสลก
อัยยาระที่ 174	พราหมีฆฤตาทิวรณน ว่าด้วย การพรรณนาถึงน้ำมันเนย	จำนวน 24 โสลก
อัยยาระที่ 175	ชวรหรณานาโยคาทิวรณน ว่าด้วย การปรุงยารักษาอาการไข้	จำนวน 18 โสลก
อัยยาระที่ 176	เกโศตปุตตยาทีวรณน ว่าด้วย การปรุงยาบำรุงเส้นผม	จำนวน 18 โสลก
อัยยาระที่ 177	เนตรานุชนาทินิรูปณ ว่าด้วย การปรุงยารักษาโรคตา	จำนวน 89 โสลก
ตำราการแพทย์ที่ถ่ายทอดโดยพระวิษณุ		
อัยยาระที่ 178	ว่าด้วย มนต์สเน่ห์การปรุงยากระตุ้นอารมณ์ทางเพศ	จำนวน 28 โสลก
อัยยาระที่ 179	ว่าด้วย ยารักษาโรคเกี่ยวกับฟัน หูและตา	จำนวน 11 โสลก
อัยยาระที่ 180	ว่าด้วย การเพิ่มสมรรถนะทางเพศ	จำนวน 12 โสลก
อัยยาระที่ 181	ว่าด้วย สมุนไพรสำหรับการรักษาโรคต่าง ๆ	จำนวน 11 โสลก
อัยยาระที่ 182	ว่าด้วย การบริโภคและการรักษาอาการโดนพิษทั้งหลาย	จำนวน 28 โสลก
อัยยาระที่ 183	ว่าด้วย การท่อมนต์รักษาโรคและสมุนไพรสำหรับรักษาโรคต่าง ๆ	จำนวน 19 โสลก
อัยยาระที่ 184	ว่าด้วย องค์ความรู้ทางการแพทย์การปรุงยาต้ม ยาเม็ด ยาผง สำหรับการรักษาโรคยาพอกแผล	จำนวน 37 โสลก
อัยยาระที่ 185	ว่าด้วย การใช้มันตระและต้นตระในทางการแพทย์	จำนวน 37 โสลก

อัยยาเยที่ 186	ว่าด้วย สมุนไพรสำหรับการรักษาโรคทั่วไป	จำนวน 15 โศลก
อัยยาเยที่ 187	ว่าด้วย การปรุงยาอายุวัฒนะ	จำนวน 14 โศลก
อัยยาเยที่ 188	วรมณจิ ว่าด้วย การรักษาบาดแผล	จำนวน 12 โศลก
อัยยาเยที่ 189	ว่าด้วย การรักษาโรคและการป้องกันสัตว์ร้าย	จำนวน 16 โศลก
อัยยาเยที่ 190	ว่าด้วย สมุนไพรที่ควรใช้ประจำวันและสำหรับการรักษาโรค	จำนวน 32 โศลก
อัยยาเยที่ 191	ว่าด้วย การรักษาพิษจากสัตว์มีพิษ	จำนวน 24 โศลก
อัยยาเยที่ 192	ว่าด้วย สมุนไพรสำหรับการรักษาโรคทั่วไป	จำนวน 48 โศลก

จากการแปลเนื้อหาด้านอายุรเวทในคัมภีร์ครุฑปุราณะทั้งหมดพบว่าเนื้อหาครอบคลุมเกี่ยวกับ สาเหตุแห่งโรคทั้งปวง ได้แก่ ไข้ต่าง ๆ อาการตกเลือด การไอเรื้อรัง โรคหืด การสะอึก โรควิณโรค โรคเบื่ออาหาร โรคหัวใจ โรคพิษสุราเรื้อรัง โรคริดสีดวงทวาร โรคท้องร่วง การขับถ่าย ปัสสาวะลำบาก ทางเดินปัสสาวะผิดปกติ อาการบวมอักเสบ ผื่นหนอง โรคในช่องท้อง โรคดีซ่าน โรคไฟลามทุ่ง โรคเรื้อน โรคพยาธิ โรคทางระบบประสาท โรคเก๊าท์และข้อต่ออักเสบ ศาสตร์การแพทย์ กฎของอาหารและเครื่องดื่ม การรักษาโรค อาการไข้โรคในโพรงจมูกและอื่นๆ โรคเกี่ยวกับสตรี หลักการสำคัญแห่งโรคภัยไข้เจ็บ การพรรณนาถึงน้ำมันเนยพราหมณ์การปรุงยารักษาอาการไข้ การปรุงยาบำรุงเส้นผม การปรุงยารักษาโรคตา มนต์เสน่ห์การปรุงยากระตุ้นอารมณ์ทางเพศ ยารักษาโรคเกี่ยวกับฟัน หูและตา การเพิ่มสมรรถนะทางเพศ สมุนไพรสำหรับการรักษาโรคต่าง ๆ การบริโภคและการรักษาอาการโदनพิษทั้งหลายการท้องมนต์รักษาโรคและสมุนไพรสำหรับรักษาโรคต่าง ๆ องค์ความรู้ทางการแพทย์การปรุงยาต้ม ยาเม็ด ยาผง สำหรับการรักษาโรค ยาพอกแผล การใช้มันตราและตันตระในทางการแพทย์ สมุนไพรสำหรับการรักษาโรคทั่วไป การปรุงยาอายุวัฒนะ การรักษาบาดแผล การรักษาโรคและการป้องกันสัตว์ร้าย สมุนไพรที่ควรใช้ประจำวันและสำหรับการรักษาโรค การรักษาพิษจากสัตว์มีพิษ สมุนไพรสำหรับการรักษาโรคทั่วไป

ปัญหาอุปสรรคที่พบจากการปริวรรตและการแปล พบว่าถ่ายทอดตัวอักษรเทวนาครีมีพยัญชนะซ้อนเกินสองตัวจำนวนมากอาจทำให้เกิดความผิดพลาดในการปริวรรตได้ง่ายและใช้เวลาค่อนข้างมาก ส่วนการแปลคัมภีร์ครุฑปุราณะทั้งหมดโดยยังคงรักษาความหมายเดิมของภาษาต้นฉบับไว้ ผู้ศึกษายังคงเก็บรักษารูปแบบทางไวยากรณ์ของต้นฉบับไว้ เช่น คำนามแปลเป็นคำนาม กริยาแปลเป็นกริยา คุณศัพท์แปลเป็นคุณศัพท์ ประกอบกับเนื้อหาอายุรเวทมีคำศัพท์เฉพาะเป็นส่วนใหญ่จึงใช้

การแปลทับศัพท์เพื่อให้คงความหมายเดิมของต้นฉบับไว้ อุปสรรคเรื่องการแปลอีกประการหนึ่งคือ การแปลโคลงต่อโคลงอาจจะไม่ได้เนื้อความที่ครบถ้วนจึงต้องแปลหลายโคลงพร้อมกันจึงจะได้ใจความ บางโคลงโครงสร้างประโยคไม่ชัดเจน ไม่ปรากฏคำกริยาหรือมีการจัดเรียงหลายโคลงติดต่อกันแล้วใช้การแปลภาษาอังกฤษแบบเพิ่มความมากไปกว่าต้นฉบับภาษาสันสกฤต เพราะผู้วิจัยได้ใช้คำแปลภาษาอังกฤษเป็นแนวทางในการแปลคัมภีร์ครุฑปุราณะภาษาสันสกฤตเป็นภาษาไทย

บทที่ 4

การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ด้านอายุรเวทกับคุณค่าทางการแพทย์ในคัมภีร์ครุทปุราณะ

เพื่อให้การศึกษามีความเป็นไปตามขั้นตอนอย่างเป็นระบบเพื่อแสดงให้เห็นที่มาของการวิจัย ตลอดจนวัตถุประสงค์ ระเบียบวิธีวิจัย ประโยชน์จากการวิจัยและเพื่อให้การวิจัยดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพจึงนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหาทางด้านอายุรเวทตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ดังนั้นในบทนี้ผู้วิจัยจึงจะนำเสนอองค์ความรู้ด้านอายุรเวทที่ปรากฏในคัมภีร์เป็นลำดับ ดังต่อไปนี้

องค์ประกอบในการรักษาโรค

ภิกษุเภชโรคราตุตปริจารกสมปทะ ॥

จิกิตฺสางคานิจตวารี วิปริตานุยสิทฺธเย ॥ 24 ॥

โคลงนี้กล่าวถึงแพทย์(ภิกษุ)ยา(เภช) ผู้ป่วย(โรคราตุ) ผู้ช่วยเหลือ(ปริจารก) เป็นรูปแบบการรักษาพยาบาลทั้งสี่และการขาดสิ่งเหล่านี้ทำให้การรักษาไม่สำเร็จหรือทำไม่ได้(อธยายะที่ 168 โคลงที่ 24)

ในทางอายุรเวทเพื่อให้การรักษาโรคใด ๆ ให้สมบูรณ์ เป็นระบบและประสบความสำเร็จนั้น ต้องประกอบด้วยสี่องค์ประกอบสำคัญสี่ส่วน ดังนี้³⁹⁶

1. แพทย์(อธยายะที่ 152 โคลงที่ 27) แพทย์ที่มีความเชี่ยวชาญและชำนาญในด้านการแพทย์ถือเป็นผู้ช่วยชีวิตผู้ป่วยที่ได้รับความทุกข์ทรมานจากโรคร้ายแรง มีความรู้อย่างแท้จริงทั้งเรื่องยาและระบบการรักษาต่าง ๆ³⁹⁷ พวกเขาเป็นผู้ประสบความสำเร็จในด้านการแพทย์และการช่วยเหลือผู้ป่วย สรุปได้ว่าเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสาเหตุ อากาโร สันญาณของโรคและการ

³⁹⁶ Acharya Balkrishna, *A Practical Approach to The Science of Ayurveda* (คู่มือปฏิบัติเพื่อสุขภาพ ศาสตร์แห่งอายุรเวท ศาสตร์แห่งชีวิต), trans. ฌักชา ดัฎฐา (กรุงเทพฯ: ปัญญาชน, 2560), 305-306.

³⁹⁷ Patil, Vasant, and Umesh K Sapa. *Clinical Diagnosis in Ayurveda: Concepts, Current Practice and Prospects*, *Journal of Ayurveda and Holistic Medicine (JAHM)* 1, no. 2 (2013): 1-7.

รักษา รวมทั้งการป้องกันไม่ให้โรคกลับมาเป็นซ้ำ สามารถให้คำแนะนำที่เหมาะสมกับผู้ป่วยในการใช้ยาได้ดี และเป็นผู้ตัดสินใจได้ทันท่วงทีเพื่อรักษาโรคขณะเกิดความทุกข์ทรมาน

2. ยารักษาโรค คุณภาพของยารักษาโรค สามารถใช้ได้ง่ายและใช้ได้หลายรูปแบบ เช่น ยาต้ม ยาผง ยาเม็ด ยาพอก ยาชูกำลัง ยาชนิดต่าง ๆ นั้นมีคุณสมบัติหลากหลาย คุณสมบัติต่าง ๆ เช่น รสชาติ รสขม รสขม วิปากะ มีความเหมาะสมและเป็ประโยชน์ต่อผู้ป่วย

3. ผู้ช่วยหรือผู้ดูแลผู้ป่วย ผู้ดูแลควรได้รับการฝึกอบรมเพื่อการดูแลผู้ป่วยที่ดีซึ่งจะช่วยให้ผู้ป่วยฟื้นตัวได้ในไม่ช้า ควรมีคุณสมบัติดังนี้ รู้สึกรักและเห็นใจผู้ป่วย รักสะอาด สงบสงี่ยม มีทักษะในการทำงาน มีความรู้ในการพยาบาล เป็นคนฉลาดและมีไหวพริบดีดี เพื่อการตัดสินใจได้อย่างถูกต้องในเวลาที่เหมาะสมโดยไม่ขาดสติหรือสูญเสียความอดทน

4. ผู้ป่วย เพื่อให้การรักษาผู้ป่วยเป็นไปอย่างรวดเร็วและประสบความสำเร็จ ผู้ป่วยควรปฏิบัติตามคำแนะนำของแพทย์ ควรมีกำลังใจที่ดี รวมทั้งรู้จักอดทนกับผลข้างเคียงของยาและความทุกข์ทรมานของโรค

ความรู้พื้นฐานของศาสตร์อายุรเวท

ความสัมพันธ์ระหว่าง ธาตุ โทษะ และมละ ทั้งสามปัจจัยเป็นเหมือนการสร้างฐานของร่างกาย ดังนั้นการประสานงานร่วมกันของทั้งสามส่วนนี้จึงสำคัญมาก วาตะอยู่ในธาตุอฐิ(กระดูก) ปิตตะอาศัยอยู่ในรักตะ(เลือด) เหงื่อและกษะเป็นธาตุที่เหลือ ดังนั้นการรักษาสมดุลของโทษะมีผลกระทบโดยตรงกับธาตุที่อาศัยอยู่³⁹⁸

โทษธาตุมลาธาโร เทหิหน้า เทห อูจยเต ॥

เตช่า สมตวมาโรคย์ กษยวฤทเธรวิปฺรยฺยะ

॥ 14 ॥

โคลกนี้กล่าวถึง ร่างของสิ่งมีชีวิตนี้เป็นฐานของ โทษะ ธาตุ และ มละ สิ่งเหล่านั้น ล้วนแต่ดำรงอยู่ในสภาวะนิ่งอยู่ในร่างกายที่ยังมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง การลดลงและเพิ่มขึ้นเป็นสาเหตุของโรค (อธยายะที่ 168 โคลกที่ 14)

³⁹⁸ Ranade, Subhash. *Natural Healing through Ayurveda*. Motilal Banarsidass Publishe, 2001,35.

วสาตถุงมาสมโท 'สถิมชชาศุกราณิ ธาตวะ ॥
 วาตปีตตกผา โทษา วิณมุตราทยา มลละ สมฤตาตะ ॥ 15 ॥

โคลกนี้กล่าวถึง มันทเลว เลือด เนื้อ มันทัน กระดูก เยื่อในกระดูก เรียกว่า ธาตุ วาตะ ปิตตะ กษะ เรียกว่า โทษะ อัจจาระ ปัสสาวะ เป็นต้น เรียกว่า มลละ (อัยยาะที่ 168 โคลกที่ 15)

ธาตุ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของร่างกาย ซึ่งเนื้อเยื่อเหล่านี้มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาทางร่างกาย รวมทั้งช่วยบำรุงร่างกาย ดูแลส่งเสริมและสร้างร่างกายขึ้นพื้นฐาน มีทั้งหมด 7 ธาตุ³⁹⁹ เป็นองค์ประกอบสำคัญของร่างกาย ได้แก่ 1) ฤษะ (พลาสมา) 2) อสฤกะ (เลือด) 3) มางสะ (กล้ามเนื้อ) 4) เมทะ (ไขมัน) 5) อัสถิ (กระดูก) 6) มัชชะ (ไขกระดูก) 7) ศุกระ (อวัยวะสืบพันธุ์)

1) ฤษะ หรือ ฤษิกา (พลาสมา หรือสารอาหารที่เป็นของเหลว) ช่วยลำเลียงของเหลวภายในร่างกาย และรับสารอาหารที่ได้จากการย่อยอาหารนำไปบำรุงเนื้อเยื่อทั้งหมดของร่างกาย การทำงานของพลาสมาได้รับการสนับสนุนจาก กษะ

2) อสฤกะ หรือรัคตะ (เลือด หรือส่วนหนึ่งของเลือดฮีโมโกลบิน) เป็นส่วนประกอบที่สำคัญอย่างยิ่งของร่างกาย ทำหน้าที่บำรุงเนื้อเยื่อ และเซลล์ทั้งหมด อีกทั้งยังเสริมสร้างให้ร่างกายแข็งแรง ช่วยเพิ่มสีเลือดและความกระจ่างใสของ ผิวพรรณ การทำงานของเลือดได้รับการสนับสนุนจากปิตตะ

3) มางสะ (เนื้อเยื่อบริเวณกล้ามเนื้อ) ทำหน้าที่เชื่อมโยงกล้ามเนื้อสำหรับการเคลื่อนไหวของร่างกาย ควบคุมระบบกล้ามเนื้อในร่างกาย ช่วยพยุงอวัยวะที่เป็นโครงสร้างหลักของร่างกาย เช่น แขน ขา อีกทั้งยังเป็นเนื้อเยื่อสำคัญในการเสริมสร้างไขมัน การทำงานของกล้ามเนื้อได้รับการสนับสนุนจากกษะ

4) เมทะ หรือวสา (ไขมันหรือเนื้อเยื่อไขมัน) ทำหน้าที่รวบรวมพลังงานและเก็บสะสมไว้เพื่อให้ร่างกายได้รับความอบอุ่น มีความแข็งแรง นอกจากนี้เนื้อเยื่อไขมันยังเก็บไขมันไว้เพื่อสร้างความหล่อลื่นให้ร่างกายทั้งยังสนับสนุนการทำงานของกระดูก การทำงานของไขมันได้รับการสนับสนุนจากกษะ

³⁹⁹ Acharya Balkrishna, *A Practical Approach to The Science of Ayurveda* (คู่มือปฏิบัติเพื่อสุขภาพ ศาสตร์แห่งอายุรเวท ศาสตร์แห่งชีวิต), trans. ณภัคชา ตัญญา (กรุงเทพฯ: ปัญญาชน, 2560), 101.

5) อัสนิ (เนื้อเยื่อกระดูก ได้แก่ เอ็นกล้ามเนื้อและเส้นเอ็น) รวมถึงกระดูกอ่อนทั้งหลายของร่างกาย ทำหน้าที่เป็นโครงสร้างหลัก ของร่างกาย ทำให้ร่างกายเป็นรูปร่าง นอกจากนี้ยังทำงานควบคู่กับกล้ามเนื้อ โดยการทำงานของ กระดูกได้รับการสนับสนุนจากวาตะ

6) มัชชะ (ไขกระดูก) ทำหน้าที่หล่อเลี้ยงร่างกาย ทำให้ร่างกายแข็งแรง ช่วยเติมไข กระดูกให้กระดูก การทำงานของไขกระดูกได้รับการสนับสนุนจากกษะ

7) ศุกระ (การเจริญพันธุ์ หรือเนื้อเยื่อกำเนิด) ช่วยหล่อเลี้ยงอวัยวะสืบพันธุ์ของแต่ละบุคคล ประกอบด้วย อสุจิและไข่ อันเป็นต้นกำเนิดของมนุษย์ การทำงานของเนื้อเยื่อสืบพันธุ์ได้รับการสนับสนุนจากกษะ

โทษะ หมายถึงองค์ประกอบธาตุพื้นฐานสามอย่าง ได้แก่ วาตะ ปิตตะ กษะในอายุรเวท ร่างกายที่แข็งแรงถูกกำหนดโดยความสมดุลของโทษะทั้งสาม เรียกว่า ไตรโทษะ โรคภัยไข้เจ็บเป็นผลมาจากความไม่สมดุลระหว่างโทษะทั้งสาม⁴⁰⁰ร่างกายมนุษย์มีความสัมพันธ์กับไตรโทษะ หากไตรโทษะ विकฤติหรือไม่สมบูรณ์แล้ว ย่อมทำลายร่างกาย ในทางกลับกัน หากไตรโทษะมีความสมบูรณ์แล้วย่อมทำให้ร่างกายแข็งแรง

วาตะโทษะ เป็นการริเริ่มของการเคลื่อนไหวทั้งหมดในร่างกาย ควบคุมการทำงานของระบบประสาททั้งหมด รวมทั้งควบคุมจิตใจ ความรู้สึกและอวัยวะขับเคลื่อนต่าง ๆ มีลักษณะแห้ง เย็น เบา ละเอียด เคลื่อนที่ได้ ใสและหายาบ เหล่านี้เป็นคุณลักษณะตามธรรมชาติของวาตะ แบ่งออกเป็น 5 ประเภท วาตะจะมีตำแหน่งการกำเนิดและการกระทำที่แตกต่างกัน ตารางบอกตำแหน่ง หน้าที่และโรคภัยไข้เจ็บ ดังนี้

ตารางที่ 1 อธิบายตำแหน่งและหน้าที่ของวาตะโทษะ

ชนิด	ตำแหน่ง	หน้าที่	โรคที่เกิดจากการเสื่อมและ ลุกลาม
ปราณะ prāna	ศีรษะ หน้าอก และสมอง	การรับรู้และการเคลื่อนไหวของทุกสิ่ง กิจกรรมทางการเดินทางหายใจการกลืน อาหาร การเปลี่ยนการหายใจเพื่อเป็น พลังชีวิต การคายอาหาร และการจาม	สะอึก ไอ โรคหอบหืด หลอดลม ไข้หวัด เจ็บคอและ อื่นๆ อากาการทางเดินหายใจ เวียนหัว เป็นลม หมดสติ และ

⁴⁰⁰ Shukla AK, et al, A Transcriptomic Approach for Exploring the Molecular Basis for Dosha-Balancing Property-Based Classification of Plants in Ayurveda, Molecular Biology Reports 40, no. 4 (2013), 3255-62.

ชนิด	ตำแหน่ง	หน้าที่	โรคที่เกิดจากการเสื่อมและ ลุกลาม
			ความผิดปกติในระบบ ประสาทต่างๆ
อุทานะ udāna	ลำคอและปอด (กะบังลม หน้าอก)	การควบคุมกระบวนการของการพูด และเสียง การเคลื่อนไหวขึ้นลงของลม หายใจ มีหน้าที่สร้างความแข็งแรง ความกระตือรือร้น และความปรารถนาที่จะทำงาน	การรักษาโรค ENT (หู คอ จมูก และตา ข้อบกพร่อง ทางการพูด
สมานะ samāna	กระเพาะอาหาร และลำไส้	กระตุ้นน้ำย่อยเพื่อย่อยอาหารและแยก ธาตุ (ธาตุரசะ รักษะ มังสะ และอื่นๆ) และมละ การการดูดซึมและการย่อยไม่ ดีซึ่งเชื่อมโยงไปยังการย่อยอาหารช้า ย่อยอาหาร การดูดซึม การควบเกินไป หรือรวดเร็วเกินไปคุมสเวตาหะ จะละ วาทะ และโทษะวาทะ สโรตะ (ช่อง)	อาหารไม่ย่อย หรือไฟธาตุ ย่อยอาหารต่ำ โรคท้องร่วง และมีการดูดซึมและการย่อย ไม่ดี ซึ่งเชื่อมโยงไปยังการย่อย อาหารช้าเกินไปหรือเร็ว เกินไป
อปานะ apāna	ลำไส้ใหญ่ หน้า ท้องล่าง อวัยวะ บริเวณอุ้งเชิง กราน (ไต กระเพาะ ปัสสาวะ สะดือ และทวารหนัก)	ช่วยกำจัดของเสีย รักษาทารกในครรภ์ ช่วงระยะตั้งครรภรักษาหน้าที่การมี เพศสัมพันธ์(การหลังอสุจิ) และการมี ประจำเดือน	นิ่วในไต(หิน) โรคทาง กระเพาะปัสสาวะ ทวารหนัก ลูกอัณฑะ มดลูก และโรค ทางเดินปัสสาวะเรื้อรัง เบาหวาน ปราเมหะ และ ปัสสาวะแสบขัด
วยานะ vyāna	แทรกซึมทั้ง ร่างกายโดยเฉพาะ อย่างยิ่งหัวใจ	รักษาเหนือ อัตรการเต้นหัวใจ การ กระพริบตา อากาการหาว ควบคุมการ ไหลเวียน การหดตัวของหลอดเลือดทั้ง ร่างกาย การกำจัดของเสีย และการหลัง ของน้ำอสุจิ	การไหลเวียนเลือดหนืด ไข้ ท้องเสีย มีเลือดออก วัณโรค และโรคอื่น ๆ

คณฺหุพทสย รูปาณิ ปิจฉินานิ มฤทฺุณิ จ ॥

วฺยานอ คฤทฺิถวา ศุเลษฺมาณํ กโรตฺยรฺศสฺตวโจ พหิเช ॥ 57 ॥

กีโลปมํ สฺถิรขรํ จรมกิลํ จ ตทวิทุเช ॥

วาเตน โตทหะ ปารุชฺยํ ปิตตาทสฺสิตวฏฺุตรตา ॥ 58 ॥

โศลกนี้กล่าวถึงวาระประเภทยานะ (หนึ่งใน 5 ปริมาณหลักของร่างกาย) ที่ทำงานผิดปกติ เมื่อส่งผลกระทบต่ออวัยวะที่ผิดปกติให้ปรากฏออกทางผิวหนัง จะก่อให้เกิดตึงเนื้อบนผิวหนังอันเป็นร่างกายชั้นนอกสุด มีชื่อเรียกว่า จรณะกิละ ซึ่งมีลักษณะแข็งแน่นและหยาบเมื่อสัมผัส

กษะโทษะ หรือ ศเลษมะ ช่วยบำรุงทุกส่วนของร่างกายและช่วยควบคุมอีกสองโทษะ คือ ปิตตะ และวตะ กษะช่วยสร้างความชุ่มชื้น เพิ่มการหล่อลื่นและเชื่อมต่อและกระดูก เพิ่มความต้องการทางเพศ ฯลฯ กระจายทั่วทั้งร่างกาย อาจมีการเปลี่ยนแปลงไปตามฤดูกาล อาหาร แบ่งออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้

ตารางที่ 2 อธิบายตำแหน่งและหน้าที่ของกษะโทษะ

ชนิด	ตำแหน่ง	หน้าที่	โรคที่เกิดจากการเสื่อมและ ลุกลาม
เกลทกะ kledaka	ท้อง	เพิ่มความชื้นให้อาหารเพื่อช่วยย่อย	การย่อยอาหารไม่ดี รู้สึกหนัก รู้สึกคลื่นไส้ เป็นหวัด
อวลัมพะกะ avalambaka	หน้าอก	เพิ่มพลังให้แขนขา ปอดและหัวใจ	เฉื่อยชา ง่วงนอน
โพธกะ bodhaka	ลิ้นและคอ	การรับรู้รสชาติ	การบอกรสชาติและต่อมน้ำลายผิดปกติ
ตารปะกะ tarpaka	ศรีษะ	ช่วยปกป้องและบำรุงอวัยวะรับความรู้สึก	การสูญเสียความทรงจำและ ความรู้สึกช้าทางประสาทสัมผัส ความรู้สึกเฉยชา
เศลชะกะ sleshaka	กระดูกและข้อต่อ	เชื่อมต่อกระดูกและข้อต่อที่มีสารหล่อลื่นเพื่อช่วยปกป้อง บำรุงและเคลื่อนไหวร่างกายให้นุ่มนวลขึ้น	ปวดตามข้อและทำให้ข้อต่อทำงานช้าลง

ปิตตะโทษะ จะดูแลทุกแง่มุมของความร้อน แสง และสีในร่างกาย เป็นแหล่งที่มาของพลังงานความร้อนในร่างกาย บางครั้งปิตตะเปลี่ยนว่าน้ำดี มีลักษณะเป็นมันเยิ้ม ร้อน เหลว เปรี๊ยะ และอุณหภูมิเล็กน้อยเหล่านี้เป็นคุณลักษณะตามธรรมชาติของวาตะ แบ่งออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้

ตารางที่ 3 อธิบายตำแหน่งและหน้าที่ของปิตตะโทษะ

ชนิด	ตำแหน่ง	หน้าที่	โรคที่เกิดจากการเสื่อมและ ลุกลาม
ปางกะ pāchaka	ส่วนล่างของ กระเพาะอาหาร และส่วนกลาง ของลำไส้เล็ก	การย่อยอาหาร การแยกสารอาหาร และของเสียหลังจากการย่อยอาหาร การบำรุงปิตตะต่างๆ ตั้งแต่ตำแหน่ง ของมันเองและช่วยควบคุมความร้อน ของการย่อย สร้างความหิวและ กระหาย	อาหารไม่ย่อยและการย่อย อาหารผิดปกติ
รัญชกะ ranjaka	เซลล์เม็ดเลือดแดง ตับ ม้าม และ กระเพาะอาหาร	การสร้างเลือดจากพลังงานอาหารที่ ย่อย แปลงรสลงในรักตะ เลือด และ การให้สี	โรคโลหิตจาง ดีซ่าน อาการ ผิดปกติของเลือด ผิวหนัง อักเสบ
สาธกะ sādaka	หัวใจ	ลบความคิดและความปรารถนาไม่ดี เพิ่มพูนปัญญา เพิ่มหน่วยความจำ สติปัญญาและความภาคภูมิใจในตนเอง	ความกลัว ความโกรธและ ความโลภที่แปรปรวนทางจิต โรคหัวใจ
อโลจกะ ālochaka	ดวงตา	วิสัยทัศน์ไกล ทำหน้าที่ในจอประสาท ตาที่จะทำให้รับรู้รูป และสีของวัตถุ	ความบกพร่องทางการ มองเห็น และโรคตาชนิดอื่น
พราจกะ brājaka	ผิวหนัง	บำรุงรักษาผิวให้กระจ่างใส มีความมันวาว การดูดซับความ มันเพื่อบำรุงร่างกายส่วนต่างๆ รักษาคุณภูมิของร่างกาย	ผิวด่างขาวและโรคผิวหนัง อื่น ๆ

มละ หรือของเสียหรือสิ่งปฏิกูล มีคุณสมบัติตามธรรมชาติ การสะสมเคลื่อนที่ไปทวารหนัก
กระเพาะปัสสาวะ ต่อมเหงื่อ เพื่อถ่ายออกมาเป็นของเสียต่าง ๆ ในร่างกาย ได้แก่ 1) มูตระ (ปัสสาวะ)
2) ศกฤตะ (อุจจาระ) 3) เสวทะ (เหงื่อ)⁴⁰¹

⁴⁰¹ Acharya Balkrishna, A Practical Approach to The Science of Ayurveda (คู่มือปฏิบัติ
เพื่อสุขภาพ ศาสตร์แห่งอายุรเวท ศาสตร์แห่งชีวิต), trans. ฌักชวา ตัญฐา (กรุงเทพฯ: ปัญญาชน, 2560), 113-116.

1) มูตรระ (ปัสสาวะ) ปัสสาวะช่วยขับของเสียออกจากร่างกายโดยเริ่มต้นจากลำไส้ใหญ่ตรง ส่วนของเหลว หน้าที่ของการทำงานของมลจะขึ้นอยู่กับคาร์ดิมน้ำ การทานอาหาร และอุณหภูมิ สภาพแวดล้อม สภาพจิตใจและร่างกายของแต่ละบุคคล ทั้งในฤดูร้อนและฤดูหนาวเพื่อรักษาสุขภาพ ที่ดี ซึ่งจะช่วยขับปัสสาวะออกมาอย่างน้อยหกครั้งต่อวันและยังขับไล่สารพิษออกจากร่างกายได้

2) ศกฤตะ (อุจจาระ) อุจจาระเกิดจากการย่อยอาหารที่รับประทานเข้าไป รวมทั้งการย่อย ของเสียที่ผลิตจากเซลล์เนื้อเยื่อ อุจจาระไม่เพียงทำหน้าที่ขับของเสียออกมาแต่ยังช่วยสร้างความ แข็งแรงให้ลำไส้เพื่อช่วยรักษาระบบและดูแลวาทะอีกด้วย

3) เสวตะ (เหงื่อ) การมีเหงื่อเป็นสิ่งจำเป็นช่วยทำให้ผิวพรรณมีสุขภาพดี และช่วยขจัดของ เสียออกจากร่างกาย เหงื่อช่วยให้ผิวชุ่มชื้น ช่วยรักษารูขุมขน นอกจากนี้ยังช่วยควบคุมอุณหภูมิของ ร่างกายให้คงที่ทั้งในฤดูร้อนและฤดูหนาว

การเสียภาวะสมดุลของโทษะ

ในอายุรเวทร่างกายที่แข็งแรงถูกกำหนดโดยความสมดุลของโทษะทั้งสาม ได้แก่ วาตะ ปิตตะ และกษะ เรียกว่า ไตรโทษะ โรคภัยไข้เจ็บเป็นผลมาจากความไม่สมดุลระหว่างโทษะทั้งสาม⁴⁰² ร่างกายมนุษย์มีความสัมพันธ์กับไตรโทษะ หากไตรโทษะวิฤติหรือไม่สมบูรณ์แล้ว ย่อมทำลาย ร่างกาย ในทางกลับกันหากไตรโทษะมีความสมบูรณ์แล้วย่อมทำให้ร่างกายแข็งแรง เนื่องจากไตร โทษะปรากฏอยู่ทั่วร่างกาย แสดงให้เห็นว่าไตรโทษะเป็นหลักในการควบคุมร่างกายทั้งหมดรวมถึง จิตสำนึกด้วย ทั้งยังเป็นกฎเกณฑ์ในการกำหนดหมวดหมู่ของสิ่งมีชีวิต ไตรโทษะที่มีอยู่ทั่วทั้งร่างกาย ยังเป็นตัวควบคุมการเสริมสร้าง บำรุงรักษาและการเสื่อมสลายของร่างกาย โดยทั่วไปบุคคลมีลักษณะ หรือองค์ประกอบหรือธรรมชาติปกติแบ่งได้ 10 ชนิด ตามโทษะหนึ่งหรือมากกว่าหนึ่ง คือ 1)วาตะ 2) ปิตตะ 3)กษะ 4) วาตะ-ปิตตะ 5) ปิตตะ-กษะ 6) วาตะ-กษะ 7) ปิตตะ-วาตะ8) กษะ-ปิตตะ 9) กษะ- วาตะ 10) วาตะ-ปิตตะ-กษะ แต่หากมีความไม่สมดุลในโทษะ (เพิ่มขึ้นหรือลดลง) จะส่งผลให้สุขภาพ ไม่ดีและมีความเสี่ยงที่จะเกิดโรค⁴⁰³

⁴⁰² Shukla AK, et al, A Transcriptomic Approach for Exploring the Molecular Basis for Dosh-Balancing Property-Based Classification of Plants in Ayurveda, Molecular Biology Reports 40, no. 4 (2013), 3255-62.

⁴⁰³ เฉลียว ปิยะชน, อายุรเวท ศาสตร์แห่งชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ 3 สำนักพิมพ์มติชน กรุงเทพฯ 2544, 56.

เหตุลักษณะสัรศาคาพิทยาทวยาธิ ทวิโทษชม ॥
 สรวเหตุสมุตปนัน ตริลิงค์ สานุนิปาติกม ॥ 13 ॥

โคลงนี้กล่าวถึงโรคนี้ควรทราบสาเหตุ อากาการ และการติดเชื้อ โรคที่เกิดจากโทษทั้ง 2 อย่าง (คือ วาตะ ปิตตะ) เรียกว่า โรคทวิโทษ และโรคที่มีโทษทั้งหมด 3 อย่าง คือ วาตะ ปิตตะ และกษะ เรียกว่าโรคตริลิงค์ หรือโรคสันนิบาต

สาเหตุการเกิดความรุนแรงของโทษะทั้งสามเกิดจาก 5 ปัจจัย คือ 1) อากาการทางธรรมชาติ 2) โภชนาการ 3) ความเครียดและความเหนื่อยล้า 4) ลักษณะนิสัยและพฤติกรรม 5) ฤดูกาล

สาเหตุการเสียสมดุลของวาตะ (อัยายะที่ 146 โคลงที่ 15-16)

ติกโทษณภษายามลรูกษาปรमितโฆไนะ ॥
 ธาโนที่รณนิศาชาคราตุยจภาษไณะ ॥ 15 ॥
 กุริยาภิโยคภิโศกจินตาวายามไมถุไนะ ॥
 ศรีษมาโหราตรภุกตยนต์ ปรกูปยติ สมีรณะ ॥ 16 ॥

โคลงนี้กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดความไม่สมดุลของวาตะโทษะประกอบด้วย การบริโภคอาหารอันมีฤทธิ์ร้อน มีสภาพเป็นกรด หรือก่อให้เกิดการกระหายน้ำเป็นจำนวนมาก การกินอาหารมื้อใหญ่ การกินโดยไม่รู้ประมาณ การวิ่ง การป็น การยกของหนัก การพูดเสียงดัง การมีกิจกรรมจนตึกตื่น การกระทำที่ใช้พลังงานมากเกินไป ความกลัว การใช้แรงงานทั้งทางกายภาพและจิตใจ รวมไปถึงการเสพเมถุน ล้วนเป็นปัจจัยกระตุ้นที่จะไปกระตุ้นหรือยังให้ยังให้วายุกำเริบและแปรปรวน ซึ่งโดยปกติมักจะเกิดขึ้นในช่วงฤดูร้อน⁴⁰⁴ หรือหลังมื้ออาหาร หรือในช่วงยามสนธยา (รอยต่อของกลางวันและกลางคืน)

⁴⁰⁴ ฤดูร้อน (ครีษม) อยู่ในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกรกฎาคม มีสภาพอากาศที่แห้งที่สุด ดูรายละเอียดใน Acharya Balkrishna, A Practical Approach to The Science of Ayurveda (คู่มือปฏิบัติเพื่อสุขภาพ ศาสตร์แห่งอายุรเวท ศาสตร์แห่งชีวิต), trans. ฌักคชา ตัญญา (กรุงเทพฯ: ปัญญาชน, 2560), 236.

การวินิจฉัยโรค

นิทานัม ปุรวรูปาณิ รูปาณยุปศยสตุลา ॥

สंप्रापत्तिस्तेति विद्युन् रोคาणां पण्चस्म ॥ 3 ॥

โคลกนี้กล่าวถึงความรู้เกี่ยวกับการวินิจฉัยโรคทั้งหลายประกอบด้วย 5 ประการ ได้แก่ สาเหตุของโรค (นิทาน) อาการระยะเริ่มต้น (ปุรวรูป) อาการแสดงที่ชัดเจน (รูป) การบรรเทาอาการให้ดีขึ้น (อุปศย) และการวินิจฉัยเพื่อจำแนกโรค(สัมปราปติ) (อัยยาเยที่ 146 โคลกที่ 3)

การวินิจฉัยโรคตามหลักอายุรเวท เป็นผลมาจากกระบวนการต่าง ๆ ซึ่งได้ข้อสรุปเกี่ยวกับธรรมชาติและการแปลของรอยโรคและสาเหตุของความทุกข์ทรมานของผู้ป่วย⁴⁰⁷ การวินิจฉัยภาวะขาดสมดุลของโทษะในร่างกาย ไม่ว่าจะการขาดสมดุลจะก่อให้เกิดอาการ การแสดงหรือโรคที่อวัยวะใด ทั้งนี้เมื่อวินิจฉัยการขาดสมดุลได้แล้ว การบำรุงรักษาเพื่อให้เกิดการสมดุลยอมทำได้ การวินิจฉัยในอายุรเวทจึงมุ่งเน้นการค้นหาปฏิกริยาระหว่างภาวะสมดุลและขาดสมดุลในขณะใดขณะหนึ่ง ซึ่งแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลาการเปลี่ยนแปลงในร่างกาย เมื่อเกิดโรคเป็นการศึกษาและวินิจฉัยโรค มีความหมายสำคัญ 3 ประการ คือ การกำหนดอาการเจ็บป่วย ตรวจร่างกาย และระบุสาเหตุของการเจ็บป่วย⁴⁰⁸

1) สาเหตุของโรค มีคำภาษาสันสกฤตหลาย ๆ คำเช่น เหตุ นิमितตะ เหล่านี้เป็นคำพ้องของคำว่าสาเหตุ การมีพฤติกรรมกาณินที่ไม่เหมาะสม วิธีการดำเนินชีวิตและปัจจัยภายนอกต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดความไม่สมดุลของโทษะ⁴⁰⁹ ปรากฏในคัมภีร์ครุฑปุราณะ(อัยยาเยที่ 146 โคลกที่ 3)

⁴⁰⁷ Thakar, VJ. "Diagnostic Methods in Ayurveda." Ancient science of life 1, no. 3 (1982): 139.

⁴⁰⁸ Hans H. Rhyner, **Ayurveda: The Gentle Health**. (Delhi, Motilal Banarsidass Publishers Private Limited, 2003) 68.

⁴⁰⁹ Acharya Balkrishna, **A Practical Approach to The Science of Ayurveda** (คู่มือปฏิบัติเพื่อสุขภาพ ศาสตร์แห่งอายุรเวท ศาสตร์แห่งชีวิต), trans. ณภักขา ตัฎฐา (กรุงเทพฯ: ปัญญาชน, 2560), 313.

โคลกนี้กล่าวถึง คำไวพจน์ของอาการที่จะปรากฏอย่างเด่นชัดคือที่เรียกว่า “รูปะ” (อาการของโรค) อันมีคำไวพจน์ (คำเหมือน) ได้แก่ สังสทาน วัยัญชนะ ลิงคะ ลักษณะ จิหนะ และอากาศติ

4) การรักษาด้วยการสำรวจหาความเหมาะสมในการรักษา เมื่อแพทย์ไม่สามารถวินิจฉัยได้ตามอาการเบื้องต้นและอาการเฉพาะ จึงจำเป็นต้องใช้การตรวจแบบด้วยวิธีการสำรวจ การรักษาที่เหมาะสมรวมถึงการทดลองที่เหมาะสมด้วยวิธีการใช้ยา อาหาร และการปฏิบัติตัวในชีวิตประจำวัน ซึ่งการรักษาอาจตรงกันข้ามกับสาเหตุของโรคหรืออาจก่อให้เกิดผลกระทบที่ตรงข้ามกับสาเหตุของโรคหรือผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม⁴¹² ปรากฏในคัมภีร์ครุฑปุราณะ (อัยยายะที่ 146 โศลกที่ 7)

เหตุวยาวีปริยสุตวิปริยสุตารถการินาม ॥

เอาษธานุนิวหารานามูปโยคํ สุขาวหม ॥ 7 ॥

โคลกนี้กล่าวถึง อุปศยะ หมายถึงการยังให้อาการป่วยต่างๆ อันเกิดจากโทษะที่ปรากฏในโรคต่างๆ สงบลง อาจมีการใช้ยาที่มีคุณสมบัติต่อต้านกับโรคร้ายนั้นหรือสามารถระดับของปัจจัยกระตุ้น หรือทำทั้งสองอย่างไปพร้อมกัน หรือแม้แต่ยาที่มีคุณสมบัติเหมือนกับโทษะของโรคร้าย หรือมีลักษณะกระตุ้นปัจจัยก่อให้เกิดโรค หรือทำได้ทั้งสองอย่าง รวมไปถึงวิธีการรักษาอื่นๆ ที่ใช้ร่วมด้วย เช่นการบริโภคอาหารหรือมีพฤติกรรมที่เหมาะสม

5) พยาธิกำเนิด การลำดับอุบัติการของโรคทั้งหมดเรียกว่า การเกิดโรคโดยเริ่มจากการสะสมโทษะ แล้วจากนั้นแสดงอาการออกมา คือกระบวนการของการเกิดโรคเรียกว่าสัมปราติ หรือชติ การรู้สาเหตุของการเกิดโรคทำให้รู้ข้อมูลที่ถูกต้องเพื่อการวินิจฉัย โรคส่วนใหญ่มีอยู่สองประเภทคือ โรคจากภายในจะส่งผลให้เกิดการกำเริบของโทษะและ โรคจากภายนอก เช่น อาการบาดเจ็บ ยุ้งกัด ฐกัด สาเหตุทั้งหมดนี้ทำให้ทรมานทั้งบาดเจ็บและสารพิษเข้าสู่ร่างกาย ในเวลาต่อมาจะเกิดความไม่สมดุลของโทษะ อาการแสดงและการเกิดโรคในที่สุด⁴¹³ ปรากฏในคัมภีร์(อัยยายะที่ 146 โศลกที่ 8-9)

⁴¹² Acharya Balkrishna, A Practical Approach to The Science of Ayurveda (คู่มือปฏิบัติเพื่อสุขภาพ ศาสตร์แห่งอายุรเวท ศาสตร์แห่งชีวิต), trans. ณภัชชา ตัญญา (กรุงเทพฯ: ปัญญาชน, 2560), 316.

⁴¹³ Ibid,317.

วิทยาทุกศย์ วุยาธะ ส ทิ สาทมยมิติ สมฤตะ	॥
วิปริโต'นุสโคโย วุยาธยสาตมยติสัชฎิตะ	॥ 8 ॥
ยถา ทุชฎณ โทษณ ยถา จานุวิสรูปตา	॥
นิรฤตติรามยสุยาเสสา สัปราปติรภิชัยเต	॥ 9 ॥

โคลกนี้กล่าวถึง ต้นกำเนิดหรือการปรากฏของโรค ณ ส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกาย ไม่ว่าจะเกิดจากการเคลื่อนตัวขึ้น เคลื่อนตัวลง เคลื่อนตัวในแนวเฉียง หรือเคลื่อนตัวตามแนวขวาง ของโทษะใดโทษะหนึ่ง อันได้แก่ วายุ (ลมหรือก็คือเส้นประสาท) ปิตตะ (ระบบกายย่อยอาหาร) และกษะ (ระบบขับถ่าย) อันมีส่วนเกี่ยวข้องกับกรณีอื่นๆ รวมไปถึงการระบุตำแหน่งของโรค เหล่านี้เรียกว่า “สัมปราปติ” (วินิจฉัยโรคด้วยกระบวนการทางพยาธิวิทยา) โดยมีคำไวพจน์ได้แก่ อคติ และ ชติ สิ่งที่อยู่ตรงข้ามกับอาการที่บรรเทาลงได้แก่ อาการกำเริบ โรคภัยไข้เจ็บ และอาการเสียสมดุล

โรคและการพยากรณ์โรค

ตามหลักอายุรเวท โรคจำแนกได้ตาม 1) จุดกำเนิด เช่น จากจิต จิตวิญญาณ หรือร่างกาย 2) โรคอาจจำแนกได้ตามตำแหน่งที่แสดงออก เช่น หัวใจ ปอด หรือที่อื่น ๆ โรคที่เกิดที่อวัยวะหนึ่งแต่อาจไปแสดงอาการที่อวัยวะหนึ่งได้ 3) โรคอาจจำแนกได้ตามองค์ประกอบของสาเหตุตามโทษะ⁴¹⁴ สรุปได้ดังนี้

1) สาเหตุหรืออาการของ ขวร ไข้ (อัยยาเยที่ 147)

ประเภทที่มีชื่อเรียกว่า สันตตะ ที่ดำเนินอย่างต่อเนื่องไปโดยภายในระยะเวลาหลายวัน

ประเภทที่มีชื่อเรียกว่า สตตะ มีจำนวนวันหยุดที่แน่นอน กล่าวคือมีภาวะไม่มีปรากฏอาการไข้แทรก

ประเภทที่มีชื่อเรียกว่า วิษมะ ไม่มีระยะเวลาหรืออาการต่อเนื่องที่แน่นอน และมักจะปรากฏอาการในตอนกลางคืน โทษะใดก็ตามหากเข้ายึดครองกระแสเลือด ก็จะสร้างไข้ประเภทสันตตะ ใน

⁴¹⁴ เฉลียว ปิยะชน, อายุรเวท ศาสตร์แห่งชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ 3 สำนักพิมพ์มติชน กรุงเทพฯ 2544, 116-117.

ประเภทที่เรียกว่า อันเยตยุชกะ อาการจะปรากฏภายใน 24 ชั่วโมง ณ ช่วงรอยต่อระหว่างกลางวันและกลางคืน

ประเภทที่มีชื่อเรียกว่า ฤตียกะ ในอาการไข้ประเภทนี้ ผู้ป่วยจะมีอาการปวดหัวอย่างรุนแรง เนื่องด้วยปิตตะและวายู และเกิดอาการปวดบริเวณกระดูกกระเบนเหน็บด้วยการกระทำของกษะและปิตตะ รวมถึงความเจ็บปวดตามแนวกระดูกสันหลังที่เกิดจากวายูและกษะด้วย

ประเภทที่มีชื่อเรียกว่า จตุรฤกษะ เกิดจากโทษะชนิดหนึ่งชนิดใดเกิดผลกระทบต่อไขมันกระดูกหรือสารคัดหลั่งอื่นใดในร่างกาย นอกจากนั้น ไข้จตุรฤกษะนี้ หากมีอิทธิพลอยู่ในไขกระดูก ก็จะทำให้ปรากฏอาการ 2 ครั้งในหนึ่งวัน

ประเภทที่มีชื่อเรียกว่า ราตรีชวระ วายูและกษะที่ไม่สมดุลในตัวของผู้ป่วยมีความโดดเด่นเท่ากันเนื่องจากปิตตะหายไปอย่างมาก มีอาการไข้ขึ้นสูงเพียงเล็กน้อยในตอนกลางวันแต่เพิ่มขึ้นเป็นอย่างมากในตอนกลางคืน

2) สาเหตุหรืออาการของ ศวาส-โรคหืด (อัยยาเยที่ 150)

ประเภทที่มีชื่อเรียกว่า กษุทระศวาสะวายู (ลม) ปั่นป่วนและรุนแรงเนื่องจากการรับประทานอาหารมากเกินไปและจากการใช้แรงงานทางร่างกายจนเหนื่อยล้า ย่อมขัดขวางการทำงานของร่างกายโดยการทำให้อกษะที่ไม่สมดุลปั่นป่วนและรุนแรง รวมถึงเดินทางไปในทิศทางตรงกันข้ามและก่อให้เกิดการหายใจที่ติดขัดยากลำบากอันมี

ประเภทที่มีชื่อเรียกว่า ตมกะศวาสะ สามารถรักษาให้หายได้ในเฉพาะผู้ที่มีสุขภาพแข็งแรงเท่านั้น แต่การกำเริบของอาการจะไม่ทุเลาลงอย่างรวดเร็วหากมีอาการอื่นร่วมด้วย ได้แก่ อาการไข้ลมชักในโรคประเภทนี้ อาการไอและหายใจลำบากมักจะมีอาการรุนแรง ผู้ป่วยจะซบผอมและมีอาการเจ็บปวดที่หน้าอกและข้อต่อของแขนขา อาการเหงื่อออก เป็นลมและแสบอื้อในแก้วหู รวมถึงอาการแสบร้อนในกระเพาะปัสสาวะเป็นอาการที่จะเกิดขึ้นต่อมาในภาวะโรคนี้

ประเภทที่มีชื่อเรียกว่า มหาศวาสะ (อาการหายใจติดขัดบริเวณศีรษะส่วนบน) ผู้ป่วยจะหายใจหนักมีทิศทางขึ้นด้านบน (จุมุกคว่ำลง) ดุจดั่งโคที่กำลังเกรี้ยวโกรธ การหายใจเป็นไปอย่างยากลำบาก รวดเร็วและรึร้อน ดวงตาของผู้ป่วยไร้ความรู้สึก อุจจาระและปัสสาวะไม่อาจขับออกมาได้ และผู้ป่วยแทบจะพูดอะไรไม่ได้ลำคอแห้งผาก หายใจหนักขึ้นและเร็วขึ้น เม็ดเหงื่อปรากฏบน

หน้าผาก ผู้ป่วยจะมีอาการเจ็บปวดอย่างรุนแรงบนศีรษะและขมับ พึงยกเลิกความพยายามที่จะรักษา หากผู้ป่วยยังอยู่ในสภาพนี้ต่อไประยะหนึ่ง

3) สาเหตุหรืออาการของหิกกา โรคสะเกือก (อัยยาระที่ 151)

ประเภทที่มีชื่อเรียกว่า ภัษยะอุททวา หรือ อันทชา (อันเกิดจากอาหาร)

ประเภทที่มีชื่อเรียกว่า กษุทรา อาการสะเกือกที่มีเสียงต่ำและนุ่มนวล เกิดจากลมกำเริบที่เกิดขึ้นโดยการใช้แรงกายจนเหนื่อยล้า

ประเภทที่มีชื่อเรียกว่า ยมลา ความผิดปกติทางจิตเวช อาเจียน บิด หาว และอาการตาบิดเบี้ยว เหล่านี้เป็นอาการแทรกซ้อนที่พบได้เมื่ออาการสะเกือกเริ่มเป็นมากขึ้น

ประเภทที่มีชื่อเรียกว่า มหาหิกกา คิ้วทั้งสองจะห้อยตกลงมา ขมับทั้งสองข้างก็เช่นกัน ความมีสติรู้ตัวจะค่อยๆ หายไป ความเจ็บปวดบางอย่างจะเกิดขึ้นในประสาทสัมผัส กระตุกสันหลังจะไค้งลง ความเจ็บปวดจะรู้สึกได้ที่หัวใจ อาการสะเกือกชนิดนี้เกิดขึ้นอย่างรุนแรงจากด้านล่างของช่องท้องหรือจากบริเวณสะดือ อาการสะเกือกมักติดต่อกันอย่างรวดเร็ว รวมถึงอาการเจ็บปวด เสียงดัง ลมเยอะ แรงแเยอะ อาการหาวและการกระตุกของแขนขาด้วย

4) สาเหตุหรืออาการของยักษมะ โรคผิวหนังโรค (อัยยาระที่ 152)

ประเภทที่มีชื่อเรียกว่า โรคราษยักษมา มือ อาการหายใจลำบาก อาการไอ ปวดศีรษะ ไม่มีเสียง ไม่อยากอาหาร หายใจไม่ออก ผอมแห้ง อาเจียน มีไข้ และอาการปวดที่สีข้าง หน้าอกและตามข้อต่างๆ

5) สาเหตุหรืออาการของโรจกะ อาการเบื่ออาหาร (อัยยาระที่ 153)

ประเภทที่เกิดจากอายุไม่สมดุล จะเกิดเสียงดังปะทุออกมา แล้วเกิดการอาเจียนที่เจ็บปวด และรุนแรงตามมาด้วย ก่อให้เกิดอาการไอ อาการแห้งในปาก และเสียงแหบ ตามมาโดยลำดับ

ประเภทปิดตะ ผู้ป่วยจะอาเจียนออกมาเป็นของเหลวสีออกเขียวหรือเหลือง มีลักษณะเป็นกรดปนเลือด มีรตขมหรือฝาด อันมีลักษณะคล้ายน้ำค้าง และยังอาจมีอาการกระหายน้ำ เป็นลมและสับสนตามร่างกายตามมาได้อีกด้วย

ประเภทที่เกิดจากกษะอันเสียดุล จะปรากฏเมื่อกหน้าที่มีลักษณะมันวาว มีสีเหลืองหรือสีแดง ลักษณะคล้ายกับน้ำเกลือแต่มีรสออกหวาน ร่วมกับอาการน้ำลายไหลเป็นจำนวนมากและมีอาการขนลุกร่วมด้วย

6) สาเหตุหรืออาการของเหตุโรคา โรคหัวใจ (อัยยาะที่ 154)

ประเภทที่เกิดจากวายุที่ไม่สมดุล ผู้ป่วยรู้สึกได้ถึงความว่างเปล่าในหัวใจ ซึ่งมีอาการแห้งผากเหน็บชา และราวกับว่าหัวใจจะแตกหรือถูกแยกออก

ประเภทที่เกิดจากปิตตะ ผู้ป่วยจะกระหายน้ำ อ่อนเพลียเพราะความรู้สึกแสบร้อนทั่วร่างกาย เหงื่อออก การเรอเป็นกรด อาเจียนเป็นกรดหรือสารพิษ มีไข้ และความมืดในการมองเห็น

ประเภทที่เกิดจากกษะที่ทำงานผิดปกติ ได้แก่ ความรู้สึกเหน็บชาในหัวใจ ระบายย่อยอาหารบกพร่อง ความรู้สึกถึงรสชาติไม่พึงประสงค์ในปาก อาการไอ อาการปวดในกระดูก การขับเมือกออกมา อาการง่วงซึม อาการใช้พร้อมความเบื่ออาหาร

ประเภทที่เกิดจากการทำงานร่วมกันของโทษทั้ง 3 คือวายุ ปิตตะและกษะ จะแสดงอาการตามแบบของโทษของตนตามลำดับ ส่วนอาการอันบ่งว่าเกิดจากพยาธิในหัวใจ ได้แก่ เยื่อบุตาขาวกลายเป็นสีดำมอมคล้ำ ร่วมด้วยอาการเวียนศีรษะ คลื่นไส้ อาเจียน บวมน้ำ มีเสมหะ และมีอาการคันที่แขนขา

ประเภทที่เป็นผลพวงจากอาการผิดปกติอื่นๆ ที่มีมาก่อนอยู่แล้ว มักเป็นเพราะของเหลวสำคัญในร่างกาย เช่น เลือด น้ำเหลือง ธาตุไขขาว เกิดการสูญเสียหรือลดลงอย่างผิดปกติ

7) สาเหตุหรืออาการของ มหัตถยยะ โรคพิษสุราเรื้อรัง (อัยยาะที่ 155)

การเกิดอาการเป็นพิษ ความรู้สึกเจ็บที่หัวใจ การเคลื่อนไหวอันเข้มงวด ความกระหายน้ำ การเดินที่ไม่มั่นคง อาการใช้ที่มากพร้อมกับความไม่อยากอาหาร การสูญเสียการมองเห็น อาการไอ อาการหายใจติดขัด อาการนอนไม่หลับ เหงื่อออกมากเกินไป อาการบวมน้ำ และอาการหุ้อี้ เหล่านี้คืออาการทั่วไปของโรคนี

ประเภทที่วายุไม่สมดุลกษะ มีอาการลำคอแห้งผาก อาการง่วงซึม ไม่สามารถทนเสียงใดๆ ได้ จิตใจที่มีภาวะฟุ้งซ่าน ความเจ็บปวดที่เกิดขึ้นบริเวณแขนขา โรคที่เกิดขึ้นกับหัวใจและกล่องเสียง โรคลมชัก อาการหายใจลำบาก กระหายน้ำ อาเจียน มีไข้

ประเภทที่เกิดจากวายุ ผู้ป่วยจะมองเห็นท้องฟ้าห่อหุ้มไปด้วยสีน้ำเงิน สีแดงหรือสีดำ และเป็นลมไป แต่ก็จะได้สติกลับมาในเวลาไม่นานนัก อาการตัวสั่น วิงเวียนศีรษะ ไอพร้อมกับความเจ็บปวดบริเวณหัวใจ ลมชัก และการปรากฏสีน้ำตาลหรือสีแดงบนร่างกายในระหว่างการชัก

ประเภทที่เกิดจากปิตตะ ผู้ป่วยจะเป็นลมหมดสติไปพร้อมกับมองเห็นท้องฟ้าห่อหุ้มด้วยสีแดงหรือสีน้ำเงิน และได้สติคืนมาด้วยอาการกระหายน้ำ เหงื่อออก และความรู้สึกแสบร้อนบนร่างกาย สีผิวของผู้ป่วยจะกลายเป็นสีฟ้าหรือสีเหลืองในระหว่างที่เป็นลมหมดสติไป ดวงตากลายเป็นสีแดงหรือสีเหลือง และผู้ป่วยจะรู้สึกถึงความเจ็บปวดบนร่างกายและปวดจาแบบไม่ต่อเนื่อง

ประเภทที่เกิดจากเสมหะ ผู้ป่วยจะเห็นเงาอันปกคลุมไปด้วยเมฆสีขาวและล้มลงหมดสติไป และในโรคประเภทนี้ผู้ป่วยมักจะคืนสติช้า รวมถึงมีอาการคลื่นไส้และน้ำลายไหลหลังจากคืนสติแล้วด้วย

8) สาเหตุหรืออาการของ อรุศฺ โครจิตสีดวงทวาร (อัธยาศัย 156)

ประเภทที่เกิดจากความประพฤติอันไม่เหมาะสมของบิดามารดา หรืออาจเกิดจากความโกรธและคำสาปของเทวดาทั้งหลาย หรืออาจเกิดจากท่าทางและความไม่สบายกายในระหว่างที่อยู่ในครรภ์ และหากเป็นแบบสันนิบาตก็จะเกี่ยวข้องกับความไม่สมดุลของโทษะต่างๆ ในร่างกาย

ประเภทที่เกิดจาก ความบกพร่องในการย่อยอาหาร การสะสมของอุจจาระในลำไส้ และการมีเพศสัมพันธ์มากเกินไป ย่อมกลายเป็นปัจจัยกระตุ้นให้ติ่งเนื้อเหล่านี้เติบโตขึ้นได้ด้วย

ประเภทที่เกิดจาก ปิตตะริดสีดวงที่เป็นผลมาจากสภาวะของเลือดที่ผิดปกติ จะมีสีส้มและรูปร่างคล้ายลูกศรหรือปะการัง หรือหน่ออ่อนของวฏฐะในบางกรณี ติ่งเนื้อนี้ยังมีลักษณะแห้ง แต่บางกรณีก็มีลักษณะเติบโตและปล่อยสารคัดหลั่งหลังติ่งเนื้อนี้จะมีสีเหลือง ปล่อยสารคัดหลั่งและมีเลือดออกมาด้วย

ประเภทที่เกิดจากวาตะที่ผิดปกติ ติ่งเนื้อจะไม่ค่อยโตและไม่มีสารคัดหลั่งใดๆ ออกมา ติ่งเนื้อเหล่านี้มีลักษณะขรุขระ ไม่สม่ำเสมอ ปลายแหลม แข็ง มีสีแดงหรือน้ำตาล ทั้งยังมีปลายยอดที่แตกออกหรือเหมือนโดนตัด โดยมีลักษณะคล้ายเมล็ดวิมพะ การกัณฐุ ขรรขุรา หรือการปาสะ ติ่งเนื้อบางก้อนมีลักษณะคล้ายดอกกัทัมพะ ส่วนบางก้อนมีขนาดและรูปร่างคล้ายเมล็ดมัสตาร์ด

ประเภทที่เกิดจากกษะ ริดสีดวงจะมีลักษณะหนาและแบนบริเวณฐาน มักพบว่าเกิดขึ้นในบริเวณรอบๆ รุทวารเป็นหลัก ติ่งเนื้อจะมีสีขาว ค่อนข้างสร้างความเจ็บปวด เป็นมันวาว แข็ง เรียบ มีลักษณะเป็นทรงกลม และรู้สึกอ่อนนุ่มเมื่อสัมผัส บริเวณที่เกิดริดสีดวงนี้มักจะเกิดอาการคันอย่าง

หลีกเลี่ยงไม่ได้ และผู้ป่วยจะรู้สึกต้องการจัดการกับการโตของติ่งเนื้อนี้อยู่เสมอ ติ่งเนื้อนี้จะให้ความรู้สึกว้าหนักและเหมือนถูกหุ้มไว้ด้วยผ้าเปียก ลักษณะคล้ายกับเมล็ดกัญญกี หน่อไม้ไฟ หรือเต้านมวัว

9) สาเหตุหรืออาการของอติสาร โรคบิด และครุหิณี โรคท้องร่วง(อัยยาเยที่ 157)

โรคนี้อาจแบ่งได้เป็นอีก 2 ประเภท คือ สามะ (มีเมือก) และ นีรามกะ (ไม่มีเมือก) ในประเภทสามะ อุจจาระจะส่งกลิ่นเหม็นมาก มีอาการคลื่นไส้พร้อมกับแน่นท้อง และอาจมีอาการปัสสาวะไม่ออกร่วมด้วย

ในกรณีที่ปรากฏอาการอื่นๆ นอกจากที่ได้กล่าวถึงไปแล้วล้วนจัดอยู่ในประเภทนีรามะทั้งสิ้น อาการที่เด่นชัดว่าเกิดจากพิษที่ผิดปกติในกรณีของโรคอติสารสามารถนำไปสู่ความตายได้ หากเป็นโรคอติสารแล้วไม่ได้รับการแก้ไขตั้งแต่ต้นอาจนำไปสู่โรคครุหิณี (ท้องร่วง) ได้

ประเภทสามะ ผู้ป่วยจะถ่ายอุจจาระเป็นจำนวนมากในระหว่างที่โรคกำเริบ โรคชนิดนี้ย่อมนำไปสู่ความตาย โรคอติสารประเภทสามะมักเกิดขึ้นหลังจากอาการอาหารไม่ย่อยและเพราะการคั่งค้างของของเสียต่างๆ ในลำไส้ โรคอติสารที่เป็นอย่างเรื้อรังจะนำไปสู่การเป็นโรคครุหิณี อันอาจแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภทคือ เกิดจากวายุ เกิดจากปิตตะ เกิดจากกษะ และประเภทสันนิบาต

10) สาเหตุหรืออาการของมูตรมาตะ โรคนี้่ว และมูตรกฤณะโรคปัสสาวะขัด (อัยยาเยที่ 158)

ประเภทที่ชื่อว่า วาตวัสติ การรักษาแม้จะเป็นไปได้แต่ก็ยากยิ่ง และจะยากขึ้นไปอีกเมื่อสาเหตุของโรคมาจากวายุที่ผิดปกติวายุที่ผิดปกติและกำเริบภายในบริเวณกระเพาะปัสสาวะ จะทำให้น้ำปัสสาวะไหลออกมาเป็นหยดๆ (ไม่ต่อเนื่อง) ดังนั้น น้ำปัสสาวะจะมีลักษณะขาดตอนหรือถูกขัดขวางอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ประเภทที่ชื่อว่า วาตาศฐีลา วายุที่ผิดปกติในร่างกาย เมื่อถูกกักอยู่ในบริเวณฝีเย็บที่ตั้งอยู่ระหว่างทวารหนักและกระเพาะปัสสาวะ จะก่อให้เกิดก้อนนิ่วขนาดใหญ่ที่หนา แข็ง มีทรงกลมอันเป็นตัวก่อให้เกิดเนื้องอกชนิดร้ายแรงและการเคลื่อนที่ของลำไส้

ประเภทที่ชื่อว่า วาตกฤษณาลิกา เป็นโรคอันเจริญขึ้นจากการคั่งค้างของน้ำอสุจิ สังเกตอาการได้จากน้ำปัสสาวะที่ไหลแบบกะปริบกะปรอยแต่ก็ต่อเนื่อง น้ำปัสสาวะที่คั่งค้างในกรณีนี้ก่อให้เกิดความเจ็บปวดเล็กน้อยบริเวณด้านปลายของท่อปัสสาวะ

ประเภทที่ชื่อว่า มูตระครันถิ กระแสของน้ำปัสสาวะอันสังสมคังคังและถูกบังคับให้ไหลย้อนกลับเข้าไปด้วยการขัดขวางของวายุที่ผิดปกติ มักจะทำให้ช่องท้องส่วนล่างของสะดือพองออกและก่อให้เกิดความเจ็บปวดอันมิอาจทนได้ในบริเวณดังกล่าว พร้อมกับอาการหุ้อ้อและลำไส้เคลื่อนตัว วายุที่ผิดปกติในโรคนี้นี้มักจะส่งให้น้ำปัสสาวะกลับขึ้นไปด้านบนของช่องท้อง ทำให้ถ่ายปัสสาวะออกมาแบบกะปริบกะปรอย วายุที่ผิดปกติมักจะสถิตอยู่ในบริเวณลำไส้ หรือกระเพาะปัสสาวะ หรือในบริเวณสะดือ ยังให้ถ่ายปัสสาวะอย่างต่อเนื่องไม่หยุดและบางครั้งก็มีอาการเจ็บปวด น้ำปัสสาวะจะถูกขับออกมาแบบไหลๆ หยดๆ และบางส่วนจะไปตกค้างในถุงอัณฑะ ก่อให้เกิดความรู้สึกหนักในถุงอัณฑะนั้น บางครั้งน้ำปัสสาวะก็สะสมกันที่เล็กกละน้อยในกระเพาะปัสสาวะ ก่อให้เกิดก้อนนิ่วลักษณะกลมในบริเวณนั้น อันมีลักษณะคล้ายก้อนนิ่วของกระเพาะปัสสาวะ

ประเภทที่ชื่อว่า มูตระศุกระ การมีเพศสัมพันธ์จะกระตุ้นวายุให้กำเริบ เคลื่อนที่ไปจากตำแหน่งที่ควรอยู่และพาน้ำอสุจิออกไปจากท่อทางเดิน ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว มักพบว่าน้ำอสุจิไหลออกมาก่อนหรือพร้อมกับน้ำปัสสาวะ และมีลักษณะเหมือนน้ำล้างขี้เถ้า

ประเภทที่ชื่อว่า อุษณะวาทะ วายุในร่างกายที่กำเริบเพราะปิตตะที่ไม่สมดุล การใช้แรงงานทางกายภาพที่มากเกินไป การบริโภคอาหารที่มีกรดหรือมีลักษณะแหลมคมมากเกินไป และการสังสมปัสสาวะในกระเพาะปัสสาวะ ความรู้สึกแสบร้อนอย่างมากในกระเพาะปัสสาวะ การขับถ่ายปัสสาวะแบบกะปริบกะปรอย รวมถึงมีเลือดปนออกมากับปัสสาวะด้วย

ประเภทที่ชื่อว่า มูตระกษยะ ปิตตะและวายุที่กำเริบ เมื่อไปสถิตอยู่ในกระเพาะปัสสาวะของคนที่ย่อนเพลียและยังให้อวัยวะแห้งผากแล้ว

ประเภทที่ชื่อว่า มูตระสทา อันมีอาการของโรคได้แก่ การถ่ายปัสสาวะกะปริบกะปรอย มีอาการเจ็บปวดและแสบร้อน เมื่อกวายุในบริเวณดังกล่าวได้รับผลกระทบจากปิตตะและกษะ

11) สาเหตุหรืออาการของประเมหะ โรคทางเดินปัสสาวะผิดปกติ (อัชยาเยที่ 159)

ประเภทที่ชื่อว่า มาญชิษฐะเมหะ จะถ่ายปัสสาวะอันมีสีเหมือนน้ำคั้นของหญ้ามัญชิษฐา (สีแดงอมเหลือง)

ประเภทที่ชื่อว่า รักตะเมหะ ผู้ป่วยจะปัสสาวะเป็นเลือด หรือน้ำเกลือผสมเลือดที่มีอุณหภูมิร้อน

ประเภทที่ชื่อว่า วสาเมหะ จะปัสสาวะเป็นไขมันหรือปัสสาวะมีสีเหมือนน้ำมันหมู

ประเภทที่ชื่อว่า มัชชะเมหะ จะปัสสาวะออกมาเป็นไขกระดูกหรือมีไขกระดูกปนออกมา

ประเภทที่ชื่อว่า หัสตีเมหะ จะมีอาการเหมือนหงุดหงิดโมโหเหมือนช้างตกมัน จะไม่ปัสสาวะบ่อยแต่ทุกครั้งที่ปัสสาวะจะมีปริมาณมาก และในปัสสาวะมักพบว่ามีเมือกผสมออกมาด้วย

ประเภทที่ชื่อว่า มธูเมหะ (โรคเบาหวาน) จะถ่ายปัสสาวะที่มีลักษณะคล้ายน้ำผึ้ง หากปิตตะและกษะก่อให้เกิดการอุดตันของช่องทางเดินวายุในระบบของร่างกาย ก่อให้เกิดการสูญเสียอย่างใหญ่หลวงต่อหลักการพื้นฐานของร่างกาย

ประเภทที่ชื่อว่า อุทกะเมหะ ผู้ป่วยจะถ่ายปัสสาวะจำนวนมากที่ใสคล้ายน้ำ หรืออาจชุ่มเล็กน้อย ไหลลื่น เย็น และไม่มีการกลืน

ประเภทที่ชื่อว่า อิกษุเมหะ ผู้ป่วยจะมีปัสสาวะรสหวานคล้ายน้ำอ้อย

ประเภทที่ชื่อว่า สานตระเมหะ ผู้ป่วยจะมีปัสสาวะข้นหนืดคล้ายกับน้ำต้มข้าว

ประเภทที่ชื่อว่า ปิษฏกะเมหะ ผู้ป่วยจะมีปัสสาวะสีคล้ายน้ำข้าวที่ได้จากการบด พร้อมทั้งขนลุกไปด้วย

ประเภทที่ชื่อว่า สุราเมหะ ผู้ป่วยจะมีปัสสาวะลักษณะคล้ายน้ำเมา อันโปร่งใสเมื่อดูจากภายนอกแต่ก็ทิ้งตะกอนไว้ด้านล่าง

ประเภทที่ชื่อว่า ศุกระเมหะ ผู้ป่วยจะปัสสาวะเอาน้ำอสุจิออกมาด้วย หรือมีสีสันคล้ายน้ำอสุจิ

ประเภทที่ชื่อว่า ลิกตาเมหะ ปัสสาวะจะขุ่นและมีตะกอนคล้ายเม็ดทรายที่แข็งและหยาบ

ประเภทที่ชื่อว่า ศีตเมหะ ปัสสาวะจะเย็น หวานและมีจำนวนมาก ในประเภทศโนเมหะ ปัสสาวะจะไหลออกมาแบบกะปริบกะปรอยไม่ต่อเนื่อง

ประเภทที่ชื่อว่า ลาลาเมหะ ปัสสาวะจะไหลลื่นและมีลักษณะเหมือนน้ำลาย

ประเภทที่ชื่อว่า กษาระเมหะ จะมีลักษณะคล้ายน้ำค้างหรือน้ำเกลือ ทั้งในด้านรสชาติ สัมผัส กลิ่นและลักษณะภายนอก

ประเภทที่ชื่อว่า นีละเมหะ ปัสสาวะจะมีสีออกน้ำเงิน

ประเภทที่ชื่อว่า กาละเมหะ ปัสสาวะจะมีสีดำเหมือนน้ำหมึก

ผี 10 ชนิดอันเกิดขึ้นหลังจากจากเป็นโรคประเมหะ

ประเภทที่ชื่อว่า ศราวิกา มีลักษณะนูนขึ้นบริเวณขอบแต่ยุบลงไปตรงกลาง ไม่มีความเจ็บปวดหรือสิ่งใดๆ ไหลออกมา และรูปร่างคล้ายจวนรองแก้ว

ประเภทที่ชื่อว่า กัจฉปิกา ผีประเภทที่ปรากฏบริเวณส่วนของร่างกายที่ใช้ นั่ง มีความรู้สึกปวดแสบปวดร้อนแบบที่ทนไม่ได้ภายใน และมีรูปร่างคล้ายเต่า

ประเภทที่ชื่อว่า วินตา ผีอันมีขนาดใหญ่และมีสีน้ำเงิน

ประเภทที่ชื่อว่า ขวาลีณี ผีซึ่งก่อให้เกิดอาการแสบร้อนจนแทบทนไม่ได้ภายในผิวหนังในระยะพักตัว

ประเภทที่ชื่อว่า อลชี ผีที่ก่อให้เกิดความเจ็บปวดอย่างยิ่ง ปรากฏเป็นสีแดงหรือสีขาว มีเลือดซึมหรือแผลพุพอง พร้อมทั้งความรู้สึก

ประเภทที่ชื่อว่า มสุริกา ผีอันมีสีน้ำตาลแดงเมล็ดถั่ว

ประเภทที่ชื่อว่า สรรษปิกา เป็นผีที่ผุดขึ้นมาดูจเมลิตมัสตาร์ดบนลิ้นเมื่อโรคประเมหะลุกลาม พร้อมด้วยความรู้สึกเจ็บปวดและอาการเหน็บชาในบริเวณนั้น

ประเภทที่ชื่อว่า ปุตรีณี ผีที่ผุดขึ้นโดยครอบคลุมเป็นบริเวณกว้าง โดยสังเกตได้จากส่วนที่ผุดขึ้นมาเล็กๆ จำนวนมาก

ประเภทที่ชื่อว่า วิทาริกา ผีที่มีลักษณะแข็งและกลมเหมือนรากของต้นวิทาริกา

ประเภทที่ชื่อว่า วิทริกา ผีที่มีลักษณะคล้ายกับโรคไฟลามทุ่ง

12) สาเหตุหรืออาการของโรควิฑูริ (โรคผี) และโรคคูลุม (โรคเนื้องอกในช่องท้อง) (อัยยาระที่ 160)

ประเภทที่ชื่อว่า ตมกะ ผีที่เกิดในบริเวณระหว่างช่องท้องและซี่ข้าง จะก่อให้เกิดอาการวิงเวียนศีรษะ เป็นลม ความรู้สึกเจ็บแปลบลิ้นๆ ในหัวใจ และอาการหายใจลำบาก

ประเภทที่ผีชนิดแปลก ๆ ที่พบว่าเกิดขึ้นในมดลูกของหญิงชั่วร้ายที่เสพติดการทำบาปที่ส่งผลให้เกิดการแท้งบุตร การบวมในมดลูกซึ่งเกิดจากการทำแท้งบ่อยๆจะมีขนาดเล็กและรวมตัวเป็น

หนองจึงเปลี่ยนเป็นฝี ฝีของเต้านมควรได้รับการพิจารณาว่าเป็นฝีภายนอกเมื่อพิจารณาจากลักษณะโดยรวม

ฝีภายในจะไม่เกิดขึ้นในอวัยวะสืบพันธุ์ของหญิงสาว (ผู้หญิงอายุน้อยหรือยังไม่แต่งงาน) เนื่องจากเส้นเลือดที่ไหลผ่านอวัยวะดังกล่าวยังคงมีขนาดเล็กในวัยเด็ก ฝีภายในไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในอวัยวะสืบพันธุ์ของเด็กผู้หญิงเนื่องจากความหนืดของเลือดที่ค่อนข้างมากกว่า

ประเภทที่เกิดจากปิตตะ ส่วนที่บวมนี้จะมีสีแดงจุดผลอูทุมพรสุก (มะเดื่อ) ปรากฏพร้อมกับความร้อน อาการแสบร้อน และกััดหนอง ในประเภทที่เกิดจากภะ ส่วนที่บวมจะเย็น หนัก เป็นมัน เจ็บปวดเล็กน้อย ปรากฏพร้อมความรู้สึกคัน

ประเภทที่เกิดจากรักตะ (เลือดที่เสื่อมสภาพ) ส่วนที่บวมจะมีขนาดกะทัดรัด ปกคลุมไปด้วยปุ่มเล็กๆ ที่พุ่งออกมาบนพื้นผิว และยังมีลักษณะอื่นๆ ที่เหมือนกับประเภทของปิตตะ ส่วนอาการบวมที่เกิดจากการทำงานของไขมันที่เสื่อมสภาพร่วมกับภะ จะมีลักษณะนุ่มและกลมเหมือนกับผลปาล์ม

ประเภทที่เกิดจากมูตระ (น้ำปัสสาวะ) มักพบในคนที่ชอบอั้นปัสสาวะนานๆ และบ่อยๆ ผู้ป่วยมักใช้ชีวิตที่สงบเรียบง่ายและไม่มีความปรารถนาสิ่งใดเป็นพิเศษ อาการบวมจะขยายออกไปเนื่องจากการสะสมคั่งค้าง และจะมีขนาดลดลงอย่างเห็นได้ชัดหากของเหลวต่างๆ ที่ถูกกักไว้สามารถถูกขับออกไปได้

ประเภทที่เกิดจากเลือด เป็นประเภทที่ไม่สามารถรักษาได้ แต่วฤทธิที่เกิดจากวายุที่ผิดปกติจะยังคงมีขนาดเท่าเดิมและมีเส้นเลือดสีแดงอมน้ำเงินที่แห้งผากพาดผ่าน โรคดังกล่าวนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น 8 ประเภทย่อย โดยแบ่งตามโทษะทั้งสามคือวายุ ปิตตะและภะ ทำงานเดี่ยวหรือทำงานร่วมกันในการเป็นปัจจัยกระตุ้นให้เกิดโรค

ประเภทที่เกิดขึ้นในบริเวณอวัยวะสืบพันธุ์ (เช่น รังไข่หรือมดลูก) ของผู้หญิงที่มีประจำเดือนบกพร่อง

คุณจะมีลักษณะเหมือนก้อนหินอันมือสามารถคลำสัมผัสได้ ร้อนและมีรูปร่างคล้ายต่อมไร้ท่อวายุที่กำเริบจากการรอดอาหาร กลั้นปัสสาวะหรืออุจจาระ หรือการติดขัดภายในช่องทางต่างๆ ในร่างกาย ภายในบริเวณช่องท้อง

คุณจะมีประเภทที่เกิดจากวายุที่ผิดปกติ จะมีอาการหลักคือเป็นไข้ พร้อมด้วยอาการปวดหัวอย่างรุนแรง ม้ามโต เสียงดังกึกก้องในลำไส้ อาการเคลื่อนที่อย่างหลวมๆ ของลำไส้ ความรู้สึกเจ็บ

เหมือนถูกกรีดแทงตามแขนขา การปัสสาวะยากลำบากและเจ็บปวด เหล่านี้ย่อมปรากฏขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผู้ป่วยจะมีอาการหน้าบวมหรือเกิดอาการบวมทั่วทั้งร่างกาย ก่อนหน้านี้จะกลิ้งไปมาและเปลี่ยนตำแหน่งจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่งในบริเวณนั้น ผิวหนังจะแห้งผากและกลายเป็นสีคล้ำ ลูกตาจะพองออก และสายตาก็จะเริ่มมีปัญหาทางการมองเห็น ผู้ป่วยรู้สึกเหมือนมีมดเดินผ่านภายในบริเวณที่เกิดตุ่ม และก่อนหน้านั้นจะรู้สึกได้ว่าเปลี่ยนตำแหน่งไปเรื่อยๆ

ตุ่มประเภทที่เกิดจากปิตตะที่ผิดปกติ อาการที่ปรากฏได้แก่ ลมบ้าหมู การถ่ายเป็นกรดพร้อมด้วยการเคลื่อนที่หลวมๆ ของลำไส้ ความรู้สึกแสบร้อนทั่วร่างกาย เหงื่อออก กระจาย เนื้อตัวเหลืองซีด และอาการบวมทั่วร่างกาย

ตุ่มประเภทที่เกิดจากพิษ ก่อนตุ่มจะแข็ง หนักและอยู่กับที่ พร้อมกับมีอาการนอนไม่หลับหรือนอนกระสับกระส่าย น้ำหนักเกิน อาการหนักที่ศีรษะ และความรู้สึกราวกับทั่วร่างกายถูกแช่ไว้ในช่องเย็น รวมถึงอาการเบื่ออาหาร

ประเภทที่เรียกว่า รักตะตุ่ม (เนื้องอกในรังไข่) ซึ่งเกิดเฉพาะในผู้หญิง มักมีลักษณะแข็ง ยกตัวและบีบแน่น ตุ่มประเภทนี้เกิดจากการทำงานร่วมกันของโทษทั้งสามคือ วายู ปิตตะและกษะ สังเกตอาการได้จากความเจ็บปวดที่แทบคนไม่ได้และการกลัดหนองอย่างรวดเร็ว

ผู้หญิงที่ต้องสัมผัสเป็นเวลานานในระหว่างที่มีประจำเดือน หรือมีโรคที่เกี่ยวกับมดลูกหรือช่องคลอด มักจะเป็นปัจจัยกระตุ้นให้วายูในระบบกำเริบ เมื่อวายูกำเริบแล้ว ก็จะไปขัดขวางปากทางที่ประจำเดือนไหลออก ก่อให้เกิดเลือดเสียรวมตัวกันในบริเวณช่องท้องทุกๆ เดือน ก่อให้เกิดอาการราวกับว่าตั้งครรภ์

ประเภทที่เรียกว่า อานาหะ ตุ่มที่ปรากฏในบริเวณช่องท้อง จะก่อให้เกิดอาการแสบร้อนในบริเวณอุ้งเชิงกราน และความเจ็บปวดที่เกิดขึ้นภายในตุ่มจะมีลักษณะเดียวกับความเจ็บปวดที่เกิดจากม้ามโต สีผิวของผู้ป่วยจะซีดลง เรียวแรงจะถดถอย การย่อยจะผิดปกติ และไม่สามารถขับถ่ายได้ตามปกติ

ประเภทที่เรียกว่า อัษฐีลา เนื้องอกอันมีลักษณะหนา นูนขึ้น เป็นปมและเหมือนก้อนหิน

ประเภทที่เรียกว่า ปรัตอัษฐีลา เมื่อมีลมในกระเพาะอาหารและก่อให้เกิดอาการเจ็บปวดอย่างรุนแรง

13) สาเหตุหรืออาการของอุทระ ท้องมาน (อัยยะที่ 161)

ประเภทที่เกิดจากอาการม้ามโต จะปรากฏเส้นเลือดสีแดง สีน้ำเงินหรือสีเหลืองขึ้นบนผิวหนัง ในลักษณะเป็นตาข่าย อาการหือพร้อมด้วยการกลั่นอุจจาระและอาการท้องอืด อาการวิงเวียนศีรษะ และอาการไข้พร้อมด้วยความรู้สึกแสบร้อนในบริเวณหัวใจ ก็มักพบเป็นอาการแทรกซ้อน

ประเภทที่บริโภคอาหารโดยปราศจากความอยาก หรืออาจจะด้วยสภาพบางอย่างที่ยังให้เป็น เช่นนั้นเอง ในสถานการณ์เช่นนี้ก็จะคล้ายคลึงกับกรณีของม้าม

ประเภทที่ชื่อว่า ยกฤโตทระ เกิดจากการขยายตัวของตับ

ประเภทที่ชื่อว่า ฉิโรทระ หรือ ปรีสรวยโททระ ภาวะเยื่อช่องท้องอักเสบ

14) สาเหตุหรืออาการของปาลุฑู (โรคดีซ่าน) และโคถ (โรคอาการบวมน้ำ) (อัยยะที่ 162)

ประเภทที่เกิดจากท้องผูก ธาตุพื้นฐานในร่างกายจะเบาลงและสูญเสียลักษณะเฉพาะของตน ไปอย่างมาก ทั้งยังปรากฏอาการโลหิตจาง การทำงานของประสาทสัมผัสเริ่มบกพร่อง แขนขาห้อย ยานไร่เร็วแรง จำนวนไขมันลดลงไปอย่างมากภายในร่างกาย รวมถึงกระดุกสูญเสียมวลอีกด้วย

ประเภทที่เกิดจากภาวะ สามารถสังเกตได้จากความอ่อนแรงของร่างกาย อาการมีนงเหมือน คนเมา และความเจ็บปวดอย่างรุนแรงที่เกิดขึ้นตามแขนขา เส้นเลือด เล็บมือ อุจจาระ ปัสสาวะ และ เยื่อตามีสีดำ หรือดูแห้งและมีสีตุจขาด อาการบวมตามแขนขา อุจจาระแห้งกร้าน รวมถึงริมฝีปาก และรูจมูกแห้งกร้านด้วย

ประเภทที่เกิดจากปิตตะ เส้นเลือดจะกลายเป็นสีเหลืองหรือสีเขียว อาการไข้มาพร้อมกับ ความกระหายน้ำ เป็นลม สูญเสียการมองเห็น ความร้อน และร่างกายพอมแห้ง รสขมในปาก

ประเภทที่เกิดจากภะ อาการท้องเสีย กรดไหลย้อน ความรู้สึกแสบร้อนในร่างกาย ความรู้สึกอึดอัดบริเวณหัวใจ อาการง่วงซึม รสเค็มในปาก อาการไอ และอาเจียน

ประเภทที่เกิดจากปิตตะ อาการบวมจะมีสีดำ แดงหรือเหลือง รวมถึงมีอาการแสบร้อนอยู่ ภายใน อาการบวมนี้จะไม่ยุบลงโดยง่าย และความรู้สึกแสบร้อนภายในร่างกาย

ประเภทที่เกิดจากภะ อาการบวมจะมีสีเทา เย็น เป็นมันวาว เต่งตึงและผิวแข็ง ผู้ป่วยจะ รู้สึกคันจากภายใน อาการนอนไม่หลับ อาการเจ็บปวด และระบบย่อยอาหารผิดปกติ

15) สาเหตุหรืออาการของ วิสรูป โรคไฟลามทุ่ง (อัธยาศัยที่ 163)

ประเภทที่เกิดจากภาวะ ปิตตะ กัมพะและสันนิบาต อาการของโรคจะรุนแรงต่างกันตามลำดับ เรียงจากน้อยไปหามาก รวมถึงการรักษาที่ยากขึ้นตามลำดับด้วย โทษะที่กำเริบทั้งสามอันได้แก่ ภาวะ ปิตตะและกัมพะ เมื่อถูกทำให้ผิดปกติโดยปัจจัยกระตุ้น โดยเฉพาะการบริโภคอาหารที่ก่อให้เกิด ปฏิกริยากรดหลังจากย่อยในกระเพาะอาหาร จากนั้นจึงแทรกซึมเข้าไปในร่างกายโดยเดินทางจาก บริเวณนั้นออกไปสู่พื้นผิวชั้นนอก อาการกระหายน้ำที่ไม่รีบดื่มน้ำ หรือการกดอาการกระตุ้นตาม ธรรมชาติในร่างกาย ภายในสภาวะแวดล้อมดังกล่าว ก็จะปรากฏออกมาบนผิวหนัง ก่อให้เกิดโรคไฟ ลามทุ่งชนิดภายนอกได้

ประเภทที่เกิดจากการทำงานร่วมกันของวายุและปิตตะ (อัคนิวิสรรปะ) จะปรากฏอาการไข้ อาเจียน เป็นลม ท้องเสีย กระหายน้ำ และเวียนศีรษะ

ประเภทที่ชื่อว่า อัคนิวิสรรปะ อาการปวดอย่างรุนแรงจะเกิดขึ้นบริเวณข้อต่อทั้งหลาย การ ย่อยอาหารจะผิดปกติ เบื่ออาหาร ผู้ป่วยจะสูญเสียการมองเห็น และรู้สึกราวกับตัวทั้งร่างกายถูกปก คลุมด้วยก้อนถ่านที่ฟลุก โรคไฟลามทุ่งจะเปลี่ยนตำแหน่งจากจุดหนึ่งไปอีกจุดหนึ่งบนร่างกายอย่าง รวดเร็ว ก่อให้เกิดรอยสีน้ำเงิน สีดำหรือคล้ายรอยไหมบนตำแหน่งเดิมที่เคยเกิดโรค หลังจากนั้นโรคนี้ จะค่อยๆ โจมตีธาตุพื้นฐานสำคัญของร่างกาย (เช่น เลือด ไขมัน กระดูก) ก่อให้เกิดอาการเจ็บปวด ตามแขนขา สิ้นสติสมประดี นอนไม่หลับ หายใจลำบากและสะอึก ผู้ป่วยจะรู้สึกสบายตัวเลยไม่ว่า จะอยู่ในอิริยาบถใด และแม้จะพยายามนอนบนพื้นเพื่อให้รู้สึกเย็นขึ้นก็ไม่บังเกิดผล อาการมีนงและ ไร้สติเริ่มคืบคลานเข้ามาในจิตใจ ซึ่งผู้ป่วยจะแทบไม่ตื่นขึ้นมาหรือมีสติอย่างปกติเลย จนกระทั่งความ ตายมาเยือนและปลดปล่อยให้เป็นอิสระจากความทรมาน

ประเภทที่ชื่อว่า ครันถิวิสรรปะ วายุเมื่อถูกปิดกั้นโดยกัมพะแล้ว จึงยังให้กัมพะแตกออกเป็นชิ้น เล็กชิ้นน้อย ก่อให้เกิดบริเวณของไฟลามทุ่งที่มีลักษณะกลม กว้าง หนา หยาบและยังความเจ็บปวด ทรมาน และทำให้เลือด ผิวหนัง เส้นเลือด เส้นเอ็น และเนื้อของคนผู้นั้นเสื่อมสภาพโดยการทำงาน ร่วมกับวายุที่กำเริบนั้นด้วย

ประเภทที่ชื่อว่า กรรทมะวิสรปะ อันเกิดจากการทำงานร่วมกันของกัมพะและปิตตะ จะ ก่อให้เกิดอาการชาตามร่างกาย การนอนหรือการอดนอนที่มากเกินไป ปวดศีรษะ อ่อนแรง อาการ แขนขากระตุก เพื่อ ปวดศีรษะ เบื่ออาหาร ลมชัก ระบบย่อยอาหารผิดปกติ ความเจ็บปวดตุ้จกระตุก

ร้าว กระจายน้ำ ประสาทสัมผัสผิดปกติ ถ่ายอุจจาระออกมาเป็นอาหารที่ไม่ย่อย และการสะสมของเมือกในอวัยวะต่างๆ ภายในร่างกาย

ประเภทที่ชื่อว่า กรรทมะ จะมีอาการเจ็บปวดเพียงเล็กน้อย และต่อมาจะกลายเป็นตุ่มใสสีแดง สีเหลืองหรือสีซีดเมื่อสุกเต็มที่และแตกออก จะมีกลิ่นเหม็นฉุนคาว พร้อมกับเนื้อที่แตกออก เผยให้เห็นเส้นเลือดและเส้นเอ็นภายใน

ประเภทที่ชื่อว่า กษตชะวิสรระปะ มีอาการคือใช้พร้อมกับอาการปวดและความรู้สึกแสบร้อนภายใน เลือดจะปรากฏเป็นสีแดงคล้ำ

ในกรณีของโรคไฟลามทุ่งที่เกิดจากการกระทำของโทษะใดโทษะหนึ่งระหว่างวาตะ ปิตตะ และกษะ จะสามารถรักษาได้ ในกรณีที่เกิดจากโทษะ 2 ประเภทเป็นปัจจัยกระตุ้นหรือประเภทที่ไม่มี ความซับซ้อน ก็อาจรักษาได้ด้วยยา แต่ในประเภทสันนิบาตและสงกลินเหม็นฉุนคาว มีตำแหน่งอยู่ในมรรมะ (จุดตาย จุดที่อ่อนไหว ข้อต่อต่างๆ ในร่างกาย) แห่งใดแห่งหนึ่ง รวมถึงมีอาการผิวหนังหลุดลอกจนเผยให้เห็นเส้นเลือดและเส้นเอ็น ให้ถือว่าเป็นประเภทที่รักษาไม่หาย

16) สาเหตุหรืออาการของ กุชฐะ โรคเรื้อน (อัยยาะที่ 164)

ประเภทที่ชื่อว่า กपालะ เกิดจากวายุที่กำลังกำเริบ

ประเภทที่ชื่อว่า เอาทุมพระ ที่เกิดจากปิตตะที่กำลังกำเริบ

ประเภทที่ชื่อว่า มณฑลชะ ที่เกิดจากกษะที่กำลังกำเริบ

ประเภทที่มีชื่อว่า วิจรรจิกา และ ฤชยะชิวา เกิดจากวายุและปิตตะที่กำลังกำเริบ

ประเภทที่มีชื่อว่า จรรมะ กิฎิมะ อาลสะ และวิปาทิกา เกิดจากวายุและกษะ

ประเภทที่ชื่อว่า ทัทรุ ศตารุส ปุณชรีกะ วิสโฝฎะ ปามา และ จรรมะทละ เกิดจากปิตตะและกษะที่กำลังกำเริบ

โรคเรื้อน 7 ประเภท อาทิเช่น ปุณชรีกะ ฤชยะชิวา เป็นต้น ถือเป็น “มหากุชฐะ”

ประเภทที่มีชื่อว่า กपालะกุชฐะ ซึ่งถือเป็นหนึ่งในโรคเรื้อนประเภทที่รุนแรงที่สุดบริเวณที่เกิดโรคนั้นปกคลุมไปด้วยเส้นขน และมีความเจ็บปวดอย่างรุนแรง สามารถพบได้บนส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกาย

ประเภทที่มีชื่อว่า เอาทุมพระ บริเวณที่เกิดโรคจะมีแผลซึ่งมีสีคล้ายลูกมะเดื่อสุก บริเวณดังกล่าวจะมีรูปร่างกลม พร้อมกับความรู้สึกเจ็บปวดและแสบร้อน รวมถึงมีช่องเหลวไหลออกมาจำนวนมากด้วย

ประเภทที่มีชื่อว่า มณฑลละกษฐะ (รอยผื่นแดง) บริเวณที่เกิดโรคจะนูนขึ้นมา บรรจบเป็นแผ่นเดียวกัน อ่อนนุ่มและมีสีเหลือง พร้อมด้วยอาการคันและมีปรสิตแพร่พันธุ์อยู่ใน

ประเภทที่มีชื่อว่า จรรมะ บริเวณที่เกิดโรคมีรูปร่างคล้ายลิ้นกวาง มีสีและรูปร่างที่เข้มและลึกปรากฏอยู่บนผิวหนัง

ประเภทที่มีชื่อว่า ฤษยะชิวา ปรากฏปรสิตจำนวนมากเติบโตอยู่ภายใน ส่วนประเภทที่ผิวหนังขรุขระคล้ายกับหนังช้าง

ประเภทที่มีชื่อว่า กิฎฐะ บริเวณที่เกิดโรคมีลักษณะแข็งและแวววาวเหมือนเกล็ดปลา แห่งคัน สีเหมือนเปลวไฟ ไม่สามารถสัมผัสได้เลย และสังเกตได้จากการไม่มีเหงื่อออกตรงนั้นเลย

ประเภทที่มีชื่อว่า สิธมะ แผลที่เกิดขึ้นขรุขระภายในแต่มีนูนวาวภายนอก เมื่อไปที่บริเวณที่เกิดโรคจะมีสะเก็ดที่ลักษณะเป็นผงหลุดออกมา บริเวณที่เกิดโรคนี้บางและดูโปร่งแสง สัมผัสอ่อนนุ่มเหมือนดอกไม้ และสังเกตได้จากการไม่มีเหงื่อออกมาเลย

ประเภทที่มีชื่อว่า วิปาติกา บริเวณที่เกิดโรคมีสีแดง มีลักษณะบางตรงปลายด้านบน มีอาการคันอย่างยิ่ง และมักจะเกิดบริเวณมือและเท้า

ประเภทที่มีชื่อว่า ทัทรุ (วงแหวน) บริเวณที่เกิดโรคจะยกนูนขึ้นมาเล็กน้อยและมีลักษณะคล้ายวงแหวน ตามมาด้วยอาการคัน เนื่องด้วยการทำงานร่วมกันของวาญุ ปิตตะและกษะในโรคประเภทนี้ บริเวณที่เกิดโรคจะมีลักษณะหนาที่ฐาน มีเลือดออกและความรู้สึกแสบร้อนภายในแผล ซึ่งจะแตกออกมาอีกเป็นจำนวนมาก วงแหวนสีเทาหรือสีแดงที่ประกอบด้วยความเจ็บปวดและอาการตุจโตนเผาบนผิวหนัง

ประเภทที่มีชื่อว่า ปุณทริกะ บริเวณที่เกิดโรคจะนูนขึ้นมา มีสีออกแดง รูปร่างดูจืดจางไปทั่วทั้งปรากฏตุ่มสีขาวหรือสีแดงขึ้นอยู่ไปทั่วบนผิวหนัง

ประเภทที่มีชื่อว่า ปามา บริเวณที่เกิดโรคจะมีอาการเจ็บและคัน มีสีแดงหรือมีตุ่มคล้าย ปกคลุมด้วยตุ่มใสแบบไฟลามทุ่งที่มีลักษณะแห้ง และมักจะเกิดบริเวณข้อศอก มือและข้อมือ

ประเภทที่มีชื่อว่า กากณะ จรรมะทละ ความเจ็บปวดอย่างรุนแรงและอาการแสบร้อนแบบที่ไม่สามารถทนได้

ประเภทที่มีชื่อว่า กากณะ จะเป็นสีแดงก่อนแล้วกลายเป็นสีดำ มีสีคล้ายกับน้ำล้างตรีผลา

ประเภทที่มีชื่อว่า ศวิตระ (โรคต่างขา) ประเภทที่เกิดจากวายุ บริเวณที่เกิดโรคจะแห้งและมีสีดุกชาติ ส่วนประเภทที่เกิดจากปิตตะจะมีสีทองแดงดุจดั่งใบบัว และมีความรู้สึกแสบร้อนในบริเวณนี้ด้วย เส้นขนในบริเวณที่เป็นโรค ทำให้บริเวณนั้นขนร่วงไปจนหมด ในประเภทที่เกิดจากกะฬะ บริเวณที่เกิดโรคจะหนาและมีสีขาว พร้อมกับความรู้สึกคัน เชื้อไวรัสจะค่อยๆ โจมตีองค์ประกอบพื้นฐานของร่างกาย ได้แก่ เลือด เนื้อและไขมัน

ประเภทที่มีชื่อว่า กิลาสะ (โรคสะเก็ดเงิน) แม้ว่าจะเพิ่งเกิดในระยะเริ่มต้น แต่หากบริเวณที่เกิดโรคปรากฏเป็นจุดบนริมฝีปาก ฝ่ามือหรือฝ่าเท้า หรือบริเวณทวารหนัก พึงพิจารณาไว้เป็นพิเศษว่ารักษาไม่หาย

17) สาเหตุหรืออาการของ กริม ปรลิต (อัธยาศัย 165)

อาการที่บ่งบอกว่ามีปรลิตประเภทใดประเภทหนึ่งในร่างกาย ได้แก่ คลื่นไส้ น้ำลายสอ อาหารไม่ย่อย เป็นลมสลบ อาเจียน เป็นไข้ หูอื้อ พร้อมทั้งอาการปัสสาวะอุจจาระไม่ออก ร่างกายผอมแห้ง ท้องเสีย และเลือดกำเดาไหล

18) สาเหตุหรืออาการของโรค วาตรกต โรคเกาต์เฉียบพลันหรือโรคไขข้ออักเสบ (อัธยาศัย 166)

ผู้ป่วยต้องทนทุกข์ทรมานจากความเจ็บปวดอย่างรุนแรงในส่วนที่ได้รับผลกระทบ อาการบวมจะรู้สึกหยาบเมื่อสัมผัสและเห็นได้ว่าเป็นสีดำหรือสีน้ำตาลแดง เพิ่มขึ้นหรือลดลงตามธรรมชาติเป็นระยะ ร่างกาย ซาและเจ็บปวดอย่างยิ่ง ข้อต่อและเส้นเลือดของนิ้วมือหดตัว และผู้ป่วยมีอาการเป็นหวัดซึ่งไม่สามารถบรรเทาได้แต่อย่างใด อาการชาของร่างกายจะเด่นชัดขึ้นและผู้ป่วยต้องทนทุกข์ทรมานจากความรุนแรงและหมดความรู้สึกในที่สุด

วิธีการรักษาโรค

กระบวนการที่ทำให้ร่างกายกลับสู่สภาวะปกติ เรียกว่า “การรักษา” การรักษาในศาสตร์อายุรเวทแตกต่างจากการรักษาด้วยยาแผนปัจจุบัน วิธีการทางอายุรเวทไม่ได้เป็นแต่เพียงแค่การเผชิญหน้ากับโรคร้าย แต่จะมุ่งเป้าเพื่อชำระล้างร่างกาย ช่วยให้สภาพภายในสามารถขจัดโทษะ ที่ได้รับการกระตุ้นจนอาจเกิดการแทรกซ้อนและสาเหตุอื่น ๆ ได้ง่าย⁴¹⁵ ดังนั้นการรักษาทางอายุรเวทจึงมีความแตกต่างกันไปในแต่ละกรณี ซึ่งการรักษามีวิธีการหลายประการที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ครุฑปุราณะ เช่น

1) การรักษาด้วยยา เป็นสมุนไพรมีฤทธิ์ที่ใช้ปรุงเป็นยา แบ่ง ได้ 3 ประเภท ยาใช้ภายใน ยาใช้ภายนอก ยาใช้เฉพาะที่ ปรากฏในคัมภีร์ครุฑปุราณะ (อัยายะที่ 168 โศลกที่ 51)

สฤลเทเหนทริยาจินตยาะ ปรกฤตริยา ตวชิษฐิตา ||
อาโรคยมิติ ตํ วิทฺยาทาธุษมนมุปาจเรต || 51 ||

โศลกนี้กล่าวถึง การรักษาหมายถึงการฟื้นฟูร่างกายขึ้นต้นและอวัยวะภายในให้กลับสู่สภาพหรือการทำงานปกติและผู้ป่วยที่พลังงานที่สำคัญไม่ได้ลดลงต่ำสุดควรได้รับการรักษาด้วยยาเพียงอย่างเดียว

ยาใช้ภายใน

ยาเม็ด เป็นรูปแบบการถนอมสมุนไพรรูปอย่างหนึ่งในสมัยโบราณเพื่อยืดอายุของสมุนไพรร⁴¹⁶ ยาลูกกลอนทำโดยการนำผงสมุนไพรรบละเอียดตามผสมกับน้ำผึ้งเพื่อใช้เป็นตัวยึดเกาะแล้วปั้นด้วยมือให้มีขนาดเท่า ๆ กัน แล้วตากให้แห้ง ในการรักษาด้วยศาสตร์อายุรเวทที่ปรากฏในคัมภีร์ครุฑปุราณะ มีตัวยามากมาย ยกตัวอย่างเช่น ยาเม็ดอันปรุงจากคัคคูล 3 ส่วน ตริมลา 5 ส่วนและกฤษณา 1 ส่วน สามารถรักษาอาการบวม น้ำ ต่อมในลำไส้ โรคริดสีดวงทวารและอาการอักเสบในรูทวารได้(อัยายะที่

⁴¹⁵ Acharya Balkrishna, A Practical Approach to The Science of Ayurveda (คู่มือปฏิบัติเพื่อสุขภาพ ศาสตร์แห่งอายุรเวท ศาสตร์แห่งชีวิต), trans. ณภัชชา ตัญญา (กรุงเทพฯ: ปัญญาชน, 2560), 329.

⁴¹⁶ ธเนศ อมรพิทักษ์กุล, อายุยีนหมื่นปี (กรุงเทพฯ: อินสปายร์, 2557), 31.

171 โศลกที่ 4) ยาเม็ดที่ทำจากปิปปลี ทรากษา (ลูกเกต) ผงเหล็กและเกลือก้อน พอกกับน้ำคั้นของ ภฤงคราษะ สามารถรักษาโรคริดสีดวงทวาร ต้อกระจก ลมพิษ และโรคทางตาได้ (อัยยาเยที่ 171 โศลกที่ 61) ยาเม็ดที่ทำมาจากตรีภฏู ตรีผลา เกลือก้อน หรดาล เกฏุกะ คังขนาภี ชาตี (ดอกมะลิ สเปน) นิมพะ(สะเดาอินเดีย) รสาณูชนะและภฤงคราษะ เมื่อใช้ร่วมกับน้ำมัน น้ำผึ้งและเนยใส สามารถทำลายโรคทางตาทั้งปวงได้ (อัยยาเยที่ 171 โศลกที่ 62-63) นำหริทรา(ขมิ้น) ใบทั้งหลาย ของนิมพะ(สะเดาอินเดีย) ปิปปลี (ติปลี) มรีจะ(พริก, พริกไทยดำ)ทั้งหลาย วิทังคะ(ส้มกุ่ม) และภัทระ มุสตะ(หญ้าแห้วหมู) นำมาบดรวมกันโดยใช้น้ำปัสสาวะโค จากนั้นจึงทำให้เป็นยาเม็ด รับประทาน เพียงหนึ่งเม็ดก็สามารถรักษาอาการอาหารไม่ย่อยได้แล้ว หากใช้สองเม็ดจะทำลายอหิวาตกโรคจน หมดสิ้น (อัยยาเยที่ 179 โศลกที่ 9-10)

ยาต้ม เป็นวิธีเตรียมยาสมุนไพรที่นิยมมากวิธีหนึ่ง โดยต้มสมุนไพรกับน้ำ ยาต้มเหมาะกับ สมุนไพรที่มีลักษณะแข็ง เช่น ราก เปลือก ลำต้น กิ่ง ในการรักษาด้วยศาสตร์อายุรเวทที่ปรากฏใน คัมภีร์ครุฑปุราณะมีตัวยามากมาย ยกตัวอย่างเช่น พิงดีมยาต้มที่ปรุงจากปโฏละ (บวบ) นิมพะ(สะเดา อินเดีย) ตรีผลาและคุชูจี(บอระเพ็ด) โดยใช้พร้อมกับคुकคูละ(ไม้ยางหอม) และขทิระ(สีเสียดเทศ) โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์จะถูกทำให้พินาศ(อัยยาเยที่ 171 โศลกที่ 6) ยาต้มอันมีส่วนประกอบ ของปิปปลี(ติปลี) อัมฤตะ ภูนิมพะ(ฟ้าทะลายโจร) วาสกะ(สเนียด) อริษฏูวะ (เหล้าหมักจากธัญพืช หรือผลไม้ต่าง ๆ) พรปรภูวะและขทิระ(สีเสียดเทศ)ใช้เพื่อรักษาโรคฝีฝักบัวที่มีอาการไข้ เนยใสที่ผสม กับน้ำคั้นของตรีผลาและตรีภฏู(ผักบุงอินเดีย) พิงใช้เป็นยาถ่ายเพื่อยังให้โรคไฟลามทุ่งที่ปรากฏพร้อม อาการไข้สงบลง (อัยยาเยที่ 171 โศลกที่ 39) ยาต้มอันมีส่วนผสมของขทิระ (สีเสียดเทศ) ตรีผลา อริษฏูวะ ปโฏละ(บวบ) อัมฤตะ และวาสกะ สามารถเอาชนะโรคหัด และโรคมสุริก (โรคไข้ทรพิษ/ ฝีดาษ)ได้ (อัยยาเยที่ 171 โศลกที่ 40)

ยาใช้ภายนอก

การสกัดด้วยน้ำมัน เหมาะสำหรับสมุนไพรที่มีสารสำคัญที่ละลายได้ดีในน้ำมันพืช ไม่ ละลายในน้ำ บางชนิดเอามาต้มกับไอน้ำที่ระเหยออกมาใช้สำหรับการอบตัว และการสูดดม ในการ รักษาด้วยศาสตร์อายุรเวทที่ปรากฏในคัมภีร์ครุฑปุราณะมีตัวยามากมาย ยกตัวอย่างเช่น น้ำมันยาอัน ปรุงจากการผสมน้ำคั้นของภฤงคราษะในปริมาณ 1 ใน 4 และผงของคูนชา จะช่วยให้เส้นผมเติบโต และงอกขึ้น เพื่อการรักษาอาการศีรษะล้าน พิงใช้ยาพอกอันมีส่วนผสมของเอลา (กระวาน) มางสี

(โกฐฐยามังสี) กุชฐะและมูรา ทาลงบนศีรษะก่อน จากนั้นจึงใช้ยาพอกที่ทำจากผลของคณูชา พอกตามลงไป(อัยยาเยที่ 176 โศลกที่ 2-3) ยาพอกอันมีส่วนผสมคือผงบดของกุชฐะและนาควลา เมื่อใช้ร่วมกับเนย ย่อมยังให้ปทุมถันทั้งสองของสาวแรกรุ่นงดงามโสภา(อัยยาเยที่ 190 โศลกที่ 4) เมล็ดทั้งหลายของกรัญชะ เปลือกของตรุณะ ดิละและสรรพะ ยาพอกอันมีส่วนผสมเหล่านี้ย่อมสามารถทำลายพิษทั้งหลายได้โดยมีต้องสงสัย(อัยยาเยที่ 191 โศลกที่ 23) ฟิงบทรากของชาวคสิแล้วผสมกับน้ำคั้นของตัวมันเอง ด้วยการสูดดมด้วยานี้ โรคริตสีดวงในจมุกยอมพินาศไป (อัยยาเยที่ 177 โศลกที่ 21)

ยาใช้เฉพาะที่

ในการรักษาด้วยศาสตร์อายุรเวทที่ปรากฏในคัมภีร์ครุฑปุราณะมีตัวยามากมาย ยกตัวอย่างเช่น ยาพอกที่ทำจากผงของใบวาทรี เมื่อใช้กับบริเวณที่มีอาการผดผื่นแล้วสามารถรักษาอาการเยื่อหูในช่องท้องและช่องคลอดฉีกขาดได้ ยาพอกที่ทำจากโลธรา และผลของตุ้มพี ช่วยให้กล้ามเนื้อช่องคลอดกระชับ (อัยยาเยที่ 172 โศลกที่) ยาพอกที่มีส่วนผสมของวิทังคะ ไอรคชะ กุชฐะ นิศาและสินธุตะ เมื่อพอกโดยใช้ร่วมกับปัสสาวะโค สามารถทำให้โรคกลากพินาศไปได้(อัยยาเยที่ 171 โศลกที่ 19) ยาพอกที่ประกอบด้วยนิลีและใบโกลุละสามารถรักษาโรคปากณะครรหะ (คางทูม) ได้ น้ำมันที่ปรุงกับผลของคณูชา และน้ำคั้นจากภฏงคราชะ สามารถรักษาอาการทางผิวหนังที่เรียกว่า กपालะกุชฐะ (อัยยาเยที่ 171 โศลกที่ 43)

2) การรักษาโดยใช้โลหะ

เราปยตามรสูรณานำ หสตฆฤษฏศลากยา || 18 ||

ฆฤษฏมูทรวรตตณ รุทร กามลาวยาธินาสนม ||

โฆษาผลมปาฆราต ปิตกามลนาสนม || 19 ||

โศลกนี้กล่าวถึง น้ำมันเนยที่ปรุงพร้อมแห่งที่ถูทองคำ เงินและทองแดง ยังให้โรคโลหิตจางพินาศไปได้ ด้วยการดมหรือดื่มผลแห่งโฆษา โรคโลหิตจางยอมพินาศไปสิ้น (อัยยาเยที่ 17 โศลกที่ 18-19)

นอกจากสมุนไพรแล้ว โลหะแร่ธาตุชนิดต่าง ๆ ยังถูกนำมาใช้เป็นยาด้วย ฉะนั้นโลหะ หิน และอัญมณีซึ่งเป็นสิ่งที่ปรากฏออกมาจากพลังงานจึงมีพลังปราะณะเก็บอยู่ด้วย ซึ่งสามารถดึงออกมาใช้ในการรักษาได้ การที่ร่างกายทำงานได้ไม่ปกติจึงอาจใช้โลหะหรืออัญมณีรักษาได้ เนื่องจากการ

เหนียวนำไปเกิดคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า สุขภาพกายขึ้นอยู่กับจิตใจและจิตวิญญาณและพลังงานจักรวาลด้วย อัญมณีและโลหะอาจส่งกระแสแรงต้านต่อกระแสคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าจากบรรยากาศได้ โลหะหนักมีพลังการรักษาที่มหาศาล โลหะที่นำมาใช้ในการรักษาคือ พรอท ทอง เงิน ทองแดง เหล็ก ตะกั่ว และดีบุก หากโลหะไม่บริสุทธิ์จะมีพิษต่ออวัยวะบางอย่าง การทำให้โลหะบริสุทธิ์ทำได้โดยการทำให้ร้อนแล้วใส่น้ำมัน ปัสสาวะวัว นม หรือก็ การใช้โลหะต่าง ๆ⁴¹⁷ สรุปได้คือ

ทองแดง ช่วยกำจัดพิษที่มีมากเกินไป ดีสำหรับตับ ม้าม และระบบน้ำเหลือง มีประโยชน์สำหรับรักษาความอ้วน โรคตับและม้าม

ทอง ช่วยรักษาความจำ เพิ่มแรงให้หัวใจ และทำให้มีชีวิตชีวา

เหล็ก ใช้ได้ดีกับโรคผิวหนัง รักษาตกขาว และโรคหนองในของผู้ชาย

พรอท ช่วยกระตุ้นน้ำย่อยและก่อให้เกิดเนื้อเยื่อ ในตำนานของอินเดียถือว่าเป็นน้ำสุจิตของพระศิวะ ช่วยกระตุ้นปัญญาและปลุกสติ ต้องใช้ร่วมกับกำมะถันเสมอ ใช้ร่วมกับสมุนไพรมะทำให้เพิ่มฤทธิ์ของสมุนไพรมาก

เงิน มีคุณสมบัติเย็น จึงใช้รักษาสภาพที่มีปิตตะมากช่วยเพิ่มกำลังและควมมีชีวิตชีวา ช่วยรักษาภาวะร่างกายเสื่อมโทรม มีไข้เรื้อรัง อ่อนแรงจากไข้ และประจำเดือนมาก

ดีบุก เป็นธาตุทำให้อ่อนเยาว์ ใช้รักษาเบาหวาน โลหิตจาง โรคผิวหนัง และโรคปอด

3) การรักษาด้วยวิธีปัญจกรรมะ เป็นกระบวนการ 5 ประการ ที่ช่วยขจัดโทษที่เสื่อมของร่างกาย ด้วยวิธีชำระล้างทำให้บริสุทธิ์และการล้างพิษเพื่อป้องกัน ตลอดจนการกำจัดโรคโดยการกำจัดอาการกำเริบโทษออกจากร่างกายในกระบวนการรักษาแบบปัญจกรรมะ การสวนทวารหนัก การทำให้อาเจียน การใช้ยาถ่าย การหยอดน้ำมันที่จมูก และการขับเลือดเป็นกระบวนการหลัก⁴¹⁸ ปรากฏในคัมภีร์ครุฑปุราณะ (อธยายะที่ 172 โศลกที่ 30)

⁴¹⁷ เฉลียว ปิยะชน, *อายุรเวท ศาสตร์แห่งชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ 3 สำนักพิมพ์มติชน กรุงเทพฯ 2544, 226-228.

⁴¹⁸ Acharya Balkrishna, *A Practical Approach to The Science of Ayurveda* (คู่มือปฏิบัติเพื่อสุขภาพ ศาสตร์แห่งอายุรเวท ศาสตร์แห่งชีวิต), trans. ณภัคชา ตัญญา (กรุงเทพฯ: ปัญญาชน, 2560), 333-334.

สินธุตศรกราศุนธิกณามธุคุโตะ คุรมาต ॥
 วรรษาทิษวภยา เสวยา รสายนคุโณชินา ॥ 23 ॥

โคลกนี้กล่าวถึง ผู้ที่ต้องการใช้ยารสายนะ ควรใช้ภยาร่วมกับเกลือก้อน น้ำตาล ศุนฐิ น้ำผึ้ง และคุทะ ตามลำดับของฤดูกาลคือ ฤดูฝน ฤดูใบไม้ร่วง ฤดูหนาว ฤดูใบไม้ผลิและฤดูร้อน

5) การส่งเสริมสุขภาพทางเพศและรักษาโรคทางเพศ และการสืบพันธุ์ (Vajikarana)

วาจิกะรณะ เป็นสาขาหนึ่งของ อายุรเวท ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเพิ่มความอุดมสมบูรณ์และฟื้นฟูพลังทางเพศและการเจริญพันธุ์ การรักษาและการเพิ่มสมรรถภาพทางเพศของผู้ชายที่มีสุขภาพดี ตลอดจนการจัดการน้ำอสุจิที่บกพร่อง สมรรถภาพทางเพศที่บกพร่องและการสร้างสเปิร์มพร้อมกับการรักษาความผิดปกติที่เกี่ยวข้องกับน้ำอสุจิในผู้ชาย ส่งเสริมความสามารถและสมรรถภาพทางเพศ ตลอดจนปรับปรุงสุขภาพร่างกาย จิตใจ และสังคมของแต่ละบุคคล การมีเพศสัมพันธ์มักมีบทบาทอย่างมากในการผูกมัดของมนุษย์ โดยปกติจะใช้เพื่อความสุขเพียงอย่างเดียวและมักจะนำไปสู่การผูกมัดทางอารมณ์ที่แข็งแกร่งขึ้น⁴²¹ การใช้สูตรเหล่านี้ที่เหมาะสม บุคคลจะเป็นผู้มีร่างกายดี มีสมรรถภาพทางเพศที่ดี มีผิวพรรณดี มีความเบิกบานและมีกำลังทางเพศ⁴²²

ความสัมพันธ์ทางเพศคำว่า “กาม” ในความรู้สึกทั่ว ๆ ไป หมายถึง ความปรารถนาในทุกประเภทและการตอบสนองความปรารถนานั้น ๆ เหมือนกับคำภาษาอังกฤษว่า “desire” (ความปรารถนา) และ “passion” (อารมณ์ความรู้สึก) มักมีนัยเกี่ยวพันไปถึงเรื่องเพศด้วย ในท่ามกลางความสุขอันชอบธรรมทั้งหลายของมนุษย์ ความสุขในเพศสถือว่ายอดเยียมที่สุดศาสตร์ทางเพศไม่ใช่การระบายอารมณ์เพียงอย่างเดียว หากแต่ยังเป็นความสัมพันธ์ร่วมกันเพื่อความพึงพอใจของทั้งสองฝ่ายอย่างละเอียดอ่อนอีกด้วย สำหรับเรื่องนี้มีตำราเก่าแก่ที่สำคัญชื่อว่า กามสูตร แต่งโดยพราหมณ์ชื่อ วาตสยายนะ เขียนขึ้นในศตวรรษแรก ๆ แห่งคริสต์ศักราช หรืออาจจะเป็นสมัยราชวงศ์คุปตะ (ค.ศ. 280-500) เป็นผลงานที่สามารถจินตนาการได้ถึงเทคนิคการปลุกเร้า เสน่ห์ และสูตรปรุงยา

⁴²¹ Bagde, AB, RS Sawant, SD Bingare, RV Sawai, and MB Nikumbh, **Vajikarana: A Unique Therapy of Ayurveda**, Int Res J Pharm 4 (2013), 4-7.

⁴²² Dalal, PK, Adarsh Tripathi, and SK Gupta, **Vajikarana: Treatment of Sexual Dysfunctions Based on Indian Concepts**, Indian Journal of psychiatry 55, no. Suppl 2 (2013), 273.

ปลุกกำหนดอย่างละเอียด⁴²³ การหมกมุ่นในเรื่องราคะของชาวอินเดียโบราณแสดงออกอย่างเด่นชัดใน ศิลปะและวรรณคดี ซึ่งมีปรากฏในคัมภีร์ครุฑปุราณะ (อถยายะที่ 172 โศลกที่ 32)

สตรียุกตะ คีรีเร ตทวทวสนเต น ทิวา สุเวต ||
 ตยเซทวราชาสุ สุวปนาทีณฉรทินโทศจ รศมยะ || 32 ||

โศลกนี้กล่าวถึงการมีเพศสัมพันธ์พึงกระทำในฤดูหนาว (ธันวาคมและมกราคม) การนอน กลางวันเป็นอันตรายในฤดูใบไม้ผลิ (เมษายนและพฤษภาคม) การอาบแสงจันทร์ในฤดูใบไม้ร่วง (ตุลาคมและพฤศจิกายน) และการนอนหลับมากเกินไปในฤดูฝน เป็นสิ่งที่พึงหลีกเลี่ยง

จันทรกลา (จุดกระตุ้นอารมณ์ทางเพศ) ตั้งอยู่ที่นิ้วหัวแม่เท้า เท้า ข้อเท้า หัวเข่า ต้นขา สะดือ หน้าอก สี่ข้าง รักแร้ คอ แก้ม ริมฝีปาก ดวงตา หน้าผากและยอดกระหม่อม ในผู้ชายจะอยู่ ทางขวามือและในผู้หญิงจะอยู่ทางซ้ายมือ หากกระตุ้นจุดเหล่านี้ในขณะที่มีเพศสัมพันธ์ก็จะถึงจุดสุดยอดได้โดยง่าย หากเป็นในศุกลปักษ์พึงกระตุ้นจากศีรษะลงมา แต่หากเป็นกฤษณะปักษ์พึงกระตุ้น จากเท้าขึ้นมา(อถยายะที่ 178 โศลกที่ 18) ศิลปะทั้ง 64 ประการ อันยังให้เกิดความหลงใหลได้รับการ บรรยายไว้แล้วในคัมภีร์กามสูตร วิธีการยังให้สาวพรหมจรรย์ทั้งหลายหลงใหลเคลิบเคลิ้ม ได้แก่ การ กอดรัด(อถยายะที่ 178 โศลกที่ 18) พึงนำพรหมทัณฑ์ วจา และปัดระบดผสมกับน้ำผึ้ง แล้วนำไปทา บริเวณองคชาติ (ในระหว่างมีเพศสัมพันธ์) หญิงสาวจะไม่ต้องการสามีน้ออีก(อถยายะที่ 178 โศลกที่ 12) ยอดของต้นพรหมทัณฑ์เมื่อมัดเป็นก้อนแล้วอมไว้ในปากจะช่วยกักเก็บน้ำอสุจิ รากของต้นขันทิ เมื่ออมไว้ในปากจะมอบชัยชนะในการมีเพศสัมพันธ์(อถยายะที่ 178 โศลกที่ 14) ส่วนหญิงที่แต่งงาน แล้ว หากกรรมควันอวัยวะเพศด้วยควันจากพินของต้นนิมพะ หญิงผู้นั้นจะกอดปรด้วยความรุ่งเรืองและ โชคดี โอ้ พระรุทรหะศิวะเจ้า สามีนางจะกลายเป็นทาสผู้ลุ่มหลงตลอดไป(อถยายะที่ 178 โศลกที่ 23)

ยาเสน่ห์สำหรับเพศหญิง พึงนำคังขบุษปี วจา มางสี โสมราชี และผลคูกะ มาผสมรวมกับเนย อันได้มาจากนมควาย จัดเป็นโอสถชั้นดีเพื่อความแต่งตั้งของอวัยวะเพศหญิง พึงพอกสมุนไพรมะเหล่านี้อันพร้อมทั้งรากและใบทั้งหลาย พร้อมด้วยนมและเนยใสพึงนำส่วนผสมทั้งหมดนี้ตากให้แห้งแล้วทำเป็น

⁴²³ AL.Basham, *The Wonder that was India* อินเดียมหัศจรรย์, (กรุงเทพฯ:สถานเอกอัครราชทูต อินเดียประจำประเทศไทย 2560), 275.

โคลงนี้กล่าวถึงตัวยาอันประจักษ์ภูมิธู นมโคและกัญญการิกาในปริมาณที่เท่ากัน ที่ต้มในน้ำร้อนและเคี้ยวจนเหลือเพียง 1 ใน 4 ส่วน ยาต้มนี้เป็นตัวก่อให้เกิดการตั้งครรภ์ที่ยอดเยี่ยมที่สุดสำหรับผู้หญิง

พืงแช่เมล็ดทั้งหลายของมาตุลจคะร่วมกับน้ำมัน หลังจากต้มยาตัวนี้แล้วก็จะตั้งครรภ์อย่างแน่นอนโดยที่ไม่ต้องสงสัย(อัยยาะที่ 178 โคลงที่ 26) สตรีที่ประสงค์ให้กำเนิดบุตรชายพืงต้มตัวยาอันประกอบด้วยเมล็ดของมาตุลจคะ รากของเอรันทะ โดยผสมกับเนยใส (อัยยาะที่ 178 โคลงที่ 27)

คุณสมบัติอาหารและน้ำมันที่ใช้ในการรักษาโรค

อาหารมีบทบาทสำคัญทั้งในด้านสมรรถภาพร่างกายหรือสุขภาพและโรคภัยพฤติกรรมของเราและวิธีการดำเนินชีวิตที่ควบคู่ไปกับการรับประทานอาหารในแต่ละวันมีผลต่อร่างกายแตกต่างกันไป⁴²⁴อาหารและเครื่องดื่มควรบริโภคในสัดส่วนที่เหมาะสม การกินยาร่วมกับอาหารและเครื่องดื่ม จะเกิดความสุขปราศจากความอยากโดยการรับประทานอาหารที่เหมาะสม พวกเขาเป็นอิสระจากโรคทั้งหลาย

รส หรือรสชาติที่เป็นคุณสมบัติหลักจะช่วยกำหนดองค์ประกอบที่สำคัญของอาหารต่าง ๆ สสารบางอย่างมีรสชาติที่แรงกว่าสสารอื่น ๆ ที่จะทำให้รับรู้และสามารถบอกชนิดของรสใด ๆ ตามหลักอายุรเวท ได้แก่

รส	เพิ่มโทษะ	ลดโทษะ
มธุระ (รสหวาน)	กษะ	วาตะ ปิตตะ
อัมละ (รสเปรี้ยว)	กษะ	ปิตตะ วาตะ
ลวณะ (รสเค็ม)	ปิตตะ กษะ	วาตะ
ติกตะ (รสขม)	วาตะ	ปิตตะ กษะ
อุษณะ หรือ กฏู (รสเผ็ด)	ปิตตะ วาตะ	กษะ
กษายะ (รสฝาด)	วาตะ	ปิตตะ กษะ

⁴²⁴ Acharya Balkrishna, A Practical Approach to The Science of Ayurveda (คู่มือปฏิบัติเพื่อสุขภาพ ศาสตร์แห่งอายุรเวท ศาสตร์แห่งชีวิต), trans. ฌักศา ตัญธา (กรุงเทพฯ: ปัญญาชน, 2560),185.

คุณะ เป็นคุณสมบัติตามธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ คุณะแบ่งได้ 20 ชนิด 10 คู่ ซึ่งมีคุณสมบัติตรงกันข้ามของแต่ละคู่ เช่น ร้อน-เย็น หนัก-เบา หากบุคคลได้รับสารซึ่งมีคุณสมบัติตรงกันข้ามกับคุณสมบัติในตัวเรา คุณสมบัติตรงกันข้ามจะเด่นชัดและอาจทำให้เกิดการแปรปรวนในร่างกายขึ้น

คุรุ (หนัก)	เป็นคู่ตรงข้ามกับ	ลฆุ (เบา)
सानุทร (เป็นของแข็ง)	เป็นคู่ตรงข้ามกับ	ทรว (เหลว)
กฐิน (แข็ง)	เป็นคู่ตรงข้ามกับ	มฤทุ(อ่อน)
ขร(ขรุขระ)	เป็นคู่ตรงข้ามกับ	ศลกษณ (เรียบ)
ตึกษณ (คม)	เป็นคู่ตรงข้ามกับ	มนท (ช้า)
ปิจฉิล(ขุ่นมัว)	เป็นคู่ตรงข้ามกับ	วิศท (ใสกระจ่าง)
รุกษ (แห้ง)	เป็นคู่ตรงข้ามกับ	สนิคธ (ชุ่มชื้น)
อุษณ (ร้อน)	เป็นคู่ตรงข้ามกับ	ศีต(เย็น)
สถิร (นิ่ง)	เป็นคู่ตรงข้ามกับ	สร (เหลว)
สตุล (หยาบ)	เป็นคู่ตรงข้ามกับ	สุกษม (ละเอียด)

ปรากฏในอถายะที่ 169

ตารางที่ 4 อาหารที่กระตุ้นและทำลายโทษะ

รายการอาหาร	โทษะ
รักตศาละ (ข้าวเปลือกสายพันธุ์สีแดง),ข้าวมหาศาลี,ข้าวสารขาวมัก, กากมาจี(มะแว้งต้น),สรษปะ(เมล็ดมีสตาร์ด),มาษะ (ถั่วดำ),เกาสมสุมภ,ตรีพุท (ถั่วชนิดหนึ่ง),วาทขนิ(ไม้พุ่มชนิดหนึ่ง), ไสธวะ (เกลือสินเธาว์),ทหนะ (พริกไทยป่า),มะม่วงสุก	ทำลาย วาตะ ปิตตะ และ กษะ
ศยามากะ,ปริญคุ,นิวาระ(ข้าสาร), โกรทุษ, ศยามากะ, ยวะ (ข้าวบาร์เลย์),มุกทะ (ถั่วเขียว),มกษฐะ,นาตี (ปอกกระเจา), จจุ (ผักชนิดหนึ่ง), ปทมปตรม(ใบบัว),กรโกฏุก (มะระขี้นก), การเวล (มะระขี้นก)	ทำลายกษะและปิตตะ
โคธุมะ (ข้าวสารลี),ข้าวสารลี,ราชมาษะ(ถั่วพุ่ม),ทาตีม (ทับทิม), ปரியาละ (มะม่วงหาวแมงวัน), ราชาทนะ, โมจะ (กล้วย), ปนสะ (ขนุน),นารีเกละ (มะพร้าว),ทราคษะ (องุ่น),มธุกะ (ชะเอมเทศ), ขรชูระ (อินทผาลัม), กุมกุมะ(หญ้าฝรั่ง),กฤษณะ (เกลือ	ทำลายวาตะ

รายการอาหาร	โทษะ
ดำ)	
กุ่มต้อ(ถั่วเหลือง),จางเคริ (ส้มกบ,ผักแว่น),พริกแดง, หิงคุ (มหาหิงค์),ยวะ (ข้าวบาร์เลย์)	ทำลายวาตะและกษะ
มัสตาร์ด,อารทระ (ขิง), ศุณฐี (ขิงแห้ง), ดีปลี, มรีจะ (พริกไทยดำ),จิตรกะ (เจตมูลเพลิงขาว), อินคฺุท, นาลีกา,ปิปปลี (ดีปลี), มธฺ-สิครุ,จย, นิรคฺุณท,ตรการี,กสมรท,พิลวะ,วาสตุก (ตระกูลคีนวา) ปาลังกะ (ปีทฺุท) มุลกะดิบ(หัวไชเท้า,หัวผักกาด) วฤกษามล (ต้นกระบก), ชมพีร (ต้นมะนาว),ดินทุกะ(ลูกพลับ)	ทำลายกษะและวาตะ
มสุระ (ถั่วเลนทิล)	ทำลายกษะ
กลิงคะ (แตงโม),อลาพฺุณี(น้ำเต้า),ตรปฺุสะ (แตงกวา), อูรวารเก	ทำลายปิตตะ
ผลส้ม เกศร(หญ้าฝรั่ง) ถั่วดำ,พฺุระ (พุทรา)	ทำลายวาตะและปิตตะ
อามล (มะขามป้อม),ดินดีทฺิพลา (มะขาม) ,ลกูจะ (มะหาด), พกฺุล(ดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม)	ทำลายกษะและวาตะ
เกลื่อโรมัก,กลิงคะ (แตงโม),อลาพฺุณี(น้ำเต้า),มะม่วงสุก,พิลวะ (มะตูม)	กระตุ้นวาตะ
ดิล (งา),อาคกฺิ(เมล็ดกระถิน), กปิตถะ (มะขวิด)	กระตุ้นปิตตะ
ราชิกา (มัสตาร์ด)	กระตุ้นวาตะและปิตตะ
ตรปฺุสะ (แตงกวา) และ อูรวารเก	กระตุ้น วาตะและกษะ
น้ำและนม	
น้ำในแม่น้ำ	กระตุ้นวาตะ
น้ำในบึง (วารุပ္ย)	ทำลายวาตะและกษะ
น้ำในสระ (ตาชาค)	กระตุ้นวาตะ
น้ำพุ (ในธมฺร)	ทำลายกษะ สร้างปิตตะ
น้ำที่ผุดขึ้นมาจากใต้ดิน	ทำลายปิตตะ
น้ำต้มสุก	ทำลายวาตะและกษะ
น้ำนมวัว (โคกฺุชิร),นมควาย (มาหิษ),น้ำนมแพะ (ฉาค)	ทำลายวาตะและปิตตะ
โยเกิร์ต(ทธิ), เนยที่ทำขึ้นใหม่(นนวนิต),ตกระ (เนยนม),เนยใส (สรฺุปี)	ทำลายวาตะ ปิตตะและกษะ
เนยใสเก่า(ฐิ)	ทำลายกษะและวาตะ

รายการอาหาร	โทษะ
น้ำมัน	
น้ำมันงา	ทำลาย วาตะ และ กษะ
น้ำมันมัสตาร์ด	ทำลายวาตะและปิตตะ
น้ำมันสมอพิเภก	ทำลาย วาตะ ปิตตะและกษะ
น้ำมันของยวะ, โกละ(พุทราอินเดีย)	ทำลายวาตะ
น้ำที่ให้ความหวานและน้ำผึ้ง	
น้ำผึ้ง , น้ำอ้อย	ทำลายปิตตะ
ผาณิตะ (กากน้ำตาลกึ่งสุกกึ่งดิบ) , มาคธี (น้ำตาล)	กระตุ้นปิตตะ
มัตสยัญชิกะ (น้ำตาลทรายแดง) , ชันชะ (น้ำตาลก้อน)	ทำลายวาตะ
น้ำตาลโตนด	บรรเทาวาตะและปิตตะ
สุราทุกชนิดที่เป็นสายพันธุ์ เสาววิรมัญชนะ (สำหรับใช้ล้างตา)	บรรเทาปิตตะ
ข้าวต้มและซูป	
เปยา(ข้าวต้ม)	กระตุ้นกษะ
ถั่วกับเครื่องเทศ	ทำลายวาตะ
ซูปไม้ไผ่เกลือทำด้วยมะขามป้อมและทับทิม	ทำลาย วาตะ และ ปิตตะ
ซูปที่ทำด้วย มะขามป้อม	ทำลายกษะ
ซูปที่ทำจากถั่วเขียว และมะขามป้อม	ทำลายกษะและปิตตะ

สมุนไพรรักษาในคัมภีร์ครุฑปุราณะ

สมุนไพรรักษา คือ ผลิตผลธรรมชาติ ได้จาก พืช สัตว์ และ แร่ธาตุที่ใช้เป็นยา หรือผสมกับสารอื่นตามตำรับยา เพื่อบำบัดโรค บำรุงร่างกาย หรือใช้เป็นยาพิษ⁴²⁵ การเตรียมยาจากพืชมีบทบาทสำคัญในกระบวนการบำบัดอายุรเวท พืช สัตว์ หรือแร่ธาตุใด ๆ สามารถรวมเข้าไว้ในตำรับยา

⁴²⁵ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2555 from https://dictionary.orst.go.th/lookup_domain.php.

อายุรเวท⁴²⁶ การแพทย์สมุนไพรแบบดั้งเดิมพืชสมุนไพรมีบทบาทสำคัญในการป้องกันและรักษาโรค โดยใช้พืชเป็นยาแผนโบราณเมื่อพันปีก่อน พืชมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการของอารยธรรมมนุษย์ทั่วโลก พืชสมุนไพรสามารถปรับเปลี่ยนลักษณะต่างๆ ของสรีรวิทยาของมนุษย์ และมีอิทธิพลในการบรรเทาสภาวะทางพยาธิวิทยาหลายประการ และแนวคิดเกี่ยวกับภูมิคุ้มกันและการปรับภูมิคุ้มกันสามารถสืบย้อนไปถึงประวัติศาสตร์การแพทย์ได้หลายร้อยปี อย่างไรก็ตาม ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมาแนวคิดทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับการปรับภูมิคุ้มกันได้รับการส่งต่อและตอนนี้ปรากฏว่าประโยชน์ของพืชสมุนไพรอินเดียที่เสนอในอายุรเวทเป็นพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับผลกระทบของการกระตุ้นภูมิคุ้มกันของผลิตภัณฑ์จากพืช และเป็นผลให้มีข้อมูลจำนวนมากเกิดขึ้น⁴²⁷ ปรากฏพืชสมุนไพรที่มีชื่อภาษาไทยและไม่พบชื่อภาษาไทยในคัมภีร์ครุฑปุราณะ จำนวน 232 ชนิด ดังนี้

กฐกะ(ชะมดต้น),กฐกา(ตะขบป่า),กฐโรหิณี,กณา(พริกยาวอินเดีย),กทาลี(กล้วย),กนกะ กปิตละ(มะขวิด),กรโกฏก(มะระขี้นก),กรมัทระ,กรรกฎะ,กรรกันธ,กรเวลลกะ,กรัญชะ (หยีน้ำ/มะเดื่ออินเดีย),กฤษณา(พริกไทยดำ),กลิงคะ(แตงโม),กันทโล, กัมปิลลกะ(ต้นกมลา),กากชังฆา ,การบูร,การ ปาสะ,การเวล(มะระขี้นก/ลูกแพร์),กาสะ,กฐชะ(โสมหลวง),กุมกมุระ(หญ้าฝรั่ง),กฤษณะ,กฤษณะ(ถั่วเหลือง),หญ้ากฐะ,กฐฐะ(โสมกระดูก),กฐมาณฑะ(ฟ้าทອງ),เกสร,โกละ(พุทราอินเดีย),ขทิสระ(สีเสียดเทศ),ขรชุกรกะ(อินผลัม),คัมภารี,คัคคูละ(ไม้ยางหอม),คณูชา,คชจ (บอระเพ็ด),โคกษุระ(โคกกระสุน) โครุมะ (ข้าวสาลี),จันทนะ (ไม้จันทน์),จิตระกะ (เจตมูลเพลิงขาว),ฉินนะ ,ชปา(ชบา),ชมพีระ(ต้นมะนาว) ชยันตिका,ชยันตี,ชโยติชมติ,ชัมพู(หว่า),ชาตี(ดอกมะลิสเปน),ซีระกะ,ยิหร่า (เทียนขาว),ตระ, ตระการิตระปูสะ(แตงกวา),ตริกันฎกะ,ตริผลา,ตริวฤต (ผักบุงอินเดีย),ตณทุลียะ,ตามพูละ,ตาละ (ตาลโตนด),ติกตะ,ตินตี,ตินตีทิพลา(มะขาม),ตินทุกะ(ลูกพลับ),ติล(งา),ตุมพินี,ตุมพี,ทระ,ทรากษะ(องุ่น),ทหนะ(พริกไทยป่า),ทาทิมะ(ทับทิม),ทุรลภา,ทุรวา (หญ้าแพรก),เทวทารุ (ต้นโศก)ธัตตุระ,ธาคี (ประทัดจีน),ธาดรี,ธานยกะ(ผักชีลา),นาคระ(ขิง),นาที(ปอกระเจา),นารีเกล(มะพร้าว),นาลีกา,

⁴²⁶ Kumar, Syal, Gustav J Dobos, and Thomas Rampp, **The Significance of Ayurvedic Medicinal Plants**, Journal of evidence-based complementary & alternative medicine 22, no. 3 (2017), 494-501.

⁴²⁷ Gulati, K, A Ray, PK Debnath, and SK Bhattacharya, **Immunomodulatory Indian Medicinal Plants**, Journal of Natural remedies (2002), 121-31.

นิมพะ(สะเดาอินเดีย),นิรคุณที้(คนที่เขมา),นิรคุณทิตี ,นิลี (ครามนอก),นิวาระ(ข้าวสาร),นีล, ปญฺโกละ
(บวบ),ปนสะ(ขนุน),ปรรปฏะ,ประปนนาฏะ(ซุมเห็ดจีน),ประสาราณิ(บอระเพ็ด),ปริงคฺ,ปรียาละ
(มะม่วงหัวแมงวัน),ปลาสะ(กวาวตัน/ทองกวาว),ปัตรานคะ,ปัดยะ(สมอไทย),ปัทมะ (บัวหลวง),ปาฐา
(กรุงเขมา),ปาลังกะ(ปีทฐท),ปีปปลี (ดีปลี),ปุคะ(หมากสง),ไปษกระ,พพระ(พุทรา),พรหมทั้นที้, พรหม-
สุวรรณจลา พรหมที้,พลา(หญ้าขัดใบยาว),พิลวะ(มะตูม),ภฤงคราชะ, ภัลลาคกะ,ภูนิมพะ(ฟ้าทะลายโจร),
ถ้วมกษุฐะ,มธุกะ(ชะเอมเทศ),มรรกะ,มรีจะ(พริก, พริกไทยดำ),มฤททีกา (ไวน์องุ่น)มละยะ, มสุระ(ถั่ว
เลนทิล),มัญชุกปรณิ,มาตุลฺงคะ(มะนาว),มาลตี,มาษะ(ถั่วดำ),มฺณทิติกา, มุทคะ(ถั่วเขียว),มฺสตะ(หญ้า
แห้วหมู),มฺสลิ,โมจะ(กล้วย),ยวะ(ข้าวบาร์เลย์),ยวักษากะ,ยัชฎีกะ(ชะเอม)รศฺนะ(กระเทียม),รสาณฺชนะ,
รโสณ(กระเทียม),รํกตศาละ(ข้าวเปลือกสายพันธุ์สีแดง),ราสนา(กำยาน/ไม้ยางหอม),โรทฺธิ,ลฺกฺชะ ,
มะหาด,ลักษมณา,ลาक्षा,ลางคฺลิ,โลณา,โลธรา,วจา(ว่านน้ำ),วยาขรี(มะเขือขื่น),วยาชยา(มะขามป้อม
อินเดีย),วรัชยา,วฤกษามล(ต้นกระบก),วัตสกะ,वासกะ(สเนียด),वासกะ,วิทังคะ(ส้มกุ้ง),วิทิตกะ,วิศวา,
วิศาละ(ขี้กาเทศ),ศตาวรี (หน่อไม้ฝรั่งอินเดีย),ศฤงคฺภาฏกะ,ศิครุ (มะรุ้ม),ศิริชะ(พฤษภ)ศฺณฐี (ชิง),สนฺหิ,
สรระชะ,สรระปะ (มันตาร์ด),สํปตปรณะ(พญาสัตบรรณ),สิมหาสย,หยามารกะ(ยี่โถอินเดีย),หริทรา
(ขมิ้น),หริทกิ(สมอไทย),หิงคฺ(มหาหิงค์),อชโมทา,อชาคันธา,อติวิชา,รากอติ,อปราชิตา,อปามารคะ,
อภยา,อมฤตะ(สมอติง),อรชฺนะ(ต้นอรชุน),อศวคันธา(โสมอินเดีย),อังกโฏชะ,อัมฤตะ,อัมละ,อัมละเวตสะ
,อัสวะคันธา,อัสวัตถะ,อาชาซี(ผงยี่ห่อ),อาฏฐกะ,อาตมคฺปตา(หมามูย),อามระ(มะม่วง),อามราตกะ
(มะม่วง,มะยงชิด),อามล(มะขามป้อม),อารคฺวะ(คุณ/ราชพฤษภ),อารทระ(ชิง),อารคฺวะ(อบเชย),
อาสนะอินทระวะ(ต้นงาช้าง),อินทระวารุณี,อุตฺปละ(บัวเผื่อน),อุตฺปละ(บัวสาย),อุปกฺญจิกา(เทียนดำ),
เอรวารุเอรณฺทะ(ละหุ่ง),เอาทุมพระ

หลักปฏิบัติตามแนวทางอายุรเวท ได้แก่ ทินจรรยา(Dinacaryā) ฤตุจรรยาการ (Rtucaryā)

พหิเรว พหิรวะเค ตาไป'ปี จ ส สธาติตะ ॥

วรัชสาทรทวสนเตชฺ วาตาทโยชะ ปฺรากฤตะ กรมาต ॥ 36 ॥

ไวฤโต'นยะ ส ทุสะธาธยะ ปฺรายศจ ปฺรากฤโต'นลาต ॥

วรัชสาสุ มารุโต ทุษฏชะ ปิตตคฺเลขฺมานวิทํ ชวรม ॥ 37 ॥

โคลกนี้กล่าวถึง วายุจะกำเริบในช่วงฤดูฝน ปิตตะจะกำเริบในฤดูใบไม้ร่วง ส่วนกษะจะ
กำเริบในฤดูใบไม้ผลิ ดังนั้น อากาไร้ที่เกิดจากวายุกำเริบอันเกิดในช่วงฤดูฝนจึงถึงเป็นเรื่องปกติตาม

ธรรมชาติ และอาการไข้ที่เกิดจากปิตตะในฤดูใบไม้ร่วง และเกิดจากกษะในฤดูใบไม้ผลิ ก็ถือว่าเป็นธรรมชาติเช่นเดียวกัน

การปรับการดำเนินชีวิตและการรับประทานอาหารให้สอดคล้องกับฤดูกาลและวิถีชีวิตประจำวันโดยจะเห็นได้จากตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 5 สภาพธรรมชาติตามการเปลี่ยนแปลงในแต่ละฤดูกาลของประเทศอินเดีย

ฤดู	ฤดู	เดือนตาม สากล	สภาพ อากาศ	ระยะที่ เด่น (รสนชาติ)	สภาพโทษะ		
					สะสม	กำเริบ	สงบ
ปลายฤดู หนาว	ศีศิระ	ม.ค.-มี.ค.	แห้ง	ค่อนข้าง ขม	กษะ	-	-
ฤดูใบไม้ผลิ	วสันตะ	มี.ค.-พ.ค.	แห้งมาก ชื้น	ฝาด	-	กษะ	-
ฤดูร้อน	ครีษม	พ.ค.-ก.ค.	แห้งที่สุด	เผ็ด	วาตะ	-	กษะ
ฤดูมรสุม (ฤดูฝน)	วรษา	ก.ค.-ก.ย.	ชื้น เล็กน้อย	เปรี้ยว	ปิตตะ	วาตะ	-
ฤดูใบไม้ร่วง	ศะรัท	ก.ย.-พ.ย.	ชื้น	เค็ม	-	ปิตตะ	วาตะ
ต้นฤดูหนาว	เหมันตะ	พ.ย.-ม.ค.	ชื้นมาก	หวาน	-	-	ปิตตะ

การปฏิบัติตัวในแต่ละฤดูกาลและนิสัยการบริโภคอาหาร

อายุรเวทเป็นศาสตร์การแพทย์โบราณที่มีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาสุขภาพร่างกายให้แข็งแรง ดียุ่เสมอ และรักษาบรรเทาโรคให้ทุเลาลง เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวทำให้มีคำสอนอายุรเวทเกี่ยวกับหลักปฏิบัติเพื่อสุขภาพที่ดี ทั้งการปฏิบัติตนให้เหมาะสมตามฤดูกาลหรือฤดูจรรยาและกิจวัตรประจำวันที่เหมาะสมหรือทินจรรยา เนื่องจากไตรโทษะในร่างกายมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงแตกต่างกันออกไปในแต่ละฤดูกาล ส่งผลให้แนวทางการดำรงชีวิตในแต่ละฤดูกาลย่อมแตกต่างกันไปด้วย⁴²⁸ ดังนั้นฤดูกาลและสภาพแวดล้อมเป็นสิ่งสำคัญที่มีผลต่อสุขภาพของเรามากที่สุดเท่ากับนิสัยการกิน การเปลี่ยนแปลงตามฤดูจึงมีความเกี่ยวข้องอย่างมากกับสุขภาพร่างกายและจิตใจของแต่ละคน เนื่องจากการสะสมของโทษะที่รุนแรงหรือสงบนั้นเป็นผลอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล⁴²⁹ ปรากฏในคัมภีร์ครุฑปุราณะ (อถยายะที่ 172 โสลกที่ 31)

มาสฺรทวิสฺขุโยรมาฆาทยะ คุรมาตฺชทฤตฺวะ สมฤตาตะ ॥
 อคฺนิเสวามรฺกฺษีรฺวิกฤตฺติตะ ปรีเปวเยต ॥ 31 ॥

โสลกนี้กล่าวถึงหลักปฏิบัติที่ควรทำในแต่ละฤดูกาล พึงจดจำไว้ว่า ใน 1 ปี มี 6 ฤดูกาลซึ่งแต่ละฤดูนาน 2 เดือน การทำให้ตนเองอบอุ่นด้วยการผิงไฟ การอาบแดด หรือการใช้น้ำผึ้งและนม รวมถึงการปรับเปลี่ยนไปใช้วิธีการอื่นๆ เป็นสิ่งที่พึงกระทำ

การบริโภคและการปฏิบัติตัวในแต่ละฤดูกาล ดังนี้ การบริโภคอาหารอันมีฤทธิ์ร้อน มีสภาพเป็นกรด หรือก่อให้เกิดการกระหายน้ำเป็นจำนวนมาก การกินอาหารมื้อใหญ่ การกินโดยไม่รู้ประมาณ การวิ่ง การป็น การยกของหนัก การพูดเสียงดัง การมีกิจกรรมจนตึกตื่น การกระทำที่ใช้พลังงานมากเกินไป ความกลัว การใช้แรงงานทั้งทางกายภาพและจิตใจ รวมไปถึงการเสพเมถุน ล้วนเป็นปัจจัยกระตุ้นที่จะไปกระตุ้นหรือยังให้ยังให้ยากำเริบและแปรปรวน ซึ่งโดยปกติมักเกิดขึ้นในช่วงฤดูร้อน หรือหลังมื้ออาหาร หรือในช่วงยามสนธยา (รอยต่อของกลางวันและกลางคืน) (อถยายะที่ 146 โสลกที่15-16)

⁴²⁸ Jitendra Kumar, Ratnesh Kumar Rao and Pushpa Gond, “Ayurvedic Approach of Ritucharya,” Indian Journal of Agriculture and Allied Sciences 2, 1 (2016): 119-126.

⁴²⁹ Acharya Balkrishna, *A Practical Approach to The Science of Ayurveda* (คู่มือปฏิบัติเพื่อสุขภาพ ศาสตร์แห่งอายุรเวท ศาสตร์แห่งชีวิต), trans. ณภัชชา ตัญญา (กรุงเทพฯ: ปัญญาชน, 2560),227.

การบริโภคอาหารที่มีกลิ่นฉุน เป็นกรด มีลักษณะบาดคม ร้อน หรือแม้แต่อาหารที่ย่อยยาก และอาการที่เต็มไปด้วยความโกรธเกรี้ยวฉุนเฉียว ทั้งหมดนี้เป็นปัจจัยกระตุ้นให้ปิตตะเสียสมดุล ซึ่งมักจะกำเริบโดยธรรมชาติในฤดูใบไม้ร่วง ในช่วงเที่ยงวันหรือเที่ยงคืน รวมถึงในตอนที่เกิดปฏิกิริยาระหว่างอาหารกับกรดในกระเพาะอาหาร (วิเทหะ) ด้วย (อัยยาเยที่ 146 โศลกที่17)

การบริโภคของหวาน ของที่มีฤทธิ์เป็นกรดหรือเป็นด่าง อาการหนักๆ ที่เป็นภาระในการย่อย รวมถึงอาหารที่ยืนซืด และอาหารที่เพิ่มความชื้นให้แก่ร่างกาย การนั่งในที่เดียวเป็นเวลานานๆ การง่วงนอน การนอนตอนกลางวัน และอาการอาหารไม่ย่อย เหล่านี้เป็นปัจจัยที่กระตุ้นให้กษะเสียสมดุล ซึ่งอาการมักกำเริบในฤดูใบไม้ผลิ ในตอนเริ่มต้นของเวลากลางวัน ในตอนเริ่มต้นของเวลากลางคืน หรือทันทีหลังจากบริโภคอาหารหรืออาเจียน (อัยยาเยที่ 146 โศลกที่18-19)

การบริโภคอาหารที่ไม่เพียงพอ ย่อยยาก ไม่เป็นเวลาและไม่เหมาะสม การบริโภคของมีน เมา พิษสมุนไพรแบบแห้ง หัวไชเท้าเขียว ปลาตากแห้ง การเปลี่ยนอาหารหรือน้ำอย่างกะทันหัน สภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลงอย่างไม่เป็นธรรมชาติ การไปรับลมตะวันออก การเปลี่ยนรูปแบบการใช้ชีวิตอย่างกะทันหัน(อัยยาเยที่ 146 โศลกที่ 20-22)

การรับประทานอาหารดิบหรืออาหารปรุงไม่สุกอันก่อให้เกิดเสมหะในร่างกาย อิทธิพลของดาวเคราะห์ที่ให้โทษในเรือนชะตา การกระทำอันเป็นมิจจานานาประการรวมถึงการเข้าร่วมประพฤติบาปทั้งหลาย รวมถึงการบำเพ็ญอุบาสะในแบบที่ผิด และภาวะครรภ์เป็นพิษของผู้หญิง ทั้งหมดนี้เป็นปัจจัยที่ทำให้โทษะต่างๆ ในร่างกายอันได้แก่ วายุ ปิตตะและกษะ มีอาการกำเริบ ในแต่ละโรค นั้น โทษะต่างๆ นี้จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเคมีในกระแสเลือด ตามธรรมชาติของโรคต่างๆ ที่พวกมันได้ก่อให้เกิดขึ้น รวมถึงอาการเฉพาะของโรคแต่ละอย่างนั้นด้วย(อัยยาเยที่ 146 โศลกที่ 23-24)

การศึกษาเปรียบเทียบเนื้อหาด้านอภุรเวทในคัมภีร์ครุฑปุราณะกับคัมภีร์ทางการแพทย์อื่น

เนื้อหาด้านอภุรเวทในคัมภีร์ครุฑปุราณะแม้จะไม่ได้แบ่งเป็นสถานะที่ชัดเจนแต่เนื้อหาหลัก ๆ จะกล่าวเกี่ยวกับสาเหตุของการทำให้เกิดโรค อาการของโรค และการรักษา เมื่อเปรียบเทียบกับคัมภีร์จรรสंहิตา พบว่ามีความสอดคล้องในส่วนของนิทานสถานะ วิมานสถานะ อินทริยสถานะ จิกิตสถานะ กัลปสถานะ สิทธิสถานะ และเมื่อเปรียบเทียบกับคัมภีร์สุศรุตสังหิตาและคัมภีร์อัชฎางคฤทยะ พบว่ามีความสอดคล้องในส่วนของสูตรสถานะ นิทานสถานะ จิกิตสถานะ กัลปสถานะ รายละเอียดดังตารางสรุปต่อไปนี้

ตารางที่ 6 เปรียบเทียบเนื้อหาต้านอนุมูลอิสระในเครื่องดื่มชูกำลังกับเครื่องดื่มชูกำลังทางการแพทย์อื่น

คัมภีร์	ช่วงเวลา	สูตรสถานะ	นิทานสถานะ	วิมานสถานะ	ศรีรสถานะ	อินทริยสถานะ	จิตตสถานะ	กัลปสถานะ	สิทธิสถานะ	อุตรสถานะ
จกรกึ่งหิตา	พุทธศตวรรษ ที่ 6	จำนวน 8 อัยยยะ ว่าด้วยองค์ ความรู้เกี่ยวกับ สาเหตุของโรค ลักษณะอาการ และการ วินิจฉัยเพื่อการ รักษา จำนวน 8 โรค ประกอบด้วย โรคเกี่ยวกับ อาการไข้ โรค เกี่ยวกับเลือด อาการบวม โรคนิว ผิวหนึ่ง วันโรค โรค ทางจิต และ โรคลม	จำนวน 8 อัยยยะ ว่าด้วยลักษณะ และคุณสมบัติ ของรสชาติ ประเภทต่าง ๆ ลักษณะและ คุณสมบัติของ อาหาร วิธี จัดการกับโรค ระบาด ความสัมพันธ์ ระหว่างแพทย์ ผู้ป่วย และยา รวมถึงการ สังเกตลักษณะ ของผู้ป่วยและ ความต้องการ เพื่อนำไปสู่	จำนวน 8 อัยยยะ ว่าด้วยอวัยวะ ของร่างกาย มนุษย์ องค์ประกอบ อื่น ๆ ของ ร่างกายที่ส่งผล ต่อการ เจริญเติบโต ทฤษฎีการ กำเนิดมนุษย์ การเกิดและ การตาย	จำนวน 12 อัยยยะ ว่าด้วยอาการ ต่าง ๆ อันเป็น สัญญาณของ ความตายไม่ ว่าจะเป็นกลาง สังขรณ์และ ความฝัน หรือ การสังเกต ความ เปลี่ยนแปลงที่ เกิดขึ้นกับ ร่างกายทั้ง ผิวพรรณ เสียง กลิ่น ประสาท สัมผัส ตา และอัตราการ เต้นของหัวใจ	จำนวน 30 อัยยยะ ว่าด้วยวิธีการ รักษาโรค หลากหลายวิธี ทั้งการใช้ยา สมุนไพรและ วิธีการอื่น ๆ เช่นการนวด	จำนวน 12 อัยยยะ ว่าด้วย วิธีการรักษา โรคประเภท ต่าง ๆ เช่น วิธีการนวด หรือมีพิษ การรักษา แบบชีวนุตตะ การรักษา แบบอิกษวากู การรักษา แบบสามารถ วะ การรักษา แบบตสกะ เป็นต้น	จำนวน 12 อัยยยะ ว่าด้วยการ รักษาแบบ ปัญจกรรมะ เป็นวิธีการ ขับพิษทั้ง 5 ทาง		

คัมภีร์	ช่วงเวลา	สูตรสถานะ	นิทานสถานะ	วิมานสถานะ	ศีร์ษะสถานะ	อินทริยสถานะ	จิตตสถานะ	กัลปสถานะ	สิทธิสถานะ	อุตรสถานะ
สุตตรสังคีตา	พุทธศตวรรษที่ 4-5	จำนวน 46 อรรถาธิบายหลักการพื้นฐานด้านอายุรเวทสาขาต่างๆ อธิบายเครื่องมือการผ่าตัดอย่างละเอียด เช่น รูปราง ลักษณะ และวิธีการใช้งาน การเตรียมการเบื้องต้นสำหรับการผ่าตัด การใช้เครื่องมือผ่าตัดที่จำเป็น การใช้ยาสมุนไพร จรรยาบรรณของ	จำนวน 16 อรรถาธิบายวินัยของโรคสาเหตของโรคอาการและการวิธีการรักษาโรค	กระบวนการรักษาโรคอย่างถูกต้อง	จำนวน 10 อรรถาธิบายอวัยวะส่วนประกอบของร่างกายมนุษย์ กระบวนการเกิดของมนุษย์ ตั้งแต่เริ่มตั้งครรภ์ การพัฒนาของตัวอ่อน พัฒนาการของอวัยวะส่วนต่างๆ การเจริญเติบโตจนถึงตาย		จำนวน 40 อรรถาธิบายว่าด้วยการรักษาโรคต่างๆ เช่น โรคเกี่ยวกับกระดูก วิธีสังเกตอาการเรื้อรัง การรักษาบาดแผล โรคในช่องท้อง รวมถึงการรักษาแบบปัญญากรรมะด้วย	จำนวน 8 อรรถาธิบายว่าด้วยวิษัณณะ คือ รายละเอียดของพิษชนิดต่างๆ จากอาหาร เครื่องดื่ม ผัก ไร้ชาติ แร่ธาตุ สัตว์เลื้อยคลาน อากาศ เป็นพิษ ความผิดปกติจากการได้รับพิษ การถอนพิษ		จำนวน 66 อรรถาธิบายซึ่งสูตรที่ไม่ได้ประพันธ์โดยตรง แต่ได้รับการแก้ไขโดยอาจารย์นาคการุณ และอาจารย์จันทราดา เป็นพิษ อธิบายเนื้อหาเพิ่มเติมจากสถานะอื่น ๆ

คัมภีร์	ช่วงเวลา	สูตรสถานะ	นิทานสถานะ	วิมานสถานะ	ศีร์รสถานะ	อินทริยสถานะ	จิตตสถานะ	กัลปสถานะ	สิทธิสถานะ	อุตรสถานะ
		แพทย์ผ่าตัด รวมถึงขั้นตอนหลังผ่าตัด การเก็บรักษาเครื่องมือ การพันแผล								ให้สมบูรณ์ขึ้น มีเนื้อหาเพิ่มเติม อากาทรพรก ซ้อนจาก การผ่าตัด เช่น 'ใช้ โลหิตจากใจ เป็นต้น
อัญญาภคเหตุ	พุทธศตวรรษที่ 11	จำนวน 30 อธิบาย ว่าด้วยหลักการเบื้องต้นของ อายุรเวท การดูแลร่างกาย หลัก ปฏิบัติเพื่อสุขภาพที่ดี การบริโภค อาหารและยา การเกิดโรค ลักษณะ ของโรคชนิดต่าง ๆ	จำนวน 16 อธิบาย ว่าด้วยสาเหตุของโรค อากาทรเบื้องต้น คุณลักษณะ ของโรค อากาทรสำคัญ ของโรคบาง ชนิดที่เกิดจาก ความผิดปกติ		จำนวน 6 อธิบาย ว่าด้วยลักษณะ และ ส่วนประกอบต่าง ๆ ของ ร่างกาย สภาวะที่ เกี่ยวข้องกับ ร่างกายและ จิตใจ การ		จำนวน 22 อธิบาย วิธีการ รักษาโรค การ ใช้ยาสมุนไพร อาหารเพื่อการ รักษาโรคและการดูแลผู้ป่วย	จำนวน 6 อธิบาย การเตรียม สมุนไพร ใช้ในการ รักษาโรค การบำบัด วิธีการจัดการ เมื่อเกิดภาวะแทรก		จำนวน 40 อธิบาย ว่าด้วย การ ทบทวน ความรู้ เกี่ยวกับ สาขาต่าง ๆ ของ อายุรเวท การศึกษาโรค บริเวณ

คัมภีร์	ช่วงเวลา	สูตรสถานะ	นิทานสถานะ	วิมานสถานะ	ศีร์ษะสถานะ	อินทริยสถานะ	จิตสถานะ	กัลปสถานะ	สิทธิสถานะ	อุตรสถานะ
		วิธี การป้องกัน และวิธีการรักษา เบื้องต้น	ในร่างกาย		ทำนายฝันกลาง รัย ว่างบอ ก เหตุความตาย			ซ่อน หลักการ เบื้องต้น ทางการปรุง ยา		ตำคอ กา รักษาโรคตา จมูก ปาก และฟัน
คัมภีร์ครุฑ ปุราณะ	ไม่ปรากฏ ช่วงเวลาที่ ชัดเจน		ว่าด้วยการ วินิจฉัยโรค สาเหตุและ อาการของโรค				ว่าด้วย วิธีการ รักษาโรค การ ใช้ยาสมุนไพร อาหารเพื่อการ รักษาโรคและ การดูแลผู้ป่วย			

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษา

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ด้านอายุรเวทในคัมภีร์ครุฑปุราณะ” มีวัตถุประสงค์เพื่อปริวรรตและแปลเนื้อความอายุรเวทในคัมภีร์ครุฑปุราณะและเพื่อศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ด้านอายุรเวทในคัมภีร์ครุฑปุราณะ ทั้งนี้เป็นเพราะคัมภีร์หรือตำราทางด้านศาสนาฮินดูส่วนใหญ่จะไม่มีแปลเป็นภาษาไทยอย่างสมบูรณ์ นักวิชาการ นักศึกษาและผู้สนใจตำราเกี่ยวกับศาสนาฮินดูได้รับความรู้ผ่านแหล่งข้อมูลชั้นทุติยภูมิเสียเป็นจำนวนมาก ดังนั้นผลที่ได้รับจากการแปลและการวิเคราะห์ข้อมูลที่ปรากฏจากแหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก

จากการปริวรรตและการแปล พบว่าการถ่ายถอดตัวอักษรเทวนาครีมีพยัญชนะซ้อนเกินสองตัวจำนวนมากอาจทำให้เกิดความผิดพลาดในการปริวรรตได้ง่ายและใช้เวลาค่อนข้างมาก ส่วนการแปลคัมภีร์ครุฑปุราณะทั้งหมดโดยยังคงรักษาความหมายเดิมและรูปแบบทางไวยากรณ์ของภาษาต้นฉบับไว้ เช่น คำนามแปลเป็นคำนาม กริยาแปลเป็นกริยา คุณศัพท์แปลเป็นคุณศัพท์ ประกอบกับเนื้อหาอายุรเวทมีคำศัพท์เฉพาะเป็นส่วนใหญ่จึงใช้การแปลทับศัพท์เพื่อให้คงความหมายเดิมของต้นฉบับไว้ ถึงแม้ผู้วิจัยจะเลือกการแปลอย่างเหมาะสมแต่ก็ยังพบอุปสรรคเรื่องการแปลและไวยากรณ์กล่าวคือ การแปลโคลงต่อโคลงอาจไม่ได้เนื้อความที่ครบถ้วนจึงต้องแปลหลายโคลงพร้อมกันจึงจะได้ใจความ บางโคลงโครงสร้างประโยคไม่ชัดเจนไม่ปรากฏคำกริยา หรือมีการจัดเรียงหลายโคลงติดกันจำนวนมาก รวมทั้งผู้วิจัยได้ใช้คำแปลภาษาอังกฤษจากต้นฉบับเป็นแนวทางในการแปลภาษาสันสกฤตเป็นภาษาไทยซึ่งต้นฉบับมีการแปลภาษาอังกฤษแบบเพิ่มความมากไปกว่าต้นฉบับภาษาสันสกฤตจึงยากต่อการตีความและการแปลเป็นภาษาไทย

จากการวิเคราะห์บทแปลจำนวน 46 อธิบาย ผู้วิจัยได้วิเคราะห์องค์ความรู้ด้านอายุรเวทเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. องค์ประกอบในการรักษาโรคในทางอายุรเวทเพื่อให้การรักษาโรคใด ๆ ให้สมบูรณ์ เป็นระบบและประสบความสำเร็จนั้นต้องประกอบด้วยสิ่งประกอบสำคัญสี่ส่วน ดังนี้ 1) แพทย์ที่มีความเชี่ยวชาญและชำนาญในด้านการแพทย์ถือเป็นผู้ช่วยชีวิตผู้ป่วยที่ได้รับความทุกข์ทรมานจากโรคร้ายแรง มีความรู้อย่างแท้จริงทั้งเรื่องยาและระบบการรักษาต่าง ๆ รวมทั้งการป้องกันไม่ให้โรค

กลับมาเป็นซ้ำ สามารถให้คำแนะนำที่เหมาะสมกับผู้ป่วยในการใช้ยาได้ดี และเป็นผู้ตัดสินใจได้ทันท่วงทีเพื่อรักษาโรคขณะเกิดความทุกข์ทรมาน 2) ยารักษาโรค คุณภาพของยารักษาโรค สามารถใช้ได้ง่ายและใช้ได้หลายรูปแบบ เช่น ยาต้ม ยาผง ยาเม็ด ยาพอก ยาชูกำลัง ยาชนิดต่าง ๆ 3) ผู้ช่วยหรือผู้ดูแลผู้ป่วย ควรมีคุณสมบัติดังนี้ รู้สึกรักและเห็นใจผู้ป่วย รักสะอาด สงบสงี่ยม มีทักษะในการทำงาน มีความรู้ในการพยาบาล เป็นคนฉลาดและมีไหวพริบที่ดี เพื่อการตัดสินใจได้อย่างถูกต้องในเวลาที่เหมาะสมโดยไม่ขาดสติหรือสูญเสียความอดทน 4) ผู้ป่วย เพื่อให้การรักษาผู้ป่วยเป็นไปอย่างรวดเร็วและประสบความสำเร็จ ผู้ป่วยควรปฏิบัติตามคำแนะนำของแพทย์ ควรมีกำลังใจที่ดี รวมทั้งรู้จักอดทนกับผลข้างเคียงของยาและความทุกข์ทรมานของโรค

2. ความรู้พื้นฐานของศาสตร์อายุรเวทความสัมพันธ์ระหว่างธาตุ โทษะ และ มละ ทั้งสามปัจจัยเป็นเหมือนการสร้างฐานของร่างกาย ดังนั้นการประสานงานร่วมกันของทั้งสามส่วนนี้จึงสำคัญมาก วาตะอยู่ในธาตุอัญจิ(กระดูก) ปิตตะอาศัยอยู่ในรักตะ(เลือด) เหงื่อและกษะเป็นธาตุที่เหลือ ดังนั้นการรักษาสมดุลของโทษะมีผลกระทบโดยตรงกับธาตุที่อาศัยอยู่

2.1 ธาตุ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของร่างกาย ซึ่งเนื้อเยื่อเหล่านี้มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาทางร่างกาย รวมทั้งช่วยบำรุงร่างกาย ดูแลส่งเสริมและสร้างร่างกายขึ้นพื้นฐาน มีทั้งหมด 7 ธาตุ เป็นองค์ประกอบสำคัญ ของร่างกาย ได้แก่ 1) รสชะ (พลาสมา) 2) อสฤกะ (เลือด) 3) มางสะ (กล้ามเนื้อ) 4) เมทะ (ไขมัน) 5) อัสนิ (กระดูก) 6) มัชชะ (ไขกระดูก) 7) ศุกระ (อวัยวะสืบพันธุ์)

2.2 โทษะ หมายถึงองค์ประกอบธาตุพื้นฐานสามอย่าง ได้แก่ วาตะ ปิตตะ กษะในอายุรเวทร่างกายที่แข็งแรงถูกกำหนดโดยความสมดุลของโทษะทั้งสาม เรียกว่า ไตรโทษะ โรคภัยไข้เจ็บเป็นผลมาจากความไม่สมดุลระหว่างโทษะทั้งสาม ร่างกายมนุษย์มีความสัมพันธ์กับไตรโทษะ หากไตรโทษะวิฤติหรือไม่สมบูรณ์แล้ว ย่อมทำลายร่างกาย ในทางกลับกัน หากไตรโทษะมีความสมบูรณ์แล้วย่อมทำให้ร่างกายแข็งแรง

2.3 มละ หรือของเสียหรือสิ่งปฏิกูล มีคุณสมบัติตามธรรมชาติ การสะสมเคลื่อนที่ไปทวารหนัก กระเพาะปัสสาวะ ต่อมเหงื่อ เพื่อถ่ายออกมาเป็นของเสียต่าง ๆ ในร่างกาย ได้แก่ 1) มูตรระ (ปัสสาวะ) 2) ศกฤตะ (อุจจาระ) 3) เสวทะ (เหงื่อ)

3. การเสียภาวะสมดุลของโทษะ ในอายุรเวทร่างกายที่แข็งแรงถูกกำหนดโดยความสมดุลของโทษะทั้งสาม ได้แก่ วาตะ ปิตตะ และกษะ เรียกว่า ไตรโทษะ โรคภัยไข้เจ็บเป็นผลมาจากความไม่สมดุลระหว่างโทษะทั้งสาม โดยทั่วไปบุคคลมีลักษณะหรือองค์ประกอบหรือธรรมชาติปกติแบ่งได้ 10 ชนิด ตามโทษะหนึ่งหรือมากกว่าหนึ่ง คือ 1) วาตะ 2) ปิตตะ 3) กษะ 4) วาตะ-ปิตตะ 5) ปิตตะ-กษะ 6) วาตะ-กษะ 7) ปิตตะ-วาตะ 8) กษะ-ปิตตะ 9) กษะ-วาตะ 10) วาตะ-ปิตตะ-กษะ แต่หากมีความไม่สมดุลในโทษะ (เพิ่มขึ้นหรือลดลง) จะส่งผลให้สุขภาพไม่ดีและมีความเสี่ยงที่จะเกิดโรค โดยสาเหตุการเกิดความไม่สมดุลของโทษะทั้งสามเกิดจาก 5 ปัจจัย คือ 1) อาหารทางธรรมชาติ 2) โภชนาการ 3) ความเครียดและความเหนื่อยล้า 4) ลักษณะนิสัย 5) ฤดูกาล

4. การวินิจฉัยโรค การวินิจฉัยโรคตามหลักอายุรเวท เป็นผลมาจากกระบวนการต่าง ๆ ซึ่งได้ข้อสรุปเกี่ยวกับธรรมชาติและการแปลของรอยโรคและสาเหตุของความทุกข์ทรมานของผู้ป่วย การวินิจฉัยภาวะขาดสมดุลของโทษะในร่างกาย ไม่ว่าจะการขาดสมดุลจะก่อให้เกิดอาการ การแสดงหรือโรคที่อวัยวะใด ทั้งนี้เมื่อวินิจฉัยการขาดสมดุลได้แล้ว การบำรุงรักษาเพื่อให้เกิดการสมดุลยอมทำได้ การวินิจฉัยในอายุรเวทจึงมุ่งเน้นการค้นหาปฏิริยาระหว่างภาวะสมดุลและขาดสมดุลในขณะใดขณะหนึ่ง ซึ่งแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลาการเปลี่ยนแปลงในร่างกายประกอบด้วย 5 ส่วน ได้แก่ สาเหตุของโรค (นิทาน) อาการระยะเริ่มต้น (ปुरुรูป) อาการบ่งชี้สัญญาณบอกรศที่ชัดเจน (รูป) การรักษาด้วยการวินิจฉัยหรือใช้วิธีการที่เหมาะสมในการรักษา (อุปศย) และศึกษากระบวนการเกิดโรคเพื่อวางแผนทางการรักษา(สัมปราปติ)

5. โรคและการพยากรณ์โรค ตามหลักอายุรเวทโรคจำแนกได้ตาม 1) จุดกำเนิด เช่น จากจิต จิตวิญญาณ หรือร่างกาย 2) โรคอาจจำแนกได้ตามตำแหน่งที่แสดงออก เช่น หัวใจ ปอด หรือที่อื่น ๆ โรคที่เกิดที่อวัยวะหนึ่งแต่อาจไปแสดงอาการที่อวัยวะหนึ่งได้ 3) โรคอาจจำแนกได้ตามองค์ประกอบของสาเหตุตามโทษะ

6. วิธีการรักษาโรค เป็นกระบวนการที่ทำให้ร่างกายกลับสู่สภาวะปกติ การรักษาในศาสตร์อายุรเวทแตกต่างจากการรักษาด้วยยาแผนปัจจุบัน วิธีการทางอายุรเวทไม่ได้เป็นแต่เพียงแค่การเผชิญหน้ากับโรคร้าย แต่จะมุ่งเป้าเพื่อชำระล้างร่างกาย ช่วยให้สภาพภายในสามารถจัดโทษะที่ได้รับการกระตุ้นจนอาจเกิดการแทรกซ้อนและสาเหตุอื่น ๆ ได้ง่าย ดังนั้นการรักษาทางอายุรเวทจึงมีความแตกต่างกันไปในแต่ละกรณี ซึ่งการรักษามีวิธีการหลายประการ เช่น วิธีขจัดพิษออกจาก

ร่างกาย(pañcakarma) รักษาโดยการใช้น้ำ การรักษาโดยใช้โลหะ และรักษาโดยการผ่าตัดขนาดเล็ก การชะลอวัย(rasāyana) การส่งเสริมสุขภาพทางเพศ รักษาโรคทางเพศและการสืบพันธุ์ (Vajikarana)

7. พิษสมุนไพรรักษาเตรียมมาจากพืชมีบทบาทสำคัญในกระบวนการบำบัดอายุรเวท พืช สัตว์ หรือแร่ธาตุใด ๆ สามารถรวมเข้าไว้ในตำรับยาอายุรเวท ในการวิจัยครั้งนี้พบพิษสมุนไพรมีชื่อ ภาษาไทยและไม่พบชื่อภาษาไทยในคัมภีร์ครุฑปุราณะ จำนวน 232 ชนิด

8. หลักปฏิบัติตามแนวทางอายุรเวท ได้แก่ ทินจรรยา(Dinacaryā) ฤตจรรยาการ (R̥tucaryā) อายุรเวทเป็นศาสตร์การแพทย์โบราณที่มีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาสุขภาพร่างกายให้ แข็งแรงดีอยู่เสมอ และรักษาบรรเทาโรคให้ทุเลาลง เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวทำให้มีคำสอน อายุรเวทเกี่ยวกับหลักปฏิบัติเพื่อสุขภาพที่ดี ทั้งการปฏิบัติตนให้เหมาะสมตามฤดูกาลหรือฤตจรรยา และกิจวัตรประจำวันที่เหมาะสมหรือทินจรรยา เนื่องจากไตรโทษะในร่างกายมนุษย์มีการ เปลี่ยนแปลงแตกต่างกันออกไปในแต่ละฤดูกาล ส่งผลให้แนวทางการดำรงชีวิตในแต่ละฤดูกาลย่อม แตกต่างกันไปด้วย

9. แม้ว่าคัมภีร์ครุฑปุราณะไม่ใช่คัมภีร์ทางการแพทย์แต่องค์ความรู้ด้านอายุรเวทที่ ปรากฏในคัมภีร์มีความสอดคล้องกับคัมภีร์ทางการแพทย์ที่สำคัญเล่มอื่น ๆ เช่น จรกสัมหิตา สุ ศรุตสัมหิตา และอัมภางคหฤทยสัมหิตา เนื้อหาด้านอายุรเวทในคัมภีร์ครุฑปุราณะแม้จะไม่ได้ แบ่งเป็นสถานะที่ชัดเจนแต่เนื้อหาหลัก ๆ จะกล่าวเกี่ยวกับสาเหตุของการทำให้เกิดโรค อาการของ โรค และการรักษา เมื่อเปรียบเทียบกับคัมภีร์จรกสัมหิตา พบว่ามีความสอดคล้องในส่วนของนิทาน สถานะ วิมานสถานะ อินทริยสถานะ จิกิตสถานะ กัลปสถานะ สิทธิสถานะ และเมื่อเปรียบเทียบกับ คัมภีร์สุศรุตสัมหิตาและคัมภีร์อัมภางคหฤทยะ พบว่ามีความสอดคล้องในส่วนของสูตรสถานะ นิทานสถานะ จิกิตสถานะ กัลปสถานะ

ข้อเสนอแนะ

1. คัมภีร์ครุฑपुरาณะยังมีประเด็นอื่น ๆ ที่น่าสนใจที่ควรนำมาศึกษา เช่น แบบแผนและสถาปัตยกรรมสำคัญของวัดอินดู อัญมณีและวิธีการทดสอบอัญมณี หลักนิติศาสตร์ความประพฤติที่ถูกต้องรัฐบาลที่ดี หลักโยคะ เป็นต้น ซึ่งเป็นการสะท้อนด้านสังคมวัฒนธรรมและปรัชญา ซึ่งจะสามารถสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่มีคุณค่าต่อไป

2. การพิจารณาเลือกประเด็นอื่น ๆ ในคัมภีร์ครุฑपुरาณะ เพื่อมาศึกษาต่อไปควรพิจารณาให้เหมาะสมกับระยะเวลา พื้นฐานความรู้ เพราะการปริวรรตและการแปลรวมถึงการวิเคราะห์เนื้อหาในระยะเวลาที่จำกัดเป็นเรื่องที่ต้องวางแผนและกำหนดเวลาอย่างชัดเจน

รายการอ้างอิง

- Amarjiva Lochan. *Ayurveda : Ancient Heritage in the Age of Globalisation* (อายุรเวท : ภูมิปัญญาโบราณในยุคโลกาภิวัตน์). ศูนย์การศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล ร่วมกับ กรม AYUSH กระทรวงสาธารณสุขและสวัสดิการครอบครัว แห่งรัฐบาลอินเดีย และสถานเอกอัครราชทูตอินเดียประจำประเทศไทย นครปฐม : ศูนย์การศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2557.
- Bagde, AB, RS Sawant, SD Bingare, RV Sawai, and MB Nikumbh. "Vajikarana: A Unique Therapy of Ayurveda." *Int Res J Pharm* 4 (2013): 4-7.
- Balkrishna, Acharya, and Kshirsagar Suhas. *A Practical Approach to the Science of Ayurveda*. Lotus Press, 2018.
- Bhugra, Dinesh. "Hinduism and Ayurveda: Implications for Managing Mental Health." In *Psychiatry and Religion*, 97-111: Routledge, 2018.
- Blades, Mabel. "British Medical Association Illustrated Medical Dictionary." *Reference Reviews* 28, no. 7 (2014).
- Catford, John Cunnison. *A Linguistic Theory of Translation*. Vol. 31: Oxford University Press London, 1965.
- Chopra, Arvind, and Vijay V Doiphode. "Ayurvedic Medicine: Core Concept, Therapeutic Principles, and Current Relevance." *Medical Clinics* 86, no. 1 (2002).
- Dalal, PK, Adarsh Tripathi, and SK Gupta. "Vajikarana: Treatment of Sexual Dysfunctions Based on Indian Concepts." *Indian Journal of psychiatry* 55, no. Suppl 2 (2013).
- David Frawley, OMD. "Ayurvedic Healing." *Motilal Banarasi Dass Publisher, New Delhi* (1995).
- Dutt, Manmatha Nath. "The Garuda-Purāṇam." *Chowkhamba sanskrit studies* 67 (1968).
———. *The Garuda Puranam*. Vol. 9: Society for the Resuscitation of Indian Literature, 1908.
- Endo, Jiro, and Teruko Nakamura. "Comparative Studies of the Tridosha Theory in Ayurveda and the Theory of the Four Deranged Elements in Buddhist Medicine." *Kagakushi kenkyu. [Journal of the History of Science, Japan]* 34, no. 193 (1995): 1-9.
- Frawley, David. *Ayurvedic Healing: A Comprehensive Guide*. Lotus Press, 2000.
- Good, Byron J, Michael MJ Fischer, Sarah S Willen, and Mary-Jo DelVecchio Good. A

- Reader in Medical Anthropology: Theoretical Trajectories, Emergent Realities.*
Vol. 15: John Wiley & Sons, 2010.
- Gulati, K, A Ray, PK Debnath, and SK Bhattacharya. "Immunomodulatory Indian Medicinal Plants." *Journal of Natural remedies*, (2002).
- Hatim, Basil, and Ian Mason. *Discourse and the Translator*. Routledge, 2014.
- Hazra, Rajendra Chandra. "The Upapurāṇas." *Annals of the Bhandarkar Oriental Research Institute* 21, no. 1/2 (1939).
- Holaday, Ann. "Ayurveda, Yoga, and Mental Health." In *Holistic Healthcare. Volume 2: Possibilities and Challenges*, 127-48: Apple Academic Press, 2019.
- Holz-Mänttari, Justa. *Translatorisches Handeln: Theorie Und Methode*. Vol. 226: Suomalainen tiedeakatemia, 1984.
- House, Juliane. *Translation Quality Assessment: A Model Revisited*. Gunter Narr Verlag, 1997.
- Ingalls, Daniel HH. "A Sanskrit Poetry of Village and Field: Yogeśvara and His Fellow Poets." *Journal of the American Oriental Society* (1954).
- J.N Farquhar. *An Outline of the Religious Literature of India*. Motilal Banarsidass, Delhi, 1984.
- Jadhav, Dinesh. "Ethnomedicinal Information in Garuda Purana." *Journal of Ayurveda* 15, no. 2 (2021).
- Jayasundar, Rama. "Ayurveda: A Distinctive Approach to Health and Disease." *Current Science* (2010).
- Jean M. Langford. *Fluent Bodies : Ayurvedic Remedies for Postcolonial Imbalance* Duke University Press, 2002.
- Kenneth G. Zysk. *Asceticism and Healing in Ancient India : Medicine in the Buddhist Monastery* Delhi : Motilal, Banarsidass, 1998.
- Khare, Chandrama P. *Indian Medicinal Plants: An Illustrated Dictionary*. Springer Science & Business Media, 2007.
- Kumar, Syal, Gustav J Dobos, and Thomas Rampf. "The Significance of Ayurvedic Medicinal Plants." *Journal of evidence-based complementary & alternative medicine* 22, no. 3 (2017).
- Kurande, Vrinda Hitendra, Rasmus Waagepetersen, Egon Toft, and Ramjee Prasad.

- "Reliability Studies of Diagnostic Methods in Indian Traditional Ayurveda Medicine: An Overview." *Journal of Ayurveda and Integrative Medicine* 4, no. 2 (2013).
- Lad Vasant. "Ayurveda : The Science of Self-Healing." (2005).
- Larson, Mildred L. *Meaning-Based Translation: A Guide to Cross-Language Equivalence*. University press of America, 1984.
- Mani, Vettam. *Puranic Encyclopedia: A Comprehensive Work with Special Reference to the Epic and Puranic Literature*. Motilal Banarsidass, 2015.
- Manohar, P Ram. "Clinical Diagnosis in Ayurveda: Challenges and Solutions." *Ancient Science of Life* 31, no. 4 (2012).
- Maurice Winterniz. "History of Indian Literature, Tran. S. Ketkar and H. Khon. 3rd ". Vol.1, (1991).
- Mehta, Mini. "Where Modern Medicine Meets the Ancient Wisdom." *American Journal of Ethnomedicine* (2014).
- Michael Winkelman. *Culture and Health : Applying Medical Anthropology* San Francisco : Jossey-Bass,2009.
- Mishra, Lakshmi-chandra, Betsy B Singh, and Simon Dagenais. "Healthcare Ani) Disease Management in Ayurveda." *Alternative therapies in health and medicine* 7 (2001).
- Monier, Monier-Williams. *A Sanskrit-English Dictionary : Etymologically and Philologically Arranged with Special Reference to Cognate Indo-European Languages*. Delhi : Motilal Banarsidass,1970.
- Narayanaswamy, V. "Origin and Development of Ayurveda:(a Brief History)." *Ancient science of life* 1, no. 1 (1981).
- National Science Board. *Science and Technology Chapter 7 Public Attitudes and Public Understanding, Section: Belief in Alternative Medicine*". Science and Engineering Indicator,2002.
- Newmark, Peter. "A Textbook of Translation." (2003).
- O'Flaherty, Wendy Doniger. "A New Approach to Sanskrit Translation." *Mahfil* 7, no. 3/4 (1971).
- Page, Martyn. *The British Medical Association Illustrated Medical Dictionary*. Dorling

- Kindersley, 2002.
- Patil, Vasant, and Umesh K Sapra. "Clinical Diagnosis in Ayurveda: Concepts, Current Practice and Prospects." *Journal of Ayurveda and Holistic Medicine (JAHM)* 1, no. 2 (2013).
- . "Clinical Diagnosis in Ayurveda: Concepts, Current Practice and Prospects." *Journal of Ayurveda and Holistic Medicine (JAHM)* 1, no. 2 (2013): 1-7.
- Priyavrat Sharma. *Caraka-Samhita* Edited by vol 2 India Postgraduate Institute of Indian Medicine Banaras Hindu University, 2014.
- Pushpendra Shastri. *Introduction to Purāṇa* Dehi: Rashtriya Sanskrit Sansthan, 1995.
- Ramachandra Iyer, T.K. *A Short History of Sanskrit Literature*. Madras: Bharathi Vijayam Press, 1977.
- Ranade, Subhash. *Natural Healing through Ayurveda*. Motilal Banarsidass Publishe, 1996.
- Rao, Mangalagowri V, Shivakumar Harti, Shivani Ghildiyal, and Shalini Rai. "Ayushcharya 2018- 'a National Conference on Dinacharya and Ritucharya for Public Health Promotion'." *Journal of Ayurveda and Integrative Medicine* 10, no. 3 (2019).
- Rastogi, Sanjeev, Subhash C Lakhota, and Ram H Singh. "Ayurvedic Rasayana Therapy: A Rational Understanding Necessary for Mass Benefits." *Translational Ayurveda* (2019): 77-99.
- Reiß, Katharina, and Hans J Vermeer. *Grundlegung Einer Allgemeinen Translationstheorie*. Vol. 147: Walter de Gruyter, 2010.
- Rhyner, Hans H. *Ayurveda: The Gentle Health System*. Vol. 18: Motilal Banarsidass Publ., 2003.
- S.Ketkar and H.Kohn. *History of Indian Literature Introduction Veda National Epics Purāṇas and Tantras*. Vol. I, Nice printing press, Delhi, 1993.
- Sahu, Jyoti Bala, and Pravina S Adhikari. "A Literary Review on Importance of Nidana Panchak in Ayurved." (2020).
- Shanti Lal Nagar. *Brahmavata Purana Vol 1 Text with English Translation*. Parimal Publication Delhi.
- Sharma, A. "The Relevance of Garuda Purana in Modern Society: An Inter-Disciplinarry Study." Jumma: Department of English, University of Jammu, 2017.
- Sharma, Chander Shekhar, and Amrita Sharma. "Role of Yoga and Meditation in

- Sustainability and Maintaining Healthy Life in Pandemic." *Journal of Ayurveda* 14, no. 4 (2020).
- Sharma, Priya Vrat. "The Caraka-Tattvapradipika of Sivadasa Sena." *Ancient Science of Life* 10, no. 2 (1990).
- Sharma, PV. "Caraka Samhita (Text with English Translation), Vol. 1." Chaukhambha Orientalia, Varanasi, 2001.
- Sharma, RK, and Bhagwan Dash. "Caraka Samhita, Volume li." *Varanasi, India: Chowkhamba Sanskrit Series Office* (2003).
- Shiv Shakti Ayurvedic Medical College & Hospital. "Ayurveda in Purana and Uppuranas." available from <https://www.easyayurveda.com/2016/12/29/ayurveda-puranas-upa-purana/>.
- Shukla, Ashutosh, Maneesha Mall, Santosh Rai, Shefali Singh, Priya Nair, Gaurav Parashar, Ajit Shasany, et al. "A Transcriptomic Approach for Exploring the Molecular Basis for Dosha-Balancing Property-Based Classification of Plants in Ayurveda." *Molecular Biology Reports* 40, no. 4 (2013).
- Singh, Anil Kumar, Arvind Kumar Gupta, and PK Singh. "Rasayana Therapy: A Magic Contribution of Ayurveda for Healthy Long Life." *International Journal of Research in Ayurveda and Pharmacy (IJRAP)*, 5, no. 1 (2014).
- Singh, Ram Harsh, and Sanjeev Rastogi. "Rasayana Therapy and Rejuvenation." *Evidence-Based Practice in Complementary and Alternative Medicine: Perspectives, Protocols, Problems and Potential in Ayurveda* (2012): 177-89.
- Spudich, Annamma. "Single Plant Remedies from Traditional Indian Medical Systems in Focus." *Journal of Ayurveda and Integrative Medicine* (2022).
- Taylor, Christopher. *Language to Language: A Practical and Theoretical Guide for Italian/English Translators*. Cambridge University Press, 1998.
- Thakar, VJ. "Diagnostic Methods in Ayurveda." *Ancient science of life* 1, no. 3 (1982).
- Tripathi, Satyam, Nagarathna Raghuram, and Nagendra Hongasandra Ramarao. "International Journal of Ayurvedic and Herbal Medicine 2: 5." ((2012).
- Unniappa Indulal. *อายุรเวท ภูมิปัญญาโบราณในยุคโลกาภิวัตน์. ศูนย์การตะศึกษา สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2557.*
- Vermeer, Hans J. *Aufsätze Zur Translationstheorie*. Selbstverl. Vermeer, 1983.

Wilson, Horace Hayman. *Analysis of the Puran [a]* S. Nag Publishers, 1979.

กองการแพทย์ทางเลือก. "ความหมายการแพทย์ทางเลือก." available from

<https://thaicam.go.th/%E0%B8%84%E0%B8%A7%E0%B8%B2%E0%B8%A1%E0%B8%A1%E0%B8%B2%E0%B8%A2%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B9%81%E0%B8%9E%E0%B8%97%E0%B8%A2%E0%B9%8C%E0%B8%97%E0%B8%B2%E0%B8%87%E0%B9%80%E0%B8%A5%E0%B8%B7/>.

กุสุมา รักษมณี. การวิจัยวรรณคดี Edited by พิมพ์ครั้งที่ 2 (ฉบับปรับปรุง) กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร,2556.

———. คัมภีร์ฉันทศาสตร์ ในแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ : ภูมิปัญญาทางการแพทย์และมรดกทางวรรณกรรมของชาติ กรุงเทพฯ โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,2542.

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. พหุลักษณะทางการแพทย์กับสุขภาพในมิติสังคมวัฒนธรรม เอกสารวิชาการลำดับที่ 51 ศูนย์มนุษยวิทยาสิรินธร,. 2548.

เค็นเน็ธ จี ซีส์ค. ลัทธินักพรตและการเยียวยาในอินเดียโบราณ : ระบบการแพทย์ในพุทธอาราม ผู้แปล อธิเดช อุทัยวิทยารัตน์. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง,2552.

จำลอง สารพัดนึก. ประวัติวรรณคดีสันสกฤต 1. กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง,2546.

จิราพร โชติเอื้อระวงศ์. คัมภีร์ภาควัตปฺราณะ วารสารวรรณวิทัศน์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,2547.

เฉลียว ปิยะชน. อายุรเวท ศาสตร์แห่งชีวิต. Edited by พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์มติชน,2541.

เทวัญ ธาณรัตน์. "การแพทย์ทางเลือกคืออะไร ". วารสารสำนักการแพทย์ทางเลือก ฉบับกัญชานาน-ธันวาคม (2551).

ธีรภัทร สินธุเดช. "มนตร์ไสยชยะ : การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าทางวรรณคดีและการแพทย์ในอรรถพเวท." มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552.

บุษบา ประภาพงศ์ และคนอื่นๆ. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ : ภูมิปัญญาทางการแพทย์และมรดกทางวรรณกรรมของชาติ. Edited by พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพฯ : สถาบันภาษาไทย สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ,2554.

ปราโมทย์ ประสาทกุล. ทฤษฎีและการศึกษาทางสังคมวิทยาการแพทย์ สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, กรุงเทพมหานคร,2529.

ปัญญา บริสุทธิ์. ทฤษฎีและวิธีปฏิบัติในการแปล กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ หจก.ธรรมกมลการพิมพ์,2533.

มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. ประวัติวรรณคดีสันสกฤต นครปฐม, ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร,2551.

มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์แผนไทยเดิม. ตำราแพทย์ไทยเดิม (แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ฉบับอนุรักษ์) เล่ม 1 Edited by พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ ศุภนิชการพิมพ์,2555.

วรรณภา แสงอร่ามเรือง. ทฤษฎีและหลักการแปล. Vol. พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

,2563.

วิชัย โชควิวัฒน์. "ไปดูการแพทย์แผนเดิมที่อินเดีย ". วารสารการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (2554).

วุฒิพงษ์ ถวิลสมบัติ. "การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ด้านอายุรเวทในคัมภีร์อัมฤงคหฤทยะ ศึกษาเฉพาะสูตรสถานะ." มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2564.

สัญญาวี สายบัว. หลักการแปล Edited by พิมพ์ครั้งที่ 7 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,2542.

สำเนียง เลื่อมใส. มหาวีสถูอวทาน เล่มที่ 3. กรุงเทพฯ : นิติธรรมการพิมพ์,2561.

สิทธา พินิจภูวดล. คู่มือแปลอาชีพ กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์,2542.

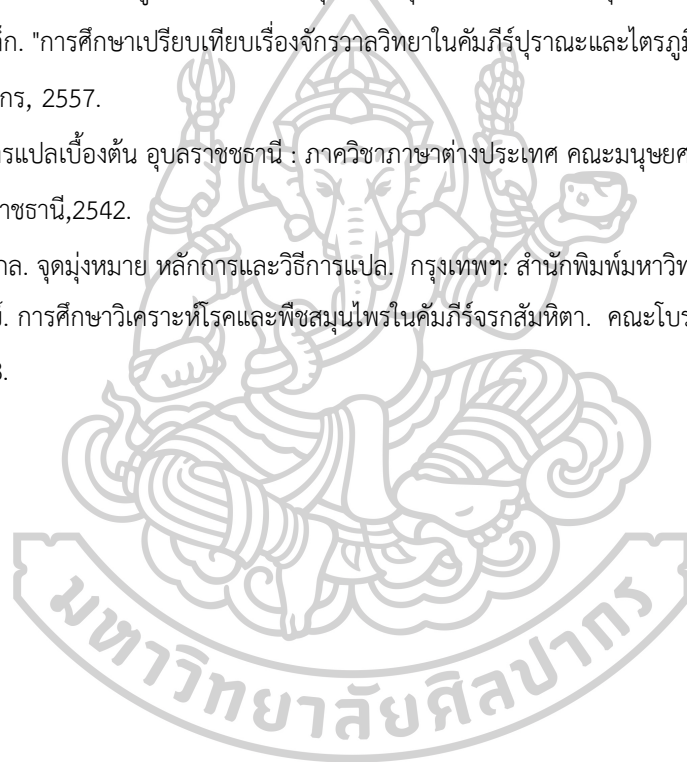
สุพรรณิ ปันมณี. แปลผิด แปลถูก คัมภีร์การแปลยุคใหม่ กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย,2562.

สุภาพร พลายนเล็ก. "การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องจักรวาลวิทยาในคัมภีร์ปุราณะและไตรภูมิพระร่วง ", มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2557.

เสรี สมชอบ. การแปลเบื้องต้น อุลลราชธานี : ภาควิชาภาษาต่างประเทศ คณะมนุษยศาสตร์, สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี,2542.

อัจฉรา ไส้ศัตรูไกล. จุดมุ่งหมาย หลักการและวิธีการแปล. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง,2543.

อุเทน วงศ์สถิตย์. การศึกษาวิเคราะห์โรคและพืชสมุนไพรในคัมภีร์จรกสัมหิตา. คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร,2558.

ภาคผนวก
การอธิบายคำศัพท์

ตารางที่ 7 คำศัพท์เกี่ยวกับพืชสมุนไพรในคัมภีร์ครุฑปุราณะ

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
กฏุกะ kaṭuka	ชะมดตัน	Abelmoschus moschatus Medik.	เมล็ดเป็นยาขับปัสสาวะ แก้ กระสับกระส่าย ภาวะ อาหาร อีสทีเรีย และอาการ ทางประสาท โรคผิวหนัง และอาการคัน รากและใบ รักษากามโรค ปัสสาวะ ลำบาก เมล็ดใช้แช่น้ำ หอบ หืด หัววัด ไข้หวัด
กฏุกา kaṭukā	ตะขบป่า	Hibiscus abelmoschus Linn.	เมล็ดเป็นยาขับปัสสาวะ แก้ อาการกระสับกระส่าย ภาวะอาหาร เส้นประสาท (ประสาท ความพิการ อีสทีเรีย และ อาการทางประสาทอื่นๆ โรคผิวหนัง และอาการคัน รากและใบใช้รักษากามโรค โรคทางเดินปัสสาวะ เมล็ด ใช้แช่น้ำ หอบหืด หัววัด ไข้หวัด
กฏูโรหิณี kaṭurohiṇi		Picrorhiza kurroa Royle ex Benth.	รากแก้ท้องเสีย และรักษา โรคตับอักเสบเรื้อรัง โรคบิด
กณนา kaṇā	พริกยาวอินเดีย	Piper longum Linn.	รักษาอาการไอ โรค หลอดลมอักเสบ โรคหอบ หืด เป็นยากล่อมประสาท (ในโรคนอนไม่หลับและโรค ลมชัก) ช่วยย่อยอาหาร เจริญอาหาร และขับลม โรค โลหิตจาง ใช้ทาเฉพาะที่เมื่อ

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
			ปวดกล้ามเนื้อและการ อักเสบ
กทาลี kadalī	กล้วย	<i>Musa paradisiaca</i> Linn.	ผลเป็นยาระบายอ่อน ๆ รักษาโรคท้องร่วงและโรค บิด แผลในลำไส้ใหญ่
กนกะ kanaka		<i>Datura metel</i> Linn.	รักษาอาการปวดศีรษะ อัมพาตครึ่งซีก โรคลมบ้าหมู เพื่อ ชัก เป็นตะคริว ไบไม้ และกลีบดอกต้านการ อักเสบ ดอกไม้ต้านโรคหืด เมลิทไบและรากยาต้านการ ชัก ยาแก้ไอ ยาแก้ท้องร่วง ยาแก้อักเสบ แก้อาการผม ร่วง
กปีตละ kapittha	มะขวิด	<i>Feronia limonia</i> (Linn.) Swingle	ผลช่วยขับลม กระตุ้นการ ย่อยอาหาร เปลือกและเนื้อ แปะเพื่อกระชับทรวงอก อาหารไม่ย่อย ท้องอืด ท้องเสีย บิด และริดสีดวง ทวาร
กรโกฏุก karkotaka	มะระขี้นก	<i>Momordica dioica</i> Roxb. exWilld	ยาแก้ไอ ยาฆ่าเชื้อ ยาถ่าย พยาธิ โรคภูมิแพ้ และโรค หอบหืด
กรมัทระ karamarda		<i>Carissa carandas</i> Linn. var. <i>congesta</i> (Wt.) Bedd.	รักษาอาการท้องอืด ต้นสด ใช้สำหรับบาดแผลติดเชื้อ รากใช้ทาแผลเบาหวาน
กรรกฐะ karkata		<i>Pistacia integerrima</i> Stewart ex Brandis	เป็นยาสมานแผล ขับเสมหะ ยาแก้หืด ยาแก้บิด
กรรกันธู karkandhu		<i>Ziziphus nummularia</i>	ผลให้ความเย็นและมีรสฝาด

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
		(Burm. f)Wight & Arn.	ใบใช้รักษาโรคหิด โรคผิวหนังอื่น ๆ
การเวลลกะ kāravellaka		Momordica charantia Linn.	เมล็ด ผล ใช้รักษา โรคเบาหวาน ยาระบาย ยา ปฏิชีวนะ ยาถ่ายพยาธิ โรค หนองในลำไส้ โรคผิวหนัง โรคเกาต์และโรคไขข้อ ใบ ทำให้อาเจียน ใบและรากทำ ให้เกิดการแท้ง รากเป็นยา รักษาริดสีดวงทวาร
กรัญชะ karañja	หยีน้ำ/มะเดื่อ อินเดีย	Pongamia pinnata Pierre.	น้ำมันทาแก้หิด เริ่ม โรค ผิวหนัง โรคปอดบวมและ หวัด น้ำคั้นใช้รักษาอาการ ท้องอืด อาหารไม่ย่อย ท้องร่วงและไอ โรคเรื้อน และโรคหนองใน
กฤษณา kṛṣṇa		Acanthus ilicifolius Linn.	ยาต้มใช้ยาแก้ท้องเฟ้อ ใช้ใน อาการอาหารไม่ย่อย ท้องมาน ขับปัสสาวะ ราก ใช้รักษาอาการหอบหืด อัมพาต ระบุชาว
กฤษณา kṛṣṇa	พริกไทยดำ	Piper nigrum Linn.	เป็นยาขับปัสสาวะ รักษา โรคหอบหืด ใช้ อาหารไม่ ย่อย ท้องอืด ยากระตุ้น ระบบทางเดินอาหาร ใช้เป็น ยาภายนอกทาผิว ใช้เป็น น้ำยาบ้วนปากสำหรับ อาการเจ็บคอ
กลิงคะ kalinga	แตงโม	Citrullus vulgaris	เนื้อแตงโมช่วยขับปัสสาวะ

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ใช้ประโยชน์
		Schrad.	ภาวะเลือดคั่งในตับและโรค หวัดในลำไส้ เมล็ดระบาย ความร้อน ขับลม ขับ ปัสสาวะ
กันทไล kadalai		Cicer arietinum Linn.	เป็นยาลดไขมันในเลือด ต่อต้านความเครียด กรด ไหลย้อน ต้นใช้รักษาอาการ อาหารไม่ย่อย ท้องเสีย โรค บิด
กัมปิลลกะ kampilaka	ต้นกมลา	Mallotus philippensis Muell.-Arg.	เป็นยาระบาย ยาถ่ายพยาธิ โรคหืด กลากเกลื่อน ต้น เชื้อแบคทีเรีย
กากขังฆา kākajangha		Peristrophe bicalyculata Nees.	ต้นยาแก้ไข้ ยับยั้งการ แพร่กระจายของเชื้อไวรัสโรค รากแห้งรักษาอาการการ นอนไม่หลับ
การบูร karpura		Cinnamomum camphora(Linn.) Nees & Eberm.	น้ำมันหอมระเหยต้านเชื้อรา กับกลากเกลื่อน
การปาสะ kārpāsa		Gossypium barbadense Linn.	รากใช้สำหรับสตรีที่มีอาการ แห้ง เมล็ดและใบแก้บิด น้ำมันจากเมล็ดใช้รักษาจุด ต่างดำและฝ้ากระ ไบสด ความดันโลหิต แก้ปวดข้อ ดอกใช้แก้หลอดลมอักเสบ
การเวล kāravella	มะระขี้นก/ลูกแพร	Momordica charantia Linn	ยาระบาย, ยาปฏิชีวนะ อาเจียน ยาถ่ายพยาธิ ใช้ใน อาการไอ ทางเดินหายใจ โรคผิวหนัง โรคเกาต์ โรคไข

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
			ข้อ
กาสะ kasai		Memecylon edule Roxb.	รากใช้รักษาอาการ ประจำเดือนออกมากเกินไป ต้านภาวะน้ำตาลในเลือดต่ำ
กุฎชะ kutaja	โมกหลวง	Holarrhena antidysenterica (Linn.) Wall.	เปลือกมีรสฝาด เป็นยาถ่าย พยาธิ ยาฆ่าแมลง ขับ ปัสสาวะ ใช้ในอาการจุก เสียด อาหารไม่ย่อย โรค ผิวหนัง
กุมกุมะ kumkuma	หญ้าฝรั่ง	Crocus sativus Linn	ยาชูกำลัง ยากล่อมประสาท ขับเสมหะ รักษาอาการไอ หลอดลมอักเสบ โรค กระเพาะอาหาร
กุลธะ kulattha		Dolichos biflorus Linn.	ใช้รักษาโรคหัด ใช้ทรพิษ เมล็ดเป็นยาสมานแผล แก้ ไข้ ขับปัสสาวะ อาการจุก เสียด อาการระดูขาว
กุลัตถะ kulattha		Dolichos biflorus Linn.	ต้นใช้รักษาโรคหัด ใช้ทรพิษ เมล็ดไฟไหม้ เมล็ดเป็นยา สมานแผล แก้ไข้ ขับ ปัสสาวะ ยาต้มใช้รักษา อาการจุกเสียดในลำไส้ ระดู ขาว เม็ดแห้งในอาการ ประจำเดือนไม่ปกติ
กุลัตถา kulattha	ถั่วเหลือง	Dolichos biflorus Linn	ใช้รักษาโรคหัด ใช้ทรพิษ, เมล็ดไหม้ แผล เมล็ดเป็นยา สมานแผล แก้ไข้ ขับ ปัสสาวะ ใช้ยาต้มบำรุงตับ และม้าม อาการจุกเสียดใน

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ใช้ประโยชน์
			ลำไส้ อากาศตกขาว
กุศะ kusha	หญ้าประเททหนึ่ง	Desmostachya bipinnata Stapf.	รากมีฤทธิ์เย็น ขับปัสสาวะ นิ่วในทางเดินปัสสาวะ ลด ปวดประจำเดือน โรคบิด โรคท้องร่วงและในโรค ผิวหนัง ไฟลามทุ่ง
กุษฐะ kushtha	โกฐกระดูก	Saussurea hypoleuca spreng.	ใบไม้ใช้ในการรักษาโรค ซิฟิลิส
กุษมาณฑะ kūshmāṇḍa	ผักทอง	Benincasa hispida (Thunb.) Cogn	ใบใช้รักษาโรคยุงกัด ผล นำไปต้มเป็นยาระบาย ขับ ปัสสาวะ
เกสร keshara		Mesua ferrea Linn.	ดอกตูมเป็นยาแก้โรคบิด ดอกใช้ห้ามเลือด ต้านการ อักเสบ
โกละ kola	พุทราอินเดีย	Ziziphus jujuba (Lam.) Gaertn. non- Mill	ช่วยระบายความร้อน กระเพาะอาหาร ผลแห้งเป็น ยาระบายอ่อน ๆ ขับเสมหะ เมล็ดเป็นยาแก้ท้องเสีย ใบ เป็นยาสมานแผลและขับลม เปลือกลำต้นรักษาอาการ ท้องเสีย เปลือกรากเป็นยา ระบาย โรคไขข้ออักเสบและ โรคเกาต์
โกละ kola	ดีปลี	Ziziphus jujuba (Lam.) Gaertn. non- Mill.	ผลมีรสฝาด ระบายความ ร้อน ผลสุกแห้งยาระบาย อ่อนๆ ขับเสมหะ เมล็ดเป็น ยาแก้ท้องเสีย ใบเป็นยา สมานแผลและขับลม เปลือกลำต้นมีรสฝาด รักษา

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
			อาการท้องเสีย โรคไขข้อ อักเสบและโรคเกาต์ ไบและ กิ้งใช้ทาฝี
ขทึระ khadira	สีเสียดเทศ	Uncaria gambier Roxb.	ใช้เป็นยาสมานแผลในลำไส้ ปวดหัว วิงเวียนศีรษะ ชัก มี ไข้สูง และโรคความดันโลหิต สูง
ขรชุกรกะ kharjūra	อินผลัม	Phoenix dactylifera Linn.	เนื้อผลไม้เป็นยาขับเสมหะ ยาระบาย ขับปัสสาวะ รักษาอาการท้องเสียและ โรคระบบทางเดินปัสสาวะ
คัมภารี gambhāri		Gmelina arborea Roxb.	ใบใช้รักษาอาการอาหาร เป็นพิษ รากเป็นยาระบาย ยาแก้ไอ รากและ เปลือก แก้ไข้ บวม น้ำ ไข้ รักษาอาการปัสสาวะลำบาก และตกเลือด
คุคคุละ guggul	ไม้ยางหอม	Balsamodendron mukul Hook. ex Stocks	ใช้สำหรับลดความอ้วนและรู มาตอยด์ โรคข้ออักเสบ โรค ข้อเข่าเสื่อม อาการปวด ตะโพก
คุญชา gunjā		Abrus precatorius Linn.	ใช้เป็นยากระตุ้นมดลูก ยา กันแท้ง เมล็ดใช้รักษา อาการศีรษะล้าน
คุฑูจี gudūchi	บอระเพ็ด	Tinospora crispa Linn.Miers ex Hook. f.Thoms.	ลำต้นใช้เป็นยาขับปัสสาวะ ยาแก้ไอ ไข้ข้ออักเสบ เรื้อรัง
โคกษุระ gokshura	โคกกระสุน	Tribulus terrestris L.	ผลใช้เป็นยาขับปัสสาวะ ต้านการอักเสบ รักษาความ

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
			ผิติดปกติของมดลูกและทางเดินปัสสาวะ
โคธุมะ godhūma	ข้าวสาลี	Triticum aestivum Linn	น้ำมันจมูกข้าวสาลีอุดมไปด้วยวิตามินอี ลดไข้ ลดไขมัน
จันทนะ chandana	ไม้จันทน์	Santalum album Linn.	ช่วยระบายความร้อน ขับปัสสาวะ ขับเสมหะ โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ โรคของถุงน้ำดี
จิตรกะ chitraka	เจตมูลเพลิงขาว	Plumbago zeylanica L.	รากช่วยกระตุ้นการย่อยอาหาร รักษาโรคเรื้อน โรคผิวหนัง ใช้หัวโตใหญ่
ฉินนะ chinna		Mitragyna parvifolia(Roxb.) Korth	เปลือกใช้สำหรับคลายกล้ามเนื้อ รากเป็นยาแก้ไอ
ชปา japā	ชปา	Hibiscus rosa-sinensis Linn.	ดอกใช้รักษาโรคหัวใจ หลอดลมอักเสบ ไบกระตุ้นการขับออกของรกหลังคลอดบุตร ดอกและรากใช้หยุดการไหลของประจำเดือน
ชมพัวร์ jambira	ต้นมะนาว	Citrus limon (Linn.) Burm.f.	ผลไม้ต้านการแข็งตัวของเลือด ขับลม กระเพาะอาหาร ยาแก้แพ้ ต้านเชื้อแบคทีเรีย อาการไอ หัวโตใหญ่ น้ำมะนาวคั่วลดอาการสะอึก น้ำมะนาวผสมกับเกลือใช้ภายนอก สำหรับกลากเกลื้อน ไฟลาม

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
			พุง รักษาโรคเรื้อนและต่าง ขาว ใบและลำต้นต้มน้ำ แสบที่เรื้อน
ชยันติกา jayantikā		Sesbania sesban (Linn.) Merrill.	เมล็ดและเปลือกมีรสฝาด ใช้รักษาอาการประจำเดือน ไม่ปกติ ม้ามโต ใบตำนการ อักเสบ
ชยันตี jayanti		Tridax procumbens Linn.	ใบใช้แก้พิษ แก้ท้องร่วง ยา แก้บิด รักษาบาดแผล และ รอยฟกช้ำ บำรุงเส้นผมให้ งอกใหม่
ชโยติษมติ jyotishmati		Cardiospermum halicacabum Linn.	เมล็ดเป็นยาบำรุงสมอง น้ำมันจากเมล็ดใช้สำหรับ การรักษาภาวะซึมเศร้าทาง จิต ฮิสทีเรีย ยาต้มของเมล็ด แก้แแก้โรคเกาต์ โรคไขข้อ อัมพาตและรักษาโรคเรื้อน และโรคผิวหนังอื่น ๆ เปลือกกราก ใช้กับเส้นเลือด บวมและโรคปอดบวม
จัมพู jambu	หว่า	Syzygium cuminii (Linn.) Skeels.	ผลใช้เป็นยาขับลมใน กระเพาะอาหาร ขับ ปัสสาวะ เปลือกและเมล็ด เป็นยาแก้ท้องเสีย เมล็ดมี ฤทธิ์ลดน้ำตาลในเลือด ใบใช้ ต้านเชื้อแบคทีเรีย ยาแก้บิด
ชาติ jāti	ดอกมะลิสเปน	Jasminum officinale Linn. var. grandiflorum (L.)	ดอกมีฤทธิ์เป็นยากล่อม ประสาท ยาชาอ่อน ๆ อาการไอเสียงแหบ ความ

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
		Kobuski	ผิปกติอื่น ๆ ของทรวงอก ลำต้นยาขับปัสสาวะ แผล เรื้อรังและโรคผิวหนัง
จี้ระกะ jiraka	ยี่หระ (เทียนขาว)	Cuminum cyminum L.	ขับลม ใช้ในอาการอาหารไม่ ย่อยและท้องเสีย ขับ ปัสสาวะ ด้านเชื้อแบคทีเรีย
ตครระ tagara		Valeriana officinalis Linn.	เป็นยากล่อมประสาท ช่วย ลดความตึงเครียด นอนไม่ หลับ กระวนกระวายใจ ใจ สั่น ตึงเครียด ปวดศีรษะไม เกรน ปวดประจำเดือน ตะคริว หลอดลมหดเกร็ง
ตรการี tarkāri		Clerodendrum phlomidis Linn.f.	ต้นรักษาอาการอาหารไม่ ย่อย ปวดท้อง จุกเสียด อหิวาตกโรค โรคบิด โรคไข้ หลังคลอด โรคหัด ราก รักษาอาการปัสสาวะลำบาก และการคั่งของปัสสาวะ ใบ รักษาโรคเบาหวาน
ตรปุสะ trapusha	แตงกวา	Cucumis sativus Linn.	เมล็ดใช้แก้อาการปัสสาวะ ลำบาก ระคายเคืองต่อ ทางเดินปัสสาวะ โรค กระเพาะปัสสาวะอักเสบ รักษาการติดเชื้อจากพยาธิ ตัวตืด
ตรีกัณฐกะ trikaṇṭaka		Pedaliūm murex Linn.	เป็นยาเพิ่มปริมาณอสุจิ ประจำเดือนมาไม่ปกติหลัง คลอด ความผิดปกติของ ระบบทางเดินปัสสาวะ

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
			ปัสสาวะลำบากเรื้อรัง โรคกระเพาะปัสสาวะอักเสบ นิ้วในไต
ตรีผลา triphalā	ผลไม้ 3 อย่าง	ลูกสมอพิเภก (<i>Terminalia belerica</i> (Gaertn.) Roxb.), ลูก สมอไทย (<i>Terminalia</i> <i>chebula</i> Retz.), ลูก มะขามป้อม (<i>Phyllanthus emblica</i> Linn.)	ยาระบายอ่อนๆ ขับระดู เป็นยาอายุวัฒนะ ชะลอวัย ลดไข้ รักษาโรคติดเชื้อโรค ลมบ้าหมู บรรเทาอาการจุก เสียด
ตริวิฤต trivṛta	ผักบุงอินเดีย	<i>Operculina</i> <i>turpethum</i> (Linn.) Silva Manso.	รากเป็นยาระบาย ด้านการ อักเสบ (ใช้โดยเฉพาะในโรค ไขข้อและโรคอัมพาต) ไข้ บวม น้ำ ตับและโรคฮีโมฟิลิก
ต้นขลุ่ยยะ taṇḍuliya		<i>Amaranthus spinosus</i> Linn.	ใช้เป็นยาระบาย ทำให้ผิวนวล สารสกัดจาก ละอองเรณูใช้สำหรับอาการ แพ้ โรคหอบหืดและโรคจมูก อักเสบจากภูมิแพ้ รากใช้ รักษาภาวะมีประจำเดือนไม่ ปกติ
ตามพูละ tāmbula		<i>Piper betle</i> Linn.	ใบเป็นยาบำรุงธาตุ ขับลม ยาสมานแผลฆ่าเชื้อ น้ำมัน จากใบเป็นยาแก้ กระสับกระส่าย
ตาละ tāla	ตาลโตนด	<i>Borassus flabellifer</i> Linn.	ยางใช้เป็นยาขับปัสสาวะ ระบายความร้อน ยาแก้ เสมหะ ยาระบาย ด้านการ

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
			อีกเสบ ยาแก้ท้องเฟ้อ ต้นอ่อน ข้าวดอกตูม ก้านใบ ใช้รักษาโรคกระเพาะและสะอึก โรคโลหิตจาง เป็นยาระบายอ่อน ๆ
ติคตกะ tiktaka		Zanonia indica Linn.	ผลใช้เป็นยาถ่าย รักษาอาการไอและหอบหืด ใบใช้ทาเฉพาะที่ลดการอักเสบและการระคายเคือง พืชต้นยาแก้ไข้
ตินติติ tintadi		Rhus parviflora Roxb.	เป็นยาสมานแผลและขับปัสสาวะ ต้านเบาหวาน เปลือกกรากใช้เป็นยาแก้กระเพาะปัสสาวะอักเสบ ภาวะกลั้นปัสสาวะไม่อยู่
ตินติตีพลา tintiḍīphala	มะขาม	Croton tiglium Linn.	เป็นยาขับปัสสาวะ ยาระบาย การรักษาความผิดปกติของระบบทางเดินอาหาร
ตินทุกะ tinduka	ลูกพลับ	Diospyros melanoxylon Roxb.	ใบเป็นยาขับลม ยาระบาย ขับปัสสาวะ รักษาอาการอาหารไม่ย่อยและท้องเสีย ผลสุกขับลมและสมานแผล ดอกแห้งใช้ในโรคโลหิตจาง การอักเสบของม้ามรวมทั้งในระดูขาว ใบและดอกแห้งใช้แก้อาการอาหารไม่ย่อยและท้องเสีย
ติล tila	งา	Sesamum indicum	มีสรรพคุณ ขับปัสสาวะ ยา

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
		Linn.	ระบาย ทำให้ผิวหนังบวม ประจำเดือน รักษาแผลไฟ ไหม้ น้ำร้อนลวก โรคเรื้อน ใบใช้บำรุงไตและกระเพาะ ปัสสาวะ ใช้เมื่อรักษาเด็ก ท้องร่วง โรคบิด โรคหวัด และปัญหากระเพาะ ปัสสาวะเฉียบพลัน โรค กระเพาะปัสสาวะอักเสบ
ตุ้มพินี tumbini		Lagenaria siceraria (Mol.) Standl.	เป็นยาระบาย รักษาโรคตี ชาน
ตุ้มพี tumbi		Diospyros tomentosa Roxb.	เป็นยาสมานแผล ด้านการ อักเสบ อาการไอแห้ง หลอดลมอักเสบ เยื่อหุ้ม ปอดอักเสบ ปอดบวม ปัสสาวะลำบาก ทวาร เนื้อ งอก เลือดออกเหงือก
ทกระ tagara		Valeriana officinalis Linn.	ยากล่อมประสาท ความตึง เครียด นอนไม่หลับ กระวน กระวายใจ ใจสั่น ตึงเครียด ปวดศีรษะ ไมเกรน ปวดประจำเดือน ลำไส้ ตะคริวหลอดลมหด เกร็ง
ทรากษะ drākshā	องุ่น	Vitis vinifera Linn	ผลอบแห้งไร้เมล็ดเป็นยาแก้ ไอ โรคหวัด โรคทางเดิน หายใจ ดีซ่าน อาการอาหาร ไม่ย่อย ท้องผูก โรค เลือดออก โรคเกาต์ ไอ

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
			หายใจลำบาก และโรคพิษสุราเรื้อรัง
ทหนะ dahana	พริกไทยป่า	Paullinia asiatica Linn.	รักษาอาการอ่อนเพลีย หลังอาการไข้และอื่น ๆ
ทาทิมะ dāḍima	ทับทิม	Punica granatum Linn	เปลือกรักษาอาการท้องเสีย โรคบิด ลำไส้ใหญ่อักเสบ อาการอาหารไม่ย่อย และ ความผิดปกติของมดลูก เปลือกลำต้นและรากยาถ่ายพยาธิ ยาแก้ท้องเสีย โรคหลอดลมอักเสบ
ทุรลภา durālabhā		Alhagi pseudalhagi (Bieb.) Desv.	เป็นยาระบาย ขับปัสสาวะ ใบแก้ไข้ ปวดศีรษะ โรคไขข้อ ดอกเป็นยาแก้ไอเจ็บ
ทุรวา dūrvā	หญ้าแพรก	Cynodon dactylon (L.) Pers.	ใช้รักษาบาดแผล เลือดออกมาก ภาวะพิษสภาวะอักเสบ ไตอักเสบ และโรคหิดและโรคผิวหนัง ยาด้านอาการท้องเสีย ยาด้านหวัด ไตวาย
เทวทารุ devadāru	ต้นอโศก	Cinnamomum porrectum	เปลือกและลำต้นมีพิษทำให้เป็นไข้ ทำให้หัวใจวาย ภาวะซึมเศร้า
ธัตตฺรระ dhattūra		Datura alba Nees	ใช้เป็นยาสลบในการผ่าตัด และการคลอดบุตร
ธาทกี dhātaki	ประทัดจีน	Woodfordia fruticosa Kurz.	ดอกแห้งใช้เป็นยาขับโลหิต สมานแผล ไฟลามทุ่ง โรคบิด โรคท้องร่วง ประจำเดือนไม่ปกติ

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ใช้ประโยชน์
ธาดรี dhātrī		Woodfordia fruticosa Kurz.	สมานแผล ไพลามทุ่ง โรค บิดโรคท้องร่วง อากาโรค เลือด
ธานยกะ dhānyaka	ผักชีลา	Coriandrum sativum L.	กระตุ้นกระเพาะอาหารขับ ลม ขับปัสสาวะ รักษาโรค หัด โรคเบาหวาน กระเพาะ และลำไส้อักเสบ
นาคระ nāgara	ขิง	Zingiber officinale Rosc.	เหง้าเป็นยาแก้ท้องอืด ด้าน การอักเสบ ขับเสมหะ กระตุ้นการไหลเวียนโลหิต
นาที nādī	ปอกระเจา	Ipomoea aquatica Forssk.	ใบช่วยรักษาอาการท้องเสีย ขับลม ขับปัสสาวะ โรคบิด ใบแห้งและเมล็ด เป็นยา ระบาย
นารีเกละ nārikela	มะพร้าว	Cocos nucifera Linn	มะพร้าวอ่อนแก้ร้อนใน แก้ กระหายน้ำ แก้ไข้ ขับ ปัสสาวะ โรคกระเพาะและ ลำไส้อักเสบ
นาลีกา nālikā		Cinnamomum tamala	ใบใช้เป็นยาขับลม ยาแก้ ท้องร่วง
นิมพะ nimba	สะเดาอินเดีย	zadirachta indica A. Juss. var. indica.	ใบและเปลือก ด้านเชื้อรา ถ่ายพยาธิ ฆ่าแมลง ยาต้าน ไวรัส ยาลดไข้ ยาต้าน มาลาเรีย ด้านการอักเสบ ฆ่าเชื้ออสุจิ ลดน้ำตาลใน เลือด ใช้ในการรักษาการ อักเสบของเหงือก โรคปริ ทันต์อักเสบ แผล ฝี ม้ามโต โรคมมาลาเรียใช้ ใช้ระหว่าง

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
			การคลอดบุตร หัด ฝีดาษ น้ำร้อนลวก
นิรคุณที nirgundi	คนทีเขมา	Vitex negundo L.	เมล็ดใช้ในการสร้างสเปิร์ม เป็นยาชูกำลังสำหรับเพศ ชาย ใบต้านการอักเสบ ยา แก้ปวด ดอกเป็นยาสมาน แผลแก้ไข้ ยาแก้ท้องเสีย น้ำมันรักษาอาการไซนัส แผลพุพอง
นิรคุนที nirgundi		Vitex negundo Linn.	บำรุงอสุจิและสร้างน้ำเชื้อ
นิลี nilī	ครามนอก	Indigofera arrecta Hochst.	ต้นเป็นยาบำรุงตับและม้าม รักษาแผลไฟไหม้ แผลพุพอง โรคลมบ้าหมู โรคหอบหืด โรคปวดเอว โรคเกาต์ ใบ ช่วยต้านการอักเสบ รากขับ ปัสสาวะ ใช้ในโรคตับอักเสบ รากและลำต้นเป็นยาระบาย ขับเสมหะ ยาแก้ไข้ ยาต้าน ไข้ ยาต้านเนื้องอก ถ่ายพยาธิ บำรุงเส้นผมให้ งอกใหม่และแข็งแรง
นิวาระ nivara	ข้าวสาร	Oryza sativa Linn.	น้ำข้าว ลดไข้ ต้านการ อักเสบ ปัสสาวะลำบาก รักษาความผิดปกติทางนรี เวช ระบายความร้อนใน โลหิต เลือดกำเดาไหล
นิล nila		Vitex negundo Linn.	เมล็ดช่วยการสร้างสเปิร์ม ยาชูกำลังสำหรับชะลอวัย และเพื่อรักษาและส่งเสริม

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ใช้ประโยชน์
			ความเป็นชาย ใบตำนการ อึกเสบ เป็นยาแก้ปวด ดอก เป็นยาสมานแผล แก้ไข้ ยา แก้ท้องเสีย แผลพุพอง ตก ขาวมากเกินไป บวมน้ำ โรค ผิวหนัง อากาโรคัน โรค หนองพยาธิ โรคไขข้อ
ปโฏละ paṭola	บวบ	Trichosanthes cucumerina L.	เป็นยาบำรุงมีรสขม แก้ไข้
ปนสะ panasa	ขนุน	Artocarpus integrifolia Linn. f.	น้ำยารักษาฝี รากใช้ สำหรับอาการท้องร่วง หอบ หืด โรคผิวหนัง ผลสุกเป็น ยาระบาย เม็ดเป็นยาขับ ปัสสาวะ
ปรรปะ parpaṭa	พันธุ์ไม้ดอกที่มีถิ่น กำเนิดที่อินเดีย	Rungia pectinata (L.) Nees.	ใบคั้นน้ำเป็นยาแก้ไข้ ใบ นำไปตำใช้ทาภายนอกเพื่อ ลดอาการตัวบวม รากใช้ เป็นยาแก้ไข้ ใบคั้นน้ำใช้ รักษาไข้ทรพิษในเด็ก
ประปะ parpaṭa		Rungia repens Nees.	ยาขับปัสสาวะ นำไปทำให้ แห้งและบดรักษาอาการไอ ใบนำมาบดเคล้าน้ำมันมะหุ้ง ใช้ทาหนังศีรษะเพื่อรักษา โรคเกลื้อน
ประปนนา prapunnaṭa	ชุมเห็ดจีน	Senna obtusifolia (L.) H.S.Irwin & Barneby	ใบใช้ตำและทาแก้โรค ผิวหนัง กลากและเกลื้อน ทาแผล ใบและเมล็ดในบริ มาณเท่ากันรักษาโรคดีซ่าน ฝักใช้ในการรักษาโรคบิด

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ใช้ประโยชน์
ประสาราณิ prasārani	บอระเพ็ด	<i>Leptadenia spartium</i> Wight.	ต้นใช้รักษาแผลไหม้และ บาดแผล
ปริญงุ priyangu		<i>Aglaia roxburghiana</i> Miq. Hiern	ผลไม้ฤทธิ์เย็น รักษาอาการ ลดไข้ รักษาแผล ท้องเสีย แก้ปวด แก้อักเสบ เนื้องอก ใบมีฤทธิ์ต้านมะเร็ง
ปริญาละ priyāla	มะม่วงหาวแมงวัน	<i>Buchanania axillaris</i> (Desr.) Ramam.	เมล็ดใช้เป็นยาระบาย เมล็ด ใช้ทาแก้คันผิวหนังและขจัด รอยแผลเป็น น้ำมันจาก เมล็ดช่วยลดอาการบวมของ ต่อมที่คอ
ปลาสะ pālasha	กวาดต้น/ทองกวาว	<i>Butea monosperma</i> (Lam.) Taub.	เปลือกไม้รสฝาด สมานแผล พุงพอง ตกเลือด ประจำเดือนผิดปกติ ยาถ่าย พยาธิ ดอกใช้เป็นยาขับ ปัสสาวะ ยาต้มจากดอก รักษาอาการท้องเสียและ ปัสสาวะเป็นเลือด ผู้หญิง หลังคลอด เมล็ดเป็นยาถ่าย พยาธิ ใบใช้เป็นยาดำเนินเชื้อ แบคทีเรีย เปลือกลำต้นต้าน เชื้อรา
ปัตรานคะ patrānga		<i>Haematoxylon</i> <i>campechianum</i> Linn.	ใช้รักษาอาการอาหารไม่ ย่อย ท้องร่วง ตกเลือด ประจำเดือนไม่ปกติ ตก ขาว
ปัลยะ pathyā	สมอไทย	<i>Terminalia chebula</i> Retz.	สรรพคุณเหมือนหรีดทิกิ
ปัทมะ padma	บัวหลวง	<i>Nelumbo nucifera</i>	เป็นยาสมานแผล และห้าม

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ใช้ประโยชน์
		Gaertn.	เลือด ดอกบัวนำไปต้มรักษา โรคอหิวาตกโรค ใช้ อาการ ใจสั่น เหง้ารักษาภายนอก การปะทุของฝีพอง หิด และกลาก ใช้เป็นยาแก้ ท้องเสียในเด็ก แก้อาเจียน ระบายความร้อน
ปาฐา pāthā	กรุงเขมา	Cissampelos pareira L.	รากมีรสฝาด ใช้สำหรับแก้ อาการตะคริว ปวด ประจำเดือน ยาแก้ปวด ลด ไข้ ขับปัสสาวะ ท้องร่วง บิด โรคกระเพาะปัสสาวะ อักเสบ ไต โรคหิดและการ อักเสบบนร่างกาย นอกจากนี้ยังใช้สำหรับ ป้องกันการแท้งบุตร
पालังกะ palanki	ปีทรูท	Beta vulgaris Linn. subsp. cicla(L.) Moq.	ใบนำไปเผาใช้รักษาอาการ ฟกช้ำ โรคของม้ามและตับ หัวและเมล็ดเป็นยาขับ เสมหะ ใบและเมล็ดเป็นยา ขับปัสสาวะ ใบ หัวและ เมล็ดต้านการอักเสบ น้ำมัน จากเมล็ดเป็นยาแก้ปวด
ปิปปลี pippalī	ดีปลี	Piper hamiltonii C. DC.	ช่วยขับลมและขับปัสสาวะ
ปุคะ pūga	หมากสง	Areca catechu L.	เป็นยารักษาโรคธาตุและ ช่องคลอดหย่อน
ไปษุกระ paus̄kara		Inula racemosa Hook. f.	ใช้เป็นยาแก้แพ้ ยาขับ เสมหะ ยาต้านหวัด ใช้

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
			สำหรับรักษาโรคหอบหืด หลอดลมอักเสบเรื้อรังและ ความผิดปกติของปอด
พทระ badara	พุทรา	Ziziphus oenoplia Mill	ผลช่วยลดการติดเชื้อ ขับ ปัสสาวะ
พรหมทัณที brahmadandī		Tricholepis glaberrima DC.	เป็นยาบำรุงประสาท รักษาอาการน้ำเชื้ออ่อน และ โรกระบบทางเดินปัสสาวะ
พรหม-สุวรรจลา brahma- suvarchalā		Drosera peltata Sm.	ยางจากลำต้นใช้รักษาโรค หลอดลมอักเสบ ลำต้นเป็น ยาต้านซีฟิลิส พกเข้า ใบ นำมาตำผสมกับเกลือเพื่อ รักษาแผลพุพอง
พราหมี brāhmī		Bacopa monnieri (Linn.) Penn.	เป็นยาขับปัสสาวะ ยา กล่อมประสาท ยาชูกำลัง ต้านความวิตกกังวล โรค หลอดลมอักเสบ โรคหอบ หืด และโรคอุจจาระร่วง
พลา balā	หญ้าขัดใบยาว	Sida acuta Burm. F.	รากเป็นยาสมานแผล มีฤทธิ์ เย็น รักษาโรคกระเพาะ อาหาร แก้ไข้ ขับปัสสาวะ ใช้เพิ่มสมรรถภาพทางเพศ ริดสีดวงทวาร ทางเดินน้ำดี ผิดปกติ ใบนำไปใช้กับ อัมตะบวม โรคเท้าช้าง ลำ ต้นมีฤทธิ์ลดอาการเกร็ง กระตุกของกล้ามเนื้อเรียบ ของ หลอดลม มดลูก และ หัวใจ

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ใช้ประโยชน์
พิลวะ bilva	มะตูม	<i>Aegle marmelos</i> (L.) <i>Correa ex Roxb.</i>	รักษาโรคกระเพาะอาหาร อาการท้องร่วง ลำไส้ใหญ่ อักเสบ โรคบิดและการติด เชื้อในลำไส้ ช่วยย่อยอาหาร รักษาภาวะน้ำตาลในเลือด ต่ำ
ภฤงคราชะ bhringarāja		<i>Eclipta alba</i> (Linn.) Hassk.	ใช้เป็นยาต้านหวัด ยาลดไข้ โรคตับอักเสบ ม้ามโต โรค ผิวหนังเรื้อรัง บำรุงเส้นผม สารสกัดในน้ำมันใช้กับหนัง ศีรษะก่อนนอนในอาการ นอนไม่หลับ
ภัลลัตกะ bhallātaka		<i>Semecarpus</i> <i>anacardium</i> Linn. f.	ผลมีฤทธิ์กัดกร่อน มีรสฝาด ใช้ต้านการอักเสบ ต้าน มะเร็ง โรคไขข้ออักเสบ ยา ต้มผสมกับนมหรือไขมันเนย รักษาโรคหอบหืด โรค ประสาท อาการปวดตะโพก โรคเกาต์ อัมพาตครึ่งซีก โรคลมบ้าหมู น้ำมันจาก เมล็ดรักษาโรคสะเก็ดเงิน และโรคเรื้อน
ภูนิมพะ bhūnimba	ฟ้าทะลายโจร	<i>Andrographis</i> <i>paniculata</i> (Burm.f.) Nees.	รักษาโรคติดเชื้อและร้อนใน ตับ ท้องอืดและท้องร่วงของ เด็ก อาการจุกเสียด หวัด และการติดเชื้อทางเดิน หายใจส่วนบน
มกุษฐะ makushtha	ถั่วมกุษฐะ	<i>Phaseolus</i> <i>aconitifolius</i> Jacq.	เมล็ดใช้ลดไข้ รากทำให้รู้สึก มึนงง ง่วงนอน

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ใช้ประโยชน์
มธุกะ madhuka	ชะเอมเทศ	Glycyrrhiza glabra L.	เป็นยาขับลม ขับเสมหะ ต่อต้านการแพ้ ต้านการ อักเสบ รักษาอาการ กล้ามเนื้อกระตุก เป็นยา ระบายอ่อนๆ ยาคลาย เครียด ยากล่อมประสาท ยา ต้านเบาหวาน รักษาโรค ระบบทางเดินหายใจ การ ติดเชื้อ โรคหวัด วัณโรค โรค ระบบทางเดินปัสสาวะ ระบบทางเดินปัสสาวะการ ติดเชื้อ ปวดท้องกระเพาะ และแผลในลำไส้เล็กส่วนต้น อักเสบ
มธุกะ madhuka	ชะเอมเทศ	Glycyrrhiza glabra Linn.	ขับลม ขับเสมหะ ต่อต้าน การแพ้ ต้านการอักเสบ กล้ามเนื้อกระตุก ยาระบาย อ่อนๆ ยาคลายเครียด ยา กล่อมประสาท ยาต้าน เบาหวาน รักษาหลอดลม อักเสบ ไอแห้ง ระบบ ทางเดินหายใจ โรคหวัด วัณ โรค โรคระบบทางเดิน ปัสสาวะ แผลในลำไส้เล็ก ส่วนต้น
มรรกะ mārkava		Eclipta alba (Linn.) Hassk.	เป็นยาต้านหวัด ยาลดไข้ ยา รักษาโรคตับอักเสบ ม้ามโต โรคผิวหนังเรื้อรัง บำรุงเส้น ผม สารสกัดในน้ำมันใช้กับ

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ใช้ประโยชน์
			หนังสือระงับก่อนนอนใน อาการนอนไม่หลับ
มริจะ marīcha	พริก, พริกไทยดำ	<i>Piper nigrum</i> Linn	กระตุ้นการขับลม ยาขับ ปัสสาวะ รักษาโรคหอบหืด ไข้ อาหารไม่ย่อย ท้องอืด ใช้เป็นน้ำยาบ้วนปากสำหรับ อาการเจ็บคอ
มฤทวิกา mrdivikā	ไวน์องุ่น	<i>Vitis vinifera</i> .	ผลอบแห้งแก้อาการไอ โรคหัวใจทางเดินหายใจ เฉียบพลัน
มลยะ malaya		<i>Alpinia galanga</i> Willd.	เหง้าเป็นยาขับลม กระตุ้น กระเพาะอาหาร ระบบ ไหลเวียนโลหิต โรคไขข้อ อาการอาหารไม่ย่อย และ โรคระบบทางเดินหายใจ
มสุระ masura	ถั่วเลนทิล	<i>Lens culinaris</i> Medic.	รักษาอาการ กระเพาะ อาหาร อาการท้องผูก แผล เปื่อย
มันฑุกปรรณิ maṇḍūkāparṇī		<i>Bacopa monnieri</i> (Linn.) Penn.	มีรสฝาดเป็นยาขับปัสสาวะ ยากล่อมประสาท ยาชูกำลัง โรคลมบ้าหมู โรคหลอดเลือด อักเสบ โรคหอบหืด และโรค อุจจาระร่วง
มาตุลุงคะ mātulunga	มะนาว	<i>Citrus medica</i> Linn.	ผลใช้ต้านการแข็งตัวของ เลือด ยาสมานแผล ยาขับ ลม รักษาอาการไข้ สะอึก รากเป็นยาถ่ายพยาธิ
มาลตี mālatī		<i>Jasminum flexile</i> Vahl.	ดอกเป็นยากล่อมประสาท ยาชาอ่อน ๆ ไช้รับจากดอก

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
			ใช้สำหรับบรรเทาอาการไอ เสียงแหบ ต้นเป็นยาขับ ปัสสาวะ โรคผิวหนังเรื้อรัง
มาษะ māṣa	ถั่วดำ	Phaseolus mungo Linn. non-Roxb. & auct.	รักษาอาการแก้ระดูขาวและ ความอ่อนแรงของน้ำเชื้อ น้ำมันสกัดใช้รักษาโรคไขข้อ รากใช้เป็นยาพอกสำหรับ การอักเสบและฝี ต้นใช้ รักษาโรคไขข้อ อัมพาต โรค ประสาท ใตเป็นเลือดและ โรคหัวใจในระบอบทางเดิน หายใจ
มุนฑิติกา muṇḍītikā		Sphaeranthus indicus Linn. (also auct. non L.)	คั้นทำให้ผิววนวลเนียน รักษา โรคกระเพาะ รากใช้ต้มกิน เป็นยาถ่ายพยาธิ รักษา อาการไอและหวัด เปลือกไม้ ช่วยให้เลือดไหลเวียนได้ดี ดอกใช้พอกเลือด
มุกตะ mudga	ถั่วเขียว	Phaseolus radiatus Linn. non-Roxb. & auct.	ใช้ต้ม รักษาอาการตับและ ม้ามโต ท้องอืด พอกเพื่อ ควบคุมการหลั่งของน้ำนม และต่อมน้ำนม
มุสตะ musta	หญ้าแห้วหมู	Cyperus rotundus L.	ช่วยขับลม สมานแผล ต้านการอักเสบ แก้ปวดข้อ ป้องกันตับ ขับปัสสาวะ ลด ไข้ เป็นยาแก้ปวด รักษา ท้องร่วง โรคบิด อาเจียน และลดไข้
มุสลี		Chlorophytum	หัวแห้งใช้เป็นยาชูกำลัง

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
musali		tuberosum Baker.	
โมจะ mochā	กล้วย	Musa paradisiaca Linn.	ผลเป็นยาระบายอ่อนๆ รักษาโรคท้องร่วงและโรค บิด รักษาลำไส้ ลำไส้ใหญ่ อักเสบ รากใช้ยาถ่ายพยาธิ เหง้าสดรักษาภาวะปัสสาวะ ลำบาก ความผิดปกติของ ประจำเดือน ดอกรักษาโรค หอบหืด เลือดออกผิดปกติ ตกขาว และระดูขาว
ยวะ yava	ข้าวบาร์เลย์	Hordeum vulgare Linn	รักษาอาการมีนง ลำไส้ อักเสบ ท้องเสีย ความ ผิดปกติของทางเดินปัสสาวะ กล้ามเนื้อแข็งเกร็ง ไชน์ส อักเสบเรื้อรัง อาการไอ หอบหืด โรคไขมันในเลือด สูง
ยวัฆากะ yavāṣka		Alhagi pseudalhagi (Bieb.) Desv.	เป็นยาระบาย ยาขับ ปัสสาวะ ใบใช้แก้ไข้ ปวด ศีรษะ โรคไขข้อ แก้อาเจียน ต้นอบแห้งใช้รักษาโรคเกาต์ และโรคเลือดออก
ยัชฎีกะ yaṣṭika	ชะเอม	Glycyrrhiza glabra Linn.	ขับลม ขับเสมหะต่อต้าน การแพ้ ต้านการอักเสบ กล้ามเนื้อกระตุก ยาระบาย อ่อนๆ ยาคลายเครียด ยา กลุ่มประสาท ยาต้านเบาหวาน ใช้รักษา อาการหลอดลมอักเสบ ไอ

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
			แห้ง การติดเชื้ระบบทางเดินหายใจ โรคหวัด วัณโรค โรคติดเชื้ระบบทางเดินปัสสาวะ ปวดท้อง กระเพาะและแผลในลำไส้เล็กส่วนต้น แผลในปาก
รศุนะ rasona	กระเทียม	Allium sativum L.	เป็นยาปฏิชีวนะ ข่าเชื้อแบคทีเรีย ยาฆ่าเชื้อรา ยาถ่ายพยาธิ ยาต้านลิมเลือด ความดันเลือดต่ำ ภาวะน้ำตาลในเลือดต่ำ ภาวะโคเลสเตอรอลในเลือดต่ำ นอกจากนี้ยังใช้สำหรับโรคติดเชื้ทางเดินหายใจ ส่วนบนและอาการหวัด
รสานุชนะ rasānjana		Berberis aristata DC.	มีรสขม แก้ท้องเสีย ขับลม ยาระบาย ลดไข้ โรคตา เยื่อぶตาอักเสบ เจ็บเหงือกบวม เปลือกของรากเป็นยาด้านการอักเสบ ลดน้ำตาลในเลือด
รโสน rasona	กระเทียม	Allium sativum L.	เป็นยาปฏิชีวนะ แบคทีเรีย ยาฆ่าเชื้อรา ยาถ่ายพยาธิ ยาต้านลิมเลือด ความดันเลือดต่ำ ภาวะน้ำตาลในเลือด ใช้สำหรับโรคติดเชื้ทางเดินหายใจส่วนบนและหวัด
ร้กตศาละ raktasāra	ข้าวเปลือกสลาย	Acacia canescens	ยาต้มรักษาอาการท้องเสีย

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ใช้ประโยชน์
	พันธุ์สีแดง	Grab	โรคผิวหนัง แก่นไม่มีฤทธิ์ ต้านการอักเสบ ลำต้นช่วย ให้อสุจิแข็งแรง น้ำมันต้าน เชื้อแบคทีเรียและเชื้อรา เม็ดสีของพืชใช้ทาผิวหนัง ต้านความร้อนและทนทาน ต่อแสง
ราสนา rāsna	กำยาน/ไม้ยางหอม	<i>Styrax tonkinensis</i> <i>Craib ex Hartwich</i>	รากเป็นยาแก้ไข้ ต้านการ อักเสบ ยากล่อมประสาท ยาบำรุงกำลัง ยาระบาย โรคไขข้อ โรคปวดเอว โรค ของระบบประสาท โรคของ ช่องท้อง อากาศอาหารไม่ ย่อย หลอดลมอักเสบ โรค ทรวงอก รากเป็น ส่วนประกอบของน้ำมันยาที่ ใช้ภายนอกสำหรับโรคครู มาติก บวมและระบบ ประสาท และรักษา กระดูกหัก
โรหิณี rohinī		<i>Soymida febrifuga</i> A. Juss.	เปลือกเป็นยาลดไข้ ยาบำรุง กำลัง แก้อ่อนเพลีย สมาน แผล ยากลั้วคอในโรคเปื่อย
ลกุจะ lakucha	มะหาด	<i>Artocarpus lacucha</i> Buch.-Ham	เปลือกไม้ใช้ขจัดหนอง รักษาฝี สิว เมล็ดเป็นยา ระบาย
ลักษณา lakṣmaṇā		<i>Ipomoea marginate</i> (Desr.) Verdc.	ใช้เป็นยาสำหรับแก้หมันใน สตรี สำหรับส่งเสริมการ เจริญพันธุ์ และเสริม

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ใช้ประโยชน์
			สมรรถภาพความเป็นชาย
ลากษา lākṣā		Rosa bourboniana Desportes.	ดอกนำไปต้ม รักษาอาการ อักเสบของปากและคอหอย เมล็ดรักษาอาการตกเลือด ท้องเสีย
ลังคลี lāṅgali		Lippia nodiflora Rich.	ลำต้นใช้เป็นยาระบายความ ร้อน แก้ไข้ ขับปัสสาวะ ใบ ใช้เป็นยาสำหรับผู้หญิงหลัง คลอด น้ำคั้นจากใบสำหรับ ผมร่วงเป็นหย่อม ๆ
โลณา loṇā		Portulaca oleracea Linn.	ใช้เป็นยาลดอาการไข้ ขับ ปัสสาวะโรคเลือดออกตาม ไรฟัน โรคเกี่ยวกับตับ ม้าม ไต ภาวะปัสสาวะลำบาก ใบ ใช้รักษาอาการบวม ไพลาม หุง แผลไฟไหม้และน้ำร้อน ลวก เมล็ดใช้เป็นยาขับ ปัสสาวะ ยาแก้บิด
โลธรา lodhra		Symplocos racemosa Roxb.	เปลือกใช้เป็นยารักษา เกี่ยวกับมดลูก กระชับ มดลูกและช่องคลอด โรค และความผิดปกติของ ประจำเดือน ระดูขาว
วจา vachā	ว่านน้ำ	Acorus calamus L.	เหง้าเป็นยาบำรุงประสาท ความดันโลหิตต่ำ ยากล่อม ประสาท ยาแก้ปวด ยาแก้ ชัก ยารักษา โรคหวัด ท้องร่วงเรื้อรัง และโรคบิด
วยาฆรี vyāghrī	มะเขือขื่น	Solanum	เป็นยาขับเสมหะ ขับ

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
		xanthocarpum S. &W.	ปัสสาวะ ยาระบาย แก้ไข้ ใช้ในรักษาอาการไอ หลอดลมอักเสบ โรคหอบ หืด อาเจียน ปัสสาวะ ลำบาก นิ่วในกระเพาะ ปัสสาวะ โรคผิวหนัง
วยาชยา vayaṣyā	มะขามป้อมอินเดีย	Emblica officinalis Gaertn	ผลต้านโลหิตจาง ยาสมาน แผล ยาแก้เลือดออก ยาแก้ ท้องเสีย ขับปัสสาวะ ต้าน เบาหวาน ขับลม สารต้าน อนุมูลอิสระ โรคตีชาน อาการอาหารไม่ย่อย โรคบิด จากแบคทีเรีย ผลคั้นน้ำกับ ผงขมิ้นและน้ำผึ้งรักษา โรคเบาหวาน
วรัชชาภู varṣābhu		Trianthema decandra Linn.	รากใช้รักษาโรคหอบหืด โรค ตับอักเสบ และภาวะขาด ประจำเดือน
วฤกษามล vrkṣāmla	ต้นกระบก	Garcinia cambogia Desr.	เปลือกผลไม้ใช้ในการรักษา โรคกระดุกอ่อนและม้ามโต กระดุกหัก
วัตสกะ vatsaka		Holarrhena antidysenterica(Linn.) Wall.	รากและเปลือก- ใช้ในการ รักษาโรคบิดอะมีบา เปลือก มีรสฝาดเป็นยาถ่ายพยาธิ ยาฆ่าแมลง ขับปัสสาวะ ใช้ ในอาการจุกเสียดอาหารไม่ ย่อย โรคผิวหนัง เมล็ดใช้ เพื่อส่งเสริมการปฏิสนธิและ เพื่อปรับสภาพเนื้อเยื่อช่อง

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ใช้ประโยชน์
			คลอດภายหลังการคลอດ
वासक vāsaka	สเนียด	Justicia adhatoda L.	เป็นยาขับเสมหะ ใช้ในการรักษาโรคหลอดลม โรคหืด และโรคปอด
वासक vāsaka		Adhatoda vasica Nees.	เป็นยาขับเสมหะ ใช้ในโรคหลอดลม โรคหืด และโรคปอด
विडङ्ग vidanga	ส้มกุ้ง	Embelia ribes Burm. f.	ใช้เป็นยาขับลม ขับปัสสาวะ มีรสฝาด ด้านการอักเสบ ด้านเชื้อแบคทีเรีย แก้ไข้ รักษาโรคผิวหนัง
विहितक vibhitaka		Terminalia bellirica Roxb.	รักษาอาการท้องร่วง อาการอาหารไม่ย่อย หลอดลมอักเสบ และตอนบนการติดเชื้อทางเดินหายใจ โรคปอด
विश्व vishvā		Zingiber officinale Rosc.	เหง้าเป็นยาแก้ท้องอืด ด้านการอักเสบ ขับเสมหะ กระตุ้นการไหลเวียนโลหิต เพิ่มการดูดซึม รักษาอาการลำไส้แปรปรวน ท้องเสีย โรคหวัด
विशाल vishālā	ซีกาเทศ	Citrullus colocynthis Schrad.	ผลแห้งสุกด้านการอักเสบ ไ้มเกรนและโรคประสาท ดีซ่าน โรคตับและม้าม ไบ รักษาอาการโรคผิวหนัง และผมร่วง
शतवरी shatāvāri	หน่อไม้ฝรั่งอินเดีย	Asparagus racemosus willd.	เป็นยาบำรุงประสาทและในความบกพร่องทางเพศในการสร้างสเปิร์ม โรคหลัง

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
			คลอด ยาฆ่าเชื้อและยา สมานแผล
ศฤงคารากะ shrngātaka		Trapa bispinosa Roxb.	เมล็ดแห้งใช้สำหรับการห้าม เลือด รักษาอาการแพ้ งูคุดาม ปัสสาวะลำบาก อาการบวมนี้
ศิครู shigrū	มะรุม	Moringa oleifera Lam.	ทุกส่วนของต้นใช้เป็นยา บำรุงหัวใจและสารกระตุ้น การไหลเวียนโลหิต เป็นยา ขับปัสสาวะ ยาต้มใช้เป็น กัณฑ์เวลาเสียงแหบและ เจ็บคอ รากและผลเป็นยา ต้านอัมพาต ใบคั้นกับน้ำใช้ รักษาอาการสะอึก ไข้หวัด ใหญ่และโรคหวัด เปลือก รากเป็นยาด้านไวรัส ด้าน การอักเสบ ยาแก้ปวด เปลือกต้นเป็นยาด้านเชื้อรา ต้านแบคทีเรีย เปลือกต้น และดอกกลดน้ำตาลในเลือด ขับปัสสาวะ รักษาภูมิโรค
ศิรีษะ shiriṣa	พฤษภ	Albizia lebeck (Linn.)Willd.	เป็นยาด้านเชื้อแบคทีเรีย เปลือกและดอกใช้รักษาโรค หลอดลมอักเสบ โรคหอบ หืด
ศุณฐิ shuṇṭhi	ขิง	Zingiber officinale Roscoe	เหง้าเป็นยาแก้ท้องอืด ลด ไขมันในเลือด ด้านการ อักเสบ ขับเสมหะ กระตุ้น การไหลเวียนโลหิต ลำไส้

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
			แปรรูปและท้องเสีย โรคหวัด ย่อย เบื่ออาหาร แก้วหู อักเสบ โรคโลหิตจาง โรคไขข้อ ไอและหายใจลำบาก
สนูหิ snuhī		Euphorbia antiquorum Linn.	น้ำยางชำระล้างแผลจากไฟไหม้ แผลกามโรค ซิฟิลิส โรคบิด หลอดลมอักเสบ โรคหอบหืด รากเป็นยาถ่ายพยาธิ ลำต้นสดใช้สำหรับแผลที่ผิวหนังและหิด ยาต้มจากลำต้นใช้รักษาโรคเกาต์
สรระชะ sarja		Vateria indica Linn.	เป็นยาสมานแผล ต้านเชื้อแบคทีเรีย ยาแก้ท้องร่วง โรคหลอดลมอักเสบเรื้อรัง ฝิ่นที่ผิวหนัง กลากเกลื่อนบาดแผล ฝี ขับปัสสาวะ ประจำเดือน โรคหนองใน และซิฟิลิส เปลือกไม้เป็นยา แก้บิด ใบคั้นน้ำเป็นยาป้องกันการอาเจียน
สรระษปะ sarṣapa	มัสตาร์ด, มัสตาร์ดดำ	Brassica napus Linn.	ทำให้ผิวหนังว่น ขับปัสสาวะ ยาต้านหวัด เมล็ดให้สารต้านไทรอยด์ น้ำมันจากเมล็ดสามารถละลายนิ่วได้
สัปตปรณษะ saptaparṇa	พญาสัตบรรณ	Alstonia scholaris R. Br.	เปลือกของลำต้นเป็นยากระตุ้นมดลูก ความดันโลหิตตก
สิมหาสย simhāsya		Adhatoda vasica	เป็นยาขับเสมหะ ใช้ใน

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
		Nees.	โรคหลอดลม โรคหืด และ ปอด รักษาอาการปวด ประจำเดือน
หยมารกะ hayamāraka	ยี่โถอินเดีย	Nerium indicum Mill.	รากใช้รักษาโรคเลือดวทวาร ชนิดภายนอก แผลในโรค เรื้อรัง เปลือกรากและใบใช้ ในกลากเกลื้อนและโรค ผิวหนังอื่น ๆ ใบเป็นยาขับ ปัสสาวะ ต้านการอักเสบ ต้านเชื้อรา ยาฆ่าแมลง
หริทรา haridrā	ขมิ้น	Curcuma longa L.	ต้านการอักเสบ ฟอกเลือด ต้านอนุมูลอิสระ ล้างสารพิษ ต้านโรคหืด ต้านเนื้องอก ต้านผิวหนังอักเสบ ป้องกัน หัวใจและหลอดเลือด
หริตกี harītakī	สมอไทย	Terminalia chebula Retz.	ผลมีฤทธิ์เป็นยาระบาย อ่อนๆ ผาดสมาน (ผลสุก เป็นยาระบายมากกว่าผลที่ สุกจะมีรสฝาดมากกว่า) รักษาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ ท้องผูก ท้องเสีย บิด ถูงน้ำ ทางเดินอาหาร ผิวดกดี อาเจียน ตับโตและ ม้ามโตและหลอดลม โรค หอบหืดและเพื่อความ กลมกลื่นของการเผาผลาญ เปลือกใช้เป็นยาขับปัสสาวะ
หิงคุ hingu	มหาหิงค์	Ferula foetida Regel	กระตุ้นลำไส้และระบบ ทางเดินหายใจ ระบบ

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
			ประสาท ใช้สำหรับปัญหา การย่อยอาหารอย่างง่าย เช่น ท้องอืด อาหารไม่ย่อย ท้องผูก สำหรับเสมหะคั่ง หลอดลมอักเสบ ไอกรน สำหรับโรคทางระบบ ประสาท โรคลมบ้าหมู ตะคริวและชัก
อชโมทา ajamodā		Trachyspermum roxburghianum (DC.) Craib.	เมล็ดใช้ขับลม บำรุงธาตุ บำรุงกำลัง บำรุงหัวใจ ใช้ สำหรับอาการอาหารไม่ย่อย อาเจียน อาการสะอึก หลอดลมอักเสบ หอบหืด และปวดกระเพาะปัสสาวะ
อชาคันธา ajagandhā		Elsholtzia cristata Willd.	ขับลม แก้อท้องเพื่อ มีรสฝาด ใบเป็นยาขับ ปัสสาวะ ลดไข้ แก้กลิ้นไส้ เลื่อนออกจมูก
อติวิษา ativiṣā	รากอติ	Aconitum heterophyllum Wall. ex Royle.	เหง้าและรากเป็นยาลดไข้ ต้านการอักเสบ ยาสมาน แผล แก้อท้อง ท้องร่วง อาการ อาหารไม่ย่อย แก้อปวดท้อง ยาชูกำลัง
อปราจิตา aparājītā		Clitoria ternatea Linn.	รากเป็นยาระบาย ยาขับ ปัสสาวะ ยาละลายเสมหะ รักษาอาการหลอดลม อักเสบ
อปามารคะ apāmārga		Achyranthes aspera Linn.	ขี้เถ้าของต้นใช้ในการรักษา โรคหอบหืดและไอ ขับ

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
			ปัสสาวะ ดอกผสมกับ น้ำตาลแก้อาการ ประจำเดือนไม่ปกติ รากมี รสฝาดใช้ห้ามเลือด
อภยา abhayā		Terminalia chebula Retz.	ผลสุกเป็นยาระบาย รักษา อาการท้องอืด ท้องเฟ้อ ท้องผูก ท้องเสีย บิด ความ ผิดปกติของระบบทางเดิน อาหาร โรคหลอดลม โรค หอบหืด ความสมดุลของ ระบบการเผาผลาญ เปลือก ใช้เป็นยาขับปัสสาวะ
อมฤตะ amrita	สมอติงู	Aconitum ferox Wall. ex Ser.	รากมีฤทธิ์กดประสาท เป็น ยากล่อมประสาท ต้านการ อักเสบ
อรชุนะ arjuna	ต้นอรชุน	Terminalia arjuna	เปลือกใช้เป็นยาบำรุงหัวใจ และรักษาโรคหลอดเลือด หัวใจตีบ และการไหลเวียน ของหลอดเลือดหัวใจไม่ดี เช่นเป็นยาขับปัสสาวะใน โรคตับแข็งและสำหรับ บรรเทาอาการความดัน โลหิตสูง ภายนอกในโรค ผิวหนังเรื้อรัง และมะเร็งเม็ด เลือดขาว เปลือกต้นเป็นผง กำหนดด้วยนมในกระดุกหัก
อศวกันธา ashwagandhā	โสมอินเดีย	Withania ashwagandha Kaul	รากใช้เป็นยาแก้ชัก อัมพาต ยา แก้บวม เนื้องอก และโรคไข ข้อ โรคประสาทวิตกกังวล

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
			ใบตำานการอักษบ บำรุงดับ ผลและเมล็ดช่วยขับ ปัสสาวะ
อังกโฏาะ ankoṭa		Alangium lamarckii Thw.	เปลือกรากใช้เป็นยาสมาน แผล ใบเป็นยาสมานแผล ยาระบาย ลดไข้
อัมฤตะ amrita		Eulophia campestris Wall.	หัวใช้รักษาอาการไอ โรคหัวใจ และบำรุงระบบ ประสาท
อัมละ amla		Emblica officinalis Gaertn.	ผลตำานโลหิตจาง ยาแก้ เลือดออกยาแก้ท้องเสีย ขับ ปัสสาวะ ตำานเบาหวาน ขับ ลม สารตำานอนุมูลอิสระ ใช้ ในโรคตีชาน อาการอาหาร ไม่ย่อยโรคบิดจากแบคทีเรีย ตา ผลผสมขมึนใช้รักษา โรคเบาหวาน รักษาโรคหืด โรคหลอดลมอักษบ
อัมละเวตสะ amlavetasa		Garcinia pedunculata Roxb.	เป็นยาสมานแผล ระบายความร้อน รักษา อาการเบื่ออาหาร อาการ อาหารไม่ย่อย อาการจุก เสียด ความผิดปกติของ ระบบทางเดินหายใจ แผล พุพอง และโรคผิวหนัง
อัสวะคันธา ashwagandhā		Withania ashwagandha Kaul (cultivated var.)	รากใช้เป็นยาแก้อักษบ ยา แก้บวม เนื้องอก และโรคไข ข้อ เป็นยากล่อมประสาท ใบตำานการอักษบ เมล็ดขับ

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ใช้ประโยชน์
			ปัสสาวะ
อัศวัตถะ ashvattha		Ficus religiosa Linn.	เปลือกเป็นยาสมานแผล ยา ระบาย ยาฆ่าเชื้อในช่อง คลอด เบาหวาน ท้องร่วง ระดูขาว ประจำเดือน ผิดปกติ ผลไม้อบแห้งเป็นยา บำรุงมดลูก
อาชาซี ājājī	ผงยี่หระ	Cuminum cyminum Linn.	
อาฏรุษกะ āṭarūṣaka		Adhatoda vasica Nees.	ยาขับเสมหะ แก้ไอ
อาตมคุปตา ātmaguptā	หมามูย	Mucuna prurita Hook.	เมล็ดเป็นยาชูกำลัง กระตุ้น ให้ต่อสู้แข็งแรง
อามระ āmra	มะม่วง	Mangifera indica L.	ผลมีรสฝาด ผลสุกทำให้ชุ่ม ชื่น รักษาอาการโรคลมชัก ใบใช้ต้านอาการอักเสบ ต้าน แบคทีเรีย ขับปัสสาวะ เบาหวาน แผลไหม้จาก ภายนอกและน้ำร้อนลวก เป็นยาสมานแผลต้านการ อักเสบ ต้านเชื้อแบคทีเรีย ต้านเชื้อรา ยาถ่ายพยาธิ ท้องเสีย และประจำเดือน ความผิดปกติ เปลือกมีรส ฝาดใช้แก้อาการตกเลือด ท้องเสีย โรคไขข้อ
อามราตกะ āmṛātaka	มะม่วง, มะยงชิด	Spondias pinnata (Linn. f.) Kurz.	ผลไม้ ใบไม้ เปลือกเป็นยา สมานแผล ยาแก้บิด น้ำยา ฆ่า เชื้อใช้ภายนอกกับข้อต่อ

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
			และโรคไขข้อ ลำต้นเป็นยาแก้เลือดออก
อามลก āmalaka	มะขามป้อม	Emblca officinalis Gaertn	ผลช่วยป้องกันภาวะโลหิตจาง แก้ท้องเสีย ขับปัสสาวะ ต้านเบาหวาน ขับลม โรคตีชาน อาการอาหารไม่ย่อย
อารกวระ āragvadha	คุณ/ราชพฤกษ์	Cassia fistula L.	ดอกและฝักเป็นยาระบาย ยาแก้ไข้ ยาสมานแผล ยาปฏิชีวนะ เมล็ดบดเป็นผงใช้ในโรคพยาธิ
อารทรกะ ādraka	ขิง	Zingiber officinale Roscoe	เหง้าเป็นยาแก้ท้องอืด ไขมันในเลือดต่ำ ต้านการอักเสบ ขับเสมหะ กระตุ้นการไหลเวียนโลหิต เพิ่มการดูดซึม ลำไส้แปรปรวนและท้องเสีย โรคหวัดและไข้หวัดใหญ่
อารทรกะ ādraka		Zingiber officinale Rosc.	เหง้าใช้แก้ท้องอืด ไขมันในเลือดต่ำ ต้านการอักเสบ ขับเสมหะ กระตุ้นการไหลเวียนโลหิต แก้ท้องเสีย โรคหวัด
อารัควระ āragvadha	อบเชย	Cassia fistula Linn.	ดอกและฝักใช้เป็นยาระบาย ยาแก้ไข้ ยาสมานแผล ยาปฏิชีวนะ เมล็ดบดเป็นผงใช้ในโรคพยาธิ อะมีบา
อาศนะ āsana		Bridelia retusa (Linn.)	เปลือกมีรสฝาดใช้เป็นยาลดความดันโลหิต

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ใช้ประโยชน์
อินทรยวะ indrayava	ต้นงาช้าง	Holarrhena antidysenterica (Linn.) Wall.	รากและเปลือกใช้ในการ รักษาโรคบิด ยาถ่ายพยาธิ ขับปัสสาวะ โรคผิวหนัง ส่งเสริมการปฏิสนธิปรับ สภาพเนื้อเยื่อช่องคลอด
อินทรวารุณี indravārūnī		Citrullus colocynthis Schrad.	เนื้อผลไม้แห้งสุกเป็นยาถ่าย รากใช้ต้านการอักเสบและ การบวม ใบนำมาถูใช้กับ ระบบประสาท
อุตฺปละ utpala	บัวเผื่อน	Nymphaea nouchali Burm.f.	ดอกใช้เป็นยาบำรุงหัวใจ อาการใจสั่น เหง้าใช้รักษา โรคบิดและอาการอาหารไม่ ย่อย
อุตฺปละ utpala	บัวสาย	Nymphaea rubra Roxb. ex Salisb.	ดอกใช้เป็นยาบำรุงหัวใจ รักษาอาการใจสั่น เหง้าใช้ รักษาโรคบิดและอาการ อาหารไม่ย่อย
อุปกุญจิกา upkunchikā	เทียนดำ	Nigella sativa L.	เมล็ดเป็นยาบำรุงธาตุ ขับ ลม ขับปัสสาวะ กระชับ มดลูกหลังคลอด
เอรวารุ ervāru		Cucumis melo Linn. var. utilissimus Duth. & Fuller.	เมล็ดมีฤทธิ์เย็น ขับปัสสาวะ รักษาอาการปัสสาวะลำบาก
เอร็ดณะ eraṇḍa	ละหุ่ง	Ricinus communis L.	น้ำมันจากเมล็ดและผลอ่อน ใบเป็นยาใช้รักษาโรค ผิวหนังและโรคเรื้อนกวาง รากเป็นยาต้มรักษาอาการ ปวดเอว เปลือกไม้ใช้เป็นยา ระบาย รากใช้รักษาโรคไข

ชื่อในคัมภีร์	ชื่อไทย	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
			ข้อ ผงเมล็ดแห้งรักษา อาการท้องผูก โรคไขข้อ
เอาทุมพระ udumbara		Ficus racemosa Linn.	เป็นยาสมานแผล และน้ำยา ฆ่าเชื้อใช้ในการแก้คุดคาม ประจำเดือนไม่ปกติ ระดู ขาว ปัสสาวะความผิดปกติ โรคผิวหนัง บวม ไอเป็น เลือด ผลนำไปต้มยาต้มใช้ รักษาโรคผิวหนัง การอักเสบ ฝี และแผล

ตารางที่ 8 คำศัพท์เกี่ยวกับน้ำธรรมชาติ

ชื่อภาษาสันสกฤต	ปริวรรตไทย	คำแปลภาษาไทย
anūpa-jala	อนูป-ชล	น้ำในทะเลสาบน้ำจืด
bāpī-jala	พาปี-ชล	น้ำในแท็งก์
haima-jala	ไทม-ชล	น้ำจากน้ำแข็งหรือหิมะที่ละลาย
kūpa-jala	กูป-ชล	น้ำในบ่อ
nadya-jala	นทย-ชล	น้ำในแม่น้ำ
prasravaṇa-jala	ปรสรวณ-ชล	น้ำจากน้ำพุผิวดินและน้ำพุร้อน
śaila-jala	ไสล-ชล	น้ำจากภูเขาหรือน้ำพุ
sarojāla	สโรชล	น้ำในบ่อ
śīsira	ศิสิร	น้ำค้าง
taḍāga-jala	ตทาค-ชล	น้ำในทะเลสาบเทียม
toyada-jala	โตยท-ชล	น้ำฝน
tuṣāra	ตุษาร	หิมะ
varuṇālaya-jala	วรुณาลย-ชล	น้ำทะเล
vārpaya	วารุพาย	น้ำในบึง
nairjuṣṭa	ไนรณร	น้ำพุ

ตารางที่ 9 คำศัพท์เกี่ยวกับอนุพันธ์ของอ้อยและประเภทของน้ำผึ้ง

ชื่อภาษาสันสกฤต	ปริวรรตไทย	คำแปลภาษาไทย
avaśoṣita-rasa	อวโศษิต-รส	น้ำอ้อยที่ต้มจนเหลือครึ่งหนึ่ง หนึ่งในสาม หรือหนึ่งในสี่ของ ปริมาณดั้งเดิม
dhauta-guḍa	ธาวต-คุฑ	guḍa ที่ใสสะอาด
guḍa	คุฑ	น้ำตาลทรายแดงดิบกึ่งตกผลึก
ikṣu-rasa	อิक्षุ-รส	น้ำอ้อย
khaṇḍa-śarkarā	ขณฑ-ศรุกรรา	น้ำตาลก้อน
kṣaudra	กษेत्र	น้ำผึ้งสีเข้มจากแหล่งที่มาที่ไม่ได้ ระบุรายละเอียด
kṣudra-guḍa	กษेत्र-คุฑ	น้ำเชื่อมสีเข้ม (หรือกากน้ำตาล)
madhu-varga	มธุ-วรุค	น้ำผึ้ง
madhu-śarkarā	มธุ-ศรุกรรา	น้ำผึ้งตกผลึก
matsyaṇḍikā	มตสยณฑิกา	น้ำตาลทรายแดง
matsya-piṇḍaka	มตสย-ปิณฑก	น้ำตาลทรายขาวดิบ
mākṣika	มากษิก	น้ำผึ้งจากผึ้ง
pauṇḍraka	เปาณฑรค	น้ำอ้อย (ที่ใสสะอาด)
phāṇita	ฟาณิต	กากน้ำตาลกึ่งสุกกึ่งดิบ
rasa-varga	รส-วรุค	น้ำหวานและอนุพันธ์
śarkarā	ศรุกรรา	น้ำตาลทรายแดงตกผลึก

ตารางที่ 10 คำศัพท์เกี่ยวกับนมและผลิตภัณฑ์จากนม

ชื่อภาษาสันสกฤต	ปริวรรตไทย	คำแปลภาษาไทย
āvika-ghṛta	อาวิก-ขฤต	เนยใสจากนมแกะ
āvika-payas	อาวิก-ปยส	นมแกะ
ajā-payas	อาชะ-ปยส	นมแพะ
chāga-ghṛta	ฉาค-ขฤต	เนยใสจากนมแพะ
chāga-payas	ฉาค-ปยส	นมแพะ
dadhi	ทธี	นมเปรี้ยว
gavya-ghṛta	ควย-ขฤต	เนยใสจากนมวัว
gavya-payas	ควย-ปยส	นมวัว
gokṣīra	โคกษีร	นมวัว
ghṛta	ขฤต	เนยใสจากหลายแหล่งหรือ การเตรียมการใดๆที่มีสัดส่วน ของเนยใสเป็นหลัก
hastinī-payas	หสดีนี-ปยส	นมช้าง
mahiṣī-ghṛta	มหิษี-ขฤต	เนยใสจากนมควาย
mahiṣī-payas	มหิษี-ปยส	นมควาย
maṇḍaka	มณฑก	เต้าหู้อ่อน (นมเปรี้ยว บางส่วน)
navanīta	นวนีต	เนย
sakṣīra	สกุษีร	น้ำนม
sara	สร	การแข็งตัวของนม
sarpi	สรปี	เนยใส
takra	ตกร	บัตเตอร์มิลค์ที่เจือจาง
takrapīṇḍaka	ตกรปีณฺฑก	บัตเตอร์มิลค์ที่จับตัวเป็นก้อน (ส่วนที่แข็ง)

ตารางที่ 11 คำศัพท์เกี่ยวกับน้ำมันพืช

ชื่อภาษาสันสกฤต	ปริวรรตไทย	คำแปลภาษาไทย
eraṇḍa-taila	เอรณฺฑ-ไตล	น้ำมันละหุ่ง
kusumbha-taila	กุสุมฺภ-ไตล	น้ำมันดอกคำฝอย
sarṣapa-taila	สรุષป-ไตล	น้ำมันมัสตาร์ด
tila-taila	ติล-ไตล	น้ำมันงา

ตารางที่ 12 คำศัพท์เกี่ยวกับเครื่องดื่มแอลกอฮอล์

ชื่อภาษาสันสกฤต	ปริวรรตไทย	คำแปลภาษาไทย
abhinava-madya	อภินว-มทย	เหล้าหมักสด
ākṣiki	อาคฺษิกิ	เหล้าหมัก
amlakāñjika	อมลกาณฺจิก	เหล้าหมักเปรี้ยวจากข้าวต้ม
āraṇāla	อารณาล	ข้าวต้มรสเปรี้ยวจากข้าวต้มหมัก
ariṣṭa	อริชฺฐ	ไวน์กลั่นสำหรับใช้เป็นยา
āsava	อาสว	ชื่อทั่วไปสำหรับไวน์กลั่น
āsuta	อาสุต	ส่วนผสมที่มีมิโซม
madhusukta	มธุสุกฺต	เหล้าหมักจากส่วนผสมของน้ำอ้อย น้ำตาลทรายแดง และข้าวต้ม ปรุงให้หวานด้วยน้ำผึ้ง
madya	มทย	เหล้าหมักจากข้าวบาร์เลย์ เป็นต้น
maireya	ไมเรย	ไวน์ผสมที่มีเหล้ารัมและไวน์หมัก (ไม่กลั่น) ในปริมาณเท่ากัน
mṛḍauka	มฤเตวก	เหล้าหมักจากน้ำองุ่น

ตารางที่ 13 คำศัพท์เกี่ยวกับกายวิภาค - ทั่วไป

ชื่อภาษาสันสกฤต	ปริวรรตไทย	คำแปลภาษาไทย
adharaguda	อธรรคฺท	ทวารหนัก
akṣi	อกฺษิ	ดวงตา
akṣikaṇikā	อกฺษิกณิกกา	ลูกตาดำ
akṣikūṭa	อกฺษิกูฏ	ลูกตา
akṣivartma	อกฺษิวรตม	เปลือกตา
āmāśaya	อามาศย	ท้อง
aṃsa	อํส	กระดูกสะบัก
ānana	อานน	ไบหน้า
aṅgula	อํกุล	นิ้ว
anuśasirā	อนุชสิรา	เส้นเลือดฝอย
aratni	อรตนิ	กระดูกปลายแขน
aśṛkdhara	อศฺรฺกธรร	เส้นเลือดฝอย
āsya	อาสย	ปาก
avatta	อวตต	ฐานของกะโหลกศีรษะ
bastiśirṣa	บสฺติศิรฺษ	ช่องท้องส่วนล่าง
bhaga	ภค	ช่องคลอด
cibuka	จิปุก	คาง
danta	ทนต์	ฟัน
dantaveṣṭaka	ทนต์เวษฺฏก	เหงือก
dhamanī	ธมนี	หลอดเลือดแดง
galaśunḍi	กลศฺสุนฺฑิ	ต่อมทอนซิล
gaṇḍa	กณฺฑ	แก้ม
garbhāśaya	ครภาศย	มดลูก
gojihvikā	โกจิวฺวิกา	ลิ้น
grīvā	กริวา	ด้านหน้าของคอ
guda	คุท	ช่องทางทวารหนัก
gulpha	ลพ	ข้อเท้า
hanu	หनु	ขากรรไกร

ชื่อภาษาสันสกฤต	ปริวรรตไทย	คำแปลภาษาไทย
hasta	หस्त	มือ
hṛdaya	หฤทัย	หัวใจ
jaṅghā	ชงฆา	น่อง
jantru	ชนตรุ	กระดูกไหลปลาร้า
jānu	ชานู	เข่า
jarāyu	ชรายุ	มดลูก
kakṣa	กกษ	รักแร้
kaṅḍara	กณฺฑร	เส้นเอ็น
karṇapatraka	กณฺฑปตฺรค	หูชั้นนอก
karṇaśaṣkulika	กณฺฑศษกุลิก	หูชั้นใน
kaṭi	กฏิ	เอว
keśa	เกศ	ผม
keśabhūmi	เกศภูมि	หนังศีรษะ
kloman	โคลฺมน	ระบบหลอดเลือดใหญ่และปอด
koṣṭhāṅga	โกษฺฐาṅค	ทางเดินอาหาร
ṛkṛāṭikā	กฤกฺฐากิ	ต้นคอ
kṣudrāntra	กษฺุทรานฺตร	ลำไส้เล็ก
kukṣi	กุกฺษิ	ช่องท้อง
kukundara	กุกฺนฺทร	สี่ข้าง
lalāṭa	ลลาฏ	หน้าผาก
loman	โลมฺน	ขน
lomakūpa	โลมฺกูป	รูขุมขน
māṃsa	มำส	กล้ามเนื้อ (เนื้อ)
marma	มรม	อวัยวะภายใน ส่วนสำคัญของร่างกาย
mastiṣka	มสฺติษค	เนื้อกะโหลก (สมอง)
medas	เมทส	เนื้อเยื่อไขมัน
meḍhra	เมฒฺร	ท่อปัสสาวะ
mūrdhan	มูรฺธน	กะโหลกศีรษะ (กะโหลก)

ชื่อภาษาสันสกฤต	ปริวรรตไทย	คำแปลภาษาไทย
mūtrāsaya	มูตราศย	กระเพาะปัสสาวะ
nābhi	นาภี	สะดือ
nāsā	นาสา	จมูก
nāsāputa	นาสาปุต	รูจมูก
nitamba	นิตมพ	ก้น
oṣṭha	โอษฐ	ริมฝีปาก
pāda	ปาท	เท้า
pādahr̥daya	ปาทหฤทย	ฝ่าเท้า
pādāṅgula	ปาทางคูล	นิ้วเท้า
pakvāsaya	ปกวาศย	ลำไส้ใหญ่
pāṇihṛdaya	ปานีหฤทย	ฝ่ามือ
pārṣṇya	ปารษณย	สันเท้า
parvan	ปรวน	ข้อต่อ
piṇḍika	ปิณฑิก	กล้ามเนื้อ
plīhā	ปลีหา	ม้าม
prapāṇi	ปรปาณิ	ปลายแขน
pravāha	ปรวาท	ต้นแขน
pr̥ṣṭha	ปฤษฐ	หลัง
purīṣādhāra	ปุรีษธาร	ลำไส้ใหญ่ส่วนที่อยู่ในอุ้งเชิงกราน
rasāyanya	รสายนย	เส้นเลือดฝอย
sakthi	สक्ति	กระดูกต้นขา
saṃvṛtāsaṃvṛta	สัฏตาสัฏต	ช่องปิดของร่างกายที่ปลายด้าน หนึ่ง
sandhi	สนธิ	ข้อต่อ
ṣaṅkhyā	ซงขย	ขมับ
ṣarīracchidra	ซรีรฉิทร	ช่องเปิดของร่างกาย
śefa	เศฟ	องคชาต
śīras	ศิรส	ศีรษะ
sirā	สิรา	หลอดเลือดดำ

ชื่อภาษาสันสกฤต	ปริวรรตไทย	คำแปลภาษาไทย
śleṣmabhava	เศลขมภว	ปอด
skandha	สกนธ	ไหล่
snāyu	สนายู	เส้นเอ็น เส้นประสาท
sphik	สฝิก	สะโพก
śroṇi	โศรณิ	กระดูกเชิงกราน
stana	สตน	หน้าอก
stanamaṇḍala	สตนมณฑล	ฐานหัวนม
sthūlāntra	สตุลันตร	ลำไส้ใหญ่
śukrāśaya	ศุกราศย	ถุงน้ำเชื้อ
svāni	สวานิ	ช่องเปิดของร่างกาย
svedamukha	สเวทมุข	ช่องเปิดของต่อมเหงื่อ
tālu	ตาลู	เพดานปาก
tamaka	ตมก	หลอดลม
trka	ตฤก	กระดูกสันหลังส่วนกระเบนเหน็บ
udagdhara	อุทธร	ผิวชั้นหนังกำพวด
ukha	อุข	รักแร้
upajihvikā	อุปะจิหวิกา	ลิ้นไก่
ūru	อูรู	ต้นขา
utsedha	อุตเสธ	คอ
uttaraguda	อุตตรคุท	ส่วนบนของช่องทางทวารหนัก
vankṣaṇa	วนกษณ	ขาหนีบ
vapavahana	วปะวะหน	โอเมนตัม
vṛka	วฤก	ไต
vṛṣaṇa	วฤษณ	ลูกอัณฑะ
yakṛt	ยฤกฤต	ตับ
yoni	โยนิ	ช่องคลอด

ตารางที่ 14 คำศัพท์เกี่ยวกับสรีรวิทยา

ชื่อภาษาสันสกฤต	ปริวรรตไทย	คำแปลภาษาไทย
āmagarbha	อามครภ	ตัวอ่อน (ไข่)
aṅtrapāka	อนฺตรปาก	กระบวนการย่อยอาหาร
aṅurasa	อนฺรสา	ตุ่มรับรส
aparā	อปรา	รก
apicchada	อปิฉต	น้ำเหลือง/เซรัม
ārtava	อาร์ตว	เซลล์ไข่
aśru	อศรุ	น้ำตา
bījagrahaṇa	พีชกรหณ	การปฏิสนธิของไข่
dhātu	ธาตฺ	องค์ประกอบที่สำคัญของร่างกายมนุษย์
dr̥ṣṭi	ทฤษฏี	การมองเห็น
garbha	ครภ	ความคิด
ghrāṇa	ฆฺราน	การรับกลิ่น
hṛdayaspandana	หฤทยสปนฺทน	การเต้นของหัวใจ
kapha	กฝะ	เสมหะหรือการขับเมือก
kitṭa	กิตฺ	ของเสียที่ร่างกายขับออกมา
lasi	ลสิ	น้ำเหลือง
majjā	มชชา	ไขกระดูก
mala	มล	การขับถ่ายของร่างกาย
mastiṣka or mastulaṅga	มสฺติษก โอรฺ มสฺ ตุลงค	เนื้อสมอง
mūtra	มุตร	ปัสสาวะ
nābhināḍī	นาภินาตี	สายสะดือ
ojas	โอสส	สารสำคัญ
pariṇāmāpadya	ปริณามาปทย	กระบวนการเผาผลาญ
pitta	ปีตต	น้ำดี
prāṇa	ปราณ	ลมหายใจ
purīṣa	ปุรีษ	อุจจาระ

ชื่อภาษาสันสกฤต	ปริวรรตไทย	คำแปลภาษาไทย
rajas	รชส	การไหลเวียนของประจำเดือน
rasa	รส	สารอาหารที่เป็นของเหลวในร่างกาย
rakta	รกต	เลือด
rasanā	รสนา	การรับรส
rudhirasrotas	รุธิรโสรตส	การไหลเวียนของเลือด
saṃkoca	สํโกจ	การหดตัวของกล้ามเนื้อ
sparsā	สปรศ	การสัมผัสและการรับรู้
srotas	โสรตส	การเคลื่อนที่ของของเหลวผ่านช่องต่างๆ ในร่างกายมนุษย์
śrotra	โศรตฺร	การได้ยิน
śukra	ศุกร	น้ำอสุจิ
sveda	สเวท	เหงื่อ
svedāgama	สเวทาคม	เหงื่อ
udgāra	อุทการ	การเรอ
udraṇa	อุทรณ	การแข็งตัว
upadeha	อุปเทท	เซลล์สร้างเมือก
vīrya	วีรย	สมรรถภาพทางเพศ

ตารางที่ 15 คำศัพท์เกี่ยวกับชื่อโรค

ชื่อภาษาสันสกฤต	ปริวรรตไทย	คำแปลภาษาไทย
adhijihvā	อธิจิหฺวา	ฝีใต้ลิ้น
agnimāndya	อคนิมานุทย	อาการอาหารไม่ย่อย
ajātodaka	อชาโตตก	ภาวะขาดน้ำในกระเพาะอาหาร
akṣibheda	อกฺษิเภท	ตาเหล่/ตาเข
akṣipāka	อกฺษิปาก	การติดเชื้ในลูกนัยน์ตา
aksiroga	อกฺสิโรค	การติดเชื้ในลูกนัยน์ตา
ālaji	อาลจิ	อาการอักเสบของเนื้อเยื่อตรงข้างนิ้วมือหรือนิ้วเท้า
āmadoṣa	อามโทษ	ความผิดปกติของการสร้าง chyme
amlapitta	อมฺลปิตฺต	โรคกระเพาะอาหาร
ānāha	อานาห	ภาวะท้องผูกเฉียบพลัน
anidrā	อนิทร	โรคนอนไม่หลับ
antarāyāma	อนฺตรายาม	คอแข็ง
antrāpānavidāha	อนฺตราปานวิทาห	โรคลำไส้อักเสบ
antravṛddhi	อนฺตรวฤทธิ	โรคไส้เลื่อน
apasmāra	อปสมาร	โรคลมชัก
apatastraka	อปตฺสตรก	ชัก งอตัวเหมือนคันธนู (โรคบาดทะยัก)
ardhāvabheda	อรฺธาวเภท	โรคปวดศีรษะข้างเดียว
arbuda	อรฺพุท	การอักเสบแบบไม่เกิดหนอง
ardita	อรฺทิต	โรคอัมพาตใบหน้า
arocaka	อโรจก	โรคคั่งผอม
arśa	อรฺศ	ริดสีดวงทวาร
aśmari	อศฺมริ	นิ่วในท่อไต
asthikṣaya	อสฺถิกฺษย	ความเสื่อมของกระดูก

ชื่อภาษาสันสกฤต	ปริวรรตไทย	คำแปลภาษาไทย
āsyavipāka	อาสยวิปาก	เยื่อหูในช่องปากอักเสบ
atakyābhiniveśa	อตกตยาภินิเวศ	โรคลมชัก
atisāra	อติสาร	โรคบิด
(a) āmātisāra	อามาติสาร	โรคบิดที่มีน้ำมูกไหล
(b) raktātisāra	รกตติสาร	โรคบิดที่มีเลือดออก
atishūla	อติสูล	ภาวะน้ำหนักเกิน
bhagandara	ภคนทร	โรคฝีคัณฑสูตร
cyūtasandhi	จยูตสนธิ	ข้อเคลื่อน
dantabheda	ทนต์เภท	ฟันแตก
dantamāṃsa vidradhi	ทนต์มาंसวิทริ	เหงือกบวม
dantaśaithilya	ทนต์ไสถิลย	ฟันโยก
dhamanīpraticaya	ธมนิปรติจย	การขยายตัวของหลอดเลือด
dhanuṣṭambha	ธนูษฏมภ	โรคบาดทะยัก
durma	ทุรม	ภาวะประสาทเปลี่ยน
ekāṅgaroga	เอกางค์โรค	โรคอัมพาตแขนหรือขาข้างเดียว
galagaṇḍa	กาลกณฺฑ	เนื้องอกที่ด้านข้างของคอ
galagraha	กาลกรห	อาการบวมเฉียบพลันภายในคอ
galapāka	กาลปาก	การอักเสบเป็นหนองในลำคอ
galaśuṇḍikā	กาลศุณฺฑิก	ภาวะอักเสบของต่อมทอนซิล
garbhiṅiroga	ครภินิโรค	โรคในสตรีตั้งครรภ์
grahanīdoṣa	ครหณีโทษ	ท้องเสีย
granthi	ครนถิ	ต่อมน้ำเหลืองบวม หลอดเลือดอักเสบ
gr̥dhrasi	ครฤฺธรสิ	โรคปวดร้าวลงขา, หมอน

ชื่อภาษาสันสกฤต	ปริวรรตไทย	คำแปลภาษาไทย
		รองกระดูกทับ เส้นประสาท
gudabhramśa	คุทภรศ	ภาวะไส้ตรงปลิ้น
gudapāka	คุทปาก	ทวารหนักอักเสบ
gulma	คุลม	การแข็งตัวและการบวม ของม้าม
hṛddrava	หฤททรว	ภาวะหัวใจเต้นเร็ว
hṛdroga	หฤทรอค	โรคหัวใจ
hṛnmoha	หฤนโมห	ความผิดปกติของหัวใจ หรือภาวะสัญญาณไฟฟ้า หัวใจถูกขัดขวางแบบ สมบูรณ์
ikṣuvālikarasameha	อิกษุวาลิการสมเมห	ภาวะที่มีน้ำตาลกลูโคสใน ปัสสาวะ
jālakagardabha	จาลกครทภ	ไข้เนื่องจากเป็นหนอง
jānubheda	จานุเบท	ภาวะขาโค้ง
jānuviśleṣa	จานุวิเศลษ	ภาวะขาฉิ่ง
jatharāgnivikāra	จัทธาคุนิวิการ	ความอยากอาหารผิดปกติ
jvara	จวาร	ไข้
jāḍya	จาดฺย	ตัวสั้น, ไม่รู้สึกตัว, เฉื่อยชา
kakṣā	กักษ	เริ่ม
kaṇḍu	กณฺฑ	อาการคัน
karṇaroga	กณฺโรค	โรคของหู
(a) bādhirya	พาธิรฺย	หูหนวก
(b) karṇāśopha	กณฺโศฝ	หูชั้นในบวมอักเสบ
(c) karṇasrāva	กณฺสราว	หนองไหลออกจากหู
(d) pūṭisravaṇa	ปุตฺติสรวณ	หนองในหูชั้นใน
kroṣṭukaśīrṣa	กุโรษฺฏุกศีรฺษ	โรคกระดูกพรุน
kāsa	กาส	อาการไอเรื้อรัง

ชื่อภาษาสันสกฤต	ปริวรรตไทย	คำแปลภาษาไทย
keśabhūmisphuṭanam	เกศภูมิสพฺพฺณม	แผลรอยแยกบนหนัง ศีรษะ
khālitva	ขาลีตว	ศีรษะล้าน
khañjatva	ขญชตว	ความอ่อนแอ
klaibya	ไกลุพย	ภาวะองคชาตไม่แข็งตัว
koṭa	โกฏ	ความหนาของเส้นใย กล้ามเนื้อเฉพาะที่
kṛmi	กฤมิ	การติดเชื้อปรสิต
kṣīra-doṣa	กษีร-โทษ	ความผิดปกติของการให้ นมบุตร
kubjatva	กุกชตว	สภาพหลังค่อม
kuṣṭha	กุษฺฐ	โรคผิวหนังเรื้อรัง
(a) alasaka	อลสก	ผื่นนูนที่มีอาการคันและ แดง
(b) carmadala	จรมทล	มีอาการแพ้กำเริบและคัน ได้ง่าย
(c) carmakuṣṭha	จรมกุษฺฐ	โรคผิวหนังอักเสบที่ทำให้ ผิวหนังชั้นหนังแท้หนาขึ้น
(d) ekakuṣṭha	เอกกุษฺฐ	โรคผิวหนังอักเสบเฉพาะที่
(e) dadru	ททรู	กลาก
(f) kākana	กากน	เนื้องอกที่ร้ายแรง
(g) kapāla	กपाल	อาการผิวหนังร้อนแดง
(h) kilāsa	กิลาส	โรคสะเก็ดเงิน
(i) kiṭima	กิฏิม	โรคผิวหนังแข็ง หยาบ กร้าน และเปลี่ยนสี
(j) maṇḍala	มณฺฑล	โรคผิวหนังลมพิษ
(k) pāmā	ปามา	โรคเรื้อรังที่มีอาการ เล็กน้อย
(l) puṇḍarīka	ปฺพฺนฺฑริก	โรคผิวหนังเป็นแผล

ชื่อภาษาสันสกฤต	ปริวรรตไทย	คำแปลภาษาไทย
(m) ṛṣyajihvaka	ฤษยชีหวก	โรคผิวหนังอักเสบ
(n) śataru	ศตรุ	แผลเรื้อรัง เนื้อตายเน่า
(o) sidhma	สิธุม	โรคสะเก็ดเงิน
(p) śvitra	ศวิตร	โรคผิวหนังเป็นหย่อม
(q) udumbara	อุฑุมพร	แผลเฉียบพลันที่รักษาไม่หาย
(r) vicarcikā	วิจรจิกา	หิด
(s) vipādikā	วิปาทิกา	โรคผิวหนังที่มีรอยแยกในชั้นร้ายแรง
(t) viṣphoṭaka	วิษโผฏก	แผลพุพอง
lalātabheda	ลลาฏภท	ปวดหน้าผาก
liṅgapāka	ลิงคปาก	องคชาตมีแผลเป็นหนอง
madātyaya	มทาตยย	โรคพิษสุราเรื้อรัง
madhumeha	มธุมเอ	โรคเบาหวาน (อธิบายไว้ว่ารักษาไม่หาย)
maṃsakleḍa	มंसกุลท	การอ่อนตัวและการเสื่อมตัวของเนื้อเยื่อของกล้ามเนื้อ
manovikāra	มนโวิการ	ความผิดปกติทางจิต
maśaka	มศก	ผื่นจากยุงกัด
masūrikā	มสุริกา	ไข้ทรพิษ/ฝีดาษ
meḍhrapāka	เมธมรปาก	ท่อปัสสาวะอักเสบ
mṛtagarbha	มฤตครภ	การทำแท้งเรื้อรัง
mūkatva	มูกตว	ความง่วงเขลา
mukharoga	มุขโรค	โรคในช่องปาก
mūrccā	มูรจฉา	เป็นลม
mūtrajāṭhara	มูตรจฐร	การปัสสาวะไม่ออก ทำให้เกิดอาการแน่นท้องส่วนล่าง

ชื่อภาษาสันสกฤต	ปริวรรตไทย	คำแปลภาษาไทย
mūtrakrcchra	มูตรกฤจฺจร	ปัสสาวะขัด
mūtrakṣaya	มูตรกษย	ภาวะที่มียูเรียอยู่ในเลือดสูงกว่าปกติ เพราะไตไม่สามารถกรองและขับยูเรียออกทางปัสสาวะได้ตามปกติ ทำให้เกิดเป็นพิษต่อร่างกาย
mūtrātīta	มูตราตีต	ความยากลำบากและความล่าช้าในการปัสสาวะ
mūtrotsaṅga	มูโตรตฺสงค	ปัสสาวะเป็นเลือด
nāḍivraṇa	นาฑีวรณ	ไซนัสอักเสบ
nāḍiroga	นาฑีโรค	โรคของทารกแรกเกิด
nāsāroga	นาสาโรค	โรคในโพรงจมูก
(a) duṣṭapratīśaya	ทุษฏฺปรตีศย	โรคเยื่อจมูกอักเสบ
(b) ghrāṇapāka	ฆฺรณปาก	ภาวะจมูกไม่ได้กลิ่น
(c) nāsārśas	นาสารศส	โรคริดสีดวงจมูก
(d) nāsārbuda	นาสารพุท	เนื้องอกในจมูก
(e) nāsāsrāva	นาสาสราว	โรคหวัด
(f) nāsāśṛṅgātaka	นาสาศฺรงคาก	ความเสื่อมของการรับกลิ่น
(g) pināsa	ปินาส	โรคจมูกอักเสบเฉียบพลัน
(h) pratināha	ปรตินาห	มีสิ่งกีดขวางในช่องจมูก
(i) pūyarakta	ปุยรคต	หนองในจมูก
nidrādhikya	นิตฺราธิกย	โรคนอนเกิน
oṣa	โอส	โรคลมร้อน
oṣṭhabheda	โอสฺฐภท	ปากแห้ง
pādabhraṃśa	ปาทภฺรศ	เท้าแบน
pādadhā	ปาททาห	อาการร้อนวูบที่ฝ่าเท้า
pādahaṛṣa	ปาทหฺรษ	อาการชาที่เท้า
pakṣavadha	ปกฺษวธ	อัมพฤกษ์ครึ่งซีก

ชื่อภาษาสันสกฤต	ปริวรรตไทย	คำแปลภาษาไทย
pāṇḍuroga	ปาณฑุโรค	ดีซ่าน
(a) halimaka	หลิมก	ดีซ่านเนื่องจากโรคโลหิต จาง
(b) kāmālā	กามลา	ดีซ่านเนื่องจากความ ผิดปกติของลำไส้
(c) kumbhakāmālā	กุ่มกามลา	โรคดีซ่านขั้นร้ายแรง
pāṅgulya	ปางคูลย	เท้าผิดรูป เท้าปุก
pāmā	ปามา	โรคผิวหนังชนิดหนึ่ง
pārśvavimarda	ปารศวิมรท	กล้ามเนื้อกระดูกอย่าง เจ็บปวดพร้อมกับการ หายใจที่ลำบาก
pīḍaka	ปีทก	การกำเริบของ โรคเบาหวาน
(a) alajī	อลจี	เนื้อตายแห้ง
(b) jālinī	ชาลินี	ฝีฝักบัวที่มีช่องเปิดหลาย ช่อง
(c) kacchapikā	กจจปิกา	ฝีฝักบัวที่มีช่องเปิดเพียง ช่องเดียว
(d) śārivaka	ศาริวก	แผลที่มีลักษณะเป็น วงกลม
(e) sarṣapī	สรษปี	ตุ่มหนองขนาดใหญ่ ล้อมรอบด้วยตุ่มหนอง ขนาดเล็ก
(f) vidradhi	วิฑฺรธิ	ฝีในอวัยวะภายใน
(g) vinatā	วินตา	เนื้อตายเน่าขึ้น
plīhāroga	ปลีหาโรค	โรคม้าม
prameha	ปรเมห	ความผิดปกติของระบบ ทางเดินปัสสาวะ
pūtighrāṇatā	ปุตฺถิรณตา	ภาวะมีกลิ่นปาก

ชื่อภาษาสันสกฤต	ปริวรรตไทย	คำแปลภาษาไทย
rājayakṣmā	ราชยักษมา	วัณโรคปอด
raktāgranthi	รกตครนถิ	เนื้องอกที่กระเพาะ ปัสสาวะ
raktapitta	รกตพิตต	อาการตกเลือด
retodoṣa	เรโตโทษ	ความผิดปกติของน้ำเชื้อ
rohinī	โรหิณี	อาการบวมที่โคนลิ้นอย่าง รุนแรงและเจ็บปวด
romāntikā	โรมานติกกา	การกำเริบเล็กน้อยที่ กระจายไปทั่วผิวทั้งหมด, โรคหัด
śāluka	ศาลุก	อาการบวมและอักเสบใน ลำคอพร้อมกับการหายใจ ที่ผิดปกติ
śaṅkhyabheda	ศงขยเภท	ไมเกรน
sarvāṅgaroga	สรวางคโรค	อัมพาตทั่วไป
śīroroga	ศิโรโรค	โรคของศีรษะ
śīraḥśopha	ศิระโสฬ	โรคไฟลามทุ่ง
sirāstambha	สิราสตมภ	ภาวะลิ้มเลือดในหลอด เลือดดำอุดตัน
ślīpada	ศ्लीปท	โรคเท้าช้าง
śoṇitakleḍa	โสณิตเกลท	โรคโลหิตจางที่เป็น อันตราย
śoṣa	โสษ	โรคกษัย
śoṭha	โสถ	อาการบวมน้ำ
srotoroga	โสโรโรค	โรคของของเหลวใน ร่างกายและช่องทาง
svarakṣaya	สวารกษย	อาการเสียงแห้ง
śvāsa	ศวาส	โรคหอบหืด
śvitra	ศวิตร	โรคต่างขาว

ชื่อภาษาสันสกฤต	ปริวรรตไทย	คำแปลภาษาไทย
śvetamūtravarcastva	ศเวตมูตรววจสत्व	ปัสสาวะสีขาวและเป็น ก้อน
tāluvidradhi	ตาลูวิทริธิ	ฝีในเพดานปาก
tamasu	ตมสุ	อาการอ่อนเปลี้ยเพลียแรง
tamo'tidarśana	ตโม'ติทรศน	การเป็นลมซ้ำๆ
timira	ติมิร	สูญเสียการมองเห็น บางส่วน
trṣṇā	ตฤษณา	การกระหายน้ำผิดปกติ
tvagavadāraṇa	त्वक्วารณ	ผิวหนังเป็นสะเก็ด
udararoga	อุทรโรค	ปัญหาช่องท้อง
(a) chidrodara	ฉิโทรทร	การทะลุของผนังกระเพาะ อาหารหรือลำไส้
(b) jalodara	ชลโทร	ท้องอืดเนื่องจากการหลั่ง ของเหลว
(c) udarāveṣṭa	อุทราเวษฏ	อาการเจ็บหน้าอกที่มี สาเหตุจากช่องท้อง
(d) udāvarta	อุทาวรต	ภาวะลำไส้อุดตัน
(e) baddhagudodara	พทรคุโทร	เยื่อช่องท้องอักเสบ
udarda	อุทรท	ลมพิษ
unapadāṅkuśaṅīyakavikāra	อุณปางกุศณียากวิการ	โรคระบาด
unmāda	อุณมาท	ความวิกลจริต
upajihvikā	อุปะชิหวิกา	ลิ้นอักเสบเฉียบพลัน
upakuśa	อุปะกุศ	โรคเหงือกอักเสบ
ūrusāda	อูรูสาท	กล้ามเนื้อต้นขาลีบ
ūrustambha	อูรูสทมภ	อัมพาตของต้นขา
utsantra	อุตสนตร	การกระจัดของอวัยวะ ภายใน
vātarakta	วาตรกต	โรคเกาต์เฉียบพลันหรือ โรคไขข้ออักเสบ

ชื่อภาษาสันสกฤต	ปริวรรตไทย	คำแปลภาษาไทย
vāṭabalāsa	วาตพลาส	โรครูมาตอยด์
vāṭakaṅṭaka	วาตกณฏก	ข้อเท้าแพลง
vāṭaṣṭilā	วาตษฏีลา	เนื้องอกแข็งใน ช่องทวารหนักหรือ ทางเดินปัสสาวะ
viḍālikā	วิฑาลิกา	อาการเจ็บหน้าอก หรือ quinsy
vidarikā	วิทริกา	ภาวะต่อมน้ำเหลืองบวมที่ ขาหนีบ
viloma	วีโลม	ผมร่วง
visamajvara	วิสมจวร	ไข้กำเริบ
visarpa	วิสรูป	การแพร่กระจายของ หนองอย่างเฉียบพลัน
visūcikā	วิสูจิกา	ท้องร่วงจากอหิวาตกโรค
vradhna	วรธน	อาการบวมอย่างถาวร
vraṇa	วรณ	บาดแผล
vṛṣaṅakṣepa	วฤษณกษะป	การอักเสบของลูกอัณฑะ
yoni-roga	โยนิ-โรค	โรคของอวัยวะสืบพันธุ์
(a) acarāṇā	อจรณา	อาการคันในช่องคลอด
(b) antarmukhī	อนตรมุขี	มดลูกคว่ำ
(c) arajaska	อรชสกา	ภาวะประจำเดือนมาน้อย หรือขาดประจำเดือน
(d) aticaraṇā	อติจรณา	ช่องคลอดอักเสบเรื้อรัง
(e) karṇini	กรณินิ	การอักเสบของปากมดลูก
(f) mahāyoni	มหาโยนิ	มดลูกหย่อน
(g) paripluta	ปริปลูต	ช่องคลอดอักเสบ เฉียบพลัน
(h) pradara	ปรทร	ความผิดปกติของ ประจำเดือน

ชื่อภาษาสันสกฤต	ปริวรรตไทย	คำแปลภาษาไทย
(i) prākcaranā	ปรากรจรณา	อาการปวดหลังมี เพศสัมพันธ์
(j) putraghni	บุตรฆนิ	การทำแท้งเรื้อรัง
(k) raktayoni	รกตโยนิ	ภาวะประจำเดือนมามาก
(l) udāvartinī	อุทวารตินี	การปวดประจำเดือน
(m) upapluta	อุปปลุต	ตกขาว
(n) vāminī	วามินี	การไหลของน้ำเชื้อเก่าที่ สะสมไว้

ตารางที่ 16 คำศัพท์เกี่ยวกับพยาธิสภาพและความพิการแต่กำเนิด

ชื่อภาษาสันสกฤต	ปริวรรตไทย	คำแปลภาษาไทย
abhighāta	อภิฆาต	การบาดเจ็บจากอุบัติเหตุ
ajīrṇa	อจิรณ	อาหารไม่ย่อย
akṣisūla	อกษิศูล	อาการปวดตา
ālāmeha	อาลาลเมห	มีหนองไหลออกมาพร้อมกับปัสสาวะ
ālasya	อาลสย	ความอ่อนเพลีย
āmapitta	आमปิตต	การหลังน้ำดีมากเกินไป
amlaka	อมลก	ภาวะกรดเกินของกระเพาะอาหาร
aṃsadāha	อัสทาห	ความรู้สึกแสบร้อนเฉพาะที่
aṅgagandha	องคณฺธ	กลิ่นตัว
aṅgāvadāraṇa	องคาวทารง	รอยแยกเฉพาะที่บนพื้นผิวของร่างกาย
antardāha	อนตรทาห	ความรู้สึกแสบร้อน
apatanaka	อปตนก	เป็นลมและคร่ำครวญ
aruci	อรุจิ	อาการไม่ย่อยอาหาร
asthibhaṅga	อสถิภงค	กระดูกหัก
atidaurbalya	อติเทารฺพลย	ภาวะหดหู่ใจเป็นที่สุด
atikṛśa	อติกฤศ	ภาวะผอมแห้งมาก
atisveda	อติสเวท	การเหงื่อออกมากเกินไป
atrpti	อตฤปติ	การหิวผิดปกติ

ชื่อภาษาสันสกฤต	ปริวรรตไทย	คำแปลภาษาไทย
chardī	ฉรฺติ	คลื่นไส้ อาเจียน
chinnaśvāsa	ฉินฺนศฺวาส	การหยุดชะงักของการหายใจ
davathu	ทวถุ	กรดไหลย้อน
dāha	ทาท	บาดแผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก
daṇḍaka	ทณฺฑก	การชัก
dhūmodgāra	ฐฺโหมตฺการ	การปะทุของก๊าซ
durmanas	ทฺุรมนส	ภาวะประสาทเปลี่ยน
duṣṭa	ทฺุษฏ	อาการติดเชื่อเป็นหนอง
dviretas	ทฺุวิเรตส	อาการกะเทย
gaṇḍamālā	กณฺฑมาลา	เนื้องอกรอบคอ
grīvāstambha	กรฺีวาสตมฺภ	อาการแข็งเกร็งของกล้ามเนื้อคอ
gudārtisya	กฺุฑารตฺิสย	อาการปวดทวารหนัก
gulphagraha	กฺุลฝกรฺห	ข้อเท้าแพลง
hanubheda	หนฺุเกท	ขากรรไกรเคลื่อน
haritatva	หฺริตตว	ผิวซีด
hikkā	หฺิกกา	การสะอึก
hṛdayopalera	หฺฤตโยปเลร	การหลังเสมหะมากเกินไป
jīvadāna	จฺีวทาน	อาการตกเลือด
jvara	จฺวร	อุณหภูมิร่างกายสูงขึ้น ,อาการไข้
kampa	กมฺป	อาการสั่น
kaṅthalepa	กณฺฐเลป	การหลังของเสมหะในลำคอกมากเกินไป
kaṅkaṇḍu	กณฺณกณฺฑุ	อาการคันภายในหู
kaṅnanāda	กณฺณนาท	เสียงหึ่งในหู
kaṅśūla	กณฺณศูล	การปวดหู
kaṅavidāha	กณฺณวิทาท	รู้สึกแสบร้อนภายในหู
kaṣāyāsyatā	กษายาสยตา	รสฝาดในปาก
khalli	ขลฺล	ปวดประสาทในแขนช่วงล่างและไหล่
khañjatva	ขณฺจตว	ความอ่อนแอ
kikkisa	กิกฺกิส	ความรู้สึกแสบร้อนบริเวณปากช่อง

ชื่อภาษาสันสกฤต	ปริวรรตไทย	คำแปลภาษาไทย
		คลอດและการแตกของผิวหนังเฉพาะที่
lavaṅśyātā	ลวณาสยตา	รสเค็มในปาก
lohita-gandhāsyātā	โลหิต-คนธาสยตา	รสโลหะในปาก
mada	มท	อาการมึนเมา
malādhikya	มลาธิกย	การหลังของอุจจาระมากเกินไป
māṃsadāha	มำสทาห	ความรู้สึกแสบร้อนกล้ามเนื้อ
mukhamādhurya	มุขมาธูรย	รสหวานในปากตลอดเวลา
mukhaśoṣa	มุขโศษ	ความแห้งของเพดานปากและลิ้น
mukhasrāva	มุขสรว	น้ำลายไหลมากเกินไป
mūtraukasāda	มูเตรากสาท	ปัสสาวะมีสีขุ่น
pādaśūla	ปาทศูล	ปวดเท้า
pādasuptatā	ปาทสุปตตา	ปวดกล้ามเนื้อที่ขา
picchana	ปิฉณ	การฟกช้ำ
ploṣa	โปลษ	การไหม้ของผิวหนัง
pramīlaka	ปรมีลค	ความเฉื่อยชาของร่างกาย
pr̥ṣṭhagraha	ปฤษฐกรห	ความแข็งของหลัง
pūtimukhatā	ปุติมุขตา	กลิ่นเหม็นจากปาก
pūtyāsyātā	ปุตยาสยตา	รสชาติเน่าเหม็นในปาก
rajonāśa	รโชนาศ	ระงับการไหลของประจำเดือน
śanairmeha	ศโนรเมท	การขับถ่ายปัสสาวะที่ช้ามากเกินไป
ṣaṅḍhī or ṣaṅḍhayoni	ษณฺฒึ โอรฺ ษณฺฒ โยนิ	ภาวะ Gynandroid ในเพศหญิง
sāndrameha	सानทรเมท	ปัสสาวะหนืด
sāndraprasādameha	सानทรปรสาทเมท	ปัสสาวะมีตะกอน
śephastambha	เศพสฺตมภ	ภาวะองคชาติแข็งค้าง
sikatāmeha	สิกตาเมท	ตะกอนในปัสสาวะ
śīroruk	ศีโรรูก	อาการปวดศีรษะ
śoṣa	โศษ	สภาพเสื่อมโทรม
śoṭha	โศถ	อาการบวมน้ำ

ชื่อภาษาสันสกฤต	ปริวรรตไทย	คำแปลภาษาไทย
sūcīmukha	สุจีมุข	การหดตัวของปากมดลูก
śukrambha	ศุกรมภ	การไหลของน้ำอสุจิกับปัสสาวะ
stambha	สตะมภ	อาการกระตุก
supti	สุปติ	ตะคริวหรือเป็นอัมพาตชั่วคราว
śvayathu	ศวยถุ	อาการบวม
śvetabhāsyatā	ศเวตภาสยตา	ผิวซีด
tamaḥpraveśa	ตมะปรเวศ	การหมดสติ
tandrātiyoga	ตนุทราติโยค	การง่วงนอนมาก
tiktāmlodgiraṇa	ติกตาโมลทศิรณ	การหลังกรดที่มีความขม
tiktāsyatā	ติกตาสยตา	รสขมในปาก
trikāgraha	ตริคิครห	อาการปวดประสาทในบริเวณส่วน กระเบนเหน็บ
tvagdāha	ตวคทาห	รู้สึกแสบร้อนที่ผิวหนัง
udakameha	อุทกเมห	ปริมาณปัสสาวะมากเกินไป
udvṛtta	อุทวฤตต	อาการบวม
upaveṣṭaka	อุปเวษฏก	การกระจัดของทารกในครรภ์
uṣmādhikya	อุษมาธิกย	อุณหภูมิร่างกายที่สูงมาก
vāgbhaṅga	วาคภงค	การพูดติดขัด
vāmanatva	วามนตว	ภาวะแคะ
vartmasaṅkoca	วรัมสมสังค	การหดตัวของเปลือกตา
vartmastambha	วรัมมสตะมภ	อาการแข็งเกร็งของเปลือกตา
vātabasti	วาตพสติ	การปัสสาวะไม่ออกอย่างเจ็บปวด
vātikaṣaṇḍha	วาติกษณฺฒ	ภาวะชั้นที่ในเพศชาย
vepathu	เวปถุ	อาการตัวสั่น
vidāha	วิทาท	อาการบวมเป็นหนอง
vijyuta	วิจุยุต	ข้อเคลือบ
vikṣepa	วิกเซป	ความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ
viṣa	วิษ	ไทรอยด์เป็นพิษ การติดพิษ
(a) āmaviṣa	อามวิษ	อาหารเป็นพิษ

ชื่อภาษาสันสกฤต	ปริวรรตไทย	คำแปลภาษาไทย
(b) garaviṣa or dūṣiṣa	ครวิษ ทุษวิษ	พิษจากสารอนินทรีย์
(c) jaṅgamaviṣa	ชงคมวิษ	พิษเนื่องจากการถูกกัด
(d) sthāvaraviṣa	สถาวรวิษ	พิษจากรากและหัวผัก
vivaraṇatā	วิวรรณตา	การเสื่อมสภาพของผิวหนัง
yonisoṣa	โยนิโสษ	ช่องคลอดแห้ง

ตารางที่ 17 คำศัพท์เกี่ยวกับคุณสมบัติทางเคมี

ชื่อภาษาสันสกฤต	ปริวรรตไทย	คำแปลภาษาไทย
amla	อมล	กรด
ataila	อไตล	น้ำมันอื่นที่ไม่ใช่น้ำมันพืช
dhātumala	ธาตุมล	แร่โลหะหรือโลหะที่สึกกร่อน
kṣāra	กษาร	สารอัลคาไลน์
lavaṇa	ลวณ	เกลือ
loha	โลห	โลหะ
rāga	ราค	การย่อย
sneha	สเนห	น้ำมันหรือไขมัน
taila	ไตล	น้ำมันพืช

ตารางที่ 18 คำศัพท์เกี่ยวกับคุณสมบัติทางกายภาพ

ชื่อภาษาสันสกฤต	ปริวรรตไทย	คำแปลภาษาไทย
drava	ทรว	ของเหลว ละลาย
guru	คุรุ	หนัก
kaṭhina	กฐิน	แข็ง, กระด้าง
khara	ขร	ขรุขระ
laghu	ลฆุ	สว่าง, เบา
manda	มนท	เล็กน้อย, เจือจาง
mṛdu	มฤทุ	อ่อนนุ่ม, นิ่ม
picchila	ปิฉิล	ลื่น, ชุ่มฉ่ำ
rūkṣa	รูกษ	แห้ง, ฝืด
sāndra	सानทร	หนืด, เป็นของแข็ง
sara	สร	เคลื่อนไหวได้ง่าย เหลว
śīta	ศีต	เย็น
ślakṣṇa	ศลกษณ	เรียบ, ขัดเงา, เนียน
snigdha	สนิถ	มัน, ชุ่มชื้น
sthira	สถิร	นิ่ง
sthūla	สตุล	หยาบ
sūkṣma	สุกษม	ละเอียด
tīkṣṇa	ตีกษณ	คม, เข็มข้น
uṣṇa	อุษณ	ร้อน
viśada	วิศท	ใสกระจ่าง

ตารางที่ 19 น้ำหนักและมาตรวัด

หน่วยเมตริกอายุรเวท	เทียบเท่า	เมตริกสมัยใหม่
6 ธีสึ	1 มริจิ	0.32 mg
6 มริจิ	1 สรุษป (เมล็ดมัสตาร์ด)	1.95 mg
8 สรุษป	1 ตณฑูล	15.62 mg
2 ตณฑูล	1 ธานยมาษ	31.25 mg
2 ธานยมาษ	1 ยว	62.5 mg
4 ธานยมาษ	1 อดชิก	250 mg
4 อดชิก	1 มาศก หรือ ธานย	1 gram
3 มาศก	1 ศณ	3 grams
2 ศณ	1 ทงกษน หรือ โกลา หรือ วทร	6 grams
2 ทงกษณ	1 กรษ หรือ สวรรณ หรือ อกษ หรือ ปิจู หรือ วิ ทาลบาทก หรือ ปานิตล หรือ ติน-ชุก หรือ	12 grams
2 กรษ	1 ศุกติ หรือ อษฏุมิก	24 grams
4 กรษ	1 ปล หรือ มษฏมิ หรือ ปราภุณจน หรือ จตุรลิก หรือ โษชคิก โอล อามร	48 grams
2 ปล	1 ปรสฤต หรือ อษฏุมน	96 grams
4 ปล	1 อดชลิ หรือ กุชว	192 grams
4 กุชว	1 ปรส	240 grams
4 ปรส	1 อาทก หรือ ปตร	3 Kg 73 grams
4 กำส	1 โทรณ หรือ จรมน หรือ นลวน หรือ กลส หรือ ฆฏ หรือ อุนมน	12 Kg 228 grams
2 โทรณ	1 สรุษป หรือ กุมภ	24 Kg 576 grams
2 สรุษป	1 โคณิ หรือ ขาริ หรือ ภาร	49 Kg 152 grams
อลโส 100 ปล	1 ตูลา	4.8 Kg

